

Mindszenty bíboros, a szent

Füzér Julián OFM

Füzér Julián ,,Szentnek kiáltjuk!'' című könyve után joggal hihettük, hogy mártír bíborosunkról már mindent tudunk. De nem így van! Megbizonyosodunk erről ,,Mindszenty bíboros, a szent'' című könyvében. Sőt, mintha csak ez által kezdenénk igazán megismerni ragyogó egységben, a teljes valóságban és nem álmodott vízió fényességében. Az előbbi könyv lényegét sokan írták. A ,,Mindszenty bíboros, a szent'' teljesen, minden karcolatában a szerző aranya és drágaköve. A ,,Szentnek kiáltjuk''-ban — terjedelme miatt — ő nem mondhatott el mindent. Pedig másokétól fényben, részletben, meglátásban és beállításban teljesen más, új vízióban állt előtte hazánk legnagyobb emberének s egyházunk jelenkori szentjének tündöklő, káprázatosan sokoldalú egyénisége. Látomását egészében e könyvben közli. Így most előttünk szinte új Mindszenty bíboros tündököl. E 448 oldalas szépen kiállított, képekkel ékesített és értelmezett könyv megírására Füzér atyát Mindszenty bíborossal szemben érzett hálája és szeretete késztette. Célja az volt, hogy növelje iránta az emberek szeretetét és oltárra segítse őt. Azt, ,,akit az Ég a magyaroknak adott nagy ajándékként''.

A ,,Mindszenty bíboros, a szent'' tartalmazza mindazt, amit Mindszentyről tudhatunk és tudnunk kell. A szerzőnek élményei mellett kisujjában van ennek az életnek tengernyi irodalma. A szerző Mindszenty-specialista. Könyve Mindszenty lexikon. Ám az egész mégsem egy ember csörgő csontváza, hanem Füzér atya víziója által egy eleven szenté, magyar szenté, élő emberé: idegszálaival, ereivel, szívével, lelkével. Füzér atya tudása szédületes, az egyházatyák ismerete lenyűgöző. Idézeteinek mennyisége nagyszerű. Bűvésze anyagának. Minden állítása, írói ecsetének vonása kinyilatkoztatás. Így csak Füzér atya lát. Lényeglátása, lélek-, ember-boncolgatása nem mindennapi: lélekbúvár, léleklátó és idéző. Látomását meghökkentően új képekben, a világ legnagyobb embereivel összehasonlítva szemlélteti ferences módszerrel. Úgy tud tollával festeni, mintha első lenne, aki Mindszentyről mesterművet készít. E siker nyitja: hősének természetfeletti és izzó szeretete. Noha a könyv fejezeteinek témái, születéseiknek különböző időpontjai elkerülhetetlenné teszik a jelzők, hasonlatok,

Füzér Julián OFM

Mindszenty bíboros, a szent

Füzér Julián OFM

Mindszenty bíboros, a szent

Katolikus Magyarok Vasárnapja
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509 USA

Borító:
,,A huszadik század keresztjeire feszített Mindszenty''
(Alberto Ceppi szobra)

Copyright 1989
by Katolikus Magyarok Vasárnapja
1739 Mahoning Avenue, P.O. Box 2464
Youngstown, Ohio 44509 USA

All rights reserved

Printed and Published in the United States of America
by Catholic Publishing Company, Inc.
1739 Mahoning Avenue, P.O. Box 2464
Youngstown, Ohio 44509

Library of Congress Cataloging in Publication Data
Füzér, Julian
Mindszenty bíboros, a szent
(Cardinal Mindszenty, the saint)
written in Hungarian
1. Mindszenty, József, Cardinal 1892-1975
2. Catholic spirituality
3. Hungary
4. Communism
Number: 89-085980
Cover Illustration: Cardinal Mindszenty's statue
by Alberto Ceppi

Édes öcsém és szeretett nővérem
emlékének,
akik az Örök Halmokra költöztek. . .

AZ OLVASÓHOZ

A „Katolikus Magyarok Vasárnapja" szerkesztőit örömmel tölti el a tudat, hogy attól az időtől kezdve, amikor az Ég kegyelméből Mindszenty bíboros otthon elkezdte történelmi küzdelmét „Istenért, Egyházért, hazáért", a lap — bár az emigráció távolából — rendíthetetlenül, hűségesen mellette állt. Csodálkozva tekintett föl a bíborosra és társa lett küzdelmének. Mindszenty bíboros nagy harcát és szenvedésének intenzitását a „Katolikus Magyarok Vasárnapja" közvetítette az emigrációba kényszerült szomorú magyaroknak.

Nem túlzás, hanem valóság, hogy amióta Mindszenty bíboros fényes egyénisége felragyogott a kommunizmus véres örvényébe került hazában, lapunknak nem volt egyetlenegy száma, nem volt egyetlenegy példánya, amely ne írt volna róla, mindig dicsérve, magasztalva, csodálva a bíborost, de ugyanakkor aggódva, sírva sorsán és a haza pusztulásán.

Azt is mondhatjuk, bárki volt az író, bármi volt az írás és annak a hangja, mindig benne volt a hála az Ég Urának, aki Mindszenty bíborost nekünk adta és minden íráson ott csillogott a büszkeség is a bíboros miatt, mert tettei, szavai, szenvedése bizonyították, hogy szent és történelmi egyéniség. Látszatra Mindszenty bíboros vesztes volt, de a lap — szerkesztőivel, íróival, olvasóival — mindig hitte, vallotta, hirdette, hogy egyszer vége lesz a gonoszságnak és a bíboros „de victus vincit" — legyőzetve győz. Burkoltan vagy nyíltan, a „Katolikus Magyarok Vasárnapja" mindig állította, hogy a „Mindszenty-éra" az Egyház és a haza legdicsőbb kora lesz, mert hitte és vallotta az Írást, hogy amikor a legnagyobb a gonoszság, akkor a legbőségesebb az isteni kegyelem.

Az Isten végzéseit nem ismerjük, de ha a jelekből követ-

keztethetünk, Magyarországról elvonulóban van a gonoszság és a sok megpróbáltatás után béke, szabadság, nemzeti virágzás ideje kezdődik. Hisszük, hogy Mindszenty bíborosnak, mint a „fájdalmak férfiának" szenvedése az ok, hogy könyörül hazánkon az Úr. Ha jön ez a szép idő, akkor tündöklik majd Mindszenty bíboros, a szent magyar. Érthető hát, ha a magyarok szerte a világban, de különösen otthon, tudni akarják, milyen ember volt Mindszenty, miért volt olyan, amilyen volt, mik voltak élete rugói, kihez hasonlított. Magyarok otthon, az elszakított területeken és az emigrációban lelki „portrét", szellemi arcképet akarnak Mindszenty bíborosról, hogy ismerjék, örvendjenek neki és kövessék.

A „Katolikus Magyarok Vasárnapja" ennek az igénynek tesz eleget Füzér Julián atya Mindszenty-írásainak a kiadásával. Kevesen vannak, akik annyit foglalkoztak a bíborossal, mint ő, és senki sem igyekezett annyira, mint ő, hogy Mindszenty bíborost megismertesse és megszerettesse velünk. Tanulmányaiban, cikkeiben, beszédeiben benne van a „portré", a jellemrajz, ami után vágyódunk. Elég tanulmányainak címeit olvasnunk, hogy mint Mózes az égő csipkebokor előtt, mi is mondjuk magunknak: „Megyek és megnézem ezt a csodálatos látványt" — Mindszentyt, a miséző papot, a jó pásztort, a Szent Szűz tisztelőjét, a fájdalmak férfiát, a nagy szent püspököt, a Mindszenty-misztikumot. Füzér atya beszédeiben a bíboros az evangélium tükrében áll. Mint franciskánus, eredetien, szinte feledhetetlenül hasonlítja össze Mindszenty bíborost Szent Ferenccel, és a „Libellus Sanctitatis"-ban rámutat életszentségére.

A „Katolikus Magyarok Vasárnapja" ezt a kötetet azzal a reménnyel teszi közzé, hogy szerte a nagyvilágban megerősítse vele a magyarok tudatában Mindszenty bíboros életszentségét. Ez a kötet jelzi, elérkezett a boldog idő, hogy Mindszenty bíboros szentté avatásán dolgozzunk és azért imádkozzunk. A „Katolikus Magyarok Vasárnapja" szerkesztőinek reménye, hogy mindazok, akik ezeket az írásokat olvassák, buzgó imába kezdenek Mindszenty bíboros szentté avatásáért az Isten dicsőségére, az Anyaszentegyház dicséretére, jószándékú emberek lelki javára és a magyarok nagy örömére.

A szerkesztők

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ 7
TARTALOM 9

ELŐSZÓ 13

I. MINDSZENTY BÍBOROS, A SZENT 17
Tanulmányok

1. Mindszenty bíboros szentté avatásának mozgalma 19
2. Mindszenty-misztikum 37
3. Mindszenty, a jó pásztor 48
Képek I. (Mindszenty József, a főpap) 73
4. Mindszenty a miséző pap 78
Képek II. (Pannonia Sacra) 94
5. Mindszenty bíboros Mária-tisztelete 99
1. Boldogasszony éve 99
2. Az édesanya 108
3. A búcsújárások 114
4. A Mária Kongregáció 119
5. A magyar történelem 124
6. A papság 128
7. Minden tévely megtörik Márián 135
6. Mindszenty, a fájdalmak férfia 138
1. A szenvedő szolga 138
2. Az értünk szenvedő Krisztus 141
3. Engesztelés 144
4. Mindszenty szenvedése hasonló Jézuséhoz 152
5. ,,A végső pecsét'' 167
Képek III. (Mindszenty bíboros, a fájdalmak férfia) ... 169

7. Nagy szent püspökök társaságában 176
1. Szent Atanáz 176
2. Szent Anzelm 177
3. VII. Szent Gergely pápa 177
4. Becket Szent Tamás 179
5. Fisher Szent János 180
6. Aranyszájú Szent János 186
7. Szent Ambrus 196

II. ASSISI SZENT FERENC ÉS MINDSZENTY BÍBOROS 211
Összehasonlítások

1. Párhuzamok keresése Assisi Szent Ferenc és Mindszenty bíboros között 213
2. A gubbiói farkas és az esztergomi farkaskutya 215
3. Naphimnusz a San Damianóban és a fogházban 218
4. A San Damianó-i feszület és egy töviskoszorús Krisztus-kép 221
5. Umbria és Pannónia 223
6. A Porciunkula kápolna és a budavári Nagyboldogasszony templom 226
7. Siénai és csehimindszenti galambok 229
8. Szentek és pápák 231
9. Szentek a börtönben 235
10. Apák és fiak 239

III. MINDSZENTY BÍBOROS DICSÉRETE 245
Homíliák, szentbeszédek, beszédek

1. Mint dúsan termő szőlőtő 247
2. Próféta, apostol, tanítvány 250
3. Mint a kisemmizett Krisztus 257
4. Krisztus munkáját folytatta 262
5. Jó pásztorunk 267
6. Az evangélium hirdetője 273
7. Két oszlopa igazságnak, két csillaga magyarságnak 278
8. Szoboravatások 285
9. Mindszenty bíboros szentté avatásáért 292

IV. MINDSZENTY BÍBOROS NYOMDOKAIBAN ÉS GONDOLKOZÁSA SZERINT 303
Cikkek és egy interjú

1. Szellemi anyaság 305
2. Kedvesnővérek 311
3. Az átváltoztatás igéi 316
4. Sátán! 322
5. A bíboros és a rendőr 327
6. Mindszenty bíboros utóda 334
7. Mindszenty bíboros római temploma 339
8. ,,Szentnek kiáltjuk!'' 346
9. A Szűzanya és Magyarország 353
10. A bíboros 1948 karácsonyán a székesegyházban prédikál 358
11. Newman bíboros és Mindszenty bíboros 363
Képek IV. (Az emigráció angyala) 366

V. LIBELLUS SANCTITATIS CARDINALIS MINDSZENTY 371
Mindszenty bíboros életszentségének könyvecskéje 373

Nyilatkozat 374
1. Vallásos szülőktől született 375
2. Jámborul nevelték 379
3. Krisztus atlétája 383
4. Lelkek jó pásztora 390
5. Püspöki renddel kitüntetve 396
6. Szent István diakónus és Mindszenty bíboros 406
7. Fájdalmak férfia 408
8. Száműzetésben 412
9. Erényekkel ékes férfiú 414
10. A halál karjában és az életszentség hírében 429
Kérelem 431
Képek V. (A megdicsőülés felé...) 432

VI. BETŰRENDES NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ 435

ELŐSZÓ

Ebben a könyvben összegyűjtött írásokat Mindszenty bíboros iránt érzett hála és szeretet iratta velem és abban az alázatos reményben publikálom őket, hogy magyar testvéreimben — bárkik legyenek: papok, szerzetesek vagy világiak, és bárhol éljenek e nagy világban: a hazában, az emigrációban vagy az elszakított területeken — növeljék a hálát és a szeretetet iránta. Mert az Ég nagy ajándéka ő nekünk, magyaroknak!

Az írásokat úgy közlöm, ahogy a lelkemből először verőfényre jöttek. Úgy ahogy vannak, bizonyítják, milyen hatással volt rám és mennyire inspirált Mindszenty bíboros.

Nemcsak a figyelmes olvasónak, hanem annak is, aki futva beleolvas vagy belelapoz ezekbe az írásokba, feltűnnek az *összehasonlítások*.

Összehasonlítani, összevetni, ,,párhuzamokat'' keresni a klasszikus ferences irodalom módszere. Az első kisebb testvérek azzal emelték ki Szent Ferenc rendkívüli életszentségét, történelmi jelentőségét, vallási zsenialitását, hogy Krisztussal összehasonlították. ,,Fontos, hogy mindenki tudja, dicsőséges Szent Ferenc életének minden cselekedetében az áldott Jézushoz hasonlított'' — írja a *Fioretti*, és ezt az állítást szinte refrénné teszi. Pisai Bertalan könyve — *Conformitates* — amelyet a Rend hivatalosan aszkétikai és misztikai katekizmusává tett, negyven hasonlóságot állít Krisztus és Ferenc között. Az összehasonlítás módszerével tették a kisebb testvérek köztudottá az Egyházban, hogy Szent Ferenc *„alter Christus"*, ,,második Krisztus'', ,,a megfeszített képmása'', ,,az áldott Jézus tökéletes utánzója''. Az összehasonlításokkal imádták Krisztust, az Istenembert, akihez hasonlókká akar bennünket az Atya és dicsérték Ferencet, aki ezt az ideált a legtökéletesebben megvalósította ,,az apostolok ideje óta''.

Nekem, mint franciskánusnak, az összehasonlítás módszere lelki örökségem és szinte magától adódott, hogy így bizonyítsam Mindszenty bíboros életszentségét. Boldog voltam, amikor észrevettem, hogy életének közös mozzanatai vannak Szent Istvánnak, az első vértanúnak életével; örvendeztem, amikor láttam, menynyire hasonlít Aranyszájú Szent Jánoshoz és a ,,püspöki ideál'' megszemélyesítőjéhez, Szent Ambrushoz; különösen ujjongott a lelkem, amikor ,,párhuzamokat'' találtam közte és Szent Ferenc között; és könny csillogott a szempillámon, amikor láttam és írtam, szenvedésében mennyire hasonló az áldott Üdvözítőhöz. S hogy homíliákban, szentbeszédekben dicsérjem, ahhoz az alapot — legtöbbször — Krisztushoz való hasonlóságából vettem és így mondtam: ,,mint a kisemmizett Krisztus. . .'', ,,jó pásztorunk. . .'', ,,az evangélium hirdetője. . .'', ,,Krisztus munkáját folytatta. . .''

Persze, az összehasonlítás módszerét nem lehet mindig és mindenütt alkalmazni. Az összehasonlításokkal nem szabad túlzásba menni. Nem véletlen, hogy éppen a kisebb testvérek, akik lépten-nyomon Krisztushoz hasonlították Szent Ferencet, az egyéniségét, mint ,,a létező végső valóságát'' határozták meg — ,,*ultima realitas entis*''. Létezésünknek ,,végső valósága'' csodálatosan színez mindnyájunkat, egyedülállónak, eredetinek tesz bennünket. Mindszenty bíboros egyénisége, ,,létezésének végső valósága'' az oka sok eredetinek. Gondolok itt elsősorban Mária-tiszteletére, lelkipásztorkodására, a megpróbáltatások között való viselkedésére, keménységére.

Az összehasonlítás tudományos módszer. Tudás, ismeret, percepció és azok belső, logikus feldolgozása nélkül lehetetlen összehasonlítani. És mégis, az összehasonlítás módszerének nem igénye a szigorú tudományosság. Hogy igazat, eredetit mondjunk, ahhoz nem kell a filozófusok köpönyegét felvennünk és tudásunkat, ismeretünket lábjegyzetekben lépten-nyomon igazolnunk. Ebben a könyvben nincsenek lábjegyzetek írók nevével, könyvek, cikkek és más írások címeivel, lapszámokkal és ismerős vagy ismeretlen rövidítésekkel. Szántszándékkal hagytam el őket. Akik a tudományosság igényével olvassák ezeket az írásokat, az idézeteket, a referenciákat, és magát a tárgyat, nagyon könnyen ellenőrizhetik az *Emlékirataim* és a *Mindszenty okmánytár* ismeretével. Egyházi szokás szerint, amelynek az alap-

ja az Szentírás iránt való tisztelet, a szentírási idézetek a szövegben jelölve vannak.

Köszönetet mondok rendi testvéreimnek, Krupa Sándor, Kiss Barnabás, Ligeti Angelus atyáknak, akik átolvasták és javították a kéziratot és a könyvnek formát adtak. Imájukkal és jó tanácsukkal segítettek munkámban. Angelus és Barnabás atyáktól van a könyv külső szépsége.

Hálát adok a jó Istennek, hogy megadta a szellemi és testi képességet és a kellő egészséget, hogy ezeket az írásokat könyv formájában összegyűjtve magyar testvéreimnek felajánlhatom. Kegyelemnek veszem és privilégiumnak tartom, hogy — ha kis mértékben is és fogyatékosan is — Mindszenty bíboros életszentségét testvéreimnek bizonyíthatom.

Detroit, 1989. március 25-én
Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén

Füzér Julián

I.

MINDSZENTY BÍBOROS, A SZENT

— Tanulmányok —

1. MINDSZENTY BÍBOROS SZENTTÉ AVATÁSÁNAK MOZGALMA

Történelmi, lélektani, szociológiai és teológiai szempontból is érdekes tanulmányozni, hogyan jutott az emigráció a meggyőződésre, hogy Mindszenty József szent, szentté avatását sürgesse és kanonizációját céljának tekintse.

1947. december 11-én, a Szent István Társulat közgyűlésén Mindszenty bíboros elnöki megnyitó beszédében a ,,történelmi felelősségről'' beszélt. ,,Ahhoz, hogy helyesen mérlegeljen és ítélkezzék a történetírás, kell hozzá a mindent áttekintő biztos látáson kívül a megvesztegethetetlen felelősségtudat az ítélkezőben; ennek szemszögéből nézze az ítélet alá kerülőt — mondotta. — A közéletnek nincs egyetlen szerepvivője és eseménye, aki vagy amely felett előbb vagy utóbb az ítélet el nem hangzanék. A történelmi ítéletet azonban nemcsak az írók és történészek fogják megalkotni. Van egy másik ítélőszék is, melyben nem az írástudók ülnek. A nép is ítélkezik. Egyszerűségében, tisztaságában, előítélettől mentesen, jobban és helyesebben ítél, mint azok, akik ideológiát szolgálnak. A bírálat, mely a néptől jön, ‚a történelmi ítélet előfutára'. Fél a történelemtől az, aki ‚az előfutárt elnémítja'.''

A bíboros, aki körül akkor már félelmetesen tajtékzott a viharesztendők orkánja, a nagy lelkeket jellemző sajátossággal megérezhette, kik lesznek a róla alkotott ,,történelmi ítélet előfutárai'' és így folytatta beszédét: ,,Kanadában és az Egyesült Államokban 645 000 magyar él. Akárhogy, akármint forgatom, a lelkiismereti és a történelmi felelősség körébe tartozik ez a magyarság minden elkallódó egyénével, annak tragédiájával, nemegyszer elzüllésével. Miért kellett ezeknek otthonukat elhagyniok és ha elhagyták, miért irányította a kivándorlást lelkiismeretes tervszerűség helyett az emberi önzés?''

Mindszentynek nagyon fájt az emigráció. Legalább annyira fájt neki, mint az Egyház üldözése és a haza ,,megerőszakolása a felszabadítóktól''. Vérzett a szíve, amikor egy-egy magyar leszakadt a nemzet fájáról, elhagyott mindent — templomot, otthont, temetőt — hátat fordított a szomorú hazának, hogy idegenben kezdjen új életet. A menekülteket, a kivándorlókat, a száműzötteket, a kitelepítetteket, a deportáltakat ,,elsodort faleveleknek'' mondta, akiket a háború és még inkább az azt követő vörös vad vihar letépett és messzire sodort a hazától. Az emigráció sok magyarnak testi halálát és még többnek lelki halálát jelentette. ,,Az őszi lehulló leveleket sárba taposta a szél.'' Sok elveszett hitnek és magyarságnak egyaránt.

1947-ben naponként ezrével menekültek. A magyar-németeket erőszakkal kitelepítették, a felvidéki magyarokat a csehek a Szudétákba hurcolták. Talán egy magyar se volt akkoriban, akit nem kísértett a gondolat, hogy meneküljön — emigráljon! És tudjuk, hogy hol titokban, hol nyíltan Oroszországba állandó volt a deportálás.

Mindszenty nem tudta feledni az emigrációba kényszerült magyarokat. Ő a szívében hordozott minden magyart, akár a hazában, akár a hazán kívül élt. Amikor tehette, felkereste őket, misézett, prédikált nekik, az Úr Jézus testével erősítgette és végtelen gyöngédséggel kérte őket, hogy idegenben is maradjanak meg magyarnak. Várják ki, míg elvonul a gonoszság, megváltozik a helyzet és akkor, mint tavasszal a vándor fecskék, repüljenek vissza a régi fészekbe.

Rómában 1945-ben találkozott először a magyar menekültekkel. A Magyar Intézet kápolnájában beszélt hozzájuk: ,,Szeressétek az Egyházat, az igazság oszlopát és a szerető édesanyát, a *hazát*, mely ezernyi sebből vérzik. Ott állítsuk el a vérzést, ahol érjük. Ti Rómában. Ínséges magyarok felkarolásával. A magyar fa leveleit messzire elhordja a világfergeteg. Ne mondjátok egygyel-eggyel találkozva Káinnal: ‚Vajon őrzője vagyok-e öcsémnek?' Bizony az vagy, bizony az vagy! Vigyázzatok minden árva magyarra, mint szemetek világára és ne múljék el egyetlen nap, hogy valamelyik árva falevélre jótéteményt ne írtatok volna.''

1947 júniusában Mindszenty Kanadában járt a Mária-világkongresszuson. Az ünnepség után Amerikában és Kanadában több magyar csoportot meglátogatott. Hogy ezekben a látogatá-

sokban mekkora volt a magyar és a vallásos érzések intenzitása, érzékelteti az a levél, melyet Nyugat-Kanadában élő magyaroknak küldött. A levél remekmű. Szent Pálnak a filippiekhez írt leveléhez kapcsolja üzenetét. Utal arra, hogy egyelőre még nem, de hamarosan bilincsek között lehet, mint Pál. Nem mehet azonban magyarjait meglátogatni, mert ,,ezer és ezer kötelék sürgeti haza". A kapott értesülések alapján a messze idegenbe szakadt magyarok ,,öröme és koronája". A levelet így folytatja: ,,Ha már nem szólhatok élőszóval édesanyátokról, a drága magyar hazáról, legalább írásban rögzítem le nektek, hogy hazánkat a történelmi balszerencse, a világon uralkodó igazságtalanság, a saját vakságunk és értetlenségünk hét részre darabolta, a holt-eleven tagokra irtózatos terheket rakott. . . Bánatra bánat jön a mi körünkben." Majd az apostol tanítása szerint kéri őket mindarra, ,,ami csak igaz, ami csak tisztességes, ami csak igazságos, ami csak szent, ami csak szeretetreméltó, ami csak dicséretes, erényes, magasztos" és így fejezi be a rövid levelet: ,,Hagyományaitokat, szent értékeiteket megőrizve imádkozzatok a család kebelében és a hivő közösségben a Nagyasszonyhoz a szenvedő Magyarországért!" Mikor amerikai útjáról hazaérkezett, Budapesten a kármeliták templomában beszélt az emigrációról: ,,Idehaza de sok rétegben nem láttam annyi könnyet, annyi elcsukló zokogást, mint az amerikai magyar templomokban. Azt üzenik: Maradjatok meg katolikusoknak és magyaroknak. . ."

Mindszenty és az emigráció között egy mély, bensőséges kapcsolat volt kezdettől fogva és ez a kapcsolat kezdett kivirágzani a szentté avatási mozgalomban. A fejlődés lassú, de egyenes irányú volt. Nyilvánvaló, hogy a Gondviselő Isten irányította. 40 évvel ezelőtt, amikor a bíboros az emigrációról beszélt, ,,annak minden elkallódó egyénével, tragédiájával, nemegyszer elzüllésével" talán sejthette, de világosan nem láthatta, amit ma biztosan tudunk és minden habozás nélkül állítunk: a magyar emigrációnak, kivándorlók, menekültek, száműzöttek, kitelepítettek e szomorú, könnyes tömegének Gondviselés adta hivatása van. Az emigráció vezetői, különösen a papok, ezt a hivatást az egyiptomi József történetével mondják el. Józsefet a testvéri gyűlölet és irigység atyjától és otthonától elszakította és Egyiptomba küldte. Valójában azonban az Isten nemzete javára vezette oda (Ter. 45,6). A magyar emigrációt is szeretetlenség, üldözés, gyű-

Mindszentynek nagyon fájt az emigráció. Legalább annyira fájt neki, mint az Egyház üldözése és a haza ,,megerőszakolása a felszabadítóktól''. Vérzett a szíve, amikor egy-egy magyar leszakadt a nemzet fájáról, elhagyott mindent — templomot, otthont, temetőt — hátat fordított a szomorú hazának, hogy idegenben kezdjen új életet. A menekülteket, a kivándorlókat, a száműzötteket, a kitelepítetteket, a deportáltakat ,,elsodort faleveleknek'' mondta, akiket a háború és még inkább az azt követő vörös vad vihar letépett és messzire sodort a hazától. Az emigráció sok magyarnak testi halálát és még többnek lelki halálát jelentette. ,,Az őszi lehulló leveleket sárba taposta a szél.'' Sok elveszett hitnek és magyarságnak egyaránt.

1947-ben naponként ezrével menekültek. A magyar-németeket erőszakkal kitelepítették, a felvidéki magyarokat a csehek a Szudétákba hurcolták. Talán egy magyar se volt akkoriban, akit nem kísértett a gondolat, hogy meneküljön — emigráljon! És tudjuk, hogy hol titokban, hol nyíltan Oroszországba állandó volt a deportálás.

Mindszenty nem tudta feledni az emigrációba kényszerült magyarokat. Ő a szívében hordozott minden magyart, akár a hazában, akár a hazán kívül élt. Amikor tehette, felkereste őket, misézett, prédikált nekik, az Úr Jézus testével erősítgette és végtelen gyöngédséggel kérte őket, hogy idegenben is maradjanak meg magyarnak. Várják ki, míg elvonul a gonoszság, megváltozik a helyzet és akkor, mint tavasszal a vándor fecskék, repüljenek vissza a régi fészekbe.

Rómában 1945-ben találkozott először a magyar menekültekkel. A Magyar Intézet kápolnájában beszélt hozzájuk: ,,Szeressétek az Egyházat, az igazság oszlopát és a szerető édesanyát, a *hazát*, mely ezernyi sebből vérzik. Ott állítsuk el a vérzést, ahol érjük. Ti Rómában. Ínséges magyarok felkarolásával. A magyar fa leveleit messzire elhordja a világfergeteg. Ne mondjátok egygyel-eggyel találkozva Káinnal: ‚Vajon őrzője vagyok-e öcsémnek?' Bizony az vagy, bizony az vagy! Vigyázzatok minden árva magyarra, mint szemetek világára és ne múljék el egyetlen nap, hogy valamelyik árva falevélre jótéteményt ne írtatok volna.''

1947 júniusában Mindszenty Kanadában járt a Mária-világkongresszuson. Az ünnepség után Amerikában és Kanadában több magyar csoportot meglátogatott. Hogy ezekben a látogatá-

sokban mekkora volt a magyar és a vallásos érzések intenzitása, érzékelteti az a levél, melyet Nyugat-Kanadában élő magyaroknak küldött. A levél remekmű. Szent Pálnak a filippiekhez írt leveléhez kapcsolja üzenetét. Utal arra, hogy egyelőre még nem, de hamarosan bilincsek között lehet, mint Pál. Nem mehet azonban magyarjait meglátogatni, mert ,,ezer és ezer kötelék sürgeti haza". A kapott értesülések alapján a messze idegenbe szakadt magyarok ,,öröme és koronája". A levelet így folytatja: ,,Ha már nem szólhatok élőszóval édesanyátokról, a drága magyar hazáról, legalább írásban rögzítem le nektek, hogy hazánkat a történelmi balszerencse, a világon uralkodó igazságtalanság, a saját vakságunk és értetlenségünk hét részre darabolta, a holt-eleven tagokra irtózatos terheket rakott. . . Bánatra bánat jön a mi körünkben." Majd az apostol tanítása szerint kéri őket mindarra, ,,ami csak igaz, ami csak tisztességes, ami csak igazságos, ami csak szent, ami csak szeretetreméltó, ami csak dicséretes, erényes, magasztos" és így fejezi be a rövid levelet: ,,Hagyományaitokat, szent értékeiteket megőrizve imádkozzatok a család kebelében és a hivő közösségben a Nagyasszonyhoz a szenvedő Magyarországért!" Mikor amerikai útjáról hazaérkezett, Budapesten a kármeliták templomában beszélt az emigrációról: ,,Idehaza de sok rétegben nem láttam annyi könnyet, annyi elcsukló zokogást, mint az amerikai magyar templomokban. Azt üzenik: Maradjatok meg katolikusoknak és magyaroknak. . ."

Mindszenty és az emigráció között egy mély, bensőséges kapcsolat volt kezdettől fogva és ez a kapcsolat kezdett kivirágzani a szentté avatási mozgalomban. A fejlődés lassú, de egyenes irányú volt. Nyilvánvaló, hogy a Gondviselő Isten irányította. 40 évvel ezelőtt, amikor a bíboros az emigrációról beszélt, ,,annak minden elkallódó egyénével, tragédiájával, nemegyszer elzüllésével" talán sejthette, de világosan nem láthatta, amit ma biztosan tudunk és minden habozás nélkül állítunk: a magyar emigrációnak, kivándorlók, menekültek, száműzöttek, kitelepítettek e szomorú, könnyes tömegének Gondviselés adta hivatása van. Az emigráció vezetői, különösen a papok, ezt a hivatást az egyiptomi József történetével mondják el. Józsefet a testvéri gyűlölet és irigység atyjától és otthonától elszakította és Egyiptomba küldte. Valójában azonban az Isten nemzete javára vezette oda (Ter. 45,6). A magyar emigrációt is szeretetlenség, üldözés, gyű-

lölet, irigység, szörnyű nagy eltévelyedés okozta, de az Isteni Gondviselés a nemzet, a haza javára fordította. Az emigráció történelmi hivatásának része, hogy — amit a hazában még nem lehet megtenni, mivel ,,a gonoszság még nem vonult el teljesen" (Zsolt. 57,2) — Mindszenty József erkölcsi nagyságának és életszentségének a nagy világ előtt tanúja és szószólója legyen, az egyetemes Egyházon belül pedig a szentté avatását követelje és sürgesse, hogy az Isten dicsőségére, az Egyház dicséretére, a magyar nemzet örömére a szentek dicsőségével legyen megdicsőítve. Az emigráció Mindszentynek, a szentnek ,,történelmi előfutára".

Mindszenty bíboros a magyarság protagonistája. Ő az utolsó negyven esztendő szomorú történetének az első és legnagyobb alakja, ő a főszereplője, ő a hőse és áldozata. Ő a fény, mely a sötétben világít. Minden seb és fájdalom, legyen testben vagy lélekben, amit a gyűlölet és tévely a maga vad erejében, vagy félrevezetett emberek idegen gonoszság sugallmazására el tudtak követni a hazában, az mind Mindszenty József testében és lelkében összpontosul. ,,Kínzásom alatt — írja az *Emlékirataim*-ban — emlékeznem kellett a töméntelen szenvedésre, ami népünkre szakadt, köztük a tömegesen megerőszakolt magyar lányok, apácák és édesanyák sorsára és lelkiállapotára. Őbennük is hasonló világomlás mehetett végbe. A bolsevizmus égisze alatt történt az is, ez is. És itt, az Andrássy út 60-ban vágyva gondoltam a vértanúhalált halt Apor Vilmos győri püspök magasztos sorsára; szerettem volna helyében lenni. . ." És később megint visszatér az összpontosult testi-lelki fájdalom érzése: ,,Átélem az egész megdöbbentő valóságot, azt, hogy személyemen keresztül vonul be a bolsevizmus teljessége most Magyarországra. . . Ebben a küzdelemben nem lehet megállni s nincs benne kímélet."

Ugyanakkor minden lelki szépség, nagyság és ragyogás, amely a szenvedések alatt a magyar nép egészében kialakult, az Mindszenty Józsefben éri el teljességét, kikristályosodását és történelmi értékét. Mert a szenvedésnek megváltó ereje van, a történelmi szenvedésnek pedig történelmi a megváltó ereje. ,,Ám nyugodtan nézem a mesterségesen felkorbácsolt hullámokat. Azon a helyen, ahol nem pártok, de az Apostoli Szentszék kegyéből és bizalmából állok, a tajtékzó hullámok nem szokatlanok. A történelem változatos. . . Állok Istenért, Egyházért, ha-

záért. . . Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos" — írta utolsó körlevelében. Még tisztábban látszik ez a lelki kiteljesedés a papjaihoz intézett búcsújában: ,,Ha volnának közöttünk, akiket az idők idegzetileg megviseltek. . . imádkozzunk értük, hogy háborgó, zaklatott lelkükben csendüljön meg eligazításként és megnyugtatásképp az édes Üdvözítőnek a viharzó tengeren feltett kérdése: Mit féltek, kicsinyhitűek?. . . Világító oszlopok leg ık. . . Egyházunk szabadságáért, szenvedő népünk és ifjúságunk megőrzéséért, a több békéért, tehát lelki, magasabb értékekért történik mindez és nem azért, amit esetleg ránk fognak."

Mikor maga is az emigráció társa, valójában annak fókuszpontja lett, az egyiptomi József története rá is alkalmazódott és kezdett kialakulni a vélemény, hogy József története csaknem pontról pontra valóság volt életében. A bibliai József ,,más" volt, mint testvérei, atyja is jobban szerette, mint a többi fiait. Ezért a ,,különbségért" lett József testvérei gyűlöletének a tárgya és gyilkos szándékuk áldozata. József nem halt meg, hanem sok szenvedés után Egyiptomba került, hogy ,,nemzetének megmentője" legyen. Mindszenty Józsefet szerette az Isten. Úgy látszik, az utóbbi időben magyar földön őt szerette legjobban. Magának választotta, főpapjává rendelte, az Egyház bíborába öltöztette és rábízta, hogy az igazságot és a szeretetet, mint ő szokta mondani, a tízparancsolatot és az evangéliumot magyar testvéreinek hirdesse. ,,Nekünk, főpásztoroknak a püspökszentelésben igen a lelkünkre kötötték — mondotta 1948. február 15-én a Szent István Akadémián —, ne tedd a világosságot sötétséggé, sem az árnyat fénnyé; ne mondd a jót rossznak, a rosszat jónak — folytathatnók: ne mondd békének azt, ami nem béke." Mindszentynek minden szava, minden tette az igazság és a szeretet verőfénye volt, amit a sötétség nem tudott elviselni. Ki akarta tehát oltani! Hála Istennek, mint az egyiptomi József a száraz veremben, Mindszenty József sem pusztult el a börtönben. Sok-sok szenvedés után, élete végén az emigrációba került, hogy a kivándorolt, elmenekült, száműzött, kitelepített magyarok százezreit hitükben és magyarságukban megerősítse és velük egyetemben a ,,nemzet javára" legyen.

A fény és sötétség halálos harca, Mindszenty József kemény küzdelme a kommunistákkal a hazában játszódott le, amelytől az

emigráció csak térben és időben, de lélekben és szívben valójában soha nem szakadt el. Az emigráció a küzdelmet aggódva, imádkozva, reménykedve figyelte és amikor úgy látszott, mindennek vége, mintegy isteni kegyelem érintésére az emigrációban elkezdődött a Mindszenty-irodalom. Elindultak ,,a történelmi ítélet előfutárai", hogy elmondják magyarnak és nem magyarnak, ki is Mindszenty, mit jelent személye, tanítása, harca, áldozata a hazának, a világnak és az Egyháznak. A Mindszenty-irodalom célja volt, hogy Mindszentyt megismerjük, szeressük, csodáljuk, tanítását ismerjük, azt kövessük és érte az Istennek hálát adjunk. A Mindszenty-irodalom az emigráció providenciális hivatását megerősítette.

Ez az irodalom olyan, mint nagy, dermesztő tél után a tavaszi kikelet szép kis virágaival. Jellemzi a lelkesedés, a remény, a szeretet, de a történelmi hűség is. A Mindszenty-irodalom be van kötve az emigrációba. Stílusa, hangja, célja az emigrációé. Anyajegy van rajta, de nem kell miatta szégyenkeznie, mert szépségére és dicsőségére van.

A Minszenty-irodalom* egy névtelenül megjelent kis brosúrával kezdődött el Svájcban, két héttel a bíboros elítélése után. Egy 64 oldalas könyvecske jelent meg Zürichben *„Kardinal Mindszenty"* címen a NZN-Verlag kiadásában. A kis írás hozta a bíboros életadatait, leírta a kommunizmussal való harcát, a kirakatpert és a per folyamán elkövetett jogtalanságokat. A füzet 30 000 példányban jelent meg és napok alatt elkapdosták. A kis füzetet változtatás nélkül kiadta a Friedrich Quelle Verlag Ausztriában, majd lefordították franciára, amelyhez a fribourgi püspök, Francois Charriére írt előszót. A füzet megjelent spanyolul és hollandul is. A magát megnevezni nem akaró szerző Feketekúty László, a Szabad Európa Rádió munkatársa volt.

Nem sokkal a bíboros bebörtönözése után megjelent Kovách Aladár szomorú hangú, felejthetetlen könyve *„A Mindszenty-per árnyékában"*. ,,Úgy írtam — mondja a szerző a bevezetőben —, hogy hősének sugárzó szeme a kezemen volt, azzal a felelősséggel és becsülettel, hogy ha az isteni kegyelem megengedi,

* Széplaki Lajos, aki a Minnesotai Egyetemen tanár és könyvtáros, 1977-ben tette közzé kutatását: *Bibliography of Cardinal Mindszenty*, mely 64 könyvet, 329 cikket, 4 newslettert, 7 filmet és vetített képes sorozatot és 3 egyéb munkát sorol fel a bíborosról.

hogy egyszer a kezébe vehesse, minden vesszőt és pontot a helyén találjon." Kovách Aladár könyvét „az idegen csillagok alatt élő magyaroknak" szánta, mert tudatában volt, hogy „a könyv nem jut el Magyarországra". Vele egyidőben olaszul írt Péterffy Gedeon: *Il Cardinale Mindszenty. La vita e l'anima d'un martire.* Franciául írt Szalay Jeromos: *Le Cardinal Mindszenty. Confesseur de la foi, defendeur de la cité.* Angol nyelven jelent meg Fábián Béla könyve: *Cardinal Mindszenty. The story of a modern martyr.* Mihalovics Zsigmond pedig németül tette közzé a könyvét: *Mindszenty-Ungarn-Europa.* A Katolikus Magyarok Vasárnapjának kiadásában jelent meg Mátray Lajos lelkes írása: *Egyedül Sztálin ellen.* Boér Miklós vaskos könyve, *Cardinal Mindszenty* pedig Londonban jelent meg.

A Mindszenty-irodalomban kiemelkedik Maróthy-Meizler Károly nagy könyve, **Az ismeretlen Mindszenty**. Az írás életrajz és korrajz. A volt politikus szerző szemtanúja volt Mindszenty életének és kötelezettséget érzett, hogy „hamisat ne állítson, de az igazat megmutatni se rettegjen". A könyv célja nemcsak a bíborost bemutatni, hanem azt is megmutatni, tanítása szerint hogyan kellene élnünk. A kibontakozó Mindszenty-irodalomban döntő jelentőségű volt Vecsey József nagy műve: *Mindszenty okmánytár* három vaskos kötetével, *Mindszenty tanítása, Mindszenty harca, Mindszenty áldozata.* Az okmánytár pásztorlevelek, beszédek, nyilatkozatok, levelek gyűjteménye. Forrásmunka, melyben közvetlenül érintjük a bíborost. A szerző a dokumentumokat az események keretébe állítja és összekapcsolja. Vecsey József műve felbecsülhetetlen érték. Ez a Mindszenty-irodalom fundamentuma. Vecsey József a neves amerikai hölgynek, Phyllis Schlaflynak közreműködésével közzétette a bíboros édesanyjáról való személyes élményeit is. A népszerűsítő munka angol címe: *Mindszenty, The Man.* Ennek a könyvnek magyar változata *Emlékezés Mindszenty bíboros édesanyjára.* Vecsey Józsefnek, a bíboros hűséges munkatársának kiadásában jelent meg az értékes, tudományos igénnyel készült emlékkönyv: *Kardinal Mindszenty — Beiträge zu seinem siebzigsten Geburtstag.* A könyv kimagasló emberek, magyarok és nem magyarok tanulmányainak gyűjteménye. Esemény volt George N. Shusternek, a Notre Dame University rektori tanácsosának Horányi Tibor közreműködésével írt könyve: *In Silence I Speak*, amelyet 12

nyelvre fordították le és nagyban hozzájárult, hogy a bíboros világtörténelmi személyiség lett és eszméit az egész világ megismerhette. Msgr. Közi Horváth József kiadta Mindszenty válogatott szentbeszédeit: *Hirdettem az igét.* A könyvben hosszú, alapos tanulmányt írt az igehirdető bíborosról. Msgr. Közi Horváth magyar és német nyelven *Mindszenty bíboros* címen megírta a bíboros népszerűsítő életrajzát is.

Közben Mihályi Gilbert angol nyelven társadalmi és politikai tudományok szemszögéből tanulmányozta Mindszenty küzdelmét a kommunizmus ellen és válaszolt az ellene felhozott kifogásokra. A könyv címe: *The Supreme Issue is Freedom.* Palágyi Natália *Hűségesen követte az Urat* címen Mindszenty lelki örökségét népszerűsítette, idézve Arany Jánost: ,,Nem hal az meg, ki milliókra költi dús élete kincsét, ámbár napja múl. . ." Kilián Csaba könyve: *A kommunizmus örvényében* rádióbeszédeinek a gyűjteménye, melyeknek visszatérő témája Mindszenty példája. A magyar börtönirodalom remekei Krupa Sándor *„Sarló-kalapácsos"* könyvsorozata, melyekben új meglátással és élményszerűséggel írt a bíborosról, mint a kommunista kegyetlenség legjelesebb áldozatáról.

A bíboros három évet töltött az emigrációban. Életének ez az ideje jelentőségében hasonlítható esztergomi érsekségének három és fél aktív esztendejéhez. Az emigrációban szabadon utazhatott, beszélhetett, találkozhatott emberekkel, kereshette szétszóródott magyarjait, szívét-lelkét megoszthatta velük és kiadhatta emlékiratait. Ennek a három és fél évnek izgalmas, tüneményes története Csonka Emil könyve: *A száműzött bíboros.* Mindszenty kaliforniai útját leírta és dokumentálta Msgr. Jaszovszky József: *Mindszenty, a főpap Észak-Kaliforniában.*

Az említett írók mindegyike a maga módján, tehetsége szerint, saját maga választott szemszögéből, de nagy szimpátiával nézi és jellemzi a bíborost. Mindegyikben ott van a csodálat, mellyel maga Mindszenty csodálta Sántha Pált, a kanadai magyarok plébánosát: ,,Micsoda pap! Micsoda magyar!" feltűnő, hogy mindegyik — *implicite* vagy *explicite* — szentnek mondja Mindszentyt. Kovách Aladár idézi a bíborost: ,,Nem én követelek sokat, hanem az idő. Az ítélő idő. Senki el nem kerüli a megméretést. Most bizony a civileknek papokká kell válniok. S a papoknak szentekké!" Aztán a könyve végén a bíborost ,,élő szentség-

tartónak" mondja. Hasonlata nyilvánvaló: mint az aranyos monstranciában a kenyér színe alatt jelen van Krisztus, Mindszentyben, a szentben él Krisztus. Maróthy-Meizler Károly Assisi Szent Ferenccel hasonlítja össze és ,,titokzatos isteni világterv eszközének" mondja. ,,A legvonzóbb, a legizgalmasabb hős, akinek életén át még a jövőnek fátyola mögé is szeretnénk bepillantani." Vecsey József okmánytárában életszentségével magyarázza páratlan hatását, mert az evangélium szerint ,,senki se vihet végbe ilyesmit, ha nincs vele az Isten" (Jn. 3,2). Msgr. Közi Horváth József magáévá teszi Werenfried van Straaten atya reményét, hogy Mindszentyt, ,,korunk nagy hitvallóját és vértanúját az Egyház a szentek sorába fogja iktatni". Palágyi Natália csaknem egy oldalon sorolja föl az erényeket, melyeket Mindszentytől tanulhatunk. Msgr. Jaszovszky József szerint ,,Mindszentyben a természetfölötti világ értékei teljesen felszívódnak. Egészen krisztusi ember. . . Totális szent és vallási zseni." Mindszentynek a megdicsőítése és mint ,,mártír szentnek a világ elé állítása korszerű szükséglet", írja Krupa Sándor.

,,Az előtte menők és akik utána jöttek, ezt zengték: Hozsanna!" (Mk. 11,9). A Mindszenty-irodalomban azok, akik halála előtt írtak és azok is, akik azt követően publikáltak, Mindszenty Józsefet egyformán szentnek mondták és ezzel előkészítették, majd megerősítették az emigrációban a közvéleményt Mindszenty életszentségéről.

Valószínűen az emigrációba otthonról jött az első jelzés, hogy Mindszenty József szent. 1948. szeptember 8-án, Szombathelyen a finom lelkű, nagyrabecsült Rogács Ferenc — akit a bíboros püspökké szentelt — paptársai nevében köszöntve ,,karizmatikus bölcsességgel megáldottnak" mondta és Szent Ambrushoz hasonlította, akibe ,,hányatott magyar katolikusok és más vallásúak egyaránt fogózkodnak, hogy a hullámok el ne sodorják őket". Maga Mindszenty is beszélt az életszentségről: ,,Ahhoz a gigászi feladathoz, hogy a magyar fővárosnak és nemzetnek a múltban, jelenben és a jövőben az alakítója legyen, ahhoz az kell, hogy szent életet éljen, aki erre küldetik." Ő Prohászka Ottokárról mondta ezt, de a szavait otthon is és az emigrációban is rá is értették.

Az emigrációba kényszerült magyaroknak volt egy élménye, mely nagyban segítette a meggyőződést, hogy Mindszenty szent.

1971. szeptember 28-án a bíboros magára vette élete legsúlyosabb keresztjét — a száműzetést. Az autó elindult vele Budapestről, sebesen száguldott Győrig, onnan rohant Hegyeshalomig, aztán a vasfüggönyön át ki idegenbe, ki Nyugatra, a száműzetésbe. A bíboros szótlanul tette meg az utat és könny volt a szemében. Ő volt a legismertebb, a leghíresebb magyar. Jogilag az Egyház kardinálisa, Esztergom érseke, Magyarország prímása volt. A valóságban azonban ő volt a legszomorúbb magyar, a legszegényebb ember, a legmegalázottabb főpap. Mint mondani szokta: ,,rab ország rab prímása'' volt. Olyan volt, mint Ura és Mestere, aki ,,szolgai alakot öltött. . . kiüresítette önmagát. . . megalázkodott és engedelmeskedett'' (Fil. 2,5—7). Mindszenty szegényen, kiüresítve, kifosztottan, megalázottan. . . papucsban jött az emigrációba.

Azok, akik várták, ,,történelmi ítéletének előfutárai'', a kivándoroltak, a kiüldözöttek, a kimenekültek, a kitelepítettek kezdettől fogva látták Mindszentyben a megalázott Üdvözítőhöz való hasonlóságot. Látták azt is, hogy mint Krisztusnak, neki is neve lett (Fil. 2,9). A legsúlyosabb keresztjét hordozó Mindszentyt fölmagasztalta az Isten. Neve egyenlő lett dicsőséggel, reménnyel, hittel; egyenlő lett a keresztény Magyarországgal, a legszebb, legdrágább magyar örökséggel. Mondd ,,Mindszenty'' és mondtál keresztény, független Magyarországot, katolikus hitet, Nagyboldogasszonyt, életszentséget és kifejezted a kommunizmus legerősebb elítélését és elutasítását minden formájában, minden megnyilatkozásában.

Az apostoli tanítás párhuzamára — ,,minden nyelv fennen hirdesse az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr'' (Fil. 2,11) — a magyar emigráció vallani kezdte az Atyaisten dicsőségére, hogy Mindszenty József szent — szent magyar, szent főpap! Ezt a meggyőződést nemcsak a Mindszenty-irodalom erősítgette. A bíboros könyve, az *Emlékirataim* is megjelent és a magyarok ámulattal olvasták szenvedésének történetét és börtönéletét. Megkínoztatásának története hasonlít Krisztus passiójához. Börtönéletének leírása a lelki irodalom gyöngye. Így bánik szentjeivel az Isten! Ilyen bíborosa még nem volt Pannonia Sacrának!

1980-ban Csonka Emil kiadásában és bevezetésével megjelent Mindszenty bíboros másik könyve is: *Napi jegyzetek*. A

könyv nem olyan, mint az *Emlékirataim*. A szöveg gyakran érthetetlen, tele van rövidítésekkel. A tőmondatok szúrják az elmét és a lelket. Nincs benne semmi költői és alig található benne két-három spontán imádság. A könyv egy nagy sikoly. Annak a bíborosnak a sikolya, akinek Esztergomban kellene lennie, de rabvendég egy idegen követségen, ahonnan tanúja a pusztulásnak: ,,Genocide! Nincs hitoktatás! Ateisták rontják a magyar ifjúságot! Magyarországot Kelethez csatolták! Vasfüggöny van körülöttünk! Békepapok! Elpusztul a népem!" Nem száll perbe az Istennel, végtelenül szomorú. Jeremiással mutatja meg lelkét: ,,Nézd, Uram, lásd mekkora az aggodalmam. Egész bensőm remeg! A szívem megfordult a keblemben!" (Siral. 1,21—22) Mintha a *Napi jegyzetek* nem egy szentnek a hangja lenne. Nyisztor Zoltán állítólag azt mondta, hogy a *Napi jegyzetek* közzétételével meghiúsították Mindszenty szentté avatását. Ennek az állításnak nincs alapja. A könyvben nincs semmi, ami ellentétben lenne az életszentséggel, de nagyon világos belőle, Mindszenty József felvette keresztjét és úgy követte Krisztust, életét népéért, hazájáért, Egyházáért, Istenéért áldozta. Amit a *Napi jegyzetek* bizonyít, az az, hogy mint Krisztus a Getszemáni kertben, Mindszenty is érezte keresztje súlyát! És mindenki tudja, nagyon súlyos volt a keresztje.

Életszentségének hírét megerősítették főpásztori látogatásai is. Ezeknek a látogatásoknak a hatása még nagyobb volt, mint könyveinek, mert személyes volt. Mély sodrású érzelmek hozták össze a bíborost és az emigrált magyarokat. Mindszentyt látni, beszédét hallgatni, a szentmiséjén részt venni, kezéből szentáldozást kapni, kezét megcsókolni, ruháját érinteni vallásos élmény lett az emigrációban. Ahol megjelent, oda messzi távolból jöttek a magyarok és nem magyarok is, nemegyszer magukkal hozva beteg szeretteiket, hogy a bíboros megáldja őket. A Mindszenty-látogatások visszaidézték az evangéliumi jeleneteket, amikor a pusztában, falvakban, városokban az Úr Jézus vallásos élménye lett a szegényeknek, bűnösöknek, egyszerűeknek és társaságában akartak lenni. Mindszenty látogatásai az emigrációban nagyon hasonlítottak az otthoni Mária-napok ünnepléseihez.

Az Egyház történelmében még nem volt bíboros, aki megtette volna, amit Mindszenty tett három és fél év alatt. Betegen, öre-

gen, szegényen, fáradtan kereste fel magyarjait mindenütt a szabad világban, hogy szent hitükben és magyarságukban megerősítse őket. Mint a megöregedett apostolnak, Szent Jánosnak, neki is egy volt az üzenete — egyet ismételt, egyet sürgetett, akárhová ment. Ezt az üzenetet halála előtt pár nappal a repülőgépen, útban Caracasból Bécsbe leírta utolsó körlevelében: ,,Menekült magyar testvéreim, . . . hűség az Úristenhez, Krisztushoz, a Nagyasszonyhoz, Egyházatokhoz és magyar hazátokhoz. . . Ha le is szakított nemzetünk életfájáról és messze világrészekbe sodort is a legnagyobb történelmi vihar, ne váljunk elhalt rügyeivé, elszáradt leveleivé ennek az annyira megtépázott magyar életfának. . . Szent István, Szent László, Szent Erzsébet, Hunyadi János, Rákóczi, Zrínyi és Széchenyi István népe vagytok! Ezért ne haljon el nyelveteken a magyar szó! Találjunk egymásra a szétszórtságban és fogjunk össze, mert nemcsak ‚ősei', de testvérei is vagyunk egymásnak. . . Aki magyarságában erős és képzett, segítse azt, aki már ingadozik!" Az üzenet mögött ott állt a szent, mint egy próféta, bíborban, pásztorbottal, mitrában, kezét magasra emelve. Mindszenty személyében az Úr meglátogatta és megvigasztalta népét.

Még egy esemény erősítette meg az emigrációban a meggyőződést, hogy Mindszenty szent. Az emigráció gyökeréig megrázkódott, amikor VI. Pál az esztergomi érsekséget elvette tőle. Miért történhetett ez? Hogyan volt ez lehetséges? A szelíd, szent életű, bölcs pápa, aki őszintén szerette és tisztelte Mindszentyt, hogyan okozhatott néki ily nagy fájdalmat? És éppen az évforduló napján, amikor a gonoszság ítélőszéke előtt állt és ok nélkül elítélték? Ő is ellensége lett? Nincs feleletünk. Csupán a szenvedés misztériumára tudunk utalni. Az Atya is szerette Szent Fiát és annak mégis szenvednie kellett a világ üdvösségéért. Mindszentynek a szenvedés kelyhét az utolsó cseppig ki kellett innia hazája, népe és a magyar Egyház sorsának jobbra fordulásáért. Az emigráció együtt szenvedett szeretett főpásztorával, aki szenvedésében egyesült isteni Mesterével. A töviskoronás Krisztuskép újból ott állt a bíboros és most népe előtt is — *devictus vincit* — legyőzetve győz. . . Mikor a vihar elült, annál erősebb lett az emigrációban a tudat: Mindszenty szent. Ilyesmi csak egy szenttel történhetik.

Így történt, hogy három és fél év után, amikor Bécsben 1975.

május 6-án meghalt, általános volt életszentségének híre és az örvendezés fölötte. A megemlékező gyászmisékben a papok szentnek mondták; a szentmiséken a hívek imájában szentté avatásáért kezdtek imádkozni és azóta is imádkoznak sok helyen; imameghallgatások történtek; szentképek jelentek meg róla; ereklyéit, leveleit kezdték gyűjteni; szobrokat emeltek neki; a templomokat és kápolnákat, melyeket meglátogatott, emléktáblákkal jelölték meg; az emigrációban szerte mindenütt a nagyvilágban emlékbizottságok alakultak, hogy életszentségét hirdessék, tanítását terjesszék és szentté avatását előmozdítsák. 1976-ban az amerikai magyar katolikus papok Philadelphiában az Eucharisztikus Világkongresszussal kapcsolatban gyűlést tartottak, melyen részletesen kidolgozott programot fogadtak el, hogy a hívek között a Mindszenty-tiszteletet terjesszék, azt erősítsék és a szentté avatását előmozdítsák. Ezen a gyűlésen jelen volt Magyarország bíboros prímása, három magyarországi püspök és több magyaroszági pap. A program utolsó pontjában kérték az ,,otthoni testvéreket, elsősorban a magyar püspöki kart, hassanak oda, hogy Mindszenty a hazában teljesen rehabilitáltassék és mint az emigrációban, otthon is dolgozzanak a szentté avatásán".

A szentnek kijáró tisztelet és szeretet halála óta állandóan nő és szinte látható, tapintható valóság lett máriacelli sírjánál. ,,És dicsőséges lesz nyugvóhelye." (Iz. 11,10) ,, . . . jönnek a magyarok Csehszlovákiából, jönnek Jugoszláviából, még Erdélyből is, de az otthoniak is megtalálják az utat-módot a ‚tiltott sírhoz' — írja Msgr. Közi-Horváth József idézve egy szemtanút. — Leteszik néhány szál magyar földben termett és nemzeti szalaggal átkötött búzakalászt, kis mezei csokrot, hazulról hozott kézimunkát." A sírnál mindenki imádkozik. Aztán jönnek az emigrációs magyarok, a kivándoroltak, a menekültek, a kitelepítettek, a száműzöttek, ,,történelmi ítéletének előfutárai" a világ minden tájáról. Minden magyar szív odagravitál. A máriacelli sír lett az emigráció lelki központja. Gyertyák lángjával, virágok illatával, emléktáblák feliratával együtt száll az ima a szenthez: ,,Mindszenty atyánk, könyörögj érettünk és drága hazánkért!" A máriacelli sírnak oly nagy a vonzása, hogy a Szentatyát, II. János Pál pápát is magához hívta, hogy imában letérdeljen előtte és megcsókolja. A máriacelli sír a bizonyítéka, hogy Mindszenty szent.

Ami az emigrációt illeti, Mindszenty József már kanonizálva van.

A közösségi érzelmeket a költők tudják igazában elmondani. A Mindszenty-költemények, ha nem is mind abszolút irodalmi értékek, mind kedvesek és drágák, mert nevünkben beszélnek és elmondják azt, amit a legtöbbünk egyáltalán nem vagy csak nagy nehezen, dadogva tudna elmondani. Hadd álljon itt két versszak Könnyü Lászlónak, az Amerikában jól ismert St. Louis-i költőnek verséből, mely egyszerűségében, üdeségében valójában egyházi ének. Szabó Magdolna, San Franciscó-i zenetanárnő megzenésítette és szomorkás moll hangnemmel könyörgéssé tette. Lehetséges, hogy ez lesz a máriacelli búcsúsok éneke, amint a Szűzanyához és Mindszenty bíboros sírjához sietnek:

Mikor az égbolt beborult felettünk,
A Gondviselés vezért küldött nekünk,
Hogy összegyűjtse Boldogasszony népét
És felemelje Szűz Mária képét.
Mindszenty József, könyörögj érettünk!

Pannon föld népét hívta bűnbánatra,
Rózsafüzéres búcsújárásokra —
Szállott az ének jó Édesanyánkról,
Bús magyaroknak Boldogasszonyáról.
Mindszenty József, könyörögj érettünk!*

1983-ban a Gondviselés nagy jót tett az emigrációval. Amiről a legjobbak és a legideálisabbak már régóta beszéltek, amiért imádkoztak és amit maga Mindszenty is akart, valóság lett: a Szentatya püspököt adott a szétszóródott magyaroknak. Mintha inspirálva lett volna az új püspök, a szentmise kánonjából vette jelszavát, hogy összesűrítve kifejezze küldetésének célját: „*Adunare et custodire*" — „összegyűjteni és megőrizni". Egybegyűjteni, összehozni a szétszórt magyarokat, idő, tér, távolság, országhatárok ellenére egy elszakíthatatlan kötelékkel, egy nagy eszmével egybekötni őket, hogy ne vesszenek el, mint oldott

* Könnyü László költeményét Horváth László is megzenésítette vegyeskarra, zongorakísérettel. Horváth László karnagy, zenetanár, zeneszerző zeneművek kiadója Summit, N.J.-ben. Ő írta az első „Mindszenty-misét".

kéve; és így megerősíteni, megőrizni őket a szent hitben és a drága magyar örökségben nemcsak a saját maguk javára és az örök életre, hanem a haza és abban az Egyház javára is. Mert ami egyszer már köztudottá lett, azt többé feledni nem lehet: ,,az emigrációt nemzetünk javára küldte előre az Isten". A szent kötelék, az összekötő nagy eszme adva volt Mindszenty szentté avatásában. Vallásosság és nemzeti eszme egyformán benne volt a legnagyobb és legtisztább intenzitással. Amit a magyar emigráció püspökének kellett tennie, az az volt, hogy a szentté avatási mozgalmat, annak tüzét, erejét, jelentőségét magába fogadja, annak képviselője legyen és legelső munkása. Rövid püspökségének vége felé Irányi László azt hirdette: új szentünk, új közbenjárónk van az égben!

1985. május 6-án volt a bíboros halálának 10. évfordulója, amely alkalom lett, hogy az emigráns magyarok szerte a szabad világban a bíboros szentté avatását egyöntetűen sürgessék, azt előmozdítsák és azért buzgón imádkozzanak. A megmozdulás mögött az európai Mindszenty Alapítvány állt, amely fő céljává tette a bíboros szentté avatását.

A Mindszenty Alapítvány kezdeményezésére összegyűjtötték a szemtanúk vallomásait. Huszonöt egyházi és világi személy, akik közvetlenül ismerték a bíborost, saját tapasztalataik és személyes élményeik alapján tanúskodtak életszentségéről és azt esküvel is megerősítették. A tanúk között volt Bécs akkori érseke, König kardinális is.

A 10. évforduló alkalmából ünnepi szentmisék, megemlékezések, ünnepségek, gyűlések voltak, amelyeken a bíboros életszentségét, a szentté avatás időszerűségét és fontosságát hangsúlyozták. A szentbeszédeket, ünnepi beszédeket, homíliákat, tanulmányokat, cikkeket, nyilatkozatokat, imákat összegyűjtve *„Szentnek kiáltjuk!"* címen a Katolikus Magyarok Vasárnapja tette közzé. A gyűjtemény egy tiszta, csengő hang, amelyet semmi ellenvetés, semmi kritika, semmi erőszak nem tud elhallgattatni, és amely addig hallatszik, míg Te Deum nem lesz belőle a szentté avatás napján. A terjedelmes gyűjteményben 192 írás van.

A 10. évforduló nagy jelentőségű eseménye volt, hogy a Mindszenty Alapítvány felkérésére 1986. április 12-én P. Szőke János és P. Füzér Julián látogatást tett Rómában a Szentté Ava-

tások Kongregációjában, hogy a szentté avatással kapcsolatban tanácsot kérjenek. A Kongregációban azt a jogi tanácsot kapták, hogy mivel a bíboros Bécsben halt meg — a bécsi érsekség irodája legyen Mindszenty bíboros szentté avatásának központja, azaz minden okmány, amely a szentté avatásra vonatkozik, Bécsben, az érsekség irodájában legyen elhelyezve, számon tartva, megőrizve, és a bécsi érsek legyen az, aki a szentté avatást hivatalosan elindítja és Rómát erről tudósítja. Bécs új érseke, Hans Hermann Groer ebbe kegyesen beleegyezett és 1987. május 31-én Alois Diem, mint a ,,bécsi érsekség szentté avatási irodájának a vezetője" erről értesítette P. Szőkét és P. Füzért. A tanúvallomások és az imameghallgatások dokumentumai 1987 szeptemberében a bécsi érsekségre kerültek. A bécsi érseki iroda folytatja a tanúvallomások gyűjtését.

A 10. évforduló két másik értékes gyümölcsöt is hozott bizonyítékául annak, hogy milyen erős és elterjedt az emigrációban a bíboros szentté avatásának mozgalma és mi annak a mozgatóereje. A 10. évfordulón megjelentek a Mindszenty-imák. Egyszerűségükben, kedvességükben, de főképpen a katolikus hit szerint való tökéletességükben ezek az imák csodálatra méltóak és semmi kétség, hogy a Szentlélek vezetésével fogantak meg a szívekben és fakadtak föl az ajkakon.

Tartalmuk szerint a Mindszenty-imák többsége kérő ima, hogy a bíborost az Egyház hivatalosan szentnek nyilvánítsa az Isten dicsőségére, az Anyaszentegyház dicséretére, a hívek örömére és a magyar nép megvigasztalására. Az imák másik csoportja a bíboros közbenjárását kéri. A Mindszenty-imák mögött ott van a tiszta boldogító hit, hogy a bíboros az égben a legbensőbb egységben van az értünk szüntelenül közbenjáró Üdvözítővel, akinek a nevében kell imádkoznunk és aki által meghallgatásra talál minden ima az Atyánál. Mint a Jelenések könyvében az aggastyánok, akik a szentek imáit aranycsészékben viszik a Bárány elé, Mindszenty bíboros aranycsészéjében népének és tisztelőinek imáját viszi neki.

A Mindszenty-imák mögött ott van az a hitből fakadó meggyőződés is, hogy az égben a boldogító istenlátás fényében a bíboros még jobban szeret bennünket, mint földi életében, és ő, aki a földön minden igyekezetével azon volt, hogy a gonosztól megmentse nemzetünket, szabaddá és boldoggá tegye hazán-

kat, a Szűzanya népe legyünk és valamennyiünket az Istenhez vigyen, az égben még jobban azonosítja magát velünk, még jobban vonzódik hozzánk és erősödik benne a vágy, hogy előmozdítsa természetes és természetfölötti boldogságunkat.

A Mindszenty-imák nagy része papoktól van, de világiaktól is vannak Mindszenty-imák, világiak imádkozzák azokat nagy áhítattal otthonukban és találkozóikon. A legszebb Mindszenty-ima Könnyü László Mindszenty-litániája, amely 32 fohászban drámaian hivatkozik a bíboros tetteire, erényeire és szenvedéseire és kéri közbenjárását. A Mindszenty-litániát először 1985-ben a szabad világban élő magyarok IV. világkongresszusára Clevelandben összegyűlt világiak — katolikusok és protestánsok — imádkozták minden papi közreműködés nélkül. Soknak a szeme könnytől csillogott, amint az invokációkra felelték: ,,Mindszenty bíboros, könyörögj érettünk!''

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a Mindszenty-imák pszichológiáját. Kateketikai megfogalmazásban az ima az értelemnek az Istenhez való felemelése. A Mindszenty-imák azt jelentik, hogy az imádkozók a bíboros társaságában, az ő jelenlétében, az ő segítségével és pártfogásával emelik fel értelmüket az Istenhez dicséretre, kérésre, hálaadásra, esdeklésre. Azonban több is van ezekben az imákban a merő jelenlétnél. A Mindszenty-imák azt is jelentik, hogy az imádkozók a bíborosra hivatkoznak, a bíboros életszentségére apellálnak, szívét-lelkét magukévá teszik, mintegy kisajátítják. Bibliai képet használva azt mondhatjuk, hogy a bíborosba ,,öltözködnek'' és úgy jelennek meg a Bárány előtt.

Az egyik Mindszenty-ima azért imádkozik, hogy az Isten dicsőítse meg a bíborost ,,csodákkal és jelekkel'', amelyektől indíttatva az Egyház kanonizálja. Az Egyház csodákat kíván a szentté avatáshoz. A Mindszenty-imák bensőleg, elválaszthatatlanul össze vannak kapcsolva a Mindszenty-csodákkal, amelyek a bíboros halála óta, főképpen a máriacelli sírjánál történnek. Akik tapasztalták a bíboros csodáit, tanúkkal és saját, eskü alatt tett vallomásaikkal tesznek bizonyságot róluk. A *Szentnek kiáltjuk!* gyűjteményben ezek közül a csodák közül néhány szerepel. A Mindszenty-csodák kivizsgálása és azok kiértékelése az Egyház tévedhetetlen tekintélyéhez tartozik. De addig is, míg ez megtörténik, a Mindszenty-csodák nagy örömet és izgalmat jelentenek

mindazoknak, akik Mindszenty bíborost szentnek tartják és szentként tisztelik.

1975. május 6-án bekövetkezett halálával Mindszenty bíboros megszűnt az emigráció közvetlen élménye lenni. Életszentsége azonban tovább él az emigránsok köztudatában. „Történelmi ítéletének előfutárai" szentnek kiáltják, életszentségét hirdetik, kanonizálását sürgetik. Az emigránsok szemében, ítéletében és meggyőződésében Mindszenty bíboros szent, akire az oltár dicsősége vár nemcsak Magyarországon, hanem az egyetemes, az egész világon elterjedt Egyházban. Az emigráció a bíboros életszentségéről tesz tanúságot a Mindszenty-irodalommal, a Mindszenty-imákkal és a Mindszenty-csodákkal. Ebben a hármas tényezőben halad tovább és erősödik a bíboros szentté avatásának mozgalma. Minél dúsabb, szebb, gazdagabb, kedvesebb és alaposabb a Mindszenty-irodalom, annál jobban szaporodnak a Mindszenty-imák és forróbbak lesznek buzgóságban, tisztábbak tartalomban, szebbek kifejezésben. És minél több lesz az ima, annál nagyobb a valószínűség, hogy jelek és csodák történnek — mind nyilvánvalóbb lesz a bíboros égi közbenjárásának a valósága. És minél jobban sokasodnak a Mindszenty-csodák, annál hamarább lesz meg Mindszenty bíboros szentté avatása.

2. MINDSZENTY-MISZTIKUM

„Mindszenty életében sok a megmagyarázhatatlan elrendeltség, misztikum, a kegyelem, a predestináció" — írja Maróthy-Meizler Károly könyvében, *Az ismeretlen Mindszenty*ben. Jelek, csodaszerű események utalnak arra, hogy az Isten kiválasztottja, kedve telik benne, nagy célja van vele. A jelek szenvedést hirdetnek, vértanúságra mutatnak, de előre jelzik azt is, hogy az Isten Mindszentyt szentjének választotta.

A jelek liturgikus jelek. A Mindszenty-misztikumot a liturgia mondja el; ünnepek, szent helyek, szentírási szövegek, vallásos művészet világítják meg értelmünket, hogy lássuk az Isten terveit vele. A jeleket csak akkor vettük észre, mikor már előttünk volt a valóság, amelyre mutattunk. Úgy vagyunk velük, mint Jézus tanítványai voltak a próféták jövendöléseivel: mikor beteljesedtek, „akkor jutott eszükbe az Írás szava", mikor a tények előtt álltak, „akkor emlékeztek meg, mit jövendölt a próféta".

Egy jel, amelyet az emigrációban mindenki ismer és idéz, hogy Mindszenty esztergomi érsekségének három és fél aktív, szabad esztendeje Szent István első vértanúnak a jegyében áll. A szent vértanú jelzi, mintegy kihirdeti Mindszenty érsekségének örömteljes kezdését, ő mutatja meg annak dicsőségét és Szent István vértanúságának ünnepén éri el érseki tevékenységének tragikus végét.

Mindszentynek a magyar főpapnak, és Szent Istvánnak, a kereszténység első vértanújának az összekapcsolása csaknem olyan kontraszt, mint az Egyház liturgikus naptárában Jézus születésének és István vértanúságának egymás mellé helyezése. Lehetetlen nem éreznünk benne az Isten ujját, lehetetlen nem gondolnunk a Szentlélekre, aki mindent szelíden, de erővel elrendez. Karácsony másnapja Szent István első vértanú ünnepe. Mint Ko-

vách Aladár oly megható szépen írja, ,,A megkövezett véres árnyéka borul egy pillanatra Jézus tündöklő bölcsője fölé. . . Az egek angyali éneke a zuhanó kövek tompa halotti dobpergésével keveredik.'' Karácsony másnapján Jézust nem a betlehemi barlangban a pásztorokkal és napkeleti királyokkal a Szűzanya ölében találjuk, hanem a vértanú Istvánnal ,,látjuk, hogy nyitva az ég és az Emberfia ott áll az Isten jobbján''. (Ap. Csel. 7,56)

Mindszenty esztergomi érsekké való kinevezését Pápán, Szent István templomában tudta meg 1945. szeptember 16-án, amikor 800 fiatal magyar szívét-lelkét pecsételte le Krisztusnak a Szentlélekkel. A szentség nemcsak a bérmálkozókat, hanem magát a szentségnek a kiszolgáltatóját is eltöltötte ,,hittel és kegyelemmel''. (Ap. Csel 6,5) Az új érsek oktatásában az állampolgári jogok és kötelességek gyakorlásának szükségességéről beszélt. A hívő sereg elragadtatva hallgatta beszédét. Mindszenty rámutatott a főoltár képére, mely István megkövezését ábrázolja és tagoltan, erőteljesen mondta: ,,A katolikus Egyház nem bújik el, ha vihar van felvonulóban, hanem mindenütt ott van a magyar néppel, a magyar népért. Nem rejtőzik el semmiféle földi, csupán az isteni védő szárnyak alatt.'' Majd arra kérte híveit, hogy kövessék Szent István vértanú példáját a megbocsátás és a szeretet gyakorlásában. ,,Katolikus magyarok soha ne kövezzenek, de szívós szeretettel dolgozni és szenvedni tudjanak.''

Ez volt a nyitány Mindszenty József három és fél éves aktív érsekségéhez. A megkövezett első vértanú, Szent István, tanúja és inspirálója volt a nyitánynak, melyben mint magban a fa és gyümölcse, csirában benne volt minden felemelő és fájdalmas, ami az elkövetkező három és fél évben kifejlődött. Nyitány volt a vértanúsághoz. Emlékirataiban írja: ,,Sokszor gondoltuk, hogy a vértanúság kora elmúlt, nem aktuális. A vértanúság fogalmát és lehetőségét már-már a legendák világába utalták; mintegy rátáblázták az első három század történelmének sárguló lapjaira. De a két világháború korfordulója után, az utóbbi évtizedek szörnyűségében rájöttünk arra, hogy ítéletünk helytelen volt.''

Ha egy kicsit eltűnődünk a misztikumon, hogy Mindszenty, a magyar főpap, és Szent István vértanú szoros kapcsolatban vannak, Esztergomnak, a magyar Sionnak romjai azonnal figyelmeztetnek, hogy a szent vértanúnak a magyar sorshoz való kapcsolata már ezeréves. Szent Istvánt, az első magyar királyt, Esztergom-

ban keresztelte meg Adalbert püspök és Krisztus első vértanúja lett a védőszentje a megkeresztelt királyfinak. A szent vértanú pátrónussága alatt Szent István királyon át lett valóság a keresztény Magyarország, melyet Mindszenty József szívével-lelkével, minden porcikájával szeretett és amelyért élete végéig minden erejével harcolt. Közel van hozzánk a kép, mintha az esztergomi romok kövei alól jönne elő a megkövezett vértanú, odaáll Mindszenty mellé erősségnek és támasznak, és az új érsek ,,kegyelemmel és erővel eltelve" (Ap. Csel. 6,8) kijelenti: ,,Az ország első közjogi méltósága hazája rendelkezésére áll!" ,,Az esztergomi érsek kész meghalni, hogy a magyar katolikus Egyház és a magyar haza javára élhessen és dolgozhasson. . ." ,,Akarok jó pásztor lenni, aki ha kell, életét adja juhaiért, Egyházáért, hazájáért!" ,,Ha Isten-Atyánk és Mária-Anyánk segít, akarok lenni népem lelkiismerete, hivatott ébresztőként kopogtatok lelketek ajtaján, a föltetsző tévelyek ellenében az örök igazságokat közvetítem népemnek és nemzetemnek. Ébresztgetem nemzetünk megszentelt hagyományait, amelyek nélkül egyesek talán igen, de a nemzet nem élhet."

Mindszenty érseki bemutatkozása Esztergomban 1945. október 7-én nem kevésbé drámai és kinyilvánító, mint Szent István beszéde Jeruzsálemben a főtanács előtt.

A vértanúság gondolata tovább komplikálja a Mindszenty-misztikumot. Érsekségének három és fél aktív éve különösen — de lényegében egész érseksége — kimondottan a vértanúság csillaga alá került. 1946 februárjában XII. Pius az Egyház bíborosának kreálta 31 más püspökkel együtt. Az állam akadályozta Rómába utazását, hogy a bíborosi kalapot átvegye. A vörös kommunisták irtóztak az Egyház bíborától. Mindszenty későn érkezett, de jelen volt a nyilvános konzisztóriumon, amelyen az új bíborosok megkapták a bíbornoki kalapot. A meghatódott, szent életű pápa, aki nagyon szerette a magyarokat, átölelte Mindszentyt és jövendölt: ,,A 32 közül te leszel az első, akinek vállalnod kell a bíbor színnel jelzett vértanúságot!" — mondotta, amint a bíborosi kalapot Mindszenty fejére tette. A bíboros Mindszenty római tituláris templomának a Santo Stefano Rotondót választotta és ez nemcsak egy újabb kapcsolatot jelentett az első szent vértanúval, hanem vértanúságának a módját és egyik jeles tevékenységét is előre vetítette.

Mindszenty azt mondja, azért választotta a Santo Stefano Rotondót magának, ,,mivel ez volt régebben Rómában a magyar templom''. XII. Pius készségesen teljesítette a kérését. A régi, pogány Rómában a kerek templom mészárszék volt, kegyetlen, véres, undorító. A kereszténygyüldözések idején a vértanúk kínoztatásának helye lett. A templom még most is magán viseli eredeti céljának és történetének jegyeit. Mindszenty bíborosnak a címere ,,Pannonia Sacra'' jeligével a régi kerek templom bejárata fölé került és a portréját elhelyezték a templom belsejében, amelynek István vértanú a védőszentje. A templomban omladozó, fakuló freskókon sok más vértanú mártíromsága is ábrázolva van. A meglepő az, hogy az ábrázoltak legtöbbje csak ,,félig'' vértanú. Rettenetesen szenvednek, kínozzák őket, ostorozzák, megcsonkítják őket, átmennek a legkegyetlenebb tortúrákon anélkül, hogy vérüket teljesen kiontanák és meghalnának Krisztusért. Szenvednek, de a vértanúság pálmája nélkül maradnak. Így lett ez Mindszentyvel is. Szenvedett, mint a vértanúk, kínoztatása közepette úgy imádkozott, mint István megkövezésekor, de vére ontását nem kérte tőle az Úr. Övé lett a vértanúk szenvedése és minden fájdalma, de nem lett övé azok végső diadala és dicsősége — vérének ontása.

Ennek a misztikumnak része az is, hogy minden gyűlöletük és kegyetlenségük ellenére maguk a kommunisták se akartak vértanút csinálni belőle. Kínozták, de vigyáztak, ne legyen mártír, ne haljon meg a kezükön. A legvégsőkig elmentek a kegyetlenkedésben vele szemben, de megálltak a szakadék szélén: nem vették életét. Amikor már meggyilkolták volna, az Isten már kiragadta szolgáját az oroszlánok barlangjából és nagy bosszúságukra nem volt többé a kezük között.

Ennek ellenére Mindszenty vértanú mindenki szemében. Mindenki vértanúnak hívja, mártírnak mondja és ha a nép szava Isten szava, amikor szentté avatása elérkezik, a nép meggyőződése követelni fogja, hogy a vértanúság fogalma szélesebb legyen, úgyhogy Mindszentyt is belefoglalja.

A keresztény művészet István vértanút rendszerint fiatal szerpapnak ábrázolja, dalmatikába öltöztetve. Egyik kezében a pálma, vértanúságának jele, a másikban a kő, mártíromságának eszköze. De gyakran a kövek körülötte a földön hevernek szétszórva és István alamizsnát osztogat. Istvánt az apostolok azért

választották, hogy a kezdődő Egyház szegényeinek a gondozását rábízzák. Nemcsak vértanú ő, hanem a szeretet gyakorlásának is szentje, annak ragyogó példája. És ezen a ponton kapcsolódik újból össze Mindszenty élete az első vértanúéval. A szeretet gyakorlásában való hasonlóságuk még inkább növeli csodálatunkat, megerősíti meggyőződésünket Mindszenty életszentségéről és ismételteti velünk a misztikumot.

Mint főpapot, Mindszentyt sok, eredeti lelkipásztori aktivitás jellemzi. Érsekségének három ,,viharesztendejében" nem annyira a külső orkán, az üldözés vörös vihara az, ami meglepő, hanem a belső szélzúgás, a tevékenységek sodrása, a ,,lelkipásztori özönvíz", mely belőle áradt. Minden a szívből jön, annak a teljességéből forrásozik: a Mária-év, mely két éven keresztül mozgatja az egész országot, a nemzeti engesztelés, az egyházközségek átszervezése, a liturgikus offenzíva, országos népmissziók tartása, a politikai foglyok és bebörtönzöttek látogatása, búcsúszerű országjárás, püspöki körlevelek egymásutánja, előadások, kongresszusok, szervezések, gyűlések tömkelege. Szédítő sebesség, hihetetlen aktivitás. Nem hiába mondották otthon, ,,ha az Isten nem lenne vele különösképpen, ezt nem tudná cselekedni". De a változatos, végeszakadatlan lelkipásztori munkák sorozatában a legszebb, legragyogóbb volt Mindszenty szeretetakciója. A karitász kapcsolja különösen Szent Istvánhoz, aki azért volt kiválasztva, hogy testvéreit ,,az asztalnál szolgálja" (Ap. Csel. 6,2).

Az *Emlékirataim*ban Mindszenty életszentségének, emberi nagyságának és tiszta magyarságának örök okmánya a ,,Nyomor és karitász" című fejezet. Az új érsek alig foglalta el székhelyét, két héttel utána, 1945. október 14-én Budapestre sietett, ahol leírhatatlan volt a nyomor, a szenvedés, a kétségbeesés. Érezte, hogy történelmi az idő. Tisztában volt ,,magyar népe önérzetével és nemes büszkeségével, amely nehezen kér és nehezen mutatja meg sebeit", éppen azért ,,helyette és érte Buda várának háborús omladékai alatt, a fővárossal való első találkozása idején kiáll az ország hercegprímása a nagy világ, civilizált népek és nemzetek színe elé ínséges tarisznyájával; és az élet tengerének égtájai felé küldi az SOS-jeleket: Mentsétek meg a pusztuló magyar életeket!" Koldult, kért, könyörgött, esengett a világ minden tája felé. Hangja sikongott, mint Jeremiásé: ,,adjatok, segítsetek megmenteni pusztuló, éhező népemet!" Budapest ,,könny és si-

ralom völgye" volt akkor, amelyre ,,mint óriási halálkeselyű borzalmas öleléssel rátelepedni készült a tél" — a magyar történelem talán legborzalmasabb tele. A ,,halálkeselyű karmai" voltak a betegség, éhínség, csecsemőhalálozás, a készletek hiánya, fűtőanyag és ruha hiánya, infláció.

Nem tudunk menekülni az érzéstől, hogy láthatatlanul de valóságosan a népét segítő bíboros mellett ott volt Szent István, az alamizsnaosztogató levita. Mindszenty papjaihoz is beszélt és bár Szent Istvánt nem említette, azt akarta, hogy most a magyar földön minden pap, minden lelkipásztor, mint Szent István, alamizsnaosztogató legyen, ,,az asztalnál szolgáljon". ,,Ha karitász van bennünk, akkor áttüzesedik minden gondolatunk. 1945—1946 telén annyit fogunk elérni, mint lelkipásztorok, amennyi karitász van működésünkben." Aztán népét kérte, hogy szegénységüket osszák meg egymással: ,,Nem lehet csak külső segítségre hagyatkoznunk. Akármennyire elszegényedtünk mi családról családra, akármennyire is gond tanyája minden családi szentély, a családi küszöbök nyíljanak össze a nagy sorsközösségben. Mindenki szűkösen élhet liszt, fa, ruha dolgában, de azért van mód kölcsönös segítségre. Az alamizsna fészke sohasem az erszény, sohasem a ládafia, a fáskosár, a ruhatár, hanem az érző emberi szív."

Ismerve a jeruzsálemi első keresztények életét, akik bizony szegények, lenézettek, üldözöttek voltak, nem járhatunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy Szent István, az alamizsnaosztogató is apellálhatott így testvérei szívéhez a rábízottak érdekében. Talán nem vagyunk messze a valóságtól, ha feltételezzük, hogy István is nyakába vette ,,az ínséges tarisznyát" és koldult azokért, akiket szolgálnia kellett az asztalnál. A szentírástudósok nem így látják a helyzetet. Az Írás nem mondja, hogy István és társai valaha is szolgálták a szegényeket, hanem azonnal a ,,prédikátorok és a vitatkozók" szerepében mutatja be őket. Lehetséges, hogy úgy volt. De a keresztény művészetben István véres kövek között állva alamizsnát osztogat, Mindszenty pedig ellenségei előtt áll, akik ördögi kajánsággal azért vádolják, rugdossák, gumibotozzák és vetik börtönbe, mert koldulni mert éhező népének! ,,Valutázott! Feketézett!" — ordították.

A Szentírás kétszer jellemzi Istvánt. ,,Hittel és Szentlélekkel eltelt férfinak" mondja (Ap. Csel. 6,5), aki ,,kegyelemmel és erő-

vel telve" (Ap. Csel. 6,8) csodákat és jeleket művel a nép körében. A hit, mely Istvánban van, az a természetfölötti ajándék, mely Ábrahámot képesítette, hogy remény ellenére is reménykedjék és minden bizalmát az Istenbe vesse. A hit szilárd bizalom abban, amit remélünk, meggyőződés arról, amit nem látunk. Az igaz ember hitből él, a hit teszi szentté, az a gyökere erényeinek. Hit nélkül senki sem lehet kedves Isten előtt. ,,A hittel Krisztus lakjék szívetekben, verjetek gyökeret és vessetek alapot a szeretetben" — mondja Szent Pál és akkor ,,beteltek az Isten egész teljességével" (Ef. 3,17;19).

A hittel együtt tehát a Szentlélek is bennünk van és gyümölcsei láthatók lesznek életünkben: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önfegyelmezés. (Gal. 5,22) Amikor az Írás Istvánt ,,hittel és Szentlélekkel eltelt férfinak" jellemzi, azt állítja, hogy a kiválasztott diakónus szent életű, erényes ember volt — kedves, türelmes, békességes, jóságos, szelíd, fegyelmezett.

István második jellemzésénél az ,,erő" a fontos, mivel a kegyelem lényegében egyértelmű ,,a hittel és a Szentlélekkel". Az erő, amivel István el volt telve, a bátorság sarkalatos erénye volt. ,,Fiam, ha Istennek akarsz szolgálni, készülj föl igen sok megpróbáltatásra. Keményítsd meg szívedet. . . Ragaszkodj az Úrhoz és ne tágíts tőle, hogy életed végén majd felmagasztaljon. Mindent, ami rád szakad, tűrj el békességgel, maradj hűséges a megaláztatásban. Mert az aranyat tűzben próbálják, a kiválasztottat meg a balsors kohójában." (Sir. 2,1—5)

Az adott értelmezés szerint, mint István, Mindszenty is mindig ,,hittel és Szentlélekkel eltelt férfi" volt és ő is ,,kegyelemmel és erővel volt telve". A hangsúly az erőn, a bátorságon van. A bíboros látta a valóságot, tudta mi következik. Fájlalta a harcot, fájt neki a küzdelem, de nem tudta elkerülni. ,,A vértanúságot nem kereste, de nem is tért ki előle" — írja róla Maróthy-Meizler Károly. Harca, küzdelme olyan volt, mint Krisztusé és Szent Istváné. Nem volt benne rossz szándék, csalárdság, de volt benne szeretet, jóság, türelem, szelídség és önuralom. Senkinek, még ellenségeinek se akart rosszat. ,,Mi még ellenségeinket is szeretjük, mert Jézus és nyomában Szent István szerpap iskolájában ezt tanultuk. Ha valahol az életben, itt ezen a téren lehet igazán nagy

az ember, aki legyőzi önmagát'' — mondotta Csepelen, 1945. december 23-án.

Tudta, hogy a harcban elesik, mert az óra a sötétség urának és csatlósainak volt az ideje. Tudta, hogy a küzdelemben nagyon egyedül áll. Főpásztor volt, a nyáját nem hagyhatta el és nem engedhette meg, hogy a farkasok széttépjék. ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám a nagy világban legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellet a magam sorsa nem fontos'' — üzente népének 1948. november 18-án. Ezt a szomorú, szelíd, szeretetteljes hangot ellenségei nem tudták elviselni. Mint István gyűlölői a zsinagógában, ,,fogukat csikorgatták'' és ,,befogták fülüket''. A *Magyar Kurir*nak azt a számát, amely közölni akarta Mindszenty utolsó beszédét, a rendőrség elkobozta.

Mindszenty érsekségének három és fél aktív esztendeje alatt csaknem mindenben úgy viselkedett, küzdött, tanított, vitatkozott, ahogyan ,,Szent István szerpap iskolájában tanulta''. Nagyon hozzátartozik a misztikumhoz, hogy Mindszenty ellenségei is milyen meglepő hasonlóságot mutattak István vértanú ellenségeihez. Kovách Aladár nagy írói képességgel érzékelteti ezt, amikor a Szentírás szövegében a ,,libertinusokat'' felszabadítottaknak fordítja. Ellenségeiknek még a taktikájuk is hasonló volt. István esetében embereket fogadtak föl hamis tanúknak; felizgatták a népet; még papokat és entellektüeleket is beszerveztek ellene. És ezek azt mondták: romba dönti ezt a szent helyet — a templomot — és megváltoztatja a tanítást (vö. Ap. Csel. 6,11—14). Végül is befogták fülüket, egy akarattal rárohantak és kivonszolták a városból (Ap. Csel. 7,57).

A kommunisták is pontosan így tettek Mindszentyvel. Hat héten át a központosított támadások hulláma egymást követte. Országos felháborodást rendeztek ellene, levélkampányt indítottak, a munkásokat ,,spontán tüntetésre'' prímási rezidenciájához rendelték, sajtóban, rádióban, gyűléseken támadták. Végül is elküldték hozzá a magyar Egyház ,,kiválóságait'', egy történészt, egy lapszerkesztőt, és még azt az őszinte, valóban nagy magyart, Kodály Zoltánt is kényszerítették, hogy Esztergomba menjen. Kodály azonban elvonult az ablakmélyedésbe, hogy ne legyen része a szomorú színjátéknak. Az ablakon keresztül a Dunát, ,,a haza könnyét'' nézte, míg a történész és a lapszerkesztő érveltek

a bíborossal és fejtegették neki, hogy ,,a katolicizmus és a nemzet jövője a kialakult hatalmi helyzet őszinte elismerését kívánja'' és bizonygatták, hogy a kommunizmus többé nem ellensége az Egyháznak. Ha nem változtatja meg álláspontját, nagy kára lesz az Egyháznak és hazának. A bíboros arca olyan lehetett, mint Istváné volt — ,,mintha angyal volna'' (Ap. Csel. 6,15). Visszautasította az állításokat. A rendszer tehát kiadta a parancsot elfogatására. Egy rendőrosztag Esztergomba ment. Nagy zajjal betörtek a házba, dörömbölve, kiabálva felmentek a bíboros lakosztályába, minden oldalról körülfogták és elvitték a hírhedt, félelmetes Andrássy út 60-ba.

Hogy teljes legyen a misztikum — a hasonlóság a bíboros és a vértanú diakónus között — Mindszentyt Szent István vértanú ünnepén, 1948. december 26-án tartóztatták le és vitték el Esztergomból. A sötét lelkű bérenc rendőrezredes, aki letartóztatta, ,,csakúgy tajtékzott'' (Ap. Csel. 8,3) Mindszenty ellen, mint Saul István ellen és fölényesen jelentette ki: ,,Hazaárulókat, kémeket és valutaüzéreket az éber demokratikus rendőrség akkor is kézre kerít, ha valaki bíborosi talárban van.''

Istvánt halálra kövezték ellenségei. A kövek zuhogása alatt térdre esett, Jézushoz fohászkodott, majd hangosan felkiáltott és Jézus példája szerint imádkozott: ,,Uram, ne ródd fel nekik bűnül, amit tesznek'' (Ap. Csel. 7,59—60). Mindszenty már elfogatása előtt elmondta ezt az imát: ,,Imádkozom az igazság és a szeretet világáért. Azokért is, akik Mesterem szava szerint nem tudják, mit cselekszenek; szívből megbocsájtok nekik'' — írta utolsó körlevelében.

Saul jóváhagyta István megkövezését. Kedvét találta benne és hogy segítsen a vértanúságban, őrizte azok ruháját, akik a köveket dobálták a diakónusra. Egy bérenc rendőrőrnagy különösen kedvét találta abban, hogy Magyarország hercegprímását a földre legyűrve rugdoshatta és levetkőztetve botozhatta. Luciferi örömmel az arcán, pihegve mondta: ,,Életem legboldogabb pillanata volt ez.'' A bíboros összeszorította a fogát, de a jaj néja elhagyta az ajkát. Mint az *Emlékirataim*ban írja, ,,nyöszörgött fájdalmában''. Imádkozni kezdett. Magában mondta a zsoltárokat, később ujjain végezte a rózsafüzért. És az összevert bíboroshoz a vértanú Szent István eljött a börtönbe vigasztalónak. ,,Emlékezetemből kezdek hozzá a napi zsolozsmához — olvassuk az *Emlék-*

*irataim*ban. — Elimádkozom a zsoltárokat, átelmélkedem az ünnep tartalmát. Szent István diakónus vértanúsága és Szent János apostoli élete bő anyagot nyújt az elmélkedő imádsághoz és az elmélyedéshez." Rettenetes szenvedései közepette a bíboros lelkében a legkisebb nyomát nem találjuk a kételynek, kétségbeesésnek, az Isten ellen való panasznak. Mindenben olyan, mint Szent István vértanú.

Aztán a kegyetlenül megkínzott Mindszentyt ellenségei kábítószerekkel, vegyszerekkel, lelki erőszakkal megtörték, egyéniségét megmásították, majd ítélőszék elé állították és életfogytiglani börtönre ítélték.

Egyes vértanúk ünnepén az Egyház Sirák fiának könyvét olvastatja papjaival a breviáriumban. A misztikum hatása alatt úgy tűnik, mintha Mindszenty József imádkozná a szent szöveget előttünk:

Engedd, hogy áldjalak, Uram és Királyom,
hogy magasztaljalak, üdvömnek Istene. . .
oltalmazóm lettél és megmentettél. . .
a sok szorongástól, amely rám szakadt.
Bárhová fordultam, nem akadt gyámolom,
támaszt kerestem, de seholse találtam.
Ekkor irgalmadra gondoltam. . .
Az Úrhoz folyamodtam, Uramnak Atyjához:
„Szorongattatásom napján ne hagyj el
az acsarkodásnak és a magánynak idején.
Akkor mindennap majd dicsérem a neved
és hálásan magasztallak."
Ekkor imádságom meghallgatásra talált,
megmentettél a pusztulástól
s a nehéz időkből kiszabadítottál.
Ezért magasztallak és áldalak téged,
és zengem az Úr nevének dicséretét.

(Sirák 51,1—12)

A Szent István vértanú és Mindszenty párhuzamnak döbbenetes a fináléja. Az Apostolok Cselekedeteiben a szent író két mondatban foglalja össze a tragédiát: István vértanúságának

napján, ,,azon a napon nagy üldözés tört ki a jeruzsálemi egyház ellen. Az apostolok kivételével (a hívek) mindnyájan elszéledtek Judea és Szamaria tájékára'' (Ap. Csel. 8,1—2). Mindszenty elítélésével az Egyház ellen nagy üldözés tört ki Magyarországon. Püspököket tartóztattak le és ítéltek el; papokat vetettek börtönbe; a szerzetesrendeket megsemmisítették; a szerzeteseket internálták; a híveket megfélemlítették, hogy hitüket ne gyakorolják; az egyesületeket feloszlatták; az iskolákban elkezdték az istentelenség és az erkölcstelenség tanítását; a püspököket eskütételre masíroztatták. . . Magyarország nyugati határain lezárult a vasfüggöny a szabad világ felé, keletre pedig minden ajtó, kapu és sorompó tágra nyílt a Gonoszság Birodalma felé. . . Pannonia Sacrában nagy lett a sírás és a szomorúság. Az egész országot elborította a sötétség. . . Aki csak tudott, menekült a hazából nyugatra, emigrációba. . . Kínoztatásának első éjjelén a bíboros érezte a gonoszság beözönlését a hazába és az volt a benyomása, a terror rajta keresztül megy át: ,,Átélem az egész megdöbbentő valóságot, azt, hogy személyemen, lelkemen, testemen, idegeimen és csontjaimon keresztül vonul be a bolsevizmus teljessége most Magyarországra.''

Ebben a dermesztő sötétségben, a kétségbeesés legmélyén kezdett derengeni egy gyenge fény. Kezdetben alig volt több, mint egy kis gyertya pislákolása. Azok is, akik otthon maradtak, és azok is, akik elmenekültek, kezdték hinni, remélni és mondogatni, hogy a két szentnek és vértanúnak — Szent István diakónusnak és Mindszenty bíborosnak — az érdemeiért Pannonia Sacrát nem hagyja el az Ég! Az emigrációban azóta a gyönge kis fény verőfény lett. A fény a hazában is mindjobban erősödik, terjed, melegít, irányít. . . Ebben a fényben már azt is kezdjük felismerni, hogy Mindszenty József esztergomi érsekségének három és fél aktív éve volt a magyar egyház legdicsőségesebb ideje és amint István vértanúságával megdicsőítette Jeruzsálemet, úgy dicsőítette meg szenvedésével és életével Mindszenty bíboros Pannonia Sacrát, Magyarországot!

3. MINDSZENTY, A JÓ PÁSZTOR

Mindszenty Józsefet ifjúságától fogva vonzotta a papság és valószínű, hogy édesanyja szívén keresztül jött számára a hivatás kegyelme. Talán azért szerette édesanyját oly nagyon, annyi gyöngédséggel, mert nagyon szerette papi hivatását. Úgy érezte, hogy a kincset őmiatta, az ő imájára kapta. A gimnazista diáknak azonban voltak élményei, melyek megerősítették hivatását. Ilyen volt a Mária kongregáció. Nemcsak lelkes, hanem vezető kongreganista volt, úgyannyira, hogy mint kongreganista prefektusnak ,,bizonyos neve volt". Híre eljutott a szombathelyi szemináriumba is és amikor felvételre jelentkezett, örömmel vették fel kispapnak. Egész életére befolyásolta kongreganista idealizmusa. ,,Kimondhatatlan sokat kaptam a kongregációban" — mondta a Regnum Marianum kongreganistáinak. A Szeplőtelen Szűznek dedikálta életét és fogadalmát soha nem másította meg. A Szűzanyát úrnőjének választotta és ,,tiszta, hív, szent apródja" akart lenni egész életében.

Mint kongreganista, Jézus szemével és szeretetével nézett Máriára. Jézus választotta őt az összes asszonyok közül édesanyjának. Jézust követve választják a kongreganisták Máriát ,,édesanyjuknak" és tisztelik ,,halálos bűntől mentesen, állhatatosan őrzött kegyelmi élettel". Mindszenty a kongreganistákról mindig lelkesen, elismerően, nagy dicsérettel beszélt. Gyakran emlegette a kongreganisták szerepét Buda felszabadításában. Szerinte a kongregáció tűzhelye volt minden jeles magyar és katolikus megnyilatkozásnak és a kongregációkban fellángolt tűz a Szeplőtelen Szűz tiszteletére, az Egyház felmagasztalására és ,,szegény hazánk" javára dobogott. Éppen ezért Mindszenty a Mária kongregációkat hatékonyan előmozdította.

1947. december 8-án Budapesten a kongreganistákhoz be-

szélt és említett egy másik élményt, mely véglegesen eldöntötte papi hivatását. Nyolcadikos gimnazista volt. Közvetlenül az érettségi előtt állt, amikor minden bejelentés nélkül megjelent az erdélyi püspök a premontrei gimnáziumban. Másnap is eljött és gyóntatott. ,,Senki úgy nem gyóntatott, mint ő." Az idealizmussal teli kongreganista prefektus is, aki akkoriban kísértve volt, hogy újságíró legyen, elment hozzá gyónni. A gyónás nemcsak szentség volt, hanem lelkivezetés is és egy nagy vallásos élmény. Valójában történelmi esemény volt — kiválasztottak találkozása. Ha példát keresünk rá az üdvösség történetében, a püspök és az ifjú Mindszenty találkozása olyan lehetett, mint Sámuel próféta találkozása Dáviddal, a pirospozsgás, szép lelkű pásztorfiúval. A püspök atyailag megfogta az előtte térdelő ifjú csuklóját és érezte a vére lüktetését. Belenézett a szemébe és lassan, kedvesen, meggyőzően mondta neki: ,,Légy, fiam, világi pap!" Az ifjú érezte, hogy a püspök személyében Jézus hívta. Ha a hívást visszautasította volna, olyan lett volna, mint az evangéliumi ifjú, akit Jézus megszeretett és hívott, de az a hívást visszautasította, mert a földiektől szabadulni nem tudott. Kísértése, hogy ne pap legyen, hanem újságíró, örökre eltűnt. Szót fogadott a püspöknek. Úgy vette a hívást, ,,mint a Regnum Marianum üzenetét". A Regnum Marianum üzenete pedig ez: ,,Megszentelődés és apostolkodás a Szentséges Szűz Mária és az Apostolok Királynője lábnyomában és kegyelmei örökében."

Az ifjú gimnazista nemcsak megfogadta, hogy világi pap lesz, hanem a kiválasztottakat jellemző határozottsággal a világi papságot a maga ideális, evangéliumi szépségében tette élete céljává. Lelkipásztor lesz, népe papja lesz, a szegények és kicsinyek pásztora. Nem lesz se teológus, se filozófus, se szemináriumi professzor, nem kell neki egyházi méltóság, se pozíció, csak lelkipásztor akar lenni a szó krisztusi értelmében, pontosan úgy, amint az evangéliumban adva van. S amit ő elhatározott, abból nem engedett. Az ideált még püspöke kérésére se volt hajlandó feladni. ,,A teológián jól haladtam — írja az *Emlékirataim*ban. — Tanáraim, elöljáróim szerettek. Az első év után gr. Mikes János megyéspüspök a bécsi egyetemre küldött és a magyar teológusok szemináriumában, a Pázmáneumban biztosított helyet számomra. Nem éltem ezzel a főpásztori keggyel. A püspök végül tudomásul vette elhatározásomat, amely meglepetést, kis hideg-

séget idézett elő; ezt pár évig éreznem kellett. . . Döntésemet később se bántam meg, ugyanakkor a hidegség nem kísért sokáig püspököm és elöljáróim részéről."

A fiatal levita lelkesen készült a lelkipásztorságra. A teológiát szerette, de különösen a magyar irodalom és a történelem vonzotta. Mint esztergomi prímás, joggal mondhatta: ,,A magyar történelmet ismerem. A süllyedt korok hibáit, az Isten törvényébe ütköző bűneit mélyen fájlalom. De emelt hangon mondom, a magyar történelem nem katafalk és nem szemétdomb." Sokat olvasott és még többet imádkozott. Nagyravágyás nem volt benne. Az egyetlen ambíciója az volt, hogy Krisztus drága vérén megváltott népe lelkét gondozza. ,,De erre úgy készült, mintha királyfiakat akarna nevelni" — mint Maróthy-Meizler Károly mondja. Testét-lelkét készítette a nagy feladatra. Tanulmányai, imái, elmélkedései közepette hivatása alakult, szépült előtte: ,,Nem! Nincs nagyobb boldogság, mint népének, amelyből vétetett és amelyért élni parancsoltatott, megmagyarázni az isteni törvényeket, a szentségeket, erényeket, fő igazságokat, az irgalmasság testi, lelki cselekedeteit, a Szentlélek hét ajándékát és a nyolc boldogságot." (Maróthy-Meizler Károly) Az ő hivatása az lesz, hogy védje őket a bűntől, ha elestek, föloldozza őket, misézzen nekik, hirdesse nekik az evangéliumot, lehajoljon hozzájuk, magához vonzza őket, mint a jó pásztor a juhait és úgy vigye őket Krisztushoz, ,,a legfőbb pásztorhoz, lelkünk urához". (1. Pét. 5,4)

Égett a vágytól, hogy elmondja nekik, mennyi kegyelem és magyar érték van a templomban, a családi otthonban, az iskolában és a temetőben, és hogy ez a négy nagy valóság, melyet Szent István adott népének, hogyan ,,nyílik egymásba", hogyan dolgozik együtt népe földi és örök boldogságáért. Püspök korában a ,,katolikusok várainak" mondja majd a templomot, az iskolát, a családi szentélyt, a temetőt, és az életét teszi kockára, hogy ezekbe a ,,vár-övezetekbe hazug mesterek ne tegyék be a lábukat"! S ő, aki már mint kongreganista fogadalommal kötelezte magát a Szeplőtelen Szűz szolgálatára, a történelemből jegyezgette ki magának, hogyan tisztelték a nagy magyarok Máriát és hányszor volt Magyarország Máriának felajánlva.

A nép egyszerű. Egyszerűen él, egyszerűen gondolkozik. Egyszerű hitében és szeretetében is. Tehát a lelkipásztornak is tudatosan egyszerűségre kell törekednie. Jézus is egyszerű volt. Az

egyszerűség nem azonos a népieskedéssel. Az egyszerűség világosság és értelem. A lelkipásztor olyan egyszerű legyen, mint az olaj, mellyel megkeni a betegeket, olyan tiszta legyen, mint a víz, mellyel keresztel, olyan igénytelen legyen, mint a kenyér és a bor, melyet konszekrál. Beszéde, tanítása legyen egyszerű, érthető, világos, határozott, mint az evangélium. Ami ,,igen", az legyen félreérthetetlenül ,,igen", és ami ,,nem", az legyen kertelés nélkül ,,nem"! Mindszentyben már teológus korában megerősödött a meggyőződés, hogy a lelkipásztornál ,,nem a tudás fitogtatása a cél, hanem hogy az emberek akarata édeskedjék a jóra", és a lelkipásztornak ,,nem a bölcs emberekhez, hanem az egyszerűek értelméhez kell mérnie a mondanivalókat". Egyszerűségre, világosságra, érthetőségre való törekvés jellemzője lett egész életére. Mint Maróthy-Meizler Károly mondja, ,,Mindszenty világos, tiszta, zamatosan népi stílusát sohase cserélte föl mesterkélttel és finomkodóval."

A szombathelyi szemináriumban mind erősebb lett lelkében a vágy, hogy igazi lelkipásztor, mint az evangélium mondja, *jó pásztor* legyen, hogy eggyé legyen népével és Krisztus követeként járjon köztük. Persze, jól tudta, hogy a lelkipásztorkodásnak korszerűnek kell lennie. Lelkesítette Prohászka Ottokár és a pápai enciklikák szociális tanítása. 1915. június 12-én szentelte pappá Mikes János megyéspüspök a szombathelyi székesegyházban és négy évre rá, 27 éves korában Zalaegerszeg és környéke lelkipásztora lett. Több mint egy negyedszázadig, veszprémi püspökké való kinevezéséig volt jó pásztora Zala megye ezen részének.

Amikor 1944 márciusában elbúcsúzott híveitől, összefoglalta, mit jelentett lelkipásztorkodása. ,,Megtettem mindent, amit az Egyház a pap vállaira rak — mondotta. — Isten igéjét hirdettem, bemutattam a szentmise áldozatot és kiszolgáltattam a szentségeket." Minden pontról megvizsgálta lelkiismeretét népe előtt és megköszönte az Istennek, hogy ,,drága kegyelméből mindezt megtehette". Nem tudta pontosan megmondani, hány szentbeszédet mondott Zalaegerszegen, de adatai voltak, hogy a kongreganistáknak tíz esztendő alatt 537 esetben prédikált. Évenként 72 szentmisét mutatott be híveiért és naponként másfél órát imádkozott értük. A szentmiséin, melyeken mindig ,,hatalmas hívő sereg jelent meg", felidézte a ,,temetők világát" és kérte az Urat, enyhítse a tisztítótűzben szenvedők fájdalmát. A szentségek ki-

szolgáltatásával kapcsolatban megjegyezte, hogy a ,,gyóntatószéket nem lepte be a pókháló''. A hatalmas egyházközség területén a betegek közül senki nem halt meg szentségek nélkül és a házastársak között nem volt elválás. Mindez azért volt, mert a pásztor ismerte nyáját. ,,Alig van lélek, aki a gyóntatószékemben feloldozást ne kért volna; alig van család, melyet nem ismertem, alig van gyerek, akinek a szemébe bele ne néztem volna és alig van családi kereszt, amit nem igyekeztem volna enyhíteni.'' Minden hívét igyekezett személyesen felkeresni. Ismert is jóformán mindenkit, még a másvallásúakat is az egész plébánia területén.

Búcsúbeszédét így fejezte be: ,,Én Jézus útjain igyekeztem szolgálni. . . Ha valakit megbántottam, azt a jónak szenvedélyes akarata idézte elő.'' Lelkesedéssel, papi buzgósággal egyházközségét egy nagy családdá formálta: a pap, ő, beletartozott minden családba és a hívek mind, kivétel nélkül beletartoztak a lelkiatya családjába, említi emlékirataiban.

A szentségi élet mögött, mely a lelkipásztor első gondja volt a 27 esztendő alatt, ,,a jónak szenvedélyes akaratából'' egy hatalmas társadalmi, kulturális és hitbuzgalmi életet teremtett. 9 új templom, 7 plébánialak, 9 ideiglenes misézőhely, 11 ideiglenes plébánialak, 12 új iskola, egy 35 személyes aggmenház épült és a lelkészkedő papok száma 12-re nőtt. A leányifjúság nevelésére Zalaegerszegen zárdaiskola épült, melyben tanítóképző, líceum, polgári, elemi és szakiskola működött a kedves nővérek vezetésével. Az egyházközség tele volt élettel: férfiaknak, nőknek, iparosoknak, kereskedőknek, fiatalembereknek, a munkás és a földműves ifjúságnak, a középiskolásoknak és a gyermekeknek megvolt az egyesülete és annak a programja. Mint egykori lelkes kongreganista, Mindszenty maga vezette a Mária Kongregációt. A hitoktatás különösen fontos lett mindenütt a városban és a környékén, minden vonalon, elemi, közép- és tanonciskolákban. ,,Az új iskolák, a több tanító, a nagyobb óraszámban végzett hitoktatás emelték a vallásos életet és a műveltséget is'' — írja emlékirataiban.

A jó pásztor bevonta híveit az egyházközségi munkába. Közvetlen munkatársait ,,házapostoloknak'' nevezte és rajtuk keresztül érte el, hogy minden beteghez papot hívtak és minden erkölcsi és testi nyomort a tudomására hoztak. A ,,házapostolok'' szervezték a lelkigyakorlatokat, ők toborozták a hallgatókat a teoló-

giai előadásokra, ők propagálták a népmissziókat és az egyházközségi rendezvényeket. A ,,házapostolok'' érdeme volt, hogy a vasárnapi szentmiséken résztvevők és a szentségekhez járulók száma ,,az országos arányt túlszárnyaló mértékben megnövekedett'' Zalaegerszegen és környékén. Nemcsak az asszonyok és a gyermekek járultak szentáldozáshoz és mentek gyónni, hanem minden társadalmi rétegből a hívek sűrűn és buzgón vették a szentségeket. A hitélet virágzott. Mindszenty sürgette a havi gyónást, a Jézus Szíve tiszteletet, a Mária-ájtatosságokat és a szentséglátogatást. Ápolta és szépítette a népszokásokat is. A búcsújárásokat az egész egyházközség nagy eseményeivé tette.

A jó pásztornak külön gondja volt a betegekre, a szegényekre, az öregekre, a bebörtönzöttekre, a vidékről jött szegény sorsú középiskolásokra. Minden iskolaévben 35 gimnazistáról gondoskodott, fizette kiadásaikat, biztosította lakásukat, ellátásukat és felügyelt tanulmányi előmenetelükre.

A korszerű lelkipásztorkodásban nagy szerepe lett a sajtónak. Fiatal korában arra gondolt, hogy újságíró lesz és mint lelkipásztor Zalaegerszegen valóban az lett, hogy a mindennapi események zuhatagában a rábízottak figyelmét Krisztusra terelje. A *Zalaegerszegi Újság* hetilapnak indult, de hamarosan napilappá vált. A lappal hívei ezreit érte el mindennap. A lapban mindennap beszélt hozzájuk, oktatta, irányította, bátorította őket; őrködött felettük és Krisztus fényével világította meg életük, a nemzet és az emberiség eseményeit. A lappal mindennap megfogta kezüket, hogy vezesse őket. Az újság lett a jó pásztor hangja, melyet ismer a nyáj és követ (Jn. 10,4). Maróthy-Meizler Károly szavával ,,egy napilap naponta ölő gond'', de Mindszentynek, a lelkipásztornak tapasztalatában a ,,katolikus várövezet'' négy tradicionális pilléréhez — templom, családi szentély, iskola és temető — ötödiknek jön az újság. Prímás korában országos napilapért harcolt, azt követelte lépten-nyomon. Ravasz ellenségei jól tudták, mit tagadtak meg tőle. Nem engedték meg, hogy a nyáj hallja a jó pásztor hangját és azt kövesse. A ,,katolikus várövezet'' négy pilléréből is elvettek kettőt: az iskolát és a családot. Meghagyták neki a templomot és a temetőt!

,,Magam csak lelkipásztor akartam maradni'' — írja emlékirataiban zalaegerszegi életéről. Mindszenty nem szimpatizált a politikus papokkal. Barátai és munkatársai unszolását, hogy poli-

tikai szerepet vállaljon, olyan határozottan hárította el magától, mint annak idején püspöke törekvését, hogy Bécsbe küldje teológusnak, vagy amilyen határozottan ellenállt üldözése idején papjai és édesanyja kérésének, hogy elhagyja az országot. A szentek intuíciójával kerülte a politikát, mondja Maróthy-Meizler Károly. Belső fény, isteni kegyelem irányította, hogy ne politizáljon.

Tudta azonban, hogy a politika milyen közvetlenül érintette híveit, azok anyagi és erkölcsi életét és milyen könnyen romlásba vihette őket. A politika volt a sűrű bozót, melyben a fenevad ólálkodik. ,,A politika ledöntheti az oltárt'' — mondotta. Éppen ezért lelkipásztori kötelességének tartotta ,,a polgárok alaposabb tájékozottságát és felvilágosítását még a pártpolitika vonalán is elősegíteni''. Az volt a felfogása, hogy határozott kiállással és lelkipásztoroktól jövő egyértelmű eligazítással meg lehet akadályozni a vallásellenes — vagy társadalmi és közerkölcsöket romboló — mozgalmak hatalomra jutását. A hit meggyengülésének tartotta, ha az Egyház az ateista mozgalmakkal szemben semleges álláspontra helyezkedik.

A szombathelyi szemináriumban a fiatal Mindszenty lelkiismeretesen, lelkesen készült, hogy lelkipásztor legyen; Zalaegerszegen a buzgó papot a Gondviselés készítette nagy gonddal, a maga pedagógiájával, hogy az egész ország jó pásztora legyen. Érezte-e, hogy a ,,legfőbb pásztornak'' terve van vele? Lehetséges, de soha nem beszélt róla. Amit tudunk, azoktól tudjuk, akik munkatársai és szemtanúi voltak életének. Papi hivatása szent maradt előtte az aktivitások fergetegében is. Mindig, mindenütt, mindenekelőtt és mindenekfölött pap volt. Ha nem úgy lett volna, a Gondviselés elejtette volna. Az Oltáriszentség előtt, az örökmécs fényében éjszakák idején imában ajánlotta magát és a rábízottakat Krisztusnak, a ,,legfőbb pásztornak''. Böjtölt és fegyelmezte magát. Tisztasága makulátlan volt. Ragyogott a szeretettől. Minden hétfőn egy darab kenyér és egy kis víz volt az eledele. Azt mondják, a padlón aludt. Egyszerű volt ételben, italban, ruházatban. Heti szentgyónásban vizsgálta meg önmagát és bánta gyarlóságait. Ugyanakkor magas szellemi életet élt: olvasott, könyveket írt és szemét az ország életén tartotta. Nem kereste önmagát, hanem mint Szent Pál, mindenkinek kedvében járt. ,,Nem azt keresem, ami nekem hasznos, hanem ami másoknak van javára, hogy üdvözüljenek'' (1 Kor. 10,33). Zalaegerszegen

27 év alatt a Gondviselés kialakított egy szentet, kiképezte ,,szolgáját, hogy az emberek megtudják, elhiggyék és megértsék, hogy én vagyok. Előttem isten nem alkottatott és utánam se támad soha!" (Iz. 43,10). Először a ,,százszor szent" Veszprémbe küldte, aztán a magyar Sion ormára állította, hogy jó pásztora legyen Pannonia Sacrának a legszomorúbb, legnehezebb időkben. Igaza van Kovách Aladárnak: ,,Kinevezése első órájában tudta, mi a teendője, tétovázás nélkül, egyetlen töretlen vonalban vitte az Egyház és a magyarság önvédelmi harcát egészen összetöréséig." És természetes volt, hogy amikor Esztergomban megjelent, kijelentette, amire a Gondviselés előkészítette: ,,A lelkipásztorkodáson van a hangsúly. . . Akarok jó pásztor lenni!"

Amit Mindszenty mint püspök és érsek tett, magban már megvolt zalaegerszegi lelkipásztorkodásában. Az egerszegi egyházközség a maga lelki szépségében ott ragyogott előtte és természetes volt neki, hogy a ,,viharesztendők" az egyházközségi élet megújulását sürgették az egész országban. Csak az egyházközségekből és azokon keresztül jöhet a megújhodás. Lelkesen tárta föl vízióját az *Új Emberben* írt cikkében 1945. szeptember 22-én. ,,Innét — az egyházközségekből — indul ki az ébresztés, a cselekvés, a küzdelem, az anyagi és lelki, háború alatti és utáni pusztulás és pusztítás ellenében. . . Az egyházközségi életben jönnek a tudat küszöbe fölé az Egyháznak nagy érdekei: a templom, katolikus iskola, kultúrház, temető, család, a gyermek, a beteg, a szenvedő, a kísértésben lévő, az elaggott, vagyis akik Jézushoz oly közel állottak földi életében. . . Együtt van itt a hívő nép minden rétege. . . Az egyházközség egyesít Krisztusban és titokzatos testében, az Egyházban. . . Hívők, szeressétek az egyházközségi életet. . . Itt Egyházatok, hazátok, családotok és egyéni magatok legszebb javát munkáljátok!" Amit írt, 20 évvel megelőzte a II. vatikáni zsinatot, de azzal csodálatosan egybehangzott. Még a zsinat annyiszor vitatott kifejezése, az ,,Isten népe" is benne van ,,hívő nép" formájában. Mindszenty rövid, lelkes cikke mintegy vázlata, kivonata, ,,punktái" annak, amit a II. vatikáni zsinat hangsúlyoz és egészében kifejt legszebb, legfontosabb dokumentumaiban: *Az Egyházról* (Lumen Gentium), *Az Egyház a világban* (Gaudium et Spes), *A világiakról* (Apostolicam Actuositatem), ennek kiváltképp harmadik fejezete.

,,Szaporodniok kell az egyházközségeknek, mert a földindu-

lás az új településeken új egyházközségeket dörömbölve sürget'' — írta Mindszenty. Új egyházközségek alapítása elsősorban a püspök feladata. Csak egy és egynegyed évet töltött Veszprémben, ebből az időből pedig csaknem egy fél évet volt a nyilasok fogságában. Rövid veszprémi püspöksége idején mégis 34 új egyházközséget és 11 új iskolát létesített! Esztergomban a viharévek orkánja az egész ország gondját a vállára rakta és mint Rogács Ferenc mondta, ,,a hányatott magyarok mind belékapaszkodtak'', de ennek ellenére is azon volt, hogy a szükségnek megfelelően templomok és kápolnák épüljenek. A megsérült vagy romba dőlt templomokat újjáépítette, azokat rendszerint személyesen áldotta meg és örvendezett, hogy egy-egy szép helyen ,,az Isten háza, az imádság háza, a mi lelkünk háza, a mennyország kapuja — újjáépült'', mint a helyreállított Rókus-kápolna megáldásán mondta. Boldogasszony-évének budapesti búcsúján, 1947. november 8-án, a Koronázó templomban mondta: ,,Mi szegények, lerongyolódtak vagyunk, de mégis nagyot tettünk templomainkért ebben a három évben. Meghat és büszkeséggel tölt el, hogy a főváros elszegényedett lakossága 1945-től 39 templomra 1 902 244 forintot adakozott. Örülök a Kun utcai új háztemplomának; hő vágyam az, hogy felépüljön a bombatalálatos Szent Család és a Soroksári úti, stb. templom; de ajánlom figyelmetekbe a sebes budavári Nagyboldogasszony templomot is. A múlt omlásaiban ez volt mindig az első megújhodó szentély.

Az egyházközség látható szent lelke, életformája a pap. Óriási részben tőle függ, milyen a nyáj, milyen az egyházközség. Már Egerszegen a vele dolgozó papok példaképe volt. Mondják, hogy a plébánia valami kolostorhoz vagy szemináriumhoz hasonlított pontosan megtartott napirendjével és munkabeosztásával. Ha hibát, mulasztást látott, azt azonnal korrigálta. Örült papjai buzgóságának és elismerte szorgalmukat. Az esperesi kerület gyűlésein, a papi koronákon tapasztalatát, megfigyelését, információit, élményeit közölte paptársaival és mindig hangsúlyozta nekik, hogy az egyházközségi élet a pap lelkének a vetülete. 1939. április 19-re a Dunántúl vezető papjait értekezletre hívta össze, amolyan kisebbfajta kerületi zsinatra, hogy tanulmányozzák a nemzetiszocializmusnak, a nemzetiszínű pogányságnak elveit, azokat megvitassák és közösen megfogalmazzák a magatartásukat vele szemben.

Veszprémben és Esztergomban is teendői között az első az volt, hogy papjaival foglalkozzék. Lelkigyakorlatokat, rekollekciós napokat, lelkipásztori konferenciákat rendezett számukra. Vágya, imája, igyekezete az volt, hogy a hazában minden pap jó pásztor legyen, akit népének érdekeivel teljes összeforrottság jellemez, akit az események állandóan ,,új gondolatok, új elhatározások és tevékenységek felé lendítenek'', együtt imádkozik népével, kitart mellette és mint a nagy Pázmány Péter, a néppel együtt újjáépíti az országot. Azt akarta, hogy a szeretet tüzesítse át a magyar papot és így keresse híveit.

Mindszentynek papjaihoz való szeretete és igyekezete, hogy jó pásztorok legyenek, csúcsát érte el a tőlük való búcsújában. A levél a keresztény irodalom remeke. Breviáriumba való írás. Hasonló Aranyszájú Szent János búcsújához, melyet idéz, de nem utánoz. Tele van gyöngédséggel, szeretettel, aggódással és nagy erővel. Jézus nevében beszél hozzájuk. Szavai a Szentírás és a szentatyák mondatai. Amint olvassuk, lehetetlen, hogy ne gondoljunk az Úr Jézus búcsúbeszédére az utolsó vacsorán. Fájdalmas számára megmondani nekik, hogy szenvedés, üldözés, megvetés, talán vértanúság vár rájuk, de Szent Pállal nyugtatja őket, hogy Krisztustól semmi sem választhatja el őket, s a hitet sem veheti el tőlük senki és semmi. Kéri őket, hogy legyenek világító oszlopok, látásuk legyen világos, a hit szemével nézzék a történteket, lelkipásztori munkájukat folytassák. Lelkükre köti, hogy szeressék a Szűzanyát, ne hanyagolják el szentgyónásukat, öltözzenek Krisztusba. Érezzék, hogy látványossága lettek a világnak, angyaloknak, embereknek. Kéri őket, hogy ne szűnjenek meg híveikért és egymásért imádkozni, és mindig legyenek egységben püspökeikkel. Mindszenty, a gyöngéd jó pásztor, aki tudja, hogy a pásztornak táplálnia kell nyáját, papjai figyelmébe ajánlja a pápai enciklikákat és a püspöki körleveleket. ,,Bőséges oktatás van bennük.'' Használják ezeket szentbeszédeikhez. Végül sürgeti őket, tartsák szem előtt az örök élet reményét és a kegyelem segítségével emelkedjenek föl az apostolok magaslatára, akik örültek, amikor Jézusért szenvedtek. A levél többes szám első személyben beszél. Nem *pluralis maiestatis* ez, hanem *inclusive language* — hogy magát is beleértse, hogy magát papjaival azonosítsa, hogy szeretetét és háláját mindegyikük érezze — és hogy önmagát is vigasztalja.

Természetesen a pap, aki Krisztus példájára jó pásztor akar lenni, híveinek celebrálja az Eucharisztiát, prédikálja nekik az evangéliumot, megszenteli őket a szentségekkel. Minden pap mindenekelőtt miséző pap, mint ő volt egész életében. ,,Mert korok változásai között az egyetlen állandóság: a mi Urunk Jézus Krisztus, az oltár igénytelen lakója. ,Íme, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.' Nélküle nincs papi élet a földön. Érte van a tegnap, a ma és a holnap" — mondotta a Központi Szeminárium vezetőinek és kispapjainak 1948. május 6-án.

,,Isten igéjét hirdettem" — mondotta a zalaegerszegi hívektől búcsúzó Mindszenty és ezt elmondhatta magáról mint veszprémi püspök és esztergomi érsek is. Zalaegerszegen hatalmas hívő seregnek prédikált minden vasárnap és ünnepnap. Mint prímás, ezreknek és tízezreknek, néha százezreknek hirdette az evangéliumot. Az amerikai követségen csak nyolcan-tízen hallgatták, de az emigrációban újra ezrek csüngtek a szaván. A szentmisén a szentbeszédet sohasem hagyta el, mondja Msgr. Közi-Horváth, aki sajtó alá rendezte Mindszenty válogatott szentbeszédeit. ,,A hit hallomásból vagyon." Ha hosszú a szertartás, legyen rövidebb a szentbeszéd, de ne maradjon el. ,,A szentbeszédet nem nélkülözhetjük. . . Elengedhetetlen a vasárnapi szentbeszéd" — írta első emigráns körlevelében. Amikor tehette, homíliát mondott, a szentmise evangéliumát magyarázta és alkalmazta. Táplálta híveit nemcsak az Eucharisztikus Kenyérrel, hanem az Ige Kenyerével is. Ezzel a gyakorlatával és tanításával megelőzte a II. vatikáni zsinat liturgikus dokumentumát, mely a homíliát ,,a liturgia nagyra értékelt részének" mondja és sürgeti, hogy vasárnaponként és a parancsolt ünnepeken a homília ne maradjon el.

Mindszenty, az igehirdető nem olyan volt, mint Prohászka Ottokár, vagy Bangha Béla, vagy Tóth Tihamér. Nem is törekedett, hogy őket utánozza, ámbár nagyon értékelte őket. Szentbeszédeiben nincs Prohászka misztikája, se költőisége, nincs bennük Bangha Béla fölényes, kissé színészkedő retorikája, se Tóth Tihamér mesterkéltsége és betanultsága. Mindszenty lelkipásztor volt és szavai a pásztor szívéből jöttek — egyszerűen, tisztán, frissen. Amit mondott, azon rajta volt a föld és az élet íze. Olyan volt, mint a kemencéből kivett, frissen sült cipó — kissé ragacsos, kissé repedezett, néha talán formátlan, de nagyon jóízű, mindig

nagyon tápláló. ,,Amikor a vigasztaló maga is vigasztalásra szorul, csak nehezen tör föl ajkára a szó.''

Az ideált tudta és követte: a vasárnapi szentmiséken homília kell, de a körülmények gyakran mást diktáltak neki és követnie kellett Szent Pál tanítását Timóteushoz: ,,Hirdesd az evangéliumot, állj elő vele akár alkalmas, akár alkalmatlan. Érvelj, ints, buzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel. Mert eljön az idő, amikor az egészséges tanítást nem hallgatják szívesen. . . Az igazságot nem hallgatják meg. . . Te azonban maradj mindenben meggondolt, viseld el a bajokat, teljesítsd az evangélium hirdetőjének feladatát, töltsd be szolgálatodat'' (2 Tim. 4,2—5). Elég átlapoznunk a *Mindszenty okmánytár* három testes kötetét, hogy némi fogalmat kapjunk, milyen meggyőződéssel hirdette az evangéliumot és védte az igazságot: tanítás, bátorítás, védekezés, figyelmeztetés mindenütt. Valójában emigrációs látogatásaikor se homíliát mondott. Akármennyire frissnek, erőteljesnek látszott lenni testben és lélekben, a hosszú utazások, a tömeg, az érzelmek, a hívekkel való találkozás és magas kora megviselte és kifárasztotta. Követte azért a szeretett apostolnak, Szent Jánosnak a példáját, aki idős korában állandóan egyet, a szeretetet hirdette: ,,Fiacskáim, szeressétek egymást!'' Mindszentynek a ,,Szent István-i örökség'' volt a tanítása. Némi változattal csaknem mindig azt ismételte minden látogatásakor, de ahogyan elmondta, mindig szép, könnyekig megható volt.

Jegyezzük meg azt is, hogy a jó pásztor Mindszenty nagyon szerette a Szentírást és azt meglepően sokat idézte. Szép példa erre a nemzeti engesztelést meghirdető körlevele, a papjaitól való búcsúja, az Egyház szabadságáról tartott előadása, a ,,Veni Sancte ifjúság nélkül'' pásztorlevele. Egyik legszebb írása a kanadai magyarokhoz küldött üzenete, a filippiekhez írt levél alkalmazása.

A zalaegerszegi plébános kerülte a politikát, de az a lelkipásztori elve, ,,hogy határozott kiállással a lelkipásztortól jövő egyértelmű eligazítással megakadályozhatók a vallásellenes és közerkölcsöt romboló mozgalmak'', kategórikus imperativusza lett mint veszprémi püspöknek és az ország prímásának. Harcának, áldozatának, szenvedéseinek, száműzetésének oka lett ez az elvi meggyőződés, amely püspöki kinevezésével azonnal aktualizálódott. Tegyük azonnal hozzá: ehhez az elvhez való hősi

ragaszkodása lett életszentségének a bizonyítéka is. Valójában amit tett, nem is volt politika, hanem az örök, természetes és természetfeleti igazságok hirdetése és alkalmazása. ,,Az emberi alapvető jogok védelme, népünk gyötrelme, nem napi politika. A nép nem mondhatja el fájdalmát, nem tárhatja fel sebeit. Az Egyház köteles híveit védeni'' — mondotta. Egyszerűen élte főpásztori hivatását: ,,Ne mondd az árnyékot fénynek, sem a fényt árnyéknak, sem jónak a rosszat, sem a jót rossznak. Az idő az Isten kezében van és az idő az Igazság szövetségese.''

Alighogy veszprémi püspök lett, a dunántúli püspököket nyomban rábírta, hogy a Dunántúl megmentéséért a nyilas kormánynál eljárjanak. ,,Egyén feláldozhatja magát a nemzetért, de nemzetet öngyilkosságból odavetni csak úgy elvből nem lehet. . . Ha az a kérdés, honnan vesszük a jogot, hogy szavunkat felemeljük, emelt fővel válaszolunk: a törvényhozásnak, az országvezetésnek vagyunk Istentől rendelt tényezői. . . Kötelességünk a történelem és az Úristen ítélőszéke előtt a felelősségre rámutatni a Dunántúl három és félmillió lakosa nevében.'' A nyilasok válaszul nyomban letartóztatták és internálták az új püspököt. Mint prímásnak még bátrabb lett a hangja 1945-ben a választások előtt írt körlevélben: ,,Titeket, kedves híveink, felszólítunk, hogy fontoljátok meg szavainkat s a választás alkalmával adjátok szavazatotokat arra a jelöltre, aki az erkölcsi tisztaság, a jog, az igazság és a rend érdekében fog síkra szállni és képes lesz küzdeni a jelenlegi szomorú állapotok visszaélése ellen. . . Az erőszak és a zsarnokság annál nagyobb lesz, minél kevesebb ellenállásra talál.'' A harc elkezdődött a keresztény Magyarországért. A jó pásztor nem futott el a farkastól, de a medvétől sem. De az is igaz, hogy a körlevéllel a gonoszság birodalmának és bérenceinek halálos ítéletét vonta magára már 1945-ben!

Mindszenty harcát szóban és írásban vívta. Írásai főképpen főpásztori körlevelei voltak. Az elsőt még mint veszprémi püspök írta 1945. május 24-én a püspöki kar nevében, az utolsót Esztergomból küldte csaknem egy hónappal letartóztatása előtt, 1948. november 18-án. Ennek a befejezésében van a sokszor idézett mondat: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a küldetést rója rám a nagy világon legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos.''

Mint két pont között futó vonal, e két körlevél között van a

körlevelek sűrű, hosszú egymásutánja. A legtöbb a püspöki kar nevében beszél, de ő volt a szerző, ő volt a hang és ezt tisztelői és ellenségei egyformán tudták: tiltakozás a magyar-németek kitelepítése ellen; útmutatás a választásokra; felhívás nemzeti kiengesztelésre; buzdítás az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlására; a katolikus nevelés érdemeinek kimutatása; a keresztény család hivatása; amnesztia kérés a politikai foglyoknak; tiltakozás a felvidéki magyarok deportálása ellen; a kötelező hitoktatás védelme; a katolikus ifjúság érdekében; az imádság és engesztelés erőiről; Boldogasszony-évének bejelentése; az Egyház jogai a neveléshez; tiltakozás a katolikus iskolák államosítása ellen; a szerzetes tanárok búcsúzása az iskoláktól; a szülők kötelességei; újévi pásztorlevél. Az utolsó körlevele szomorú hangú ,,nyílt levél'' volt a ,,haladó katolikusokhoz'', és ezután halotti nagy csend borult az országra. Győzött a gonoszság, győzött az erőszak. Nagypéntek lett Pannonia Sacrában.

A fölsorolás mutatja, hogy Mindszenty a nemzet minden sorskérdését tárgyalta. Isten akaratának vette, hogy népe védőangyala legyen és minden erejével gátat vessen a kommunizmus szennyes, istentelen áradatának. Amit írt, azt az evangélium szerint, az Egyház tanítása alapján és történelmi szemlélete szerint írta. Az örök célok és a földi célok szolgálata eggyé lett a jó pásztor életében. A szentek bátorságával, a választottaknak adott különös kegyelem erejében és nagy felkészültséggel tett mindent. Ha nem lett volna szent, ha nem lett volna Jézus Szíve szerinti jó pásztor, ha nem töltötte volna el a Szentlélek az erősség, a bölcsesség, a tudomány, a tanács ajándékaival, akkor talán megfutamodott volna, vagy legalábbis ingadozott volna. Kompromisszumot keresett volna, ,,rugalmas'', ,,flexibilis'', jobbra-balra taposó alkalmazkodó lett volna mint a kishitűek. ,,Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja juhaiért. A béres azonban, aki nem pásztor. . . elfut, amikor látja, hogy jön a farkas. A farkas azután elragadja és szétkergeti a juhokat'' (Jn. 10,11—13). A zsidók, a farizeusok, az írástudók, főpapok és a nép vénei kritizálták Jézust, a jó pásztort. ,,Ördög szállotta meg és megháborodott'', mondották (Jn. 10,20). Így tettek Mindszentyvel is. A kommunisták, politikusok, ,,haladó katolikusok'', békepapok kritizálták: ,,Őrült volt, megszállott volt'', mondották. ,,A bölcsesség

azonban igazolja magát tetteivel" (Mt. 11,19) — mondotta Jézus, a Jó Pásztor.

„Ebben a drámai helyzetben másodrendű kérdés lett, hogy győzünk-e — olvassuk az *Emlékirataim*ban. — A győzelemnél is fontosabb ügy lett a helytállás példája és erkölcsi parancsa a ránk kényszerített harcban. . . Mindaddig, míg a magyar népben él a hit, ez a hit nagy erőt ad a nemzetnek a talpra álláshoz. Ami az én szerény személyemet illeti, nem tekintem magamat egyébnek, mint nemzetem szolgálattevőjének. Ezt a szolgálatot teljesíteni akarom, akármilyen árat követeljen is. Tinektek pedig azt mondom: az Egyházhoz való ragaszkodásban, az erkölcsi elvek tiszteletben tartásában és a magyarsághoz való ragaszkodásban legyetek rendületlenek." Ezt Szegeden mondta Szent Gellért ünnepén, 1946. szeptember 22-én.

Zalaegerszegen Mindszenty, a lelkipásztor tele volt eredetiséggel. Eredetiség jellemezte mint főpásztort is. Rendkívül finom lelkipásztori érzéke volt. Ez nyilvánvaló körleveleiből, tetteiből, intézkedéseiből. A lelkipásztori érzék vezette, hogy Veszprémben a letartóztatásakor püspöki díszbe öltözzék és áldást osztva, papjaitól és kispapjaitól körülvéve gyalog menjen a rendőrségre, míg a meglepett, tehetetlen rendőrök szégyenkeztek a menetben. Lelkipásztori érzéke vezette, hogy a fogházban kispapjait pappá szentelje. „Különös papszentelés volt az! Tíz kispapnak volt egy gyertyája, egy karingje, egy miseruhája, de majdnem mindegyiknek volt egy fegyveres őre!" A lelkipásztor, aki különösen tudatában volt, hogy az emberi munka gyümölcse az ajándék, amiből a szentmise alatt „az élet kenyere és a lélek itala" lesz, rendelte el, hogy a gyári munkások és a kisiparosok munkaeszközeit megáldják Szent István király ünnepén. A munkások szerszámaikat a templomban az oltárrács előtt fehérrel leterített asztalokra helyezték, a vállalatok pedig kisebb gépeiket virágokkal és zászlókkal díszített teherautókon a templom elé hozták. Az a Mindszenty, aki érezte népe fájdalmát és örömét is, rendelkezett, hogy minden plébánián legyen hálaadó szentmise a már hazatért hadifoglyokért és az azt követő vasárnap legyen könyörgő szentmise a még távollevő hadifoglyokért. Nagyon tapintatosan, de finom lelkipásztori érzéssel kérte híveit, hogy nagyböjtnek legyen szép virága a szeretet úgy, hogy a katolikus családok egy-egy szegényt lássanak vendégül szerény böjtös ebédjükhöz. A jó

pásztor kereste az elveszetteket. Mindszenty kereste elveszett híveit a fogolytáborokban, az internáló táborokban, a börtönökben. ,,Lelkipásztori meggondolásból tettem — írja emlékirataiban —, de arra is gondoltam, talán érdeklődésem és látogatásom mérséklettel hat majd a gyűlölet tobzódására.'' Hozzáteszi mindjárt, hogy részvét és hála is vitte, hiszen maga is fogoly volt Sopronkőhidán. Ha a táborba nem akarták beengedni, nem tágított és a kapu előtt várt, míg a parancsnokság meggondolta magát.

A lelkipásztori látogatásokhoz nagy érzéke volt és örömét lelte bennük. Az emigrációban ezek a látogatások csúcspontjukat érték el, növelték hírnevét, elterjesztették életszentségének a hírét és őt magát is rendkívül boldoggá tették.

Mindszenty magyar lelkipásztor volt. Amikor lelkipásztori érzéke párosult történelmi tudásával és magyar érzésével, fölülmúlhatatlan szépet alkotott. Ilyen volt a Boldogasszony-éve, a Szűzanya szeretetének és a nemzeti érzésnek finom lelki ötvözete. Ilyenek voltak a nemzeti engesztelés napjai is. Ilyen volt az is, amikor Szent István áldott jobbját 1947-ben Szent Adalbert püspök halálának 950. évfordulóján Esztergomba vitette, hogy közel ezer esztendő után ,,a megkeresztelt szent jobbja találkozzék a keresztelő szent jobbjával'' és ebből a találkozásból ,,szent rózsák fakadjanak''. A magyar nyelvű szentmise bevezetésének a magyar főpap örvendezett. A magyar lelkipásztort ellenállhatatlanul vonzották a magyar szentek. Ismerte életüket, gyönyörködött bennük, idézte őket, eszményképnek állította őket népe, nemzete elé, hogy mint ők, ,,mi is legyünk tiszták, hősök, szentek''. A magyar szentek, Szent István, Szent Gellért, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet, Szent Margit benne voltak csaknem minden prédikációjában. Velük keltett reményt, velük vigasztalta, oktatta népét. Nagy szeretettel, forró könyörgéssel hívogatta őket, hogy jöjjenek Pannoniába, segítsék megpróbált véreiket, hogy a haza újra Szűz Mária virágoskertje legyen. *Abyssus abyssum invocat!* A szent hívta a szenteket! Lelkipásztori érzékének és történelmi ismeretének volt a gyümölcse a Koronázó templomról, ,,a budavári Nagyboldogasszony templomáról'' mondott beszéde Boldogasszony-évében. A történelem folyásában itt látta ,,az imádkozó Magyarországot'', ,,a hálaadó Magyarországot'', ,,az esengő Magyarországot'', ,,az engesztelő Magyarországot'', és természetesen ebbe a szent folyamba akar-

ta beleállítani népét, hogy imádkozó, hálaadó, esengő, engesztelő legyen.

Mindszentynek zalaegerszegi plébánossága idején nagy öröme volt a híveivel való személyes kapcsolata. Mindenkit személyesen ismert. Ez természetesen nem volt lehetséges püspök és érsek korában. A közvetlen kapcsolatot, a négyszemközti bizalmat, az atya és gyermekei közötti bensőséges viszonyt, a pásztor és a nyáj között lévő szeretetet, melyről oly szépen beszél Maróthy-Meizler Károly, felváltotta az egyesületekhez, a szervezetekhez, sokszor a nagy tömeghez való impresszionális viszony. Mint főpásztor bérmautakon, kongresszusokon, előadásokon, gyűléseken, ünnepélyeken átmenetileg és csaknem minden alkalommal más helyen találkozott népével. De még így is a személyes viszony, a bensőségesség után vágyott. ,,Eljöttem, hogy a pásztor és a nyája egymás szemébe nézzen, a szívekből kölcsönösen olvasson és Istentől erőt merítsünk'' — mondotta 1945-ben első érseki látogatásakor Budapesten. ''Kívánva kívántam eljönni hozzátok. . . hogy titeket, ifjakat és öregeket, valamennyiteket szemtől szembe láthassam'' — mondotta Szentendrén a bérmálkozáskor. Akárhová ment, ismerni akarta a hely történetét, hogy azon keresztül keressen meleg kapcsolatot azokkal, akikkel találkozott.

A jó pásztor találkozott az egyetemi ifjakkal. ,,Bíztató tavasznak'' hívta őket és édes szavakkal, az evangéliumból vett példákkal kérte őket, hogy csak Krisztus legyen az út, amelyen járnak. Megbérmálta a gimnazista lányokat és a ,,Szentháromság gyönyörű, ékes, magasba emelt galambházainak'' mondotta őket. Beszélt az orvosokhoz és Szent Lukács példája szerint ,,kedvességet, hűséget, segítést'' kért tőlük, valamint sürgette őket, hogy gyógyítsák a testet, de ,,tapintatos szavakkal'' gyógyítsák a lelket is. Találkozott a szülőkkel és lelkükre kötötte, ,,telekkönyvileg az Isten keze írta föl'', hogy a szülőké a gyermek, nem adhatják tehát föl természetadta jogukat gyermekeik neveléséhez. ,,A szülők kapcsolata korábban kezdődik a gyermekkel, mint az államé.'' A kongreganisták között volt fogadalom újításukkor és kérte őket, hogy ,,imádságuk, lelki életük, jellemük, életük legyen méltó Ahhoz, Akinek követésére magukat elkötelezték''. Elment Csepelre a munkásokhoz és kifejtette előttük ,,az Egyház szeretettanát'', mert ,,a szociális szeretetben'' van a munkáskérdés

megoldása. Máriaremetén a katolikus férfiak tízezrei előtt állt és mélyen meghatotta ,,gyémántnál többet érő, fönséges hitvallásuk". Elment Debrecenbe is nemcsak püspököt szentelni, hanem hogy ,,kontaktust" teremtsen katolikusok és kálvinisták között. ,,Debreceni véreimnek" szólította őket és sajnálta, hogy volt idő, ,,mikor katolikusok és kálvinisták egymást marták itt — rosszul tették, bár sohse tették volna"! Mindszenty, a lelkipásztor az ökumenizmust 20 évvel előbb elkezdte, mint a hivatalos Egyház.

De egy percre se feledjük, hogy míg a pásztor a nyájjal foglalkozott, a farkas szünet nélkül ólálkodott, hogy széttépje a nyájat. Ha ezekben a találkozásokban volt is öröm és pislákolt is a remény, hogy talán minden jó lesz, sokkal több volt az aggodalom. Mindszentynek, a lelkipásztornak legnagyobb fájdalma volt az iskolák elvétele és valószínűen a legszomorúbb találkozása volt a szerzetes elöljárókkal, mikor közösen eldöntötték, hogy a szerzetes tanárok kivonulnak az államosított iskolákból. Mindszenty körlevele, mellyel bejelentette a döntést, egy nagy fájdalmas felkiáltás volt. ,,Akik szorgalmasan tanították azokat, amelyek Jézuséi", elhagyták az iskolákat. De hová, merre? Mi lesz velük? Mindszenty arra kérte a híveket, a szerzetes tanárokat, papokat, testvéreket, nővéreket, tekintsék családtagjaiknak. ,,Kezetek, szívetek, ajtótok legyen tárva számukra." A körlevelet a Golgotára induló Üdvözítőnek az imájával zárta: ,,A világ gyűlöli őket, mert nem e világból valók. Óvd meg őket az igazságban. A szeretet, amellyel engem szerettél, bennük legyen és én őbennük." A jó pásztor nemcsak övéiért, hanem önmagáért is imádkozott. Tudta, hogy kérlelhetetlenül áldozat lesz juhaiért.

Tulajdonképpen minden, amit Mindszentyről mondunk, része a jó pásztor portréjának. Része a képnek a Mindszenty-misztikum; Mindszenty, a miséző pap; Mindszenty, a fájdalmak férfia; Mindszenty, a Szűzanya tisztelője; Mindszenty, a magyar. Lelkipásztor volt Zalaegerszegen, Veszprémben, Esztergomban, az emigrációban, de lelkipásztor maradt a megpróbáltatások hosszú, keserű évei alatt is a börtönben és az amerikai követségen. Lelkipásztor volt mindenütt, mindenkor életének minden körülményében. Habitusa, megszerzett erénye, életformája lett, hogy mindent lelkipásztori szempontból nézzen és ítéljen. Mint lelkipásztor reagált a körülötte zajló eseményekre. Ez volt az első,

ami a *Napi jegyzetek* kéziratából feltűnt Csonka Emilnek, aki azt sajtó alá rendezte és bevezetőt írt a könyvhöz. Érdemes idézni, mert nagyon igaz és igazán mély belátás Mindszenty lelkébe:

„Mennyi apró epizód bizonyítja a végső megállapítást, hogy Mindszenty intenzíven, a szó legszebb értelmében papi lélek és felelősségteljes egyházfő volt! Ha valakinek a halálhírét hallja, mindjárt az nyugtalanítja, vajon az illető részesült-e a halotti szentségekben, gyónt-e, áldozott-e, mielőtt jobblétre szenderült? Volt titkára, Turchányi halála után még másfél évvel is bántja ez a bizonytalanság. Mikor az amerikai ügyvivő, O'Shaugnessy meghal, az özvegynél azt firtatja elsősorban, hogy a haldokló mikor kapta a szentkenetet? Vagy milyen beszédes tény, hogy ez a hetvenedik évében járó öregember még mindig emlékezik hittanáraira és azokra, akiket ő tanított hittanra. Mennyire felfrissül, mikor egy kis katolizáló gyereket részesít hitoktatásban a követségen. Milyen szent neki — aki ekkor végeredményben már történelmi személyiség, világhírű nagyság —, milyen mindent szabályozó életelv neki a Tízparancsolat.

Papi funkciója a követségen is hitvallása, kötelessége és vigasztalója egyszersmind. Misézik, prédikál, gyóntat, áldoztat, keresztel, gyászszertartást végez, feloldoz és áldást ad, s ha előfordul, hogy csak egy hívő van jelen miséjén, annak is úgy mondja a szentbeszédet, mintha százezer hallgatná. Elkeseredik, ha valamely papi funkciója nem sikerül, ha úgy érzi, papi kötelességét elhanyagolta, mert fáradtságában nem elég jól prédikált. Amikor tüdőbeteg-gyanús és ezért az orvosok nem engedik, hogy áldoztasson, ettől valósággal lelki beteg, türelmetlenül várja a zárlat feloldását és szinte kisfiús ravaszkodással puhatolózik az orvosnál, nem lehetne-e, hogy újra áldoztasson. Heteken át kínozza a félelem, hogy gyóntatóatyja nem jöhet el és így esetleg elmarad húsvéti szentgyónása.

Emellett ízig-vérig a nagy egyházfejedelem, akinek tétlenségre kárhoztatva is szüntelen, intenzív gondja az Egyház helyzetének alakulása, paptársai és püspöktársai sorsa. Rajta tartja szemét az egyházpolitikai fejlődésen, mindenről tájékozva akar lenni, memorandumokat dolgoz ki és a helyzet oly pontos érzékelésére tesz szert, mintha Esztergomban ülne. S amellett figyelmét nem kerüli el a legapróbb részlet sem, s ami másoknak talán quantité negligeable, az neki rendkívül fontos, például az, hogy

a Mátyás-templom nem fűthető és ez hátrányosan befolyásolja a hitoktatást és a hitéletet.

Kibontakozik előttünk a prímás ökumenikus lelkülete. Belső meggyőződésből helyesli a II. vatikáni zsinat törekvéseit ezen a téren. A követségen nagyrészt protestáns környezetben él, ez sok tekintetben új élmény számára. Nem törekszik azonban arra, hogy prozelitákat teremtsen, hanem inkább más felekezetűeknél is a vallásos érzés elmélyítését szorgalmazza, azoknál is egyetemes keresztény erkölcsöt hirdet: rendezni a családi életet, vigyázni a jó erkölcsökre. Mint katolikus pap, nem zárkózik el, ha valaki felfedezi e vallás szépségét és vonzónak találja, ezen örül a lelke, de nem akar vallási fanatizmussal téríteni. Ordass evangélikus püspököt éppúgy megsiratja, mint katolikus püspöktársát, s Miss Walker nagyságát nem utolsósorban abban látja, hogy vallásos, derék protestáns lány."

Sirák fiának könyve, melyet az Egyház ,,Egyházi könyvnek" nevezett el, beszél ,,az Isten dicsőségéről a történelemben". Bevezetőben általánosságban említi a ,,nagyhírű férfiakat", az ősöket, akik okosan, bölcsen, ,,megfontolt előadással" kormányozták a népet. Ezeknek az életszentsége nem merül feledésbe, nevük megmarad nemzedékről nemzedékre és dicséretük örök lesz az Egyházban. Aztán a Szentírás név szerint felsorolja a nagyokat, akik között van Simon főpap. Amit a szent könyv Simon főpapról mond, betű szerint illik Mindszenty Józsefre, a jó pásztorra:

Milyen dicső volt, körülvette a nép,
amikor előlépett a függöny mögül.
Mint hajnalcsillag a fellegek között,
mint a telihold,
mint Isten temploma fölött a ragyogó nap,
mint a felhők közt tündöklő szivárvány,
mint tavasz rózsája,
mint a patak partján virágzó liliom,
mint nyári napokon a tömjénfa ága,
mint az izzó tömjén a füstölő parazsán,
mint az aranyos edény,
amit mindenféle drágakő ékesít,
mint az olajfa, mely tele van gyümölccsel,
mint a ciprusfa, amely a felhőkig felér. . .

Körülötte a testvérek koszorúja állt,
ahogy a lomb övezi a Libanon cédrusát;
mint a pálmatörzsek úgy vették őt körül. . .

és felajánlotta nemes testtartással
a Mindenhatónak hozott áldozatot.
Majd serleg után nyújtotta a kezét
és a szőlő véréből áldozott. . .

Az összesereglett buzgó népsokaság
a földön arcra borult,
hogy imádja a Mindenható Urat,
a Fölséges Istent. (Sir. 50. fejezet)

Szükségképpen felmerül a kérdés: miben érte el Mindszenty, a lelkipásztor, az életszentség magaslatát? Szem előtt tartva, hogy az életszentséghez az erények hősi foka kell, azt mondjuk: elérte az életszentséget az *önzetlenségben és a bátorságban.*

Tudatában volt, hogy a lelkipásztori kegyelmet kapta. Nem a saját érdeméből, se nem a saját akaratából lett pap vagy püspök. Hivatott volt. Az Isten választotta. ,,Mert minden főpap az emberek közül van választva és arra van rendelve, hogy az istentiszteletben képviselje az embereket, ajándékokat és áldozatot mutasson be a bűnökért, mint olyan valaki, aki megértő tud lenni a tudatlanok és tévelygők iránt. . . A tisztséget magától senki sem vállalhatja, csak akit az Isten meghív, mint Áront'' (Zsid. 5,1—4). ,,Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket és arra rendeltelek, hogy menjetek, teremjetek gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt'' (Jn. 15,16). ,,A ráárasztott kegyelem nem veszett kárba'' (1 Kor. 15,10). Imájával, szorgalmával, önfegyelmezéssel, magas szellemi élettel igyekezett biztosítani, hogy vele marad a hivatás kegyelme. Se tanulmányai idején, se későbbi életében semmi nyoma az ingadozásnak, semmi nyoma a kételynek papi hivatásában. Semmi nyoma, hogy bármikor is a legkisebb mértékben bánta volna, hogy pap lett. Az eke szarvára tette a kezét és nem nézett vissza. A hivatást teljes szívével, lelkével, értelmével és minden erejével átölelte és vállalta. Boldog volt hivatásában, öröme volt a papságában: ,,Örömmel hozok áldozatot, sőt magamat is teljesen föláldozom lelketekért'' (2 Kor, 12,15). A kegyelem műve volt, hogy többet dolgozott és

szenvedett mindenki másnál és Szent Pállal mondhatta: népe, nemzete volt a ,,pecsét", hogy az Úr akarta papjának (1 Kor. 9,2).

Mindszenty papsága nem öncélú volt. Krisztus azért akarta lelkipásztornak, hogy nyáját rábízza. Mindszenty mindig tudatában volt, hogy akiknek papja és pásztora, azok Krisztuséi: ,,Ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené" (1 Kor. 3,23). Krisztus drága vérén szerezte meg őket magának és azt akarta, hogy egy se vesszen el közülük. Krisztus bízta rá gondozásukat és felelős volt értük. ,,A lelkipásztor felelősséget érez és a rábízott felelősség sarkallja" — mondta az *Emlékirataim*ban.

Szerette Krisztust és ezért lett jó pásztora nyájának. ,,Ha szeretsz engem, viseld gondját juhaimnak" (Jn. 21,15). Krisztus szeretete hajtotta és híveiben Krisztust szolgálta. ,,Krisztus és az Egyház szeretettanát közvetítjük mindenkor" — mondta Csepelen a munkásoknak. ,, . . . és mert a szeretet a mi alapunk, nem vesszük el senkinek a kenyerét, inkább az éhezőknek ételt adunk; nem vesszük senki ruháját, inkább két köntösünkből a didergőknek adogatjuk az egyiket; nem juttatunk senkit fogdába, inkább segítjük kiváltani a foglyokat; . . .nem taszítunk embertársakat szomorúságba, sokkal szívesebben vagyunk az Istenanyával a szomorúak vigasztalói. . . Ha valahol az életben, itt ezen a téren lehet igazán nagy az ember, aki legyőzi önmagát."

Mint lelkipásztor, Mindszenty hősiesen önzetlen volt. Önmagát soha nem kereste, nem várt hálát, nem kívánt elismerést. Számára a papság nem jelentett gazdagságot, kényelmet, biztonságot, méltóságot. A püspököknek biztosított állami fizetést soha nem vette föl, hanem öntudatosan visszautasította, hogy főpapi szolgálatát kifogás ne érhesse. Szent Péter tanítása szerint nem haszonlesésből, hanem buzgóságból gondozta a rábízott nyájat és hitte, hogy akkor kapja meg a ,,dicsőség hervadhatatlan koszorúját", amikor újra eljön a lelkek legfőbb pásztora (1 Pét. 5,2—4). ,,Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos. . . Nem vádolom vádlóimat. Ha a helyzetet időnként megvilágítani kényszerülök, az csak nemzetem feltörő fájdalma, kicsorduló könnye, megrázó igazsága" — írja utolsó körlevelében.

Hősi önzetlensége teljes fényében és szépségében ragyogott föl a börtönben, amikor vádlói előtt mindenéből kifosztva, reverendájából kivetkőztetve, bohócruhába bújtatva, minden véde-

lem nélkül fölemelt fővel mondta: ,,Katolikus pap vagyok. Mint káplán működtem Felsőpatyon, ahol a háború alatt igyekeztem szolgálni az egyszerű népet. Utána hittanár lettem Zalaegerszegen, később pedig plébános. Akkor is mindig latba vetettem befolyásomat a magyar népért. Annak érdekeit szolgáltam. Sem mint veszprémi püspök, sem mint esztergomi érsek és bíboros nem szakadtam el tőle. Lelkiismeretem szerint sohasem vétettem ellene."

Mindszenty, mint lelkipásztor, elérte az életszentség magaslatát a bátorságban. Jézus szavai világosak: a jó pásztor nem gyáva valaki, nem bérenc, aki elszalad, mikor jön a farkas, mert rongy élete több neki, mint a bárányok üdvössége. A jó pásztor kockára teszi életét, ha kell áldozat lesz juhaiért. Nem kényszerből teszi ezt, hanem teljesen szabadon, szeretetből (vö. Jn. 10, 11—17). Senki se lehet jó pásztor bátorság nélkül. A bátorság nemcsak sarkalatos erény, hanem a Szentlélek ajándéka is és mint ilyen, elválaszthatatlan a Lélek többi ajándékától, mely kiárad a választottra: ,,Megnyugszik rajta a bölcsesség és az értelem lelke, a tanács és az erősség lelke, a tudás és az Úr félelmének lelke és az Úr félelmében telik öröme" (Iz. 11,2).

Valójában a bátorság a hit és a szeretet közös gyümölcse. Nincs bátorság a kishitűekben, a kételkedőkben, a határozatlanokban (Mk. 4,40). A sátánnak csak hitben lehet erősen ellenállni. De nincs bátorság azokban sem, akik nem szeretnek. A legnagyobb bátorság a legnagyobb szeretet: ,,Aki életét föláldozza, az szeret legjobban" (Jn. 15,13). Hit és szeretet teszi bátorrá a jó pásztort. ,,Fiam, ha Istennek akarsz szolgálni, készülj föl igen sok megpróbáltatásra. Keményítsd meg szíved és légy állhatatos, a kísértés napján ne kapkodj el semmit. Ragaszkodj az Úrhoz és ne tágíts tőle, hogy életed végén felmagasztaljon. Mindent, ami rád szakad, tűrj el békességgel, maradj hűséges a megaláztatásban. Mert az aranyat tűzben próbálják, a kiválasztottakat meg a balsors kohójában. . . Jaj a gyáváknak és tétovázóknak, jaj annak, aki kettős játékot űz!" (Sir. 2,1—2; 12). A jó pásztor Mindszenty Aranyszájú Szent Jánost idézve buzdította papjait, hogy bátrak legyenek: ,,Kérlek benneteket szeretettel, legyetek szilárd és tántoríthatatlan bátorsággal!" Híveitől is bátorságot kért, amikor sürgette, hogy szavazzanak: ,,Az erőszak és a zsarnokság annál nagyobb lesz, minél kevesebb ellenállásra talál."

Bátorság nélkül lehetetlen lett volna hirdetni az evangéliumot a hazában, melyet elfoglalt az istentelenség és az erkölcstelenség hadserege. Bátorság kellett a vezetőben, amikor az egész nemzet kétségbeesett és terrortól rettegett. Bátorság kellett, hogy a jó pásztor védje a háború áldozatait, az igazságtalanul üldözötteket. Bátorság kellett, hogy kiálljon az emberi jogok és az Egyház jogainak védelméért. Bátorság kellett, hogy védje a múltat, a szent tradíciókat, a magyar történelmet, mikor azt lábbal taposták, ócsárolták, elvetették. Bátorság kellett, hogy szembenézzen az ordas farkasokkal, a hatalom törvénytelen bitorlóival. Bátorság kellett, hogy örök érvényű princípiumokat és isteni tanítást hirdessen akkor, mikor az esztelenség tobzódott mindenfelé. Bátorság kellett odakiáltani a megtévedetteknek: ,,Magyarok vagyunk, elszakíthatatlan sorsközösségben élünk és akarunk is élni a nemzettel. A törvényhozásnak vagyunk Istentől rendelt tényezői." És amikor a gonoszság bérencei pártvonalon megegyeztek 14 000 magyar deportálásában a Felvidéken, Mindszenty bátorsága prófétai lett: ,,Isten és a történelem előtt tiltakozom ártatlan népem gyötrése ellen — írta a külügyminiszternek. — A megállapodás nélkülözi a hozzáértést, lelkiismeretet, a magyar érdekekkel szemben idegen érdekeket szolgál. Az újabb szenvedés égre kiált. Az előidézőket Isten ítélőszéke elé idézem!"

Jól meghatározott módja annak, hogyan ötvöződjék hit és szeretet lelkipásztori bátorsággal. ,,Emeljük tekintetünket a hit szerzőjére és bevégzőjére, Jézusra, aki a rá váró öröm helyett elszenvedte a keresztet, nem törődve a gyalázattal. . . Igen, gondoljatok őrá, aki a bűnösök részéről ekkora ellentmondást viselt el, hogy ne lankadjatok és belsőleg el ne csüggedjetek" (Zsid, 12,2—3). A szenvedő Jézus szemlélete imádság, talán a legszebb, a leghatékonyabb imádság. Imával nyerjük el a bátorságot. Az ima adja ,,a hősies lelkesedést és az elszánás hatalmát" — mondta Mindszenty egyik szentségimádási beszédében. ,,Az ima az ember erőfeszítése, mely fokozza testi-lelki erőnket és nehézségek ellenében ellenállásunkat." Népét imára hívta, hogy bátorrá tegye: ,,Legyünk most az imádság nemzedéke, mert ha megtanultunk imádkozni, lesz honnét erőt meríteni. Az imádkozó nemzet jobban tud magán segíteni és jobban segíti az Isten is."

Mindszenty, a jó pásztor, bátorságát Mesterétől, a szenvedő

Jézustól tanulta. Az a töviskoronás Krisztus-kép, amelyről oly meghatóan ír az *Emlékirataim*ban, a bizonyítéka ennek. Ezt a képet magával vitte az Andrássy útra, vele volt a börtönben, vele volt a tárgyalások napjaiban és titokban rá-ránézett, hogy bátorságot kapjon tőle. Csodálatos módon vele volt megpróbáltatása egész idején: a fegyházban ez volt miséinek az ,,oltárképe" és a szabadságharcosok jövetelekor ez volt az első, amit magához vett. Magával vitte az amerikai követségre a keblén, a ruhája alatt. Ez a töviskoszorús Krisztus-kép a legdrágább, legértékesebb Mindszenty-ereklye. Szentelmény, melynek segítségével erőt, bátorságot kapott a szenvedő Üdvözítőtől megpróbáltatásai közepette.

Mindszentynek a bátorsága oly nagy, oly hősi, annyira a szentek bátorsága volt, hogy ellenségei valójában csak ettől akarták megfosztani. Ismervén azonban őket, Mindszenty meghiúsította tervüket. Egy darab papíron az esztergomi káptalannak, a magyar népnek, a pápának és az egész világnak ezt üzente: ,,Nem vettem részt semmiféle összeesküvésben; nem mondok le érseki tisztemről; nincs vallanivalóm és semmit nem írok alá. Ha mégis megtenném, az csak az emberi test gyöngeségének következménye és azt eleve semmisnek nyilvánítom." Az ellenségeinek azonban kábítószerekkel, tortúrával sikerült valamit elérniök. A vádlottak padjára, mint XII. Pius mondta, ,,váratlanul törékeny és lélekben ingatag" embert állítottak, ellentétben ,,a mindeddig természetében és magatartásában kivételesen erélyes emberrel", olyannyira, hogy ,,viselkedése vád lett nem a vádlott, de az őt elítélőkkel szemben".

Mindszentynek, a jó pásztornak bátorsága csodálat lett Egyháznak és világnak egyaránt. Ez a bátorság életszentségének bizonyítéka. Bátorsága teszi példaképnek és inspirációnak minden időkre. Bátorságáról beszélnek a hazában, bátorságát dicséri az Egyház és a csodálkozás szárnyain neve nemzedékről nemzedékre száll.

Esztergom érseke, Magyarország prímása,
az Anyaszentegyház bíborosa 1946-ban

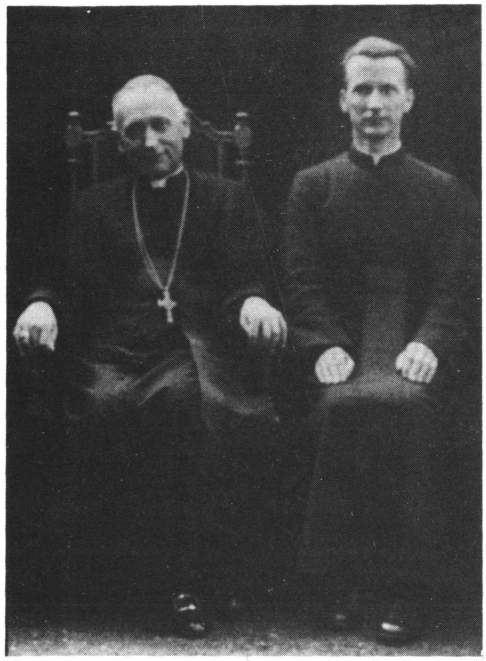

Mindszenty bíboros
és titkára,
Zakar András

A Santo Stefano Rotondo, a magyarok nemzeti temploma Rómában és Mindszenty bíboros tituláris temploma

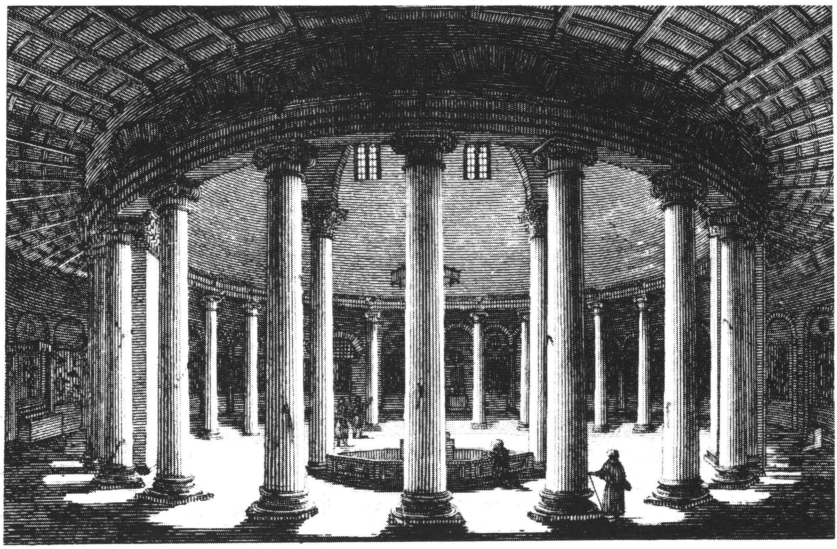

A Santo Stefano Rotondo belseje

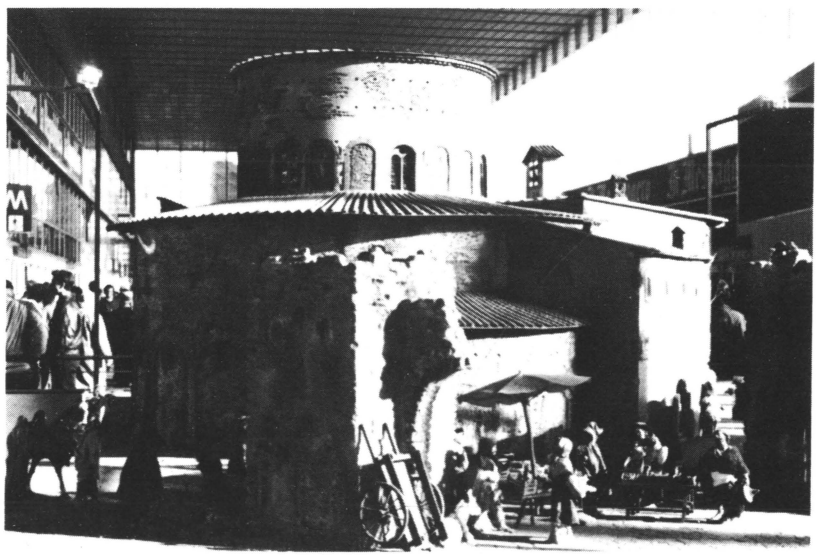

A Santo Stefano Rotondo mintája, karácsonyi jelenettel,
a Termini vasútállomáson Rómában

Mindszenty bíboros az ottawai Mária-kongresszuson Msgr. Szabó János, Msgr. Szabó Gyula és Msgr. Zakar András kíséretében 1947-ben

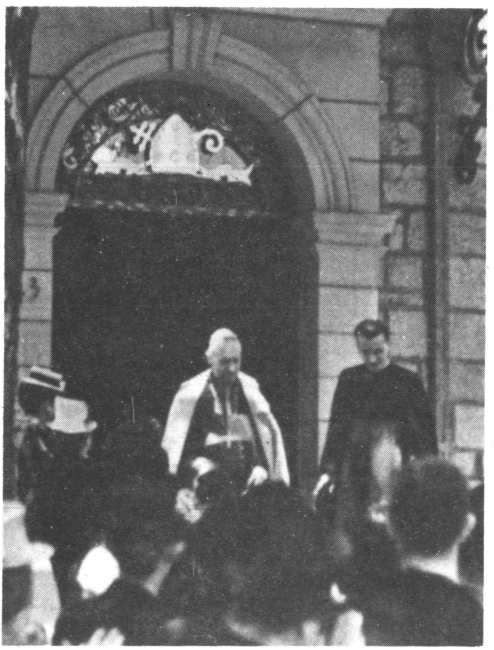

Mindszenty bíboros az ottawai érsek rezidenciája előtt, titkárával, Zakar Andrással

A bíboros és a búcsúsok Boldogasszony évében, 1948-ban

Boldogasszony éve Budapesten a Szent István bazilika előtt 1948-ban

4. MINDSZENTY, A MISÉZŐ PAP

Minden lelkipásztor elsősorban miséző pap: arra van rendelve, azért kiválasztott és felszentelt, hogy a szentmisét bemutassa. Ez élete értelme és célja. A szentmisében van a gyökere mindennek, amit tesz. Ha nem úgy van, akkor lehet jó adminisztrátor, kitűnő szervező, jó szónok, tehetséges vezető, de nem lelkipásztor. A lelkipásztor buzgósága az oltár tövében ered, ahol misézik. Valójában nála minden affelé irányul, hogy híveit az oltár köré gyűjtse, Krisztus áldozatát köztük és értük megújítsa és az Eucharisztikus Kenyérrel valamint az Ige Kenyerével táplálja őket. Hívei iránt való szeretetének mértéke, mennyire szereti a szentmisét; hitének próbaköve, hogyan hiszi és imádja az Eucharisztiát.

Szent Pál tanítása félreérthetetlen: a pap az emberek közül van választva és arra van rendelve, hogy az Isten tiszteletében képviselje testvéreit — az áldozatot nevükben és értük bemutassa. Az újszövetség áldozata a szentmise: Jézus keresztáldozatának, az egyetlen örök áldozatnak vér nélküli megújítása. ,,Ez az én testem, ez az én vérem. Vegyétek, egyétek és igyátok. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.'' Megint az apostol tanítása: ,,Valahányszor e kenyeret eszitek és e kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön'' (1 Kor. 11,26). Ha azt akarja, hogy élet és még hozzá több élet legyen nyájában, a lelkipásztornak Krisztus testével és vérével kell táplálnia őket, mert csak azokban van örök élet, akik az Emberfia testét eszik és vérét iszszák. ,,Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az bennem marad és én őbenne'' (Jn. 6,56). És akik benne maradnak, azok bő termést hoznak: bennük van életszentség, ,,szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, tisztaság'' (Gal. 5,27). Mert mi más a célja a keresztény életnek és az

egyházi közösségnek? ,,Gyümölcsötök a megszentelődés, célotok az örök élet'' — mondotta Szent Pál a rómaiaknak (6,22).

Mindszentynek a szentmiséhez való viszonya életszentségének és papi kiválóságának a bizonyítéka. Ő mindenekelőtt misező pap volt. A szentmise bemutatása volt a legfontosabb feladata és ez életében megelőzött minden más tevékenységet. Mindig ájtatosan, nagy összeszedettséggel misézett. Szentmiséjére imával készült és utána hálát adott érte. Nem engedte, hogy miséje előtt bármivel zavarják. Minden reggel visszament Krisztushoz, ajkáról vette az igét, kezéből vette a kenyeret és a kelyhet és bemutatta a szentmisét. A szentmise volt erőforrása és az lett életformája. A szentmise által áldozatban eggyé lett Krisztussal és áldozatul ajánlotta föl magát népéért. ,,Nincs megállás, nem szabad megtorpanni, menni kell tovább'' — mondogatta Esztergomban a szentmiséje közben a letartóztatása előtt.

A legnehezebb körülmények között is a szentmise volt a legfőbb gondja. Naponként misézett Veszprémben és Sopronkőhidán a börtönben, mint új magyar Lúcián misézett a kihallgatása alatt az Andrássy-úton, kilenc hónapos megszakítás után misézett fogházi cellájában. 1956. november 4-én, amikor a parlamentből az amerikai követségre menekült, az első dolga volt, hogy szentmiséjét elmondja — éjjel egy óra körül a követ íróasztalán misézett miseruha nélkül, pezsgős pohárral és házi kenyérrel. Volt idő, amikor ,,nagyítóval nagy nehezen misézett'', mert nem volt szemüvege.

Külön isteni kegyelem jelének és életszentsége bizonyítékának kell tekintenünk, hogy szentmiséi érzelmeinek rendkívül nagy volt a skálája. Átlag pap, mégha jó és buzgó is, rendszerint nem kap ilyen kegyelmet. Szentmiséi a meghitt zalaegerszegi plébániai miséktől a Mária-napok és később az emigrációs látogatások zsúfolt, ünnepi miséin át, a börtönben órák hosszat mondott magányos misékig terjedtek. Mindegyikben más volt a személyi érzés, más volt a viszony a hívekhez és más volt a kapcsolat Jézushoz.

Zalaegerszegen a hívei körülvették a miséző plébánost és ő arra kérte az Üdvözítőt, hogy ,,áldja meg a hívőket, vezesse ide a hitetleneket és óvja meg a gyermekeket''. Az átváltoztatás után megemlékezett a megholtakról, különösen azokról, akiket ő készített elő a nagy útra és a kenyérszínben jelenlévő Krisztushoz a

tisztítótűzben szenvedőkért könyörgött. 1944 karácsonyán Sopronkőhidán, a fogház kápolnájában papjai és kispapjai segédletével mondta az éjféli misét. Halálra ítélt foglyok énekeltek és imádkoztak. Mindszenty úgy érezte, a szentmise túlnőtt a fegyház és a kápolna falain, elért Esztergomig, Budáig, elérte a Balaton vonalát, ahol két pogány pusztította a drága magyar föld utolsó értékeit. Könnye ráhullott a paténára és a kehelyre. Az oltáron könnyben fürdött Krisztus szent teste és vére. A halálra ítéltek is zokogtak. A rab püspök azokat, akiknek már csak napjaik vagy talán óráik voltak a földi életből, a szentostyával az örök életre táplálta. ,,Ez volt életem legmegrázóbb éjféli miséje'' — jegyzi meg emlékirataiban. Ha volt az éjféli misében öröm, béke, karácsonyi vígasság, azt a Megtestesült Ige külön-külön, titokban adta a misézőnek is és a misén megjelenteknek is. Hat évre rá, Vácott, a fegyházban tartotta éjféli miséjét, amelyet nem tudott elfelejteni, mert úgy érezte, a szentmise a börtönt — ,,a nyomor és büntetés helyét'' — ,,Isten házává változtatta''.

Szentmiséje, mely a merő lényegre, magára az átváltoztatás szavaira és az áldozásra redukálódott, melyből hiányzott minden külsőség, minden, amit ember adhat a szent cselekményhez — oltár, gyertya, ruha, kereszt —, de még olyan emberi cselekedetek is, mint a térdhajtás és meghajlás, sőt maga az állás is eliminálva volt belőle, az Andrássy úton volt közvetlenül letartóztatása után. Mint eltaposott giliszta, szellőzetlen szobában feküdt a priccsen és a zsoltárossal mondhatta: ,,Én csak féreg vagyok és nem ember, mindenki csúfja és népem söpredéke'' (Zsolt. 21,7). Ez a szentmiséje lehetett a legközelebb Krisztus áldozatához, mert mint Krisztus teste a kereszten, az ő teste is kékség és seb volt: gumibottal verték össze, rendőrbakancsokkal rúgdosták. A fal felé fordulva töprengett, mikor észrevette, hogy pohár és benne borféle van az állványon. Megkóstolta és megállapította, hogy a folyadék valóban bor. Hálát adott érte, vett egy szeletke kenyeret, elmondta az átváltoztatás szavait és a falnak fordulva megáldozott. Az őskeresztények miséztek és áldoztak így, mikor a mártíromságra vártak. De ez a szentmise csak röpke öröm volt a miséző pap számára. A borospoharat elvitték, újat nem hoztak és a kihallgatás 39 keserű, fájdalmas napja alatt többé nem misézhetett.

Szentmiséi nemcsak érzelmileg, hanem a külső körülmények

szerint is nagy skálán mozogtak, ami csak szenteknek, de nem átlag papoknak a privilégiuma. Zalaegerszegen, Veszprémben, Esztergomban, Budapesten, a Mária-napokon és az emigrációban szép templomokban, arany miseruhákban, díszes oltárnál, arany kehellyel misézett. De a börtönben nem volt rajta se alba, se stóla, se kazula, hanem a rabok átizzadt, szennyes darócruhája. Sötét, nedves börtöncellában misézett, ,,ahol mindig szürkület van, de napsugár soha'', ahonnan ,,nem lehet látni az eget, sem a csillagokat''. Az ablakon pókhálós rács volt és nem a szentek képei ragyogtak benne. Oltára egy ,,kis formátumú telefonasztalka'' volt, az oltárkép egy kicsi szentkép. Nem égett gyertya, nem volt virág, nem volt oltárterítő. Palla helyett a kelyhet egy bolsevista könyvvel fedte be. Az őrök a cella előtt voltak és úgy viselkedtek, mint a csőcselék a keresztre feszítéskor: nevettek, hangos megjegyzéseket tettek, a kukucskáló lyukon be-benéztek. Ilyen körülmények között mondott miséi tartottak órák hosszat. A hely és az idő limitáltságai fölött voltak ezek a szentmisék.

Egerszegen a miséző Mindszentyt rajongó hívei vették körül. Minden miséjén hatalmas hívő sereg jelent meg — mondja emlékirataiban. A Mária-napokon tízezreknek és százezreknek misézett. Az emigrációban is ezrek tolongtak szentmiséin, de az amerikai követségen csak ketten-hárman voltak jelen és a börtönben fizikailag egyedül volt a misztériummal. Képzeletének erejével és az intenció hatalmával azonban leküzdötte az egyedüllétet és lelkileg szentmiséjét ,,az egész hívő magyar nép'' jelenlétében mutatta be. ,,Börtöni szokásom volt — olvassuk az *Emlékirataim*ban —, hogy minden vasárnap 10 órakor, a plébániai misék idején a zsoltár gondolatával és dallamával lélekben elindulok a sok-sok hívővel misére: a mindszentiekkel, jákfaiakkal, szombathelyiekkel, zalaegerszegiekkel, veszprémiekkel, Esztergommal s a főváros híveivel. A folyam mind szélesebbé vált és hazám más részének hívőit is egyre ölelte. Együtt mentünk Pozsonnyal, a Csallóközzel, Vágmentével, Kassával, Munkáccsal, Kolozsvárral, a székelyekkel, Szabadkával, Csáktornyával, Kismartonnal, Németújvárral. S gondolatban együtt mentem az amerikai magyarokkal és minden színű néppel: az öt világrész hívőivel. Mentünk együtt a különböző szépséges, román, gót vagy barokk istenházakba, vagy az eszkimó jégkunyhó- és a néger szellős sátor-kápolnájába: Szent lakodba jő néped. . . Az az érzésem volt, hogy

darócban állok közöttük: a keresztény egyház vezeklője vagyok. Így kérem őket — amikor nélkülem a világ minden részében belépnek a templomba —, hogy rólam, a fogolyról, rólunk foglyokról meg ne feledkezzenek és hogy nekünk foglyoknak is részünk legyen az ő szentmiséjükben. Fegyházi szentmisémet aztán az övékkel egyesítem. . . Áldozati tányérkám nő, elterebélyesedik az öt világrészre, megrakva minden nyomasztó és elképzelhető igénnyel. Vinculum Caritatis, szeretet köteléke a mi áldozatunk."

Mindszenty, aki ismerte és értékelte a történelmet, a szentmise folytonosságát érezte Szent Pál tanításában, hogy az Eucharisztiával az Úr halálát hirdetjük, amíg el nem jön. A folytonosság a hívek részéről is van. A szentmisére járók közösségben vannak az elődökkel és egységet alkotnak velük. Ezért mondta a szentendrei híveknek: ,,Vasár- és ünnepnapokon ne feledjétek el, ti kétszáz évvel ezelőtt kihűlt lábnyomokon jártok és a ti őseitek nemcsak vagyoni örökséget hagytak rátok, hanem lelki örökséget is. És egykor ők vonultak erre hajnali misékre, jöttek erre éjféli misére. Jöttek, vonultak errefelé egykor és ide térdeltek az oltár rácsa elé az Úr szent testét felvenni. Ennek a vonalnak nem szabad megtörnie, hanem szüntelen folyamatosnak kell lennie." Amikor az emigrációban a ,,Szent István-i örökségben" a templomról beszélt, melyet a szent király minden tíz falunak építtetett, közvetve a szentmise folytonosságát hangsúlyozta. Mert mi a templom? A szentmise helye, a valóságos jelenlét otthona. A templom mint örökség, a szentmise folytonosságát bizonyítja.

A szentmise a legaktívabb erő, mely az Eucharisztiában van: ez húz bennünket egybe minden vasárnap, tömörít éneklő-imádkozó közösségbe, ébreszti fel bennünk a legnemesebb érzelmeket és képesít a legszebb erényekre. A szentmiséken alkalmazza ránk Jézus a kegyelmeket, amelyeket kereszthalálával érdemelt ki a világ üdvösségére. Nem meglepő azért, ha ellenséges erők a szentmiséről akarnak távol tartani bennünket, ha a Sátánnak és csatlósainak minden igyekezete oda irányul, hogy ne menjünk szentmisére, vagy ha ott vagyunk, figyelmünket a szent cselekményről elvonja.

A kommunisták mindent elkövettek, hogy a Mária-napok szentmiséit megakadályozzák vagy zavarják. Járványos betegségre hivatkozva megtiltották a közlekedést, nem szolgáltattak áramot, nem indították a vonatokat és az autóbuszokat, megtil-

tották a mikrofonok és a hangszórók felszerelését és ha így sem sikerült nekik a szentmisét leállítani, ,,a traktorokat járatták a szabadtéri oltár közelében, hogy annak zaja zavarja a szentmisét és a szentbeszédet''. Kőhidán a mise alatt hallották a kivégző sortüzeket. A nyilasok a vasárnapi szentmise alatt akasztottak. A börtönben az őrök a kukucskán lesték miséjét. Úgy látszik, voltak köztük aposztata katolikusok, akik tudtak valamit a szentmiséről, vagy a goromba lelkű őrök talán az ördög incselkedésére cselekedtek és gonoszul megzavarták szentmiséjét: heti fürdésre, napi sétára vagy más börtöni gyakorlatra hívták, amikor a kenyeret átváltoztatta és a bor konszekrálását megkezdte. Fenyegetőztek és a szentmisét mindenáron félbe akarták hagyatni vele. Egyszer nyolc napig oly ocsmány cellában tartották, hogy szomorúságában nem tudott misézni.

Mindszenty egész életében élt-halt a szentmiséért. A börtönben a szentmise volt egyetlen lelki vigasza. Mégis azt mondta, ellenségei tévedtek, ha azt hitték, hogy az utána való nagy vágyódásában hozzájuk fordult volna miseborért és ennek fejében ők könnyebben elérték volna céljukat. Meghazudtolta volna önmagát és Júdás-csókot csókolt volna a szentostyára, ha a misebort és a kenyeret mint csalétket a kommunistáktól elfogadta volna. A szentek, a vértanúk nem ellenségeik kegyéből, hanem azok akarata ellenére miséztek.

A szentmise az Úr Jézus végtelen ajándéka, hozzánk való szeretetének jele és eszköze. Az egymás iránti szeretetünknek is forrása. Az irgalmasság lelki cselekedeteit a szentmisével tudjuk legjobban gyakorolni: felajánlhatjuk azokért, akik bajban vannak, szenvednek, szomorkodnak, sírnak; sgíthetjük vele az üldözötteket, a foglyokat, a betegeket, a haldoklókat, a meghaltakat. Kérésünkre, a szentmisére való tekintettel, értünk feláldozott Szent Fia kedvéért irgalommal és jósággal tekint rájuk a mennyei Atya. Valójában a szentmisével szeretjük egymást úgy, mint Jézus szeretett bennünket. Jézus megismertette velünk a szeretetet, példát adott rá és a szentmisével irányít bennünket a szeretetben: hogy a szeretet, mellyel az Atya őt szereti, bennük legyen és ő bennünk legyen (Jn. 17,26). Mindszentynek minden szentmiséjében, de különösen a börtönben mondott szentmiséiben kitágult a szíve a szeretettől és jótékonykodott velük. ,,Beléjük helyezem a magyar Egyháznak és hazámnak minden igényét és sebét — írja

az *Emlékirataim*ban. — Imádkozom a pápa, a bíborosok és püspökök szándékára, könyörgök a betegekért, édesanyámért, húgaimért, papjaimért, az ősökért és foglyokért."

Az Egyház nagyon finom lelki érzékkel az irgalmasság testi cselekedeteinek gyakorlását is elősegítette a szentmisével. Az Egyház intézkedése a misestipendium, amely által anyagilag is jótékonykodhatunk. A stipendium anyagi áldozatosság. A pénz vagy más anyagi érték, amelyet a szentmisével kapcsolatban felajánlunk, nem fizetés, nem vásár, nem adás-vevés, hanem önmegtagadás, áldozathozatal, önkéntes felajánlás, hogy némiképp érzékelhető módon Jézus végtelen áldozatához kapcsolódjunk és azért hálálkodjunk. A mizéső pap a stipendiumot jogosan a maga javára használhatja, de az Egyház történetének folyamán a misézó papokat mindig belső sugallat ösztönözte, hogy azzal jótékonykodjanak — a szegényeket, árvákat, özvegyeket, vándorokat, munkanélkülieket, általában a bajba jutottakat segítsék. A börtönben Mindszenty ennek tudatában kérte meg édesanyját, mondja meg az esztergomi káptalannak, hogy naponként végzett szentmiséiért jelöljenek meg misestipendiumot és a pénzt időről időre osszák ki a szegényeknek. A szentek leleményesek a szeretetben; nekik van igazán érzékük, hogyan lehet jót tenni. ,,A tenger vize se tudja kioltani a szeretetet, folyamok se tudják azt elsodorni" (Én. 8,7). A börtön falai se tudtak gátat vetni a szeretetnek, mely a misézó pap Mindszentynek a szívében volt.

A szentmise megemlékező cselekedet: a kenyér és a bor fölött elmondjuk Jézus szavait, a megszentelt, Krisztus testévé és vérévé változtatott elemeket magunkhoz vesszük és ezzel Krisztus halálát hirdetjük. Ez az egyszerű, kis cselekedet körül van véve a legnagyobb érzelmekkel: imádással, hittel, hálával, szeretettel. csodálattal. Ezen érzelmek hatására a szentmise külső formájában mindig teljesedett, alakult, fejlődött. A művészetnek, kiváltképp a zenének nagy szerepe volt abban, hogy ezeket az érzelmeket kifejezze; így alakult ki az ,,énekes mise". Mindszentynek nagy lelki élmény volt az ,,énekes mise". A börtönben elérzékenyült, amikor visszagondolt a zalaegerszegi karácsonyi ,,énekes misékre" és ,,a kisded Jézus születését ünneplő csodálatos szép népénekekre". Kőhidán a karácsonyi éjféli misén, amikor ,,könnyben fürdött az oltáron Krisztus teste", halálra ítélt foglyok énekekkel köszöntötték az emberré lett Isten Fiát. Az amerikai követség-

re karácsonykor, húsvétkor, nyáron Péter és Pál ünnepén, ősszel pedig szüret idején mindig pontosan megérkezett édesanyja. Örömmel jött, de sajátos áldozat volt jövetelében. Boldogan vett részt fia szentmiséjén, de valami hiányzott belőle! Mindketten tudták, mi hiányzott. Az ének! Se karácsonykor, se húsvétkor, se a Szűzanya ünnepein nem hallhatták és maguk sem énekelhették ,,kedves énekeiket"! Mindszentynek, a magyar lelkipásztornak, a miséző papnak a magyar énekes nagymise volt *a* szentmise!

Minden szentmisével Krisztus megváltó halálát hirdetjük, míg el nem jön. A hirdetés maga a szent cselekmény és a vele összekötött homília. A homíliával a miséző pap hirdeti azt a ,,titokzatos, rejtett bölcsességet, melyet Isten öröktől fogva megdicsőítésünkre szánt". Ha ezt a bölcsességet ,,a világ fejedelmei felismerték volna, nem feszítették volna keresztre a dicsőség Urát" (1 Kor. 2,7—8). Mindszenty, hacsak tehette, a szentmisén mindig prédikált. Amit a szentbeszédben mondott híveinek, annak teljesítéséhez adott nekik erőt a szentáldozás és ahhoz adott nekik örömet a közös miseének.

Az emigrációban a Mindszenty-látogatások fénypontja volt az énekes szentmise és a prédikáció. Nála mindkettő a szentnek a benyomását keltette. 1947. április 2-án, Prohászka Ottokár halálának 20. évfordulóján, Mindszenty idézte a nagy püspököt a szentmiséről: ,,Tele van az ajkam csókkal! Tele van a szájam ízzel! Tele van a szívem vérrel! Tele van a lelkem tűzzel! Miséről jövök!" Miséztem! Mindszentyről is igaz volt ez. Mindazoknak, akik a szentmiséjén jelen voltak, nyilvánvaló lett, hogy harcához az erőt, áldozatához a bátorságot, a megpróbáltatások között a megingathatatlanságot a szentmiséiből kapta.

,,Korok változásai között az egyetlen állandóság: a mi Urunk Jézus Krisztus, az oltár igénytelen lakója. ,Íme, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.' Nála nélkül nincs papi élet, nincs áldozat, szeretet, emberhez méltó élet a földön. Érte van a tegnap, a ma és a holnap" — mondotta Mindszenty a Központi Szemináriom vezetőinek és kispapjainak 1948. május 6-án. Szavai csaknem egy évre beteljesedtek a saját életében a börtönben. A szentmise drága gyümölcse a Szakramentum — a Szentség — a szentmisén kívül megőrzött Szent Kenyér. Ez a Szent Kenyér a valóságos jelenlét, amelyet az Egyház féltve őriz a tabernákulumban és imád. A Szakramentum volt az őskeresztények

féltett kincse, melyet titokban magukkal hordoztak, hogy szenvedésük idején vele megerősítsék magukat. Mindszenty a börtönben a szentmise után megtartotta a Szakramentumot, az átváltoztatott Szent Kenyeret, hogy benne magához közel tudja Jézust, hódoljon előtte és imádja. Börtöntársa lett a szentségi Jézus. Kovách Aladár, mikor könyvében ,,élő szentségtartónak'' mondta a bíborost, nem tudta és nem is sejthette, hogy valóságosan az lett. Nehogy a Szakramentumot ellopják tőle, magával vitte sétáira, magával vitte az ágyába és ,,a terítőn át meg-megérintette''! Imádta, áldotta, beszélt hozzá, erősödött tőle. ,,De sokat jelent a rabnak a zárkában a szentségi Jézus'' — jegyzi meg emlékirataiban. Annyira boldog volt vele, adorációja oly tüzes, mélységes és boldog volt, hogy a séták alatt olykor-olykor az ima ,,félhangosan kicsúszott a száján''. Az őrök nem tudták a nagy titkot, de sejtettek valamit. Kihágásnak vették és mint ,,nagy bűnt'' feljelentették a séta alatti imákért. Jött is a kemény parancs: ,,Séta alatt ne imádkozzék!'' De a séták alatt az adoráció tovább folytatódott. Az őrök éberebben őrizték, de szegény hitetlenek nem sejtették a kis darab kenyér színében rejtőző Fönséget, akivel rabjuk társalgott.

Amikor a pap magával viszi a Szentséget, rendszerint beteglátogatáskor, azt aranyos pikszisbe teszi, a pikszist fehér kendőbe takarja és kis burzában a nyaka köré akasztja úgy, hogy a Szentség a mellén a szíve fölött pihen. Szív a szíven! Mindszentynek a börtönben nem volt arany pikszise, se szép fehér kendője, se burzája. Valószínűen a Szakramentumot zsebkendőjébe csavarta és a zsebébe dugta. De biztosra vehetjük, hogy az élmény visszaidézhette neki a boldog időket, amikor Zalaegerszegen vitte az Oltáriszentséget a betegeknek és visszaidézhette a szépséges úrnapi és feltámadási körmeneteket is, amikor szentségtartóban a Legszentebbet hívei feje fölött magasba emelve hordozta körül a városban.

A II. vatikáni zsinat idején Mindszenty bíboros menekült vendégként Budapesten, az amerikai követségen élt. Martin J. Hillenbrand nagykövet szeretettel emlékezik meg róla. ,,Amerikai szempontból a kardinális soha senkinek a legkisebb terhet se jelentette. Sőt érdeklődéssel tekintettünk rá és jó érzéssel töltött el mindnyájunkat a tudat, hogy közöttünk van egy kegyes férfiú, akinek szelleme kisugárzik ránk. Jelenléte valóságos intézmény

volt, amelyet természetesnek tekintettünk. . . a budapesti szolgálat velejárójának. Néha még tréfálkoztunk — s Mindszenty derült rajta — s nem kis büszkeséggel emlegettük, hogy mi vagyunk az egyetlen követség a világon, amelynek lelkésze egy bíboros."

A bíboros a szó szoros értelmében lelkész — miséző pap volt a követségen. Oltárául egy asztal szolgált. Lakosztályán mindennap rendszeresen, meghatározott időben mutatta be a szentmiséjét. Vasánaponként a követség csarnokában volt a mise, hogy a követség katolikus tagjai és családjuk azon részt vehessenek. A vatikáni zsinat rendelése szerint arccal a hívek felé fordulva, angolul vagy magyarul misézett. Az új misszálét és az új lekcionáriumot használta, melyet a követség tagjai ajándékoztak neki. Az új liturgia nagy hatással volt rá.

Mindenkit meglepett, hogy a ,,konzervatív", idős Mindszenty milyen könnyen magáévá tette a zsinat liturgikus intézkedéseit, amikor bíborosok, érsekek, püspökök és papok méltatlankodtak miatta, tiltakoztak ellene, sőt egyik-másik skizmába is ment miatta. Nemcsak hogy nem volt semmi nehézsége az új liturgiát elfogadnia, hanem boldogan üdvözölte azt, mint a ,,Gondviselés ajándékát" és dicséretesnek mondta a nemzeti nyelv bevezetését. Mindszentynek, az ízig-vérig lelkipásztornak a lelkéből jött az üdvözlés és a dicséret. ,,A II. vatikáni zsinat nagyon dicséretesen megengedte a kétezer éves latin nyelv helyett a nemzeti nyelv használatát — mondotta Kaliforniában 1974-ben. — Igazán a Gondviselésnek a ténye volt az, hogy amikor a kivándorló, az emigráns részt vesz a vasárnapi szentmisén és hallja anyanyelvének az igéit és az körülveszi szívünket-lelkünket — amelyben keserűség is akad —, hát akkor nekünk hallgatnunk kell a magyar szentmisét. És ha kétszer, ötször vagy tízszer közelebb van egy másik szentmise, akkor is nekünk meg kell közelítenünk a magyar vasárnapi szentmisét. Mert Szent István királyunknak a nyelve ez a nyelv! A Magyarok Nagyasszonya népének is ez a nyelve."

A magyar szentmisének nemcsak nemzeti érzése miatt ujjongott. Volt erre teológiai okadatolása is. Szerinte a szentmise áldozati jellegét kiemeli a magyar nyelv, mert a nyelvünkért, annak megtartásáért sok áldozatot hoztunk, sokat szenvedtünk és amikor a szentmisét magyarul végezzük, ezt az áldozatot és szenvedést mintegy az oltárra tesszük. ,,A magyar nyelvért sok áldoza-

tot kell még hoznunk, hogy lelkünk örökségét megtartsa" — mondotta. A magyar szentmise késztet, erősít, sürget, képesít, hogy ezért a drága örökségért az áldozatot meg tudjuk hozni az emigrációban. Az ausztráliai magyaroknak tovább mélyítette teológiai okadatolását a magyar szentmise értékéről. Szerinte, amikor magyarul végezzük a szentmisét, ,,kettős" az áldozat és ,,kettős" az engesztelés benne: az Úr Jézus áldozata és a mi áldozatunk, az Úr Jézus engesztelése és a mi engesztelésünk. Éppen azért a magyar szentmise ,,fölötte van minden más szentmisének" — mondotta. Állandó, visszatérő refrénje lett ezért emigrációs látogatásainak: ,,Tömegével és együttesen látogassuk a magyar szentmiséket, amelyek fölötte vannak minden más szentmisének az engesztelés és az áldozat révén."

Felületes emberek kísértve vannak, hogy ezt megmosolyogják és Mindszentyt soviniszta nacionalistának bélyegezzék. De akik ismerik Mindszentyt, a lelkipásztort, a miséző papot, azok tudják, hogy nem más ez, mint Jézus Szíve szerinti gondolkozás, a jó pásztor biztos érzéke, hogyan legeltesse és táplálja nyáját. Jézus kinyilvánítja országa titkait a tanítványnak, aki közel van hozzá. A nyelv eszköz, összekötő kapocs, a test és vér mellett a legerősebb kötelék. Amikor Mindszenty azt mondja, ,,a magyar mise nyelve Szent István nyelve. . . a Magyarok Nagyasszonya népének a nyelve", akkor a magyar szentmisén a nyelvvel közösségbe köt bennünket szent elődeinkkel, a szent magyarokkal, valójában minden magyar testvérrel, jóval, rosszal, méltóval, méltatlannal, élővel, elhunyttal és így állít bennünket Jézus áldozatának érdeméből a mennyei Atya elé. Bárcsak az emigrációban és otthon is ennek tudatában lenne minden miséző pap és minden misehallgató. Mindszenty nagyon átérezte, mit jelent e szent kötelék első láncszemének, magyar miséző papnak lenni! És látta azt is, hogyan szakad szét ez a szent kötelék és azért kiáltotta oda San Diegóban az emigránsoknak: ,,A második vatikáni zsinat megengedte, hogy minden népnek joga legyen a maga anyanyelvéhez még az istentiszteletben is. Hát most, ha a gyermekkel nem beszélünk magyarul, akkor mi kiszakítjuk, szülői kézzel, a gyermeket a magyarságból. Anyanyelv! Az anyanyelvet elveszteni nem szabad!"

A szentmise teljessége a szentáldozás — Krisztus testének és vérének vétele. Tulajdonképpen ez a parancs, amit kaptunk és

teljesítenünk kell: ,,vegyétek és egyétek, ez az én testem. . . Vegyétek és igyátok, ez az én vérem.'' Aki nem eszi az Úr testét és nem issza az Úr vérét, abban nem lesz élet, az nem tud kitartani Krisztus mellett. A szentáldozás tesz bennünket ,,Krisztus barátaivá, de tüzet lehelő oroszlánokká is — mondotta Budafokon az eucharisztikus díszgyűlésen 1947-ben. — Ha nem vagyunk materialisták, hanem a szellemi világ hívői, abban a legelső tényező az Oltáriszentség, maga Krisztus, a jelenlévő Jézus, az áldozat Jézus, a lelki eledel. Krisztus az Oltáriszentségben minden kegyelem forrása, minden anyag fölé emelő életszentség példaképe, szőlőtő, sok gyümölcs, élővíz forrása. Szőlővesszők vagyunk, az ő nedvkeringésükből élünk. Ő gyöngíti a rosszat és erősíti a jót. Az Oltáriszentség végtelen tengerénél ráeszmélünk, hogy az erény létező valami, embereket csodálkoztat és népeket mozgat.''

A miséző pap nagy öröme az áldoztatás, Krisztus testének és vérének a kiosztása a hívek között. A miséző pap Mindszenty az, aki boldogan beszélt arról, milyen sokan áldoztak a Mária-napokon. A miséző pap Mindszenty boldogsága volt, hogy a korai áldozások, amelyeket Szent X. Pius vezetett be, egerszegi plébánossága idején csúcspontot értek. Örvendezett a kongreganisták közös áldozásainak, amellyel népszerűek voltak a katolikus középiskolások között. Boldoggá tették a tömeges nagyböjti és ádventi szentáldozások és a népmissziók alatt az áldozások sokasága. Amikor a kommunisták megpróbálták, hogy hamis képet adjanak a katolikusok lelki életéről, 1948. március 24-én a hivatalos egyházi jelentés közölte: a katolikusok 70 százaléka engedelmeskedik a parancsnak, hogy húsvét táján a szentgyónását elvégezze és szentáldozáshoz járuljon.

Amikor közzétette tervét az egyházközségek megújítására, a program kivitelezése sürgette a buzgó, gyakori szentáldozást. Az egyházközségek új életéhez ,,kell a szent communió'' — énekelte Mécs László verseskötetében, a *Magyarok misekönyvé*ben:

Minden népnek Igaza
Te vagy, Jézus: rongy, laza
szőttesünket széthullástól
eggyé szövi áldozáskor
szövőszéked. Soha máskor,
Ezért kell a communió!

Az egyházközségekben a híveket átalakítja, formálja, tudatosítja és cselekvésre ébreszti a szentáldozás. Hogy Mindszenty terve az egyházközségekről mielőbb valóság legyen, azért buzdított a papköltő a szentáldozásra:

Jézus, Élet, Világ-Szív!
Minden szívet egybehív
kotlószárnyad s áldozáskor
lagzi lesz az elmúlás-tor.
Magyarok, ha soha máskor
most kell a communió!

A magyaroknak kell a szent communió! Mindszenty tovább ment, mint a papköltő és a szentáldozást ,,különösen magyar szentségnek" hívta. 1947. június 8-án Hatvanban mondta ezt. Hatvan nemcsak a vasutak gócpontja, hanem az a szép hely is, ahol a szőlőhegyek és a kalászos rónaság találkoznak. A hatvaniak, ,,mint földmívelő és szőlőmíves nép, az Oltáriszentség népe". Hatvan földjének és népe munkájának gyümölcse a búzakenyér és a tiszta bor. Ezek a drága elemek a hatvaniakkal együtt bevonulnak az Úr házába és a térdelő, imádkozó, csodálkozó nép előtt ,,az Isten szolgája átváltoztatja Krisztus szavával Krisztus testévé és vérévé munkájuk gyümölcsét". A hatvaniakkal egyesülten aztán az egész magyar nép ,,az Oltáriszentség népe" lesz. ,,Ha valaki nem is szőlő- és földmíves, de magyar, belekerül az Oltáriszentség és a szőlő-mező népének fönséges kapcsolatába."

De még tovább vitte a gondolatot, hogy ,,az Oltáriszentség különösen magyar szentség". A magyar föld egy hatalmas misekehely. ,,A kehely-völgy a magyar Alföld, a kehely pereme a hegyláncolat körös-körül. Balszerencse, igazságtalanság és hitványság letördelték a kehely peremét. Megmaradt a kehely mélye vér és siralom völgyének." Áldozat jellemzi a magyar életet. De az Oltáriszentség is áldozat. ,,Egyedül igaz és végtelen értékű áldozat. . . a legtökéletesebb áldozat." Éppen azért, mondotta, ,,az Oltáriszentség és a szenvedő magyar nép egymásnak való! A szentáldozás senkinek úgy nem kell ma, mint a magyarnak. Aki leszüreteli a szőlőt, learatja a gabona gyümölcsét, arassa le áldozatának, a szentségnek gyümölcsét is", járuljon szentáldozáshoz, ,,amely az erősek eledele, oltalom, segítő, fenntartó. Él és életet ad."

Az új szentmise felajánlási imája talán még most is sokakat

zavar. A tridenti szentmisének az offertóriuma ,,szeplőtelen áldozati adományt'' említett és ,,üdvösség kelyhéről'' szólt és azért könyörgött, hogy ,,kellemes illatként szálljon föl az isteni fölség elé üdvösségünkért és az egész világ üdvéért''. Az új szentmise felajánlási imája valójában asztali áldás, hasonló ahhoz, melyet az Üdvözítő, mint a választott nép fia használhatott, amikor szemét az égre emelte és megáldotta a kenyeret és a bort. Az ima hálát ad a kenyérért, melyet az Isten bőkezűségéből kaptunk és felajánlunk, mint a föld termését és az emberi munka gyümölcsét, hogy belőle számunkra az élet kenyere legyen. Aztán megköszönjük a bort, mely szintén az Isten bőkezűségéből van és felajánljuk neki, mint a szőlőtő termését és munkánk gyümölcsét, hogy belőle a lélek itala legyen. A fölajánlás kifejezésére az új szentmise sürgeti a felajánlási körmenetet.

Amikor Mindszenty arra kérte a hatvaniakat, hogy munkájuk gyümölcsét, a búzakenyeret és a bort vigyék az Úr házába, hogy abból Krisztus szavával teste és vére legyen, közel 20 évvel elővételezte az új szentmise felajánlási szertartását: az emberi munka gyümölcse a mi javunkra és az Isten dicsőségére ,,az élet kenyere és a lélek itala'' lesz a szentmisében. Mindszenty gondolatai, kifejezése és a cselekmény leírása meglepően összeesnek az új liturgia felajánlási imájával és cselekményével. ,,Oh, mennyi áldás és fény hullik az átváltozásról a ti hétköznapi munkátokra'' — mondotta a hatvaniaknak. Mindjárt kérte is őket, hogy soha ne nevezzék magukat másnak, mint ,,az Üdvözítő szavával szőlő- és földmíveseknek''.

Az emberi munkának és a szentmisének a kapcsolatára hangsúlyozottan rámutatott az újjáépített szombathelyi katedrális megáldásakor is. A szombethelyiek maguk, a saját áldozataikkal és munkájukkal építették újjá a lebombázott székesegyházat. Mindszenty mély liturgikus meglátással mondta, hogy a felszentelési szentmise ,,a munkások keze munkájának az ölén volt bemutatva'', és attól kezdve az újjáépített katedrálisban minden szentmise az emberi munkának ,,a színhelyén'' lesz. Emberi munka teremtette a helyet, ,,ahol állandóan jelen lesz az Úr Jézus az Oltáriszentségben és szüntelenül mennek az emberek az erősek eledeléért az áldoztató rácshoz''. A sok kegyelem, mely itt harmatozik, ,,majd ráhull azok kezére és lelkére, akik végezték a templom újjáépítését''.

Mivel mindig és mindenekelőtt miséző pap volt, Mindszentynek eucharisztikus a világnézete. Az Eucharisztia — szentmise, szentáldozás, valóságos jelenlét — szemszögéből nézi az életet, elsősorban annak megnyilvánulását, a munkát. A munka gyümölcse nemcsak az élet fenntartására van, hanem az Eucharisztia létesítésére is: feltételeket teremt a szentmiséhez, a szentáldozáshoz, a valóságos jelenléthez — kenyeret, bort, oltárt, gyertyát, helyet, templomot. Amint ő látja, ,,az emberi munka ölén'' mutatják be a szentmisét, melyből számunkra kegyelem, öröm, béke, egyházi közösség, szeretet, orvosság testnek-léleknek, megbocsájtás, megváltás és végül örök élet fakad. Mint ő mondja, a szentmiséből harmatozik az áldás az ember kezére, lelkére és egész életére; ,,a szentmiséből hullik a fény a hétköznapi munkára''.

1963-ban, amikor a II. vatikáni zsinat elkezdődött, a liturgia volt az első, amit a püspökök tárgyaltak. A liturgikus konstitúció a zsinat első és valószínűen a legszebb és leghatékonyabb tanítása. A dokumentum a liturgiát — mely alatt elsősorban az Eucharisztia celebrálását érti — ,,csúcspontnak'' mondja, amelyre irányul az Egyház minden tevékenysége. A liturgia az Egyházban minden életszentség és lelki megújulás kútfeje. Nagy sajnálatunkra és az egyetemes Egyház hátrányára, Mindszenty nem vehetett részt a zsinaton. El volt zárva az Egyház életétől. De amit a püspökök a zsinaton az Eucharisztiáról — a szentmiséről, szentáldozásról, a valóságos jelenlétről — mondtak, azt ő már 20 évvel előbb tanította és gyakorolta. Tette pedig mindezt azért, mert Jézussal a legbensőségesebb egyesülésben élt és Szíve szerinti miséző pap volt. Ezért üdvözölte örömmel a zsinat tanítását és rendelkezéseit azonnal követte. Természetesen, Mindszenty tanítása és gyakorlata nem oly teljes és nem oly gazdag, mint a zsinaté, de ugyanaz az inspiráció, ugyanaz az új élet , szép tavasz, lelki kikelet van benne, mint a zsinat liturgikus konstitúciójában. A zsinat célja a világegyház megújulása volt. Mindszenty már a zsinat előtt 20 évvel a megpróbált magyar Egyház megújulásán fáradozott. Az ellenség azonban őt is és a magyar Egyházat is halálra gyötörte, amely ma, mint Krisztus a kereszten, aléltan lélegzik mély sebeivel és nagy fájdalmával. Krisztus azonban az Eucharisztiával azonosítja magát meggyötört jegyesével, testére-lelkére orvosságot nyújt és új életet ad neki miséző papjai szol-

gálatával. Ezért fontos, hogy a hazában, az elszakított területeken és az emigrációban is a papok és a hívek szeme előtt példának és ihletnek állandóan ott lebegjen Mindszenty József, a szent misézö pap és hallják tanítását.

Tanítása pedig összefoglalva ez: A szentmise legyen életünk központja; a keresztény tanítás legyen a szentmise keretében; a szentmiséért legyünk készek minden személyes áldozatra; a szentmisét függetlenítsük a helyi körülményektől; az Oltáriszentségben imádjuk Krisztust, mint Urunkat és fohászkodjunk hozzá, mint vándortársunkhoz; a szentmise az Egyház leghatékonyabb kérő imája, a szentmisével imádkozzunk azért egymásért; a szentmisét tekintsük folytonos, örök liturgiának, melyben elődeinkhez kapcsolódunk; ne engedjük, hogy a gonoszság valaha is elszakítson bennünket a szentmisétől; a szentmisével gyakoroljuk az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit; a vasárnapi szentmisén énekeljünk; a szentáldozásban forrjunk egybe igazi, aktív egyházi közösséggé; legyünk tudatában, hogy az Oltáriszentség ,,különösen magyar Szentség''; értékeljük a magyar szentmisét, mert ,,Szent István királyunk nyelvén'' imádkozzuk azt; nézzük életünket és munkánkat az Eucharisztia szemszögéből.

Mindszenty bíboros címere

Az esztergomi bazilika — a Magyar Sion

Esztergom látképe

Az esztergomi vár

A „százszor szent" Veszprém

Szent István és Boldog Gizella
ősrégi freskói

A budavári Nagyboldogasszony templom

A szombathelyi székesegyház belseje

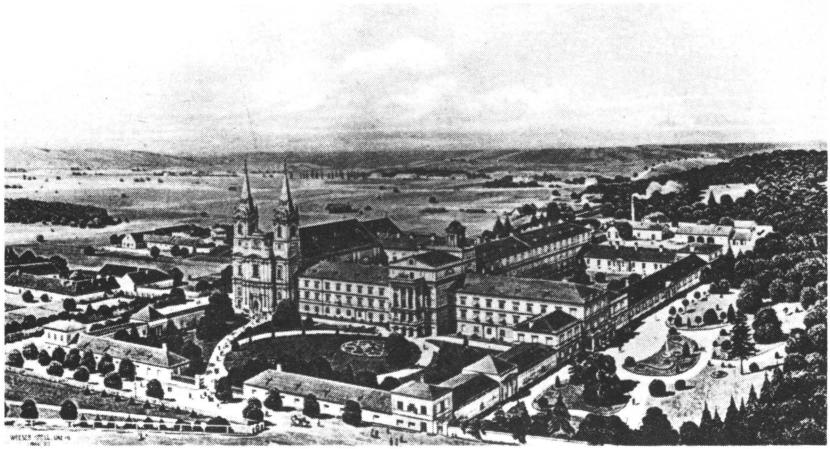

A zirci apátság

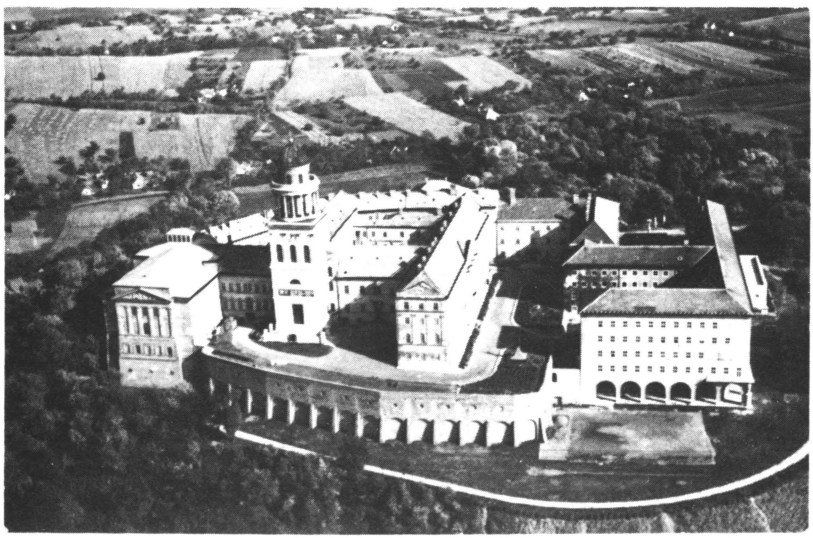

A pannonhalmi apátság

5. MINDSZENTY BÍBOROS MÁRIA-TISZTELETE

1. BOLDOGASSZONY ÉVE

Életét tanulmányozva és az évek távlatából visszatekintve az eseményekre, amelyeknek főszereplője volt, azt kell mondanunk, hogy Mindszenty bíboros a Szűzanya tisztelete nélkül nem lett volna az, aki lett, se emberi életében, se hivatásában, se munkájában. A Szent Szűz tisztelete nemcsak egyszerű jellemzője, hanem meghatározója volt egyéniségének. Mindszenty József emberi, papi és magyar tulajdonságai Mária-tiszteletén keresztül fejlődtek és érték el ragyogó magasságukat.

Bizton feltételezhetjük, ha nem hirdette volna meg Boldogasszony évét 1947. augusztus 15-én, a dolgok másképp alakultak volna mind rá, mind az Egyházra és a hazára vonatkozóan. Ez nem jelentette volna, hogy a kommunizmus kevésbé totalitárius és igazságtalan lett volna, hogy a kommunisták eltűrték volna Mindszentyt, az Egyházat nem fosztották volna meg szabadságától és a hazát könyörtelenül nem tették volna az orosz csatlósává, de Boldogasszony évének meghirdetése és programja nélkül nem lett volna az az apokaliptikus méretű harc, amelyet az egész világ feszülten figyelt, miközben ,,börtönország" főpapja és népe csodálatos tanúvallomást tett a Szent Szűz mellett és megrendítően fordította szemét és kezét az Égi Anya felé: ,,Monstra te esse matrem! Mutasd meg, hogy Anyánk, Nagyasszonyunk vagy immár ezer éve!" Ebben a lelki harcban tündöklően ragyogott a Szűzanya, mint a Magyarok Nagyasszonya és a keresztények reménysége és boldognak, áldottnak hirdette a magyar nép szerte a hazában, a Szent Szűz erényeit és kiváltságait prédikálta a bíboros páratlan ékesszólással és erővel, miközben népe veze-

tője és a világtörténelem nagysága lett, VI. Pál pápa szerint olyan ,,láng, mely ragyogó fényességével bevilágította az Egyház útját".

Boldogasszony évéhez hasonló vallási megnyilatkozás még nem volt a magyar történtelemben és a mindössze hároméves Mindszenty-érát ez tette a magyar katolikus Egyház tündöklő korszakává.

A bíborost magát is örömmel töltötte el Boldogasszony évének sikere. 1948. október 10-én Pálosszentkúton volt utolsó szereplése és beszédében megállapította, hogy ,,évszázadok óta nem volt magyar földön kiterjedésben és mélységben olyan lelki megmozdulás, amelynek megértők és meg nem értők akkora figyelmet szenteltek volna, mint Boldogasszony éve. Az ország legjelentősebb központi helyein és Mária-kegyhelyein végighordoztuk a Mária-tisztelet fehér lobogóját és százezres tömegekben milliók álltak alája. A kibontott vallási és nemzeti lobogó, mint valami mágnes, a szenvedő magyar szíveknek az Egyházhoz és a hazához való hűségét hozta napfényre."

Boldogasszony évének első célja a lelki megújulás volt. ,,Elfogadva a katolikus világnézetet, kezdjünk Mária népéhez méltó életet. Mindenekelőtt újuljon meg az egyén élete. Tanuljuk meg, hogy az élet legfőbb értéke nem a foglalkozásban, a hírnévben, a jómódban van, hanem az Isten iránti hűségben. . . Meg kell újulniok a családoknak és meg kell javulni az ország közösségi életének is." Mindazt, amit XI. Pius meghirdetett Krisztus Királyságában, a magyaroknak történelemadta kiváltsága, mert a ,,Regnum Marianum nem más, mint Krisztus királysága történelmi magyar háttérrel, magyar hagyományokkal. Ezt a gondolatot akarjuk lelketekre kötni a Boldogasszony éve folyamán" — írta a magyar püspöki kar közös pásztorlevelében.

1947. október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén püspöktársai és a hívők sokasága előtt a váci székesegyházban mondotta el nagy érzelmekkel: ,,Ide borulunk a Szűzanya lábaihoz Boldogasszony évében, Mária hónapjában, októberben, annak három nagy Mária-ünnepe hetében, hozzá, Magyarok Nagyasszonya ünnepén." A beszéd befejezése forró kérés, hogy egyénenként mindenki legyen méltó gyermeke a Szent Szűznek. ,,Legyünk mi tiszták gondolatban, mert a Szeplőtelen gyermekeihez ez illik! Legyünk tiszták beszédünkben, mert a Szeplőtelen gyer-

mekeihez ez illik! Legyünk tiszták cselekedeteinkben, mert csak ez való mihozzánk! És a magyar életben ez a Nagyasszony, ez a Szeplőtelen kíván országának és magának érintetlen liliomos ifjúságot és kíván magának és az ország pótlásának termékeny szőlőtőkét a családban. Így vagyunk mi a Szeplőtelen Nagyasszonynak gyermekei. Így leszünk méltó fiai, leányai, így leszünk a nemzet reménységei."

A nemzethez intézett utolsó szózatában a bíboros is hangsúlyozta, hogy a ,,Mária-napok célja a hagyományos Mária-tisztelet elmélyítése és a vallásos öntudat erősítése volt. . . Hirdettük a Mária-erények és a Mária-tisztelet mellett a Tízparancsolatot, az emberi méltóságot, a szeretetet és az igazságot." Megállapította, hogy a ,,kitűzött célt a Mária-napok elérték". Boldogasszony évének végén lélekben Magyarország újra Mária nemzetévé lett.

Mindszenty azonban mást is várt Boldogasszony évétől, mint lelki megújulást. Ha nem is várt csodát, hitte, hogy új élet lesz a hazában, hogy a Szent Szűz a béke, a szabadság, a megértés, boldog együttélés ,,csillagos köpenyébe" burkolja a magyar népet. Hitte és remélte, hogy a Szent Szűz közbenjárására az ország megszabadul a gonosztól — ,,a Keletről ránk zúduló barbarizmustól", ahogy ő szokta hívni a kommunizmust. Ha igaz is, hogy ,,soha olyan kérdés, amely merőben politikai, szóba nem került a Mária-napokon", mint mondotta 1948. november 18-án utolsó szózatában, Mindszenty mindig állította, hogy ,,ez a föld nem adok-veszek-bóvli-áru, hanem a Boldogasszony birtoka", és a Szent István-i örökség soha egy pillanatra se lehet alku tárgya. ,,Egyént, családot, nemzetet nem engedünk beöltöztetni testünktől, lelkünktől idegen gondolatokba. Ragaszkodunk tépett országunknak a múltból örökölt, a jövőben hűen őrzendő, kipróbált nagy történelmi alapjaihoz és ápolunk titokban és nyíltan minden fenntartó erőt" — mondotta Boldogasszony évének megnyitásakor. Ezt hangsúlyozta, ahol részt vett a Mária-ünnepségeken. ,,Mi Szent István országának polgáraivá születtünk és a Boldogasszony tanítása szellemét valljuk és nem fogadunk be megszentelt hagyományok helyébe árvizi öntvényeket, omladékokat és hulladékokat" — mondotta Szombathelyen. ,,Mi katolikus magyarok voltunk, vagyunk és maradunk! Mária népeként és nemzeteként akarunk élni!" ,,Mind, mind deportált magyarok va-

gyunk — harsogta Esztergomban, amikor Boldogasszony évét megnyitotta. — Ha a Duna, a Garam mellől nem is vittek el minket, hát kivittek magunkból, ezeréves múltunkból. Vissza! Vissza! Nem a természethez, hanem a történelmi materializmus lobogója alatt száműzött, deportált természetfelettiséghez, annak Isten után következő tündöklő ormához, Máriához."

De „a Keletről ránk zúduló barbarizmus" éppen ezt nem akarta. A kommunisták nemcsak hogy nem akartak keresztény, Nyugat felé orientálódó Magyarországot, hanem annak még a nyomát is el akarták tüntetni. Sírt ástak a múltnak, hogy a sír fölött őrjöngve egy ateista, materialista, kommunista országot építsenek, mely múltja miatt siránkozik. A Boldogasszony évét megnyitó bíboros előtt ott volt a sír rémes víziója. Beszédét két sírnak az említésével kezdte. Említette a Szent Szűz sírját, melyből az Istenanya a mennyei megdicsőülésbe emelkedett és említette a nemzetnek ásott, „örvénylően fenyegető sírt", mely elől „a nagy boldogtalanság és árvaság nemzete menekül és odasimul a Nagyboldogasszonyhoz, az édesanyához, a hatalmashoz, a nagyhoz".

Boldogasszony évével Mindszenty a Regnum Mariánumért harcolt a kommunizmus ellen. Azok előtt, akik kívülről figyelték a magyarországi eseményeket és azok előtt is, akik Mindszentyvel járták az országot és dicsérték a Szent Szűzet, hamarosan felmerült az Apokalipszis képe „az égi asszonyról és a vörös sárkányról". „Az égen nagy jel tűnt föl: egy asszony, öltözete a nap, lába alatt a hold, fején tizenkét csillagból korona. . . Most egy másik jel tűnt fel az égen: egy nagy vörös sárkány, hét feje volt és hét szarva, s mindegyik fején korona. Farkával lesöpörte az ég csillagainak egyharmadát és a földre szórta. . . A sárkány haragra lobbant az asszony ellen és harcba szállt többi gyermekével, aki megtartja Isten parancsait és kitart Jézus tanúsága mellett" (Jel. 12, 1;3;17).

Boldogasszony éve hivatalosan 1948. december 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén fejeződött be. Minden székesegyházban, bazilikában, templomban és kápolnában ünnepélyes szentmisét mondtak és a Te Deumot énekelték. A búcsújáró helyeken az esti órákban gyertyás körmeneteket tartottak. A szentbeszédekben az ország püspökei és papjai összegezték Boldogasszony évének kegyelmeit. A misehallgatások, szentáldozások, szentgyónások és zarándoklatok statisztikája bámulatos volt.

Biztosan nem tudjuk, de feltételezzük, hogy Esztergomban a bíboros misézett és prédikált Boldogasszony évének befejezésekor. A Mindszenty Okmánytárban nincs semmi róla. Ekkor ő már ítéletre szánt ember volt. Az ország ,,vezetői'' elhatározták, hogy letartóztatják. Támadások folytak ellene sajtóban, rádióban, előadásokon, munkahelyeken, gyűléseken, a parlamentben. Mire Boldogasszony éve befejeződött, befejeződött Mindszenty harca is és áldozat lett. Lehetséges azonban, hogy még egyszer fellángolt benne a Szent Szűzbe vetett remény és amit annyiszor oly ékesszólóan mondott a Mária-napokon, utoljára megismételte: ,,Őseink mindenkor a Szűzanyához folyamodtak és minden nyomorúságukból kiszabadultak. Tegyétek azt, amit az Egyház hirdetett nektek a Szűzanya nevében és élni fogtok, és élni fog eme erőnek a segítségével a szegény magyarság mindnyájunk örömére és vigasztalására.'' (A Mária-kongresszus záróbeszéde 1947. október 7-én.)

De ha beszélt is Esztergomban Boldogasszony évének befejezésekor, amit mondott, elhalkult 1948. november 18-án tartott utolsó szózata mellett, melyet megrendülve hallott népe és az egész világ: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám a nagyvilágban legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos.''

Ebben az utolsó szózatában említi a Mária-évet, de nincs benne a Szűzanyához való nagy szeretete és a belévetett reménye. Lehetetlen nem éreznünk benne a szomorúságot, az elhagyatottságot. Mintha csalódottság lenne benne. Az Apokalipszis látomása szerint ,,az Égi Asszony gyermekével együtt elmenekült a pusztába'' (Jel. 12, 6-14). Látszatra győzött a ,,vörös sárkány'' és csatlósai, és mintha a Szent Szűz az országból a pusztába menekült volna. Mintha a sok kérés, ima, dicséret, szeretet és áldozat, melyet a bíboros és vele a magyar nép élő hittel és nagy reménnyel terjesztett eléje, mindhiába lett volna. A bíboros megkínzott fogoly lett, az országot körülvette a vasfüggöny és elöntötte ,,a Keletről jövő barbarizmus''.

Csaknem 25 évet kell várnunk, hogy Mindszenty József égő szeretete és rendíthetetlen hite a Szűzanya iránt újra lobogjon. 1972. szeptember 12-én Máriacellben halljuk újra tőle, hogy a

,,Mária-tisztelet a mi nemzeti örökségünk'' és újra ajkán van a tipikus szűzmáriás buzdítás: ,,tebenned van, Nagyasszonyunk, minden reményünk. Ajánljuk magunkat a Nagyasszony oltalmába, az otthoniakat és az ittenieket az öt világrészben. Kötelezzük el magunkat az ő szolgálatára. . . és Jézushoz jussunk el Mária, Édesanyánk által.''

Az emigrációban, bárhol jelent meg, magyarjai és idegenek között egyformán, Mindszenty nem szűnt meg a Szűzanyát dicsérni és mindenkit tiszteletére buzdítani. Mintha a Szent Szűz esdekelte volna ki neki a kegyelmet, hogy öregsége, testi gyengesége, betegsége ellenére is fiatalos buzgósággal és lelkesedéssel vigye hallgatóit a Szűzanyához. ,,Mi hozzá folyamodunk és vele, az ő segítségével akarunk állani helyünkön úgyis, mint egyének, úgyis, mint családok, úgyis, mint nemzet és társadalmi osztály, mert az a mi kötelességünk. . . Azért jöttem hozzátok, hogy kérjelek benneteket, térjetek vissza Istenhez, térjünk Szűzanyánkhoz, mindnyájunk Édesanyjához.'' (Perth Amboy, N.J., 1974. május 13-án)

Csalódott Mindszenty Boldogasszony évében, annak kimenetelében? Minden látszat ellenére a valóság az, hogy nem. Annak ellenére, hogy a legnagyobb reménnyel nézett Boldogasszony éve kegyelmeinek elébe, kezdettől fogva el volt készülve a legrosszabbra és ezt hamarosan népe tudomására hozta.

Egy hónapra az esztergomi megnyitó ünnepség után, amikor a búcsújáróhelyekre szerte az országban már tömegesen mentek a hívek, Mindszenty maga vezette a főváros férfiait Máriaremetére. 1947. szeptember 14-e volt. Velük együtt gyalogolt tizenöt kilométert a Szent Szűz kegyhelyére, ahol szentmisét és szenbeszédet mondott. A beszédet csak részleteiben ismerjük, de amit ismerünk belőle, az nem a Szent Szűzről szól, hanem a sátánról. A beszéd fontosságát bizonyítja, hogy a bíboros az emlékirataiban idézi, amikor a Mária-évről beszél. A beszédből világos, kezdettől fogva tisztában volt a ténnyel, hogy nem annyira emberekkel, mint a ,,sötétség hatalmával'' áll szemben. Tudta és Szent Pállal vallotta, hogy akik Krisztushoz tartoznak, azok ellen ,,egy sötét világnak kormányzói és égi magasságok gonosz szellemei harcolnak'' (Ef. 6,12). A gonosz szellemek ,,legerősebbje és legnagyobbja a sátán''. Léte és hatalma nem képzelet. ,,A sátán nem mumusa a világtörténelemnek és az emberi nemnek, a sátán élő

valóság." A Szentírás szerint ő a gonosz, a hazug, a csaló, az emberek tönkretevője. A sátán hatalma és harca tart a világ végéig, míg Krisztus újra el nem jön a világra. ,,S addig — mondotta a zarándokoknak — a világtörténelem vagy az egyes népek története is, időről időre gyengébb vagy erősebb siralom völgye, könnyek világa." A sátánnak emberi csatlósai is vannak. ,,Ezek meg vannak szédülve a hatalomtól és éppen olyan kegyetlenek, hazugok, csalók, gőgösek, istenellenesek, mint maga a sátán." Emlékezve a Szentírás szavára: ,,Átkozott, aki emberben bízik" (Jn. 17,5), a bíboros ezektől az emberektől féltette azokat, akik vele együtt a Szent Szűzhöz menekültek.

A sátán rejtelmes hatalmának elismerésében a bíboros elismerte és népét figyelmeztette, hogy Boldogasszony éve ellenére is a magyar haza, Mária országa ,,siralom völgye, könnyek világa" maradhat egy időre, de nem örökre, mert minden gonoszságnak egyszer vége van. ,,Mi küzdünk a sátán ellen utolsó leheletünkig és tudjuk azt — és templomotokban mondom ezt —, hogy mellettünk van a küzdelemben Mária, a Magyarok Nagyasszonya" — mondotta Perth Amboy-ban, Amerikában.

Biztosra vesszük, hogy a bíboros Máriaremetén, ahová Máriát dicsérni hívta a főváros férfiait, amikor a sátán hatalmáról beszélt nekik, az ősevangéliumot idézve beszélt a ,,sátánt tipró Szűzről", a ,,kígyót legyőző Istenanyáról", a Szeplőtelen Fogantatásról, aki Szent Fiával vívja ki győzelmét a sátán fölött. ,,Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarka után leselkedel" (Ter. 3,15). A Szent Szűz, mint Istenanya nemcsak a sátánt győzi le, hanem legyőzi mindazokat, akik a sátánnal jegyezték el magukat.

Vesztett ügy volt Boldogasszony éve? Emberileg szólva igen, de ez nem a végleges ítélet. ,,De sok vesztett ügy volt a világtörténelemben eddig" — mondotta Ausztráliában a magyar menekülteknek 1974. október 23-án, az '56-os szabadságharc évfordulóján. ,,Nem mindig a vesztett ügyek értéktelenek. Sokszor ahhoz, hogy milyen szándékkal történik valami, sokkal inkább sikernek tekinthető a vesztett ügy, mint a rossz szándékkal végzett — mondjuk — semleges ügy. Vigyázzunk erre, mert a történelemnek ez a tanulsága, tanítása. A vesztett ügy is, ha a lelkiismeret tiszta és nyugodt, több erkölcsi előnyére van a nemzetnek és a

nép sokaságának, mint a legnagyobb siker, amit a gonoszság sugallt és hozott létre."

Csalódottság? Nem! Vesztett ügy? Nem! Az azonban biztos, hogy Boldogasszony évének meghirdetése óta a remény és reménytelenség, öröm és félelem, fény és árnyék, bizonyosság és a legnagyobb bizonytalanság keserű keveréke volt a bíboros lelkében. Úgy volt, mint a nagy szentek, pl. Szent Pál, Szent Ferenc, Kis Szent Teréz, akik amikor a legnagyobb kegyelmet kapták, a legfájdalmasabb lelkiállapotban voltak. 1948. újévi szózatát nem lehet könnyek nélkül olvasni. Először az öröm és vigasz: Boldogasszony éve, ,,nehéz idők szinte egyetlen öröme, szépsége, de drága vagy nékünk! Oly jólesik a múltból visszazsongó emlékekbe belefürészteni a lelket! Ha ez a fény nem volna és hiányoznék a kereszt alatt, csak akkor volnánk igazán szegények, megsiratni valóan nyomorultak." És ezután jön az aggódás, a félelem: Boldogasszony éve, ,,görögtűz", ,,magyar szalmaláng", ,,vízre írt betű", ,,csacska gyerekbeszéd"? Fásultság, kishitűség, közöny hamujában, pernyéjében elvész előlünk a Nagyasszony fölséges alakja? ,,Észbontóan fájó gondolat volna, ha a magyar földről az Istenanyát száműzni engednők! . . . Ez lenne a végső haláltánc, a nemzethalál, az örvény, amelyből nem lenne menekvés, kiemelkedés." Vergődésében, ,,az idők ostorától korbácsolva", a lehető legnagyobbat teszi: fogadalmat tesz, hogy október 8-át, Magyarok Nagyasszonyának napját nyilvános ünneppé teszi, ,,ha a Nagyasszony édesanyai szeretetével átsegít minket a gyászba borult egek, háborgó tengerek viharán". És mint főpásztor, szelíden kéri népét, hogy egymás között versenyezve folytassák Boldogasszony évének megtartását, ,,mint ahogy a család jó gyermekei egymás között versenyeznek édesanyjuk kedvének keresésében".

Lélektanilag érdemes megemlíteni, hogy amikor a külső és belső küzdelem csúcspontját elérte, amikor a ,,vörös sárkány" lesöpörte a magyar égről ezt a fényes csillagot, amikor elfogták és börtönbe vitték, próbálta elvégezni a rózsafüzért, de nem tudta imádkozni. Úgy érezte, ,,a sötétség hatalma vette körül" és megfosztotta a Szűzanya vigasztaló, édesanyai jelenlététől.

Mindezek ellenére nem panaszkodott. ,,Panaszkodni? Ezt még egyedül, magamnak se tehetem" — mondta a börtönben. Se a szívében, se az ajkán nem volt szemrehányás az Isten ellen.

A rettenetes tragédia ellenére se vonta kétségbe az Isten jóságát és a Szűzanya szeretetét. A Szent Szűz se panaszkodott a kereszt alatt és az Isteni Megfeszített se panaszkodott, amikor szenvedett és haldoklott a világ üdvösségéért.

* * *

1947. június 18—29-ig Mindszenty bíboros titkárának, Zakar Andrásnak a kíséretében részt vett az ottawai Mária Kongresszuson. Az ünnepség és a kanadai katolikusok vallásossága nagy hatással volt rá. Emlékirataiban mondja, hogy az ottawai Mária Kongresszus adta neki a gondolatot Boldogasszony évéhez. A repülőgépen hazafelé jövet átgondolta a tervet és alighogy hazaért, közölte a püspöki karral. A püspökök lelkesen fogadták az eszmét és Boldogasszony éve bámulatos gyorsasággal másfél hónap múlva elkezdődött.

Boldogasszony évének az előkészítése szinte csak maga a meghirdetés volt. Elég volt bejelenteni és azonnal az egész ország magáévá tette. Mintha mindenki erre várt volna. A nagy esemény csendben indult el a szomorú, aggódó hazában. A templomok bejáratában elhelyezett művészi plakát volt az egyetlen hirdetője. A rádió és a sajtó nem beszélt róla. A papok jelentették be a szószékről és az oltártól.

Boldogasszony éve egészen más lett, mint az ottawai Mária Kongresszus, mert mások voltak a körülmények. Kanadában nem volt dráma, nem volt feszültség, mert nem volt küzdelem a nemzet életéért, mint Magyarországon. Az ottawai Mária-napok tradicionális, szelíd, csendes, szépen megrendezett és gondosan előkészített események sorozata volt, melyek nem hagytak nyomot Kanada történetében, a szekuláris világsajtó alig figyelt fel rá és nem volt rendkívüli a hívek életében sem. Magyarországon Boldogasszony éve végzetes, tragikus, szellemi harc lett az Egyház és a kommunizmus között. Ottawában a kormány képviselői imádkozva vettek részt a Mária Kongresszuson, Magyarországon a kormány ,,részvétele'' Boldogasszony évében akadályozás, zavarkeltés, ellenkezés volt. Minél nagyobb lett Boldogasszony évének buzgósága, annál nagyobb lett a kormány ellenzése. Mire Boldogasszony éve véget ért, ,,a kormányzattól függő megnyilatkozások szóban és írásban, sajtóban, népgyűléseken és a rádióban minősíthetetlenek'' lettek és a ,,gyalázkodások, a valótlanságok és rágalmak valóságos zuhatagát'' árasztották rá.

Boldogasszony éve reménye volt a magyar népnek, a visszaélések, zaklatások, politikai üldözések és jogtalanságok ellen. Mindszenty pontosan Boldogasszony éve megnyitásának vigíliáján kényszerült tiltakozni, hogy a hívek ,,jelentékeny részét a választójog gyakorlatából'' a kormány kizárta az elközelgő választásokra.

Ha az ottawai Mária Kongresszus adta is Mindszentynek az indítást Boldogasszony évéhez, biztosra vehetjük, hogy anélkül is előbb-utóbb, valamilyen formában a Szűzanyához vezette volna az országot. De az ottawai Mária-ünnepség varázsütés volt számára. Érintette szívét-lelkét és felnyitotta benne a Mária-tiszteletnek azokat a mély, bővízű forrásait, melyek ott voltak: édesanyja iránti szeretete, a búcsújárások élménye, a Mária Kongregáció idealizmusa, a magyar történelem tanítása és maga a papsága. A Szent Szűz közbenjárására ezek a források egybefolytak, hatalmas folyam lett belőlük, egy ellenállhatatlan erő, mely úgy mozgatta, vitte, irányította az országot, mint folyó a hajót. A bíboros Mária-tisztelete történelmi tényező lett!

2. AZ ÉDESANYA

Mindszenty nagyon szerette édesanyját. Szeretete csodálatba ment át és inkább angyalnak, mint földi lénynek tartotta. ,,Fogházam őrangyala'' — írja róla emlékirataiban. Nemcsak földi életét köszönte neki, hanem hivatását is és mindent, ami lett. ,,Nem tudok elég hálás lenni az Istennek, hogy őt adta nekem és hogy életem legnehezebb szakában is ott állt mellettem'' — írja. Gyakran ismételgette Szent Ágostonnal: ,,Azért lettem a szolgád, Uram, mert a te szolgálóleányod fia vagyok. Ami vagyok, édesanyám imáinak és érdemeinek köszönöm.''

Egész életében bámulattal figyelte édesanyját. Hatodikos gimnazista volt, amikor házi feladatul kapta a következő témát: ,,A gyermekének örülő és a gyermeke miatt kesergő anya''. Hat oldalt írt róla. A gimnazista fiú kis írásából életmű lett. Kispap korában a fogalmazványt száz oldalas pályázattá bővítette. Aranyérmet kapott érte és a biztatást, hogy könyvben adja ki. Az írást állandóan javítgatta, bővítgette, átdolgozta és mire veszprémi püspök lett, két kötet lett belőle. Címe: *Az édesanya.*

Amint nőtt, szépült, nagyobbodott a könyv, úgy magasz-

tosult fel benne az édesanya, minden emberi élet ragyogó csillaga: anyai jóság, anyai szeretet, anyai áldozatosság, anyai szenvedés, anyai ima, anyai aggódás, anyai öröm. Minden, amit az édesanya tapasztal, minden, amit az édesanya tesz gyermekéért. És természetesen a könyvben tündöklik ,,a legszebb, legkegyesebb, legbátrabb, leggondosabb, leghatalmasabb, legerényesebb, legszentebb édesanya" — Mária.

A világ Megváltója édesanya méhében lett emberré. Az Istenember édesanyától született. ,,Ez az édesanya volt a teremtő Isten első gondolata" — mondja Mindszenty és folytatja Szent Jeromossal: ,,Ez az édesanya új dicsőséget adott az égnek, Megváltót adott az embereknek, békét a földnek és új méltóságot minden édesanyának." A Szent Szűzben minden édesanyát tisztelünk és szeretünk. A Szent Szűz tiszteletében valljuk, hogy az édesanya van legközelebb a teremtő Istenhez. Idézi Prohászkát, hogy a ,,Szűzanyában minden édesanya kanonizálva van és ő a tükörképe minden anyának".

Mária viszonya az Istenemberhez az édesanya viszonya gyermekéhez, folytatja Mindszenty. Az emberré lett Istennel azt tehette, amit minden anya tehet a méhéből született élettel — magához szoríthatta, ölelhette, csókolhatta, becézhette, táplálhatta, szolgálhatta, foghatta a kezét, érinthette a pulzusát és a szíve dobogását. Még Jézus vallási élete is Mária gondozása alatt volt, hangsúlyozza Mindszenty. Együtt imádkoztak, együtt mentek a jeruzsálemi templomba, együtt mentek a kánai menyegzőbe.

De a valóság ennél sokkal több. Mária nemcsak a csodálatos anya, az eszményi édesanya, ő nemcsak a megtestesült Istenember édesanyja, hanem ő valóságban minden ember anyja! Ő a mi anyánk, mi pedig a gyermekei vagyunk, mert Jézus, amikor megváltásunkért a kereszten függött, Szent János személyében őt nekünk adta és édesanyánknak rendelte: ,,Íme, a te anyád!" (Jn. 19,27).

Az Egyház állandóan hangsúlyozza ezt, mondja Mindszenty Schütz Antalt idézve. Mondja ezt a hivatalos tanításban, liturgiában, építészetben, művészetben a kegyhelyek tiszteletében. Ezt rebegi legszebb imáiban, ezt zsongja énekeiben.

Mindszenty finom érzékkel kiemeli, hogy a Szűzanya

nemcsak a természetfeletti életben édesanyánk. Elsősorban ő anyaként védi, gondozza, ápolja bennünk azt az életet, melyet a megváltásban Jézustól kaptunk és azon van, hogy ez az élet minden emberben meglegyen a lehető legteljesebb mértékben, de védi, gondozza és teljességhez segíti ő mindnyájunkban a természetes emberi életet is, mint a teremtő Isten legdrágább, legnagyobb ajándékát. Mint édesanya, a Szent Szűz mindent megtesz valamennyi ember természetfeletti és természetes boldogságáért.

Könyvében Mindszenty nagy érzelmekkel és szemléletességgel írja le Mária fájdalmát kereszten haldokló Szent Fia fölött és azt mondja, a Golgota óta Mária belépett a szomorúságtól szorongatott lelkek világába és ,,ott a helye, ahol szomorúság van". Máriának, az édesanyának ott van a helye, ahol az élet veszélyben van, ahol segítség, védelem, oltalom, irgalom kell, ahol menteni kell akár a természetfeletti, akár a természetes életet. Savonarolával mondja: a kereszt alatt a Szűzanya fájdalmát bearanyozta az öröm, hogy rá van bízva az élet — a természetes és természetfeletti —, hogy azt, mint anya védje, szeresse, oltalmazza, tökéletesítse. A Szent Szűz, mint édesanya, szeretetével, közbenjárásával éri el a bűnös lelkek tisztulását, a hitetlenek megtérését, az elesettek felemelkedését, a betegek gyógyulását, a szomorúak vigasztalását, a szegények boldogulását.

A Szent Szűz édesanyai viszonyban van nemcsak azokkal, akikben megsérült, megfogyatkozott vagy éppenséggel elveszett a megváltott élet, vagy nehézségek között van a természetes élet, hanem örvendező édesanyja ő azoknak is, akik a megváltott életet a legnagyobb örömmel, a legnagyobb igyekezettel élik, vagy akik ártatlanságukban, kicsinységükben, egyszerűségükben megmaradnak benne. Édesanyja ő a szenteknek, a szűzeknek, a tisztáknak, a bűnbánóknak, papoknak, szerzeteseknek, házastársaknak, az erőseknek és a gyengéknek, a gazdagoknak és a szegényeknek. Édesanyja ő minden kereszténynek, minden jószándékú embernek.

Legnagyobb méltóságunk, ,,felmérhetetlen és elidegeníthetetlen tőkénk" az — mondja Mindszenty —, hogy Mária az édesanyánk. Idézi Szent Gertrudot, aki szerint ,,az evangélium azért

mondja Jézust Mária elsőszülöttjének, mert Jézusban és Jézus által mindnyájan Mária fiai és leányai lettünk.

Mária édesanyja a népeknek és nemzeteknek is. Mária a magyarok édesanyja, ,,Nagyasszonyunk, édes jó anyánk". Szent István óta vallja ezt a magyar nemzet és Máriának, mint a Magyarok Nagyasszonyának a tisztelete ,,csodálatos fonala a magyar történelemnek". Mária soha nem szűnt meg édesanyánk és Nagyasszonyunk lenni, ámbár mi sokszor megfogyatkoztunk a fiúi kegyeletben — mint Eszterházy Pál, az ország nádora oly meghatóan imádkozza.

Hatodikos gimnazista korától lelkipásztori életén át csaknem püspökké szenteléséig hosszú éveken keresztül dolgozott Mindszenty a könyvén, *Az édesanyán*. Minél jobban csodálta az édesanyját, annál jobban szerette a Szűzanyát és minél jobban veszélybe került az ország, annál buzgóbban fordult a Magyarok Nagyasszonyához. A könyv írásával a Szentlélek készítette elő nagy hivatására. Lélektanilag, társadalmilag, teológiai szempontból a legszebb valóságot ragyogtatta fel előtte: az édesanyát és Szűz Máriát, a mennyei édesanyát, a Magyarok Nagyasszonyát. A könyv írásával megszerzett minden eszközt szellemi arzenáljába, hogy Máriát, mint édesanyát — a magyar nemzet édesanyját — hirdesse Boldogasszony évében. Könyve megírásával elérte, hogy a Szentírás, a szentatyák tanítása, teológia, irodalom, történelem, költészet, gazdag példatár, a legszebb imák mind rendelkezésére legyenek Boldogasszony éve nagy programjának kivitelezéséhez.

1947. október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén Vácott így prédikált a székesegyházban: ,,De jó annak a nemzetnek, amelyik a világban megtépett életével, lelkével édesanyjára talál; az Égi Édesanyának, az ezeréves történelemből ismert Boldogasszonynak, Nagyasszonynak a lábainál sírhatja el minden keservét, búbánatát. Jaj azoknak a nemzeteknek, amelyektől elvették a szellemvilágot s kitépték égen-földön számukra az édesanyát. Mi ide borulunk a Szűzanya lábaihoz Boldogasszony meghirdetett évében. . . A Magyarok Nagyasszonya-tisztelet nem más, mint egy árva, megtépett, megszaggatott nemzetnek odahanyatlása az Isten anyjának és a nemzet anyjának a lábai elé; kitárjuk a sebeket, elpanaszoljuk keresztjeinket, a csalódásainkat, megmutatjuk arcunkon a

szégyenpírt, amit hordozunk és jólesik nekünk kitárni azt, amit az ember csak az édesanyja előtt szokott kitárni."

1947. október 4-én Budapesten, a Golgota téren mondta a munkásoknak: ,,Mária szentebb, mint azok az anyák, akiket anyaságuk erényeiért emelt oltárra az Egyház. Jóságosabb, mint a legszeretőbb anyák a földön. Erősebb, mint a vértanú hét Makkabeus vértanúságba menő anyja, mint Perpetua és Felicitas. Gyermekei javát szomjúhozóbb, mint a Zebedeus-fiak anyja. Hatalmasabb mint a múlt, jelen és jövő anyái együtt, mert ő Isten nagy hatalmú és nagy irgalmasságú anyja. Neki Istentől eredő küldetése van az anyaságra az angyali üdvözlettől és a keresztfa véres végrendeletétől. Mi, Golgotajáró lelkek, nála borogathatjuk sebeinket. Az összes jegyesek, jó barátok, sőt az összes anyák szeretete, az angyaloké és szenteké sem éri el ezt a szeretetet, amit Mária egyetlen ember iránt érez."

1948. április 25-én mondta Gyulán: ,,A boldogságos Szűzet, aki a kereszthalál óta édesanyja az egyedeknek, választotta Szent István királyunk az egész magyar nemzetcsalád oltalmazó édesanyjának, a Magyarok Nagyasszonyának! Megszámlálhatatlan jótéteményekkel halmozta el nemzetünket. . . Bűneinkkel annyiszor mélyre ástuk a sírt, de áldott keze elhárította mindig a szemfedőt és a koporsófedelet. És mi századokról századokra suttoghattuk: És mi mégis élünk! Mert bár mi megfogyatkoztunk a gyermeki kegyeletben, Mária nem szűnt meg édesanyánk lenni. A Nagyasszony védi országát és ez a titka csodás fennmaradásunknak. Ezt érezte, tudta is a nemzet."

És mint az *Emlékirataim*ban írja, Máriagyűdön, 1948. június 6-án állapította meg 150 000 zarándok magyar előtt: ,,Csodálatos fonala a magyar történelemnek a Mária-tisztelet. Ahogyan a Duna kiemelkedik vízhálózatunkból, úgy emelkedik ki szélességével és mélységével a Mária-tisztelet a történelmünket átjáró sok egyéb szellemi, lelki folyamból. Nem felejtjük el, hogy Szent István 1038-ban, Róbert Károly 1317-ben, I. Lipót az ország visszaszerzése után, utoljára pedig I. Ferenc József a millennium évében ajánlotta fel Magyarországot az Isten anyjának, a Magyarok Nagyasszonyának."

Mária a magyar nemzet édesanyja, Mária az édesanyánk — ez volt Boldogasszony évének nagy tanítása, melyet a bíboros

ékesszólóan, nagy meggyőződéssel hirdetett és páratlan buzgósággal vallott meg az egész nemzet. De éppen ettől a tanítástól rettegtek az ellenfelei és gyűlölték érte kiengesztelhetetlenül.

Tanításában Mindszenty nem volt elvont, száraz, spekulatív. Inkább hatott a szívre, mint az agyra. Közvetlen volt. Az édesanyáról vett képekkel, hasonlatokkal, történetekkel prédikált. Hallgatói elé állította az édesanyát, akit mindenki ismert, tapasztalt és szeretett és a ,,via eminentiae", a ,,fokozás útjának" szabálya szerint beszélt nekik a Szent Szűzről. Boldogasszony évében egyik leghatásosabb beszédét Budapesten, 1947. október 13-án a Sziklakápolnában mondta. 110 000 ember hallgatta. ,,Ha földi nőben hasonlatot fedezek fel az édesanyámmal, már tisztelettel nézek rá — mondotta. — Milyen nagy tisztelettel, szeretettel és bizalommal kell akkor néznünk a Szent Szűzre, aki természetfeletti síkon ugyanazt teszi értünk, amit édesanyánk tesz értünk földi életünkben." Minden szépet, jót, kedveset, amit édesanyánkban tapasztalunk, azt megtaláljuk Máriában természetfölötti vonalon és kimondhatatlanul nagyobb mértékben. Minden édesanya fájdalmas anya, de nincs anyai gyötrelem, mely a Szűzanya fájdalmával felérne. . . Minden édesanya édes tejével táplálja gyermekét; a Szűzanya a kegyelem édes menynyei eledelével táplál bennünket. Amikor áldozunk, ő adja Szent Fia testét és vérét gyümölcsoltó készségével. . . Az édesanya karján hordozza gyermekét, a Szűzanya anyai oltalmának karján hordoz minket. . . Az édesanya tanítja gyermekét imádkozni, de a Szűzanya az, aki imánkat a mennyei Atya trónja elé viszi. . . Az édesanya csókkal küldi gyermekét a világba és ölelő karral várja vissza; a Szűzanya a siralom völgyéből az égi hazába vár bennünket vissza. . . És a párhuzam így megy tovább a befejezésig, amikor a hasonlatoknak teológiai alapot ad a kereszténységgel, melyben újjászületünk az örök életre, és a kegyelemmel, melynek erejében felnövekedünk benne. ,,A Teremtő a gyermeki szívbe kitörölhetetlen, mély szeretetet oltott az édesanya iránt. Ennek a természetes törvénynek van mása a természetfölötti világban a Szűzanya, az Isten anyja, a mi anyánk iránt." Boldogok, akiknek szeretete anyjuk iránt nem fogyatkozik. Boldogok, akiknek szeretete a Szűzanya iránt állandóan növekszik.

A régi katolikus igazságot — Szűz Mária mennyei édesanyánk — hallotta a nemzet, és az öröm nagy volt Pannóniában. A Ma-

gyar Kurir jelentette, hogy az ájtatosság után a százezernyi hívő sereg, kezében égő gyertyákkal, Mária-énekeket énekelve körmenetben vett részt és csak este kilenc órakor hagyták el a Sziklakápolnát és zászlók alatt, énekelve visszatértek egyházközségeikbe. A valóság teljességéhez tartozik, hogy a szerzetesrendek 1950-es feloszlatása után a kommunisták elvették a pálos atyáktól a Sziklakápolnát és befalazták. A kápolna még most is zárva van.

3. A BÚCSÚJÁRÁSOK

Máriát minden nemzedék magasztalja és boldognak hirdeti. Mint a Megváltó szülője és lelkünk édesanyja, a Szent Szűz minden más szentnél közelebb van hozzánk, szeret bennünket, imádkozik értünk, segít rajtunk. Hit, kegyelet, hála állíttatta fel a Szent Szűz képeit, szobrait, kápolnáit, templomait azokon a helyeken, ahol közbenjárására egyesek különleges, csodás kegyet kaptak. Ezek a helyek a Mária-kegyhelyek, a ,,búcsújáróhelyek'', amelyek minden keresztény országban megtalálhatók. E helyekre a katolikus hívek bámulatos hittel, csodálatos szeretettel, nagy örömmel és áhítattal tömegesen zarándokolnak.

Magyarországon nagy számban vannak Mária-kegyhelyek és több közülük már létezett az Árpádok korában. Andocs, Bodajk, Búcsúszentlászló, Celldömölk, Máriagyűd, Máriamakk, Máriabesnyő, Máriapócs, Máriaremete, Márianosztra, Mátraverebély-Szentkút, Pálosszentkút, Sümeg a legismertebb Mária-kegyhelyek. A trianoni határokon kívül van Máriaradna, Máriavölgye és a leghíresebb, Csíksomlyó.

Boldogasszony évének kezdetén Mindszenty bíboros a budavári Nagyboldogasszony templomát mondta a legjelesebb magyar Mária-kegyhelynek. ,,Ez a szentegyház az ország szíve — prédikálta — és ezt a szerepét a történelem folyamán szüntelen megőrizte. . . Ebben a templomban Mária lábainál ott van az egész történelem minden fényével és borújával.'' Főoltára már évszázadok óta kegyoltár és Mária-szobra csodatévő nemzeti ereklye. XII. Ince pápa hivatalosan búcsújáróhelynek nyilvánította és a Mária-ünnepeken teljes búcsút engedélyezett azoknak, akik meglátogatták a templomot. A budavári Nagyboldogasszony templomnak a története az, ami a haza története. Tanúja volt di-

csőségének és szenvedésének. A Nagyasszony ebből a szentegyházból figyelte a haza sorsát.

Valójában minden templom és kápolna, mely a Szűzanya tiszteletére van szentelve, Mária-kegyhely, ahol szív és értelem különös bizalommal irányul az Isten anyjára és a hívek gyakran tapasztalják édesanyai jóságát.

A búcsújárás Mindszentynek már zalaegerszegi plébánossága idején kedvelt gyakorlata volt. Maróthy-Meizler Károly írja, hogy az ősi zalai búcsújáróhelyekre évenként maga vezette híveit. Mint plébános, felismerte és nagyra értékelte a búcsújárás vallási, társadalmi és emberi értékét. ,,Összefonódnak a szívek egyetlen nagy családdá a búcsújárás alatt. . . A szegény ember nehéz sorsa is könnyebbé lesz a szép ünneptől.'' A sümegi búcsú esemény volt a zalaegerszegi egyházközségben. ,,A zalai katolikusok nagy találkozója volt a sümegi búcsú'' — mondja az író.

Mindszenty szerint a búcsújárás nagy vallásos érzései az imádás, a hálaadás, a kérés és az engesztelés. Ezt érezte a budavári Nagyboldogasszony templomában: ,,Sehol nem tudom úgy egyszerre megfogni az imádó, hálaadó, kérő és engesztelő magyarságot, mint itt a viharvert öreg falak között.'' A por befedi, az eső eláztatja, a szél cibálja a búcsúsokat. A különbségek eltűnnek köztük és egy nagy hullámzó, mozgó tömeg lesz belőlük, amelynek ritmusát az imádó, hálaadó, kérő, engesztelő ima adja. A búcsúsok ezért jönnek a kegyhelyre.

A búcsúsok az egész úton a Szent Szűz társaságában érzik magukat. Mária a reményük, ő a vigaszuk, őt dicsérik énekükkel, róla elmélkednek az örvendetes, a fájdalmas és a dicsőséges olvasó titkaival, őt hívogatják a litánia megszólításaival, egymás között róla beszélnek és a papok Máriáról prédikálnak. Amikor azután a kegyhelyre megérkeznek, a Szent Szűz kegyképe előtt egyszerre tör föl belőlük az üdvözlés és a könyörgés: ,,Mutasd meg, hogy anyánk vagy! Mutasd meg nekünk Jézust, méhednek áldott gyümölcsét, ó irgalmas, ó kegyes, ó édes Szűz Mária!''

A búcsújárás, mint vallásos esemény, figyelmeztetés, hogy ,,úton vagyunk'' és nincs a földön maradandó városunk. Mint Szent Pál mondja, ,,a vándorok és zarándokok mind hazát keresnek'' (Zsid. 11,13). Krisztus a mi utunk (Jn. 14,6), rajta keresztül jutunk el végcélunkhoz, és a Szent Szűz őrködik, virraszt, oltal-

maz, imádkozik, hogy az útról le ne térjünk, a megpróbáltatások ellenére is előrehaladjunk és egykor célt érjünk.

Mindszenty nemcsak a búcsújárások természetfeletti értékét ismerte, hanem azok történetét is. Idézi Eszterházy Pál nádor, Balogh Flórián és Pásztor Lajos munkáit a magyar kegyhelyekről és búcsújárásokról. ,,Népünk kezdettől és mindig szerette a búcsújárásokat és a zarándoklatokat'' — mondotta. Nemcsak az egyszerű nép és buzgó papjai, hanem a püspökök, prímások, a nemes urak és a magyar királyok is búcsújárók voltak. Szent István Bodajkra zarándokolt, Nagy Lajos Máriacellbe, Mátyás a budavári Nagyboldogasszony templomába. Az esztergomi hercegprímások Máriavölgyére jártak búcsúra. A búcsújárás ezeréves magyar hagyomány, ,,amely a kinyilatkoztatással és a történelemmel íratott a szívünkbe'' — mondotta.

Mikor Boldogasszony évét bejelentették, Mindszenty vezetésével a püspökök ,,ősi magyar szokásnak'' mondták a Mária-kegyhelyek látogatását és kérték a híveket, hogy újítsák fel a búcsújárásokat. A felszólítás páratlan visszhangra talált és Boldogasszony évének megnyitása napján közel másfél millió zarándok volt a Mária-kegyhelyeken. A búcsújárások folytatódtak Boldogasszony évében a bíboros nagy örömére. ,,Magyar földön 1947 második felében szakadatlanul vonul, ajkán Mária dicséretével, a hatalmas hívő népáradat. . . Hitünk és erőnk bizonysága és további forrása ez. Ha ez a fény nem volna és hiányoznék a kereszt alatt, csak akkor volnánk igazán szegények, megsiratnivalóan nyomorultak'' — mondotta újévi szózatában. A búcsújárásokban látható lett a világot legyőző hit és szinte kézzel tapintható volt a Szent Szűz szeretete. Az egész ország mozgott, vonult, tüntetett. Mindszenty pontosan így tervezte és így akarta ezt. 1948. december 12-én zárták be Boldogasszony évét és a zarándoklatokon 4 601 322 hívő vett részt, jelentette a Magyar Kurir.

Volt alkalom, amikor a bíboros maga is csatlakozott a búcsúsokhoz, velük gyalogolt és útközben velük együtt énekelt, mondta a rózsafüzért, imádkozta a litániát. Így ment Máriaremetére a fővárosi férfiakkal. Ha nem is mindig a búcsúsokkal együtt, gyakran megjelent a kegyhelyeken, hogy szentmisét mondjon, prédikáljon, vezesse az ájtatosságokat. Bíbor ruhájában, fehér karingjében mint biztató csillag tündökölt a búcsúsok előtt. Volt Máriaremetén 1947. szeptember 14-én, Máriagyűdön 1948. július

6-án, Bodajkon 1948. szeptember 26-án, Celldömölkön 1948. szeptember 12-én, Márianosztrán 1948. május 21-én, Pálosszentkúton 1948. október 10-én és Boldogasszony évének megkezdése előtt volt Máriapócson és Győrött.

A búcsújárásokban lett Boldogasszony éve a Szent Pál-i értelemben vett ,,kellő idő'', ,,az üdvösség napja'', amikor egy elárvult, elnyomott, elszegényedett nép imádkozva, böjtölve, nagy kitartással vonszolta magát Szűz Mária kegyhelyeire és így bizonyította türelmét, hitét, reményét, Istenbe vetett bizalmát és így tett tanúságot igazságáról. Mint Szent Pál mondotta: ,,Most van a kellő idő, most van az üdvösség napja. . . Nagy türelmet tanúsítva a megpróbáltatásban, a szükségben, a szorongattatásban, virrasztunk, böjtölünk tisztességesen, megértően, béketűrően és jóságosan. . . kitartunk a szeretetben és az igazságot hirdetjük az Isten erejével'' (2 Kor. 6,2—6).

Miért tartunk mi búcsújárásokat? — kérdezte a bíboros a bodajki búcsún és nyomban megadta rá a feleletet: ,,Ezer éven át nemzedékről nemzedékre szívünkbe íratott, belénk gyökerezett hit sarkall arra; a kinyilatkoztatás és történelmünk ellenállhatatlan parancsolatával valljuk. . . Krisztus Anyja az Isteni Kegyelem Anyja, Bűnösök Menedéke, Keresztények Segítsége. Nekünk őrá igényünk van! Ezer év minden történelmi emléke, minden sír a temetőben harsogja: Pátronánk, édesanyánk vagy. . .'' A magyar nép már annyit szenvedett, csalódott, annyira éhezik az igazságra és valami tisztára, oly sok embertelenséget tapasztalt, hogy csak a Szent Szűzhöz tud menekülni, mint Sík Sándor írja *Az andocsi Máriához* című költeményében:

Koldusboton, törött mankón
Jövünk búcsút járni,
Szűz Máriás magyaroknak
Kopott unokái.
Éjfél van a Duna táján;
Magyaroknak éjszakáján
Nincs már ki virrasszon;
Baráttalan, testvértelen,
Hozzád ver a veszedelem,
Boldogságos Asszony.

Márianosztrán Izaiás prófétát idézve — ,,Örömmel merítsünk vizet az üdvösség forrásaiból'' (Iz. 12,3) — Mindszenty a búcsújá-

rásokat a kútra vízért menő szép falusi szokáshoz hasonlította: ,,Ahogy a természet üdítő forrásaihoz egymásután jönnek a környező mezők szorgalmas munkásai és megmerítik korsóikat benne, mi is megmerítjük lelkünket a világ szennyes folyókái után a múlt megszentelt Mária-kegyhelyein.''

Boldogasszony évében a Mária-napok szerte az országban nem mindenütt voltak búcsújárások, de ünnepélyességben, áhítatban és a körmenettel búcsújáráshoz hasonlítottak. Szép példája volt ennek a zalaegerszegi Mária-nap, melyen 60 000-en tolongtak. A bíboros a szentmisét magasra épített oltárnál mondta. Prédikációjában Zala megye ősi Mária-tiszteletéről beszélt. ,,Zala tele van Szűz Mária kegyhelyeivel, művészi Mária-szentélyekkel, tele van Zrínyi Miklós, Eszterházy nádor, Széchenyi István, Deák Ferenc Mária-tiszteletének emlékeivel. Zala derék népét élteti Mária édesanyánk tisztelete és nincs az a hulló, égető lávahamu, mely ezt a hitvilágot maradéktalanul kiégetni és elborítani tudná'' — mondotta. A szentmise után megindult a körmenet. Éneklő, imádkozó, áhítatos óriási tömeg, ,,melyben vakító fehérbe öltözött, rózsakoszorús leányok vitték a búcsúszentlászlói kegytemplom aranyos Mária-szobrát'' (Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty).

Boldogasszony évének állandó, ismételt tanítása, hogy Mária édesanyánk, lelkünk édesanyja, Magyarország pátrónája, aki nem hagy el bennünket a megpróbáltatásokban, visszhangzott a búcsúsok lelkében, amint a bíboros kérésére a Mária-kegyhelyekre siettek. A Mária-kegyhelyeken a búcsúsokban látható lett ,,az imádó, hálaadó, kérő, engesztelő Magyarország''. ,,A szenvedő, de Nagyasszonyában bizakodó magyar nép voltak a búcsúsok'' — mondotta Mindszenty.

A búcsújárások nélkül Boldogasszony éve nem lett volna az az esemény, amelyre — mint Mindszenty mondotta — ,,megértőknek és meg nem értőknek fel kellett figyelniök''. A búcsújárások nélkül Boldogasszony évének a kegyelme is kevesebb lett volna, mert a búcsújárásokkal járó áldozat, ima, önmegtagadás, bűnbánat és a közösségi érzés előkészítette a lelkeket a kegyelemre.

A búcsújárások mindig megvoltak az Egyházban és ősi szokás volt Magyarországon, de Mindszenty József lelkipásztori zsenije, a Szűzanya iránti nagy szeretete a búcsújárásokról való

személyes élménye kellett, hogy a búcsújárásokkal másfél éven át mozgassa Magyarországot, és a hit erejét híveivel s ellenfeleivel éreztesse.

4. A MÁRIA KONGREGÁCIÓ

Mindszenty József személyes lelkiéletét és a Szűzanyához való viszonyát a Mária Kongregáció ideáljai döntően meghatározták. ,,Kimondhatatlanul sokat kaptam Máriában a kongregációban'' — mondta a Regnum Marianum kongreganistáinak 1947. december 8-án. Nyolcadikos gimnazista volt, amikor a kongregáció prefektusává választották és oly kiváló prefektus volt, hogy a híre eljutott a szemináriumba. Így amikor felvételre jelentkezett, nemcsak jó bizonyítványa, hanem a kongregációban való szereplése miatt is örömmel vették fel papnövendéknek. ,,Bizonyos nevem volt'' — írja emlékirataiban.

A Mária Kongregáció szabályai szerint a prefektus az első és a legjobb a kongreganisták között és a fő munkatársa a kongregáció vezetőjének. Ő elnököl és vezeti a gyűléseket, valamint döntő szava van az új tagok felvételében. A prefektustól elvárják, hogy véleménye legyen a kongregációt érintő dolgokról és míg másokra nem kényszerítheti véleményét, az ideális prefektus nem hagyja magát befolyásoltatni egyéni nagyravágyástól, személyes érdektől, vagy külső körülményektől, hanem mindig és kizárólag csak a kongregáció lelki hasznát és az Isten dicsőségét tartja szem előtt. Hogy álláspontja tárgyilagos és helyes legyen, jól kell ismernie a felmerülő dolgokat.

Ha volt is benne hajlam, hogy dolgokról saját véleménye legyen — és minden jel arra mutat, hogy ez megvolt benne —, a Mária Kongregáció ezt a hajlamot a vadhajtásoktól megtisztította és megnemesítette, mert a kongreganista ideál az volt, hogy a kongreganisták Mária szemével lássanak, az ő szívével érezzenek és az ő érzelmével ítélkezzenek. A kongreganistának ,,bensőséges szeretettel kell az Isten anyját tisztelnie, magát neki kell szentelnie. Ezzel kötelezi magát, hogy mindenben Isten tetszését fogja keresni az Isten anyja pártfogása alatt'' — mondja a kongregáció szabálya. Biztosra vehetjük, hogy a Szent Szűz oltalma alatt önállóan gondolkodó és cselekvő kongreganista teológus volt az, aki püspökének ellentmondott, amikor a bécsi egyetemre

akarta küldeni, mert ő elhatározta, és lehetséges, hogy a Szent Szűznek fogadalommal megígérte, hogy csak lelkipásztor lesz és nem keres egyházi méltóságot, sem szemináriumi tanárságot.

A Mária Kongregációnak abban az eszményében, hogy a vezető önálló, határozott, természetfölötti szempontok szerint gondolkodó legyen, gyökerezik az a keménység, hajlíthatatlanság, elszántság, ami mint prímást jellemezte; ami nemegyszer még az egyháziakat is meglepte és amit később ellenségei csökönyösségnek, makacsságnak, merevségnek, sokszor őrületnek, a diplomácia, a józan ítélőképesség hiányának csúfoltak. ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám népem szolgálata" kijelentésben ő Mária ,,fiat"-ját utánozza és folytatja, amint a kongregációban tanulta. És amikor Deák Ferenccel, aki szintén nagy Mária-tisztelő volt mondta, ,,hogy ami a jognak, az igazságnak, a magam meggyőződésének nem felel meg, azzal szemben a passzív rezisztencia álláspontjára helyezkedem", csak magyar színezetet adott a kongreganista ideálnak.

Ehhez az ideálhoz élete végéig ragaszkodott és az *Emlékirataim* utolsó fejezetében ez lobog föl utoljára teljes fénnyel és erővel, amikor tisztelettel, de a legnagyobb határozottsággal megmondja VI. Pálnak, miért nem mondhat le az esztergomi érsekségről. Mint Mária ,,fiat"-jában benne volt a Golgota fájdalma, az ő kongreganista fogadalmában is benne volt a pápával való fájdalmas ellentét: ,,Mindszenty bíboros nem mondott le sem esztergomi érseki székéről, sem prímási méltóságáról. A döntés kizárólag a Szentszék határozata." Állásfoglalását ,,hosszas megfontolás és lelkiismeretes mérlegelés után" öt pontba foglalta össze. Így viselkedett ő már a szombathelyi szemináriumban, majd Zalaegerszegen, folytatta ezt Veszprémben, Esztergomban és az emigrációban. Ez volt a kongreganista eszmény, amely fiatal korában áttüzesítette és amelyet fogadalommal, ,,öntudattal, szabadon és nyilvánosan" egész életére magáévá tett.

Nehogy csökönyösséggé váljon vagy merevséggé fajuljon, az önálló gondolkozást és az elvekhez való ragaszkodást, mint kongreganista ideált, védi közbenjárásával a Szent Szűz, ,,a Jótanács Anyja, a Nagyokosságú Szűz és a Bölcsesség Széke", amint a lorettói litániában szólítjuk, de bástyázza azt a kongregáció szabálya is: ,,Jól értsék meg a kongreganisták, hogy valóban

eredményes és az Egyház szükségletének megfelelő munkát csakis olyan emberek tudnak végezni, akiket a tehetség és a kegyelem irányít, és jól felkészültek és képzettek rá."

A kongregáció szakosztályainak az volt a célja, hogy ,,a tagokat képezze és ezzel munkájukat ederményessé tegye". A szakosztályok gyűlésein állandóan hangsúlyozták a kiképzést és a felkészültséget és ennek érdekében a követelményt, hogy a kongreganisták legyenek tanulékonyak és engedelmesek vezetőikkel szemben, egymást pedig testvéri szeretettel, kölcsönös együttműködéssel segítsék és ösztönözzék. A tagok képzése lényeges része volt a kongregáció minden gyűlésének. A kiképzés miatt a gyűlések aktív módon folytak le: akár oktatást kaptak, akár az evangéliumról elmélkedtek, felmerülő kérdéseket tárgyaltak vagy lelkigyakorlatos témákkal foglalkoztak, a kongreganisták tevékenyen közreműködtek, ,,hogy jobban növekedjenek egymás és hivatásuk megismerésében és szeretetében".

A felkészültség, a tudás, az ismeret szükségessége az apostoli munkához ott ragyogott előttük a Szent Szűzben. A kongreganisták a Szűzanyát mint eszményképet főleg az angyali üzenet és a megtestesülés titkában szemlélték és ezekben a szent titkokban — az angyallal folytatott beszédéből, fölvetett kérdéséből, a Magnificatból — látták, hogy a Szent Szűz az Isten kegyelméből és a kegyelemmel való közreműködéséből testben-lélekben készen volt, fel volt készülve nagy hivatására.

Az amúgy is szorgalomra hajló kongreganista ifjúra mindez maradandó hatással volt. Felkészültség, ismeret, tudás kell az apostoli munkához. Ennek az eszmének az erejében írta, javította, bővítette könyvét, *Az édesanyát* és írta meg Padányi Bíró Márton veszprémi püspök életrajzát. Jellegzetessége volt, hogy püspök és érsek korában akárhová ment, Debrecenbe, Szentendrére, Csongrádra, vagy Bodajkra, mindig ,,felkészült" — igyekezett előre megismerni a hely történetét, a körülményeket. A felkészültség eszméje, melyet a kongregáció ültetett el lelkében, késztette, hogy magas szellemi életet éljen, folytonosan tanulmányozza a magyar történelmet, a magyar szentek életét és amikor látta a kommunizmus előretörését, annak módszerét és ideológiáját ,,maradéktalanul ismerje". ,,Nem szűntem meg tüzetesen tanulmányozni Róma eligazításait. . . , ugyanakkor elmélyedtem a materializmus bölcseletében és tulajdonképpen már

1917 óta igyekeztem elolvasni azokat a kritikai-ismertető műveket, amelyeket itthon és külföldön az orosz forradalom kezdetéről és későbbi napjairól, terjedéséről felhajtani tudtam" — írja emlékirataiban. Sajnálta, fájlalta, hogy a felkészültség, az ismeret, a tudás hiányzott a magyar vezetők legtöbbjéből. A kegyelem mellett a tudás, a felkészültség adta meg neki a lelki erőt, hogy harcát a kommunizmussal megvívja.

A kongreganista ideál szerint a kiművelt emberfő nemcsak a nemzetnek, hanem az Egyháznak is igazi kincse és ezért Mindszenty a Mária Kongregációt állandóan dicsérte és magasztalta: ,,Mindaddig, míg az ifjúság Magna Chartájában ott lesz az emberi méltóság; mindaddig, míg az agy és az egyéni kiválóság értéke marad, és az marad; mindaddig, míg ez a nemzet feltámadni és élni akar, addig nekünk a kongregáció életeszményére annyira szükségünk van, mint a szemünk fényére, mint az utolsó falat kenyérre" — mondotta az egyetemista kongreganistáknak 1947. május 26-án.

A Mária Kongregációt minden eszközzel előmozdította. Zalaegerszegen maga volt a Mária Kongregáció vezetője. Beszédeiben gyakran emlegette a kongreganistákat és Boldogasszony évének programjában volt a kongregációk újjászervezése és terjesztése. ,,Magyar ifjúság, szeresd a Mária Kongregációt!" — mondotta Szombathelyen 1947. szeptember 7-én, rövidesen Boldogasszony évének megnyitása után. ,,Az 1910-es években gyönyörű virágzásban voltak a kongregációk. Most sajnos, a viszontagságok számban megapasztották őket. Felhívom az illetékeseket, hogy a Mária Kongregációkat iskolán kívül és iskolán belül meg kell újítani, mert mi sem az egyéni megszentelődésről, sem az apostolkodásról le nem mondhatunk."

Az önnálló, meggyőződéses gondolkozás, az apostoli munkára való felkészültség és az ahhoz szükséges tudás nem merítette ki a kongreganista ideált. A kongreganista számára a legfontosabb volt az önmegszentelődés a Szent Szűzzel való bensőséges kapcsolat által, példája szerint az Istennek való átadással, erényeinek utánzásával és tiszteletének terjesztésével. Mint Mindszenty összefoglalta: ,,Megengesztelődés és apostolkodás a Szentséges Szűz Mária és az Aposolok Királynője lába nyomában és kegyelmei örökében".

Hogy a kongreganista fogadalom milyen nagy hatással volt

rá, arra következtethetünk a kongreganistáknak mondott beszédéből: ,,Pár perc és ahogy a ti szívetek a vért küldi agyba, kézbe, lábba és az egész szervezetbe, úgy küldi a ti átlelkesedett szívetek ajkatokra az élet-halál elkötelezést, a kongregációs fogadalmat, melyet elmondtok itt a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt: ‚Úrnőmnek és szószólómnak választalak Téged, hogy akiknek körében élek, azok mind szolgáljanak Neked'."

A Regnum Marianum kongreganistáinak elmondta, hogyan futotta el szívét a melegség, mikor kongreganistának avatták, mennyire örült a kongregációs éremnek, az okmánynak és annak a ,,kis piros színezetű képecskének", mely a Magyarok Nagyasszonyát ábrázolta és a hátlapján volt Majláth püspök aláírása és a Damjanich utca címe. Azon a napon hitének és hazájának szeretete egy nagy tűzzé lett a Magyarok Nagyasszonyában. A *Napi jegyzetek*ben 1969. december 8-án bejegyezte, mint élete egyik fontos dátumát: ,,Ma 65 éve lettem kongreganista."

A kongreganista egyéni lelki életének ,,máriás arcvonásai" vannak: ,,a Szűzanyát bensőséges, különös szeretettel szereti, utánozza erényeit, minden bizalmát belé helyezi, tiszteletét előmozdítja". Az angyali üdvözlet és a megtestesülés titkaiban — amelyeket a kongreganisták nem szűnnek meg csodálni —, ragyognak legszebben a Szent Szűz erényei: hite, engedelmessége, Istenbe vetett bizalma, felebaráti szeretete, alázatossága, szűzessége, szemérmetessége, lelki erőssége, reménye, áhítata, a Szentlélek fényének befogadása, buzgósága, Istennek való teljes önátadása, minden bűntől való mentessége, imádságos lelkülete. Mindezek az erények húzzák-vonzzák a kongreganistákat, de különösen a tisztaság erénye: ,,mert mi a vértől, bűntől elgyalázott földnek vagyunk a gyermekei. . . Ködös, fojtós a decemberi levegő, csatakos, bűnfolyamos az utca, szennyes a betű, a mozi, a színház, de az ő szépségétől vonzatva" a kongreganisták áttörnek ezen a szennyes áradaton, hogy tiszták, hősök, szentek és apostolok legyenek. ,,Úrnőmnek, szószólómnak választalak Téged. Ennek a Nagy Szolgálónak apródja, készséges szolgája akartam és akarok lenni. . . Azon leszek, hogy azok, akikhez elér a kinyújtott kezem, szintén szolgáljanak Neked." A kongreganista a Szent Szüzet ,,halálos bűntől mentesen és állhatatosan őrzött kegyelmi élettel" tiszteli.

Ennek a tiszteletnek van külső áhítata is. A kongregáció

szabálya sürgeti a Mária-ünnepek buzgó, örömteljes megtartását, a napi rózsafüzér vagy a kis zsolozsma elvégzését, a Máriaájtatosságokat és a déli Úrangyalát. Mindszenty nemcsak maga imádkozta a rózsafüzért, hanem mindenkit arra kért, hogy azt végezze. ,,Legények, férfiak, leányok, asszonyok, utolsó maradék krajcárjaitokon is vegyétek meg az olvasót magatoknak. Imádkozzátok. . . a hazáért. Ha egyesek és családok imádkozzák az olvasót, ahogy Nagy Lajos, Hunyadi, Rákóczi imádkozták, a jerikói útra eljön az irgalmas szamaritánus és az irgalmasság Szent Anyja, Magyarország Pátrónája." A rózsafüzér az a ,,rózsaeső", amelyről Kis Szent Teréz beszél, mondotta a Domonkosok templomában 1948. október 3-án. Fogjuk kézbe a rózsafüzért. ,,Vele legyőzzük magunkat, megtérítjük a bűnösöket, megszenteljük a magyarságot és a kiválasztottság láncával eljutunk biztosan az irgalmas, kegyes, édes Szűz Máriához."

Általános tapasztalat, hogy amint haladunk korban, úgy veszítjük el ifjúkori idealizmusunkat és az erények is kevésbé vagy alig vonzanak bennünket. Csak a szentekkel nincs ez így és úgy látszik, Mindszentyvel se volt így. És ez életszentségére mutat. Amint a Szent Szűz őrizte szívében az igéket, úgy őrizte Mindszenty is a Mária Kongregáció eszméit a lelkében és amikor eljött az alkalmas idő, Mária tiszteletétől és szeretetétől lángot kapott az egész magyar haza. A kongreganista Mindszenty azon volt, hogy kivétel nélkül minden magyar úgy szeresse, tisztelje, szolgálja a Szent Szüzet, mint ő, a kongreganista tette: ,,Nemcsak magam szolgálok Neked. . . Azon leszek, hogy azok, akikhez elért kinyújtott kezem, szintén szolgáljanak Néked. . . Legyünk hűséges Mária-gyermekek, akkor rendben lesz az önmegszentelődésünk. . . Lássuk Máriában az édesanyát, akkor rendben lesz a családi életünk. . . Lássuk benne a magyar ég tündöklő csillagát, akkor értékek leszünk a magyarság jelen és jövője számára."

5. A MAGYAR TÖRTÉNELEM

Mindszenty szerette a magyar történelmet és ismerte is. ,,A magyar történelmet ismerem — mondotta. — Süllyedt korszakok hibáit, az Isten törvényeibe ütköző bűneit mélyen fájlalom. De emelt fővel mondom, a magyar történelem nem katafalk és nem

szemétdomb." Különösen érdekelte a magyar Egyház történelme. Érzéke és tehetsége volt hozzá, amihez szorgalom is társult. Szeretett olvasni, búvárkodni. Jó memóriája volt nevekhez, helyekhez, évszámokhoz és ki tudta kutatni, milyen mozgató erők voltak az események mögött és mire tanítják, figyelmeztetik az utókort.

A ,,genius loci", a hely története és szellemi öröksége állandóan ihlette, azt kereste. Akárhová ment, mint a fentiekben már olvashattuk, előbb föllapozta a hely történelmét. ,,Ha valahova megyek, hogy megismerjem, beleadom magam annak a múltjába és jelenébe — mondotta Debrecenben. — Most, hogy arra gondoltam, Debrecenbe kéne menni, áttanulmányoztam a debreceni katolicizmus múltját és jelen arcát. Mondhatom, az ismereten át megszerettelek benneteket, debreceni katolikusok."

Beszédeiben nemegyszer oly sok a történelmi vonatkozás — nevek, helyek, évszámok, események —, hogy ezek miatt inkább történelmi előadásnak, mint hagyományos értelemben vett szentbeszédnek látszanak. Ilyen a ciszterci gimnázium ünnepélyén Budapesten, 1946. május 25-én mondott beszéde — ,,Mária-tisztelet a magyar történelemben". Hasonló ehhez az írókhoz intézett szózata, melyet a katolikus írók és újságírók Magyarok Nagyasszonya tiszteletére rendezett ünnepélyén mondott 1947. december 7-én a Szent István Társulatban. Történelmi előadásnak tűnő Szűz Máriáról mondott szentbeszédei között legszebb a ,,Nagy magyarok Mária-tisztelete", melyet a püspöki kar tagjai előtt Vácott mondott a székesegyházban, 1947. október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén és a ,,Boldogasszony búcsújárása", mely 1947. november 7-én volt a koronázó templomban. Az elsőben a nemzet nevelőiről, azok tetteiről, tanításáról, Mária-tiszteletéről beszél, míg a másodikban a budavári Nagyboldogasszony templom történetét mondja el, ,,a szentegyházét, mely szíve az országnak", és ahol ,,Mária lábainál ott van az egész magyar történelem". Nevekkel, tettekkel, eseményekben és évszámokban mondja el a történelmet.

Oly erős volt benne a történelmi érzék, oly tekintélyes volt történelemismerete és annyira meg volt győződve, hogy a történelem tanít, hogy gyűléseken, kongresszusokon, kegyhelyeken, a Mária-napokon alig mondott beszédet, melyben valamiképp ne hivatkozott volna a történelemre, valamilyen történelmi adatot

ne említett volna. Mikor az emigrációba került, ezt folytatta és az emigráns magyarok örömére és okulására rámutatott a befogadó országnak vagy városnak a magyar történelemmel való kapcsolatára.

A történelem idézése beszédeit frissé, élénkké, őszintévé tette. A hallgatóság örömmel fogadta amit mondott és hitt neki. A történelemmel lekötötte figyelmüket és szívükbe véste a tanítást. Pátoszt, költőiséget, lelkesítést a történelem idézésével vitt beszédeibe.

A történelem hangsúlyozásával elsősorban védte a magyar múltat, annak értékeit és a tradíciókat, amelyet a kommunisták gyaláztak, ócsároltak, elvetettek. Felkészültsége a kommunisták félelmetes, legyőzhetetlen ellenfelévé tette. ,,A magyar történelemnek olyan jellem-galériája van, amelyet nem egy nemzet megirigyelhetne mitőlünk" — mondotta a váci székesegyházban. Nem szégyen és gyalázat, hanem dicsőség, nagyság, Istentől kapott kegyelem olyanok utódjainak tudni magunkat, mint Szent István, Szent László, Nagy Lajos, Hunyadi János, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Deák Ferenc, Pázmány Péter, Prohászka Ottokár, Szent Erzsébet, Szent Margit, Kanizsay Dorottya, Károlyi Klára és hozzájuk hasonló sok más.

A történelemmel tanította és vigasztalta népét. ,,Ha 1946 magyarját valami fenntartani és vigasztalni tudja, az csak a történelem lehet" — mondotta. Úgy látta, hogy a magyar történelem elválaszthatatlan Máriától. Ennek a szemléletnek kezdete Szent Istvánnál van, aki aggodalmában az országot felajánlotta Máriának. Az Anjou-házi királyok Mária jelenlétét látják a magyar történelemben. Az a történelmi szemlélet van Eszterházy Pál nádornak a Magyarok Nagyasszonyához mondott imájában és így nézik történelmünket azok a nagy magyarok, akiket Mindszenty ,,nemzetnevelőknek" mond — Pázmány Péter, Zrínyi Miklós, Széchenyi István, Prohászka Ottokár —, akik szerinte a Mária-tisztelet alapján voltak igazán nagy magyarok.

Mindszenty Máriát látja mindenütt a magyar történelemben. Ő van az események mögött s örvend, ha virágzik és boldog a nemzet, sír, amikor szenved és pusztul a magyar. Történelmünk folyamán országunk ismételten és nyilvánosan volt felajánlva Máriának. Mindszenty szerint ez nemcsak első és egyedülálló a nemzetek között, hanem ,,közjogi szerződés is", amellyel az or-

ság Mária ,,tulajdona, birtoka" lesz — ,,Szűz Mária virágos kertje" — és mintha ezzel a ,,szerződéssel" a magyar népnek sajátos, kiváltságos joga lenne Mária védelméhez, segítségéhez, közbenjárásához. A bíboros ítéletében a magyar történelem egy *interplay* Mária és a magyarság között. Mint Budán mondotta, ,,Mária lábainál van a magyar történelem minden fényével és borújával". ,,Mint gyermek az anyjához, Máriához bújik a nemzet."

Így látta ő a magyar történelmet és meg volt győződve, hogy szemlélete igaz. Fény volt ez a lelkében és Boldogasszony évében ezt a fényt árasztotta népére, hogy ebben járjon és találja meg útját ki a pusztulásból. Szöges ellentétben volt ez a történelemszemlélet a történelmi materializmussal, amelyet a kommunisták akartak ráerőszakolni a nemzetre. ,,Ha valakiből a természetfölöttiség maradék nélkül kiveszett volna és a magyar történelmet csak a visszavetített történelmi materializmus szemüvegével nézné, akkor is fel kellene figyelnie történelmünk hatalmas fenékhullámára, amely egyidős történelmünk kezdetével, végigkíséri napjainkig fényben, derűben, bús, összetört időkben. Hazánk ezeréves fennállása a legnagyobb talány. Nem omlott össze annyi történelmi pörölycsapás alatt. Kiépült irtózatos sebeiből, pedig elfolyt a vére. Ám betegágyánál életmentő édesanya őrködött: a Magyarok Nagyasszonya. És ha 1946 magyarját valami fenntartani és vigasztalni tudja, csak ez a történelmi gondolat lehet — mondotta a ciszterci gimnázium ünnepélyén. Majd így foglalta össze tanítását: — Isten anyja az ország pátrónája, védőasszonya. Az ország az ő ajándéka, de Szent István végrendeletével öröksége, családja és birtoka is. Megszámlálhatatlan jótéteménye után a testvértelen, árva népnek önkéntelen feléje fordulása."

Hogy Máriáé vagyunk és ő velünk van történelmünk hullámzásában, arról tanúskodik Mindszenty szerint minden történelmi emlékünk — a Szent Korona, a koronázó jelvények, az országzászló, ,,pecsétjeink, bélyegeink, okleveleink, pénzünk. . . csataképeink, kardpengéink, szablyáink és mellvértjeink, harci kiáltásaink és vezényszavaink és munkakezdő fohászunk. Egyetemünk — Pázmány Péter szerint — az ő csarnoka." Királyaink, nagyjaink, törvénykönyvünk is ezt vallják. Mindez azt bizonyítja, hogy Mária-tiszteletünk egyedülálló, eredeti és nem más népek

utánzása. ,,Ebben a tiszteletben benne van a magyar nép géniusza.''

Ezt a történelemszemléletet, mint lelki kincset osztogatta Boldogasszony évében mindenütt, ahová ment. ,,Ahogy őseink 30 nemzedéken át voltak, mi is vagyunk, leszünk katolikusok és magyarok. Mindkettőben alapunk, erőnk, megtartónk a Nagyasszony, aki. . . tisztaság, élet, édesség, reménység lesújtott, letört magyaroknak'' — mondotta Egerben.

Amikor a ,,nemzetnevelőkről'', Pázmányról, Zrínyiről, Széchenyiről és Prohászkáról beszélt, kiemelte, hogy mindegyiknek más az egyénisége és mindegyiknek más a sorsa, de mind a négy ,,Szent István tőjének hajtása'' és mind a négynek magyarsága elválaszthatatlan ,,a Boldogasszony gondolatától''. A nemzet ezt megérezte, fölismerte nagyságukat és elfogadta őket nevelőinek. Így tudták ők alakítani a magyar életet, befolyásolni a magyar történelmet.

Mindez pontosan rá is áll. Ő is ,,Szent István tőjének hajtása'' és magyarsága elválaszthatatlan Boldogasszony szeretetétől. Ezért tudta alakítani a magyar sorsot és befolyásolni a magyar történelmet. Boldogasszony éve alatt az volt a benyomás, hogy a Szent Szűz láthatatlanul ott van mellette és rajta keresztül tanítja, vigasztalja, erősíti a magyar népet. A Szent Szűz adta Mindszenty bíborost a legnehezebb időkben a magyar nemzet nagy nevelőjének. Tanítását hallotta az ország: történelmünk elválaszthatatlan Máriától. ,,Módot kell adnunk a Nagyasszonynak hívő magatartásunkkal, kitartó és egyetemes esengésünkkel, hogy megmutathassa: pártfogása segíthet és édesanyánk ma is!''

6. A PAPSÁG

Mindszenty József papsága ,,szűzmáriás'' papság volt. Aki könyvet írt az édesanyáról és állandóan azt hirdette, hogy Mária az édesanyánk; aki a búcsújárásokon azt látta, hogy Máriát mint anyánkat keressük, hozzá megyünk, hozzá sietünk; aki mint kongreganista Máriának felajánlotta magát és fogadalommal elkötelezte, hogy ,,akikhez kinyújtott keze elér, azokat mind Mária húzza, hogy neki szolgáljanak''; aki a magyar történelemben, annak derűjében és bújában, érezte Mária jelenlétét, annak mint papnak állandóan a legbensőbb, legmélyebb lelki kapcsolatban

kellett lennie az Isten anyjával. Egyébként tanítása zengő érc és pengő cimbalom lett volna és a kongó üresség egyhamar nyilvánvaló lett volna mindenkinek. Mindszenty életében minden arra mutat, hogy papsága volt Mária-tiszteletének legbővebb és legtisztább vizű forrása és Boldogasszony évének legfontosabb tényezője.

A szentek nincsenek egyedül. A mélység vonzza a mélységet, az életszentség az életszentséget. A szentek egymásra találnak, hogy közösben, egymást támogatva, egymás között titkaikat megosztva éljenek Istennek és így esdjék le áldását a közösségre.

Úgy látszik, a Szent Szűz közbenjárására történt, hogy Mindszenty József zalaegerszegi plébánossága idején élt a városban és tagja volt az egyházközségnek egy ember, egy gimnáziumi tanár, aki nagy kegyelmeket kapott és csodálatosan haladt az életszentség útján. Marton Marcell kármelita atyáról van szó. Marcell atya szentté avatásán a kármeliták hivatalosan dolgoznak és megvan a remény, hogy mint szentek, a bíboros és a sarutlan kármelita pap együtt fognak ragyogni a magyar egyház égboltján.

Marcell atya elöljárói parancsára, engedelmesség terhe alatt „*Szépszeretet*" címen írta meg „élete emlékeit a Szűzanyában." Mint lelki mestere, Keresztes Szent János, Marcell atya is költő volt és versben foglalta össze hivatása célját: „Legyek Jézus!" Hogyan? „A Szűzanyával!"

Tér, idő — ne számítson,
Szívünk egyet dobbanjon,
Lelkünk egyet gondoljon.
Azaz, Jézus mindig, mindig, de mindig
bennem maradjon.

Máriában!

A Tábor hegyén! Örömben, fényben
Istenközelségben — dicsőségben
Akiben az Atyának kedve telik,
Istent dicsérni, áldani meg nem szünni!
Szentórákban, imádásban, hallgatásban,
Éj csendjében és minden hozsannában
legyek Jézus, Jézus, Jézus — Máriában!

Soha nélküle, mindig Vele, Benne, Érte,
Mint Jézus!

Mária — Igazságnak tündöklő Tüköre,
Benned nézem magam mindörökre —
Ájtatosságnak jeles Edénye,
Elefántcsonttorony,
E világnak Egyetlen Szépsége:
Megbújok Benned, elveszek Benned!

Marcell atya csupán Mindszentynek, ,,az apát úrnak'', plébánosának árulta el titkát, hogy a Szűzanya a Kármelbe hívja. ,,Páratlan jellem volt — írja Marcell atya Mindszentyről. — Beavattam egészen titkomba. Szükségem is volt az ő segítségére. Mikor elmondtam neki hivatásom történetét, látható meghatódottsággal, szinte megrendülten csak ennyit mondott: ‚Boldog ember ön, tanár úr'!''

A bensőséges lelki barátság 1924-ben egy lourdesi zarándoklat idején kezdődött el közöttük. Emlékirataiban Mindszenty is említi ezt a zarándoklatot, mint egyetlen külföldi útját plébánossága idején és ,,fiatal élete nagy élményének'' mondja. Mintha megérezte volna a kegyelem működését a tehetséges tanárban, aki akkor már férfikora delén volt és vívódott a hivatásával, és maga mellé vette társnak, valamint ministránsnak. Mikor sok belső küzdelem után eltűnt minden lelki kétely és külső akadály és Marcell atya beléphetett a győri Kármelbe, könyvtárát, holmiját ,,az apát úrra'' bízta azzal a meghagyással, hogy ,,ha majd Isten kegyelméből a végső eskü is elhangzik az ünnepélyes fogadalom szertartásában'', szabadon, tetszése szerint rendelkezzék mindennel. Úgy is történt négy év múlva.

Úgy látszik, a bensőséges lelki kapcsolat megmaradt és mélyült a két ember között. Alig nevezték ki Mindszentyt esztergomi érsekké, sietett Budapestre és kereste Marcell atyát, ,,hogy a hívek lelki életét érintő és előmozdító kérdésekről tárgyaljon vele'' — írja emlékirataiban. Bizton feltehetjük, hogy Marcell atya a Szépszeretet Anyjának, a Szent Szűz tiszteletének az előmozdítását ajánlotta neki: ,,Hogy megismerjék a Szépszeretet Anyját és akit szült, Jézus Krisztust'', és hogy ,,az Atya, aki ne-

künk adta a Szépszeretetet és annak gyümölcsét, nekünk adja a Békét, mely nem más, mint az Atya és a Fiú csókja, maga a Szentlélek". „Mindent Máriával, semmit se nélküle" — mondhatta Marcell atya az új érseknek, mert ez volt kedvenc mondása és lelki életének programja is.

Nagyon valószínű, hogy ekkor választotta a bíboros Marcell atyát gyóntatójának és lelkiatyjának. A „*Napi jegyzetek*"-ben többször említi. Beszélt a nyomorról, amelyben az atya élt és említi az „örömét", azonban nem mondja meg, hogy mi volt az. Egy alkalommal egyszerűen, minden megjegyzés nélkül jegyzi fel a nevét. Nincs kizárva, hogy egyes napokon Marcell atya az amerikai követségen meglátogatta, hogy szentgyónását meghallgassa és lelki beszélgetést folytassanak. A nehéz lelki helyzetben lévő Mindszentyre nagy hatással lehetett a szent életű, ugyancsak keményen megpróbált karmelita, aki meg volt győződve, hogy a megpróbáltatások ellenére is „az Isten elgondolása szerint mentek a dolgok" az Egyházban és a hazában is. Úgy látszik, Marcell atyát a rend feloszlatása után nem vették fel egyházmegyei keretbe. Lelki békéjét azonban a körülmények nem zavarták, mert mint írta,

Boldog, aki Téged lát,
Boldogabb, aki Téged áld,
Legboldogabb, ki neked él és hal,
S Téged mindenben és mindenkor megvall!

Marcell atya 1966. május 29-én, pünkösd napján halt meg és Győrben temették el a karmelita templom kriptájában. A bíboros csak másfél hónap múlva, július 13-án értesült haláláról. A „*Napi jegyzetek*" bejegyzése rövid és meglepő: „Meghalt P. Marcell nagyon szépen. Innét elvesztettem szem elől. Egyszer régebben küldtem neki stipendiumot. Vajon megkapta-e? Működése rejtély. Rendjét feloszlatták. Nem tudom, felvették-e egyházmegyei keretbe." Ez az egész bejegyzés.

A bejegyzés indikálja, hogy Marcell atya oly nyomorban lehetett, hogy a fogoly bíboros, aki maga is nincstelen volt, kényszerítve érezte magát, hogy misestipendiumot küldjön. Miért szakadt meg köztük a kapcsolat és miért mondja Mindszenty Marcell atya működését rejtélynek? Élete végén Marcell atya nagyothalló, majd később teljesen süket lett. Ezért nem tudott a követségre menni a bíborost gyóntatni. Papi működése azért lett „rejtély",

mert süketsége ellenére is ,,vidámságával és mosolyával mindenkinek bőségesen juttatott legszebb erényéből, a szeretetből.

Uram, nem hallom, amit mondanak.
Nem értem, amit a fülembe súgnak. . .
Nagyothallok! Süket vagyok! . . .
S mégis, mikor Te szólsz, minden szót értek.
Minden igédet szívembe vésem.
Egy vagyok Veled: Szentlelked bennem!
Jézusom! Te élsz lelkemben!
Játszol lelkem minden húrján,
S együtt zengem Veled mennyei muzsikád!

írta Marcell atya 1964-ben egyszerű munkásruhában.

Mi volt ennek a két rendkívüli, szent életű egyénnek, Mindszenty Józsefnek és Marton Marcellnek kölcsönös egymásra hatása? Egymást erősítették és segítették a Szent Szűz szeretetében és szolgálatában. Marcell atya 1925-ben lett karmelita és 1942-ben tette közzé a lelki életről írt kézikönyvét ***Kolostori iskola a Karmelen*** címen. Két évvel később jelent meg Mindszenty könyvének, *Az édesanyá*nak harmadik bővített kiadása. Mind a két szerzőnek egy a törekvése: Máriához vezetni a lelkeket.

,,A szerző legédesebb ambíciója az volna — írja Marcell atya könyve előszavában —, ha sikerülne minél több lelket megnyerni az *igazi* Mária-kultusznak (ezért csatolta függelékül ,,A Szűzanya hivatása'' és a ,,Máriás papi élet'' című fejezeteket), mert aki Őt megtalálja, az életet találja meg és üdvössége lészen az Úrban (Péld. 8,35). Szerinte — s ez a szentek tanítása is és az Anyaszentegyház gyakorlata — Mária nélkül a lelki élet puszta vergődés, egy helyben topogás, vagy roppant fárasztó, lassú haladás, neki-nekilendülés és még nagyobb visszaesés; s mert az Isten akarata, hogy Mária anyánk legyen és mi valódi gyermekei: csak Vele tudjuk megvalósítani az evangélium leggyakorlatibb alaptanát: a lelki kisgyermekséget, amely nélkül nincs számunkra mennyország.''

Mindszenty is ezt mondja: ,,A szentek Mária iskolájába jártak.'' ,,Csak azt tesszük a Mária-tisztelettel, amit Jézus Krisztus tett és tanúsított Máriával szemben. Jézus szeretve tisztelte Máriát; engedelmeskedett neki és bekapcsolta üdvösségünk legfőbb mozzanataiba és titkaiba. . . Jézus meghalt az emberekért, de elsősorban érte halt meg. . . Krisztus vérével törleszti az isten-

anyaságot, az asszonyokból kiválasztottságot, a Szeplőtelen Fogantatást, a túláradó kegyelmeket és az irányunkban való anyaságot is."

Mind a ketten hangsúlyozzák, hogy a szentmisében — az egyetlen golgotai véres áldozatnak vértelen megújításában — ott van a Szűzanya, és Jézus őt újból anyánknak adja. ,,Jézus akarta, hogy ő legyen a mi anyánk, s mi az ő gyermekei. Jézus az ő elsőszülöttje, mi a másodszülöttjei." Mind a ketten, Mindszenty bíboros és Marcell atya is mondják, hogy Jézus a szentmisében különös szeretettel adja anyját a papok édesanyjának és Mária elsősorban Jézus papjaiban akarja betölteni anyai hivatását. Mindszenty is és Marcell atya is nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy Szűz Mária anyasága nem elmúlt valami, ami ragyogott az Úr Jézus megtestesülésében és csodálatosan szép az evangélium történeteiben, hanem aktív erő, cselekvő tényező. Szűz Mária anyasága realitás, valóság, amit élni kell minden léleknek, de elsősorban a papnak. Számára ez testamentum, melyet az ordinációban kap. Mint Szent János, attól az órától házába veszi, szívébe-lelkébe, életébe zárja Máriát. Fia Máriának. Mindent Máriával tesz és semmit nem tesz nélküle.

A Szent Szűz anyai hivatása az, hogy minden lelket alkalmassá tegyen, hogy Jézus élhessen benne. Mert az isteni terv, hogy Jézusban az Atya fogadott gyermekei legyünk. ,,Küldetést adott tehát az Ő édesanyjának — írja Marcell atya —, hogy a nyomorult emberiség az istenfiúság tudatára ébredjen az ő gyengéd kezének vezetése alatt. . . Őrá bízta a feladatot, hogy a fogadott istenfiúság mennyei tisztaságával és édes bizalmával tudjuk kiejteni a szót: Abba! Pater!"

Ha Mária anyai hivatása, hogy minden lélek alkalmassá legyen a fogadott istenfiúságra, a pap hivatása az, hogy atya legyen a természetfeletti életben és mint az apostol mondja, ,,az evangélium által életet adjon Jézus Krisztusban" (1Kor. 4,14), és hogy az atyaság fájdalmait szenvedje újra meg újra, egészen addig, míg Krisztus ki nem alakul az alkalmassá vált lélekben (Gal. 4,19). Az efezusi levélben is beszél Szent Pál a papi hivatásról, mint az istenfiúság kialakításáról a lelkekben: ,,Némelyeket. . . pásztorrá és tanítóvá tett, hogy szolgálatuk betöltésére neveljék a szenteket és felépítsék Krisztus testét, amíg mindnyájan el nem jutunk a hitben és az Isten Fia megismerésében az egységre és

meglett emberré nem leszünk, elérve a krisztusi teljességet" (Ef. 4,11—13).

Mindszenty bíboros könyvében hivatkozik Szent Ágostonra, aki szerint ,,a megtestesülés csodája újul meg a pap által".

Az igazi pap, a jó lelkipásztor tudja, érzi, hogy csak Mária segítségével képes betölteni hivatását. Az igazi papi élet — szűzmáriás élet! ,,Vita sacerdotalis — vita Mariana! Így gyönyörűséges a földi élet, így lesz apostollá a pap. Így szentelődik meg a pasztoráció, lesz dúsgazdag, kicsorduló életté és határtalan boldogság forrásává nemcsak neki magának, hanem minden fiának és leányának. Ő maga lesz a *fons hortorum*, a lélek-kertek forrása, ő a *puteus aquarum viventium*, az élő vizek mélységes, csordultig telt szent kútja, ha elszántan, következetesen megvalósítja, életté teszi a jelszót: Máriával! Mindent vele, semmit nélküle!" — írja Marcell atya.

Az újonnan kinevezett esztergomi érsek és a karmelita szerzetes találkozása után hamarosan jött a székfoglalás Esztergomban. ,,Az esztergomi beiktatás idejét 1945. október 7-re tűztük ki" — írja Mindszenty az *Emlékirataim*ban. A dátum Magyarok Nagyasszonya ünnepének vigiliája. Szövegi összefüggésben a megjegyzés azt a benyomást kelti, hogy Marcell atya szuggerálta vagy legalábbis helyeselte a jeles dátumot.

A beiktatás idején vihar húzott el Esztergom fölött. A bazilikába a betört ablakokon át süvöltve fújt be a szél és vert be a hideg eső. Ebben az orkánban hallotta a nemzet Mindszenty Józsefnek, mint az ország főpapjának programját: ,,Akarok jó pásztor lenni, aki ha kell, életét adja juhaiért (Jn. 10,15), Egyházáért, hazájáért. . . Ha Isten-Atyánk és Mária-Anyánk segít, akarok lenni népem lelkiismerete."

A szokatlan *iuxtapositio* — ,,Isten-Atyánk és Mária-Anyánk" — sokaknak megüthette a fülét és kiválthatta csodálkozását. Ilyent még nem mondott esztergomi érsek. Mintha túlzás lenne és talán tévedés. De a kifejezés tipikusan Mindszentyé. Nincs vele semmi baj. Tömörségében egyszerre kijelentés és bejelentés is. Kijelenti vele, hogy az Atya végtelen jóságában és hozzánk való nagy szeretetében adta nekünk Máriát: Mária anyasága a lelkipásztorkodásban reális tényező. A bejelentés az, hogy tehetsége szerint keresni fogja a Szűzanya segítségét. Nem vagyunk messze az igazságtól, ha mondjuk, hogy *implicite*, burkoltan, sejtésszerű-

en, talán prófétálva bejelenti vele Boldogasszony évét, amikor vezetésével a nemzet a Szűzanyához fordul és kéri: ,,Monstra te esse matrem! Mutasd meg, hogy anyánk vagy!" Avagy mint Marcell atya szokta mondani: ,,Máriával! Mindent vele, semmit nélküle!"

7. MINDEN TÉVELY MEGTÖRIK MÁRIÁN

Mindszenty József lelki felkészültsége, életszentsége, idealizmusa, személyes Mária-tisztelete, páratlan lelkipásztori érzéke és emberfeletti munkája nélkül Boldogasszony éve nem lett volna valóság. Ezt tudta a magyar nép és a magyar püspöki kar is. 1948. november 3-án a püspökök közös deklarációban mondtak neki köszönetet. Elismerték, hogy ami történt, az Mindszenty érdeme. Ő indította el, ő tartotta lendületben és ő volt az, ,,aki erős hittel, lángoló szeretettel és nem csüggedő buzgósággal" a magyar népnek Boldogasszony évét a kegyelmek forrásává tette. A püspökök felsorolták a kegyelmeket, amelyek Boldogasszony évében ,,oly bőségesen áradtak ki a magyar népre: az élő hit, Magyarország Pátrónájába vetett bizalom, Anyaszentegyházunkhoz való hűség, országépítő munkakedv és egymás iránt érzett szeretet és összetartás megerősödése". A püspökök ,,felbecsülhetetlen apostoli munkának" mondták, amit a bíboros tett, hálájukat fejezték ki neki és továbbra is azonosították vele magukat ,,az Egyház, a haza és magyar népünk ügyében folytatott munkájában".

A püspökök szomorúan tiltakoztak a méltatlan támadások ellen, melyek a bíborost ,,sajtóban, rádióban, gyűléseken rendszerességgel" érték és a ,,szabadságjogok" nevében is felemelték szavukat a támadások ellen. Végül kérték a híveket, hogy velük együtt imádkozzanak ,,Anyaszentegyházunkért és annak Istentől rendelt vezetőiért, hogy egyek legyünk a hitben, szeretetben és az állhatatosság kegyelmében".

Ez volt az utolsó alkalom, hogy a magyar püspöki kar testületileg és nyilvánosan elismerte Mindszentyt, dicsérte és azonosította magát vele. A meghajszolt, munkában elfáradt bíborosnak nagyon jóleshetett a meleg hangú deklaráció. A nyilatkozattal a püspökök elhallgattak és még most is hallgatnak! Magyarországon elnémult az Egyház és a mai napig nincs hangja, csak köny-

nye; nincs szava, csak fájdalma. A néma országban, az elnémult magyar Egyházban megközelítőleg sincs meg a Szent Szűznek az a tisztelete, szeretete es dicsőítése, mely volt Mindszenty bíboros vezetése alatt Boldogasszony évében és ami mindig jellemezte a magyar népet történelme folyamán.

A bíboros Budapesten az amerikai követségen élt menedékben, amikor 1962. október 11-én, négy hosszú év előkészítő munkája után megnyílt a II. vatikáni zsinat, századunk legjelentősebb egyházi eseménye. A zsinat kimondottan pasztorális jellegű volt és az volt a feladata, hogy a legszebb, valóban evangéliumi pasztorációval az Egyházat megújítsa, megtisztítsa mindattól, ami az évszázadok folyamán emberi fogyatékosságok miatt rárakódott és úgy vezesse át a harmadik millenniumba, amint az Üdvözítő alapító kezéből kikerült — ,,amelyen sem szeplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincsen, hanem szent és szeplőtelen'' (Ef. 5,27).

1964. szeptember 14-én kezdődött a zsinat harmadik ülésszaka, melynek gyümölcse volt a legszebb, legjelentősebb zsinati dokumentum, a ,,Lumen gentium — Nemzetek fénye'', az Egyházról írt konstitúció. A dokumentum utolsó fejezete öt szép szakaszban a Szűzanyáról beszél. Törekvése, hogy ,,a hívek mindenekfelett tiszteljék a dicsőséges és mindenkoron Szűz Máriának, a mi Istenünk és Urunk, Jézus Krisztus anyjának emlékét'' és mindjobban megértsék egyedülálló fontos szerepét az életükben. A zsinatra összegyűlt püspökök hangsúlyozták a Mária-tisztelet helyességét és jóváhagyták a különböző Mária-ájtatosságokat, amelyek a körülmények, hely és idő, valamint a népek karaktere és temperamentuma szerint változnak. Végeredményben ezek az ájtatosságok mind az Úr Jézus dicsőségére vannak. ,,Mária Isten zarándok népe biztos reményének és vigaszának a jele'', mondja a zsinati konstitúció befejező paragrafusában.

Amit a zsinat mondott a Szűzanyáról, azt Mindszenty bíboros közel húsz évvel előbb könyvében leírta és Boldogasszony éve alatt ékesszólóan prédikálta szerte Magyarországban. Ha a zsinaton jelen lehetett volna, ha valamilyen csoda folytán kirepülhetett volna az amerikai követségről és ott lehetett volna a Szent Péter bazilikában, pasztorális tapasztalatai és személyes élményei alapján sok fontosat és aktuálisat tudott volna mondani püspöktársainak a Szent Szűz tiszteletéről. A meggyötört, üldözött

bíboros elmondta volna nekik azt, amit Ratzinger bíboros a zsinat befejezésének 20. évfordulóján mondott: ,,ahol a tradicionális Mária-tisztelet lehanyatlik, ott üres tér támad, melybe politikai ideológiák nyomulnak be". A Szűzanya tisztelete védőgát, hogy téves politikai ideológiák szennyes árvize ne öntse el a keresztény nemzeteket. Mindszenty, a lelkipásztor, elmondta volna, hogy egy néptől elvehessék múltját, történelmét, tradícióit, alkotmányát, hogy ,,kiforgassák önmagából" és aztán rákényszeríthessenek egy istentelen, materialista, kommunista, szekuláris, ,,testének-lelkének idegen" ideológiát, azt előbb a Szűzanya szeretetétől és tiszteletétől fosztják meg. De ezekben a szomorú időkben jobban, mint talán bármikor a kereszténység történelmében, érvényes a tétel, amely először az efezusi egyetemes zsinaton állandósult a katolikus tudatban: minden tévely — legyen az politikai, gazdasági, vallási, társadalmi, filozófiai — előbb-utóbb megtörik Márián, Jézus Krisztusnak és az egyháznak édesanyján.

6. MINDSZENTY, A FÁJDALMAK FÉRFIA

1. A SZENVEDŐ SZOLGA

Amikor Mindszenty bíborost a ,,fájdalmak férfiának" hívjuk, visszamegyünk Izaiás prófétához, rámutatunk Krisztus életének centrális eseményére és érintjük a legmélyebb kapcsolatot Isten és a kiválasztott lélek között. Akit az Isten szeret és kiváltságosan kiválaszt, akivel magasabb céljai vannak, azt a szenvedésre hívja. Az Isten akarja, hogy Fiához hasonlók legyünk és a kiváltságosan kiválasztott szenvedésben lesz igazán hasonló Krisztushoz.

Izaiás próféta jövendölései között van négy ének, amely valójában egy jövendölés. Az első ének 42, 1—9; a második 49, 1—6; a harmadik 50, 4—9 és a negyedik ének 52, 13—15, valamint 53, 1—12. A négy ének az Úr szolgájáról beszél, akinek jellegzetessége a szenvedés. A gondolat fejlődése folyamán a jövendölésben, annak negyedik énekében az Úr szolgája ,,a fájdalmak férfia" lesz.

Az Úr szolgája nem angyal, hanem hús-vér ember, aki külsőleg mindenben hasonlít társaihoz. Körülményeik, életmódjuk, társadalmi helyzetük egyforma. A különbség a lélekben van: társai olyanok, mint a ,,megtört nádszál" és mint a ,,pislákoló mécses" — azon a ponton vannak, hogy felhagyjanak minden reménnyel és kétségbeessenek. Szenvednek testben, de még inkább lélekben. Vakok, de vakságuk inkább lelki sötétség, mint testi fogyatékosság. Tömlöcben vannak, de börtönük nem annyira fizikai elzártság, mint inkább tehetetlenség. Az Úr szolgája nem olyan, mint társai, ő nem ,,tört nád" és nem ,,pislákoló mécses", hanem olyan, mint az ,,éles kard" és a ,,kihegyezett nyíl".

Az Úrnak kedve telik benne, magának választotta, ráadta Lelkét, támogatja, kezénél fogva vezeti. ,,Becses az Úr előtt.'' Az Isten az ereje és azért tudja az igazságot vinni társainak. Az igazság pedig az, hogy az Úr szereti őket bűneik ellenére is! Azt akarja, hogy a kicsi, alig pislákoló mécsesek világító fények legyenek és a megtört nádszálak megerősödve, kiegyenesedve álljanak páratlan szépségükben.

De a gonoszság nem tűri az igazságot, a sötétség nem bírja el a fényt. Hivatása teljesítésében az Úr szolgája ,,a fájdalmak férfia lesz: üldözik, megverik, gúnyolják úgyannyira, hogy mindenki iszonyattal fordul el tőle. Merő seb, csupa kékség az egész ember. Ábrázatja eltorzul a rettenetes fájdalmak között. A szolga nem száll szembe üldözőivel és a rosszat nem viszonozza rosszal, de nem hátrál meg előttük, mert tudja, hogy vele van az Úr. Megkeményíti magát és olyan lesz, mint a gránit! Bátorságától, keménységétől megrettennek üldözői és ,,elenyésznek, mint a ruha, amelyet a moly emésztett meg''.

És ekkor az Úr kinyilatkoztatja a titkot, amely eddig rejtve volt. Királyok, uralkodók, földi hatalmasságok és az emberek mind hallják, amit eddig nem hallottak és látják, amit eddig nem láttak: a fájdalmak férfia dicsőséges lesz szenvedésében, mert igaz és ártatlan és embertestvérei iránti szeretetből vállalta magára a szenvedést. Értük és helyettük szenvedett. Magába, a saját testébe fogadta mindazt, ami nekik volt szánva. Eléjük állt, hogy őt érjék az ütlegek és ráhulljon a gyalázat. Engesztelő áldozatnak ajánlotta fel magát értünk. Ő szenvedett, hogy testvérei megszabaduljanak a gonosztól és boldogan, békében élhessenek. Kiszolgáltatta magát, hogy megmentse őket.

Az igazság felragyog az emberek lelkében és a világosság körülveszi őket: az Úr akaratából valaki annyira szereti őket, hogy áldozatul adja magát értük. Az ő sebei szerezték nekik a gyógyulást, békességet és szabadságot. Ez a szeretet minden embert átölel, senki sincs belőle kizárva. Ez a szeretet az üdvösség, amelynek el kell jutnia a föld minden határára. A hatalmas Isten műve ez!

Ezért a végtelen, nagy testvéri szeretetért az Úr ,,osztályrészül és örökségül'' a fájdalmak férfiának adja azokat, akikért szenvedett. Megmentette, megváltotta őket, értük szenvedett,

magára vállalt minden fájdalmat, hogy megszabadítsa őket, tehát az övéi, hozzá tartoznak!

A kinyilatkoztatásban világos pontok vannak.

1. A fájdalmak férfiának szenvedése nem testi gyöngeség, nem betegség. Szenvedésének oka nem a saját lényében, hanem rajta kívül van: emberek verik a hátát, tépik a szakállát, köpdösik, gúnyolják. A szenvedés kívülről jön, kívülállók okozzák. Mint a próféta mondja, ,,a fájdalom ránehezedett''.

2. A fájdalmak férfiának szenvedése nem bűnei büntetése. Ártatlan ő és igaz. Az Istennek kedve telik benne, ráárasztja Lelkét, vele van és támogatja. Nincs benne bűn, nincs benne álnokság, nincs benne semmi rossz. Se tetteiben, se beszédeiben nincs semmi helytelen. Nem kell, hogy büntetéssel megtisztuljon és bűnbánatban az Úrhoz visszatérjen és neki újból tetsző legyen. ,,Becses ő az Úr szemében.'' Ő a legjobb, a legszebb, a legerényesebb, a leginkább szeretetre méltóbb embertestvérei között.

3. A fájdalmak férfiának szenvedése nem véletlen, hanem szándékolt — az Isten akarata. ,,Aki megteremtette az egeket és azokat sátorként kifeszítette, aki megszilárdította a földet és rajta kisarjasztotta a növényeket, aki éltető leheletet ad a földön lakó népeknek'', ő — az Úr, a Teremtő, a Gondviselő, a Mindenható — akarta, hogy szolgája szenvedjen és a fájdalmak férfia legyen. ,,Neki tetszett, hogy összetörje szenvedéssel'', ő rakja vállára a keresztet, ő merítette bele a fájdalom tengerébe. Az Úr áldozta föl! Az emberek közvetlen okai voltak szenvedésének, de a végső ok az Isten volt. Ő akarta így!

4. A fájdalom férfiának szenvedése vikárius szenvedés. Az isteni terv az volt, hogy az ő szenvedésével menti meg a bűnösöket és vezeti magához vissza a tévelygőket. A fájdalmak férfia nem magáért, hanem testvéreiért szenved. Szenvedése védi a megtört nádszálakat, hogy töröttségükből kiegyenesedjenek és a pislákoló mécseseket, hogy újra lobogó fények legyenek. A fájdalmak férfiának vikárius szenvedésével bizonyítja az Úr, hogy irgalmas, megbocsátó, szereti az embereket és nem akarja halálukat. Ez a hír, ez a kinyilatkoztatás, ,,amit eddig soha nem hirdettek és amiről eddig soha nem hallottak''. A fájdalmak férfia volt az egyetlen, aki tudott az isteni akaratról és azt teljesen szabadon, készségesen elfogadta. Ő tudta, ,,mi a szenvedés'' és miért van a szenvedés. Nem kényszerből, hanem szabad akarat-

ból és szeretetből vállalta a szenvedést: ,,Nem álltam ellen, nem hátráltam meg. Hátamat odaadtam azoknak, akik vertek, arcomat meg, akik tépáztak.'' A bűnösök vétkeit hordozta. Az ő békességükért érte a büntetés. Az ő sebei hoztak nekik gyógyulást és reményt egy szebb, boldogabb életre.

2. AZ ÉRTÜNK SZENVEDŐ JÉZUS

Az Egyház kétezer éves tanítása, hogy a fájdalmak férfiáról való jövendölés beteljesedett Jézus Krisztusban. A szenvedő, megalázott, keresztre feszített Krisztus a fájdalmak férfia. Hogy a jövendölés róla szól és benne van a beteljesedés, Jézus maga nyíltan is és burkoltan is hirdette. Nikodémusnak, aki éjnek idején kereste, kétkedések között ment hozzá, kijelentette: ,,Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örökké éljen'' (Jn. 3,16). És amikor eljött szenvedésének ideje, az utolsó vacsorán idézte az Írást és azt mondta, ,,annak be kell következnie''. ,,Sorsának'' mondta, hogy szenvednie kell (Lk. 22,37). Amikor az Oltáriszentséget adta, kijelentette, hogy értünk adja testét és értünk ontja vérét. ,,Ez az én testem, amelyet értetek adok. . . Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek ontok'' (Lk. 23, 19–20).

Krisztus vikárius – értünk való szenvedése az apostolok tanítása. Az ő szenvedése a bizonyítéka a mennyei Atya hozzánk való szeretetének. Amikor bűneink miatt olyanok voltunk, mint a megtört nádszálak és a pislogó mécsesek, ,,amikor még erőtlenek voltunk – mondja Szent Pál a rómaiaknak – , Krisztus az erre alkalmas időben meghalt a bűnösökért. . . Az Isten azzal tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk'' (Róm. 5,6–8). A filippieknek elmondja, hogy Krisztus a fájdalmak férfia lett értünk: ,,Szolgai alakot öltött, kiüresítette magát és hasonló lett az emberekhez. Külsejét tekintve olyan lett mint egy ember. Megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig'' (Fil. 2,7–9). Ugyanezt a tanítást küldi a tesszalonikaiaknak, kérve őket, hogy ne legyenek ,,az éjszakáé, sem a sötétségé'', hanem a ,,nappalé'', ne éljenek bűnben, hanem hitben, szeretetben és reményben. ,,Hiszen Isten nem a haragra szánt minket, hanem

az üdvösség elnyerésére Urunk, Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk, hogy akár élünk, akár meghalunk, vele együtt elnyerjük az életet" (1.Tessz. 5,6—10). Szent Péter kér bennünket, hogy ,,ne szabjuk életünket a múlthoz, hanem éljünk szentül és istenfélelemben, megemlékezve arról, hogy nem ezüstön, sem nem aranyon szabadultunk meg bűneinktől és a ránk hagyományozott értéktelen életmódtól, hanem Krisztusnak, az ártatlan, tiszta Báránynak drága vére árán" (1.Pét. 1,18—19).

A testvéreiért elviselt szenvedésért Krisztust megdicsőíti az Atya és olyan nevet ad neki, amely minden más név fölött van és amelynek hallatára minden térd meghajlik (Fil. 2,9—10). A fájdalmak férfia, a keresztre feszített dicsőséges lesz és a megváltottak az övéi lesznek. Új éneket énekelnek és magasztalják: ,, . . . mert megöltek, és véreddel megváltottad (az embereket) Istennek, minden nyelvből, népből és nemzetből, Istenünk országává és papjaivá tetted őket, és uralkodni fognak a földön" (Jel. 5,9—10).

A niceai zsinat tömören összefoglalta és hitvallásunkká tette az apostolok tanítását: ,,Értünk, emberekért, a mi üdvösségünkért leszállott a mennyből. . . Értünk keresztre feszítették. Poncius Pilátus alatt szenvedett, meghalt és eltemették. De a harmadik napon föltámadott az Írások szerint." A liturgia még tömörebb: ,,Urunk Istenünk, Fiad halálra adta magát a világért, mert szeretett bennünket. Részesíts minket is ebben a szeretetben és add, hogy mindig szerinte éljünk" (Könyörgés nagyböjt 5. vasárnapján).

Jézus, mint a fájdalmak férfia, nemcsak hitünk titka, hanem életünk mintája is. Példaképünk. A vikárius szeretetnek bennünk is meg kell lennie. Úgy kell szeretnünk felebarátainkat, mint ő szeretett bennünket — szenvedések árán. ,,Az a parancsom, hogy úgy szeressétek egymást, mint én szerettelek titeket" — mondotta az utolsó vacsorán, mielőtt szenvedett. És hogy semmi kétség ne legyen, hogy a vikárius, szenvedéssel bizonyított szeretetről beszélt, hozzátette: ,,Senki se szeret jobban, mint aki életét adja barátaiért" (Jn. 15,13). Akkor leszünk barátai, azaz hozzá hasonlók, ha követjük ebben a szeretetben és mint ő, szenvedünk testvéreink testi és lelki jólétéért. És hozzáteszi, hogy ezt, mint az Atya akaratát közli velünk (Jn. 15,14).

Szent Pál arra kéri a filippieket, tegyék teljessé örömét azzal,

hogy ugyanazt a lelkületet ápolják magukban, amely Jézusban, a fájdalmak férfiában volt (Fil. 2,5). Ha a mennyei Atya akarata, hogy Fiához hasonlók legyünk, azt akarja, hogy hasonlók legyünk hozzá a vikárius szenvedésben. Minél nagyobb, teljesebb, pontosabb ez a hasonlóság, annál nagyobb bennünk az életszentség és annál jobban örvendezik fölöttünk, mint gyermekei fölött az Atya. A fájdalmak férfia nemcsak azért áll előttünk, hogy szemléljük, csodáljuk, s higgyünk benne, hanem azért is, hogy ,,a szenvedésben vállaljuk a vele való közösséget''. Így szenvedésében és halálában hozzá hasonulva elnyerjük feltámadásának dicsőségét. Az apostol ezt mondja ,,tökéletességnek'', ezt nevezi ,,a kitűzött célnak'', amelyre az Isten hívott bennünket Krisztusban (Fil. 3,12—15).

Szent Péter amikor levelében rabszolgáknak beszél, akiknek az élet gyakran nem volt más, mint szenvedés — mert ütötték-verték őket, kínozták őket, sokféleképpen és gyakran visszaéltek velük —, Jézust, mint a fájdalmak férfiát állítja eléjük eszményképnek. Kéri őket, szinte könyörög nekik, hogy mint ő, ők is viseljék el türelemmel, szelíden a fájdalmakat. Nem mondja ugyan, hogy fájdalmukkal az uraiknak — legyenek azok szelídek vagy durvák — esdjék ki a megtérés kegyelmét, a hitet és az üdvösséget, de az összefüggésből nyilvánvaló, hogy az apostol erre gondol. A rabszolgáknak társadalmi helyzetük miatt jobb alkalmuk van, mint másoknak, hogy a fájdalmak férfiát utánozzák. ,,Hiszen Krisztus értünk szenvedett'', példát adva, hogy kövessük nyomdokait. ,,Amikor szidalmazták, nem viszonozta a szidalmakat, amikor szenvedett, nem fenyegetőzött. . . Vétkeinket a saját testében felvitte a keresztfára. . . Sebei szereztek számotokra gyógyulást'' (1.Pét. 2,18—24).

A vikárius szenvedés, a másokért szeretetből vállalt fájdalom, a legbensőségesebb, a legtitokzatosabb viszonyba hozza Krisztust az Atyával. De ugyanilyen bensőséges, emberileg meg nem magyarázható viszonyba hozza vele mindazokat, akik a kegyelem erejében Krisztust ebben utánozzák — ,,a szenteket'' — mint Pál mondja a rómaiakhoz írt levelében, ,,akiket az Isten kiválasztott és eleve arra rendelt, hogy Fiának képmását öltsék magukra'' (Róm. 8,29). A fájdalom, a vikárius szenvedés rányomja pecsétjét minden erényükre és mintegy igazolja azokat. ,,A szenvedésből türelem fakad, a türelemből kipróbált erény, a ki-

próbált erényből reménység. A remény pedig nem csal meg, mert a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete" (Róm. 5,45). Melyek a kipróbált erények? Szent Pál segítségével meghatározhatjuk őket. A filippiekhez írt levelében az alázatosságot, az engedelmességet és a szegénységet említi, mint a fájdalmak férfiának és azoknak az erényeit, akik ,,ugyanazt a lelkületet ápolják magukban, amely Jézus Krisztusban volt", míg a galatákhoz írt levelében azoknak, ,,akik Jézus Krisztushoz tartoznak és úgy viselkednek, mint ő", az erényei a szeretet, az öröm, a békesség, a türelem, a kedvesség, a jóság, a hűség, szelídség, tisztaság (Gal. 5,22—24).

Jegyezzük meg, hogy a katolikus tanítás Jézus Krisztusnak értünk elviselt szenvedését *engesztelésnek* hívja. A fájdalmak férfia, Jézus, ,,mint az emberiség feje, az egész emberiség nevében Isten elé állt és érdemszerző, azaz biztos viszonzásra találó módon megszüntette azt a szent isteni rosszallást, amelynek következtében a harag fiai voltunk és visszaszerezte Isten régi kegyét" (Schütz Antal: Dogmatika II. 7).

Mindazok, akik a kegyelemtől vezetve követik Jézusnak, a fájdalmak férfiának példáját és mint ő, szeretetből vállalják a szenvedést testvéreik bűneiért, Jézussal és Jézusban mintegy áldozat lesznek értük, hogy így elégtételt adjanak a megsértett isteni igazságnak, bocsánatot esdjenek ki a bűnösöknek és megmentsék őket bűneik következményeitől, engesztelik az Istent.

3. ENGESZTELÉS

Mindezt előre kellett bocsájtanunk, hogy a fájdalmak férfiáról fogalmunk legyen és azt Mindszenty bíborosra alkalmazhassuk. Amikor őt fájdalmak férfiának hívjuk, a szenvedő Krisztushoz való hasonlóságát állítjuk és ebben a hasonlóságban elsősorban a vikárius, a másokért szeretetből elviselt szenvedést hangsúlyozzuk. Ezzel kapcsolatban két dolgot kell megvizsgálnunk: tudatában volt-e Mindszenty bíboros a fájdalmak férfiáról való tanításnak és következésképp az engesztelésnek? Mennyiben hasonlít Mindszenty bíboros a fájdalmak férfiához, a szenvedő Krisztushoz?

Mindszenty bíboros három és fél év aktív esztergomi érsekségét két nagy mozgalom fémjelezte: Boldogasszony éve és a nem-

zet engesztelő mozgalma. Az engesztelési mozgalom volt a nyitány, Boldogasszony éve volt a finálé. Valójában mindkettőnek egy volt a célja. Másképpen, más formában, de mindkettővel azt akarta, hogy ,,bűnbánó, vezeklő, megtisztuló'' népet formáljon, a hazát szoros értelemben ,,Pannonia Sacrá''-vá tegye és így mentse meg a ,,bűnös Magyarországot''. Az engesztelés eszméje vele volt kezdettől fogva és a fájdalmak férfia szeme előtt volt mindvégig. Az engesztelés nem mellékes törekvése volt, hanem ,,hő vágya, amelyet a nemzet helyzete igényel''. Azt tartotta a legfontosabbnak és legelsőnek, hogy ,,az engesztelés nagy műve, mint fölséges, tisztító folyam hömpölyögjön végig a magyar népen és a magyar földön'', és ereje könyörületre, irgalomra indítsa az Istent. Az engesztelő magyarok szeme legyen az Úron, míg meg nem könyörül rajtuk.

Hogy az engesztelésre példát adjon, az ország elé állította Árpádházi Szent Margitot, ,,a magyar vérből és szenvedésből fakadt gyöngyvirágot'', akinek képét érseki címerében Veszprémből Esztergomba vitte, hogy mindenki lássa, míg a bűn büntetést érdemel, ,,az ártatlanok önként vállalt szenvedése bocsánatot hoz a vétkeseknek és helyreállítja a megsértett világrendet''. 1946. január 20-án, Budapesten a domonkosok templomában hosszú beszédet mondott Szent Margitról. A ,,magyar égbolt szivárványának'' nevezte, amely mint a bibliai szivárvány hirdeti az Isten könyörületes jóságát. A beszédben részletesen elmondta, hogyan vállalta Szent Margit az engesztelést, amelyre szülei születése előtt felajánlották a tatároktól elpusztított hazáért. A tiszta szűz egész életét öntudatosan engeszteléssé tette népéért. ,,Aki már a nemzeté, az nem lehet többé a magáé'' és ,,szégyenletes bűnöket és megannyi önzéseket'' csak szeretetből vállalt szenvedéssel, önfeláldozással lehet kiengesztelni. ,,Élte a szegénység, tisztaság és engedelmesség hármas fogadalmát a többi nővérrel együtt, de benne mindhárom magyar szükségesség is volt a test és a szemek kívánsága, valamint az élet kevélysége magyar jelentkezéseivel szemben.''

Szent Margit a népéért való engesztelésben ,,a fájdalmak szűze'' lett, mindenben hasonló a fájdalmak férfiához, Krisztushoz. Mint Krisztus elrejtette istenségét és szolgai alakot öltött, Margit is elrejtette királyi származását és szolgálóleány lett; mint Krisztus kiüresítette önmagát, Margit is kenyéren és vízen böjtölt,

virrasztott, imádkozott, ciliciumot hordott, ostorozta magát és gyékényen aludt; mint Krisztus megalázta magát, Margit is alázatosságban végezte a legalantasabb munkát a nővérek között; és mint Krisztus, Margit is tökéletes volt az engedelmességben. Közben Margit szívében a legforróbb imádás volt és ő siratta Krisztus szenvedését a legkeservesebben.

Ezt az engesztelést kegyesen fogadta a mennyei Atya. Évszázadok óta közmeggyőződés a magyarok között, hogy Szent Margit vezeklése, engesztelése, életáldozata volt az oka, hogy a tatárjárás után a nemzet csodálatosan felépült és átalakult. ,,Benn virágzó, künn hatalmas és szabad lett újra a magyar, bizton is élt sérthetetlen jogai alatt'' — mondotta beszédében Mindszenty. Szent Margitot gyakran emlegette és azt szokta mondani, ,,a tatár seb'' a nemzet testén Szent Margit vezeklésével gyógyult be.

Prédikációjában nem vont párhuzamot a tatárjárás és a II. világháborút követő állapotok közt, de felszólított minden magyart, hogy tehetsége és a kapott kegyelem mértéke szerint utánozza Szent Margitot az engesztelésben. Csatlakozzék Istennek ehhez a liliomához ,,minden szenvedő magyar, minden bűnbánó magyar'' és ,,fonja Szent Margit dicsőséges égi alakja köré az engesztelés virágait''. Az engesztelő Magyarország mentse meg a bűnös Magyarországot. A szentek, a jók, az erényesek vikárius szenvedésükkel mentsék meg az eltévelyedetteket.

Minden okunk megvan, hogy higgyük, amit híveitől kért, azt maga is megtette és Szent Margitot utánozta az engesztelésben. Hiszen érseki címerében Szent Margit képe elsősorban őt figyelmeztette, hogy áldozat legyen a hazáért. Amit Szent Margitról mondott, azt magára is alkalmazta: ,,Margit kellett Magyarországnak, odaadta hát az életét.'' Ő is kellett Magyarországnak és odaadta magát érte, kijelentvén: ,,Nemzetem sorsa mellett a magam sorsa nem fontos!'' Mert aki a nemzeté, az nem lehet többé a magáé.

Alig három hét múlva Szent Margit ünneplése után elkezdődött a nagyböjt és Mindszenty nagyböjti pásztorlevelében folytatta az engesztelés tanítását és részletesen kifejtette benne a nemzeti engesztelés mozgalmát. Szerinte a nagyböjt elsősorban engesztelést sürget, de az engesztelés kell nemcsak a szent idő tartamára, annak végéig, hanem addig, míg az Isten meg nem könyörül a nemzeten. Az engeszteléssel Veronika-kendőt nyúj-

tunk az isteni igazságosságnak és résztvevő szeretetünkkel, önként vállalt szenvedéseinkkel igyekszünk helyreállítani a megsértett erkölcsi rendet. Páratlanul szépen, tömören, hathatósan mondja: ,,Az engesztelés, mint Jézus Krisztussal való végső egység, a bűnök eltörlésével kezdődik, Krisztus szenvedésében való részesedéssel folytatódik és az áldozat bemutatásával befejeződik."

A prófétáktól és az evangéliumokból vett idézetekkel mondja el, mennyire elterjedt és elhatalmasodott a bűn a hazában: ,,Nincs igazságosság, nincs irgalom; az átok és hazugság, gyilkosság, lopás, házasságtörés eláradt és vér vért ér." Éppen azért hívja nemcsak az egyéneket, a családokat és az egyházközségeket, hanem a társadalmi közösségeket is — a falvakat és városokat —, hogy ,,hozzák magukat áldozatul", sirassák a bűnöket, a megpróbáltatásokat, a gyötrelmeket, és a nyomorúságot viseljék el türelemmel és szüntelen imádsággal adják magukat át az Isten akaratának. Szinte prófétaként hangzik, amint írja: ,,A megértő hívek nagy seregét hívjuk plébániáról plébániára, helységről helységre, valamint a papságot, továbbá a férfi és a női szerzetesházakat, amikor látjuk a bűnözönt, nagy ínségben élünk, sorsdöntő békekötés előtt állunk, nagy megpróbáltatásoktól reszketünk. . . Rengeteg a szenvedés és szenvedő, de nagyobb baj, hogy kevés az Isten szemében az érdemszerző, értékes szenvedés és szenvedő."

A lelkipásztor bíboros példákkal tanít. ,,Örök példáink vannak az engesztelés terén — írja a pásztorlevélben. — A szentek koruk bűneit magukra vették. . . Sok ismert és sok ezer névtelen szent van az engesztelők között", mert a legszebb lelkek hozzák a legnagyobb áldozatot. Az engesztelő szentek között neki a legszebb, a legragyogóbb és a legközvetlenebb ,,Árpád-házunk gyöngye, engesztelő Szent Margit". Azt akarja, hogy magyarjai szeme szegeződjék erre a drága gyöngyre és ,,az ő védelme alatt, útmutatása szerint hömpölyögjön az engesztelés folyama végig a magyar földön, egészen addig, míg az Úr azt nem mondja a magyar nemzetnek: Én népem vagy te, és mi azt mondjuk: A mi istenünk vagy Te!"

Csodálatos példakép az engesztelésre Árpád-házi Szent Margit, de messze mögötte marad a Boldogságos Szűznek és Szent Fiának, Jézusnak, a fájdalmak férfiának. Helyesebben: Szent

Margit csak ,,Máriával, Máriában és Mária által'' és elsősorban Jézussal való egyesülésében az engesztelés szentje. A bíboros a Szűzanyát, a Magyarok Nagyasszonyát, a Fájdalmas Anyát ,,nagy, hathatós engesztelőnek'' mondja és ,,felemelőnek'' jellemzi, hogy az ő társaságában engesztelhetjük a jóságos Istent. Természetesen az engesztelés örök példája és minden engesztelés kútforrása, akitől minden engesztelés érdeme és értéke van, a fájdalmak férfia, ,,a mi Urunk, Jézus Krisztus, aki Isten Báránya lett és elvette a világ bűneit'' (Jn. 1,29). Mert ha igaz is, hogy a legszebb lélek hozza a legnagyobb áldozatot, a legnagyobb vezeklés is csak úgy érték, ha Jézus kereszláldozatával egyesítjük.

Izaiás prófétát idézve Jézusról ismételten mint a fájdalmak férfiáról beszél és amit a próféta mond, azt kiegészíti Szent Péter és Szent Pál tanításával. ,,Krisztus, a *fej*, elszenvedte, amit szenvednie kellett. De ha a fej kimerítette a szenvedések tengerét, hátra van még Krisztus szenvedése a *testben*, mibennünk.'' ,,Amikor engesztelünk, a Megváltó nyomában állunk. . .'' Mint Jézus, a fájdalmak férfia, *mi is másokért*, helyettesként teszünk eleget a megbántott isteni igazságnak.

Az engesztelés hittani kifejtését gyakorlati tanítás követi és a bíboros részletesen leírja az engesztelés közösségi és egyéni ,,eszközeit''. ,,Az engesztelés közösségi eszközei a közös ájtatosságok az engesztelés jegyében tartva'': szentórák, szentségimádás, közös rózsafüzér. Sürgeti a keresztjáró napok megtartását és ajánlja, hogy az egyházközségek a hónap elején tartsák ,,a havi háromnapos engesztelést'', amely csütörtökön este kezdődik szentbeszéddel és gyóntatással, folytatódik pénteken ,,szentséges misével'' és közös áldozással, szombaton ,,szentmise rózsafüzérrel'' és szentáldozással, valamint vasárnap szentségimádási óra. Meglepő, hogy a közös ájtatosságok között nem említi a keresztutat, amelyben képekben, a Szentírás idézésével, közös imával és énekekkel, valamint a stációról stációra járással, térdhajtással és térdeléssel szemléljük Jézust, a fájdalmak férfiát, amint szenved és meghal értünk. Nem említi a májusi ájtatosságot sem, amikor a lorettói litániában a Szent Szűzet ,,Bűnösök oltalmának'', ,,Kegyes és irgalmas Szűznek'', ,,A vértanúk Királynéjának'' köszöntjük és a litánia után mint szószólónkat és közbenjárónkat kérjük, hogy engesztelje értünk Szent Fiát, mutasson be neki bennünket és ajánljon kegyeibe. Valószínűen a bíboros a

keresztutat és a májusi litániát a tőle említett ájtatosságok részének tekintette, amint azok is sok esetben.

Az engesztelés ,,egyéni módjainak" nevezi meg a havonkénti lelki magányt, az önmegtagadást, a böjtölést, ,,a nehézségek panasztalan elviselését", az alamizsnálkodást és az irgalmasság testi-lelki cselekedeteinek gyakorlását. Kihangsúlyozza, hogy az engesztelőknek a kegyelem állapotában kell lenniök, ,,mert csak a halálos bűntől mentek vezekelhetnek és engesztelhetnek másokért".

Külön programot ad a papoknak és szerzeteseknek. A papok számára az engesztelés ,,eszközének" mondja a napi szentségimádást, a lelki olvasmányt, az elmélkedést, a teológia rendszeres tanulását, a betegek és a szegények látogatását. Meglepő, hogy nem említi a breviáriumot. Valószínűen azt a napi szentségimádás részének tekinti.

Mindszenty lelkében a nemzeti engesztelési mozgalomnak határozott célja volt: a nemzet megmentése és újjáépítése. ,,Pusztuló hazátok megmentéséért kövessétek engesztelő életemet" — üzeni Szent Margittal. A körlevél könnyekig megható és páratlanul szép befejezésében Mindszenty azért imádkozik, hogy a Magyarok Nagyasszonya és a magyar szentek közbenjárására adja meg ,,a mindenek Ura", hogy a nemzet legjobbjai megértsék az enegesztelés fontosságát és azt végbe is vigyék. Milyen boldogok lesznek, ha az Úr jóságából látják, hogy engesztelésük nem volt hiába. ,,Boldogok azok, akik a maguk áldozatán örvendezhetnek akkor, amikor megvigasztalja az Úr Siont és megvigasztalja annak romjait és gyönyörűséges hellyé teszi annak pusztaságát és ami kietlen volt, az az Úr kertjévé lesz. Öröm és vígasság találtatik abban, hálaadás és dicséret szózata" (Iz. 51,3).

Amit tanított, azt maga is gyakorolta. Példa erre, hogy amit a körlevélben a papoknak tanácsolt, azt bebörtönzése idején, a betegek és a szegények látogatását kivéve — mert erre nem volt módja —, szigorú napirendje lett az engesztelés jegyében. Imái közben hívei mintegy előtte álltak és a szentmiséje alatt ,,áldozati tányérkája nőtt, terebélyesedett, kiterjedt az öt világrészre, megrakva minden nyomasztó és elképzelhető igénnyel". A fájdalmak férfia megkötözve, megostorozva, tövissel megkoszo-

rúzva itt volt előtte és a szent áldozat a szeretet köteléke lett közte és szenvedő magyar népe között.

A *Mindszenty okmánytár* második kötete — *Mindszenty áldozata* — mondja, hogy a bíboros az év folyamán ,,szívesen vett részt plébániák, szerzetesházak és vallásos egyesületek ünnepélyein, hogy minél gyakrabban és minél szélesebb rétegekhez szólhasson. . . és beszédében a vezeklést, az engesztelést, a megpróbáltatások türelmes elviselését hirdette".

1946 karácsonyán Mindszenty a püspöki kar nevében új körlevelet írt. A levélben ,,ködbe vesző békereményekről" beszél és aggodalmában újra az engesztelést sürgeti: ,,Lángtenger kell az egész magyar földön imádságból, hitből és engesztelésből!" Elismeri, hogy vannak, akik kitartóan, buzgón imádkoznak és engesztelnek, de sajnálja, hogy vannak magyarok, akik ,,bambán viselik az idők sűrű és csontig-velőig ható ostorcsapásait" és nem teszik azokat érdemszerző engeszteléssé. Mivel ekkor már a bíboros nyílt harcban volt azokkal, akik lépten-nyomon gyalázták a magyar múltat, a történelemből bizonyítja, hogy nehéz idők idején, megpróbáltatások közepette, az engesztelés és a vezeklés jellemezte nemzetünket. Ez még a pápáknak is feltűnt és a magyar nép példaképe lett más országoknak ezekben az erényekben. ,,Évtizedeken és évszázadokon át ostorozták eleink az eget tatár- és törökvész, éhínség és nyomor, pestis és kolera, harcok és elnyomás, májusi fagyok, nagy árvízek és tűzvészek idején. . . Hatalmas oszlopokban, nagy lánggal tört föl a bűnbánat, az engesztelés a magyar földről" — írja a körlevélben. Egy ezeréves történelem tanítását hirdeti és mindekit könyörögve kér, hogy engesztelje az Urat az igazságos békéért, amelyben félelem és zaklatások nélkül imádhatjuk az Istent, szabadságban élhetjük nemzeti életünket és építhetjük újra hazánkat. A körlevélben megint említi Szent Margitot és kéri azokat, akiket a körülmények szűkös életre kényszerítenek, hogy Szent Margit példáját követve, tegyék azt engeszteléssé.

A körlevél program volt az új évre, az 1947-es esztendőre, amelyben a nemzeti engesztelés mozgalma beletorkollott Boldogasszony évébe. A Boldogasszonynak szentelt esztendő nem szüntette meg, hanem magába olvasztotta és új intenzitást adott az engesztelésnek. Boldogasszony éve is az engesztelés csillagjegyében állt. Az aggódó bíboros nagy ínségben lévő, engeszte-

lő népét a Boldogságos Szűzhöz vezette, hogy vegye anyai oltalmába és segítse hathatós közbenjárásával.

A Boldogasszony évét megnyitó beszédében, 1947. augusztus 15-én, az esztergomi bazilikában a nemzet hódolatát és bűnbánatát a Szent Szűz elé helyezte. Nagy érzésekkel, megindult lélekkel ,,vezeklésül ajánlott fel" a szentséges Szűznek minden fájdalmat, amit a hazában egyesek, családok, osztályok szenvednek és a felajánlásban hozzákapcsolta a bebörtönzöttek, az üldözöttek, a kitelepítettek, a menekültek keservét is, hogy könnyük mossa el a bűnt és sóhajuk szüntesse meg a büntetést. Beszéde végén a Szűzanyát ,,Fájdalmas Anyánknak" szólította és így fejezte be prédikációját: ,,Készek vagyunk szenvedni, Fájdalmas Anyánk, míg Fiad így látja javunkra. De arra kérünk, mire a Te éved, 1948 lehanyatlik, emelj föl minket Jób-sorsú nemzetedet. Mutasd meg megint, mint voltál, édesanyánk vagy, és mondhassuk Szeplőtelen Szíved jóságából ősi imádságunkkal: éretted áldott meg minket az Úr."

Miként Mária gyermeke nem veszhet el, Mária országa sem veszhet el. Ez volt a reményteljes üzenet, elválaszthatatlanul egybekapcsolva az engeszteléssel.

De mintha a Szent Szűz visszahúzódott volna a bíborostól és a magyar néptől. Szent Margit csodája nem ismétlődött meg ,,mire 1948 lehanyatlott". A bíboros és a magyar nép engesztelésének, legalábbis látszatra, nem volt eredménye. Sőt, minden rosszabbra és teljesen reménytelenre fordult. ,,Lángtenger volt a hazában imádságból, hitből, engesztelésből", de a gonoszságot nem tudta megakadályozni. ,,A Keletről ránk zúdult barbárság" — ahogy a bíboros szokta nevezni a kommunizmust — a gonoszság birodalmának megszálló hatalmától támogatva csatlósok és quislingek segítségével teljesen elárasztotta a hazát. Mint a megáradt Tisza, ,,zúgva-bőgve" tört át minden gátat és vadul, kíméletlenül pusztított el mindent, ami útjában volt. Mindszenty pedig mindennek és mindezeknek útjában állt. Mint az anyamadár, amely szétterjesztett szárnyakkal, éles vijjogással, föl-alá repdesve védi veszélyeztetett fészkét és benne fiókáit, úgy védte Mindszenty a hazát, benne az Egyházat, a történelmi intézményeket és a megrémült magyar népet. De a gonoszság erőszakkal egymás után mindent elvett tőle: a katolikus sajtót elnémították, a katolikus szervezeteket feloszlatták, az egyházi iskolákat

államosították, a karitász-munkát megbénították, a papokat üldözték, a híveket megfélemlítették, a hitoktatást akadályozták, a kormányformát megváltoztatták, hóhértörvényt hoztak, hogy a törvényesség látszatával az ellenzéket kiirtsák. Később szétszórták a szerzeteseket, eltörölték a szerzetesrendeket, az egyházmegyékbe ún. ,,bajszos püspököket'' kreáltak, vasfüggönnyel vették körül az országot, belekényszerítették a varsói paktum erkölcstelenségébe ,,védeni a szocializmust és annak eredményeit'' és a gonoszság birodalmát; amihez csak hozzájutottak, azt kommunizálták és a titkosrendőrséggel mindenkit rettegésben tartottak. Mint Mindszenty szokta mondani, ,,megerőszakolták a hazát''! Ezeréves történelme folyamán Magyarország nem volt ily tragikus, ennyire reménytelen helyzetben. Ebben a tenger-fájdalomban, ebben a szörnyű testi-lelki szenvedésben a fájdalmak férfia lett Mindszenty József. Mivel ő volt a főpap és ő képviselte a vallást és az erkölcsöt, mivel ő volt a prímás és mintegy megszemélyesítette Rómát és a pápát, mivel ő volt az ország első zászlósura és képviselte a történelmet, a történelmi tradíciókat és a jogfolytonosságot, ami gyűlölet, harag, utálat, kegyetlenség, bosszú csak létezett a hazában e barbarizmus által, az elsősorban mind rá irányult és azt ő mind testébe és lelkébe fogadta engesztelésnek. Valójában — mint emlékirataiban írja — az ő személyén, lelkén, testén, idegein, csontján, mint áldozaton keresztül vonult be a bolsevizmus teljessége Magyarországra. De nem hátrált meg, nem menekült el. Egy tapodtat se engedett. Olyan volt, mint a gránit. ,,Erőszakos ítélettel végeztek vele és kitépték az élők földjéből'' (Iz. 53,8). Miként Krisztus nyilvános élete három év után véget ért elítélésével és keresztre feszítésével, Mindszenty esztergomi érsekségének három és fél aktív éve véget ért elítélésével és bebörtönzésével.

Akik szemtanúi voltak a szomorú eseményeknek és akik később hallottak róluk, csodálkozva mondogatták, hogy Mindszenty József az engesztelő szenvedésben feltűnően hasonló lett a fájdalmak férfiához, a szenvedő Krisztushoz.

4. MINDSZENTY SZENVEDÉSE MEGLEPŐEN HASONLÍT JÉZUSÉHOZ

Amint a napfény, amikor átmegy a prizmán, színekre oszlik, a vikárius szenvedés is, amikor átmegy az emberi valóság priz-

máján, a testen és a lelken, részekre oszlik. A szenvedés rendszerint elkezdődik 1. az ellentmondásokkal; 2. folytatódik az üldözésben; 3. fokozódik az elfogatásban; 4. csúcsát éri el a kínoztatásban; 5. beteljesül az ítéletben és annak végrahajtásában. Ezek a fázisok nyilvánvalók Jézus szenvedésében és megvannak Mindszenty szenvedésében is. Minden fázisnak megvannak a mozzanatai, amelyek jellegét adják és jelzik a fájdalom intenzitását. Ezek a mozzanatok az ,,ecsetvonások", amelyek megfestik a fájdalmak férfiának arcképét. Bennük vannak azok a mély tónusú színek, amelyek ellenállhatatlanul hatnak az észre és értelemre, de még inkább a szívre és az érzelmekre, tudatunkba hívják, hogy a szenvedés értünk van és kiváltják a hálának, a szeretetnek, az együttérzésnek, a csodálatnak az érzéseit, és Jézus esetében kiváltják az imádást is. A finomabb, tisztább, érzékenyebb lelkekben az érzelmi hatás oly nagy lehet, hogy kiváltja a könnyeket.

1. *A támadások.* Izaiás próféta szerint a fájdalmak férfiának szája olyan, mint ,,az éles kard", és a szava, mint ,,a kihegyzett nyíl". Isten adja ajkára a szót és ő adja neki a ,,tanítványok nyelvét".

Jézus hatalmas volt szóban és a közvélemény szerint senki nem beszélt úgy, mint ő. Beszéde a népnek örömöt, vigaszt, reményt jelentett. Akik az élet terhét hordozták, hittek benne, csapatosan követték és csüngtek az ajkán. Jézus szava tele volt irgalommal és részvéttel irántuk.

Mindszenty is hatalmas volt beszédében. Az emberek megigézetten hallgatták, ahol megjelent, odatódultak, csüngtek az ajkán, hittek neki, amit mondott nekik azt elfogadták és igyekeztek megtenni, amit kért tőlük. A bíboros beszédei reményt, vigaszt keltettek szerte a hazában. ,,A nemzet megértette, hogy nem szabad belsőleg összeroppannia, amire a kommunista pszichológia számított — írja Mindszenty az emlékirataiban —, hanem megnőtt lelki erővel kell hordoznia Krisztus lábnyomában a keresztet."

Míg a nép követte Jézust, a főpapok, a farizeusok és az írástudók ,,semmibe vették az igazságot és szeretetet" (Lk. 11,42), és ezt Jézus keményen a szemükre vetette. Önző céljaikért igazságtalanul és jogtalanul elviselhetetlen terheket raktak az emberekre. Jézus tiltakozott ezek ellen és felelősségre vonta őket.

,,Bizony mondom nektek, számot kell adnia ennek a nemzedéknek!'' (Lk. 11,51). Jézus kemény beszédére ellenfelei részéről a válasz nem bűneik bevallása, hibáik elismerése és a megtérés volt, hanem harag, méltatlankodás, gyűlölet, ellentmondás. Jézus beszédébe belekötöttek, tetteit kifogásolták és keresték az alkalmat, hogy vádolhassák.

Mindszentynek hasonló volt a viszonya a kommunistákkal. Míg a nép követte, a kommunisták fogukat csikorgatták és áskálódtak ellene. A bíboros jól ismerte szándékukat. Tudta, hogy a materialista, ateista Szovjetunió képére és hasonlatosságára akarják átalakítani az országot, maguknak akarják a hatalmat, meg akarják semmisíteni a vallást és a történelmi hagyományokat és mindez ellen élesen, keményen tiltakozott. Amit Mindszenty mondott, ,,éles kard és kihegyezett nyíl'' volt nekik. Árpádházi Szent Margitról mondott beszéde és a nemzeti engesztelési mozgalmak bejelentése felbőszítette őket. Sértésnek, támadásnak, reakciónak vették, hogy imára merte felszólítani a híveket, ,,hogy a magyarok el ne vesszenek''. A materialista ateisták arcátlanságnak vették, hogy ,,természetfölötti segítséget akart beiktatni'' a haza szánalmas helyzetébe.

Mint Jézus a farizeusokat és az írástudókat, Mindszenty is felelősségre vonta a kommunistákat, elítélte tetteiket, tiltakozott terveik ellen. Mikor látta, hogy a felvidéki magyarság ügyében ,,pártvonalon, hozzáértés nélkül, a lelkiismeret és a magyar érdekek mellőzésével, idegen érdekeket szolgálva'' kötöttek megegyezést, az Isten és a történelem előtt tiltakozott ellene. ,,Az újabb rengeteg szenvedés az égre kiált. Az előidézőket az Isten ítélőszéke elé idézem!'' — írta a külügyminiszternek.

Az engesztelési körlevél megjelenése óta a kommunisták állandóan támadták. Csökönyösnek, rövidlátónak, maradinak csúfolták. Azt állították, hogy a papság nem ért vele egyet és a hívek többsége nem áll mögötte. Vádolták, hogy visszaél a szabadsággal, ,,amelyet a demokrácia az egyházak, főpapok és papok számára biztosít''. Népellenesnek mondták.

Jézus nem csüggedt el a támadások közepette és Mindszenty sem csüggedt el. Izaiás szerint a fájdalmak férfiának ,,tanítására vártak a szigetek''. ,,Más helységekben is kell hirdetnem az Isten országát, hiszen azért küldettem'' — mondotta Jézus és bejárta egész Galileát. Mindszenty meghirdette Boldogasszony évét

és bejárta a hazát. A ,,szigeteknek" — városoknak, falvaknak, egyházközségeknek, búcsús tömegeknek — hirdette az engesztelést, sürgette az imát, a ,,szűzmáriás" erényes életet. ,,Az ország legjelentősebb központi helyein és Mária-kegyhelyein végighordoztuk a Mária-tisztelet fehér lobogóját és százezres tömegekben milliók álltak alája" — írja emlékirataiban. A magyar népben felébredt az Istennek és a hazának a szeretete. A megtört nádszálak fölegyenesedtek és a pislogó mécsesek lángra lobbantak. De a kommunisták éppen ettől féltek. ,,Ami igazában és valójában ingerelte őket — olvassuk a bíboros emlékirataiban —, az a hitélet fellendülése és a keresztény öntudat megerősödése volt."

2. *Az üldözés.* Jézus sorsában Lázár feltámasztása volt a fordulópont. A csoda, amely népszerűvé tette Jézust és növelte tekintélyét a nép között, végsőkig fokozta a farizeusok, a főpapok és az írástudók gyűlöletét és megerősítette őket szándékukban, hogy elfogják és megölik. ,,Ha tovább tűrjük, mindnyájan hisznek benne" — mondották (Jn. 11,41).

A kommunisták előtt mind világosabb lett, hogy a bíboros se módszerüket, se programjukat nem fogadja el, mert összeegyeztethetetlen a keresztény tanítással és ebben a feszültségben Boldogasszony évének a meghirdetése olyan volt, mint Lázár feltámasztása. Boldogasszony évének mozgalma a bíboros tekintélyét, tiszteletét, népszerűségét növelte a nép között és nagy félelmet keltett a kommunistákban. Félelmük és gyűlöletük tetőpontra hágott, amikor a bíboros kijelentette, hogy ,,az ország nem adokveszek bóvli áru, hanem Boldogasszony birtoka", nem engedheti meg, hogy ,,a nemzetet lelkünktől-testünktől idegen gondolatba beöltöztessék", és megígérte, hogy ,,nyíltan és titokban pártfogol, segít, előmozdít minden törekvést, amely a nemzetet az ősi alapokon igyekszik megtartani". Fölbőszültségükben elhatározták, hogy a bíborost útjukból eltávolítják és ehhez erőszakot alkalmaznak.

Az üldözők nem tudnak kémek nélkül lenni. A kémek kétes szolgálata kell nekik, hogy céljukat elérjék, az üldözöttet elfogják, vádolhassák és elítélhessék. Azok a ,,némelyek, akik elmentek a főpapokhoz és hírül vitték nekik, mit tett Jézus" (Jn. 11,45), kémek voltak. A kémek szándékban, érzésben, jellemben nem különböznek az üldözőktől. Éppen olyan a lelkületük, az érzelmi

és akarati beállítottságuk, mint az alkalmazóiké. A kémek ,,jószándékú embereknek tetették magukat, de állandóan azon voltak, hogy kiszolgáltassák Jézust a hatóságoknak'' (Lk. 20,20).

Mindszenty üldözői is kémeket alkalmaztak. Ágensekkel, politikai rendőrökkel árasztották el az országot, akik a bíborost mindenütt követték, figyelték szavait, lesték mozdulatait, jegyezték beszédeit, elvegyültek a tömegben és ha tehették, zavart, rendetlenséget keltettek. Ugyanakkor kutatták a bíboros múltját. ,,Fenyegetőzésekkel és megvesztegetésekkel csikartak ki gyalázkodó és rágalmazó nyilatkozatokat'' — olvassuk a Mindszenty okmánytárban. ,,A sajtó és a rádió ezek kapcsán terjedelmes tudósításokban tárgyalta a hercegprímás ‚hibáit' — kíméletlen szigorát, munkásait kizsákmányoló kapzsiságát, stb.'' (Mindszenty áldozata, 247. l.). A kémek felkeresték a püspöki hivatalokat, fontosabb egyházi személyeket, a papságot és ,,úgy mutatkoztak be, mint az Egyház hű fiai'' és kérték őket, tegyenek meg mindent ,,az Egyház és a vallás érdekének ártó Mindszenty elbocsájtására'' (Mindszenty áldozata, 263. l.).

Jézust politikai síkon üldözték és Mindszenty üldözése is politikai síkon ment. A főpapok és a farizeusok féltették hatalmukat, társadalmi helyzetüket, előnyeiket. Jézust önmagukra tartották veszélyesnek, de a veszélyt kivetítették a közjóra, az országra, a népre, a szentélyre: ,,Jönnek a rómaiak és elpusztítják szentélyünket is és népünket is'' (Jn. 11,48). A kommunisták is tulajdonképpen önmagukra, céljaikra tartották Mindszentyt veszélyesnek. Féltették önmagukat és céljaikat. Féltették a pártot, hatalmukat, előnyeiket. A veszélyt azonban kivetítették a hazára: Mindszenty ellensége a hazának, a népnek! Hazaáruló! Jönnek az amerikaiak, elfoglalják Magyarországot és még a magvát is kiirtják a ,,szocializmusnak''! ,,Legyetek tisztában azzal: a reakciónak, köztük az egyházi reakciónak, tervei megvalósításához csak egy remény van — a véres, pusztító háború, a magyar nép újabb százezreinek nyomora és pusztulása'' — mondotta Rákosi Mátyás. Dinnyés Lajos a parlamentben vádolta a bíborost, hogy a Mária-ünnepségek valójában demokráciaellenes politikai tüntetések és a zarándokoknak mondott szentbeszédek politikai uszítások az új rendszer ellen. Rákosi ismételten állította, hogy ,,Mindszentyék a demokrácia, a földosztás, a hároméves terv és a béke ellen küzdenek''.

Jézus üldözőinek és Mindszenty üldözőinek az értelmét elhomályosította a gyűlölet és lelkileg vakok lettek. A farizeusoknak és a főpapoknak eszük ágába se jutott megkérdezni, hátha a nép, a nemzet, a szentély javát és az ő javukat is éppen Jézus szolgálja, akit üldöznek és halálra keresnek, és hátha az Isten, aki annyiszor beavatkozott történelmükbe minden várakozást és értelmet felülmúló módon, Jézus által hatalmasan, csodálatosan újra beavatkozott történelmükbe, sőt az egész világ történelmébe. Mivel ő a főpap, Kaifás prófétál, amikor Jézus halálát sürgeti: ,,Jobb, ha egy ember hal meg a népért, mintsem az egész nép elpusztuljon'' (Jn. 11,50), de ő nem is sejti, hogy a fájdalmak férfia áll előtte, ,,aki meghal nemcsak a népért, hanem azért is, hogy szétszórt gyermekeit egybegyűjtse'' (Jn. 11,52). Izaiás próféta jövendölése a saját házában teljesedik be, de a főpap nem tudja, mert a gyűlölet vakká tette.

A kommunisták is így voltak. Mindszenty ellen való gyűlöletükben és elfogultságukban eszük ágába se jutott, hogy keressék az igazságot és megismerjék a valóságot. Ők, akik állítólag szeretik a népet, szívükön hordozzák a munkások és a dolgozók sorsát és paradicsomot akarnak építeni a földön, hallani se akarnak arról, hátha Mindszenty tanításában van a nép java, hátha ő tanítja az igazi demokráciát, hátha ő mutatja az utat a szebb és jobb magyar jövő felé. Amint a főpapok és a farizeusok minden további nélkül eltökélték, hogy Jézust megölik, a kommunisták is minden további nélkül elhatározták, hogy ,,kikapcsolják a magyar életből'' Mindszentyt. ,,Kikapcsolás'' az ő szótárukban az életfogytiglani börtönt vagy a halált jelenti.

A gonoszságnak és a rosszakaratnak zűrzavarában ,,az Egyház és a vallás'', ,,az Egyház és a vallás érdeke'' kifejezéseket ismételten emlegetik — éppen a kommunisták! Révai József és Rákosi Mátyás szerint ,,az Egyház és a vallás érdeke, hogy Mindszentyt kikapcsolják. Pontosan úgy beszélnek és érvelnek, mint Kaifás tette Jézus esetében. Mint az álszenteskedő főpap, az ateista kommunisták is, akik a vallásnak ellenségei és azt a gazdasági és társadalmi élet ideiglenes kivetődésének tartják, titokzatos módon ,,próféták'' lesznek és a vikárius szenvedésről beszélnek. Mindszenty bíboros szenvedését az Isten akarja, amint Ő akarta Krisztus szenvedését is. Ő akarja, hogy engesztelő áldo-

zat legyen népéért, hogy a fájdalmak férfiának képmása legyen és sebeitől, kékségétől meggyógyuljon a magyar Egyház és haza.

Mint Krisztus, Mindszenty is tudatában volt a vikárius szenvedésnek. Krisztus az utolsó vacsorán mondotta: ,,Értük szentelem magam, hogy szentek legyenek az igazságban" (Jn. 17,19). Mindszenty utolsó szózatában beszélt a vikárius szenvedésről. A szenvedés, üldözés soha nem volt szokatlan valami az esztergomi érsekek történetében, de egyetlenegyet sem üldöztek úgy, mint őt. ,,Annyi célzatosan megszőtt, százszor megcáfolt, de konokul tovább hirdetett valótlanság nem tajtékzott mind a hetvennyolc elődöm körül, mint körülöttem — mondotta. — Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám a nagyvilágban legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos."

Krisztus kijelentette, hogy ok nélkül gyűlölik és ítélik halálra. ,,Naponként a templomban tanítottam nyilvánosan" (Jn. 15,23). Mindszenty pedig, hogy üldözőinek bizonyítékait és terveit halomra döntse, gonoszságaikat leplezze, levelet írt az esztergomi káptalannak. A levél mindössze négy egyszerű mondatból áll, de ,,mintha gránitból lennének faragva", mondja Vecsey József, és hozzájuk hasonlót nem ismer a történelem:

> ,,Nem vettem részt semmiféle összeesküvésben;
> Nem mondok le érseki tisztemről;
> Nincs vallanivalóm és semmit se írok alá;
> Ha mégis megtörténne, az csak az emberi gyengeségnek következménye és azt előre semmisnek nyilvánítom."

Az üldözött Üdvözítő tanítványaival visszament Efraimba, az üldözött bíboros pedig visszavonult Esztergomba. Odahívta édesanyját és odajöttek a püspöki kar tagjai is az utolsó konferenciára.

Még egy feltűnő hasonlóság van az üldözött Üdvözítő és az üldözött bíboros között. Jézus apostolaira, a bíboros pedig papjaira gondol, mielőtt szenved. Mind a kettő búcsúzik; Jézus főpapi beszédével, a bíboros pedig papjaihoz írt levelével. Mindkettő szíve tele van szeretettel és aggódással. Mindkettő imádkozik és biztat. Mindkettő a vikárius szenvedésről beszél. ,,Kizárnak benneteket a zsinagógákból és aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz vele az Istennek" (Jn. 16,2). ,,A világban üldözést

szenvedtek, de bízzatok, mert legyőztem a világot" (Jn. 16,33). ,,Értük szentelem magam, hogy ők is szentek legyenek az igazságban" (Jn. 17,19). Így imádkozott tanítványaiért és így buzdította őket a szenvedésbe és halálba induló Jézus. Az üldözött, elfogatását váró Mindszenty pedig ezt írta papjainak: ,,Világító oszlopok legyünk. . . Egyházunk szabadságáért, szenvedő népünk és ifjúságunk megőrzéséért, a több békéért, tehát lelki, magasabb értékekért történik mindez és nem azért, amit esetleg ránk fognak. . . A kegyelem birtokában felemelkedhetünk az apostolok magaslatára, akik örülni tudtak annak, hogy Jézus nevéért gyalázatot, megvesszőzést szenvedtek. . . Ragyogjon előttünk az örök élet reménye, amit az Úr megígért: Bízzatok, én legyőztem a világot."

3. *Az elfogatás.* Mindszenty elfogatása szinte ,,indigós másolata" Jézus elfogatásának. Mindenekelőtt mindkettőben azonos a külső körülmény — a sötét éjszaka. Jézus és Mindszenty ellenségei is a sötétség leple alatt cselekszenek. Az éjszaka, a sötétség az ő idejük. A zsidó szolgák és a katonák éjnek idején mennek a Getszemáni kertbe és az ávós rendőrök este fél kilenckor érkeznek meg Esztergomba a prímási palotába. Azért kell nekik az éjszaka, mert maguk is érzik, hogy gonoszat tesznek. Akik jót tesznek, akik igazságosan járnak el, akiket a szeretet vezet, azok nem félnek attól, hogy tettüket mások látják. Sőt, mint Jézus mondja, ezek keresik a világosságot, ,,hadd derüljön fény a tetteikre, amelyeket az Istenben visznek végbe" (Jn. 3,21). A gyűlöletnek, a bosszúnak, az álnokságnak kell a sötétség, hogy elbújjon benne.

Jézus és Mindszenty elfogatásában közös az a külső körülmény is, hogy mindkettő egy nagy ünnep előtt történt: Jézusé húsvétkor, Mindszentyé karácsonykor. A főpapok és a farizeusok el akarták kerülni, hogy Jézus szenvedése és halála egybeessék a zsidó húsvéttal. Féltek, hogy az esemény megzavarja az ünnep hangulatát és talán zendülést is okoz. ,,Ne az ünnepnapon!" — mondogatták. Jézus elfogatása után azonban a főpapok és a farizeusok nem voltak többé az események urai. A dolgok más logika erejében mentek és egészen máshová vezettek, mint ők tervezték. Az Atya akarata volt, hogy Jézus szenvedésével és halálával új húsvétot alapítson, hogy a fölfeszített Krisztus legyen az új húsvéti Bárány, aki elveszi a világ bűneit, hogy az ő kékségé-

vel és sebeivel gyógyuljon meg minden ember. A mennyei Atya bemutatta a fájdalmak férfiát, akiben a próféta jövendölése beteljesedett. Új húsvét lett! ,,Krisztus, a mi húsvéti Bárányunk föláldoztatott!'' (1.Kor. 6,7).

A kommunisták se akarták a bíborost karácsonykor letartóztatni. Jobbnak látták, hogy egy-két napot várjanak. Ők ugyan nem hittek karácsonyban, de kímélni akarták a népet és annak érzelmeit. Karácsony az öröm, a béke, a család ünnepe. . . Nem lenne tanácsos azt megzavarni. ,,Ne az ünnepnapon!'' Majd karácsony után. Pedig már mindennel készen voltak. 1948. december 23-án betörtek az érseki palotába és a pincétől a padlásig annak minden zúgát átkutatták. A házkutatás öt óra hosszat tartott. Tulajdonképpen a bíboros már a kezükben volt, csak a bilincset kellett volna rátenni és elhurcolni, de nem tették. Karácsony miatt türtőztették magukat.

Az ünnep elmúlt. Karácsonyt megünnepelte az ország és a kommunisták úgy gondolták, hogy cselekedhetnek és Mindszentyt letartóztathatják. Nem sejtették, hogy más végzés is van itt. Karácsony másnapja Szent István vértanú ünnepe, amikor az Egyház a vértanúságot dicsőíti és az első vértanút a betlehemi jászol mellé helyezi, mert minden vértanúság forrása az, aki Betlehemben megszületett, hogy értünk a fájdalmak férfia legyen. A letartóztatásban az Atya Mindszentyt, mint a fájdalmak férfiát Jézus jászola mellé állította és ezzel karácsonynak — legalábbis magyar földön és mindenütt, ahol magyarok azt ünneplik — új jellegzetességet adott.

A szolgák és a katonák, akik ,,kardokkal és dorongokkal'' mentek a Getszemáni kertbe, hogy Jézust elfogják, valójában csak külsejükben és felszerelésükben különböznek a géppisztolyos, mundéros rendőröktől, akik Esztergomba érkeztek, hogy Mindszentyt letartóztassák. Ha a dorongoktól, kardoktól, géppisztolyoktól elvonatkoztatunk, ugyanazokat az embereket találjuk: durva bérenceket, kegyetlenkedésre hajlamos, eltévelyedett alakokat. Inkább sajnálatra méltók, mint megvetendők. Semmi kétség, Jézus is és Mindszenty is a ,,bűnösöket'' látta bennük és mint a jövendölésben a fájdalmak férfia ,,imádkozott a bűnösökért'', Jézus is és Mindszenty is imádkoztak érettük és megbocsájtottak nekik, hiszen nem tudták, mit cselekszenek (Lk. 23,34). ,,Nem vádolom vádlóimat — írja Mindszenty. — Imádkozom az igazságos-

ság és a szeretet világáért. Azokért is, akik Mesterem szava szerint nem tudják, mit cselekszenek: szívből megbocsájtok nekik." De később megjegyzi, közte és kínzói között irtózatos szakadék tátongott. ,,Nem gyűlölöm őket — írja —, csak leküzdhetetlen borzongás és taszító érzés élt bennem velük szemben. Amikor csak lehetett, elnéztem a fejük fölött. Így érzékeltettem ezekkel a lelki roncsokkal, mennyire megvetendő az a romlottság, amellyel ők egy ellenséges hatalomnak gonosz terveit a saját népük és a keresztény magyar nemzet ellen végrehajtják." Talán Jézus isteni szívében is benne lehetett a gonoszságnak ez a megvetése. Ő is ,,elnézett" a gonoszok feje fölött és nem válaszolt a kérdésükre. Hallgatott Kaifás előtt (Mt. 26,53), nem méltatta feleletre Heródest, aki sokat faggatta (Lk. 23,9), a főpapok és a vének vádjaira semmit se felelt (Mt. 27,12), nem válaszolt Poncius Pilátusnak (Jn. 19,9). Mikor Péter Gábor közölte Mindszentyvel, hogy a püspöki karban többen ellene foglaltak állást, Mindszenty is hallgatott. Hallgatott Décsi Gyula előtt is, aki kísértette, hogy változtasson magatartásán.

Nem kronológiailag, hanem pszichológiailag tartozik ide, hogy a börtönben 1949. október 15-én, a bíboros sejtése szerint Rajk László kivégzése után, amikor Péter Gábor mint egy új ,,ecce homo"-t bemutatta az ,,államtitkárnak" és az újságíróknak, Mindszenty hallgatott és egy szót sem szólt nekik. Krisztus gúnyruhában volt — bíborköpenyt viselt —, amikor Pilátus a tömeg elé vezettette. Mindszenty is gúnyruhában — ,,talpig darócban" — állt a ,,harsányan nevető" társaság előtt. Amikor cellájába visszavitték, letérdelt és hálát adott, hogy ,,a názáreti Jézussal megoszthatta gyalázatát".

Nagy jelentőségű hasonlatosság az Üdvözítő elfogatása és a bíboros letartóztatása között az, hogy Jézus is és Mindszenty is tudta, mi vár rá. ,,Be kell teljesednie annak, amit az Írás mond rólam. . . Sorsom beteljesedik" — mondotta Jézus apostolainak (Lk. 22,37). ,,Én vagyok a kiszemelt fővádlott" — mondogatta Mindszenty. Jézus is és Mindszenty is imádkozva várja a letartóztatást. Jézus a Getszemáni kertben a kövön térdel és imádkozik, Mindszenty pedig Esztergomban az imazsámolyán térdel és imádkozik. Jézus is és Mindszenty is elfogadja az Atya akaratát: ,,Atyám, ne az én akaratom teljesüljön, hanem a tied" —

imádkozza Jézus. ,,Nincs megállás, nem szabad megtorpanni, menni kell tovább'' — suttogja Mindszenty.

Jézus is és Mindszenty is szelíden tiltakoznak az igazságtalan eljárás ellen. ,,Mint rabló ellen, úgy vonultatok ki, kardokkal és dorongokkal. Egész napokon át ott voltam a templomban s nem vetettetek rám kezet. De ez a ti órátok, a sötétség hatalmáé'' (Lk. 22,52—53) — mondotta Jézus a szolgáknak és a katonáknak, de megadta magát nekik. Mindszenty is tiltakozott és a ,,letartóztatási végzést'' kérte, aztán bíborosi méltóságára hivatkozott. De a kommunistáknak nincs szükségük, hogy jogi formalitásokkal bajlódjanak, ami pedig a bíborosnak kijáró tiszteletet illeti, az nekik, ,,az éber demokratikus rendőrségnek'' nem számít, mert ők a ,,hazaárulókat, a kémeket, a valutaüzéreket'' akkor is észreveszik, ha azok bíborosi talárban vannak. De mint Jézus, Mindszenty is ellenállás nélkül megadta magát.

És végül az elfogatáskor az Üdvözítőnek és a bíborosnak is volt egy kérése. Jézus tanítványai szabad elbocsátását kérte: ,,Ha engem kerestek, ezeket engedjétek el'' (Jn. 18,8). Mindszenty pedig édesanyjától akar elbúcsúzni. Kitépi magát a rendőrök gyűrűjéből, odamegy édesanyjához, megcsókolja a kezét és az arcát.

A csapat tagjai Jézust megkötözték és az éj leple alatt vitték be Jeruzsálembe Kaifásnak, a főpapnak a házába. Mindszentyt a rendőrök eltuszkolták édesanyja mellől, sodorták magukkal le a lépcsőkön a kapualjba, belökdösték egy hatalmas elfüggönyözött autóba és az éjszakában robogtak vele Budapestre az Andrássy út 60-ba, ahol Péter Gábor, a hírhedt rendőrfőnök, a beteges szadista volt az úr.

Amikor a szolgák és a katonák kardjukat, husángjukat, fáklyáikat rázva a Getszemáni kertből kivezették a megkötözött Üdvözítőt, akkor teljesedett be a próféta szava: a gonoszok közé sorolták a fájdalmak férfiát. A lefüggönyözött autóban Mindszenty jobbjára ült a rendőr alezredes, baljára az őrnagy, vele szemben pedig két géppisztolyos rendőr. A gonoszok közé ültették a fájdalmak férfiát. Jézus esetében a katonák és a szolgák, Mindszenty esetében pedig a rendőrök a megkínoztatás ágensei lesznek. Ezek fogják verni, rugdalni, korbácsolni, kínozni őket.

A Szentírás nyíltan mondja, hogy a sátán, minden gonoszság és bűn ősatyja, jelen volt Jézus elfogatásakor. Szent Lukács sze-

rint az Üdvözítő elfogatásának idejét a ,,sötétség hatalma órájának'' mondta (Lk. 22,53). Júdásban, aki a katonákat, szolgákat, a főpapokat és a farizeusokat vezette a kertbe és áruló csókkal nekik Jézust megjelölte, benne volt a sátán. Szent János drámaian mondja el, hogy az utolsó vacsorán, amikor Jézus átadta a falatot Júdásnak és ő azt magához vette, a szerencsétlen árulóba rögvest a falat vétele után ,,beleszállt a sátán'' és azonnal kiment a sötét éjszakába (Jn. 13,37).

Jelen volt-e a sátán Mindszenty elfogatásakor? A bíborosnak az volt az érzése, hogy letartóztatásakor a sötétség hatalma vette körül. Idézte Jézust és elfogatását ő is a ,,sötétség órájának'' hívta. Az elfogatás vezetője Décsi Gyula rendőr alezredes volt, akiről a bíborosnak az volt a benyomása, hogy benne volt a sátán. De álljanak itt a bíboros szavai. ,, . . .Décsi alezredes felkeresett szobámban. Egyedül jött és sok egyéb között — amire nem emlékszem — azt mondta, hogy legalább 4-5 évi börtönre számíthatok. Ezt ő nyugodtan állíthatja — folytatta —, hiszen a népbíróság is hozzájuk igazodik. Bár vannak aggályai is. Számítani lehet arra, hogy a pártvezetőség utasítására az ügyész súlyos büntetést kért. Ha annak idején nem lettem volna erősen ellene az Egyház és az állam közötti megegyezésnek, nem kellene félnem. A párt ezt tartja központi kérdésnek, e körül forognak, mint tengely körül, a problémák az egyházpolitikai fórumon. Ha most tehát kedvezőbb álláspontot tudnék elfoglalni, és feladnám ellenzésemet és ha kifejezném készségemet az együttműködésre, úgy talán tudnának számomra és az Egyház számára kedvezőbb helyzetet teremteni a tárgyalások folyamán és még az ítélethozatal előtt.

— Ne felejtse el — teszi hozzá aggódást színlelő, de kioktató hangon —, hogy ha elítélik, a Vatikán is meg fogja fosztani állásától, hiszen benne van Szent Pál leveleiben, hogy ‚bűnben elítélt püspök ne legyen a hívek fölött'.

Én érdektelenül ülök a rendőr alezredessel szemben, nem szólok semmit. Homályosan gyanítom, nagy csábítóval, kísértővel állok szemben. A falon Décsi feje fölött színes fénykeretet látok táncolni. (Ezt a jelenséget tapasztalom sűrűn a fegyházban, a rabkórházban, sőt bár már ritkábban — később is szabadulásom után.)''

4. *A kínzások.* A próféta szerint a fájdalmak férfiát lemeztelenítik, hogy mezítelen hátát megostorozzák, arcul verik és té-

pázzák, csúfolják és leköpdösik. Jézust a katonák megfosztják ruháitól, megostorozzák, gúnyruhába öltöztetik, csúfolják, arcul verik és leköpdösik. Mindszentyt levetkőztetik, bohócruhába öltöztetik, gumibottal verik, a szobában bottal és késsel körbekergetik, csúfolják és gyalázzák.

A tisztaság erényének elkötelezett ember számára nem fizikailag, hanem lelkileg fájdalmas a levetkőztetés. Amikor a ruhát letépik róla, szinte kiszakítják a társadalomból, megfosztják jogaitól és minden védekezéstől, nevetségessé teszik és a létezés minimumára redukálják. Mint a próféta mondja, ,,kitépik az élők földjéből'' (Iz. 53,8). Jézusról a katonák lehúzták varratlan köntösét, Mindszentyről a rendőrök lecibálták papi reverendáját és alsóruháját. A legtisztaságosabb Üdvözítő és a tisztaságos bíboros is mezítelenül, szégyenpírban állt ellenségei előtt. A finom lelkű papnak már a reverendától való megfosztás is fájdalmas: ,,Engem nemigen szoktak látni civilben és a reverendától való megfosztás mély keserűséggel tölti el lelkemet. A reverenda a pap testőre.'' A teljes levetkőztetés a legmélyebb megalázás és egyedüllét.

Az áldozat mezítelensége a kínzókban erkölcstelen, aljas érzéseket és gondolatokat támaszt és trágár beszédekbe kezdenek, ocsmány megjegyzéseket tesznek. ,,Szinte versenyre kelnek a trágárságban'', olvassuk a bíboros emlékirataiban és legelviselhetetlenebb lesz neki ,,a piszkos emberi ajkak beszédje''. Bordélyházi élményeiket és élvezeteiket részletesen mondják el. Az ocsmányság ellen imával védekezik, de amint észreveszik, hogy imádkozik, ,,azonnal még mocskosabb és még trágárabb témába kezd a szobaparancsnok és a suhancokból lett őrök vihogva folytatják''. Az erkölcstelen viselkedés a bíborosnak ,,élesen a szívébe vág'' és a Boldogságos Szűzhöz könyörög segítségért és ,,imádkozik a bűnösökért''. Nincs bizonyítékunk, hogy a szolgák és a katonák kínozták-e az Üdvözítőt trágár beszédükkel, de nem járhatunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük. Ha Szent Ágoston szerint az igazságtalan beszéd meggyilkolja, akkor az ocsmány, trágár beszéd kínozza az ártatlant.

A levetkőztetést követi a ,,beöltöztetés''. Új ruhát, gúnyruhát húznak az áldozatra. Jézust legalábbis kétszer öltöztették gúnyruhába: ,,Heródes csúfságból fehér ruhába öltöztette, aztán visszaküldte Pilátushoz'' (Lk. 23,13), és amikor Pilátus halálra

ítélte, a katonák ,,bevezették Jézust a helytartóságra, odagyűjtötték köréje az egész helyőrséget. Megfosztották ruhájától, bíbor színű köntöst adtak rá'' (Mt. 27,27—28). A katonák a gúnyolódás közben megrészegülnek: ugrálni kezdenek Jézus körül, köpködik, verik, letérdelnek előtte és a zsidók királyának csúfolják. A rendőrök Mindszentyt is elfogatása éjjelén haladéktalanul ,,beöltöztetik — bő, keleti jellegű tarka bohócöltönyt'' húztak rá. Ott volt az egész osztag és ,,hirtelen táncolni kezdtek'' körülötte. Az őrnagy örömittasan kiabálta: ,,Kutya! De rég vártuk ezt a boldog órát! Csakhogy ennyire jutottunk!'' Majd később a katonák Jézust a keresztre feszítésre saját ruhájába öltöztetik, a rendőrök pedig Mindszentyre a tárgyalások és az ítélet idejére papi civilt adnak.

Pilátus Jézust a bíbor színű palástban vezettette ítéletre a nép elé, a rendőrök pedig Mindszentyt mindig a bohócruhában vitték kihallgatásra. A bíbor palástba és a bohócruhába való öltöztetés folytatása és fokozása annak a lelki kínzásnak, amely a levetkőztetéssel kezdődött: megsemmisíti az áldozat méltóságát, Jézus királyságát és Mindszenty főpapságát. A rendőrfőnök egyszerűen ,,kutyának'' mondja a bíborost. Se a katonáknak, se a rendőröknek nem kell tartaniok senkitől és semmitől többé — kezükben van az áldozat és azt testileg is kínozhatják, kényük-kedvük szerint verhetik, rugdoshatják.

Jézus ostorozására, annak módjára szörnyű fájdalommal, rémülettel gondolunk. Fölmérjük a kín nagyságát; ha meggondoljuk, hogy az ostorozással talán a keresztre feszítést akarták elkerülni: ha belehal a megostorozásba, nem kell a Kálvária! Mindszenty verésének más volt a célja. A rendőrök őt nem akarták agyonverni, sőt mindent elkövettek, hogy a kínzások ellenére is ,,jól nézzen ki'', jó egészségben és erőben lássék lenni. A bíborost azért verték, hogy ,,azt vallja, amit ők akarnak''. A gumibotozással ,,vallani tanították''. Valahányszor megtagadta az előre elkészített jegyzőkönyv aláírását, jött a gumibotozás. Erőszakkal lemeztelenítik, a rendőrtiszt letiporja vízszintesen a földre és elkezdi verni a talpán és ,,megy mind feljebb''. Míg a verés folyik, a szomszéd szobából harsog a hahotázás. Az őrnagy ,,kimerülten liheg, de nem hagyja abba a kínzásomat, hiszen nagy gyönyörűsége lehet abban, hogy végre elérkezett az óra, hogy Magyarország prímását levetkőztetve botozhatja''. A bíboros elalél a verés

alatt, de föllocsolják, újra ráhúzzák a bohócgúnyát és visszaviszik a cellájába. A következő éjjel újból kezdődik a vallatás és ha nem azt vallja és nem azt írja alá, amit a rendőrség akar, újra jön a gumibotozás. Mindszentyt legalább nyolcszor, de lehetséges, hogy húsz alkalommal is megverték és a verés előtt mindig lemezteleníttették.

A veréssel csaknem mindig más testi és lelki kínzások is járnak. Már a letartóztatás első éjszakáján egy marcona rendőrtiszt teljes erejével nekifut és csizmájával úgy rúgja meg a gerincén, hogy mindketten a falnak esnek. Másik alkalommal a rendőrőrnagy egyik kezében gumibottal, a másikban hosszú éles késsel, mint a lovardában a lovat, ügetésre fogja és körbekergeti a szobában. A gumibottal mezítelen hátát és ágyékát veri, a késsel pedig hadonászik és ordítva fenyegetőzik: ,,szétverlek, felaprítlak reggelig. Hulládat darabokban a kutyáknak vetem és a csatornába dobom!'' A szálkás padló szúrja a bíboros talpát. Az egész teste kínban van. Közben a kéjelgő rendőr azzal rémíti, hogy édesanyját idehozza és mezítelenül állítja eléje. ,,Anyádat itt üti meg a guta, de meg is érdemli, mert téged hozott a világra!''

Minden veréskor valami más, testi vagy lelki kínzás is van. Ha más nem, kézzel, iratcsomóval, ököllel verik, csúfolják, trágárkodnak előtte. És mindez éjjel megy. Éjjel történik a vallatás, a lemezteleníté s, a botozás, újra a bohócruhába bújtatás. ,,Az alvás folyamatos megvonása az egyszeri halálnak legkegyetlenebb megsokszorozása'' — írja a bíboros emlékirataiban. Jézust is éjjel vallatták, vádolták, köpdösték, öklözték.

A kimerült, megkínzott emberben aztán megrendül a lélek is. Felmerül benne az elhagyatottság érzése, jön az aggodalom, bizonytalanság fogja el, belső ellenállása összeroppan. Értelem, akarat, emlékezet elgyöngül és a nagy és szent értékek, amelyekre rátette az életét, elhalványulnak és jelentéktelenekké lesznek. Félelemérzet fogja el és megbénítja. Ítélőképessége megsemmisül. Az ,,öntudat szerkezete'' romokban van. Az ellenség jól tudja ezt és kínzói kegyetlen, gonosz játékba kezdenek vele. Egy magát katolikusnak és becsületesnek tartó rendőr főhadnagy ,,ráveszi'', hogy szökést próbáljon meg az amerikaiak segítségével és az ő közreműködésével. Décsi alezredes, az elfogatója, rábeszéli, hogy ,,kapcsoltassa ki magát a népbírósági tár-

gyalásból" és írjon levelet az igazságügyi miniszternek. A védőügyvédje pedig rábeszéli, hogy ,,tartsa titokban a kínzásokat" és a tárgyaláson ne említse azokat. Természetesen mindezek a ravaszságok a tárgyaláson ,,bizonyítékok" lesznek, hogy bűnös és méltó az ítéletre.

Az Üdvözítő szenvedésében is van aggodalom és félelem. Ő is kérte, hogy múljék el tőle a pohár. A kereszten úgy érezte, elhagyta az Atya. De Jézusban nem volt ,,lelki erőtlenség". Benne mindig erős és fényes volt a lélek, mert személye a Szentháromság második személye volt. Az emberek, még a legnagyobbak és a legszentebbek is hosszú kínzások között elérkeznek egy ponthoz, amikor nemcsak a test, de a lélek is ,,erőtlenné" válik. ,,Senki se ismert volna rám, aki csak egy hónappal előbb látott" — írja Mindszenty. Erről az állapotról beszélt XII. Pius pápa a bíborosoknak és ,,titokzatosnak" mondotta, hogy ,,váratlanul törékeny és ingatag lénnyé változott egy eddig természetben és magatartásban kivételesen erélyes ember". A pápa azonnal ki is mondta az igazságot: ,,Ez a viselkedés vád nem a vádlottal, hanem a vádlókkal szemben!"

Míg a kínoztatás folyt és Mindszenty személyét összetörték, ment a propaganda. Amint az írástudók és a farizeusok felizgatták a népet, hogy Jézust halálra kérjék, a kommunisták is újságokban, rádióban, beszédekben, gyűléseken hirdették Mindszenty bűnösségét és követelték elítélését. ,,A bírák előtt állnak az árulók Mindszentyvel az élen, aki hűtlenné vált a krisztusi tanításhoz, aki burkolt politikai jelszavakkal és titkos összeesküvéssel akarta romlásba vinni a magyar népet és megfosztani demokratikus vívmányaitól. Az éber rendőrség azonban leleplezte a kémek, összeesküvők és valutaüzérek bűnszövetkezését. . . A népbíróság hozza meg a megérdemelt legszigorúbb ítéletet. . ."

Krisztust keresztha lálra ítélték, a bíborost pedig életfogytiglani fegyházra.

5. ,,VÉGSŐ PECSÉT"

A világirodalomban először Plutarkhosz hasonlította össze nagy emberek életét, hogy tanítást vonjon le belőlük. Szent Ferenc követői folytatták ezt az irodalmi formát, amikor összehasonlították Krisztust és Ferencet. A céljuk az volt, hogy az összehason-

lítással minél többet tudjanak meg Krisztusról és Ferencről, és hogy Ferenc által minél jobban szeressék és csodálják Krisztust, Krisztus által minél jobban értékeljék Ferencet, aki mindenben hasonló akart lenni hozzá. A franciskánusok az összehasonlításban soha nem tévesztették szem elől, hogy a hasonlóság ellenére is óriási a különbség Krisztus és Ferenc között — Krisztus Istenember, az élő Isten Fia, az Atya fényessége, Ferenc pedig csak halandó ember. De az összehasonlítás örömmel töltötte el őket, örvendeztek és hálálkodtak, mikor egy-egy hasonlóságot felfedeztek. Így jutottak el ahhoz az állításhoz, hogy Ferenc ,,alter Christus" — második Krisztus. A legnagyobb hasonlóságot Krisztus és Ferenc között a szenvedésben találták. A felfeszített Krisztus és a szent sebekkel megjelölt Ferenc között a hasonlóság akkora, hogy annál többet, nagyobbat, tökéletesebbet nem lehet keresni. ,,Jézus jegyeit viselem testemben!" (Gal. 6,17) Mint Dante mondja, minden hasonlóságon, amely Krisztus és Ferenc között van, ez a ,,végső pecsét", *„l'ultimo sigillo"*.

A ferences irodalom példáját követtem, amikor az Üdvözítőt és Mindszenty bíborost összehasonlítottam és a hasonlóságot köztük pontosan és kizárólagosan a szenvedésben kerestem. A szenvedő Üdvözítő által jobban megismerjük és értékeljük Mindszentyt és a szenvedő Mindszenty által hálánk növekszik, hitünk erősödik az értünk szenvedő Üdvözítőben. Persze, a hasonlóság ellenére a különbség több mint óriási Krisztus és a bíboros között. Krisztus, a fájdalmak férfia, akiről a próféta jövendölt, az Istenember, aki szenvedésével és halálával megváltotta a világot, kékségével és sebeivel visszaadott bennünket az Atyának. Mindszenty csak egy szenvedő, megkínzott ember, aki felajánlja magát és népéért imádkozik.

Szent Pál mondja, az Isten saját Fiát sem kímélte, hogy értünk áldozatul adja (Róm. 8,31), és úgy látjuk, Mindszentyt se kímélte, hogy a magyar népért áldozatul adja. Meglepő a szenvedésben való hasonlóság Krisztus és Mindszenty között. Ennek alapján hívhatjuk Mindszentyt is a fájdalmak férfiának. Ez a hasonlóság a végső pecsét Mindszenty életszentségén, erkölcsi nagyságán, kiválasztottságán. Ennél többet, szebbet, nagyobbat, szentebbet nem kereshetünk.

A huszadik század keresztjeire feszített Mindszenty József
Alberto Ceppi szobra

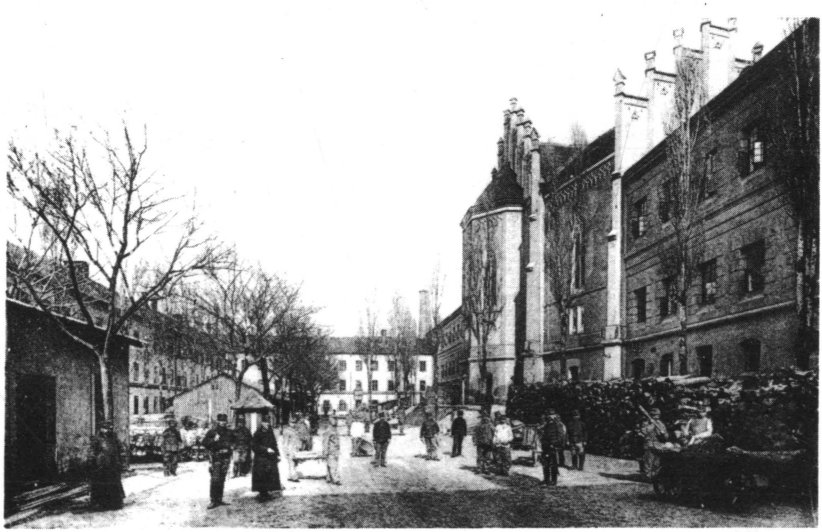

A váci fegyház udvara. Mindszenty bíboros a börtönben sétáin magával vitte az Oltáriszentséget.

A bíboros Budapesten a háborúban összelőtt prímási palota erkélyén

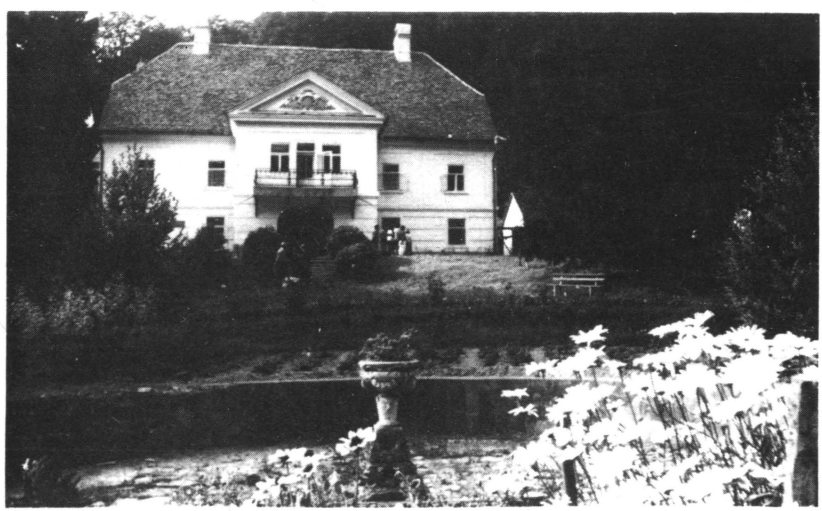

Püspökszentlászló, a pécsi püspök nyaralója, ahol a kommunisták tartották Mindszenty bíborost 1956 nyarán

A „felszabadítók" Budapesten

A száműzött bíboros megáldja a magyar határt 1971-ben

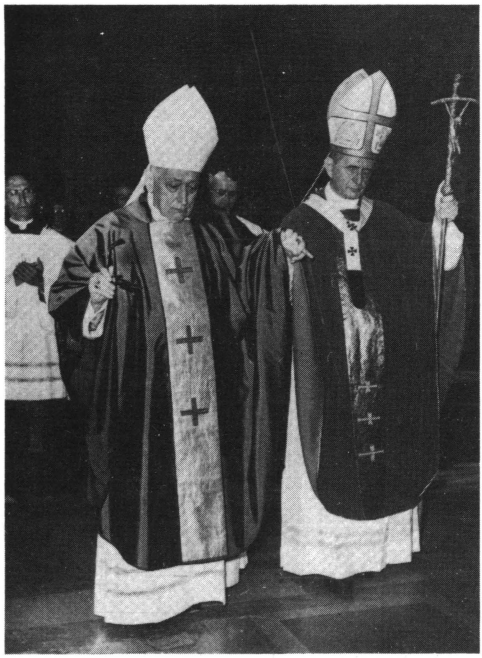

VI. Pál pápa bemutatja Mindszenty bíborost a szinódusra összegyűlt püspököknek

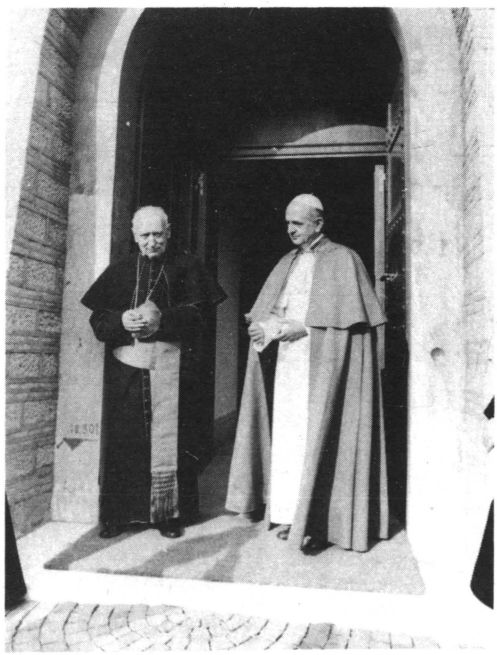

VI. Pál pápa és Mindszenty bíboros utai szétválnak. 1971. október 23-án a bíboros elhagyta Rómát és Bécsben a Pázmáneumba költözött.

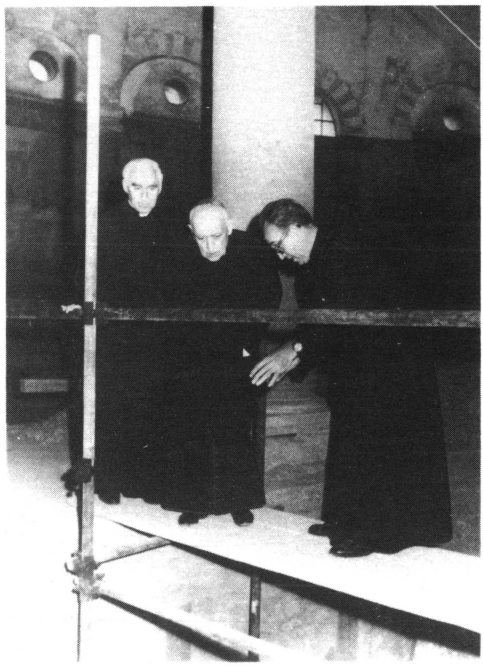

A bíboros meglátogatja Santo Stefano Rotondót, tituláris templomát, Rómába érkezése után, 1971 októberében. „Minden rom — rom-ország, rom-palota, rom-templom." Msgr. Mester István és Ritz Sándor jezsuita testvér a bíboros kísérői.

Szent István király „rom-kápolnája"
a Santo Stefano Rotondóban

„Bilincsekben" — id. Varga Ferenc
szoborterve Mindszenty bíborosról
a Santo Stefano Rotondóba

Mindszenty bíboros könnyezik a „Könnyező Szűzanya" amerikai kegyhelyén, Matawanban (New Jersey) — Eöry Gyula felvétele

7. NAGY SZENT PÜSPÖKÖK TÁRSASÁGÁBAN

Mint Esztergom érseke, Mindszenty bíboros büszkén emlegette azokat az elődeit, akik az Egyház szabadságát védték magyar földön az állam túlkapásai ellen. Köztük volt a szent életű Bánki Lukács, Palóczy György, Kanizsay János, a nagy Pázmány Péter, és közvetlen elődje, Serédi Jusztinián.

Történelmi jelentőségében és nemzetközi viszonylatban Mindszenty ezeket messze felülmúlta és az Egyház történetében méltó társa lett azoknak a nagy püspököknek, akiket az Egyház szentnek tisztel és példaképnek tart jogai és az erkölcsi rend védelmében: Szent Atanáz, Szent Anzelm, Becket Szent Tamás, VII. Szent Gergely pápa, Fischer Szent János, Aranyszájú Szent János és Szent Ambrus. Harca folyamán Mindszenty ezeket említette és hivatkozott is rájuk.

1. SZENT ATANÁZ

328-ban született és 379-ben halt meg. Alexandria püspöke volt. Kortársai ,,igazhitű atyának'' hívták, az ,,Egyház oszlopának és sebei orvosának'' mondták, és ,,vallási géniusznak'' tartották. Atanáz remete Szent Antal tanítványa volt. Newman bíboros mondja, ,,Atanáz volt az, aki az apostolok után a kereszténység legszentebb tanait tanította és azokat számunkra biztosította''. Atanáz tiltakozott az ellen, hogy a császárok a hit tanítása fölött hatalmat gyakoroljanak és az Egyház életébe beleavatkozzanak. Mindszenty az Egyház szabadságáról tartott előadásában említi, hogy a császárok ötször száműzték Szent Atanázt.

2. SZENT ANZELM

1034-ben született és 1109-ben halt meg. Canterbury érseke volt. Ő a skolasztika atyja és a közvélemény kora legjobb teológusának és legkedvesebb egyéniségének tartja. Az Egyházban Szent Ágoston és Szent Tamás mellett ő a legvilágosabb és legeredetibb gondolkozó. Dante Paradicsomában ,,Aranyszájú Szent János mellé, a nap szférájába teszi a fény és az erő lelkei közé".

Ez a szelíd tudós bencés nem akart érsek lenni, de a püspökök a kezébe nyomták a pásztorbotot és Te Deumot énekelve vitték a székesegyházba. Anzelmnek védenie kellett az Egyház függetlenségét I. Hódító Vilmos, II. Vörös Vilmos és I. Henrik angol királyok ellen, akik az Egyház vagyonának részét, a püspökök és az apátok kinevezését és beiktatását maguknak követelték. Vörös Vilmos kijelentette, hogy a kolostorok és a templomok éppen úgy az övéi, mint a koronája. Anzelmnek kétszer is el kellett hagynia Angliát és megtiltották neki a visszatérést. Végül is Anzelm győzött a pápa segítségével.

Szent Anzelm nagyon szerette és tisztelte a Szűzanyát. Mindszenty a kongregánistáknak mondott beszédében idézi Anzelm imáját a Szent Szűzhöz: ,,Semmi sem egyenlő veled, Úrnőnk, semmi se hasonlítható hozzád. Minden, ami csak van, vagy fölötted vagy alattad van. Ami fölötted van, az egyedül az Isten, ami alattad van, az mind, ami nem Isten."

3. VII. SZENT GERGELY PÁPA

Meglepő, hogy ennek a nagy, szent pápának nem tudjuk se a születése idejét, se születése helyét. Valószínű, hogy 1020 körül Toscanában született. 1085-ben Salernóban száműzetésben halt meg. Hat pápának volt belső munkatársa. Oly tehetséges és ügyes volt, és a pápákkal való kapcsolata oly ismertté tette a nevét, hogy Róma népe és papsága felkiáltással választották meg pápának. A választás nem volt az 1059-ben a pápa választására kihirdetett szabályok szerint és ez lett az oka, hogy Gergely a megválasztása után nem foglalta el a pápai széket, hanem csak 30 nappal később, Szent Péter és Pál ünnepén. Így, mintegy az apostolok tekintélyével korrigálta a választásában elkövetett törvénytelenséget.

Gergely zseniális jogász volt. Mindent a törvény szempontjából nézett és azt vallotta, a törvény az eszköz az isteni igazságok tanítására és azok megtartására. A hibák, a visszaélések azért vannak, mert a törvény nincs betartva. A törvény betartása eredményezi az igazságot és az igazság szeretete az igazságosság, a keresztény élet teljessége — az életszentség. Szerinte a pápaság elsősorban ,,kormányzás'', ami lehetetlen törvények nélkül. A pápának Jézus Krisztustól van a hatalma, hogy törvényeket adjon. ,,A kötés és oldás'' hatalma alól senki — se császár, se király, se püspök, se egyszerű hívő — nem kivétel. Minden kereszténynek feltétel nélkül engedelmeskednie kell a pápának, mint Krisztus földi helytartójának. Minél nagyobb egy keresztény méltósága és minél nagyobb a felelőssége, annál erősebben kötelezi a törvény. Ezzel a meggyőződéssel fogott az investitúra megszüntetéséhez.

Abban az időben, amikor Gergely Szent Péter trónjára került, a püspökök inkább a császárnak és a királyoknak engedelmeskedtek, mint a pápának és inkább a földi uralkodók, mint az evangélium szolgálatában álltak. Pápaságának második böjti zsinatán tehát törvénnyé tette és kihirdette, hogy világi uralkodók senkinek nem ajándékozhatnak semmiféle egyházi hivatalt, püspököt vagy apátot nem iktathatnak be hivatalukba; világi uralkodóktól senki nem fogadhat el semmiféle egyházi méltóságot, se abba való beiktatást. Ha a törvénynek nem engedelmeskedik, kiközösítés alá esik az uralkodó is és az egyházi személy is.

A szent életű, szigorú, erős meggyőződésű pápának azonban meggyűlt a baja a királyokkal és a püspökökkel. IV. Henrik császár lett a legnagyobb ellensége. A viszály odavezetett, hogy a pápa a császárt kiközösítette és az alattvalóit az engedelmesség alól feloldotta, a császár pedig letette a pápát és ellenpápát vitt Rómába. A pápa és a császár közötti viaskodás következményeként Róma szánalmas állapotba került. Gergelynek is távoznia kellett az örök városból. Guniscard norman herceg védelme alatt Salernóba menekült, ahol a küzdelembe belefáradva, testben-lélekben kimerülve meghalt. ,,Szerettem az igazságot, gyűlöltem a gonoszságot, ezért halok meg száműzetésben'' — mondotta halálos ágyán.

Látszatra Gergely pápa veszített, de a valóság az, hogy az ő bátorsága, tudása, meggyőződése és nem utolsósorban munkája és szenvedése hozta meg a gyümölcsét utódainak sikereiben. VII. Szent Gergely pápa ,,mint az Egyház szabadsága és a lelki értékek védelmezője áll a történelem előtt" (Katolikus Lexikon). Mindszenty bíboros említi a nevét az Egyház szabadságáról mondott előadásában.

4. BECKET SZENT TAMÁS

Ő is Canterbury érseke volt. 1118-ban született és 1170-ben a székesegyházban gyilkolták meg II. Henrik szolgalelkű lovagjai. Mint ember hirtelen természetű és erős akaratú volt. Hajlott a világiasságra is. A király kedvelte és kancellárjává tette. A püspökké szentelés azonban gyökeresen megváltoztatta: aszkéta lett, sanyargatta magát, ciliciumot hordott, sokat imádkozott és naponta hosszan elmélkedett. A püspökszentelés megváltoztatta a viszonyt is közte és a császár között. Elvesztette a király kegyét, és II. Henrik Tamáshoz való kedvessége lassan gyűlöletté változott. A westminsteri zsinaton a király követelte a püspököktől, hogy fogadják el ,,a királyi szokásokat", amelyek között volt, hogy egy püspök a király engedélye nélkül nem mehet Rómába; a király jóváhagyása nélkül nem fellebbezhet a pápához; senkit nem lehet kiközösíteni, ha azt a király ellenzi. ,,Él az én Uram és ezekre nem ütöm rá a pecsétemet!" — kiáltott föl Tamás, amikor a 18 királyi szokást elolvasta. Tamásnak menekülnie kellett Angliából. Végül is látszatra Tamás és a király kibékültek, de amikor Tamás Angliába visszatért, három püspököt felfüggesztett, mert azok tudta és engedélye nélkül Henrik fiát kiskirállyá koronázták.

December 29-én délután az érsek a katedrálisba ment zsolozsmára, amikor három fegyveres lovag dörömbölt az ajtón. Az érsek maga nyitotta ki nekik az ajtót. A lovagok dühösen ordítozva a három püspök feloldozását követelték és kardjukkal rátámadtak az érsekre. Szent Tamás véresen rogyott össze. Utolsó szavai voltak: ,,Uram, kezedbe ajánlom lelkemet. Jézus nevéért, az Egyház védelmében örömest halok meg." Az egyik lovag egy hatalmas ütéssel levágta az érsek fejét. Az ütés olyan erős volt, hogy a kard eltört a padlóban. A lovag az eltört

kard hegyével a koponyából az agyvelőt az oltár lépcsőjére kaparta.

Tamás érseket azonnal vértanúnak és szentnek kiáltotta a nép. Tisztelete elterjedt az egész Egyházban. Esztergomban is van egy kápolna a tiszteletére szentelve. VIII. Henrik annyira gyűlölte, hogy a testét elégettette. De ennek ellenére is Becket Szent Tamást az angol Egyház legfényesebb csillagának tartják. T.S. Eliot azt mondja, ,,Tamás vére gazdaggá és szentté tette Anglia földjét.''

Mert vértanúid és szentjeid vére
Gazdaggá teszi a földet, megalapítja a szent helyeket.
Mert ahol valaha is szent lakozott, ahol valaha is
vértanú adta vérét Krisztus véréért
Ott szent a föld és ez a szentség nem távozik belőle.
. . . . . .
Ilyen talajból fakad, ami örökre megújítja a földet.
Még ha meg is tagadják örökre. Ezért, ó Isten,
hálát adunk Néked!
Aki e kegyelemben részesítetted Canterburyt.
(Gyilkosság a székesegyházban)

Mindszenty bíboros az Egyház szabadságáról beszélve említi Becket Szent Tamást.

4. FISHER SZENT JÁNOS

Egy ország se dicsekedhet oly sok nagy, szent püspökkel, akik védték az Egyház szabadságát és az erkölcsi rendet, mint Anglia. Szent Anzelm, Becket Szent Tamás, Fisher Szent János Anglia dicsőségei. De a nagy fény mellett nagy az árnyék is. Egy ország uralkodói se voltak oly abszolutisták és abszolutizmusukban oly gőgösen kegyetlenek, mint Anglia királyai. Egy országnak se volt olyan királya, mint VIII. Henrik, aki erkölcstelen élete ellenére is az angol Egyház fejévé tette magát.

Fiatal korában VIII. Henrik azzal kérkedett, hogy egy ország se dicsekedhet olyan kiváló püspökkel, mint Fisher János. Fisher János dicséretét zengte a híres Rotterdámi Erazmus és V. Károly császár követe is, akik ,,tudásban és életszentségben a püs-

pökök példaképének" mondták, és azt állították, hogy ,,nincs hozzá hasonló napjainkban".

Fisher János Rochester püspöke volt és a Cambridge-i Egyetem rektora. Idejét és munkáját megosztotta az egyházmegyéje és az egyetem között. Mint püspök és teológus, védte a házasság felbonthatatlanságát, az Egyház jogait, a pápa legfőbb tekintélyét és ellenállt a törekvésnek, hogy Angliában VIII. Henrik legyen az Egyház feje. VIII. Henrik dühében bebörtönöztette és halálra ítélte. Amikor a király megtudta, hogy III. Pál pápa Fisher Jánost bíborossá kreálta és a bíborosi kalapot elküldte neki, felkiáltott: ,,Csak küldje neki a pápa azt a kalapot! Én majd gondoskodom, hogy ne legyen feje, amire tegyék!"

Úgy is történt. VIII. Henrik parancsára 1535. június 22-én Fisher Jánost lefejezték és fejét a londoni hídra tűzték. A halálban megdicsőült és a vértanúságban megszépült fej olyan volt, mintha élt volna és szomorúan, figyelmeztetően nézett volna azokra, akik Londonba mentek. Két hét múlva a folyóba dobták és a helyébe Morus Szent Tamás fejét tűzték.

A kivégzés, ami mindig szörnyűséges, Fisher Jánosnál természetfeletti szépséget és békességet kapott. Az idős, magas ember, aki soványságában és magasságában inkább léleknek, mint testnek látszott, az evangéliumot a melléhez szorítva ment a vesztőhelyre. Ott a falnak támaszkodva és égi segítségért imádkozva, az evangélium szétnyílt előtte és olvashatta: ,,Az örök élet az, hogy megismerjenek Téged, az egyedüli igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust. Én megdicsőítettelek a földön, a feladatot elvégeztem. Most te dicsőíts meg engem." (Jn. 17,4). Az evangéliumi üzenettől megdicsőítve, minden segítség nélkül ment fel a vérpadra és tisztán, erős hangon mondta a körülállóknak, hogy a szent, katolikus Egyház hitéért hal meg. Majd elmondta a Te Deumot. A hóhér bárdjával egy csapásra levágta a fejét. 1935-ben az Egyház a szentek közé iktatta.

Mindszenty emlékirataiban említi Fisher Szent Jánost. Bebörtönzése első napján, amikor levetkőztették, bohócruhát húztak rá és letegezték, lelke előtt elvonultak ,,szenvedő elődjei", ,,így a XVI. században a később kivégzett rochesteri püspök és angol bíboros, Fisher János, VIII. Henrik börtönében. . ." És megjegyezte, hogy a XX. században, Mária országában neki jutott a ,,bíborosi rabsors".

A ,,bíborosi sors'', a kardinálisi méltóság a legfeltűnőbb hasonlóság Fisher Szent János és Mindszenty József bíboros között. A bíborral mindkettőben az életszentséget, az erkölcsi nagyságot, a lelki bátorságot ismerte el az egyház. Amikor bíborba öltöztette őket, mindkettőt példaképnek állította, de egyben mindkettőt figyelmeztette, előkészítette és megerősítette a szenvedésre. Fisher János vértanú lett. Mindszenty nem ontotta vérét, de a köztudat őt is vértanúnak tartja és vértanúnak hívja hosszú szenvedése miatt.

A két bíboros harcának más volt a tárgya és mindkettő a saját módján vívta azt. Fisher János ellentmondott egy önkényes, érzékiségében és gőgjében megőrült uralkodónak, aki magát az angol Egyház fejévé tette. A szent, tudós püspök értelmi síkon és a tudás fegyverével — könyveivel, írásaival, előadásaival védte és bizonyította a katolikus tant. Mindszenty küzdelme egy ateista, materialista, embertelen mozgalommal volt, amely keletről, a vesztes háború következtében szakadt hazánkra. A bíboros mozgalommal állt ellen a szennyes áradatnak, amely elnyelte a hazát, kiforgatta valójából, és meg akarta fojtani benne az Egyházat. Fisher Szent Jánosnak csak az Egyházért kellett állnia, de Mindszentynek állnia kellett ,,Istenért, Egyházért, hazáért''.

A püspöki hivatásuk tudata és a felelősség érzése teszik, hogy a két ember hasonló programot követett. Mindkettőnek vezérgondolata volt az engesztelés. Fisher Szent János hitte, hogy akik hűek maradnak, szenvedésükkel megmentik azokat, akik megrendültek. Mindszenty József kezdettől fogva azt hirdette, hogy az ,,engesztelő Magyarország mentse meg a bűnös Magyarországot''.

Mint püspök, mindkettő szeretettel és aggódással gondolt papjaira és azt akarta, hogy a papok ,,világító fáklyák'' legyenek a sötétségben. Fisher Szent János megalapította a St. John College-ot, hogy abban új papságot neveljen Angliának. Az új papokat lelki életben és tudásban, különösen a Szentírás és az egyházatyák ismeretében akarta kiképezni. A tridenti zsinat tőle vette az egyházmegyei szemináriumok eszméjét.

Hogy Mindszenty mennyire szerette papjait és mennyire aggódott értük, arra bizonyíték a papjaihoz írt búcsúja. Szívét-lelkét küldi nekik a rövid levélben. Bátorítja őket, mert ,,Egyházunk szabadságáért, szenvedő népünk és ifjúságunk megőrzéséért és

a több békéért'' történik minden, ami történik. Mindszenty gyakran kérte papjait, hogy ne hanyagolják el a teológia tanulását. Búcsúlevelében buzdítja őket, hogy olvassák a pápai enciklikákat és újból olvassák el a körleveleket, amelyeket küldött nekik.

Közös mozzanata életüknek, hogy mindkettőt kísértették a hatalom emberei, hogy ha már nem is tudnak a dolgok folyásába beleegyezni, legalább hallgassanak — ,,járjanak a csend útján'' /way of silence/. Hallgassanak a saját maguk és a vallás érdekében. Egyik se lépett a ,,csend útjára''. ,,A püspök, aki hallgat, már elszakadt népétől'', mondotta Fisher Szent János. A csend útja a gyávaság, az árulás, a hűtlenség útja. Mindszenty a ,,csend útját'' nemcsak a vallási, hanem a társadalmi kérdésekre is visszautasította. ,,A nép nem tudja elmondani a fájdalmát és nem tudja feltárni sebeit. Az Egyház köteles híveit védeni még akkor is, ha azt egyesek félreértik.''

Közös lelki vonás Fisher Szent János és Mindszenty József között az is, hogy mindkettő buzgón látogatta egyházmegyéjét, mindkettőnek a szentmise volt az erőforrása — mindkettő valójában ,,miséző pap'' volt.

Rochester püspöke és Esztergom érseke között feltűnő hasonlóság van szenvedésük körülményeiben.

Mind a kettő be volt börtönözve, ahol mindkettőt kínozták és porig alázták. Hogy megszégyenítsék, kigúnyolják, lelkileg összetörjék őket, a börtönben mindkettőt megfosztották emberi gúnyájától. Fisher Szent János hideg, nedves börtöncellában rongyokba csavarva didergett. Annyira szenvedett a hidegtől és a nedvességtől, hogy tél közepén könyörgő levelet írt Cromwellnek: ,,Kérve kérlek, légy jó mesterem nagy szükségemben. Nincs ingem, nincs felsőruhám. Nincs semmim, amit magamra vehetnék. Rongyokban szégyenkezem. De a rongyokat se bánnám, ha testem melegen tartanák.''

Mindszenty elmondja emlékirataiban, hogyan tépték le róla a civil ruhát és ,,az alsó ruhát is maradék nélkül''. ,,Bökős'', szennyes alsóruhát adtak neki, amit az őrök előtt kellett felvennie. Daróckabát, darócnadrág, darócsapka lett a felsőruhája és ,,ólomsúlyú szeges bakancs, nehezen járó szíjfűzővel''. Télikabát, hálóing, zsebkendő nem járt a fegyencnek. Öt év alatt egyetlen zsebkendője volt! A darócruha nehéz súlya ellenére se

meleg télen, viszont nyáron kiállhatatlanul meleg. A test melegétől, kipárolgásától annyira átnedvesedik, hogy ,,belseje rothadni kezd''. A zsoltárossal panaszolja, hogy ,,zsákba öltöztették''. ,,Ó, ha látnának az enyéim!'' — kiált fel a megalázott ember.

De a daróc is elszakad és ronggyá válik. Ekkor jön a verejtékes feladat, hogy a szerencsétlen rab gyűszű nélkül, olló nélkül, törött tűvel, szakadozó cérnával foltozza meg darócát vagy varrja össze a rongyokat az őrök szeme láttára. Mindszenty ezt megtette, de úgy látszik, Fisher János nem.

Talán Mindszenty némivel emberségesebb körülmények között volt a börtönben, mint Fisher Szent János a Towerban, de emlékirataiban ő is állandóan panaszkodik, hogy ,,hideg, nedves, nyirkos, penészes, fűtetlen'' a börtöncellája.

Még egy közös külső körülmény van a két szent püspök szenvedéseiben: mindkettőt elhagyták püspöktársai és ez jobban fájt nekik, mint a börtön, a börtöncella hidege, a daróc és a rongyok, amiben dideregtek. Az angol püspökök nem fogták pártját Fisher Jánosnak és a magyar püspökök magára hagyták Mindszenty Józsefet.

Az angol püspökök egy csoportja a Towerban felkereste Fisher Jánost, hogy rávegye álláspontja megváltoztatására. Távozásuk után zokogva mondta a szent püspök, hogy ,,a várat azok is elárulták, akiknek védeniük kellett volna''. Az angol püspökök Fisher János ellen fordultak, behódoltak az erkölcstelen, kegyetlen VIII. Henriknek. Követték a királyt az eretnekségben és elszakadtak Rómától. Amilyen nagy fájdalom volt Fisher Jánosnak, hogy hazája püspökei cserbenhagyták, olyan nagy vigasza lehetett a tudat, hogy ,,a kereszténység püspökei mind vele tartanak''.

Mindszentyt a börtönben nem látogatták meg a magyar püspökök. Décsi Gyula azzal rémítette a megkínzott, testben-lélekben összetört bíborost, hogy a püspököket nem érdekli, mi történik vele és sorsát a ,,magas kormány bölcsességére'' bízták. Valójában nem úgy volt, mint Décsi Gyula mondta. A magyar püspökök közönye Mindszentyvel szemben nem volt ekkora. De tény az, hogy ha a Szentszék nem parancsol rájuk, a kormánnyal tanácskozásba kezdtek volna abban az időben, amikor az pribékjeivel kínozta a bíborost és a kirakatperre készítette elő.

A körlevél, amelyet 1949. január 8-án írtak, bizonyítja, hogy a magyar püspökök hívek maradtak az Apostoli Szentszékhez és ,,azzal egyetértésben akarnak cselekedni''. De fájdalmas valóság az, hogy a körlevélben egy szóval sem említik Mindszentyt, nem állnak ki mellette, nem azonosítják magukat vele, nincs egy védő szavuk az érdekében, nem tiltakoznak elfogatása ellen, nem ítélik el, hogy megkínozták, nem kérik a híveket, hogy imádkozzanak érte. Bár emlegetik a nehéz időket és a megpróbáltatásokat, egy szóval sem vádolják a kormányt.

A körlevélben a magyar püspökök kínosan semlegesek Mindszentyvel szemben. Jegyezzük meg, hogy mindez akkor történt, amikor a pápa, a világegyház és valójában minden jószándékú ember Mindszenty mellett foglalt állást.

Ami Mindszentyt, életét, munkáját, harcát, áldozatát illeti, a körlevéllel a magyar püspökök elindultak a ,,csend útján'', és azóta is egyénileg is és közösségileg is a ,,csend útján'' járnak. Egyesek a ,,csend útját'' diplomáciának hívják, amely a békét, a megértést, az Egyház és az állam közötti jó viszonyt szolgálja, de valójában már Fisher Szent János ideje óta a ,,way of silence'' — a ,,csend útja'' — a szakítás útja, a gyávaság útja, a félelem útja, az egyezkedés útja, a megtagadás útja, a cserbenhagyás útja, a hazugságok útja. . . a ,,csend útja'' a széles út, amely a romlásba vezet. A ,,csend útján'' járva a magyar püspökök se az Isten, se az Egyház, se a haza ügyét nem szolgálják.

A gondviselő Isten kegyelméből, talán Mindszenty bíboros közbenjárására Magyarországon 1989 tavaszán szinte varázsütésre, gyökeresen megváltozott az egyházi és politikai élet. Reméljük, hogy a változás maradandó; imádkozunk azért, hogy a megpróbáltatások ideje végleg elmúljon, hogy a vallási és politikai szabadság magával hozza a gazdasági szabadságot is és békés, boldog, biztonságos lesz testvéreink élete.

A megváltozott helyzetben ,,a csend útját'' elhagyták egyháziak és világiak egyaránt. Mindszenty bíborosról beszélni, őt dicsérni, érdemeit elismerni, szentté avatását kérni általános jelenség a hazában. Azonban ,,a csend útja'', amelyen a magyar püspökök 40 éven át jártak, mint szomorú történelmi tény, marad. Nem ítélünk, nem vádaskodunk, senkire ujjal nem mutogatunk, de reméljük, hogy Egyházunkban és hazánkban soha többé nem ismétlődik meg a ,,csend útja''.

6. ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS

Konstantinápoly püspöke volt. Életrajz írója, Palladius, ,,megdicsőült férfinak, szentéletű pásztornak és az igazság lámpájának'' hívja, akinek ,,buzgósága égőbb volt, mint a tűz, nyelve élesebb, mint a kard, élete szabadabb, mint a sasé. . . Tele volt lelkesedéssel, örömmel, bátorsággal. . . idejét nem vesztegette el, soha nem szűnt meg a Szentíráson elmélkedni és azokról gondoskodni, akik az Istennek éltek.'' Azért tudta a szent titkokat tanítani, azok szépségét felmutatni és az embereknek vonzóvá tenni, mert állandóan az Istennel egyesülve élt. Ő maga ízlelte és másokkal is megízleltette a természetfölötti valóságokat.

Aranyszájú Szent János egyházatya. A Gelázius-féle dekrétum szerint egyházatya az, aki az ősegyházban ,,élete folyamán soha, semmiféle körülmények között nem szakadt el a katolikus Egyháztól, hanem az Isten kegyelméből élete végéig azzal közösségben élt, és a szent hitet tisztán, hamisítatlanul tanította szóval és példával''. Írásaiban, beszédeiben, leveleiben Szent János a katolikus hitet tanította. Amikor a korai középkorban az eucharisztikus viták felmerültek, az ,,Eucharisztia doktorának'' nevezték el, mert ő volt az, aki az egyházatyák közül a legtisztábban és a leghatározottabban tanította Krisztus valóságos jelenlétét a kenyér és a bor színében és ő hangsúlyozta a szentmisének az áldozati jellegét. A görög katolikusok őt tekintették szertartásuk alapítójának.

Szent János az evangélium hirdetésében kimondottan, tudatosan, szántszándékkal ékesszólásra törekedett. Szerinte Jézus is és Szent Pál is azt tanítják, hogy csak két eszköz van az evangélium hirdetésére: a jó példa és az élőszó. A jó példának ragyogónak kell lennie, az élő szónak pedig ékesnek és szépnek. Ékesszólás alatt ő nem retorikát és emberi okoskodást ért, hanem a kinyilatkoztatott igazságoknak és a keresztény élet szépségének és boldogságának szép nyelven és szellemes módon való előadását és kifejtését. Senki nem beszélt úgy, mint az Úr, aki parabolákkal és hasonlatokkal hirdette az Isten országát és senki jobban, szebben nem magyarázta meg, mi az Egyház, mint Szent Pál, amikor azt először épülethez hasonlította, majd menyasszonynak mondta és végül Krisztus testének hívta. Az igehirdetőnek az ékesszólást szorgalommal kell magáévá tennie. Az ellenséges támadásokat,

ellenvetéseket csak ezzel tudja lefegyverezni és a lelki betegségeket — kételyt, tévelyt, megátalkodottságot — csak ezzel tudja orvosolni. A szép, szemléletes nyelv az ,,igehirdető kése, kenőcse, kötszere'', mondja a papságról írt könyvében.

Szent János ékesszólását, írásainak ragyogó stílusát, élénk képzelőtehetségét csodálták a kortársai és értékelték a következő nemzedékek. Így történt, hogy a hatodik században ,,aranyszájúnak'' — Chrysostomos — kezdték hívni és hamarosan az egész Egyházban, Keleten és Nyugaton, ez lett a neve: Aranyszájú Szent János. Az egész Egyházban ő lett a példaképe és mennyei pártfogója az igehirdetőknek is. A név és a tisztelet, amellyel övezték, bizonyítja, hogy szigorú életmódja ellenére is, mint ember és mint szent, vonzó és kedves, és hatása maradandó az emberekre

Aranyszájú Szent János Szíriában, Antióchiában született 349-ben. Szülővárosa vallási, politikai, kulturális forrongásoknak volt a színhelye. Édesapja magasrangú római katonatiszt volt, édesanyja pedig görög. Édesapja hamarosan meghalt és fiatal, özvegy édesanyja nagy áldozatokkal, de még nagyobb reménnyel a legjobb tanítókkal neveltette. Édesanyja ügyvédnek akarta, de Jánost fiatal korától a vallás vonzotta. Már a szülői házban aszkéta életet élt és később remete lett. Hat évet remetéskedett a közeli hegyekben és a két utolsó évet abszolut magányban egy barlangban töltötte, imában, tanulásban és önmegtagadásban. A böjtöléstől és a vezeklestől olyan lett a teste, mint a ,,pókháló'' és vissza kellett térnie Antióchiába. Vonzotta az oltár, a szent cselekmények, a Szentírás, ápolta a betegeket, segítette a szegényeket, oktatta a hitújoncokat. Amint egészségében megerősödött, diakónus lett. Öt évig volt diakónus és valószínűen diakónussága utolsó évében írta meg könyvét a papságról, amely a legszebb, legismertebb, legnagyobb hatású műve. 386-ban pappá szentelték és azzal elkezdődött hitszónoki működése.

Mint hitszónok, János tündökölt nemcsak ékesszólásával, bámulatos tudásával, szakadatlan munkásságával, hanem életmódjával is. Mint Palladius mondja: ,,Krisztus volt a kormányos a csónakjában és simán, boldogan siklott a vitorlása.'' Beszédeinek mennyisége szédítő. 67 szentbeszéde van az Ószövetségről; 95 beszédet mondott a zsoltárokról; 90 beszéde van

Szent Máté evangéliumáról; 88 beszéde van Szent János evangéliumáról; 55 beszédet mondott az apostolok cselekedeteiről és több, mint 200 beszéde van Szent Pál leveleiről. Azonkívül vannak katakétikai oktatásai és ünnepekről és szentekről mondott alkalmi beszédei.

János híre eljutott Konstantinápolyba és Arkádius császár azt akarta, hogy ez a fényes csillag a birodalom fővárosában ragyogjon. Csellel vitték Jánost Konstantinápolyba, ahol az alexandriai pátriárka, Teofil, 398. február 21-én püspökké szentelte. Krisztus továbbra is János csónakjában volt, de a vitorlás pusztító viharba került. Hat évig volt Konstantinápoly aktív püspöke és ezalatt az idő alatt ellensége lett a császár és felesége, ellene fordult Teofil, aki püspökké szentelte, a püspökök egész sora és a kóbor szerzetesek nagy része. Antiochiában is volt elég baj, de semmi volt ahhoz, ami Konstantinápolyban várt rá. János szigorú életmódja, elzárkózottsága, igazságossága, az Egyházért égő buzgósága, az erkölcstelenségek bátor elítélése ellentétbe állították azokkal, akik hatalomban voltak vagy azok kegyét keresték. A szent püspök nem volt hajlandó kompromisszumra. Mint a zsoltárt idézve mondta, ,,inkább állott az Isten háza küszöbén, minthogy a bűnösök hajlékában lakjék". Emberileg szólva János hajója elsüllyedt a viharban: 404. június 24-én száműzték Konstantinápolyból. I. Ince pápa tiltakozott a száműzetés ellen, de a császár nem engedett. Előbb Arméniába, Cucucusba száműzte és három év múlva, hogy Konstantinápolytól minél távolabb legyen, a Fekete-tenger keleti partján lévő Pityusba parancsolta. Az erőltetett úttól, böjttől, hőségtől elgyengülve, a szent püspök 407. szeptember 14-én Comonában meghalt. Három évet élt számkivetésben.

Hogy szülei vétkét jóvátegye, II. Teodózius Szent János hamvait Konstantinápolyba vitette, ahol az Apostolok Templomában temették el. 1208-ban a velencei keresztesek kifosztották Konstantinápolyt és az ereklyét Rómába vitték. Aranyszájú Szent János földi maradványa a Szent Péter Bazilika kincse lett. A kórus-kápolnában van eltemetve.

Mindszenty József esztergomi érseksége idején, amikor élethalál harcát vívta Istenért, Egyházért, hazáért, ismételten idézte Aranyszájú Szent Jánost, ami bizonyítja, hogy ha nem is tüzetesen, némiképp ismerte a szent életét és munkáit. Az idézés azt is mu-

tatja, hogy Aranyszájú Szent János és Mindszenty bíboros, *ha nem is azonos, de határozottan rokon lelkek.* Az üldözött bíboros kezdettől fogva újból és újból az Aranyszájú csodálatosan szép, könnyekig megható szavaival írta le, mondta el küzdelmét és reményét.

Az idézett szöveg a száműzetésbe induló szent püspöknek híveihez mondott beszédéből van. Ezt az idézetet használta Mindszenty hamarosan azután, hogy mint bíboros, Rómából hazatért és a váci székesegyházban ,,az Egyház arcvonásairól'' prédikált. Az idézettel az ,,Egyház rendíthetetlenségét'' hangsúlyozta. Boldogasszony Évében a Mária-kongresszus díszgyűlésén ezzel az idézettel buzdította a szülőket, hogy mindenáron ragaszkodjanak gyermekeik vallásos neveléséhez és azt soha fel ne adják. És végül, elfogatása előtt papjaihoz írt búcsújában lelkének nagy érzéseit ezzel az idézettel mondja el. A szomorú, üldözött bíboros azért imádkozik, hogy az Úr adja meg neki és papjainak azt a lelki békét és megnyugvást, amely Aranyszájú Szent János lelkében volt, amikor száműzték.

Az idézett szöveg ragyogó példája az egyházatya ékesszólásának és szemléletes beszédmódjának. ,,Zúgnak a habok, rettenetes a vihar, de mi nem félünk, hogy elveszünk: ezt a sziklát nem tudja szétzúzni; ha még úgy üvölt is az orkán, Jézus hajója nem merülhet el. Valóban, mitől félnénk? Az én életem Jézus és a halál nekem nyereség (Fil. 1,21). A számkivetéstől? Az Úré a föld és minden ékessége (Zsolt. 23,1). A vagyonelkobzástól? Semmit se hoztunk magunkkal e világra, kétségtelenül el se vihetünk (1 Tim. 6,7). Amivel a világ kecsegtet, azt megvetem, amivel csábít, annak a szemébe nevetek. Kérlek benneteket szeretettel, legyetek szilárd és tántoríthatatlan bátorsággal.''

Az idézeten kívül a bíboros két alkalommal említi Aranyszájú Szent János számkivetését. 1946-ban a Szent István Társulat közgyűlésén mondott első beszédében ,,az Egyház szabadságáról'' beszélt. ,,A szabadságharccal velejár a számkivetés, a fogság és az erőszakos halál — mondotta. — Az /Egyháznak/ vannak Szent Atanázai, akit ötször és Aranyszájú Szent Jánosai, akit kétszer száműztek. . .'' Amikor mint bíboros-prímás két és fél év után Zalaegerszegre visszatért volt híveihez, szelíd humorral mondta nekik, hogy nehéz idők ellenére sem panaszkodik, hanem örül, hogy láthatja őket. ,,Elvégre Istennek olyan nagy szolgája, mint

Aranyszájú Szent János, a messziségből és száműzetésből szeretett hívei közé csak 34 év múlva térhetett vissza és csak koporsóban, döbbenetes jégesőben."

Kétségtelenül, kegyelemtől vezettetve vonzódott Mindszenty bíboros Aranyszájú Szent Jánoshoz. *Életükben meglepően sok a hasonlóság.*

Mindkettő aszkéta volt, életmódban egyszerű, igénytelen, de méltóságteljes külső megjelenésben. Testben mindkettő alacsony volt és törékeny. Mindkettő szigorú volt nemcsak önmagához, hanem másokhoz is, és mindkettő a legtöbbet várta el papjaitól. Palladius mondja, Szent Jánosnak ,,természete volt, hogy megdorgálja és kijavítsa a hibát". Ez áll Mindszentyről is. Ha van ellene kifogás, az az, hogy szinte ,,kíméletlenül" szigorú volt papjaihoz.

Mindkettő, Konstantinápoly püspöke is és Esztergom érseke is bátor, szókimondó volt és egyik se tekintette az emberek személyét, amikor tanított. Az Aranyszájú is és a bíboros is ,,harsona" volt a veszély ellen. ,,Amikor veszélyt látott, János püspök hangja harsogóbb lett, mint a trombita és semmi tétovázás nem volt benne", mondja Palladius. Mindig világosan látott és helyesen ítélt. Tudatában volt annak, hogy őt őrnek állította népe fölé az Úr. Ha az őr nem látja a veszélyt és nem fújja meg a trombitáját, ha nem riasztja fel a népet és az elvész, őt kéri számon az Úr (Ez. 33,6). Ugyanezt vallotta Mindszenty is. ,,Ha Isten-Atyánk és Mária-Anyánk segít, akarok lenni népem lelkiismerete, hivatott ébresztőként kopogtatok lelketek ajtaján, a feltetsző tévelyek ellenében az örök igazságokat közvetítem népemnek és nemzetemnek. Ébresztgetem nemzetünk megszentelt hagyományait, amelyek nélkül egyesek talán igen, de a nemzet nem élhet." Ismételten mondta, hogy ,,aki a nemzeté, az nem lehet többé a magáé", és ,,nemzetem sorsa mellett a magamé nem számít".

Mindkettő, az Aranyszájú is és a bíboros is Szent Pál tanítása szerint (Kol. 4,3) ,,alkalomnak" vette az időt, amelyben élt. De az ,,alkalmat" egyik se arra használta, hogy mulandó dolgokat, hatalmat, kényelmet szerezzen magának. Az ő ,,alkalmuk" olyan volt, mint a vértanúké — mindent fel kellett adniok az ,,életért". Az ,,alkalmat" nem közreműködéssel, kompromisszumokkal használták ki, hanem erénnyel és áldozattal. Aranyszájú Szent János az ő idejét ,,rablók idejének" mondta és magát olyan emberhez

hasonlította, akit a saját házában támadtak meg és akinek minden mulandót fel kell áldoznia, hogy övéi életét megmentse. Mindszenty az idejét ,,kegyetlen ítélő időnek" nevezte, amelyben senki nem kerüli el a próbára tevést. Mindenki megméretik. A kegyetlen idő mindenkitől sokat követel. A kegyetlen ítélő idő alkalom az életszentségre. ,,Nem én követelek sokat, hanem az idő — mondotta a bíboros. — Most bizony a civileknek papokká kell válniok, s a papoknak szentekké."

Annak ellenére, hogy a bizánci császári udvar és a magyar kommunista párt időben több, mint 1600 évre vannak egymástól, nincs lényeges különbség közöttük. Az idő múlása nem változtatja meg a gonoszságnak sem az arcát, sem a hangját. A gonoszság idő feletti. Ez teszi, hogy a konstantinápolyi püspök és az esztergomi érsek szenvedésében oly sok, meglepően hasonló mozzanat van.

Mindkettőt, Aranyszájút is és a bíborost is csúfolták, gúnyolták, támadták azok, akik hatalmon voltak. Mindkettőt árulónak mondták. Mindkettő ellen ,,kirakatpert" rendeztek. Mindkettőt elítélték és száműzték. Míg a száműzetés jött, Bizáncban Aranyszájú Szent Jánosnak sírnia kellett a nagyszombati vigílián véresen szétvert hitújoncai fölött, Magyarországon pedig Mindszenty Józsefnek sírnia kellett az erőszakosan feloszlatott katolikus egyletek és az elvett katolikus iskolák fölött. . . Konstantinápolyban, míg Szent János a templomban imádkozott, misézett, prédikált, a templom előtt megszervezett tüntetés folyt ellene. Budapesten, míg Mindszenty bíboros engesztelési ájtatosságot tartott, prédikált és adorált, a főváros üzemeinek munkásságát kivezényelték, ,,hogy tüntessenek ellene. A kivezényelt emberek némán, összeszorított ajakkal meneteltek, csak a közéjük ékelt ágensek és megfizetett naplopók ordították: ‚Munkát! Kenyeret! Mindszentynek kötelet!'" A gonoszság éjjel cselekszik, az éj fekete leplébe takarja bűnös tetteit. Szent Jánost a császár katonái éjjel tartóztatták le és az éji sötétben siettek vele a kikötőbe, hogy hajóra tegyék és száműzetésbe küldjék. . . Mindszentyért is késő este jöttek a kommunista rendőrök és éjszaka, lefüggönyözött autóban robogtak vele Budapestre az Andrássy útra.

A két püspök szenvedésének közös eleme az is, hogy ellenségeik mind a kettőt le akarták mondatni egyházi méltóságá-

ról. Mind a kettő a leghatározottabban megtagadta a lemondást. ,,Egyházamat az Üdvözítő Istentől kaptam, hogy népem üdvösségéért dolgozzam — írta Aranyszájú a császárnak. — Nem hagyom el azokat, akik rám vannak bízva.'' ,,Nem mondok le érseki tisztemről'' — írta Mindszenty elfogatása előtt híres nyilatkozatában. Amikor a pápa elmozdította érseki székéből, a döntést elfogadta, azt ,,a Szentszék kizárólagos határozatának tekintette'', de lélekben ,,Mindszenty bíboros nem mondott le sem esztergomi érseki székéről, sem prímási méltóságáról''.

Szenvedésük közös, csodálatra méltó, szép eleme az is, hogy nagy megpróbáltatásaik közepette mindketten magukkal vitték az Oltáriszentséget. Mindszentynek sétái alatt a börtönben, Szent Jánosnak az erőltetett gyaloglásban vándortársa volt az Eucharisztikus Krisztus. Palladius Aranyszájú Szent János ellenségeit egy szokatlanul erős, de nagyon találó hasonlattal ,,porba köpött nyáladéknak'' mondta és megjövendölte, hogy mire a nyáladék a porban felszárad vagy szét lesz taposva, Konstantinápoly püspökét az emberek ,,vértanúnak tisztelik'' sok szenvedése miatt, annak ellenére, hogy vérét valóban nem ontotta. Mindszentyvel is így van. A kommunizmus még nem múlt el, de őt már ,,vértanú bíborosnak'' hívják és vértanúként tisztelik soksok szenvedése miatt, jóllehet vérét ő sem ontotta.

Aranyszájú Szent Jánosnak is és Mindszenty bíborosnak is, nagy szenvedése egy ragyogó szépség a lelkipásztorság, amiben van mindkettőnek igazi nagysága. Mindkettő elsősorban lelkipásztor volt és azért szenvedett, mert a rábízottakat Jézus akarata és példája szerint szerette, gondozta, védte és vezette.

Nagy tudása ellenére is Aranyszájú Szent János nem volt elvont, spekulatív teológus. Meg volt győződve, hogy nem annyira a dogmák mélysége és igaza, hanem inkább a keresztény élet szépsége és boldogsága — az erények, amelyek az evangéliumból fakadnak és abból táplálkoznak — vonzzák az embereket. A keresztény élet szépsége ad értelmet a földi életnek, és annak boldogsága segíti őket küzdelmeikben. A szeretet parancsa, amint az evangélium tanítja, megnemesíti őket, a hit és a remény, amelyet az evangélium tár fel előttük, vezeti őket az Egyházba. És ha már egyszer az Egyház tagjai lettek, ha Krisztusba öltözködtek, akkor jött az ő valódi feladata: megtartani, megőrizni, egybegyűjteni őket, tovább szépíteni és boldogítani őket az Egyház-

ban. Hogy milyen szépséget és vonzó erőt látott ő a keresztény életben, arra bizonyíték a papságról írt könyve. ,,Nem hadseregek vezetéséről, se nem királyságok kormányzásáról beszélek én, hanem olyan küldetésről, amelyhez angyalok erénye kell!''

Természetesen, Szent János a kinyilatkoztatott igazságokat is tanította, méghozzá a legnagyobb ékesszólással, valóban arany szájjal. Amit az Eucharisztiáról, a szentmise áldozatról, Jézus kettős természetéről, az eredeti bűnről és a papságról tanított, bizonyítja, hogy nagy teológus volt.

Mindszenty még kevésbé volt elvont, spekulatív, mint Aranyszájú Szent János. Szerette az irodalmat és a történelmet, és nagy szorgalommal és kitartással gyűjtötte belőlük össze a keresztény élet legszebb példáit, legvonzóbb megnyilatkozásait, hogy ezekkel indítsa, inspirálja a szebb, a jobb, a szentebb életre az embereket. Példa erre az édesanyáról írt könyve, és jellemzők az előszóban írt szavai: ,,Csodálom az édesanyai lelket. Csodálni, szeretni. . . olvasgatásaim mellett a szívem tanított meg rá. Mint lelkipásztor, működési teremen gyakran együtt haladok az édesanyával. . . A Boldogságos Szűz erényeinek fényében szemlélem az édesanyát. . .'' Nem lehet Mindszenty könyvét Szent Jánoséval egy nevezőre tenni, mert a különbség irodalmi, irodalomtörténeti és teológiai szempontból is nagy közöttük. Mindszenty gyűjtögető, szorgalmas méhecske, míg Szent János szíve bámulatos gazdagságából ír. Amit hangsúlyozok, a lelkipásztori magatartás és a lelkipásztori érzék mindkettőben. Szent János könyvével a papokat és püspököket lelkesítette egy nagyon nehéz időben, Mindszenty pedig a hívőknek az édesanyaság eszméjét ragyogtatta föl, amikor ,,a nőkérdés égetően korszerű lett''. Mindszenty írásaiban nincs eredeti teológiai tanítás, ami bőven van Aranyszájú Szent János műveiben. De mint Szent János, Mindszenty is úgy érezte, hogy az evangéliumban felragyogtatott erkölcsi szépség és az evangéliumban bemutatott boldog élet vonzza elsősorban az embereket.

Hogy mennyire ,,vérbeli'' lelkipásztor volt mindkettő és ebben mennyire hasonlítanak egymáshoz bizonyítja az, hogy a száműzetésben mindkettő hihetetlen lelkipásztori munkába kezdett. Az idegen környezet, a kitaszítás, a szörnyű megpróbáltatás, a testi gyengeség egyiket se keserítette el, egyiket se akadályozta, inkább inspirálta, hogy a lelket Krisztusnak keresse. Ki-

sebb emberek valószínűen sebeiket nyaldosták volna, panaszkodtak volna, részvétet koldultak volna, kényelembe menekültek volna, de ez a két óriás, ez a két szent, az aranyszájú és a bíboros, a száműzetésben a legtündöklőbb lelkipásztori csillagokká váltak.

Szent Jánost Cucucusba száműzték, és alighogy odaérkezett, azonnal jópásztor lett. Körüljárt, prédikált, jót tett, térített. Mint Palládius írja, ,,János püspök ékesszólásával és erényes életével terjesztette a hitet; az Ige sugaraival száműzte a sötétséget.''.

Mindszenty Bécsből indult el. Papucsban, öregen, betegen, szegényen az öt világrészt bejárta, hogy magyarjait felkeresse, őket a szent hitben és magyar örökségükben megerősítse. Misézett és prédikált nekik, imádkozott velük, átölelte és megáldotta őket, vigasztalta a szenvedőket, buzdította a csüggedteket. Még a börtönben is felkereste őket! Mindenki csodálkozott. Ilyet még nem látott a világ! Ilyen bíborosa még nem volt Egyháznak, ilyen főpapja még nem volt Pannonia Sacrának. Igaza van Palládiusnak, aki Szent Jánossal kapcsolatban azt írja, hogy ,,a meggyújtott lámpásnak nem lehet megtiltani, hogy fényét áraszsza'', amint a virágnak se lehet megtiltani, hogy szirmait szét ne nyissa és illatát ne árassza, ha itt van a kikelet. Szent Jánost és Mindszenty Józsefet semmi sem tudta megakadályozni, hogy lelkipásztorok legyenek! De a bizánci császári udvar és a magyar kommunista párt megpróbálták! A császár János püspököt kiparancsolta Cucucusból Pityusba, a kommunisták pedig panaszt emeltek Mindszenty ellen Rómában és követelték, hogy a pápa parancsoljon neki!

Aranyszájú Szent János a papságról írt könyvében mondja, amikor a Föltámadt Üdvözítő a Genezáreti-tó partján Pétertől kérdezte, hogy szereti-e, a kérdéssel nem azt akarta megmutatni, hogy Péter Őt mennyire szereti, hanem a szándéka az volt, hogy megmutassa Péternek és mindnyájunknak, Ő mennyire szereti Egyházát és mennyire szívén viseli annak vezetését. Az Egyház Krisztus kincse, gazdagsága, öröme, mindene. Azt akarta tehát, hogy Péter és utódai tudatában legyenek, milyen érték van rájuk bízva. Az Úr ,,hű és okos szolgákra bízza házanépét'' (Mt. 24,47). ,,Legeltesd bárányaimat!'' Krisztus nyája pásztoraitól a legtöbbet várja el és azt akarja, hogy a pásztorok ennek állandó-

an tudatában legyenek, de azt is akarja, hogy a nyáj is tudja ezt. Ez volt a Genezáreti-tó partján Krisztus és Péter közötti párbeszéd célja.

Aranyszájú Szent János és Mindszenty József nagyon tudatában voltak, hogy Krisztus drága kincsét bízta rájuk és a nyájat hűségesen, okosan legeltették. A nyáj is tudta, hogy hűséges, okos pásztorokra volt bízva és Konstantinápolyban is és Magyarországon is követte pásztorát.

A gonoszság az ,,állam'' tógájába öltözve és az ,,állam érdekében'' üldözte mindkettőt. Aranyszájú Szent Jánost száműzték, Mindszenty Józsefet börtönbe zárták. És amikor a két szent püspököt eliminálták, elkezdődött a nyáj üldözése Konstantinápolyban is és Magyarországon is. Palladius oldalakon keresztül sorolja fel az üldözöttek nevét és szenvedésük módját. Még azokat is üldözték, akik valamiképp barátságosak voltak az Aranyszájúhoz. A terror elszabadult Konstantinápolyban is és Budapesten is. Mindenki félt, rettegett, senki nem volt biztonságban. Minden ok nélkül bárkit bíróság elé állítottak. ,,Bűnből bűn született'', monda Palládius. A hazugságot követte a kapzsiság, a haragot követte a bosszúállás és a kínzás; a gyanúból jött a gyilkosság és az erkölcstelenségből mindenféle testi és lelki nyomor. Pusztulás, sötétség volt mindenütt Konstantinápolyban és Budapesten is. Bizánc is és Magyarország is a ,,gonoszság birodalma'' lett.

Mind a kettő, Mindszenty is és Szent János is nem az embereknek, hanem Sátánnak tulajdonították a történteket. ,,Bukott angyalok legerősebbje és legnagyobbja: Sátán'', — mondotta Mindszenty bíboros. ,,Ő a hazug, ő a gonosz, ő az emberek tönkretevője. Az ő műve, hogy a világtörténelem vagy egyes népek története időről időre gyöngébb vagy erősebb siralomvölgye, könnyek világa lesz.'' Palladius Szent János életrajzában kimondottan a Sátánnak tulajdonítja mindazt, ami Konstantinápolyban történt. A szent püspök a papságról írt könyvének utolsó fejezetében beszél Sátánról, annak hatalmáról és azt mondja, az emberek nem képesek arra a gyűlöletre, amellyel Sátán gyűlöli az emberi nemet, és ami rosszat az emberek cselekszenek, csak gyerekjáték ahhoz a szörnyű szenvedéshez képest, amit Sátán okoz.

A nehézségek és a megpróbáltatások közepette, a püspök

legyen alázatos, de ,,bátor és méltóságteljes'', mondotta Aranyszájú Szent János. Ő maga ilyen volt, amikor üldözték és száműzték. ,,Zúgnak a habok, rettenetes a vihar, de mi nem félünk. Mitől is félnénk? Haláltól?. . . Száműzetéstől?. . . Vagyonelkobzástól?. . .'', mondotta híveinek. Olyan volt, mint a szikla a tajtékzó hullámok között. Arra kérte híveit, hogy ők is bátrak és rendíthetetlenek legyenek.

Az üldözött Mindszenty maga a bátorság és méltóságteljesség volt. ,,Nyugodtan nézem a mesterségesen felkorbácsolt hullámokat. Azon a helyen, ahol nem pártok, de az Apostoli Szentszék kegyéből és bizalmából őrt állok, a tajtékzó hullámok nem szokatlanok. A történelem változatos. Két elődöm harctéren esett el. Kettőt összes javaitól konfiskálással megfosztották. Vitéz Jánost fogságba vetették. Martinuzzi a hatalmasoktól felfogadott orgyilkosok kezétől esett el. Pázmányt, a legnagyobbat száműzték. Károly Ambrus a betegek látogatása közepette a valóban pusztító ragály áldozata lett. Elődeim közül senki sem állott ennyire eszközök híjával, mint én. Annyi célzatosan megszőtt, százszor megcáfolt, de konokul tovább hirdetett valótlanság nem tajtékzott mind a hetvennyolc elődöm körül, mint körülöttem. Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám a nagyvilágon legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos. Nem vádolom vádlóimat. . . Imádkozom az igazság és a szeretet világáért. Azokért is, akik Mesterem szava szerint nem tudják, mit cselekszenek; szívből megbocsájtok nekik.''

Konstantinápoly aranyszájú püspöke és Esztergom bíboros érseke olyanok, mint egy olajfa két hajtása. Mindkettőben ugyanaz az életnedv keringett, mindkettőre a kegyelem hasonló harmata hullott, és a tér valamint az idő különbsége ellenére mindkettő élete hasonló gyümölcsöt termett.

7. SZENT AMBRUS

Nagy Teodózius császár azt mondta, birodalmában Ambrus volt *a* püspök, aki méltó volt a névre és a méltóságra, Szent Ágoston pedig ,,a latin atyák ékes virágának'' hívta. ,,Hallgasd meg Ambrust — írta Szent Ágoston —, akit atyámnak nevezek, mert a hitre ő tanított és Krisztus Jézusban ő szült engem. Hall-

gattam beszédeit, részben láttam cselekedeteit, állhatatosságát és kiállott veszélyeit. Ismeri azokat a római birodalom, magasztalja és ugyanolyan tiszteletet tanúsít iránta, mint én. Ambrus úgy tündöklik a latin atyák között, mint ékes virág és a katolikus vallásnak nincs nálánál mélyebb és hivatottabb tanítója."

A magasztalást, amelyet Theodózius császár és Szent Ágoston Ambrusról mondtak, nemcsak visszhangozták, hanem nagyobbították is a következő századok. A nyolcadik században nyugaton Ambrust már egyházatyának tisztelik és a közmeggyőződésben Ambrus az ideális, az eszmei püspök lesz. Ő a püspöki hivatás megtestesítője, a püspökök példaképe, aki tündöklik méltóságával, tudományával, erényeivel, életszentségével.

Még mielőtt Milánó püspökévé választották, amikor még Aemilia és Liguria kormányzója volt, az emberek már püspököt láttak benne. Probus, aki kormányzónak Valentinián császár elé terjesztette, azzal küldte Milánóba, hogy úgy kormányozzon, mint egy püspök és nem mint egy kormányzó. Valerianus császár is azt mondta, Ambrus méltóbb volt a püspöki méltóságra, mint a kormányzóságra,

A meggyőződés, hogy Ambrus, a fiatal kormányzó püspöknek való, valószínűen már elterjedt Milánóban, amikor a papság és a nép összegyűltek, hogy az ariánus Auxentius halála után új püspököt válasszanak. A császár azt üzente nekik, hogy olyan püspököt válasszanak, aki előtt azok is, akik a birodalmat kormányozzák ,,őszinte megadással hajtják meg fejüket", és akinek ,,mint lelki orvosnak, mindenki szívesen engedelmeskedik". A választók két táborra szakadtak és mind nagyobb lett köztük az ellenségeskedés. Ambrusnak, mint kormányzónak közbe kellett lépnie. Tiszteletet parancsoló megjelenésével lecsendesítette a tömeget és beszédével békét, egyetértést sürgetett. Akit már úgyis ,,püspöknek" emlegettek, ott állt az elnémult papság és a nép előtt. Az Isten közéjük vezette, eléjük állította, bemutatta nekik, csak át kellett ölelniök és üdvözölniök. Hirtelen egy gyermekhangban felcsendült az, amit mindenki akart: ,,Ambrus legyen a püspök!" Ambrust egyhangúlag püspöknek választották.

Ambrus halálra rémült. Kimenekült a templomból és ostoba tettek elkövetésével akarta bizonyítani, hogy alkalmatlan és

méltatlan a püspökségre. Kétségbeesésében elhagyta Milánót és egy barátjához menekült. A császár azonban a választását jóváhagyta és barátja Ambrust tovább nem rejtegethette. Ambrus megadta magát. Akik érte jöttek, már a minden áldozatra kész püspököt kísérték vissza Milánóba. ,,Tudtam, hogy nem voltam méltó a püspöki méltóságra, mert a világ szolgálatára szántam magamat. Uram, a te kegyelmedből vagyok, ami vagyok", mondotta később magáról. Ambrus lett a püspöki rend dicsősége, de egész életében a legkisebbnek és a legutolsónak tartotta magát a püspökök között.

Amikor Ambrust közfelkiáltással püspöknek választották, még nem volt megkeresztelve, csak felkészült a keresztségre. Hitújonc volt, aki mélyen vallásos családban nevelkedett. A család büszkesége nemcsak patriciusi eredete volt, hanem az is, hogy elődei között vértanúk voltak. A császár kívánsága volt, hogy mielőbb püspökké szenteljék és azért gyors menetben egy hét alatt vette fel a szentségeket. Valószínűleg tanítója és papbarátja, Simplicianus, aki később a püspökségben utódja lett, keresztelte meg. A keresztség 374. november 30-án volt. Egy héttel később, december 7-én volt a püspökszentelés. Őskeresztény szokás szerint Ambrus még keresztségi fehér tunikáját viselte, amikor püspökké szentelték. Keresztségi ruhája volt rajta, amikor a püspöki ornátust ráadták. Keresztségi ruhája rajta volt, amikor első szentmiséjét mondta. Később nagy érzelmekkel gondolt vissza életének ezekre a rendkívüli eseményeire és a bánat és a hála érzéseivel együtt tört föl lelkéből a könyörgés: ,,Uram, óvjad és tartsd meg drága ajándékaidat, amelyekkel engem ellenkezésem ellenére is megajándékoztál."

Ambrus Trierben született, ahol édesapja kormányzó volt. Egyik levelében tett megjegyzése alapján születését 340-re teszik. Serdülő korban volt, amikor édesapja elhunyt és édesanyja három gyermekével, akik között Ambrus volt a legfiatalabb, Rómába költözött. Rómában a legjelesebb tanítók nevelték. Retorikát, római jogot, görög nyelvet, zenét, matematikát és filozófiát tanult. Gondos neveltetésének eredménye lett nemcsak ékesszólása, írásainak ragyogó stílusa és éles, világos gondolkodása, hanem az is, hogy eredetiben olvasta az Újszövetséget és a görög atyákat. Mint püspök himnuszokat írt és azokhoz dallamot szerzett és bevezette a zsoltáréneklést. A családi hagyományt

követte, amikor ügyvéd lett és mint később mondta, ,,a világ szolgálatára szánta magát''.

Ambrus világi korában se volt világias. Vértanú elődjének sírját látogatta a Kallisztus-katakombában. Szeretett nővérének, Szent Marcellának szüzességi fogadalma nagy hatással volt egész életére. Tisztaság, egyszerűség, önmegtagadás, fegyelmezettség, meggondoltság, határozottság jellemezte. Higgadt és kedves volt. Annak ellenére, hogy nem volt megkeresztelve, keresztény életet élt. Rómában a jövő emberét látták az ideális fiatal emberben és felhívták rá a császár figyelmét, aki Ambrust Aemilia és Liguria tartományainak — a mai Milánó, Genova, Bologna és Ravenna körzetének — kormányzójává nevezte ki. Ez 373 körül történt. Ambrus Milánóba költözött és a város is azonosítva van vele.

A püspökké szentelés Ambrust teljesen megváltoztatta. Egy pillanatra se felejtette el, hogy püspök. Állandóan tudatában volt méltóságának és kötelességeinek. Külsején minden hüvelyknyi püspöki lett. Emberi erényei, különösen bátorsága és állhatatossága tökéletesedtek. Mélyen imádságos lett. Paulinus mondja, Ambrus éjjel-nappal imádkozott; a felkelő nap nemegyszer imába merülve találta. Gyönyörűségét lelte az imában és az ima mestere lett. ,,Beszédeiben is ott lángolt legmagasabban, ahol imára fordította szavát. S hogy imája lelkének lelkéből fakadt, mutatták a könnyei.'' /Babura/ ,,Ima közben sírni nem szégyen, hanem erény. Ilyenkor a könnyek édesek és a sírás örömteljes'', mondotta. Ambrus gyengéd szeretettel tisztelte a Szűzanyát és vele kezdődött el a Mária-tisztelet.

Mivel teológiai ismerete fogyatékos volt, sokat tanult. Simpliciánus oktatta azt, ,,akinek tanítania kellett, mielőtt maga tanult''. Költői lelkének tetszettek a zsoltárok és tetszett neki a Szentírás allegórikus magyarázata. Amit tanulásban, elmélkedésben, imában lelkében felhalmozott, azt beszédeiben, írásaiban, leveleiben osztotta szét hívei között. Páratlan tehetsége volt a kinyilatkoztatott igazságok és az erkölcsi elvek megmagyarázásához. Sokat prédikált.

A szószéken is és írásaiban is elsősorban erkölcstanító volt, aki a Szentírást magyarázva az erények gyakorlására és a bűnök elkerülésére sürgetett. A szülőket oktatta, hogy ne hanyagolják el gyermekeiket, hogy ne akadályozzák meg, hanem

adják az életet. Kérte híveit, hogy kerüljék a ,,bírvágyat'', a ,,kéjvágyat'', a részegeskedést. A fiataloknak a tisztaságot és a szüzességet dicsérte. Himnuszt zengett azoknak, akik Istennel egyesülve élnek és az erényeket gyakorolják.

Ambrus mindenkit az erényekre buzdított. Aki nem tud az égbe repülni, az repüljön a hegyekbe; aki nem tud a hegyekbe szállni, legalább a partokra kapaszkodjék a bűnök özönvizéből. Jézus ad erőt az erényekhez. ,,Ő csecsemő lett, hogy mi felnőttek lehessünk az erényekben. Ő a földre jött, hogy mi az égbe mehessünk. Szegénysége a gazdagságunk, gyengesége az erősségünk, nélkülözése a bővelkedésünk. Megváltásunkért hálásabbaknak kell lennünk, mint teremtésünkért. A világba jött, hogy a világban is élhessünk Istennek és Istennel. . . Lehet a világban maradni és mégis Istennel lenni, ha lélekben hozzá ragaszkodol, ha gondolatban nála vagy, ha hittel útjait járod, ha minden ügyedben hozzá fordulsz.''

A szószéken szinte angyali jelenség volt. ,,Nemes testtartás, parancsoló, de a szerénység által enyhített tekintély, nyugodt és mégis tüzes lelkület olyan egyéniséggé tették, amely beszélt, mielőtt megszólalt volna'', mondja róla Baunard. Úgyszólván az egész Milánó Ambrus szószéke előtt tolongott. Azok között, akik elragadtatással hallgatták, volt Szent Ágoston, az Egyház tündöklő csillaga, akit először Ambrus beszédeinek az előadása, de később azoknak a tartalma fogott meg. Ha mást nem is tett volna, Szent Ágoston megtérítésével örökre naggyá tette volna a nevét. 387 húsvétján keresztelte meg Ágostont és a hagyomány tartja, hogy örömükben a keresztség után Ambrus és Ágoston a Te Deumot énekelték.

Ambrus boldogságát növelte, hogy Ágoston pap lett, mert a papok nevelése egyik legfőbb gondja volt. ,,Isten szolgáinak kötelességei'' címen könyvet írt a papok számára. Írását a sarkalatos erények magyarázatával fejezi be. Szerinte a pap első kötelessége, hogy ismerje a fönséges Istent, ismerje Krisztust és az evangéliumát. Ebben van a pap *bölcsessége*. A második, hogy a hívő népet, azokat, akiket Krisztus vérével megváltott, és azok üdvösségét szolgálja. Ez a pap *igazságossága*. A harmadik feladata, hogy Krisztus táborát, az Egyházat és a rábízott lelkeket megvédje és megőrizze. Ebben áll a pap *erőssége*. A pap kötelessége, hogy példa legyen életével, beszédével, tetteivel és ebben van

a pap *mértékletessége.* Azt akarta, hogy a papban ne legyen semmi pórias, semmi közönséges.

Ambrus, a püspök, amennyiben lehetett, közvetlen, emberi viszonyban akart lenni híveivel. Az apostol példája szerint, mindenkinek mindene igyekezett lenni. Ügyes-bajos, személyes dolgaikban is akart nekik segíteni. Így születtek meg a püspöki kihallgatások. Rezidenciájának kapuja mindenkinek mindenkor nyitva állt. Szent Ágoston beszél az audienciákról, amelyekben Ambrus lelkivezető lett. ,,Nálánál senki sem ismerte jobban az emberi lelkiismeretet, senki nem hatolt be mélyebben ennek a titkaiba és senki nem kutatta ki pontosabban igényeit. Senki se írta le szemléletesebben a lélek szenvedését és senki nem jelölte meg helyesebben a gyógyszereket'' (Baunard). Akik hozzá jöttek, látták buzgóságát és szegénységét, érezték szeretetét, alázatosságát, igazságosságát és tapasztalták határozottságát. Senkinek nem avatkozott bele a házasságába, senkinek nem mondta, hogy legyen katona, senkit nem ajánlott be a császári udvarba.

Ambrus egyénisége, élete, munkája méltóvá tették, hogy az eszményi püspöknek tartsák és ,,a latin atyák ékes virágának'' tekintsék. De valódi nagysága és jelentősége az, hogy ő volt az első, aki az Egyház és az állam viszonyát tárgyalta és arra az elveket lefektette. Ambrusnak püspökké szentelése óta állandóan a legnehezebb állami-egyházi problémákkal kellett foglalkoznia és ezért a nyugati Egyházban úgy tekintették, mint az Egyház jogainak védőjét.

Ambrus három princípiumot határozott meg. 1. Az Egyház független életében és munkájában. Az állam (a császár) nem avatkozhat bele az Egyház életébe. ,,A bíbor nem ad a császárnak papi hatalmat.'' ,,A császárnak semmi joga Isten tulajdonához.'' ,,Az Egyház javai nem a császáré.'' 2. Az állam (a császár) minden hatalma és méltósága ellenére is az erkölcsi törvények alatt áll, azokat tiszteletben kell tartania és neki is aszerint kell élnie. ,,Annak ellenére, hogy császár vagy, nincs jogod a legegyszerűbb ember házába betörni.'' ,, A császárnak is engedelmeskednie kell az Istennek.'' ,,Az teszi a különbséget a jó császár és a rossz császár (a jó állam és a rossz állam) között, hogy a jó császár (a jó állam) a szabadságot akarja, a rossz császár (a rossz állam) pedig a szolgaságot. 3. Az Egyház az erkölcsi rend védője. Egy püspökben semmi sem olyan utálatos Isten előtt és semmi se oly megve-

tendő az emberek előtt, mintha nem védi az erkölcsi rendet és az Egyház jogait. Írva van: ,,Parancsaidról nem szégyelltem beszélni a királyok előtt.'' ,,Egy püspök inkább lássék a császár (az állam) szemében alkalmatlannak, mint becstelennek.''

Ezeket az elveket Ambrus Teodózius császárral kapcsolatos vitájában, a hozzá írt leveleiben (41. és 51. levél) fejtette ki. Ezeknek az elveknek óriási jelentősége lett a jövőre, egészen napjainkig. Semmi kétség, ezekben az elvekben benne lappangott a feszültség, az ellentét, a harc az Egyház és az állam között, de a történelem folyamán ez legtöbbször az állam részéről jött. Ambrus magát mindenekelőtt püspöknek tartotta, aki az Istennek és nem a császárnak felelős a rábízottakért; feladata volt, hogy az égieket keresse és hívei üdvösségén, örök boldogságán dolgozzék. De a hazája javát és jólétét is szívén viselte. Hiszen a kegyelem föltételezi a természetet. Jól rendezett, helyesen kormányzott, gazdaságilag jólétben lévő államban boldogabbak az emberek. A rábízottak földi boldogságát, békéjét, biztonságát mozdította elő, amikor az állam és az Egyház jó viszonyán dolgozott.

Ambrus patrióta volt. ,,Amikor veszély fenyegette hazáját, úgy beszélt, mint a katona; amikor ellenség árasztotta el hazáját, úgy beszélt és cselekedett, mint hű fia; amikor csatát veszített és fiai szenvedtek, úgy viselkedett, mint egy atya'' (Baunard). Itáliát szörnyű csapás érte a gótok betörésében. Ambrus úgy sírt hazájának szomorú állapota miatt, mint Krisztus sírt Jeruzsálem előre látott pusztulásán. Püspöki kötelességének érezte megtenni mindent, amit csak tehetett, hogy hazáját megmentse. Amikor Teodózius levelét megkapta, amelyben értesítette, hogy Eugeniust, a bitorlót legyőzte, a patrióta Ambrus a levelet mellére szorította és úgy ment misézni. A szentmise alatt a levelet az oltárra tette és többször a kezébe vette, hogy a levél ,,a szentáldozat része legyen''.

A patrióta Ambrus volt azon, hogy a császárság örökös legyen, nehogy a folytonos változással az állam gyöngüljön és ezzel az Egyház is szenvedjen. Annyira azonosítva volt hazájával, hogy elterjedt a hiedelem, ha Ambrus meghal, elvész Itália. Halálos ágyán Ambrus hazájáért aggódott. A 43. zsoltárt magyarázta, amelynek címe ,,Az üldözött nép panasza''. A zsoltár háttere nemzeti katasztrófa. A zsoltár tele van panasszal, fájdalommal,

önvádolással, de bizakodással is. A megpróbáltatásokra, az Istenbe vetett bizalom a válasz.

Ambrus nem fejezte be a zsoltár magyarázatát. 379. április 4-én, nagypénteken, kereszt alakban kitárt karral, ajkán az Eucharisztiával meghalt. Húsvét napján temették el. 24 évig volt Milánó püspöke. Életével megdicsőítette Milánót, de még inkább Krisztus Egyházát. A római birodalmat azonban nem tudta megmenteni. Halála után 64 évre, 471-ben nyugaton a Római Birodalom megszűnt létezni. Ami, mint mag a pusztító szelek szárnyán, átkerült az új időkbe, új népekhez, új országokba, az volt Ambrus tanítása. Amit az Egyház és az állam viszonyáról tanított, elkezdett csírázni és az élet lenni.

* * *

1948. szeptember 8-án Mindszenty meglátogatta Szombathelyt és a székesegyházban a papság nevében Rogács Ferenc, egykori tanára köszöntötte.

,,Még borús az ég, bár itt is oszladoznak a felhők, s újra eljött hozzánk Magyarország hercegprímása, hogy ezekben a történelmi időkben irányítást adjon. Mi hálával vagyunk azért az útmutatásért, melyet Eminenciád a saját személyében és a magyar püspöki kar nevében nyújt nekünk. Karizmatikus bölcsességével a réveteg elméket eligazítja, a fáradt lelkekbe erőt, a csüggedt szívekbe bátorságot önt; *ambrusi jelleme* pedig a magyarság sziklája, amelybe hányatott magyarok, katolikusok és más vallásúak egyaránt fogódzkodnak, hogy a hullámok el ne sodorják őket. Mi Eminenciádnak ígéretet teszünk, hogy tanítását megtartjuk, példáját követjük, s minden erőnkkel azon leszünk, hogy a püspöki kar szándékait szívvel-lélekkel valóra váltsuk. A mai naphoz még egy kegyeletes esemény fűződik: ma van a második évfordulója annak, hogy a Szentatya Eminenciádat a Magyar Sion ormára állította és vállaira tette méltóságának keresztjét, melyet azóta hősies lélekkel hordoz. Engedje meg, hogy az egyházmegye papsága ez alkalommal külön is köszönthesse azzal a hódolattal, melybe belezsong az egykori testvéri szeretet."

Mindszenty a szombathelyi egyházmegye papja volt. A köszöntésbe ,,belezsongott az egykori szeretet" és az is, hogy Szombathelyen jobban ismerték egyéniségét, eszméit, céljait, mint bárhol máshol a hazában. Akik köszöntötték, társai voltak. A megállapítás, hogy Mindszenty ,,ambrusi jellem", méltán csak

Szombathelyről jöhetett. A jellemzés három dolgot mond: Mindszenty hasonló Szent Ambrushoz; Mindszenty is eszményi püspök, mint Ambrus volt; a püspökségben Mindszenty ideálja Szent Ambrus.

A bíboros és Szent Ambrus hasonlóságához a szikla a ,,tertium comparationis". Mindkettő, Ambrus is és Mindszenty is, kemény, határozott, rendíthetetlen, mint a szikla a viharos tengerben. A hullámok tajtékozhatnak körülöttük, de ők állnak. Tudják, mi a feladatuk és azt vállalják, minden következményével. Cselekedeteiket, viselkedésüket előre lehet látni. Ezekre az emberekre számíthatnak testvéreik. A hányatottak beléjük kapaszkodhatnak, hogy a hullámok el ne sodorják őket.

A nyugati Egyházban Ambrus az, akiben testet öltött a püspöki eszmény. Az Egyház olyan püspököket keres és olyanokat kér az Úrtól, mint Ambrus. Ő a püspöki rend mértéke, akivel egy püspököt összevetnek, hogy megítéljék, megmérjék és értékét, lelki nagyságát, jelentőségét megállapítsák. Olyan püspök, mint Ambrus, a Gondviselés külön ajándéka. A következtetés nyilvánvaló: ha Mindszenty ,,ambrusi jellem", akkor az Úr a legnagyobb püspököt adta benne, hogy a magyar Egyházat nagyon nehéz időkben kormányozza és védje.

Amikor Rogács Ferenc a szombathelyi papság nevében Mindszentyt ,,ambrusi jellemnek" mondta, azt is állította, hogy Mindszentynek, mint püspöknek, Ambrus volt az eszményképe. Ha nem is lett volna olyan, mint Ambrus, törekedett hozzá hasonló lenni püspöki kötelességeinek teljesítésében. Mint Ambrus, ő is elsősorban erkölcstanító akart lenni, ő is patrióta volt, és magáévá tette az elveket, amelyeket Ambrus tanított az Egyház és az állam viszonyáról. A szombathelyi papoknak, akik Mindszentyvel közvetlenebb és bensőségesebb viszonyban voltak, mint mások, talán személyi értesülésük is lehetett erről, és azért tudták oly tömören kifejezni, de bárki, aki figyelmesen követte Mindszenty tanításait és küzdelmét, tudhatta, hogy mint püspöknek Szent Ambrus volt az eszményképe. A kitételnek — ,,ambrusi jellem" — három értelme közül ez a legjelentősebb, mert maga Mindszenty is elismerte, hogy Szent Ambrus a példaképe.

Emlékirataiban említi, hogy 1946. június 15-én, amikor Sopronban győri püspökké szentelte Papp Kálmánt, ,,Szent Ambrus

példája nyomán" igyekezett bemutatni, ,,milyen magatartású főpásztorokat kívánnak a mienkhez hasonló forrongó korszakok". ,,A főpásztor mindenkinek mindene, ugyanakkor senki másé — csak az igazságé. A harcban álló kereszténység és pogányság között (Ambrus) nem hintázott: nem akart a szenátus szemében ‚reálpolitikus' lenni." Mindjárt hozzá is teszi, hogy kezdettől fogva Szent Ambrus eszméi alakították ,,főpásztori magatartását". Szent Ambrust követve, kezdettől fogva azt tartotta legfontosabbnak, ,,hogy a püspök szeresse az igazságot és ahhoz még élete árán is ragaszkodjék". Se dicséret, se siker, se félelem, se nehézségek nem téríthetik el tőle. ,,A püspök semmilyen körülmények között sem mondhatja a fényt árnyéknak, vagy az árnyékot fénynek, a jót rossznak, vagy a rosszat jónak — amint a püspökszentelés szertartásában az Egyház erre a szentelendő figyelmét nyomatékosan fel is hívja. Kezdettől fogva ezzel az igénnyel és meggyőződéssel vettem magamra a magyar Egyház vezetésének súlyos keresztjét."

Ha tanulmányozzuk a püspökszentelési beszédét, látjuk, hogy Mindszenty specifikálja Szent Ambrust, mint eszményképét. A beszédben jóformán csak a császárral való vitáját emlegeti és azt mondja el, milyen hatással volt a kemény, határozott püspök az uralkodóra. Mindszenty nem állítja példaképnek Ambrust az imádság és az erények férfiát; nem beszél prédikációiról, nem említi a püspöki audienciákat, amelyeket Ambrus bevezetett és amelyek oly közvetlen kapcsolatba hozták híveivel; nem szól arról, hogyan védte Ambrus a hitet; nem beszél arról, Ambrus mennyit tanult, hogy népét taníthassa. Mindabból, ami Ambrust ,,a latin atyák ékes virágává" tette, alig mond valamit. Egy modatban említi a liturgiát, a himnuszok és a zsoltárok éneklését, amelyet Ambrus bevezetett és egy másik mondatban említi, hogy Ambrusnak a ,,könny volt a fegyvere", és megjegyzi, hogy ,,a történelem folyamán láthatatlanul tengernyi volt a püspököknek ez a fegyvere". Ami Mindszentynek fontos, az, hogyan védte Ambrus az Egyház jogait és az Egyház független belső életét a császár túlkapásai ellen. És a ,,forrongó korszak" azt kívánja, hogy az új püspök is ezt tegye, amint maga Mindszenty is ezt teszi. Az ,,állami élet peremén kötelező villongáson" kívül a püspök feladata az erkölcsi rend hirdetése és a fölötte való őrködés. A püspök ,,keresi, vizsgálja, hogyan

tartják meg a Tízparancsolatot künn, az életben. . . Az emberi jogokat, a természeti törvényt nem elég a múltra nézve számonkérni, a jövőre törvénybe iktatni, hanem a jelenben is érvényesíteni kell pogány és zsidó körül, de keresztények körül is."

Mindszentynek elsősorban az a Szent Ambrus az eszményképe, aki az Egyház függetlenségét védi és az erkölcsi rend fölött őrködik. Papp Kálmán püspökké szentelésekor mondott beszédében föltételezi, hogy Ambrus szent, imádságos, erényes, szorgalmas, és azt is feltételezi, hogy a püspök is olyan lesz. De ebben a ,,forrongó korszakban a helytállás a fontos!" Ambrus a ,,helytállás" eszményképe. Mint ő, a püspök védje az Egyház jogait, védje az erkölcsi rendet és védje a hazát. Később ezt az eszményt így fejezte ki: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért!"

Ami az erkölcsi rend védelmét illeti, Szent Ambrus az égből gyönyörködve tekinthetett le Mindszentyre, a püspökre. Alighogy felszentelték, alig száradt föl rajta a szent krizma, mint veszprémi püspök, a dunántúli püspökök nevében a kormányhoz elmékiratot írt, hogy a Dunántúlt, a szerencsétlen haza egyetlen ép területét megmentse attól, hogy hadszíntér legyen. Az iratot személyesen vitte Budapestre. Az irat volt az első nyilvános bizonyíték, hogy, mint Szent Ambrus, az új püspök is patrióta és az erkölcsi rend bátor védője. Az emlékiratban valóban *ambrusi* kijelentés volt: ,,Ha az volna a kérdés, honnan veszszük a jogot, hogy szavunkat felemeljük, emelt fővel válaszolunk: magyarok vagyunk, elszakadhatatlan sorsközösségben élünk és akarunk élni a nemzettel. A törvényhozásnak, az országvezetésnek vagyunk Istentől rendelt tényezői. A felmerült élethalál kérdés ma már nem politikai, hanem mindent megelőzve *erkölcsi*, ezért nemcsak szólhatunk, de kötelességünk is a lelkiismeret, a történelem és az Úristen ítélőszéke előtt a felelősségre rámutatni a Dunántúl három és fél milliós lakosa nevében." Az emlékiratért a nyilas kormány Mindszentyt bebörtönözte!

1945. április 2-án szabadult ki a fogságból és amint sietett vissza Veszprémbe, székhelyére, látta a pusztulást, és mint Ambrus siratta Itáliát, úgy siratta Mindszenty Pannonia Sacrát. Az anyagi pusztulásnál nagyobb volt a lelki összeomlás: gyűlölet, békétlenség, ellenségeskedés, kétségbeesés, erkölcstelenség mindenfelé. 1945. május 21-én megjelent a püspökök első körlevele a háború után. Mint Vecsey József mondja, a levelet nem lehetett meg-

rendülés nélkül olvasni. A levél szerzője Mindszenty József veszprémi püspök volt.

Szent Ambrus talán többször citálta volna a Szentírást a körlevelében, de ő se tudta volna jobban, világosabban, erőteljesebben kifejezni a tanítást: ,,A háború nem igazolja a bűnt és nem függeszti fel Isten parancsainak érvényét. . . Kötelező a háború idején is a Tízparancsolat és a szeretet törvénye.'' ,,Vétkezett tehát, aki a háború folyamán idegen jószágot tulajdonított el. . . aki igazságtalan feljelentéssel okozott bajt. . . Háború idején is kötelező a hatodik parancs. . .'' Az erkölcsi törvények az államot is kötelezik és azokat nem függesztheti föl, ,,ha vélt érdeke úgy kívánja''. A körlevélben a püspököket ,,Isten törvényei hivatott őreinek'' mondja, akik ,,őrködnek az erkölcsi rend fölött, annak örök igazságait hirdetik és Isten törvényeinek megtartását nemcsak életében, hanem a közéletben és államkormányzatban is szorgalmazzák.'' ,,Az alattvalók engedelmességét meg kell előznie az előljárók felelősségtudatának. A nép annyi szenvedés után joggal elvárhatja a legnagyobb lelkiismeretességet és a legtisztább pártatlanságot vezetői részéről, mert minden egyoldalúság és elfogultság a rendet és a békét késlelteti, illetőleg magában hordja az újabb bomlás csíráit.''

A levél kemény tanítása ellenére is tele van gyöngéd érzelmekkel, hálával, dicsérettel, reménnyel, atyai büszkeséggel és a hívekben megbocsájtást, bizalmat, megértést, összetartást, fegyelmezettséget, hazaszeretetet és felebaráti szeretetet igyekszik felkelteni. Ez a körlevél volt a ragyogó nyitánya azoknak a nagy, fontos körleveleknek, amelyeket Mindszenty három és fél év alatt gyors egymásutánban írt hol a püspöki kar, hol pedig a saját maga nevében. Mindegyikben ,,ambrusi jellemnek'' bizonyította magát.

Ambrus ,,szuper-püspök'' volt: püspökségeket alapított, püspököket szentelt, egyházmegyéket látogatott, tanácsokat adott püspöktársainak és segített nekik a Szentírás magyarázatában. Mindszenty követte Ambrus példáját és látogatta az egyházmegyéket. Mindenütt prédikált, és prédikációjában közvetve vagy közvetlenül téma volt az Egyház és állam viszonya, mert a kormány mind gyakrabban beleavatkozott az Egyház életébe és mind súlyosabban megsértette jogait: cenzúrázták a püspökök leveleit, feloszlatták a katolikus egyesületeket, fakul-

tatívvá tették a vallás tanítását, tervbe vették az egyházi iskolák államosítását, betiltották a körmeneteket, stb.

A harc elkerülhetetlen lett, és Mindszenty 1946. november 7-én, a Szent István Társulat közgyűlésén az Egyház szabadságáról mondott nagy beszédében kifejtette elveit. Meghatározta, mi a szabadság, mi az Egyház, miért kell az Egyháznak szabadnak lennie és történelmi példákkal mondta el, hogyan küzdött az Egyház szabadságáért a századokon át az állam beavatkozása ellen. ,,Az Egyház gyengéd arcán — mondotta — szüntelenül ott látjuk a harcok redőit, a vértanúság kemény vonását és azt az állandóan rákényszerített, de mindenkor vállalt szabadságharc véste oda."

,,Szent Ambrussal tartunk" — mondotta Mindszenty és idézte Ambrusnak Teodózius császárhoz írt leveléből, hogy a jó és a rossz állam között az a különbség, hogy a jó államban szabadság van, a rossz államban rabszolgaság. Idézte Szent Ambrus tanítványát, Szent Ágostont is: ,,Ahol nincs az Egyháznak szabadsága, ott mindenkinek elvész a szabadsága" — ,,libertas perditionis".

Mindszenty is patrióta volt, és mint patriótának *ambrusi* volt a gondolkodása. A püspökké szentelés Ambrusban tökéletesített mindent, ami jó és nemes volt benne, mint emberben. Tökéletesítette benne a hazaszeretetet is. Mint Babura László írja, ,,a magas méltóság Ambrus kötelességévé tette, hogy hazája boldogsága fölött is tőle telhetőleg őrködjék". A püspökké szentelés Mindszentyben is fokozta, erősítette a hazaszeretetet. Népe és nemzete ,,szolgálattevőjének" tudta magát, amit teljesíteni akart a legnagyobb áldozatok árán is. Úgy gondolkozott, mint Ambrus, amikor hangoztatta, hogy a keresztény hit és erkölcs a haza megmentője, az adja az erőt a nemzetnek a talpraálláshoz. Legitimizmusa is *ambrusi* volt: a nagy felfordulásban politikai biztonságot és stabilitást keresve akarta a királyság folytonosságát, amint Ambrus akarta a császárságét. Ambrus világosabban látott, előbb észrevette a veszélyt, mint a császár és aggódott a Római Birodalom sorsáért. Mindszenty is jobban látta a helyzetet, mint a politikusok, azonnal észrevette az ellenség szándékát és aggódott Magyarország jövőjéért.

Az aggódó Mindszenty, a püspök és a hazafi, a szeretetének egy aktusával ölelhette az Egyházat és a hazát és azt akarta, hogy minden magyar katolikus azt tegye. ,,Szeressétek az Egyhá-

zat és a hazát! Ez legyen életetek csillaga. . . ennek a népnek minden tagjában legyen meg az Egyház és a haza szeretete. Mindenütt merik szeretni a hazát. Mi magyarok is merjük szeretni a hazánkat. . . Az Egyház és a haza szeretete legyen lelkünk üdve és hazánk feltámadása!" És mint Ambrus esetében történt, a nép lelkében a haza sorsa azonosult Mindszenty sorsával. Úgy is történt: Mindszenty veszte a haza veszte is lett. Amikor bebörtönözték, az országot vasfüggönnyel vették körül, a nemzetre rákényszerítettek egy őrült politikai, gazdasági és erkölcsi ideológiát és a megpróbált hazában az Egyházat is gúzsba kötözték.

Ambrus küzdött az Egyházért és az erkölcsi rendért és győzött. Mindszenty küzdött értük és elveszett. Előre tudta, hogy vesztes lesz, és fájt a lelke. De a drámai helyzetben a győzelem másodrendű kérdés volt. A győzelemnél is fontosabb lett a helytállás példája az egész Egyháznak. „A megalkuvás és a kompromisszum helyett az egyetemes Egyház és az egész kereszténység érdekében a tanúságtételt választottuk — írja emlékirataiban — és a jövőre nézve meg kellett elégednünk azzal a reménnyel, hogy azt, amit nem adunk föl és csak erőszakkal vehetnek el tőlünk, később, az idők kedvezőbbre fordultával az Egyház visszanyerheti."

De a veszteség ellenére is Mindszenty, a püspök, méltó volt eszményéhez, Szent Ambrus püspökhöz. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy „ambrusi jellem" volt. Hogy külsejében hasonlított-e Szent Ambrushoz, azt nem tudjuk, de ami a lelkét illeti, — ha földi mértékkel azt le tudnánk mérni, azt mondhatjuk —, minden hüvelyknyi ambrusi volt rajta.

II.

ASSISI SZENT FERENC ÉS MINDSZENTY BÍBOROS

Összehasonlítások

1. PÁRHUZAMOK KERESÉSE ASSISI SZENT FERENC ÉS MINDSZENTY BÍBOROS KÖZÖTT

Maróthy-Meizler Károlyé a *kitétel*, hogy Mindszenty történelmi hatása olyan lehet, mint Assisi Szent Ferencé volt. „Általa talán egy új Szent Ferenc hatáskibontakozás előtt állunk", lehetséges, hogy mint Szent Ferenc, Mindszenty is „titokzatos isteni terv eszköze".

Semmi kétség, hogy Mindszenty hatása történelmi és maradandó lesz, mint Szent Ferencé volt, de az sem kétséges, hogy Mindszenty hatásának gyümölcse más lesz, mint volt Szent Ferencé. Következik ez abból a nagy különbségből, amely közöttük van.

A különbségek nyilvánvalók: elég ránéznünk Szent Ferenc szürke, durva habitusára és Mindszenty bíborpalástjára; elég végigjárnunk Assisit és Esztergomot; elég tekintetbe vennünk, hogy 800 év választja el őket egymástól. A karizmák melyeket „az Egyház felépítésére" kaptak, és amelyek valójában mozgató erőik voltak, még jobban különböztek. Aki jól ismeri mindkettőjüket, alig talál párhuzamot köztük, és naívnak ítél minden igyekezetet, mely a kettőt összehasonlítani akarja. Assisi szegénykéje és Esztergom bíborosa csak gyökérben voltak azonosak: mind a kettő ugyanannak a hitnek, evangéliumnak, egyháznak és Krisztus-szeretetnek szépséges, de más virága. Mind a kettő szent, de az életszentségen belül mindkettőnek más az életstílusa.

Feltűnő, hogy Mindszenty, aki prédikációiban példákkal tanít, nem emlegeti Szent Ferencet. Őt a magyar szentek érdeklik és vonzzák ellenállhatatlanul. Azok életét ismeri igazán. Szent István, Szent Gellért, Szent Imre, Szent Erzsébet, Szent Margit az ő csillagai, bennük gyönyörködik, őket idézi és állítja esz-

ményképnek népe elé, hogy mint ők, ,,mi is legyünk tiszták, hősök, szentek". A magyar szenteket hivogatja, őket kéri nagy szeretettel és forró könyörgéssel, hogy jöjjenek Pannóniába, vigasztalják meg megpróbált testvéreiket, és segítsék őket, hogy a haza újra Szűz Mária virágoskertje legyen. A magyar szentek — egyénenként vagy közösségben — benne vannak csaknem minden prédikációjában és beszédében. Velük kelt reményt, velük vigasztalja, oktatja népét.

1947-ben, Szent Adalbert püspök halálának 950. évfordulóján volt, hogy Mindszenty páratlan történelmi érzékkel, finom liturgikus megérzéssel és politikai ,,finesse"-szel Budapestről Esztergomba vitette Szent István áldott jobbját, hogy közel ezer esztendő után ,,a megkeresztelt szent jobbja" találkozzék ,,a keresztelő szent jobbjával". A szent ereklyék találkozásakor ,,a magyar Sion lelkiségéről" beszélt, és említette Szent Ferencet. Amikor Subiacóban járt, a monostor kertjében ,,tizenkét vén rózsatőt" talált, melyeket Szent Ferenc ültetett Szent Benedek tiszteletére. A vén rózsatők olyanok, mint a jeruzsálemi templom udvarán ültetett pálmák és cédrusok: ,,Egyik se szárad el öreg korára, hanem üde és friss marad" (Zsolt. 94, 14). ,,Szent Ferenc rózsatövei még ma is egyre termik a rózsát a két nagy szent emlékezetére — mondotta, és mindjárt hozzátette: Az esztergomi találkozóból is rózsák kifeslését várjuk." Várta, hogy Szent István és Szent Adalbert emlékére Prágában az igazságosság, a méltányosság, a testvéri szeretet rózsái fognak kifesleni a Felvidéken annyira megpróbált magyarok vigasztalására, akik ,,Szent Adalbert térítettjeinek ivadékai". Budapesten pedig várta ,,Szent István keresztsége emlékére keresztségi fogadalmunk megújításának" rózsáit: Ellene mondunk az ördögnek, minden cselekedetének és pompájának, cselvetéseinek, az anyagelvűségnek, a lelkek Krisztus és Béliál közti megosztásának."

Szent Ferenc rózsáinak az említése és Maróthy-Meizler Károly állítása, hogy Mindszenty és Szent Ferenc hatásban hasonlóak lehetnek, elindította lelkemben a keresést, hogy voltak-e események az életükben, amelyek némiképp hasonlítanak. Nem kis meglepetésemre találtam ilyen történeteket, bár nem sokat. Amit találtam, megosztom magyar testvéreimmel szívük-lelkük örömére.

2. A GUBBIÓI FARKAS ÉS AZ ESZTERGOMI FARKASKUTYA

Assisi Szent Ferenc életében sok állatlegenda van. Az egyik szebb és bájosabb, mint a másik, de valószínűen a gubbiói farkas története a legemlékezetesebb. A vad, vérengző farkas és Assisi szegénykéje találkoznak, és a találkozásból születik meg a béke, melyen még ma is álmélkodnak az emberek.

Az a szépséges könyv, melyben a kistestvérek leírták Szent Ferenc tetteit, és költői képzeletükben a Szent Ferenc virágoskertje címet adták neki, a gubbiói farkas történetét ,,szentséges csodának" hívja. A könyvben a történet teljes címe ez: A szentséges csodáról, melyet Szent Ferenc művelt, mikor megjuhászította a gubbiói vérengző farkast. Kaposy József remek fordításában így szól a történet:

Abban az időben, mikor Szent Ferenc Gubbio városában tartózkodott, Gubbio környékén egy szörnyű nagy, ijesztő, fene farkas ólálkodott, mely nem csupán az állatokat szaggatta széjjel, hanem az embereket is fölfalta. Gyakran egészen a falakig jött, s a lakosok a félelem miatt, akárcsak háborúba mentek volna, fegyver nélkül nem merték elhagyni a várost. És még így sem menekedett meg, aki egymagában találkozott vele. A farkastól való félelem oly nagy volt, hogy végre senki sem bátorkodott a falakon kívül mutatkozni, miért is Szent Ferenc a gubbióiak iránt való könyörülettől indíttatva elhatározta, hogy fölkeresi az ordast, jóllehet a polgárok erről őt lebeszélni igyekeztek.

Istenbe helyezte teljes bizodalmát, keresztet vetett magára, és társaival kivonult a városból. A többiek kissé húzódoztak, azért Szent Ferenc egyedül ment a farkastanya felé. És íme, egész sereg polgár szeme láttára, kik jöttek, hogy tanúi legyenek a csodának, a szóban levő farkas tátott szájjal egyenesen Szent Ferencnek rohant, és amikor már csak pár lépésnyire volt tőle, a Szent megjelölte a kereszt jelével, magához intette, s mondá neki:

— Gyere ide, farkas testvér! Krisztus felől parancsolom, hogy se nekem, se másnak ne ártsál!

Csodálatos dolog! Rögtön, ahogy Szent Ferenc a kereszt jelét a levegőbe írta, a rettenetes farkas berekesztette száját,

megszűnt rohanni, teljesítette a parancsot, szelíden kullogott, mint valami bárány, s meglapult Szent Ferenc lábainál.

Aztán a történet elmondja, Szent Ferenc hogyan kötött békeszerződést a megszelídített farkassal. A Szent biztosította az állatot, hogy meglesz a mindennapi eledele, a ,,farkas fráter" pedig ,,testének, farkának és fülének mozdulataival jelezte", hogy a szerződést elfogadta. Szent Ferenc kérésére ,,felemelte jobb első lábát, és Szent Ferenc kezébe tette".

A feledhetetlen történet így fejeződik be:

A történtek után ama bizonyos farkas még két esztendeig éldegélt Gubbióban, szelíden házról házra, küszöbről küszöbre járva, anélkül, hogy bárkinek ártott volna, vagy hogy őt bántották volna, s a nép kegyesen táplálta. Az utcákon és házakban való jártában-keltében egyetlen kutya se ugatta meg sohasem. Végre, két év múltán, farkas fráter végelgyengülésben kimúlt, s a lakosok nagyon sajnálták, mert amikor őt a városban szelíden baktatni látták, jobban visszaemlékeztek Szent Ferenc szentségére és erényeire.

Az esztergomi farkaskutya története nem ilyen ,,szentséges csoda". Abban nincs békeszerződés, de az is megható és felejthetetlen. Mindszenty bíboros mondja el a történetet emlékirataiban.

,,December 26-án délután 5 órakor irodaigazgatóm kísért le a kertbe, utolsó sétámra. A ház őrzője, egy jó fejlődésben lévő fiatal farkaskutya, előbb az udvaron, aztán a kertben állandóan szorosan követett bennünket. Amikor visszatértünk a házba, oda is utánunk jött, s tovább követett fel az első emeletre, s amikor szobám ajtajához érkeztem, hátsó lábaira állt, hogy vállaimra tehesse két első lábát. Aztán fejét is oda hajtotta. Ilyet eddig nem tett, hiszen én alig foglalkoztam vele. Ezért meg is jegyeztem: hűségével érzi talán, hogy ez volt itt Esztergomban az én utolsó sétám."

Az esztergomi történet kiegészítésére említjük meg, hogy Felsőpetényben is az Almásy-kastélyban a farkaskutyák vonzódtak a bíboroshoz.

,,A kutyákat nem engedik hozzánk, de láthatóan vonzódnak hozzánk, és igen örvendeznek közelünkben, felugrándoznak ránk."

Mi a két történet közös pontja? Az, amit a kistestvérek állítottak, amikor a gubbiói farkas történetét megörökítették. ,,Áhítattal gondolunk az Istentől megáldott emberek életszentségére, melyet még a tudatlan állatok is megéreznek, és a maguk módján elismernek." Az életszentség a teremtett állatokat is vonzza, ,,mert a jelen és a jövendő ígérete kapcsolódik hozzá" (1. Tim. 4, 8). A gubbiói farkas Szent Ferenc életszentsége mellett tesz tanúságot, az esztergomi farkaskutya pedig Mindszenty bíboros életszentségét bizonyítja.

Vannak tudósok, akik szerint a gubbiói farkas allegória. A valódi gubbiói ,,farkas fráter", mondják, a várnak volt kegyetlen ura, akinek mellére volt írva: ,,Ellensége vagyok Istennek, szánalomnak, irgalomnak!" Emberek, akiknek munkájuk a bűn — csalárdság, hazugság, lopás, kínzás, emberi jogok tiprása, erkölcstelenség —, emberek, akik ,,a gonoszság birodalmának" a bérencei, azok nem bírják el a szentet maguk között. Az ilyen emberek kegyetlenebbek, mint a farkaskutyák és fene farkasok.

Ursling Wernert, a gubbiói vár urát, Szent Ferenc soha nem tudta megtéríteni, annak ellenére, hogy az egész világ Ferencet követte, dícsérte, és parancsára a farkas is ,,mint valami bárány, meglapult Szent Ferenc lábainál". Ha Décsi Gyula és pribékjei látták volna, hogy mennyire vonzódik a farkaskutya a bíboroshoz, talán meghátráltak volna, és nem tartóztatták volna le. De ez nem biztos. Annak ellenére, hogy ország-világ Mindszentyt követte és dicsérte, a kommunistákra hatni nem tudott. Décsi Gyula és fogdmegjei éppen úgy, mint Ursling Werner, kegyetlen,véres fenevadak maradtak egész életükben, az előbbi Pannóniában, az utóbbi Gubbióban.

Ó, az a fájdalmas régi mondás: Homo homini lupus! Az ember az ember farkasa! Mintha ezen Szent Ferenc és Mindszenty bíboros életszentsége se tudna változtatni. Mi több, mintha itt az Üdvözítő végtelen szeretete és megváltó halála is eredménytelen lenne. Vannak idők a történelemben, amikor ordas farkasok és félelmetes farkaskutyák inkább testvéreinknek és nővéreinknek látszanak lenni, mint azok, akiket velünk együtt Isten saját képére és hasonlatosságára teremtett.

3. NAPHIMNUSZ A SAN DAMIANÓBAN S A FEGYHÁZBAN

Halála előtt egy évvel Szent Ferenc nagy beteg lett. Testén a szent stigmák állandóan véreztek, vízkórságba esett, állandóan hányinger kínozta, és elvesztette szeme világát. Hogy szemét gyógyítsák, az orvosok tüzes vassal összeégették a halántékát. Szent Ferencnek nehezebb volt elviselnie a vakságot, mint minden más betegséget, mert nagyon szerette a természetet. Különösen gyönyörködött a napban és a tűzben, mert mint mondogatta, ,,ettől a két testvértől kaptuk a fényt". És a fényben látunk mindent: virágokat, csillagokat, hegyet, vizet és zöld erdőt, állatokat, szárnyas madarakat és a testvéreket.

Hogy szenvedésében némi vigasza legyen, a San Damiano-kápolna mellé vitette magát egy kis kunyhóba, amelyet Szent Klára szalmából, nádból sárral tákolt össze neki. De itt még több kín várt rá. Vak szemét égette a nap, a meleg elviselhetetlen volt, a kunyhót pedig ellepték a mezei egerek. Éjjel-nappal keresztül-kasul szaladoztak rajta, nem hagyták se pihenni, se imádkozni, sőt: még enni se. ,,A betévő falatjába is beleharaptak!"

Szent Ferenc a kunyhóban hangosan imádkozott: ,,Uram, segíts, hogy türelmesen tudjam elviselni betegségemet!" Egyik nap imájára ez a válasz jött: ,,Örülj, testvér, és légy vidám megpróbáltatásodban, mert fejében drága kincset kapsz. Viselkedj úgy, mintha már a mennyországban volnál." Az üzenetre Szent Ferenc felült szalmazsákjára, egy kicsit elgondolkozott, vak szemét az ég felé fordította, és elkezdte költeményét, a Naphimnuszt. Kaposy József prózafordításában, ,,döcögő ritmussal" így hangzik:

,,Fölséges, mindenható, jóságos Úr, tied a dicséret! A dicsőség, a tisztelet és minden áldomás egyedül tégedet illet, és nincs emberajk, mely méltó volna neved kiejteni.

Dicsértessél, Uram, valamennyi teremtményeddel, különösen pedig bátyánk-urunkkal, a nappal, ki ránk világosságot áraszt. Szép ő, és ragyogó, s nagy fényességben fölséged jelképe.

Dicsérjen, Uram, hold asszony-nénénk és a csillagok! Tündökletesek ők, drágák és gyönyörűségesek, ahogy velük az ég boltját kirakod.

Dicsérjenek, Uram, szél testvér, a levegő, a ború, a derű és az idő változásai, amelyekkel teremtményeidről gondoskodol.

Dicsérjen, Uram, fölötte hasznos, alázatos, becses és tisztaságos húgunk, a víz.

Dicsérjen, Uram, a szép, a vidám, erős és hatalmas tűz testvér, mellyel bevilágítod az éjszakát!

Dicsérjen, Uram, eltartó és tápláló, sokféle gyümölcsöt, tarka virágot és füvet termő anyaföld-nénénk!

Dicsérjenek, Uram, kik szerelmedért megbocsájtanak, betegséget és háborúságot szenvednek. Boldogok a béketűrők, mert fölségedtől jutalmat nyernek!''

A rettenetesen megkínzott és megalázott Mindszenty bíborost a kommunisták életfogytiglani börtönre ítélték. Elvitték egy fegyházba, ott ,,letépték róla a felső ruhát és az alsó ruhát is minden maradék nélkül'', és darócba-zsákba, rabruhába öltöztették. Lábára ,,ólomsúlyú szeges rabbakancsot adtak nehezen járó vastag szíjfűzővel''. Elvettek tőle mindent, és egy cellába zárták. A cella ajtaja vastag, vasalt faajtó volt, kukucskáló lyukkal. Az ágy és a deszkaasztal is le volt betonozva. Az ágy mellett bűzös vödör állt. A szalmazsákon és a párnán vastagon volt a piszok. Két vásott, vékony pokróc szolgált takaróul.

,,A fal nyirkos, nedves — olvassuk emlékirataiban. — Itt mindig szürkület van, napsugár soha. Világosság és fény alig jön be a rácson és a pókhálós, szennyborította ablakon keresztül. Pedig az Úr fölkelti napját a jókra és a rosszakra egyaránt: a raboktól a napfényt az emberek veszik el. Nem látom az eget, sem a csillagokat. A zárkában csak ‚táncoló csillagok' vannak, olyankor, amikor a rab érzékeinek összhangja, működése felbomlik.''

A bíboros imádkozott a börtönben. Azt kérte az Istentől, ,,hogy őszintén, a legkisebb keserűség nélkül ismételhesse el a zsoltárossal: Örvendek a napokért, amelyekért megaláztál, az évekért, amelyeken annyi rosszat láttunk!'' Azt is kérte, hogy úgy viselje el szenvedését, mint a szentek: ,,Uram, adj nekem szellemükből valamit, csak kicsit és parányit adj nekem az ő világukból!''

Egy napon a nyirkos, piszkos börtönben sínylődő Mindszenty bíborost megvigasztalta az Úr. Mintha angyalt küldött

volna hozzá. Egy tiszta szemű, szelíd arcú próbarendőr jelent meg a cellájában, és azt súgta neki: ,,Atyám, bízzék Istenben! Ő segít!'' A próbarendőr háromszor látogatta meg, mind a háromszor ugyanazt mondta neki, és aztán eltűnt. A rab bíboros a piszkos, pókhálós, vasrácsos ablakon keresztül kinézett, és elmondta Naphimnuszát: Dicsérte az Istent mindenért, amit szeretett, aminek örült. Negatív formában, prózában, a megfosztottság nyelvén beszélt:

,,A magánzárkás fegyenc nem lát szabad természetet, erdőt, virágos rétet, kenyértermő, pipacsos mezőt, csobogó csermelyt és a nagy Dunát, kenderáztatót, Balatont, tengert, nyájas holdvilágot, tejutat, csillagot, szülőfalut, templomot, temetőt, övéit, szerettei sírhalmát, karinges kispapot, hívő sereget az Úr színe előtt, öröklámpafényt, oltárt, gyóntatószéket, keresztelőkutat, szószéket, körmenetet, keresztény családot, ártatlan gyermekszempárt, amit úgy szeretett az Úr Jézus. Nem lát elsőáldozókat, saját jegyesét, akár leányka, akár bazilika, dóm vagy székesegyház legyen az. Nem láthatja hazája egyetlen pontját sem, csak ezt az átokverte részt. Nem láthat semmi olyasmit, amiről az emberek azt gondolják, hogy nem élhetnek nélküle.''

A vak Szent Ferenc a San Damianó-i kunyhóban és a fénytől megfosztva Mindszenty bíboros a nyirkos, piszkos börtönben egyet tanítanak: legyen szemünk a természet szépségére, örüljünk a teremtményeknek, ne szűnjünk meg értük hálát adni a Teremtőnek, őrizzük azt az áldott harmóniát, mely a teremtő Isten akaratából van köztünk és a teremtmények között, érezzük, hogy ,,testvérek és nővérek'' vagyunk, mert egy az életünk forrása, és egészségben, betegségben vagy börtönben hívjuk a teremtményeket, hogy velünk együtt dicsőítsék az Istent. Mert ,,szentséges Úristen, te vagy a mi védőnk, te vagy a mi oltalmazónk és védőbástyánk, te vagy a mi erősségünk te vagy a mi felüdülésünk. Te vagy a mi hitünk és reménységünk. Te vagy a mi lelkünk nagy édessége. Te vagy a mi örök életünk!''

Aztán Szent Ferenc is és Mindszenty bíboros is arra kér bennünket: soha ne feledjük, hogy akiket az Isten szeret, azokat megpróbálja. Ha türelemmel viseljük el a megpróbáltatást, a mennyország örömét kapjuk jutalmul.

4. A SAN DAMIANÓI FESZÜLET ÉS EGY TÖVISKOSZORÚS KRISZTUS-KÉP

A franciskánus mozgalomnak nemcsak felbecsülhetetlen műemléke, hanem szépséges szentelménye is a San Damianó-i feszület.

A XII. században Olaszországban népszerűek lettek a bizánci feszületek. Ezek a feszületek valójában ikonok, kereszt alakú festmények, a szenvedést legyőző és abban megdicsőült Krisztus képei. Az ábrázolás egyszerű, nincs benne semmi túlzás, a vonalak szelídek, a színek halványak. Az Üdvözítő bánatos, felemelt arcáról, nagy, tágra nyílt szeméből, szögekkel átvert mezítelen testéből árad a szomorúság, és hangtalanul száll a tanítás: ,,Íme, így szerette Isten a világot!'' A feszület vonz, és vonzása ellenállhatatlan, feledhetetlen.

A roskadozó, omladozó San Damiano-kápolnában, magasan a főoltár fölött, félhomályban függött a nagy bizánci feszület, amikor a bizonytalaságtól gyötört fiatal Szent Ferenc hivatásáért imádkozott. Fényért, megvilágosításért könyörgött. Könnyel telt szemét az Üdvözítő szomorú arcára függesztette, és úgy kérte, adjon neki igaz hitet, erős reményt és tökéletes szeretetet, hogy mindenben szent rendelése szerint és akaratának megfelelően járjon el. Lélekben a keresztre feszített Krisztus helyébe képzelte magát, és íme, egyszerre a keresztről a szomorú Kriszrus beszélt hozzá. Ferenc lelkét eltöltötte a kegyelem, és attól az órától kezdve szíve meg volt sebezve Krisztus sebeivel, s később testén is megjelentek a szent sebhelyek.

A San Damianó-i feszület hatása alatt Szent Ferenc a ,,keresztbe öltözött'', mondja egyik korai életrajzírója. ,,Azt akarta, hogy testének is éppen úgy, mint a lelkének a Fölfeszített legyen a ruhája.'' A keresztet imádta, mindenütt a keresztet kereste, a keresztről beszélt, arról énekelt, széttárta karját, hogy kereszt formája legyen, fagallyakat rakott keresztbe, és azt mondogatta: a hegedűnek kereszt formája miatt oly gyönyörű a hangja, hogy megrepeszti a szívet. Testében érezni akarta az Üdvözítő szenvedését, és éppen azért állandóan mortifikálta magát, és forrón imádkozott, hogy testében tapasztalhassa a szenvedést, melyet Krisztus végtelen szeretetében értünk, bűnösökért a kereszten szenvedett.

Úgy látszik, Szent Ferenc gyakran beszélt a San Damianó-i feszületről, és valószínűen sokat imádkozott előtte, mert az első testvérek feljegyezték, hogy a feszület képe vele volt egész életében.

***

Ha még megvan — és reméljük, nem kallódott el — az a töviskoronás Krisztus-kép, amelyet néhány héttel letartóztatása előtt egy ismeretlen valaki küldött Mindszenty bíborosnak, az a legszebb, a legdrágább Mindszenty-ereklye.

A szentkép a felfeszített Jézus arca egy ciszterci kolostorban lévő feszületről. A sűrű töviskoronától nagy vércseppek borítják a szép Isten-arcot, szomorúság fátyolozza, de távolba meredő szeméből biztatás jön. Ezt a biztatást érezhette az, aki a képet küldte, és latinul ráírta: ,,Devictus vincit." Legyőzetve győz.

Az a tény, hogy egy ismeretlen valaki jeligével küldjön egy kis szentképet az üldözött magyar bíborosnak, oly szokatlan, hogy akaratlanul is természetfölötti indításra kell gondolnunk. A szentkép a rajta lévő felírással örök igazságot hirdet: Krisztus meghalt a kereszten, legyőzetett, de legyőzetésében lett győztes, legyőzte a bűnt, a halált, a gonoszt. A szentmise húsvéti prefációjának szavaival: ,, halálunkat halálával megtörte, és az életet feltámadásával újjászerzette."

Letartóztatásakor a bíboros a képecskét magával vitte az Andrássy útra. Vele volt megkínoztatásakor, a tárgyalás és elítélés napjaiban, és vele volt a börtönben. A kis kép lett börtönmiséinek oltárképe, a zárkájában az asztalán állt, előtte térdelt, imádkozott, elmélkedett. Amikor a szabadságharcosok kiszabadították, a kis szentképet vette elsőnek magához, és amikor az amerikai követségre menekült, a ruhája alatt. a keblére szorítva mint drága kincsét vitte magával.

A sokat szenvedett bíborosnak a picike kép lelki erőforrás és megpróbáltatásainak magyarázója lett. Semmi kétség: a kis szentkép — mint szentelmény — hozzájárult, hogy lelkében nem tört meg, a reményt nem veszítette el, a kétségbeesés nem lett úrrá rajta, soha egy percre sem kételkedett az Isteni Gondviselésben, és nagy szenvedését panasz nélkül viselte el. És most már, az évek távolából, láthatjuk, hogy a kis szentkép üzenete valóság

lett: mint isteni Mestere, Mindszenty bíboros is ,,legyőzetve győzött".

,,A legszebb lélek hozza a legnagyobb áldozatot" — írta Mindszenty bíboros pásztorlevelében 1947-ben —, de a legnagyobb vezeklés is csak úgy érték, ha Jézus kereszthalálával egyesítjük." Ő Jézussal együtt szenvedett, és szenvedve magyar népéért és hazájáért imádkozott: ,,Megfogtál, de ki is szabadítottál, megvertél, de meg is orvosoltál minket. Boldogok azok, akik a maguk áldozatán örvendezhetnek akkor, amidőn megvigasztalja az Úr Siont, és megvigasztalja annak minden romját, és gyönyörűséges hellyé teszi annak pusztaságát, és kietlenét az Úr kertjévé."

Szent Pál azt akarja, hogy a fölfeszített Krisztus képe állandóan előttünk legyen. Az apostol sok szépet mondott Krisztusról, de amikor dicsekedni akart, nem emlegette az Úr csodáit, se tanítását, nem beszélt istenségéről sem, hanem keresztjével dicsekedett. És nagy öröme az volt, hogy Krisztus szenvedésének jeleit testén viselte.

Szent Ferenc és Mindszenty bíboros azt tanítják nekünk, amit Szent Páltól tanultak: Legyen előttünk a fölfeszített Krisztus képe! Mint nekik, nekünk is legyen feszületünk vagy töviskoronás Krisztus-képünk, amely előtt térdelünk, könyörgünk, imádkozunk és amelynek a segítségével szívben-lélekben, a nekünk adott kegyelem mértéke szerint, a Fölfeszítetthez hasonulunk.

5. UMBRIA ÉS PANNÓNIA

Van egy vélemény, amely szerint Assisi, Avila és Oxford — pontosan ebben a sorrendben — a világ legszebb városai. Ezeknek a városoknak a szépsége nemcsak a régi, szép történelmi épületekben van, hanem lelkiekben. Oxfordban inkább tudósok, mint szentek éltek, de Avilában Nagy Szent Terézzel, és Assisiben Szent Ferenccel találkozik lépten-nyomon a lélek. Assisiben különösen úgy érzi, hogy Szent Ferenc társaságában járja a várost. Assisi híressége Szent Ferenc alázatossága, Assisi gazdagsága Szent Ferenc szegénysége.

Szent Ferenc nagyon szerette szülővárosát, és még Rómáért sem cserélte volna föl, jóllehet Rómában volt a kereszténység

legféltettebb kincse, az apostoloknak, Szent Péternek és Szent Pálnak a sírja. Ez vonzotta is ellenállhatatlanul, és nagy döntések előtt Rómába ment az apostolok sírjánál imádkozni. De amikor a döntés megvolt, Ferenc sietett vissza Assisibe, s ott lett valósággá, amiért Rómában imádkozott. Rómában élt a pápa is, és Szent Ferenc mindenben alávetette magát az Egyház fejének, de nem érezte jól magát a pápák, kardinálisok, főpapok környezetében. Rendje központjának se Rómát, hanem Assisit akarta.

Assisi Umbriában van, és természetesen Szent Ferenc apostolkodása és szeretete kiterjedt a tartomány többi városára: Gubbióban megtérítette a farkast, Greccióban ünnepelte a karácsonyt, Bevagnában prédikált a madaraknak, Fonte Colombóban írta a regulát, Rietiben betegségében hegedült neki az angyal, Folignóban volt megtérésének az első jele, Cannarában alapította meg a harmadik rendet, de Assisi volt a lelke otthona, ott volt valójában a világa.

Senki se próféta a saját hazájában, és Ferencnek se volt könnyű szülővárosában az evangélium szerint élni. De életfogytáig Assisiban maradt: kijavította a városon kívül az elhanyagolt kápolnákat, prédikált a székesegyházban, koldult az utcákon, gondozta a leprásokat, énekelt, szenvedett, imádkozott. Itt is halt meg. Halála előtt megáldotta városát: a szentek lakhelyének mondta, mely által sokan üdvözülnek. Sírja fölé hármas templomot építettek, melyben Giotto és Cimabue csodálatosan szép freskókkal örökítették meg rendkívüli életét.

Assisi és Umbria szeretete miatt lett Szent Ferenc Itália védőszentje, és ezért mondják róla, hogy ő a legszentebb olasz, és a szentek között a legolaszabb.

Szent Ferenc és Mindszenty József között párhuzamokat keresve lehetetlen észre nem vennünk, mennyire hasonlít a magyar bíboros Assisi szentjéhez szülőfalujának és tágabb szülőhelyének, a Dunántúlnak a szeretetében.

Ami Umbria volt Ferencnek, az volt a Dunántúl Mindszentynek. Mindszenty szülőfaluját, Csehimindszentet, körülveszik papi, püspöki és érseki munkásságának helyei: nyugatra van Szombathely, ahol pappá szentelték; délre van Zalaegerszeg, ahol lelkipásztorkodott; keletre van Veszprém, ahol püspök lett, és északra van Esztergom, ahol az ország prímása lett.

A kisdiákot annyira elbűvölte Szombathely, hogy teológus korában sem volt hajlandó felcserélni a vidéki kisvárost a fényes, híres metropolisszal, Béccsel. Gimnazista korában egyik nyáron végiggyalogolt a Balaton mellett, örvendezett a ,,százszor szent'' Veszprémnek, és élménye olyan maradandó volt, hogy amikor püspök lett, címerébe jelmondatnak íratta: Pannonia Sacra.

Amikor Debrecenben Bánáss Lászlót utódjának szentelte, élményét újból elmondta:

,,Hová megy az új apostolutód?'' — kérdezte, és nyomban megadta a feleletet: ,,Ahová az új főpásztor megy, ott van a magyar kereszténység ősi televénye.'' Veszprémben ,,leginkább markolható a magyar múlt'', Veszprémbe megy, és ,,a legnagyobb magyarnak, Szent Istvánnak, hitvesének, a templomokat és gyermekeket egyszerre öltöztető Boldog Gizellának, a liliomos Szent Imre hercegnek és a vezeklő Szent Margitnak áldott lábnyomában jár. Ezek a lábnyomok köteleznek.'' Veszprémhez tartozik Tihany visszhangjával, András király hamvaival, a magyar Kálváriájával, hozzátartozik ,,a sejtelmes, hideg Bakony'', ahol Szent Gellért hét évig remetéskedett, és ahol a várban ,,Szent Grálszerűen a Szent Vért őrizték''. Veszprémhez tartoznak ,,a regekoszorúzta várak'', Tátika, Csobánc, Szigliget, Sümeg. A Dráva határolja a veszprémi egyházmegyét, ,,melynek fövényében századokon át szorgos magyar kezek aranyat mostak''.

És Esztergom? ,,Régi kövek beszélnek itt, csak legyen, aki értse nyelvüket!'' A nagy Duna mentén, a Dunántúl, a Felvidék és az Alföld találkoznak a városban, és ,,az ország szívévé teszik''.

Ha volt valaha esztergomi érsek, aki érezte és magáévá tette ennek a szívnek a dobogását, az Mindszenty József volt. Menynyire fájt neki, hogy a kommunisták Esztergomot ,,levetkőztették'', a múltjából kifosztották, jelentőségét elvették, és ,,Dorog alá rendelték''.

Alig lett Veszprém püspöke, védőangyalként terjesztette ki lelke szárnyát a Dunántúl fölé, hogy ne legyen az ,,a történelem két legvérengzőbb diktátorának hadszíntere''. Emlékiratot írt, melyben kért, könyörgött, hogy a Dunántúl — ,,a gyönyörű városok, falvak, felbecsülhetetlen vagyon, történelmi érték, a legutolsó élelmiszerkészlet'' — ne legyen a háború színhelye. Az emlékiratot aláíratta a dunántúli püspökökkel, és sietve vitte Bu-

dapestre. De nem hallgattak rá, és mint az egész ország, a Dunántúl is a háború áldozatává lett.

A Szent Ferenc és Mindszenty József közötti párhuzamhoz tartozik, hogy amint Umbria új szépséget kapott Szent Ferenc életszentségétől, Pannónia is új szépséget kapott Mindszenty József erényétől. Amint Szent Ferenc Umbriában az egész Itáliát szerette, Mindszenty is Pannóniában az egész magyar hazát átölelte. Ferenc Itália szentje, Mindszenty Magyarország bíborosa. Szent Ferenc a hazaszeretet példaképe az olaszoknak, Mindszenty József a haza szeretetében példaképe a magyaroknak. Szent Ferenc halála előtt megáldotta szülőföldjét; Mindszenty mielőtt számkivetésbe ment, ,,kiterjesztett kezekkel megáldotta a fővárost és az egész országot".

Szent Ferenc dicsőítette és köszöntötte az erényeket, és bár a hazaszeretetet külön nem említette, hangsúlyozta, hogy az erények elválaszthatatlanul összefüggnek: ,,Aki egyet is megsért, megsértette az összeset." Mindszenty sokszor és ékesen beszélt a hazaszeretetről. A hazaszeretet a hitből él, mondotta, és összhangban van az evangéliummal. Jézus is szerette Jeruzsálemet, és könnyezett pusztulásán. ,,Hitünk táplálja hazaszeretetünket, mert arra tanít, hogy a hazaszeretet Istentől belénk oltott és Krisztustól megszentelt érzés, és hogy a hazával, a szülőfölddel járó kötelességek Isten törvényében találnak megszentelést."

6. A PORCIUNKULA-KÁPOLNA ÉS A BUDAVÁRI NAGYBOLDOGASSZONY TEMPLOM

Assisi városán kívül, a síkságon van a Porciunkula-kápolna. A parányi épület mindössze hét méter hosszú és négy méter széles, és Angyalos Boldogasszony tiszteletére van szentelve. Valamikor a kápolnácska nagy tölgyerdőben egy kis tisztáson állt, és ezért nevezték el Porciunkulának, ,,kis részecskének". Szent Ferenc idejében a kis szentély rendkívül rossz karban volt, és csaknem romba dűlt. Szent Ferenc két kezével hozta rendbe, és nagyon megszerette. Otthonául tette. Itt hallgatott szentmisét, és itt szokott imádkozni. Meg volt győződve: angyalok látogatták a kis kápolnát, hogy hódoljanak az Úr és a Szeplőtelen Szűz Anyja előtt.

Azt is mondta: az Úr kinyilatkoztatta neki, hogy az alázatos Szent Szűznek ez a kicsi, szegény kápolna volt a legkedvesebb temploma.

Mikor az Úr testvéreket küldött neki, Szent Ferenc a Porciunkula-kápolna köré gyűjtötte őket. A tölgyerdőben kunyhókat építettek maguknak, melyekben az éjszakát töltötték. Ha nem voltak missziós körúton, vagy nem dolgoztak a kórházakban, Szent Ferenc és a testvérek a kápolnában imádkoztak, siratták bűneiket, vagy énekkel dicsőítették az Urat és a Szent Szüzet. A kis szentély lett a rend központja. A Porciunkula lett az iskola, ahol Szent Ferenc a testvéreket az evangéliumi életre és a szent szegénységre oktatta.

Mikor a rend megnőtt és elterjedt, Szent Ferenc pünkösd ünnepére a Porciunkulába szokta káptalanra összehívni a testvéreket. Ilyenkor gyönyörködött bennük, ,,Isten leventéinek e szép seregében", akik, mint a Fioretti mondja, ,,csoportokra oszolva, valamennyien ájtatos beszélgetésekbe merülve, imádkozva, könnyezve, a szeretet cselekedeteit gyakorolva oly csöndben, oly szerényen ültek a kis kápolna körül, hogy soraikból a legkisebb zajt vagy lármát se lehetett hallani."

Szent Ferenc lelkesen, édesen beszélt az összegyűlt testvérekhez. Kérte őket, hogy a kis szentélyt tekintsék mindig lelkük otthonának, és azt soha el ne hagyják. Aztán buzdította őket, hogy mindig kövessék az Úrnak és Szent Anyjának szegénységét, ,,imádják az Istent az egész népért, legyenek béketűrők a balsorsban, és tartózkodók a jó szerencsében. Vigyázzanak az ártatlanságra és a szeplőtelen tisztaságra." Aztán kérte őket, hogy amennyiben az embereknek lehetséges, úgy tiszteljék és szeressék a Szent Szüzet, mint az angyalok, mert általa lett testvérünk a fölséges Isten, és így nyertünk irgalmat.

Szent Ferenc annyira ment a Porciunkula-kápolna iránti szeretetében, hogy a pápától kikönyörögte a teljes búcsút mindazoknak, akik töredelmesen meggyónták bűneiket, és meglátogatták a parányi épületet. ,,Mindenki a mennyországba megy!" — örvendezett Szent Ferenc, amikor a Porciunkula-búcsút bejelentette.

Magyarországon Buda várában áll Nagyboldogasszony temploma. Ez a legismertebb, legtörténelmibb templom a hazában. Falai látták a ,,csillagos évszázadok eseményeit". Mindszenty bí-

boros a Buda vári templomot ,,az ország szívének" hívta, és 1947. november 8-án ide gyűjtötte búcsújárásra Budapest népét, mert a Szent Szűzbe vetett minden reményt, hogy a hazát megmentse.

,,Ebben a templomban Mária lábainál ott van az egész magyar történelem minden fényével és borújával, derűjével és zimankójával, örömével és bánatával, erényeivel és gyarlóságaival, zenitjével és örvénylésével — mondotta Mindszenty bíboros. — Sehol nem tudom úgy egyszerre megfogni az imádó, hálaadó, kérő és engesztelő Magyarországot, mint itt a viharvert, öreg falak között." A Nagyboldogasszony templomához búcsúra összegyűlt magyaroknak azt mondta, hogy itt ,,az imádás, hálaadás, kérés és engesztelés magasiskolájában vannak".

Mindszenty bíboros meg volt győződve, hogy magyar földön a Magyarok Nagyasszonyának ez a templom volt a legkedvesebb szentélye. A történelem folyamán nagy magyarok ezen a helyen tapasztalták a Szent Szűz kegyes, csodálatos segítségét. ,,A múlt omlásaiban ez volt mindig az első megújhodó szentély — mondotta a bíboros. — A felemelkedésben is ez legyen a szemünk fénye annak jeléül, hogy az imádó, hálaadó, engesztelő, kérő múltat értékeljük, tanítónak, útmutatónak elfogadjuk, és a jelenvaló gyötrelmekből Mária szentélyén át akarunk eljutni Jézus Szívéhez."

A szentek egyik jellemzője a mélységes, állandó Mária-tisztelet. Szent Ferenc és Mindszenty bíboros életszentségének bizonyítéka a Szűzanya nagy szeretete és a közbenjárásába vetett bizalom. Jellegzetes, hogy mindkettőnek egy-egy szentélyhez kötött a Mária-tisztelete: Szent Ferencé a Porciunkula-kápolnához, Mindszenty bíborosé a Buda vári templomhoz. Mária-tiszteletében mindkettő átöleli embertestvéreit: Szent Ferenc a Porciunkulába akar vinni mindenkit, hogy onnan menjen az égbe, Mindszenty pedig népét Nagyboldogasszony templomába gyűjti, hogy annak szentélyén át jusson el Jézus Szívéhez. Szent Ferenc is és Mindszenty bíboros is arra kér bennünket, hogy a Szűzanyával együtt imádjuk az Istent, adjunk hálát a kegyelmekért, kérjük áldását, és mivel bűnösök vagyunk, legyen ő a szószólónk Szent Fiánál.

7. A SIENAI ÉS CSEHIMINDSZENTI GALAMBOK

Assisi Szent Ferenc a teremtmények között a madarakat szerette legjobban, és azok között a pacsirta volt a kedvence. A szürke tollú kis madár a magasba száll, trillázva énekel, és az országúton a porból alázatosan csipkedi össze szegényes eledelét. A kisebb testvérek olyanok, mint a pacsirták, mondogatta a szent: ruházatuk egyszerű, Istent dicsérve járnak a világban, és nem szégyellenek alázatosan koldulni, ha a szükség erre kényszeríti őket.

A pacsirták után a galambokat csodálta, melyekhez a Szentírás a tiszta, alázatos, hű lelkeket hasonlítja. ,,De szép vagy, kedvesem, de szép vagy, mint a galamb, olyan vagy. Mint a galamb, elbújsz a sziklák hasadékában, szirtek között van a rejtekhelyed. Elrejted az arcod, de cseng a hangod, énekelsz.'' Így beszél az Istent szerető lélekről az Énekek Éneke.

Noé pátriárka óta a galamb Isten békéjének a jelképe, és Szent Ferenc és testvérei azért imádkoztak, hogy ennek a békének eszközei legyenek: ,,Uram, tégy engem békéd eszközévé! Hadd vigyek szeretetet, megbocsájtást, reményt, fényt, örömet mindenkinek mindenfelé!''

,,Legyetek szelídek, mint a galambok'' — parancsolta Jézus tanítványainak. Mikor a gyermek Jézust bemutatták a templomban, szülei, Szűz Mária és Szent József, a törvény szerint szegénységükből két galambfiókát áldoztak.

Az Újszövetségben a hófehér galamb a Szentlélek jelképe lett. Az evangélisták mondják, hogy Jézus megkeresztelkedésekor a Szentlélek galamb formájában szállt le rá.

Ferencnek, a szentnek és a költőnek, valószínűen mindez az eszébe jutott, amikor Sienában látta, hogy egy ifjú galambokat visz a vásárra. Szépen kérte a fiatalembert: adja neki az ártatlan jószágokat. A jólelkű fiatal minden további nélkül a galambokat a szentnek adta, aki ölébe vette őket, és édesdeden beszélgetett hozzájuk.

Ferenc a galamboknak galambdúcot épített. ,,A galambdúcban a galambok elfoglalták helyüket — olvassuk a Fiorettiben —, tojásokat raktak, és fiókákat költöttek. Olyan szelídek voltak, és Szent Ferenccel és a többi testvérekkel úgy viselkedtek, mintha az udvarukon nevelt baromfiak lettek volna. Addig nem

repültek sehová, míg Szent Ferenc vagy a testvérek egyike meg nem áldotta őket."

Galamboknak házat építeni sok ártatlan gyermeknek és jó léleknek öröme. Valószínűen a szentek között mások is építettek galambházat, és társalogtak a galambokkal. A gyermek Mindszenty is megtette. Bérmáláskor, Budapesten a domonkosok templomában mondta el a történetet:

„Mikor kicsike legényke voltam, nekem is volt galambházam, galambdúcom, tele hófehér galambokkal. Alája álltam, kiterjesztettem a kezemet, és úgy hívtam a szelíd, kedves tiszta galambokat: ‚Tub, tub, tubicám, szállj reám!' És azok leszálltak a vállamra, kezemre, fejemre. Este, amikor a sötétség rátelepedett az udvarra és a galambházra, felkúsztam a létrán, becsuktam a galambház kicsi ajtaját, leszálltam, elvettem a létrát, hogy a ragadozók oda ne férkőzzenek, és ki ne fosszák a galambházat."

Mindszentynek, a bérmáló püspöknek, a galamb a Szentlélek jelképe, és a galambdúc az ember szíve-lelke. „A lelketek a Szentlélek gyönyörű, ékes, magasba emelt galambháza" — mondotta bérmálkozó lányoknak. A szentségben „kitárul a lelketek, a galambház, és hívja a Szentlelket: Jöjj el, Szentlélek Isten! Teremtő Lélek, szállj reám!"

Aztán saját élménye alapján alkalmazta a hasonlatot: „Az ifjúság ragadozói ellen védjétek a templomot, a galambházat, a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége ellen; védjétek a világ és a gonosz lélek ellen, de magatok ne sértsétek meg a templomot. Így, amint most vagytok, maradjatok mindenkor látványa a világnak, angyaloknak és embereknek."

A sienai galambok története azzal végződik, hogy az a szép lelkű ifjú, aki a galambokat Szent Ferencnek adta, a szenthez szegődött. „Kisebb testvér lett, szentül élt a szerzetben, és dicséretesen szolgálta Krisztust" — mondja a Fioretti.

Önkéntelenül merül föl bennünk a kérdés: mi történt azokkal a szép lányokkal, akiket Mindszenty 1945-ben Budapesten a domonkosok templomában bérmált, és gyermekkorából vett élményével oktatott? Abban a szörnyű viharban, amely rájuk zúdult, a megpróbáltatások förgetegében hányan maradtak meg egész életükre „a Szentlélek gyönyörű, ékes, magasba emelt galambdúcának"? Az istentelenség és az erkölcstelenség áradatában hányan maradtak meg „látványa világnak, angyaloknak és

embereknek"? Nincs feleletünk a kérdésre, de szeretnénk remélni, hogy sokan; egyesek otthon, mások az emigrációban.

8. SZENTEK ÉS PÁPÁK

1973. szeptember 28-án, amikor Mindszenty bíboros New Brunswickba jött, hogy a renovált Szent László templomot megáldja, a szertartás után aláírt egy fényképet. A fénykép kedvence volt és munkánk elismeréséül adta nekünk aláírásával. A kép alá egy kis üzenetet is írt. A kép VI. Pál pápát mutatja, amint főpapi ornátusban, baljában a kereszt formájú pásztorbottal, kézen fogja a bíborost, aki szintén főpapi ruhában van, és bevezeti a Sixtus-kápolnába, hogy vele együtt mutassa be a püspöki szinódust megnyitó szentmisét. A képen a pápa is és a bíboros is gondterhelt és ünnepélyes. „Olyanok, mint két gránitból faragott gótikus szobor. . . , mint két oszlop. A fénykép 1971. szeptember 30-án készült.

A szinódusra összegyűlt püspökökhöz így beszélt a pápa: „Itt van közöttünk Mindszenty József kardinális, esztergomi érsek. . . Várva várt vendégünk ő, aki ma együtt misézik velünk, mintegy dicső jelképéül annak az egységnek, amelyben a magyar egyház ezer év óta él az Apostoli Szentszékkel. . . Példaképe ő a hitben gyökerező, megingathatatlan erősségnek és az Egyház iránti önzetlen odaadásnak, amit előbb fáradhatatlan munkásságával és őrködő szeretetével, majd imájával és hosszú szenvedésével mutatott meg. . . Áldjuk az Urat, és mondjunk közös tisztelettel szívből jövő Ávé-t ennek a száműzött, kiváló érseknek."

VI. Pál pápa őszintén szerette és csodálta Mindszenty bíborost, és amikor a budapesti amerikai nagykövetségről kihozatta, Zágon József prelátus szerint az volt a célja, hogy a bíboros rendkívüli áldozatát új fénybe helyezi, annak erkölcsi jelentőségét az egész világ előtt növeli, érdemeit örökre biztosítja és követendő példának állítja az Egyházban. A pápa írásban és szóban is biztosította Mindszentyt, hogy egész életére megmarad Esztergom érsekének és Magyarország prímásának. A „keleti politika" tekervényeiben azonban a vatikáni diplomácia ellentétbe hozta a jószándékú pápát önmagával.

Gyakorlatilag ugyanis a vatikáni diplomácia egyezett a kommunisták véleményével, hogy Mindszentynek az országból való távozása egyértelmű az érsekség és a prímásság feladásával. Tekintetbe véve a bíboros magas korát, gyenge egészségi állapotát, a távozással felmerülő lelki megrázkódtatást, számítva a pápa befolyására és minden diplomácia legnagyobb segítőjére — a kegyes időre — a Vatikán elkövette a nagy hibát, hogy 1971 nyarán titokban garanciát adott a magyar kormánynak, mely szerint külföldön a bíboros semmi olyant nem mond vagy tesz, ami a ,,kommunista rezsimet ingerelhetné".

Mindszenty azonban, mint egy új Anteusz, amikor szabad földre lépett, újraéledt és tüneményes lelkipásztori munkába kezdett. Minél aktívabb lett a bíboros, annál erősebb lett a kommunista nyomás, hogy a pápa az érsekségtől és prímásságtól formailag fossza meg. Így történt, hogy 1973. november 1-én Pál pápa levelet írt a bíborosnak és ,,újabb nagy áldozatot" kért tőle: mondjon le az érseki székről. Mindszenty lelkiismeretére hivatkozva nem tudta teljesíteni a pápa kérését. . . és 1974. február 5-én, pontosan a bíboros kirakatperének 25. évfordulóján, a szelídlelkű pápa a sokat szenvedett Mindszenty bíborost elmozdította az esztergomi érseki székből és elvette tőle ,,Magyarország prímása" címet.

A szabad világban élő magyarokat mélyen megrázta és könnyekbe borította a hír. A Szentatyához való hűségünk és a bíboroshoz való nagy szeretetünk éles ellentétbe került bennünk. Sokan lázongtak, tiltakoztak, tiszteletlenül támadták a pápát és erősen kifogásolták ,,keleti politikáját". Voltak azonban, akik az eseményekben a szenvedés misztériumát érezték. Mindszenty utolsó nagy szenvedése, hogy még a pápa is ellene fordul, áldozatát, szenvedését semmibe veszi, sőt látszatra elítéli és elveti. A pápai aktussal Mindszenty olyan lett, mint a kisemmizett isteni Megfeszített, akit a kereszten még az Atya is elhagyott. . .

Ésszel nem tudjuk felfogni, mi történt. Jobb megnyugodnunk a misztériumban. A pápa és a bíboros közötti ellentét, míg igazolja a bíboros életszentségét, tanúsítja a pápa atyai szeretetét Magyarország iránt és ugyanakkor mindkettőt, a pápát is és a bíborost is ,,szenvedő szolgává" teszi. Amikor Mindszenty meghalt, VI. Pál ,,páratlan, égő hitű papnak" mondta, és olyan ,,lángnak" nevezte, ,,mely ragyogó fényével bevilágította az Egyház útjának

utolsó évtizedeit". Semmi kétely, Pál értékelte Mindszentyt és elismerte nagyságát; fájt neki, hogy meg kellett szomorítania.

* * *

1220 tavaszán Szent Ferenc a Szentföldről visszatért Itáliába és rendjét a megsemmisülés szélén találta. Álmában látta és valóságban érezte, hogy olyan, mint egy fekete kis kotlós, mely nem tudja a csibéit a szárnya alá szedni. Sokan vannak és mindegyik megy a maga útján.

A rendbe tömegével léptek be tudósok, ügyvédek, papok, lovagok, nemesek és egyszerű emberek, és nem volt regula, mely összefogja őket. Az a néhány evangéliumból vett idézet, melyet Szent Ferenc adott nekik szabálynak és amelyet ő megtestesített előttük, a hősiesség és a legmagasabb életszentség törvénye volt. Az első tanítványok mindenáron ragaszkodtak hozzá és követték legjobb tehetségük szerint, mások azonban az ideált csodálták, de gyakorlatilag megvalósíthatatlannak tartották. Az apostolkodást is, amelyet Szent Ferenc a testvéreknek életcélnak adott, másképpen fogták fel az első testvérek és másképpen látták a később érkezettek, akik a tanulást, a szellemi és értelmi felkészültséget és az Egyház irányítását nélkülözhetetlennek tartották az apsotoli munkához. A rend, több ezer ideális ember testvérisége, válaszúthoz érkezett. A lelki megosztottság ellenére is a testvérek mind nagy szeretettel és bizalommal tekintettek Szent Ferencre és remélték, hogy a lelki krízisből kisegíti őket.

Szent Ferenc nem ment a Porciunkula tájékára se. Nem akart találkozni a ,,lázongókkal", a ,,reformerekkel". Félt tőlük és nem rokonszenvezett velük. Egyenesen Rómába, a pápához ment. Feltárta neki aggodalmát, elmondta a nehézségeket és kérte a Szentatyát, III. Honoriuszt, hogy a bíborosok közül jelöljön ki egyet, aki ,,védelmezője, irányítója és javítója" lesz a testvéreknek. A pápa Szent Ferenc kimondott kérésére Hugolin bíborost adta melléje.

A szent abban a hiszemben volt, hogy a bíboros majd segít neki a testvéreket visszatéríteni az eredeti ideálhoz: az abszolút evangéliumi élethez és szegénységhez. Biztosra vette, hogy mindenben vele lesz, neki ad igazat és segít neki, de az ellenkezője történt. Hugolin bíboros őszintén szerette, tisztelte és csodálta Szent Ferencet. A gondviselés emberének tartotta, akit az Egyház javára és fölvirágoztatására küldött az Úr. Ennek ellenére rokon-

szenvezett a ,,lázadókkal'' és ésszerűnek ítélte törekvéseiket. Attól félt, hogy beavatkozás nélkül szalmaláng vagy talán még eretnekség is lesz a mozgalomból. Mint ,,diplomata'' és jogász, Hugolin a kiegyezést, az ellentétek elsimítását, a kompromisszumot sürgette és tekintetbe vette az emberi adottságokat. Az idealizmust és a realizmust akarta egy nevezőre hozni.

Hugolin a rend alakításában az Egyház érdekét is kereste. Szerinte az Egyház érdeke volt, hogy Szent Ferenc eszméiből megmaradjon és biztosítva legyen annyi, amennyit gyarló emberek a kegyelem segítségével abból meg tudnak valósítani. Az Egyház érdeke volt az új, mozgékony rend, a lendületes, eredeti apostoli munka és nyomában a megújult keresztény élet. Az Egyház érdeke volt, hogy Szent Ferencet, mint Krisztus igaz követőjét, ismerje a világ és amennyire tőlük telik, kövessék az emberek.

Így hát, fájt neki, hogy Szent Ferencet megszomorította kánonjoggal és az új regulával, eszményeit ,,az átlag ember teljesítő képességéhez arányította''. Később, mikor pápa lett, Szent Ferenc halála után, bullákkal, engedményekkel, privilégiumokkal, jogi fikciókkal, magyarázatokkal ezt az ,,arányítást'' folytatta. Vannak történészek, akik Hugolint elmarasztalják, illojalitással vádolják és szemére vetik, hogy kétszínűséggel ,,az Egyház javára'' kijátszotta Szent Ferencet. Kétségtelen, Szent Ferenc nagyon csalódott volt. Ez volt ,,nagy kísértésének'' ideje, mikor külön isteni vigaszra szorult, hogy kétségbe ne essen.

* * *

Itt van a pont, amikor Mindszenty bíborost Szent Ferenccel nemcsak párhuzamban látjuk, hanem a kettő csaknem azonos lesz előttünk. Mint Mindszenty ellenállt VI. Pálnak, Szent Ferenc is ellenállt Hugolinnak; mindkettő tiltakozott, ami mindkettőben nagy lelki fájdalmat okozott, mert utána úgy érezték, engedetlenek voltak és rossz példát adtak. . . Mindszenty felfüggesztette a ,,békepapokat'', Szent Ferenc megátkozta a ,,lázadozókat'', akik rossz példájukkal a rendet lerontották. . . ,,Elmegyek a káptalanra és megmutatom nekik, ki vagyok'' — mondogatta Szent Ferenc tehetetlenségében. Mindszenty is ,,szükségesnek tartotta'' elmondani Egyháznak, világnak, miért van neki igaza. Szent Ferenc könnyek között imádkozott a Porciunkulában, Mindszenty meg a Pázmáneumban. Mint a ketten azt

hitték, életüket az Úr irányította és mintha mindkettő illúziónak lett volna az áldozata. Látszatra mindkettőnek történelmi küldetése az intézményes Egyházzal való ellentétben fejeződött be. Mindkettőt szerette, csodálta, dicsérte az Egyház, és mégis, mintha eltávolította volna magát mindkettőtől.

Celanói Tamás szerint Szent Ferenc ,,nagy kísértése'' azzal végződött, hogy az Úr beszélt hozzá: ,,Miért vagy olyan vigasztalhatatlan? Nem az én rendem a te rended? Nem én vagyok a pásztora? Vess hát véget tépelődésednek, és törődj inkább üdvösségeddel!'' A kísértés eltűnt és a megvigasztalódott Szent egy csodálatos apostolkodásba kezdett, mely haláláig tartott.

Nem tudunk róla, hogy az Úr beszélt volna Mindszenty bíborosához és vigasztalta volna azzal, hogy a magyar egyház az Ő egyháza és annak Ő a legfőbb pásztora. De tudjuk, hogy a vihar után Mindszenty az emigrációban magyarjai között egy csodálatos apostoli munkába kezdett, mely haláláig tartott.

* * *

Ne ítéljük el se Hugolin bíborost, a későbbi IX. Gergely pápát, se VI. Pál pápát. Történészek mondják, Hugolin bíboros érdeme, hogy Szent Ferenc rendjében ,,egy szent elégedetlenség'' van, mely immár 800 éve az életszentség és az apostolkodás csodálatos élesztője, és biztosan ,,megelégedéssel tölti el a Szentet az égben''.

A magyar egyházban is ,,egy szent elégedetlenség'' jelei mutatkoznak, melyet VI. Pál politikája plántált el és reméljük, hogy gerjesztő élesztője lesz a magyar egyház életszentségének, apostoli tevékenységének és jövője alakításának egy új évezredre. A prófétával biztosra vesszük, hogy mindez a sokat szenvedett bíborost megelégedéssel fogja eltölteni az égben (Iz. 53, 11).

9. SZENTEK BÖRTÖNBEN

Szent Ferenc megtérése egy bélpoklos megcsókolásával kezdődött. Az élmény oly nagy volt, hogy amitől azelőtt undorodott, testi-lelki gyönyörűsége lett. Hamarosan ezután búcsút mondott a világnak — új életet kezdett.

,,Mikor még a világban voltam és bűnökben éltem'' — így jel-

lemzi Szent Ferenc a megtérése előtti időt. Ebben az időben arról álmodott, hogy lovag lesz, kitünteti magát és nemesi rangra jut. Agyát betöltötte a lovagi élet — paripa, pajzs, nyereg, lándzsa, lovagszerelem, költészet, lovagi tornák, a lovagi ruha és természetesen nagy volt a harci kedve. Szent Bonaventura biztosít bennünket, hogy mindezek ellenére soha nem esett a testiség bűnébe. Ebben az időben volt azonban, hogy börtönbe került és az volt ,,világi, bűnös" életének legnagyobb eseménye.

Ferencnek volt alkalma, hogy bizonyítsa lovagi képességét és kiélje harci kedvét. Szülővárosában már közel harminc éve, rövidebb-hosszabb megszakításokkal polgárháború dúlt. Assisi nem tűrte se a német császár, se a római pápa uralmát, hanem maga akarta kormányozni önmagát és a kormányzatban a polgárok a nemesekével egyenlő jogokat követeltek maguknak. A belső viszály kölcsönös erőszakoskodásokhoz és megtorlásokhoz, végül is háborúhoz vezetett. A nemesek Perugia segítségét kérték, mely hadat üzent Assisinek. 1202 novemberében a két város összemérte erejét. Assisi elvesztette a csatát és Ferenc, aki szülővárosáért harcolt, fogságba esett és börtönbe került. Bátor viselkedése és szép ruhája miatt a győztesek lovagnak nézték és azokkal együtt zárták el.

Minden börtön kegyetlen hely. Nedves, bűzös, sötét, túlzsúfolt helyiségben a foglyok bilincsek között tétlenül ültek a falak mellett. A szenny és a bűz kínozta őket. Nem csoda, hogy szomorúak, komorak, elkeseredettek lettek. De nem Ferenc!

Mintha öntudatlanul elővételezte volna a szent szegénységet, amellyel egy pár év múlva örökre eljegyzi magát; a börtön nyomora, szegénysége, a hiányok meglepő vidámságot váltottak ki belőle. Örömét nem tudta magába fojtani. Fogolytársai nem értették és valószínűen ő sem értette önmagát. Tény az, hogy napsugár lett a sötétség helyén. Dalolt, tréfált, nevetett. Nem ment a fejébe, hogy aki lovag, hogyan lehet boldogtalan, reményvesztett, mégha börtönben is van.

Börtöntársait bosszantotta Ferenc jókedve. Magukban is és nyíltan is bolondnak tartották, félkegyelműnek mondták és rendreutasították. De Ferenc vidámsága nem tört meg. Talán a jövőt sejtve mondta nekik: ,,Mit tudjátok, minek örülök én? Meglátjátok, eljön az idő, mikor az egész világ szentnek tekint!"

Sejtelmes válasza, megmagyarázhatatlan vidámsága, és a tény, hogy Ferencnek sikerült egy gőgös lovagot nagy türelemmel és szeretettel társaival kibékíteni, hatással volt a foglyokra. Bizalommal és tisztelettel kezdtek tekinteni az alig 20 éves fiatalra.

A börtön több mint egy évig tartott és hatása döntő volt Ferenc testére-lelkére. Beteg lett. A lovagi élet nem vonzotta többé. Titok lett önmagának. Gondolatokba merülve lóháton kódorgott városa körül, mikor egy leprásra bukkant és önmagát legyőzve, azt átölelte és megcsókolta. Bizonyos értelemben a poklos olyan volt, mint a fogoly lovagok — bűzös, gennyes, szomorú, reményvesztett, a társadalomból kizárt ember. A leprásnak adott csók záró pecsét volt az időn, mikor Ferenc ,,a világban volt és a bűnökben élt''. A csókkal búcsút mondott a világnak és elkezdett szentül élni, mint a börtönben jósolta.

,,A szentek közül ki nem volt rab?'' Ki nem volt közülük börtönben? — kérdezi Mindszenty bíboros könyvében. Börtönben sínylődtek az első századok vértanúi és hitvallói, és később az ,,Egyház szabadságharcos'' püspökei. Név szerint említi Szent Miklóst, Szent Atanázt, Aranyszájú Szent Jánost, akik életükben és hivatásuk teljesítésében nagyon hasonlítanak hozzá. Megelőzően említi Szent Pált, akit ,,a Szentlélek a börtönben ihletett számos levele megírására''. Az Ószövetségből említi Józsefet és Dánielt.

Mindszenty nem említi Szent Ferencet, és ez érthető, mert Szent Ferenc nem a hite miatt, nem is egy igaz ügyért, hanem ifjú ábrándja miatt került börtönbe. A bíboros és a Poverelló börtönélménye egészen más. A Gondviselő a börtönnel Ferencet lelkileg formálta és hivatását sejttette meg vele. Mindszenty hivatásáért került börtönbe és ott az Isten az életszentség magaslatára vezette.

,,Sokat adott a börtön'' — írja a bíboros. Elmélyítette imaéletét, különösen értékeltette vele a breviáriumot, közelebb hozta a végső igazságokhoz, a szenvedő, kínvallatott Jézus állandó jelenlétébe helyezte, új hangulatot adott neki a liturgikus évszakokhoz, különösen az ádventhez. A börtön még jobban megszerettette vele az Egyházat, a szent hitet, az Oltáriszentséget, a szentmisét és a magyar hazát. Jobban megérttette vele a bűn teológiáját és a szabadító kegyelmet. A börtön állandó

alkalom volt az önmegtagadásra, a böjtölésre, az erények gyakorlására, a bűnbánatra.

,,Lehet-e egy rab kevély? Ha valahol, a börtönben érzi az ember, hogy ‚csak lehelet és semmi' (Zsolt. 39,6). Lelkiismeretvizsgálatra, a befelé tekintésre és ugyanakkor a feltekintésre is a fegyház cellája igen alkalmas . . . Vannak hibák, amelyekre az élet zsibvásárában sohasem eszméltünk volna rá'' — írja emlékirataiban. Szent Ferenc a börtönben nem tapasztalta ezeket a kegyelmeket.

Mindszenty beszél a ,,börtön örvényeiről'', amelyekbe belezuhan a rabok legtöbbje: idegbomlás, öngyilkosság, őrültség, búskomorság. ,,Mind süllyed. Van, aki megőrül, van, ki sír, ki dühöng, ki szót se szól reggeltől estig.'' Szent Ferenc is és Mindszenty bíboros is lelkük derűjével próbálták fogolytársaikat az örvényből kimenteni. Ferencnek ez könnyebb volt: nem volt elkülönítve fogolytársaitól, fiatal volt, dal, derű, tréfa, szó természete volt. Mindszenty el volt zárva a többi fogolytól; korban előrehaladott, testben megkínzott volt; alaptermészete volt a szigorúság és önfegyelmezés. Valószínűen egyházi méltósága is akadályozta, hogy a börtönben fiatalosan derűs legyen.

És mégis, este lefekvés után, amikor az őr eltávolodott, ,,hosszabb időn keresztül'' ütögette a falat, hogy ,,beszéljen'' rabtársaival. A ,,faltelefon'' kopogásaiban küldte együttérzését, vigasztalását, lelke derűjét fogolytársának, és az a falat kopogtatva küldte neki háláját. A ,,faltelefonhoz'' hasonló volt az ,,ajtódörömbölés''. Valahányszor a rabokat ütötték-verték és azok jajgatását hallotta, nem térdre esett és imára kulcsolta a kezét értük, hanem ő, a főpap, az idős ember, két kezével kezdett dörömbölni a zárka ajtaján. ,,S nemsokára rá az egész folyosón, 10-12 ajtón hallatszott a tiltakozásnak ez a fajtája.'' A verés abbamaradt és a kínzók szaladoztak a folyosón, keresték, ki kezdte el a ,,reakciós tiltakozást''.

Mindszenty 8 évig volt börtönben. Elvein, meggyőződésén, álláspontján a börtön semmit se változtatott, de erényekben gazdaggá tette, a hívők előtt szentté, a világiak szemében hőssé magasztosította. A börtönviselt Mindszentyt sokan vértanúnak tisztelik. ,,Jó nekem, hogy megaláztatás ért'' — mondja a zsoltárossal (Zsolt. 118,71). Az Isten kiválasztotta és arra rendelte,

hogy hitben és hazaszeretetben példakép legyen a hazában és az Egyházban; és a börtön megmentette a szörnyűségtől — ,,megmentett attól, hogy esküt tegyek nemzetem gyilkosainak, hogy megegyezzek Egyházam taposóival: Istent és hazát áruljak el egyszerre!"

10. ATYÁK ÉS FIAK

Szent Ferenc édesapjához, Pietro Bernardonéhoz való viszonya nem volt az ideális szülő és gyermek közötti viszony, amelyet a kereszténység legkedveltebb szentjében szeretnénk látni. Az édesapának elsőszülött fia fölött érzett öröme, amikor Francescónak becézte, az évek elmúltával eltűnt és aggodalommá változott. Amiben az apa és felserdült fia megegyeztek, a nagyravágyás volt: a fiú lovag akart lenni, világraszóló tetteket akart végbevinni és az atyja minden áldozatot meghozott, hogy célját elérje — elismert vitéz és ünnepelt lovag legyen belőle. De amikor más irányba fejlődtek a dolgok, az atya és a fiú heves, fájdalmas összecsapásokban távolodtak el egymástól két, szöges ellentétben álló világba.

A kegyelem kezdte Ferencet alakítani, szokatlan utakon vezette, és Pietro Bernardone azt hitte, a fia eszét vesztette, szégyene és gyalázata lett. Mikor Ferenc egy hónapi bujdosás után ,,csonttá-bőrré soványodva, beesett arccal, kisírt szemmel, csapzott hajjal, rongyosan, piszkosan" kijött a barlangból és útban volt hazafelé, az atyja dühében, szégyenében agyba-főbe verte, a házába toloncolta és egy sötét odúba zárta, hogy a világ többé ne lássa! A megalázott fiú akkor már 24 éves volt és lelki nagyságáról tanúskodik, hogy apjával nem szállt szembe, se szóval, se tettel nem válaszolt durvaságaira, amelyben a megaláztatás fájdalmasabb volt az ütlegelésnél.

Ferencet édesanyja mentette meg apja haragjától, mely könnyen tragédiához vezethetett volna. Az anyja kinyitotta a zárka ajtaját és Ferenc menekült a szülői házból. Életében soha többé oda vissza nem tért. Tehetetlenségében és dühében, Pietro Bernardone elhatározta, hogy ,,méltatlan" fiát az Egyház és a világ előtt megtagadja, többé nem akar róla tudni és semmi közösséget nem vállal vele. Így került sor a püspöki palotában a szembesítésre, amelyben Ferenc is ,,megtagadta" atyját. Anya-

szült meztelenül ruháit és a nála lévő pénzt atyja lába elé tette, aztán szétterjesztett karral, egész valójában megrendülve, remegő hangon így kiáltott föl: ,,Ezentúl már nem azt mondom: Atyám, Pietro Bernardone, hanem csupán ezt: Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy!"

A kölcsönös ,,megtagadás" az apában és fiúban két különböző változást hozott és véglegesen szétválasztotta őket: Ferenc felszabadult a belső örömre és az életszentségre, az édesapja pedig még jobban belesüllyedt a szomorúságba és az érthetetlenségbe. A szó szoros értelmében két különböző világban éltek, annak ellenére, hogy mindketten Assisiben voltak.

Úgy látszik, Szent Ferenc életében soha nem kereste az alkalmat, hogy atyjával kibéküljön és megengesztelje, bár bizton feltehetjük, hogy szívében nem volt semmi rosszindulat iránta. A békétlenséget ő valószínűen az evangélium szerint vette: ,,Ne gondoljátok, hogy békességet jöttem hozni a földre . . . Azért jöttem, hogy szembeállítsam a fiút apjával, a leányt anyjával. Az embernek tulajdon családja lesz az ellenfele" (Mt. 10,34). Ferenc szemében az atyjával való szakítás része volt ,,az élet elvesztésének", amelyet Krisztus követel.

A történelem arról sem tud, hogy Pietro Bernardone valaha is próbált volna fiához közeledni. Ferenc első követői mondják, hogy valahányszor találkozott vele a városban, átkot szórt rája. Nem tudjuk, mikor halt meg. Feltevés, hogy 1215-ben volt halála és előtte biztosan sokat hallott ,,tékozló fiáról". Hallotta, hogy prédikált a madaraknak, megszelídítette a gubbiói farkast, prédikált a székesegyházban, koldult a városban, beszélt a pápával, látogatta a bélpoklosokat, restaurálta a város határában a templomokat és hogy az egész világ futott utána — trubadúrok, lovagok, papok, nemesek, polgárok, még nők is követték életmódját. De Pietro Bernardone szíve nem engesztelődött ki fiával. Ő kereskedő volt, és azokról nem sok jót tudott a középkor. A köztudatban egy kereskedő ,,veszekedő, hirtelen haragú, számító, anyagias, káromkodó és esküdöző, fölényeskedő, családjához és gyermekeihez kegyetlen alak volt". Egy biztos: a terjedelmes franciskánus irodalom, amely oly részletesen írja le Ferenc életét, nem tud édesapjáról és mintha nem is akarna tudni róla.

De van egy másik feltevés is. Arnaldo Fortini állítja, hogy Pi-

etro Bernardone még élt 1228-ban, amikor a pápa fényes kísérettel Assisibe jött, hogy Ferencet hivatalosan szentté avassa. Ha ez igaz, lehetetlen nem sejtenünk az érzelmeket az aggastyán atya szívében, aki fiát mindig nagynak, híresnek akarta, ámbár nem ebben a képletben. Talán ekkor már elfogadta az Isten akaratát és hálát adott neki fiáért és örömét találta benne. Mert van-e édesapa, aki nem örülne, amikor fiát a pápa ,,hajnali csillaghoz, teli holdhoz és fénylő naphoz'' hasonlítja, tévedhetetlen tekintélyével a szentek közé iktatja és parancsot ad, hogy bazilikát építsenek a tiszteletére.

Vannak, akik Mindszenty József és az édesapja közötti viszonyt se tekintik ideálisnak: mintha hidegség, tartózkodás, bizonyos mértékű feszültség lett volna közte és édesapja között. Kétségtelen, hogy Mindszenty tisztelte édesapját, hálás volt neki és szerette is, de megközelítőleg se ragaszkodott hozzá úgy, mint az édesanyjához, akinek örök emléket állított az édesanyáról írt könyvében és akiről az *Elékirataim*ban is külön, meghatató fejezetben mondja el, mit jelentett neki egész életében, különösen nagy megpróbáltatásai napjaiban. Meglepő, hogy a fiút nem édesapja, hanem édesanyja tanította meg ministrálni is.

Mintha a bíborosnak az édesapjáról alig lenne mondanivalója és nem is nagyon érdekelné. Emlékirataiban még halálát sem említi. Valószínűleg magas kora és talán gyenge egészségi állapota miatt édesapja nem tudott jelen lenni se püspökké szentelésén, se esztergomi érseki beiktatásán, de távollétét a bíboros nem panaszolja és nincs semmi jele a sajnálkozásnak, hogy nincs vele.

Szülei leírása alkotja az Emlékirataim első fejezetét, amelyben megadja születési idejét, jelzi, hogy szülei földművelők voltak és két mondatban ír édesapjáról: ,,Édesapám, Péhm János, fiatalon községbíró, majd közgyám s később négy évtizeden át egyházközségi és iskolaszéki elnök volt. Egyik ősének Zala vármegyében hirdették ki 1735-ben magyar nemesi státusát; azért a vitézségért nyerte el, melyet Kiskomáromnak a törökök kezéből történt visszaszerzésekor tanúsított.'' E rövid jellemzés után azonnal elkezdi édesanyja dicséretét, akinek páratlan szeretete sugározta be a családot és akinek köszönhette, hogy gimnáziumba került.

Az édesapja azonban másképp tervezte fia életét. Azt akarta, hogy hagyja abba a gimnáziumot, térjen haza és legyen örökö-

se a családi gazdaságnak. Az erős akaratú, határozott fiú nem volt hajlandó a kérést teljesíteni és ha törésre került volna a dolog, nincs kizárva, hogy úgy viselkedett volna édesapjával szemben, mint Ferenc tette . . . örökre eltávolodott volna tőle. Hála Istennek, hogy nem volt köztük nyílt összeütközés, de már annak a lehetősége is elég volt, hogy az egymáshoz való viszonyuk elhidegüljön.

Az édesanyáról írt könyvében van egy fejezet, amelyet a bíboros maga is ,,rövidkének'' mond, mert a 490 oldalas könyvben mindössze 6 lapra terjed. Ebben írja, hogy a költészet is és a művészet is mostoha az édesapához, a valódi élet pedig ,,kedvezőtlen'' vele szemben. Idézi Mauriacot: ,,nem a szőlővessző, hanem a fürt a fontos''. Még a legjobb, legeszményibb édesapa is háttérbe szorul a családban, úgyhogy igaz lesz a közmondás: a ház három sarka az anyáé, csak egy az apáé.

Az Isten akaratában azonban másképp áll a dolog: a Miatyánk fényében kell látnunk az édesapát, mondja a bíboros. ,,Maga az Isten oktatta az embereket egyszülött Fia ajkával, hogy Atyának szólítsuk Őt. Isten az, akitől minden atyaságot nevezünk a mennyben és a földön. Az atya részes különös módon az okban, amely általános módon Istenben van meg. Az atya a nemzésnek, nevelésnek, fegyelemnek alapelve, ami az emberi élet tökéletesedésére vonatkozik. Az atya a teremtő, fenntartó Istennek szerepében működik. Annak helyettese. Azt teszi a család szűk körében, amit Isten a nagy világban. A gondviselő mennyei Atya ruház, táplál, lakhelyet nyújt; ezt teszi az atya is.''

*

Annak tudatában, hogy fia életének folytatása, nevének viselője és örököse, nem egy édesapa uralni, irányítani, meghatározni akarja fia életét: ő posztókereskedő, tehát fia is legyen az: ő gazdaember, tehát fia is legyen az; és ami nagyravágyása van, az teljesüljön a fiában. Ha az atya akarata nem érvényesül a fiú életében és kiváltképp, ha a kegyelem szokatlan, meglepő utakon vezeti a fiút, a békétlenség és az azt követő szétválás és elhidegülés szinte elkerülhetetlen köztük. Az evangélium utal erre és Krisztus követése árának mondja: ,,Aki meg akarja menteni életét, elveszti, aki azonban elveszti értem életét, az megtalálja'' (Máté 10,39).

Szent Ferenc esetében az édesapjával való megkülönbözés drámai volt, rendkívül fájdalmas mindkettőjükre és végleges földi életük tartamára. Mindszenty bíboros esetében érezhető az édesapjával való feszültség, de az nem lett jelentőssé egyikükre sem.

Mindezek ellenére a nemzés, az életadás, az eredet misztériuma marad: a kegyelem feltételezi a természetet, azt nem rombolja le, nem semmisíti meg, hanem épít rá, felhasználja, az öröklött adottságokat eszközévé teszi, hogy az Úr dicsősége nyilvánvaló legyen. Erős akaratú apa — erős akaratú fiú; határozott célokat követő apa — határozott eszméknek élő fiú. Az előjel más, de a személyiségek egyformák; Szent Ferenc apja fia, amint Mindszenty bíboros is apja fia. Az értékek, melyeket a fiú és az apa keres, fordítottak, de az értük való odaadás ugyanaz az apában és a fiúban. Az a két mondat, amellyel Mindszenty bíboros jellemzi édesapját, jellemzi önmagát is.

Nagy titok ez! Az Isten útjai kifürkészhetetlenek. A kiválasztottságot, a kegyelem működését, a kegyelem és a természet kapcsolását ésszel nem értjük. Mindezt elismerve és előtte fejet hajtva mondjuk, ámbár bizonyítani nem tudjuk: ha nem lett volna Pietro Bernardone fia Assisi Ferenc, talán soha nem lett volna az a szent, aki lett; és ha Mindszenty József nem lett volna Péhm János fia, talán soha nem lett volna az a nagy, szent életű főpap, aki lett.

III.

MINDSZENTY BÍBOROS DICSÉRETE

Homíliák, szentbeszédek, beszédek —

1. MINT DÚSAN TERMŐ SZŐLŐTŐ

(Washingtonban, a Szeplőtelen Fogantatásról nevezett nemzeti kegytemplomban a Mindszenty-emlékmisén mondott homília 1985. május 6-án.)

Jézus azért mondta a szőlőtő és a szőlővesszők hasonlatát, mert szimbiózist akart: velünk való életközösséget, együttélést, egymásnak élést, egymásból való élést. Ebben van az öröme. Ezért boldog az emberek fiai között. Ezért jött, és ezért lett egy közülünk. Ezért vette magához természetünket. Övéi vagyunk. érte teremtettünk. Az Atya mindnyájunkat neki adott. Hozzá hasonlóknak kell lennünk. Mindnyájunknak Szent Pállal kell ismételnünk: ,,Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem.'' Mindnyájunknak vallanunk kell: ,,Az én életem Krisztus.''

A szőlőtő és a szőlővesszők hasonlatának hagyománya van az Ószövetségben. A zsoltáros ezzel mondja el a választott nép történetét:

,,Kihoztál Egyiptomból egy szőlőtövet,
és népeket űztél el, hogy elültesd.
Előkészítetted számára a talajt,
ezért vert gyökeret, és terjedt el a földön.
Árnyékával befödte a hegyeket,
indáival Isten cédrusait.
Vesszőit a tengerig növelte,
hajtásait a nagy folyamig'' (Zsolt. 80. 9–12).

A szőlőtő és a szőlővesszők hasonlatát mi is használhatjuk, hogy történelmünket és benne a kereszténység elterjedését elmondjuk.

A Gondviselés a magyar nép számára is előkészítette a ta-

lajt. Kijelölte neki Pannóniát, a Kárpátok medencéjét. Népeket helyezett át, hogy a magyar népet ide átültesse. És amikor az átültetés megtörtént, amikor megvolt a honfoglalás, belepalántálta az egyetlen, igaz, örök szőlőtőkét, Jézus Krisztust.

Mindjárt az igazi szőlőtőke bepalántálása után csodálatos, szép termő szőlővesszők jelentek meg rajta magyar földön: Szent István, Szent Imre, Szent Gellért, Szent László, Szent Erzsébet, Szent Margit, Boldog Özséb és a többiek.

A magyar nép életközösségben élt Krisztussal, annyira egy lett vele, hogy a mohácsi tragédia előtt háromszáznegyven magyar várt kanonizációra Rómában, és Nyugaton elterjedt a mondás, hogy ha valaki életszentséget akar látni, menjen Magyarországra. Sajnos, a mostoha körülmények folytán a szentté avatások nem történtek meg. Mint a zsoltáros mondja: ,,erdei vadkan'', pogány török pusztította el a magyar szőlőskertet, és később ,,az úton járók szabadon szüreteltek benne''.

Ennek ellenére is az igazi szőlőtőkén, Jézuson a legszebb, legtermékenyebb magyar szőlővesszők nőttek. A szenteknek gyönyörű koszorúja nőtt magyar földön a közelmúltban is, köztük három nagy, csodálatos, ragyogó főpap: Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, Apor Vilmos győri püspök vértanú és Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek.

A három nagy magyar püspök örömünk és dicsőségünk. Talán egyetlenegy más nemzet se dicsekedhet három ilyen fényes egyházi csillaggal. Elragadtatva nézzük őket, életüket, munkájukat. Lelki óriások ők, akikben Krisztus kegyelme nem volt hiába. A püspöki méltóság díszei és az apostoli küldetés dicsőségei. Az Írás szavával: olyanok Pannóniában, mint a szivárvány a felhők között, mint a ragyogó nap a templom fölött (Sirák 50, 6; 7). Krisztusért éltek, Krisztusból éltek, Krisztust tanították, és így tették szebbé, jobbá, nemesebbé, Istennek tetszőbbé a magyar népet. Szőlővesszők ők, melyek tele vannak gyümölccsel! Jézus dicsőül meg ebben a három szent magyar püspökben.

Mindszenty bíborost kiváltságosan a magyar emigrációnak adta az ég. Mi, emigrációba kényszerült magyarok csak csipkedve, szinte lopkodva ízleljük ennek a bő termésű szőlővesszőnek a gyümölcseit: bátorságát, szeretetét és szenvedését. Mindegyikben Jézust találjuk, Jézust ízleljük, Jézus bátorságát, Jézus sze-

retetét, Jézus kínszenvedését. Mindszentyben Jézus kegyelme kristályosodott gyümölccsé, aktivitássá, teljesítménnyé.

Mindszenty bátor volt, mint Krisztus, aki nem félt a farizeusoknak, írástudóknak, véneknek bűneiket szemükre vetni; nem félt őket képmutatóknak, hazugoknak mondani, kígyóknak, viperáknak, fehérre meszelt síroknak nevezni. Krisztus nem félt az igazságot megmondani; nem félt megmondani, miért küldte az Atya.

Mindszenty is bátran szembenézett a hatalom bitorlóival, az istentelenség és az erkölcstelenség szennyes áradatával. Bátran, kompromisszumok nélkül hirdette az örök érvényű igazságokat, védte a magyar múltat, a szent tradíciókat, az emberi jogokat. Mikor az esztelenség tobzódott, bátran hirdette az evangéliumot, a Tízparancsot, az erényeket, a természet törvényeit és a Szentlélek ajándékait.

Mint Jézus szíve, Mindszenty szíve is tele volt szeretettel. A szeretet a fő parancs. Úgy kell szeretnünk egymást, mint Jézus szeret bennünket. Nagyon szerette népét és nemzetét. ,,A szeretet a mi alapunk — mondogatta. — Annyit érünk, amennyi bennünk a szeretet. A szeretetet Krisztustól tanuljuk; az Ő példájára mi még ellenségeinket is szeretjük. Krisztus és az Egyház szeretet tanát közvetítjük mindenkor.'' Mindszenty védte az üldözötteket, védelmébe vette a kitelepítetteket, száműzött magyarokat. Koldult, kéregetett, hogy az éhezőknek kenyeret adjon. Szeretettel, végtelen örömmel fogadott minden magyart, aki hozzá jött az emigrációban. ,,Kevés ember volt, talán nem is volt, aki úgy szerette magyar népét, mint Mindszenty bíboros'' (Habsburg Ottó).

Mindszenty szenvedett, mint Krisztus is szenvedett. Krisztusért és Krisztussal szenvedett. Őt is megostorozták, mint Krisztust; őt is gúnyruhába öltöztették, mint Krisztust; őt is gazembernek és a haza ellenségének mondták, mint Krisztust; ellene is rágalomhadjáratot indítottak, mint Krisztus ellen tették; hamis tanúk vádolták őt is, mint Krisztust; őt is elítélték — a gonoszok ítélték el — mint Krisztust.

A szőlőtő és a szőlővesszők hasonlata után mondta Jézus tanítványainak: ,,Gyűlölni fog benneteket a világ, de gondoljatok arra, hogy engem előbb gyűlölt. Ha engem üldöznek, titeket is üldözni fognak. S mindezt az én nevemért teszik veletek'' (Jn. 15, 18—21).

És mi, testvéreim? Hogyan alkalmazzuk magunkra a szőlőtő és a szőlővesszők hasonlatát? Jézus szava világos, de félelmetes: ,,Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővesszők. Atyám lemetsz rólam minden szőlővesszőt, mely nem hoz gyümölcsöt. A termőt viszont megnyesi, hogy több gyümölcsöt hozzon.'' A mi gyümölcsünk pedig: szent hit és tiszta magyarság.

Említettem, hogy a hasonlat gyakori a Szentírásban. Zakariás prófétával vigasztaló üzenetet küld az Úr: ,,A gonoszság eltűnik, és egymást a szőlőtő és a fügefa alá hívjuk'' (Zak. 3, 10). A gonoszság ugyan még nem tűnt el, de menjünk az igaz, örök szőlőtőkéhez és a szent venyigékhez. Imádjuk Jézust, és gyönyörködjünk a magyar szentekben és a szent magyarokban, különösen Mindszenty bíborosban. Ismerjük életét, tanítását. Beszéljünk róla egymás között, és kövessük példáját. Legyünk mi is szimbiózisban Jézussal, mint ő volt, és akkor bennünk is megdicsőül az Atya. Csodáljuk Mindszenty bíboros életszentségét, és példáján felbuzdulva mi is legyünk szentek, dúsan termő magyar szőlővesszők az egyetlen, igazi, örök szőlőtőkén, Jézus Krisztuson!

2. PRÓFÉTA, APOSTOL, TANÍTVÁNY

(Hamiltonban, 1985. július 14-én, a Mindszenty-emlékmisén mondott homília.)

Mivel ebben az évben — halála tizedik évfordulójának esztendejében — Mindszenty bíboros emléke különösen velünk van, és mivel ezen a szentmisén rajongó szeretettel, nagy hálával, mély érzelmekkel gondolunk rá, az az érzésünk, amikor a mai szentmisében a szentírási szakaszokat olvassuk, hogy a szövegeken keresztül ő jön hozzánk. Ámosz prófétában, az ő hangját halljuk, Szent Pál szavaival ő oktat bennünket, és az evangéliumban a tizenkettő között, akiket az Úr küld, őt is ott látjuk.

Mint a föld mélységéből fölbuggyanó forrás, mely kezdete lesz egy nagy folyamnak, ez az érzés elinduló pontja annak az erős meggyőződésnek, amire a Szentlélek fényével és vezetésé-

vel eljutunk. A mai szentmise szentírási szakaszaival a Szentlélek győz meg bennünket, hogy Mindszenty József prófétai lélek volt, mint Ámosz; apostoli ember volt, mint Szent Pál, aki tanúskodik, hogy Krisztusban magához ölelt minket az Atya; és az Úr tanítványa volt, aki élete végéig hűségesen követte Mesterét.

Próféta, apostol, tanítvány, ez a hármas kép, melyet a Szentlélek vetít elénk ezen a szentmisén Mindszenty bíborosról. Ezt a hármas képet szeretnénk analizálni, részekre bontani és megérteni azzal, hogy Ámosz prófétára, Szent Pál apostolra és a mai evangéliumra reflektálunk.

*

1. Ámosz egyszerű, heves, temperamentumos pásztorember volt. A megalkuvást nem ismerte; hiúság, nagyravágyás nem volt benne. Ezt az embert rendelte prófétának Izraelbe az Úr. Amit Ámosz Bételben prédikált, azt részben természetes eszével látta, részben pedig a kinyilatkoztatásból tudta. A kinyilatkoztatásból tudta, hogy az Isten az igazságosság Istene, a nemzetek atyja, a történelem irányítója, akinek külön szándéka van népével.

Ámosz egyszerűsége ellenére, küldetése erejében határozottan, tekintéllyel tanított. Tudatában volt tanítói hatalmának és tudta, mi volt az Isten akarata. Őrt állt, figyelt, a veszélyt azonnal észrevette, a népet és vezetőit azonnal a leghatározottabban és a legvilágosabban figyelmeztette. Rettenthetetlen bátorsággal lépett föl a társadalmi kihágások, az igazságtalanság, a jogtiprás, az erőszak, a megvesztegetés ellen. Bátorsága lobogott, tüzelt, amikor az Isten jogait védte és a bálványimádókat ostorozta.

Ámosz látomásai alapján elmondta Izrael jövőjét: az asszírok jönnek, elfoglalják Izraelt és úgy elpusztítják, mint a sáska a rétet. Az idegen uralom olyan lesz, mint nagy szárazság, amikor jóformán semmi se terem a földön, és ami kicsi terem, azt is elviszi a megszálló, pogány hatalom. A megszállásnak és az elfoglalásnak egy förtelmes erkölcstelenség lesz a következménye, melyben semmi sem lesz szent, semmi sem lesz megbecsülve; a szent hagyományokat és szokásokat elvetik és általános bálványimádás lesz Izraelben.

Ámosz prófétálása félelmet keltett a vezetőkben, a politikusokban, a főpapokban. Nem tudták elviselni a kemény hangot és éppen ezért száműzték Ámoszt. „Pusztulj, próféta, innen! — mondották neki. — Ebben az országban többé nem akarunk hal-

lani!" A kitaszított próféta szelíden válaszolt vádlóinak és mielőtt száműzetésbe ment elmondta, mi következik: a megszállók a nőket és a leányokat megbecstelenítik, az ártatlanokat elítélik, az ország vezetőit kivégzik, a földeket elveszik és az egész népet megerőszakolják.

Ámosz prófétában Mindszenty, a próféta áll előttünk. Mint Ámosz, Mindszenty is egyszerű, de erős, határozott, világos fejű ember volt, aki a megalkuvást nem ismerte és semmiben nem kereste önmagát. Bátorsága, tántoríthatatlansága, hajlíthatatlansága isteni hívásából jött. Mint Ámosz, ő is tudta, hogy az Úr küldte: ,,Menj, prófétálj és intsd népemet!"

Amit Mindszenty prédikált és tanított, azt részben természetes, józan eszével látta, részben a történelemből tanulta és másrészt az isteni kinyilatkoztatásból vette. Míg történetírók, újságírók, politikusok, egyes püspökök és papok azt hitték, hogy az ország felszabadult és egy boldog, békés, szabad korszak következik, Mindszenty, mint egy próféta, tudta, látta, hirdette, hogy keletről végzetes barbarizmus szakadt a hazára; a legnagyobb tragédia, mely ezeréves történelmünk folyamán ért bennünket. Istentelenség, erkölcstelenség, materializmus szennye borította el hazánkat. Mindszenty ítéleteiben, kijelentéseiben, tanításában nem volt semmi hezitáció, nem volt semmi tétovázás. Mindig tisztán látott, mindig helyesen ítélt, az idő mindig őt igazolta. Soha nem mondta az árnyékot fénynek, sem a fényt árnyéknak, sem a rosszat jónak, sem a jót rossznak. Nem mondta békének, ami nem volt béke; sem szabadságnak, ami nem volt szabadság; sem demokráciának, ami nem volt demokrácia. A ,,hóhértörvény" igazi célját csak ő látta: az ország teljes kommunizálása és az orosz szférába való kérlelhetetlen beleolvasztása. Természetesen tiltakozott ellene és elítélte!

Olyan volt Mindszenty Esztergomban, mint Ámosz Bételben: szomorú sorsú próféta! Őt is elnémították és száműzték, mint Ámoszt és mint Ámosz száműzetése után, Mindszenty elítélése után is jött egy förtelmes, piszkos áradat, melyben minden, ami szent, ami igaz, ami erényes, ami szép, ami erkölcsös, ami történelmi hagyomány és ami természetfölötti, sárba lett taposva, el lett ítélve, ki lett dobva. Mint Ámosz távozása után, Mindszenty távozása után is jött az egész ország megerőszakolása: bekerítették vasfüggönnyel, alkotmányát megváltoztatták, kollektivi-

zálták, szovjet csatlóssá tették. Mindent normalizáltak mindent véglegesítettek.

De hála Istennek a prófétáért — Ámoszért és társaiért! Hála Istennek Mindszenty Józsefért! Mert a próféták mindig mondták, hogy a gonosz, a rossz, minden megszállás csak átmeneti, hogy az igazság előbb-utóbb diadalmaskodik, hogy az asszírok, babilóniaiak, tatárok, törökök, oroszok, mindenfajta megszállók előbb-utóbb kitakarodnak a hazából, mert ha az Isten meg is bünteti népét, nem veti el örökre.

Mindszentyt prófétának adta nekünk az Úr, hogy ne veszítsük el reményünket.

2. Szent Pálról, az apostolról sokkal több az ismeretünk, mint Ámoszról, a prófétáról. Az apostolok feladata, hogy tanúságot tegyenek Krisztusról — életéről, létéről, személyéről, istenségéről és emberségéről, munkájáról, tanításáról, szenvedéséről, haláláról, feltámadásáról és mennybemeneteléről. Az apostolok feladata, hogy hirdessék az evangéliumot, az evangélium pedig az, hogy mit tett értünk az Atya Krisztusban.

Szent Pál az efezusiakhoz írt levelében, melyet ma olvastunk, több mint harmincszor használja a kifejezést ,,in Christo'' — Krisztusban. Krisztusban az Atya egyénenként és közösségileg magához kapcsolt bennünket; Krisztusban lettünk Isten fogadott gyermekei; Krisztusban van bűneink megbocsátása; Krisztusban vagyunk a mennyország örökösei; Krisztusban tűnik el minden különbség és elválasztás köztünk; Krisztusban, mint főben újra egyesített mindent, ami a mennyben és a földön van; Krisztusban közölte velünk akaratát, és azt akarja, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk.

Ez a jó hír, melyet az apostoloknak és utódaiknak minden áldozat árán, még vérük ontása árán is hirdetniök kell. Az apostolokban és utódaikban az evangélium hirdetése egy belső kényszer lesz, egy ellenállhatatlan nyomás, benső üzetés, mely elől nincs kitérés. ,,Kényszerű kötelesség ez'', mint Pál mondja tautológiával. ,,Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!'' (1. Kor. 9, 16) Az apostolok és utódaik mindenkinek mindene lesznek, hogy az evangéliumot átadják nekik.

Aki ismeri Mindszentyt, tudja, milyen gyakran hivatkozik Jézus szavaira: ,,Hirdessétek az evangéliumot!'' Az Egyház nem térhet ki a parancs elől, hogy az evangéliumot hirdesse és ezzel

szolgálja a nemzetek jólétét. Mindnyájan tudjuk, milyen fáradhatatlan volt a prédikálásban. Valóban elmondhatta magáról: hirdettem az igét, prédikáltam az evangéliumot. Akik hallják és elfogadják, azoknak a szívében és lelkében hitté válik az evangélium és olyan lesz, mint a mag — kikel és lesz belőle igazságosság, béke, örvendezés, szeretet, megbocsátás, szabadság, egymás elfogadása és gyámolítása, az erények gyakorlása Krisztusban.

„Ahol az evangéliumot elfogadják — mondotta Mindszenty —, ott istenfélő polgárok vannak, ott megvan a törvény tisztelete, ott szilárd a belső rend, és ahol szilárd a belső rend, ott erős az állam . . . Az igazi demokrácia elveit az evangéliumból merítettük és a demokráciát nem önző törekvéseket takaró jelszónak használjuk . . . A vallás nem magánügy. A kereszténység tarsolyában, küldetésében ott van a nyilvánosság, a közélet kialakítása."

De ahol az állam mindenható és hivatalosan el van jegyezve az ateizmussal, ott, ahol ateista diktatúra van, az evangélium nyilvános hirdetése tilos és átkot, rágalmat, gúnyt, megvetést, gyűlöletet, elítélést, börtönt, megkínoztatást, sokszor halált kapnak az apostolok és utódaik. Mindszenty is ezt kapta.

De az evangéliumot nem lehet megkötni (2. Tim, 2, 9). Akik a jóhírrel jönnek, azokat nem lehet elnémítani. Mint a zsoltáros mondja: „Nincs hang; nincs beszéd, szó nem hallatszik, a jóhír mégis terjed szerte a nagy világon" (Zsolt. 19, 4—5).

Tíz évvel ezelőtt mondta König bíboros, hogy Mindszenty halálában is beszél. Sírjából is tanít és hangja mind erősebb lesz. Máriacellből száll a hangja a hazába és az emigrációba, és mind tisztábban hallja azt minden magyar: Testvéreim, az evangélium a mi alaptörvényünk, számunkra nincs más alap, hazánk, nemzetünk számára nincs más fundamentum, csak az, amit az apostolok raktak le Jézus Krisztusban (1. Kor. 3, 10). Ezen az alapon épülünk mi egybe a Lélek közreműködésével az Isten hajlékává (Ef. 2, 21), egy boldog néppé, egy szép országgá, egy virágzó nemzetté.

Ma a szentleckéből átvesszük Szent Pál hálaimáját és mondjuk: „Áldott legyen az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja", akinek akaratából Mindszenty József apostola lett a magyar hazában élő szenteknek, a Krisztus Jézusban hivőknek (Ef. 1, 1—3).

3. A mai evangéliumban Jézus tanítványait, a tizenkettőt el-

küldi első apostoli útjukra. Gyakoroltatja velük azt, amit majd a föltámadás és mennybemenetel után tenniük kell. A tanítványoktól — viselkedésükből és beszédjükből — ismerik meg az emberek Krisztust, a Messiást. A tanítványok kinyilatkoztatják Krisztust, az Üdvözítőt, akit az Atya küldött.

Jézus, a Mester azért pontos utasításokat ad az útra induló tanítványoknak. Legszebb ideáljait közli velük. Ezeket az ideálokat Szent Máté részletesebben írja le, mint Szent Márk. Arra kéri őket, legyenek szegények és egyszerűek, amint ő is szegény és egyszerű volt — kiüresítette önmagát, szolgai alakot vett föl, hogy szolgáljon és szegénységgel gazdaggá tegye azokat, akik hisznek benne. Kéri őket, ne aggódjanak, mit esznek és hol hálnak, mert az Emberfiának sincs helye, hová a fejét lehajtsa. Kéri őket, hogy legyenek türelmesek és szelídek a nehézségek és üldözések közepette, mert őt is üldözik, félreértik, elítélik és végül keresztre feszítik. Kéri őket, hogy nyíltan beszéljenek és senkitől ne féljenek, mert ő is nyíltan tanít a templomban és a zsinagógákban, és semmit sem mond titokban. Kéri őket, hogy hirdessék a békét, de nem a világ békéjét, hanem azt, melyet ő hozott. Kéri őket, hogy nyíltan tegyenek tanúságot mellette az emberek előtt, mint ahogy az Atya is tanúságot tett róla. Kéri őket, hogy viselkedésükben, tettükben, szavukban legyenek olyanok, mint ő. Mert a tanítvány nem nagyobb mesterénél, sem a szolga az uránál. Legyen elég a tanítványnak, ha olyan, mint mestere és a szolgának, ha olyan, mint ura. Az legyen a tanítványok legnagyobb gondja, hogy róluk ráismerjenek a mesterükre.

Valójában Mindszentyről rá lehetett ismerni Urára és Mesterére, Jézus Krisztusra. Szegény volt, mint Krisztus és azt a keveset, amije volt, a szegényeknek adta. ,,Karitász legyen a legfőbb gondunk'' — mondogatta papjainak. Egyszerű volt, mint Krisztus; ruházatban, étkezésben, lakásban megelégedett a legszükségesebbel. ,,Úgy van rendjén, hogy rom-ország prímása rom-házban lakjék'' — mondotta Budapesten. Szelíd volt, mint Krisztus; megbocsátott azoknak, akik üldözték, kínozták, száműzték és imádkozott értük. Türelmes volt, mint Krisztus; a legnagyobb szenvedések közepette se nyitotta panaszra az ajkát, és egy pillanatra se kételkedett Isten jóságában. ,,Panaszkodni? Ezt még egyedül önmagamnak se tehetem'' — mondta a börtönben. Beszédében nyílt volt, mint Krisztus; megfontolt és amit mondott,

azért vállalta a felelősséget. Békét hirdetett, de nem azt, amely erőszakon, igazságtalanságon, katonai hatalmon épül, hanem Krisztus békéjét, melynek az alapja az igazság és a szeretet. Mindszenty József hűséges tanítványa volt Krisztusnak és mindenben igyekezett hozzá hasonló lenni. Nagy ambíciója volt, hogy jó pásztor legyen, mint Krisztus is jó pásztor volt, aki életét adta juhaiért. Mindszenty, a hűséges tanítvány életét elveszítette a Mesteréért; háromszor volt börtönben, 15 évet élt menekülésben, 3 évet töltött számkivetésben; megkorbácsolták, kábítószerekkel egyéniségéből kifordították, bíróság elé állították, és életfogytiglan börtönre ítélték minden ok nélkül.

A magyar egyház ezeréves történelmében voltak vértanúk, voltak áldozatok, de nem volt egyetlenegy püspök, aki annyit szenvedett, mint Mindszenty József.

„Aki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom mennyei Atyám előtt" — mondotta Krisztus (Mt. 10, 32). Hisszük, hogy Krisztus megdicsőíti Mindszenty Józsefet a szentek dicsőségével a mennyben és az Egyházban is.

Testvéreim, mi, emigrációba kényszerített magyarok, mi is valljuk meg Mindszenty Józsefet! Valljuk meg, hogy nemzetünk prófétája, hazánk apostola, Jézus Krisztus hűséges tanítványa! Valljuk meg azzal, hogy ismerjük tanítását és azt követjük. Valljuk meg azzal, hogy szentté avatásáért imádkozunk! Áldjuk és dicsőítsük az Istent, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyját, aki Krisztusban és Krisztusért őt nekünk adta, és kérjük alázattal, de nagy bizalommal és kitartással, hogy Mindszenty József áldozatáért tegye hazánkat szabaddá, boldoggá, virágzóvá!

3. MINT A KISEMMIZETT KRISZTUS

(Detroitban mondott homília 1985. április 30-án.)

1971. szeptember 28-án, amikor Mindszenty bíboros kijött menedékhelyéről, az amerikai követségről, kilépett a Szabadság térre és kiterjesztette a kezét.

A sokat szenvedett, üldözött és meggyötört bíboros kiterjesztett kezének kettős volt a szimbóluma: áldás a magyar fővárosra és az egész országra és vállalása élete legnagyobb keresztjének, a száműzetésnek.

Az autó elindult vele és sebesen száguldott Győrig, onnan rohant Hegyeshalomig, azután a vasfüggönyön át ki idegenbe, ki Nyugatra, ki a száműzetésbe, hogy ott folytassa engesztelését az Egyházért és a hazáért.

A bíboros szótlanul tette meg az utat és könny volt a szemében. Ez érthető is, hiszen annak ellenére, hogy jogilag az Egyház kardinálisa, Esztergom érseke és Magyarország prímása volt, annak ellenére, hogy ő volt a legismertebb és leghíresebb magyar, valójában ő volt a legszegényebb ember, a legszomorúbb magyar és a legmegalázottabb főpap.

A magyar határt átlépő és a száműzetésbe belelépő néma, könnyes bíboros olyan volt, mint az égből a földre lépő Istenember a megtestesülés pillanatában: ,,szolgai alakot öltött'' . . . ,,kiüresítette önmagát . . . megalázódott . . . engedelmeskedett'' és így jött testvéreihez, hogy szolgálja, gyógyítsa, vigasztalja, üdvözítse őket (Fil. 2, 5—7; Zsid. 2, 14—18).

Mindenki azt hitte, hogy a határt átlépő bíborosban a harcos, a makacs, a hajthatatlan Mindszenty jön Nyugatra. Valójában harcos is, kemény is, hajthatatlan is volt élete utolsó pillanatáig,

de amikor közénk jött, olyan volt, mint megtestesült Ura, Istene, olyan volt, mint Krisztus.

Szegényen, kiüresítve, kifosztottan, megalázottan — papucsban jött Nyugatra, hogy szegény, szétszóródott, menekült testvéreit — amint ő szokta mondani: ,,az elfújt faleveleket'' — fölkeresse, azokat megvigasztalja, meggyógyítsa, hitükben és magyarságukban megerősítse, és ha lehetséges, egybegyűjtse és egy szebb, boldogabb magyar életre megőrizze.

Éppen ezért, amit Szent Pál a megtestesült Krisztusról tanít, az Mindszentyvel is valóság lett: Neve lett neki! Fölmagasztalta az Isten és olyan nevet adott neki, melynek hallatára, bennünk magyarokban, megmozdul a vér, szív és értelem, felágaskodik bennünk a keresztény magyarság és érezzük, hogy érint bennünket az Isten. Mindszenty nevének hallatára hivő keresztények szerte a nagyvilágban tisztelettel hajtják meg fejüket és sokan imába kezdenek, az alvilág gyermekei pedig fogcsikorgatva gyűlölködnek.

Számunkra Mindszenty neve egyenlő a dicsőséggel, egyenlő a reménnyel, egyenlő hitünkkel, egyenlő keresztény magyarságunkkal, egyenlő mindazzal, ami számunkra legszentebb és legdrágább örökségünk.

Újra visszatérve a megtestesülés tanításához, Szent Pállal együtt követeljük: ,,Minden nyelv hirdesse az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr'' (Fil. 2, 11). És ennek az apostoli tanításnak párhuzamára kérjük: az Atyaisten dicsőségére mindnyájan valljuk, hogy Mindszenty József szent — szent magyar; szent főpap!

Tulajdonképpen azért van ez a szentmise, hogy Mindszenty József életszentségét hirdessük és azért az Istennek hálát adjunk, az ő közbenjárását kérjük és tiszteletét előmozdítsuk.

Ma tíz éve, hogy Mindszenty bíboros szinte váratlanul itt hagyott bennünket és megtért az örök halmokra. Ma tíz éve, hogy meghalt Bécsben. És mivel hisszük róla, hogy szent, az Egyház tanítása szerint ez a nap nekünk a hálaadás napja; az örvendezés napja és elhatározások napja.

1. Mindenekelőtt ezzel a szentmisével hálát rebegünk az Úrnak, amiért Mindszenty Józsefet adta nekünk. Megköszönjük az Úrnak, hogy Mindszenty József értünk élt, dolgozott és szen-

vedett, hogy bennünket tanított, hogy hozzánk jött és bennünket megáldott.

Köszönjük az Úrnak, hogy Mindszenty szívét magyar földből formálta és magyarnak szánta.

Hálát adunk az Istennek, hogy a természet és kegyelem ötvözetével szent egyéniséget formált belőle és képessé tette, hogy több mint 25 éven át börtönben, fogságban, menekülésben, száműzetésben egy pillanatra hitében és magyarságában meg ne inogjon.

Hálát adunk az Istennek, hogy Mindszenty Józsefben van egy eszményünk, akire minden magyar, a hazában, a hazán kívül és az emigrációban boldogan föltekinthet és akit követhet.

Hálát adunk az Egek Urának és a Történelem Irányítójának, hogy a magyar történelem egén van egy csillagunk, mely vezet, irányít, biztat és megvilágosít bennünket . . . Hálát adunk ,, az Irgalom Atyjának és minden Vigasztalás Istenének, aki megvigasztal bennünket minden szomorúságunkban'' (2. Kor. 1, 3—4), hogy Mindszenty Józsefet nekünk adta és így biztosít bennünket, hogy nem vész el a magyar se Magyarországban, se Erdélyben, se a Felvidéken, se a Délvidéken, de talán még az emigrációban sem!

2. Mivel hisszük, hogy Mindszenty József szent és Egyházunk tanítása szerint a szentek halálának napja az örvendezés napja: ma örvendezünk — talán sírva, talán szepegve, talán kissé félve —, mert már ezer éve sírva vigad a magyar — de örvendezünk, mert meggyőződésünk, hogy a szentek és az angyalok társaságában van és az Úr trónjánál, ahol közbenjár értünk.

Örvendezünk, mert új mennyei pátrónusunk van, akihez a legnagyobb bizalommal fordulhatunk, hogy ügyünket képviselje, és akinek érdemeire irgalmas lesz hozzánk az Atya.

örvendezünk, mert tudjuk — hiszen láttuk és tapasztaltuk —, hogy hős volt a szeretetben, nagy volt az erények gyakorlásában, töretlen a hit megvallásában, állhatatos a szenvedések közepette és éppen azért ,,győzelmi koszorúval koszorúzta meg az Úr, az Igazságos Bíró (2. Tim. 4—8).

Örvendezünk, mert vérontás nélküli vértanú volt, aki nagy szorongattatásból jött és bíborát fehérre mosta a Bárány vérében. Éppen azért most az élő vizek forrása mellett áll és az Isten maga törli szeméből a könnyet (Jel. 7, 14—17).

Örvendezünk, mert Mindszenty Józsefre szóról szóra, betűről betűre áll a hegyi beszédből a nyolc boldogság befejezése: ,,Boldogok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket és minden rosszat rátok fognak. örüljetek és ujjongjatok, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok!''

És végül, ha kissé félve is és szégyenkezve is, de magunk miatt is örvendezünk ma, hiszen egy bizonyos értelemben, egy bizonyos fokban Mindszentyben minden magyarra dicsőség, elismerés, csodálat árad!

3. És végül ez a nap számunkra az elhatározások napja. A mi elhatározásunk az, hogy minden lehetőt megteszünk, hogy Mindszenty Józsefet a hivatalos Egyház mielőbb szentnek nyilvánítsa és szentként tisztelje, azért, mert a magyar hazának és a magyaroknak szerte a nagyvilágban most kell a szent.

Most kell a szent pátrónus, mert most szenved, most van elnyomva, szabadságától most van megfosztva a haza. Mert nincsenek barátaink, csak ellenségeink. Mert fölszabadító szent után eped a hon.

Most kell a szent főpap, mert béklyóban van magyar földön az Egyház és üldözik a kereszténveket.

Most kell a magyar szent, mert alvilági hatalmak minden erővel a kereszténységtől akarják megfosztani a magyart.

Most kell az oltárra állított és az emberek szívében élő szent, mert ha nincs ideálunk és vezérünk, mint oldott kéve széthull nemzetünk.

Mi nem várhatunk 100 évet, még 50 évet se Mindszenty kanonizálásával, mert ő most aktuális és mert mi vagyunk a tanúi az ő életszentségének. Az utánunk következő nemzedékek nem lesznek annyira a hatása alatt, mint mi vagyunk.

Sok szent élt már magyar földön, de mivel kortársaik nem sürgették szentté avatásukat és nem kezdték el tisztelni őket, soha sem nyilvánították őket hivatalosan szenteknek.

Mi Szent László királyunktól tanulunk, aki Szent István, Szent Imre és Szent Gellért kanonizálását kérte a pápától, mert a magyar népnek szüksége volt eszményképekre.

Itt az ideje, hogy az Árpád-házi és más szentjeink koszorújához egy újat adjunk. Vétkeznénk önmagunk, magyarságunk és kereszténységünk ellen, ha Mindszenty bíboros szentté avatását nem sürgetnénk.

Éppen ezért valamennyiteket, akik ezen a szentmisén jelen vagytok, mindazokkal együtt, akikhez bármilyen formában eljut ez a szózat, arra kérlek, hogy mindennap imádkozzatok Mindszenty Józsefhez és kérjétek közbenjárását ügyes-bajos dolgaitokban.

Legyen meg a képe otthonotokban és azt tiszteljétek; tegyetek eléje virágot és gyújtsatok mellette gyertyavilágot.

Ismerjétek Mindszenty életét, tudjatok tetteiről, szenvedéseiről, tanításáról — és arról beszéljetek gyermekeiteknek és ismerőseiteknek.

És ami a legfontosabb: kövessétek tanítását, utánozzátok példáját, legyetek hozzá hasonlóak hitben, reményben, szeretetben és a többi erényekben; legyetek hozzá hasonlóak mint keresztények is és mint magyarok is, hogy Mindszenty Józsefnek, a szent magyarnak közbenjárására egy új, erős, erényes magyar generáció nőjön fel otthon is, az elszakított területeken is és az emigrációban is!

Imádkozzunk mindezért az Egyházzal, amint a lelkipásztorok miséjében könyörög:

Istenünk, híveid világossága, lelkek pásztora, Te adtad Egyházadnak Mindszenty Józsefet, hogy nyájadat tanító szavaival, éltesse, példájával irányítsa; az ő közbenjárására add meg nekünk, hogy az utat, amelyen példájával vezetett, el ne vétsük, és a hitet, amit szavával tanított, megtartsuk. A mi Urunk, Jézus Krisztus, a Te Fiad által, aki Veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten mindörökkön örökké. Amen.

4. KRISZTUS MUNKÁJÁT FOLYTATTA. . .

(1978. május 6-án, húsvét hetedik vasárnapján mondott homília)

A mai evangéliumban a mennybe készülő, búcsúzkodó, tőlünk elváló Jézus beszél. Valójában imádkozik. A mennyei Atyához beszél és neki mondja el legbensőbb érzéseit. De imádsága hangos. Apostolai előtt imádkozik és így lesz imája a legszebb kinyilatkoztatás számunkra. Égre emelt szemmel imádkozik és azt kéri az Atyától, dicsőítse meg, mivel Ő is megdicsőítette az Atyát. Megdicsőítette azzal, hogy a rábízott munkát a földön elvégezte. Az volt rábízva, hogy örökéletet adjon embertestvéreinek, akikhez hasonló lett mindenben, kivéve a bűnt.

Jézus munkáját ismerjük. Állott az háromévi *tanításból.* Három éven át tanította, bizonyította, hirdette, hogy Isten mennyei Atyánk, aki szeret bennünket, magának akar valamennyiünket, vár bennünket országába, hogy örök boldogságában részesítsen. Faluról falura, városról városra járt, és akik melléje gyűltek, azoknak hirdette, hogy egy a szükséges: az Atya szeretete, igazságának keresése, akaratának teljesítése. Leült a hegyre, kihirdette a nyolc boldogságot és elmondta a hegyi beszédet. Hirdette, hogy minden ember az Isten gyermeke, és tudta nélkül semmi se történhet velünk. Azt mondotta, a mennyei Atya szeretetének nemcsak tárgyai, hanem eszközei is mi vagyunk. Szeret bennünket, és bennünk, általunk szeret. Felejthetetlenül szép példabeszédekkel elmondta az Isten országát és annak titkait.

Állott Jézus munkája háromévi *fáradozásból.* „Körüljárt és jót cselekedett", mondja tömören az evangélista. Meggyógyította a betegeket, megvigasztalta a szomorkodókat, kenyeret szaporított az éhezőknek, a vizet borrá változtatta fiatal háza-

sok örömére, halottakat támasztott föl és visszaadta őket szeretteiknek, sajnálta a bűnösöket, megbocsájtotta vétkeiket és kérte őket, hogy többé ne vétkezzenek. Érintette a vakok szemét, a leprások sebeit, a vízkórosok dagadt tagjait. A szíve tele volt jósággal és szánalommal.

Főleg pedig állott Jézus munkája *szenvedésből*, fájdalmas kereszthalálból. Szeretetből áldozta föl magát értünk. Az Atya akarata volt, hogy üdvösségünkért adja életét. Úgy szerette az Isten a világot, hogy egyszülött Fiát küldte hozzánk, és a Fiú úgy szeretett bennünket, hogy meghalt értünk. A keresztfán halt meg. Kezét-lábát átszegezték, szívét lándzsával átverték. Vér és víz csurgott oldalából, ahogy a fán függött lehajtott fejjel, sebektől borítva. Kékségétől, sebeitől gyógyultunk meg, mint a próféta jövendölte.

Mivel Krisztus a munkát elvégezte, és azzal az Atyát megdicsőítette, az Atya is megdicsőítette Őt. Megdicsőítette a feltámadás fényességével és a mennybemenetel tündöklésével. Minden hatalmat neki adott az égen és a földön, és mindent a lába alá vetett. Jobbjára ültette és a mindenség királyává tette. Aztán nevet adott neki, amelynek hallatán minden fej meghajol az égben és a földön, és minden nyelv vallja, hogy Jézus az Isten Fia, az Atya ,,dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása''.

De a mennybe visszatért Jézus *folytatja* a munkát az Atya jobbján. Folytatja pedig kétféleképpen: az égben közbenjárásával, a földön pedig az apostolok és utódaik küldésével.

Az Atya jobbján ülő Jézus állandóan, szüntelenül közbenjár övéiért, mert a világ üldözi, lenézi, megveti, lekicsinyli őket. Közbenjár értünk, hogy a hitben és a kegyelemben maradjunk, megerősödjünk és gyümölcsöt teremjünk. Közbenjárásával őriz bennünket az Isten, és egymás szeretetében, és az Egyház közösségében. Könyörög értünk, hogy se Tőle, se az Egyháztól, se egymástól semmi viszontagság, megpróbáltatás, semmi földi vagy föld fölötti hatalom ne válasszon el bennünket.

A munka folytatásának földi módját jól ismerjük. Az Üdvözítő apostolokat választott magának, hatalmát átadta nekik, pásztoroknak rendelte őket azok fölé, akik megkapták az örök életet. És az apostolok kézföltétellel utódokat, újabb pásztorokat állítottak, nemcsak azért, hogy az evangéliumot hirdes-

sék és új tanítványokat szerezzenek Krisztusnak, hanem azért is, hogy akik megkapták az örök életet, azokat abban megőrizzék és megerősítsék. Így folytatódik a megtartó, megőrző, megerősítő munka a világ végéig.

Éppen azért van, hogy ma a lelkünk előtt nemcsak a mennyekbe visszatérő Krisztus áll, hanem Mindszenty bíboros is, az apostolok utódja, aki három éve ezen a napon halt meg.

,,Aki hisz bennem, ugyanazokat a tetteket fogja tenni, amiket én cselekedtem.'' Mindszentyre ugyanaz a munka volt bízva, amit Jézusra bízott az Atya. Azt a munkát kapta, hogy ismertesse meg magyar testvéreivel ,,az egyedüli igaz Istent és akit küldött, Jézus Krisztust''. Ezzel adjon nekik örök életet és abban őrizze meg és erősítse meg őket. Mint Jézus munkáját, Mindszenty bíboros munkáját is ismerjük. Röviden összefoglalva mondhatjuk: tanított, jót tett és szenvedett.

Tanított. Először tanított Zalaegerszegen, azután Veszprémben, és amikor Esztergom érseke lett, tanított a fővárosban és az egész országban. Három és fél év alatt szinte minden nagyobb városban megfordult. Hirdette Krisztust, dicsérte a Szűzanyát, tanította a keresztény erkölcsöt, az erényeket, a parancsokat, védte az Egyházat, tiltakozott a rossz ellen. Bátorította, buzdította, erősítette a magyar népet a nagy megpróbáltatások közepette. Beszédeibe beleszőtte a magyar történelmet, a magyar szentek és a nagy magyarok példáit. Védte a múltat és élesztgette nemzetünk megszentelt hagyományait. Közben tanított írásaival, szépséges körleveleivel, amelyek szinte egymást érték három és fél év alatt. Élete végén emigrációba jött, és tanított bennünket, idegenbe szakadt magyarokat.

Jót tett. Zalaegerszegen minden évben 35 szegénysorsú gimnazista tanulót segített, megfizette a tandíjukat, lakásukat és ellátásukat biztosította. Megszervezte a ,,házapostolokat'', hogy látogassák a betegeket, az időseket, a fiatal házasokat, a bebörtönzötteket és segítette őket. Az öregeknek otthont épített. Templomokat, zárdákat, iskolákat, plébániákat épitett. A háború végén ,,koldustarisznyával a nyakában kiállt a világ országútjára'', kért, könyörgött, esdekelt, hogy népét segítse. Aztán látogatta a gyűjtőtáborokat, a börtönöket, hogy a háború áldozatait vigasztalja. Tiltakozott a kitelepítések ellen, pártfogásába

vette a kiüldözötteket, kereste, vigasztalta a kivándoroltakat. Védte az emberi jogokat. Híjával volt az anyagiaknak, de ragyogott a jóságtól, a szeretettől, az irgalmasságtól. Még bebörtönözve is jót tett: misestipendiummal segítette a szemináristákat. Amikor közénk jött az emigrációba, bennünket keresett, látogatott, vigasztalt. Betegen, papucsban bejárta a szabad világot, hogy magyarjait meglátogassa.

Szenvedett. Hosszan, keservesen szenvedett. Többet szenvedett, mint akármelyik bíboros napjainkban. Úgy szenvedett, mint Krisztus. Támadták, üldözték, csúfolták, végül el is fogták, megkínozták és börtönbe zárták. Könnyek nélkül nem tudjuk idézni, mit tettek vele: lemezteleníttették, megbotozták, bohócruhába bújtatták, nem engedték aludni, egyéniségéből dragokkal kiforgatták. Hálás magyar népe fellázadt a zsarnokság ellen és kiszabadította a fogságból. De csak pár napig volt szabad. A gonoszok elől az amerikai követségre menekült, ahol fogoly-vendég volt 15 évig. És amikor onnan kijött, magára vette élete legnagyobb keresztjét — a száműzetést. Szenvedését népéért ajánlotta föl. ,,Népem sorsa mellett a magam sorsa nem fontos.''

Három éve, hogy meghalt, és azóta az égben folytatja azt a megtartó, megőrző, megerősítő munkát, amellyel Krisztus megbízta. Az égben könyörög és közbenjár az Atyánál és Krisztusnál, hogy megtartson hitünkben, megerősítsen magyarságunkban és megőrizzen az Isten, az Egyház, a haza és egymás szeretetében. Az égben imádkozik, hogy a megpróbáltatások között össze ne törjünk, reményünket el ne veszítsük. Könyörög értünk, hogy szentül éljünk, bűnnel magunkat tönkre ne tegyük. Az égben folytatja a munkát, hogy a magyar haza mindig *Pannonia Sacra*, a Szűzanya virágos kertje legyen, és soha, semmiféle törekvés ne szakítson el bennünket az Egyháztól.

Ma, halálának harmadik évfordulóján a mennybe visszatérő Jézus imáját imádkozza értünk: ,,Szentséges Atyám, értük könyörgök, akiket nekem adtál . . . Átadtam nekik tanításodat, de a világ gyűlöli őket, mert nem a világból valók, amint én sem vagyok a világból való. Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy őrizd meg őket a gonosztól.''

Mint Jézus, Mindszenty bíboros is a földön elvégezte, és az égben folytatja a rábízott munkát. A földön megdicsőítette az

Atyát, és az Atya is megdicsőítette őt. Nevet adott neki. Ő lett a legismertebb magyar, a legdicsőbb magyar. Szent magyar lett, akinek nevét imában hálába, boldogan reménykedve suttogják magyar testvérei. Érezzük, biztosra vesszük, hogy az oltár dicsősége vár rá. Máriacelli sírjából kiemelkedik, hazaszáll, mint az egyház glóriolás szentje, neve pedig bekerül a római misekönyvbe és a papok breviáriumába. Amen. Adja Isten, hogy úgy legyen!

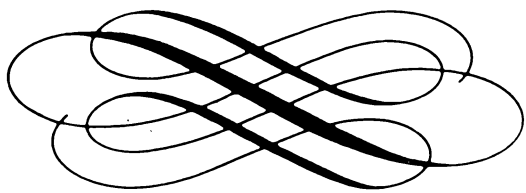

5. JÓ PÁSZTORUNK

(1979. május 6-án, Jó Pásztor vasárnapján New Brunswickban mondott homília)

A Gondviselő Isten jóságából Jó Pásztor vasárnapját és Mindszenty bíboros halálának évfordulóját egyszerre ünnepeljük. Ezen a szép tavaszi vasárnapon szeretettel, kegyelettel, mély érzésekkel gondolunk Mindszenty bíborosra, mint jó pásztorunkra, és hálálkodunk érte. De mindenekelőtt, mint juhai és bárányai, Jézushoz, a föltámadotthoz, a megdicsőülthöz, örök Jó Pásztorunkhoz simulunk. Őt dicsérjük és imádjuk, mert ,,az Ő kezére vagyunk bízva''. Övéi vagyunk. A zsoltárossal hívunk mindenkit:

Gyertek, daloljunk boldogan az Úr előtt,
Lépjünk hozzá, dicsérjük Őt,
Harsogja himnuszunk az áldást.
Gyertek, imádjuk, boruljunk eléje,
Urunk és Alkotónk előtt roskadjunk térdre.
Hiszen Ő a mi Istenünk,
Mi pedig mezejének népe,
Földjének legelésző nyája.
(Zsolt. 95. 1,2,6,7; Farkasfalvy Dénes fordítása)

Hogy megértsük, ki Ő nekünk, milyen viszonyban van velünk és mennyire szeret bennünket, Jézus példákat és hasonlatokat mondott magáról. Hasonlította magát a szőlőtőkéhez és mondotta: ,,Én vagyok a szőlőtő és ti vagytok a szőlővesszők. Aki énbennem marad, és én benne, az terem sok gyümölcsöt'' (Jn. 15, 1;5). Forrásnak mondta magát és kiáltotta: ,,Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék, és ő is élő víz forrása lesz'' (Jn. 7,37). Hasonlí-

totta magát az égő gyertyához és mondotta: ,,Én vagyok a világ világossága. Aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága" (Jn. 8,12). Hasonlította magát az úthoz és azt mondta: ,,Én vagyok az út. . . Senki sem juthat az Atyához, csak általam" (Jn. 14,6). És valószínűen egy verőfényes szép napon lehetett, talán tanítványaival a kék ég alatt egy zöld dombon állhatott, és a távolban nyáját legeltető pásztort láthattak, amikor kijelentette és megismételte: ,,Én vagyok a jó pásztor, aki életét adja juhaiért" (Jn. 10,11;19).

Mindezek a képek és hasonlatok Szent János evangéliumában vannak, mert ő az az evangélista, aki hangsúlyozza, hogy ,,a kegyelem és igazság Jézus Krisztus által lett osztályrészünk" (Jn. 1,7).

A pásztornak a képe jól ismert volt az Ószövetségben. Mindenki tudott a pásztorról, aki dombról dombra terelgeti nyáját, friss forráshoz vezeti juhait és bárányait. Mindenki tudta, ha elveszett egy bárány, a pásztor utánamegy, gyengéden kiszabadítja a bozótból és vállára véve, örvendezve viszi haza a többihez. Mindenki tudta, hogy a pásztor a karjában hozza a gyöngét, bekötözi a megsérültet, saját élete kockáztatásával védi a nyáját és gyakran maga is áldozat lesz juhaiért és bárányaiért.

Köztudott volt Izraelben, hogy a pásztor búja, öröme, gazdagsága, életének értelme a nyája. Pásztor és nyáj egymástól elválaszthatatlanok. Együtt élnek, együtt vesznek. Ha megverték a pásztort, szétszórták a nyájat is. Köztudott volt Izraelben, hogy a pásztortól van a nyáj épsége, szépsége, jóléte, biztonsága. A pásztor nélküli nyáj szánalmas látvány. Szétszóródik és vadállatok és tolvajok martaléka lesz. Jézus egyszer a tömegen szánakozott és azt mondta, ,,olyan volt, mint a pásztor nélküli juhok" (Mt. 8,36).

Közismert volt az is, hogy rossz pásztorok is vannak, akiknek érdeke nem a nyáj jóléte, hanem önmaguk jómódja. Ezek a gyöngét nem gyámolítják, a sérültet nem gyógyítják. A rossz pásztorok felélik a nyájat. A nyáj húsa, teje, gyapja, zsírja kell nekik csupán. Jaj, a rossz pásztoroknak, kiáltja prófétájával az Úr.

A régi időkben a pásztorkodás olyan általános foglalkozás volt, hogy a Szentírásban a legszentebbek és a legjobbak között, azok között, akikben különösen kedve telt az Úrnak, sokan foglalkozás szerint pásztorok voltak. Pásztor volt *Ábel*, Ádám és Éva

gyermeke. Szelíd és jóságos pásztor volt, aki nyájának legjavát áldozta az Úrnak. Szent, szeplőtelen áldozatára, amelynek illata felszállott az égbe, testvére kegyetlenkedésből piros vérét is ráharmatozta. Foglalkozás szerint pásztor volt *Ábrahám* is, a választott nép atyja, és lélek szerint mindazok őse, akik Krisztusban, a Jó Pásztorban hisznek. Amikor az Úr parancsára elhagyta szülőföldjét, mint pásztor, kecskéit, juhait, szamarait, marháit hajtva ment arra a földre, amelyet az Úr mutatott neki.

Pásztorkodott *Mózes* is. Mádiánban apósának a nyáját őrizte, amikor az égő csipkebokrot észrevette. Letette pásztorbotját, levetette saruját, letérdelt a legelőre és a lángoló csipkebokorból hallotta, hogy az Úr Izrael pásztorának rendelte. A zsoltár mondja, hogy amint a pásztor a nyáj élén járva vezeti azt a viharban, úgy vezette Mózes Jákob és József fiait, amikor Egyiptomból menekültek:

A felhők bőven ontották a vizet,
a felhők megdördültek;
a villámok beragyogták az egész földet;
a föld megingott és remegett,
mint egy nyájat, népedet vezetted
Mózes és Áron kezével (Zsolt. 77,18;21).

Mózes volt az első a választott nép történetében, aki nemcsak foglalkozás szerint, hanem átvitt értelemben is pásztor lett. Vezetésével, a törvény kihirdetésével, a szövetség megkötésével, aggódásaival, imáival és csodáival a pusztában vándorló nép jó pásztora lett.

Mózest követte *Dávid*, a szent király, akinek nemzetségéből született Jézus, örök já pásztorunk. Dávid foglalkozása is a pásztorkodás volt. Pirospozsgás, bátor, ügyes, parittyás pásztorfiú volt, amikor az Úr kiválasztotta. A legelőről hívta el, hogy Izrael királya legyen. ,,Legeltesd népemet, Izraelt'' (Sám. 5,3), légy jó pásztora, mondta neki. Dávid király egész életében pásztornak érezte és tudta magát

A próféták között foglalkozás szerint pásztor volt *Ámosz.* Tekóában pásztorkodott és onnan küldte az Úr Bételbe prófétának. Ámosz volt az első, aki megjövendölte, hogy az eljövendő Messiás jó pásztor lesz. Ez a jövendölés témája lett más prófétáknak is, és így történt, hogy a választott nép tudatában az Istennek is és a Messiásnak is a jó pásztor lett a képe. Az egyik

legszebb és legnépszerűbb zsoltár az Istenről, mint jó pásztorról énekel:

Az Úr a pásztorom,
és nem hiányzik semmi,
mert zöld mezőn hagy elpihenni,
csendes vizek mellé visz engemet,
hogy felüdítse lelkemet,
s nevéhez illően
dús legelő felé vezet.
Ha járok vaksötétben,
veszély nem rémít, mert velem vagy ott,
a te pálcád, a te pásztorbotod,
az lesz vezérem.

(Zsolt. 23.1—4; Farkasfalvy Dénes fordítása)

És a Messiás, aki Betlehemben születik, mondja a próféta, jó pásztora lesz a választott népnek:

„Te, Betlehem, Júda földje,
Belőled származik majd a vezér,
aki népemnek, Izraelnek pásztora lesz" (Mt. 2,6).

Mikor Jézus magát jó pásztornak mondta, a jövendölések beteljesedését és istenségét is állította. Az Ószövetségben a jó pásztorok — különösen Mózes és Dávid —, az Ő előképei voltak. Mint jó pásztor, Jézus az új Mózes, Ő az új Dávid. Az Ótestamentumban minden jó pásztor rámutat, és az Újtestamentumban minden jó pásztor hozzá tekint vissza. A jó pásztor a legszebb képünk Jézusról, benne van minden, amit hiszünk róla.

Jézus az örök jó pásztor. Valójában Ő az egyetlen jó pásztor — egyedül Ő a jó pásztor, mert Övé a nyáj. Mi vagyunk „legelésző nyája". A földön Ő állítja, Ő rendeli a jó pásztorokat. Szentlelkével választja ki őket, a Lélek erejével alakítja, formálja és küldi őket, hogy nevében és neki gondját viseljék a nyájnak, azt legeltessék és táplálják. „Legeltesd juhaimat, legeltesd bárányaimat" (Jn. 21,14—17). Jó pásztorok küldésével bizonyítja, mennyire szeret bennünket, milyen drágák vagyunk a szemében.

Jézus, a jó pásztor adta nekünk Mindszenty bíborost jó pásztorunknak, akiért ma hálálkodunk. Azért szeretjük, azért tiszteljük, azért kiáltjuk szentnek, mert jó pásztorunk volt. Alig hogy megkapta papi hivatását, még szeminarista volt, amikor el-

határozta, hogy nem lesz más, csak lelkipásztor. Nem akar teológiai tanár lenni, nem akar semmi egyházi méltóságot, nem keres kitüntetést, se elismerést — csak lelkipásztor akar lenni. Népének az evangéliumot akarja hirdetni, a szentmisét akarja nekik bemutatni, a szentségeket akarja nekik kiszolgálni, az erényekre akarja őket tanítani, a parancsokat akarja nekik megmagyarázni, a Szentlélek ajándékait akarja nekik közvetíteni, ha vétkeztek, a bűneiktől akarja őket föloldozni, a kegyelemben akarja őket megőrizni, és akik eltévelyedtek, a nyájba, Krisztus Egyházába akarja őket visszahozni.

És amikor Esztergom érseke, az ország főpapja lett, nyilvánosan, egy szürnyű orkánban, amely áthúzott az ország fölött, megújította elhatározását: ,,Akarok jó pásztor lenni, aki életét adja juhaiért. . . Akarok lenni népem lelkiismerete. Hivatott ébresztőként kopogtatok lelketek ajtaján. A föltetsző tévelyek ellenében az örök igazságot közvetítem népemnek és nemzetemnek. Ébresztgetem nemzetünk megszentelt hagyományait, amelyek nélkül egyesek talán igen, de a nemzet nem élhet.''

Dús mezőkre, a legtisztább forrásokhoz vezette nyáját: Jézus, Egyház, a Szűzanya, az engesztelés, a magyar történelem, a magyar szentek, egyházközségi élet, keresztény demokrácia, szent magyarság. . . De a gonoszság feltámadt ellene, és nyájától erőszakkal elszakította. A nyájat is és a pásztort is üldözte. Sírt a pásztor, sírt a nyája. Szenvedett a pásztor, szenvedtek juhai és bárányai. Áldozat lett a pásztor és áldozat lett a nyája.

Mindszenty jópásztorsága hasonló lett ahhoz, amit Szent János látott jelenéseiben: ,,Akkora sereget láttam, hogy nem lehetett megszámolni. A Bárány előtt álltak, fehér ruhába öltözve, kezükben pálmaágakkal. . . Harsányan mondták: ‚Üdv Istenünknek, aki a trónon ül és a Báránynak!'. . . A vének közül az egyik (a látomást) megmagyarázta: ‚Ezek nagy szorongatásból jöttek, és ruhájukat fehérre mosták a Bárány vérében. . . A trónon ülő oltalmat nyújt nekik. . . A Bárány legelteti őket, az Isten meg letöröl a szemükről minden könnyet. . .' '' (Jel. 7, 9,11—17).

Izaiás próféta jövendölte, hogy Jézus, az örök jó pásztor és mindazok, akiket maga helyett jó pásztornak rendelt, mind ,,fájdalom férfia'', ,,szenvedő szolga'' lesz. A nyájért mind áldozattá lesz. De fájdalmuk, szenvedésük, áldozatuk nem lesz hiá-

ba. Azzal nemcsak a rájuk bízott nyájat, hanem még a ,,hatalmasokat'' — ellenségeiket — is üdvözítik.

Nemcsak Jézus, az isteni jó pásztor, hanem Mindszenty bíboros, jó pásztorunk is lelkünk előtt áll, amint a jövendölést olvassuk. Jó Pásztor vasárnapján, Mindszenty bíboros halálának évfordulóján vigasszal, örömmel, hálával telünk el a sugalmazott kijelentésektől:

> ,,szenvedésével sokakat megigazulttá tesz szolgám. . .
> osztályrészül sokakat adok neki,
> és a hatalmasok zsákmánya lesznek,
> amiért életét halálra adta
> és a gonoszok közé sorolták'' (Iz. 53,11;12).

Ezen a szép tavaszi napon, Jó Pásztor ünnepén és Mindszenty bíboros halálának évfordulóján mondjunk hármas imádságot: 1. *a hála imáját*, hogy Jézus örök, isteni jó pásztorunk, és hogy Mindszenty bíborost nekünk jó pásztorunknak rendelte; 2. *kérő imádságot*, hogy Jézus az isteni jó pásztor adjon nekünk jó pásztorokat, Mindszenty bíboroshoz hasonló püspököket, őt pedig dicsőítse meg a szentek dicsőségével; 3. *a fogadalom imáját* hogy Jézustól, isteni jó pásztorunktól soha el nem szakadunk, és akiket jó pásztornak hozzánk küld, azokat követjük. Amen.

6. AZ EVANGÉLIUM HIRDETŐJE

(Homília a Politikai Foglyok szentmiséjén Mindszenty bíboros sírjánál Máriacellben, 1985. május 17-én.)

A nagy, szent bíboros, akinek vágya az volt, hogy sírja Máriacellben legyen, halott poraiban is a Szent Szűzhöz, a Boldogasszonyhoz vezet bennünket, mert aki a Szűzanyát megtalálta, az megtalálta az Életet — az Élet pedig az áldott Krisztus, aki a Szent Szűztől született. Vonz bennünket a Szent Szűz, kegyelmeinek illatában futunk, szaladunk az Élethez, az Igazsághoz, a Világossághoz — Jézus Krisztushoz.

Ezen a szépséges helyen, amely tele van imával, áhítattal, amelyen oly sok a magyar emlék, érték és vonatkozás, a Szép Szeretetnek ebben a meleg otthonában, Mindszenty bíboros és a Szűzanya jelenléte megerősíti számunkra Jézus valóságos jelenlétét. A Szent Szűz is és Mindszenty bíboros is azért van itt, mert itt van Jézus.

Ma a mennybe visszatérő, apostolainak küldetést adó és felemelt kézzel őket megáldó Jézus jelenlétében vagyunk. A küldetésből, amelyet Jézus adott apostolainak, jön az Egyház élete, ereje, aktivitása, szépsége, termékenysége.

Ebből a küldetésből van az Egyház kétezer éves nyugtalansága: a föld minden sarkába és szögletébe, minden világrészbe és országba elvinni az evangéliumot; minden népnek, nemzetnek, törzsnek, nyelvnek hirdetni, hogy higgyenek benne, elfogadják, szeressék, örüljenek neki és szerinte éljenek.

Ebből a küldetésből van az Egyház bátorsága és hősiessége: vérontás árán, szenvedés és üldözés árán is hirdetni az evangéliumot és örvendezni, ha üldözik érte.

Ennek a küldetésnek a teljesítésével bizonyítja az Egyház, hogy Krisztus szeplőtelen jegyese, szereti és hűséges hozzá. ,,Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot'' (1. Kor. 9, 16)!

Az evangélium, az örömhír pedig maga Jézus! Mint Szent Pál mondja a mai szentleckében: Jézus élete, léte, személye, munkája, tanítása, szenvedése, halála, feltámadása, mennybemenetele az evangélium, a jóhír, amelyet a tanítványok hirdetnek.

Az evangélium, a jóhír, amelyet az apostolok és utódaik hoznak az, hogy Jézusban az Atya szeret és átölel bennünket; érte megbocsátja bűneinket és vele együtt országa örököseivé tesz bennünket.

Az evangélium, a jóhír, amelyet a tanítványok szétvisznek az egész világba az, hogy Jézusban kaptuk meg a világosságot, a reményt, és benne mutatta meg az Atya erejének hatalmát.

Jézus az örömhírünk. Ő az örök Ige, aki kezdettől fogva volt, de az időben testté, emberré lett, köztünk lakozott és azoknak, akik hisznek benne, hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek.

De az Atya kifürkészhetetlen akaratából és hozzánk való jóságából, Jézus nemcsak az evangéliumunk, az örömhírünk, hanem annak hirdetője is. ,,Az Úr lelke rajtam, mert fölkent és elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek.'' Minden szem rajta függött a zsinagógában és így szólt: Ez az örömhír. Itt az evangélium. ,,Ma fületek hallatára beteljesedett az Írás'' (Lk. 4, 16).

Jézus a mester. Ő a tanító, a rabbi, a prédikátor, a példakép, hogyan hirdessék a tanítványok az evangéliumot. Jézus tekintéllyel és félelem nélkül tanított. Nem nézte az emberek személyét és nyíltan megmondta, ha hitetlenséget, kétszínűséget, bűnt látott. ,,Nyíltan beszéltem, mindenki füle hallatára. Mindig a zsinagógában és a templomban tanítottam, ahová minden zsidónak bejárata van. Titokban nem mondtam semmit'' — mondta Jézus a főpapnak (Jn. 18, 20).

A nép követte és szerette, de a hatalmon lévők gyűlölték, gyalázták, üldözték. Azzal vádolták, hogy félrevezeti a népet, forradalmat készít elő, felbőszíti a rómaiakat, akik már úgyis ott vannak és elpusztítják a szentélyt és a nemzetet. A hatalomban lévők és a politikai pártok rágalomhadjáratot rendeztek ellene, kémeket küldtek rá, végül is elfogták, törvény elé hurcolták,

hamis tanúkat állítottak és addig ágáltak ellene, míg halálra nem ítélték.

Szent Péter mondja, hogy tudatlanságból tették, amit tettek és Szent Pál könnyek között írja, hogy a világ fejedelmei nem ismerték föl Jézusban ,,az Isten rejtett bölcsességét, mert ha felismerték volna, nem feszítették volna keresztre" (1. Kor. 2, 7; 9).

A mester sorsa a tanítványok sorsa. ,,Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak." A tanítványok is átkot, üldözést, szidalmazást, rágalmazást, megvetést, halált kaptak a jóhírért, amit hoztak. ,,Szinte salakja lettünk ennek a világnak, mindenkinek söpredéke mostanáig", mondja Szent Pál (1. Kor. 4, 13).

Tíz évvel ezelőtt temettük el ezen a szent helyen Mindszenty bíborost és emléke azért él közöttünk, azért vagyunk neki hálásak, azért dicsérjük és tiszteljük, mint szentet, mert beteljesítette a küldetést, amit mint az apostolok utóda kapott és hirdette az evangéliumot. Úgy hirdette, amint Krisztustól és az apostoloktól tanulta: bátran, hűségesen, fáradhatatlanul. Akik ismerik írásait, tudják, milyen gyakran hivatkozik Jézus szavaira: ,,hirdessétek az evangéliumot, tanítsatok minden nemzetet". Az Egyház küldetése a tanítás, mondotta. Az Egyház nem lehet hűtlen Krisztus akaratához, nem térhet ki a parancs elől, hogy az evangéliumot prédikálja, hogy tanítson és ezzel szolgálja a nemzetek jólétét.

Az evangélium igazság, béke, szeretet, megbocsátás, szabadság, egymás elfogadása és gyámolítása, együttműködés, erények gyakorlása Jézus Krisztusban. Az evangélium azt jelenti, hogy Krisztusnak joga van hozzánk és nekünk jogunk van Krisztushoz, mert benne, általa, érette teremtettünk, mert az ő teste és annak teljessége vagyunk.

,,Ahol az evangéliumot elfogadják, ott istenfélő polgárok vannak, ott megvan a törvény tisztelete, ott szilárd a belső rend, és ahol szilárd a belső rend, ott erős az állam . . . Az igazi demokrácia elveit az evangéliumból merítettük és a demokráciát nem önző törekvéseket takaró jelszónak használjuk", mondotta Mindszenty bíboros.

Az evangélium hirdetéséért ugyanazt kapta, amit Jézus, a mestere, és az apostolok, és amit a szent püspökök egész sora kapott a történelem folyamán: átkot, rágalmat, gyűlöletet, üldözést, börtönt, megkínoztatást, száműzést. Ráfogták, hogy lázít, forradalmat szervez, és mint annak idején a zsidók mondták Jé-

zusról, ,,szidalmazza a megszálló nagyhatalmat''. Mindszenty neve még most is tiltott otthon.

Minderre mi szomorúan mondjuk, hogy ellenségei nemcsak rosszakaratból, hanem tudatlanságból cselekedtek, mert ha tudták volna, hogy a bíborost az Ég adta a magyar népnek a legnehezebb időkben, soha nem tették volna vele azt, amit tettek.

Tíz évvel ezelőtt mondta König bíboros, hogy Mindszenty halálában is beszél. Mindszenty sírjából is tanít és hangja mind erősebb lesz. Máriacellből, ebből a sírból száll a hangja a hazába és az emigrációba, és mind tisztábban hallja azt minden magyar. A tanítás egy jottányit se változott az elmúlt negyven év alatt: Testvéreim, magyarok, számunkra, hazánk számára, a nemzetünk számára nincs más alap, nincs más fundamentum, csak Jézus Krisztus. Az evangélium a mi alaptörvényünk. Folytassuk azt, amit Szent István ezer évvel ezelőtt elkezdett.

Mindszenty bíboros a Szűzanyának is engedelmeskedett, amikor az evangéliumot hirdette. ,,Tegyétek azt, amit parancsol'', mondta Mária a kánai menyegzőn, amikor Jézus az evangélium hirdetését nyilvánosan elkezdte (Jn. 2, 5). A Szűzanya adta a legszebb példát, hogyan teljesítsük a küldetést és hogyan hirdessük az evangéliumot. Ő volt az első, aki hitt az evangéliumban. Örvendezve fogadta és sietett vele Judea városába. Boldog lett, mert hitt annak a beteljesedésében, amit az Úr mondott neki (Lk. 1, 45).

Mindszenty bíboros nem szűnt meg a Szűzanya segítségét kérni, hogy az evangéliumot hűségesen hirdesse, és azt a magyar nép örömmel fogadta. Példája szerint, itt a sírjánál, ezen a kegyhelyen mi is Máriához imádkozunk. A Szűzanyát kérjük buzgón, forrón, nagy alázattal, de végtelen bizalommal, hogy közbenjárására az Egyház Mindszenty bíborost, az evangélium bátor hirdetőjét, a szentek dicsőségével hivatalosan megdicsőítse. A Szűzanyát kérjük nagyon szépen, imádkozzék értünk, hogy akiket Krisztus evangéliumának hirdetőivé rendelt, a püspökök és a papok, a hazában, az elszakított területeken és az emigrációban bátran, félelem nélkül, hűségesen hirdessék az evangéliumot és üldözés árán is tanítsák az Utat, az Igazságot és az Életet. Buzgón könyörögve a Szűzanyát kérjük, hogy az evangéliumot minden magyar testvér úgy fogadja és higgyen benne, mint ő tette.

És nagyon kérjük a Szűzanyát, nemzetünk pátrónáját és ki-

rálynőjét, hogy hazánkban és az elszakított magyar területeken szabadon, akadálytalanul hirdethessék a magyaroknak az evangéliumot azok, akiket Krisztus küldött.

Tekints reánk kegyes arccal, édes Szűzanya. Nézd, mennyit szenvedett az evangéliumért Mindszenty bíboros, sok magyar püspök és pap. Nézz le a mennyből és lásd, megtévedt emberek milyen sok akadályt vetnek az evangélium hirdetésének még most is a te virágos kertedben. Dicső érdemeid által esd ki az Égben, hogy szabad, független, békés virágzó hazában élhessen magyar néped Szent Fiad evangéliuma szerint. Amen.

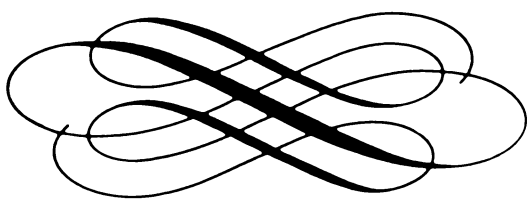

7. KÉT OSZLOPA IGAZSÁGNAK, KÉT CSILLAGA MAGYARSÁGNAK. . .

(A 1985. szeptember 8-i youngstowni Szent István búcsún mondott homília)

Ez a nap Szent István király és Mindszenty bíboros emlékének van szentelve. A nevük cseng a fülünkben; az alakjuk tündöklik előttünk; miattuk jöttünk össze ezen a szép helyen.

Ezzel a szentmisével megújítjuk Krisztus örök áldozatát a szentek és az angyalok jelenlétében. Itt vannak a szeráfok, a kerubok, itt vannak a hatalmasságok és a fejedelemségek, itt van a Szűzanya és itt vannak az apostolok. Velük együtt örvendezünk, velük együtt borulunk le imádásban Urunk és Istenünk előtt. Mindegyiket boldogan köszöntjük, de ebben a tündöklő, fényes nagy seregben ma, mi elsősorban Szent István királyt és Mindszenty bíborost keressük. Könnyes szemmel keressük őket.

Szent István király és Mindszenty bíboros két csillaga igazságnak, két fényoszlopa a magyar történelemnek. Az Isten, aki a nemzeteket teremtette, tette e két nagy fényt a magyar égre. Megjelenésüket 900 év választja el, de fényük egy, sugaraik ugyanazok, mert az előtt, Aki felragyogtatta Őket, ,,egy nap annyi, mint ezer év, és ezer év pedig annyi, mint egy nap'' (2 Pet. 3,8), ,,benne nincs változás, még csak az árnyéka sincs benne a változásnak'' (Jakab 1,17), és jósága, szeretete mindörökre ugyanaz (Zsolt. 117. 2).

Egünk csillaga és magyarságunk oszlopa lett Szent István, mert megvolt benne a bölcsesség és a bátorság, hogy országát a sziklára épített Egyházhoz kapcsolja és népét katolikus kereszténnyé tegye. Tette ezt viharban, külső és belső háborúkban, sok testi és lelki gyötrelemben. Az így biztosított hazában Szent István

minden jóra, szépre, nemesre, szentre tanította népét. Mint Szent Pál tanítja az efezusiakat a mai Szentleckében, úgy tanított bennünket Szent István, ,,hogy lelki sötétségünk, tudatlanságunk és szívünk idegenkedése miatt ne álljunk értelmetlenül az Isten szeretete előtt", hanem higgyük, hogy ,,Jézusban van az igazság" (Ef. 4,20). Amint az apostol kéri híveit, úgy kért bennünket Szent István, ,,hogy szakítsunk pogány életmódunkkal, amely előbb-utóbb romlásunkra lesz" (Ef. 4,21). Kért, tanított bennünket, hogy legyünk új emberek, akik újjászületnek Isten szerint igazlelkűségben és valódi jámborsággal. Példát adott, hogy a Szent Szűzet Nagyasszonyunknak, kegyes pátrónánknak hívjuk, és bajainkban segítségét kérjük.

A sziklára épített hazában, Szent István országában virágzott a földi és a természetfölötti élet. Virágzott vallás és magyarság. Hatalmas, szabad és boldog volt a haza. ,,Virágos kert vala híres Pannónia."

Szent László kérésére az Egyház István királyt szentté avatta, a szentek dicsőségével felékesítette, tévedhetetlen tanító tekintélyével kijelentette róla, hogy az Égben van, hogy világító, őrködő, eligazító csillaga legyen a magyarnak. Ő mutatja az utat a szent hit felé, a nemzeti egység felé, az igazságosság, a szeretet, a béke felé. Valahányszor sötétségbe, viharba, háborúba kerülünk, hozzá tekintünk; amikor zuhog a záporeső, hömpölyög az áradat, a szélvész nekiront a házunknak, hozzá imádkozunk, hogy kétségbe ne essünk, hogy se hitünkben, se magyarságunkban meg ne fogyatkozzunk.

Mindszenty bíboros is, mielőtt a magyar ég csillaga lett, bölcs ember volt, aki a sziklára épített hazát testével-lelkével, önmaga feláldozásával védte a vörös áradatban. Ő is viharban volt kezdettől fogva. 1946. október 7-én, amikor Esztergomban érseki székét elfoglalta, óriási orkán húzott át a haza fölött. A Dunáról, az elszakított és a csonkamagyarországi hegyekről a kitört ablakokon át, tombolva fújt be a szél a bazilikába, vert be az eső és versenyzett a beszédét mondó bíborossal. Ebben a viharban tudta meg a nemzet, hogy a sziklára épített hazában egy csodálatos ember áll, hogy védje azt. A bíboros hangja túlharsogta a vihart:

,,Ha Isten-Atyánk és Mária-Anyánk segít, akarok lenni népem lelkiismerete, hivatott ébresztőként kopogtatok lelketek ajtaján,

a föltetsző tévelyek ellenében az örök igazságokat közvetítem népemnek és nemzetemnek. Ébresztgetem nemzetünk megszentelt hagyományait, melyek nélkül egyesek talán igen, de a nemzet nem élhet. . . Róma és hazám, ti lesztek életem útmutató csillagzatai, céljai és boldog leszek, ha ebben a gondolatban éljük életünket, e két erénnyel megújul még a magyar föld színe, és e két erényért jutunk el az örök élet boldog révpartjára."

Szörnyű viharban, üldöztetésen, szenvedésen, száműzetésen keresztül Mindszenty is csillaggá változott, szentté, hőssé lett magyarjai előtt. Várjuk, imádkozunk, hogy az Egyház hivatalosan kanonizálja, hogy Szent Istvánnal együtt, világítóan, őrködve, eligazítóan, bátorítóan árassza fényét a hazára is és ránk is: — sziklára van építve a haza! Kereszténységünk és magyarságunk az alap. Ne féljünk a viharban, merjünk mindig keresztények és magyarok lenni!

Mindez nagyon szépen csengne odahaza, Magyarországon, de hamisnak hangzik az emigrációban. A valóság az, hogy mi, emigránsok, akik itt Youngstownban, Amerikában, ennek a két igézetes szép csillagnak, Szent Istvánnak és Mindszenty bíborosnak a fényében vagyunk, alig merünk rájuk tekinteni. Keressük őket, de igazában alig merjük a szemünket rájuk vetni. Kívánjuk a jelenlétüket, de szemrehányást érzünk, szégyelljük magunkat társaságukban. Lehajtjuk a fejünket, és engedjük, hogy a könny patakozzék a szemünkből. Évszázadok óta mondja már a szentének, hogy gyászos öltözetben sír a magyar, Szent István előtt. Igazában, mélyből feltörő zokogással, valóban keservesen csak az emigráns magyarok sírnak Szent István király és Mindszenty bíboros előtt. Nehéz szívvel állunk előttük, mert fájdalmas kérdések vannak bennünk.

Élhetünk-e mi az emigrációban úgy, mint Szent István és Mindszenty bíboros elvárja minden magyartól? Hozzá tartozunk-e mi még, részei vagyunk-e mi még a sziklára épített háznak, a magyar hazának? Az emigrációban gondolkodhatunk-e mi Szent István fejével és érezhetünk-e mi Mindszenty bíboros szívével? Tudunk-e mi a hazán kívül, idegen földön, idegen tájakon, ismeretlen országokban Szent István király és Mindszenty bíboros lábnyomában járni?

Tegyük fel a kérdést így: Érdemes-e magyarkodnunk itt, ebben az egyveleg, hasznot hajhászó, zabolátlan társadalomban,

vagy bárhol a világon? Egyáltalán, logikus-e, ésszerű-e magyarnak lenni a hazán kívül? Mit érünk el vele, ha magyarságunkkal kérkedünk? Nem azok-e az őszinték, a józanok, a becsületesek köztünk, akik lerázták a port a lábukról, nem tekintgetnek vissza, és minden gyökeret egyszerre, végzetes döntéssel elszakítottak, amely Szent Istvánhoz, Mindszentyhez, a hazához, a magyarsághoz fűzte őket? El kell vágni a köldökzsinórt, hogy élhessen az, aki új életre született!

Így tett az a magyar, aki ebben az évben Amerika nemzeti ünnepén, július 4-én lett polgár Washingtonban és a televíziónak azt mondta, ő nem akar ,,American-Hungarian'' lenni, csak ,,American''! *Ubi bene, ibi patria,* ezt mondják a kozmopoliták. Ahol jól megy, ott van az én hazám, ott vagyok én otthon.

És nincs igaza annak a békepapnak, aki így méltatlankodott: ,,Ti, ott Amerikában, miért magyarkodtok, csúfoltok bennünket, tiltakoztok, rágalmaztok, mikor tulajdonképpen innen elszaladtatok, a hazának hátat fordítottatok? Halvány fogalmatok sincs, mit jelent itt élni magyar és katolikus életet. Nektek a magyarsághoz többé semmi közötök!''

Az igazság az, hogy idegen földön is, az emigrációban is, Szent Istvánhoz és Mindszenty bíboroshoz hűek lehetünk és hűek lehetnek hozzájuk gyermekeink is, unokáink is. Mi több, az Isten akarata és parancsa, hogy hűek legyünk ehhez a két nagy csillaghoz, és hűek legyenek gyermekeink is és unokáink is.

Mert az emigráció az Isten akarata. Az emigráció a diaszpóra, szent vetés az egész szántóföldön; szétszórt tiszta búza, vetőmag vagyunk. Bennünket az Isten markolt föl abból a csűrből, ahová a legjobb, legszebb termését gyűjtötte, és szétszórt bennünket, hogy a világ rajtunk keresztül és bennünk ismerje meg Szent István királyt és Mindszenty bíborost, és a magyarokat, és rajtunk keresztül ismerje meg újból, hogy Jézusban van az igazság. Kihozott bennünket Magyarországról, mert bízik bennünk, hogy általunk, miattunk szebb lesz a föld, az ország, ahová kerültünk. És ahová bennünket vitt, oda vitte Szent Istvánt is, Mindszenty bíborost is, táncunkat, muzsikánkat, életünket és életmódunkat is. Mi nemes hajtások vagyunk, mi a nemes olajfa zöld gallyai vagyunk, amelyekkel nemesíteni, gazdagítani, javítani akar. Gazdag termést, szebb szellemi életet vár miattunk a Történelem Ura, a Nemzetek Alkotója.

Szent István király is és Mindszenty bíboros is bízik, hogy az Úr akarata teljesül bennünk.

Prohászka Ottokár egyszer Budapesten az egyetemi templomban prédikált. Széttárta karját, magasra emelte fejét, aztán a mellére mutatott és a zsúfolt templomnak odakiáltotta: a mennyország pedig én vagyok! Isten országa itt van az én szívemben, az én életemben!

Hol vagy Szent István király? Hol vagy Mindszenty bíboros? Hol vagytok ti, két tündöklő magyar csillag? Itt, én fölöttem ragyogtok! Itt vagytok az én szívemben, az én életemben, az én akaratomban, az én emigrációs életemben! Se Szent István, se Mindszenty bíboros nincs messze tőlünk. Itt tündökölnek ők az emigráció fölött. Szent Pál mondja, az Isten oly közel van hozzánk, hogy kikopogtathatjuk. Őket is kikopogtathatjuk. Ők a hajnalfény, melyről ma a Példabeszédek Könyve beszél, ,,a hajnalfény, mely biztonságot ad, és melyben csak előrehaladhatunk'' (Péld. 4,12).

Az emigráció nem kényelem és jólét, nem gondtalanság és gazdagság, hanem teher és áldozat. Az emigráció kereszt, melyet letenni nem tudunk, hanem azt vinnünk kell nemcsak saját magunk lelki javára, nemcsak azok javára, akik közé szétszórt bennünket az Úr, hanem az otthon maradt testvéreink tesi-lelki javára is. Amint az Úr a kereszten adta magát értünk, mindnyájunkért, mi az emigráció keresztfáján, a szétszórtság keresztjén adjuk magunkat másokért! Elsősorban magyar testvéreinkért.

Krisztus áldozat volt, Szent István is áldozat volt, Mindszenty bíboros is áldozat volt, és soha nem szabad elfelednünk, hogy mi is áldozatok vagyunk. Az emigráció magvetés, és ha csak a mag a földbe nem hull és ott el nem hal, egyedül marad, de ha elhal, bő termés lesz belőle (Jn. 12,24). Ebben az áldozatban van az emigráció értelme.

Mindszenty bíboros, aki három évig társunk volt az emigrációban, elmondta, hogyan őrizzük magunkban az áldozat tudatát. Őt követve foglalom össze emigráns feladatainkat.

1. Soha, se nekünk, se gyermekeinknek nem szabad elfelejteni a hazát, ahonnan az Úr kihozott bennünket. Izrael fiai 430 évig voltak Egyiptomban, de egyetlenegy közülük nem felejtette el a földet, melyet az Úr adott Ábrahámnak. Viseljük a magyar haza sorsát szívünkön és naponként imádkozzunk sorsának jobb-

rafordulásáért. Vágyódjunk utána és szeressük, mint édesanyánkat.

2. Nem engedhetjük meg, hogy elveszítsük nyelvünket. Azok a szülők, akik nem tesznek meg mindent, hogy gyermekeik és unokáik is beszéljék Szent István nyelvét, Szent László, Szent Erzsébet, Pázmány Péter, Arany János, Prohászka Ottokár, Mindszenty bíboros nyelvét, azok már nem hajnalfényben, hanem sötétben járnak és elvesztek. A nyelv a kötelék a haza és az emigráció között. Híd az, melyen közlekedünk. Ezt a köteléket nem szabad elszakítanunk, ezt a hidat soha nem szabad felégetnünk.

3. A magyar szentmise, a magyar istentisztelet, a magyar egyházi közösséghez való tartozás szent kötelesség. Az emigrációban azok vesznek el leghamarabb és nyomtalanul, akik elszakadtak a vallástól. Minden vasárnap Szent István király, Mindszenty bíboros, a magyar szentek, szent magyarok és testvérek várnak, hogy áldozatunkat — a szeplőtelen, tiszta, lelki áldozatot bemutassuk a mennyei Atyának, és új erőt, új reményt, új bátorságot kapjunk életünkhöz. Ha valahol Amerikában még egy magyar templomot bezárnak, ha valahol ebben az országban még egy magyar istenházat eladnak, az minden emigrációs magyar örök szégyene és bűne lesz.

4. Ne forgácsoljuk el a magyar életet! Tartozzunk egybe, szeressük egymást, segítsük egymást mindenben. Ne egyéni kis keretekben gondolkozzunk, hanem a haza és az egész magyarság nagy, széles keretében. Rajtunk múlik Mindszenty bíboros szentté avatása; rajtunk múlik az elszakított magyarok sorsa; rajtunk múlik, hogy Amerika barátja legyen a magyar ügynek; rajtunk múlik, hogy nekünk is legyen kápolnánk Washingtonban, a kegytemplomban; rajtunk múlik, hogy legyen erős, bátor katolikus újságunk; rajtunk múlik, hogy legyenek papjaink. Mindezt Szent István király és Mindszenty bíboros elvárják tőlünk.

5. És van még valami, amit Szent István király és Mindszenty bíboros elvár tőlünk. Itt, ezen a szép helyen, az emigrációban épített Csíksomlyói Szűzanya kegyhelyén tündöklik előttünk a szent király és a bíboros. A kegyes Szűzanya, az irgalom anyja, a magyarok Nagyasszonya társaságában tündökölnek. Mert Szent István is és Mindszenty bíboros is nagyon szerette a

Szűzanyát; állandóan hozzá fordultak, hozzá imádkoztak és valamennyiünket hozzá vezettek. Az ország felajánlása a Szűzanyának 1038-ban, amit Szent István tett és Boldogasszony éve, amelyet Mindszenty bíboros rendezett 1947-ben a bizonyíték, hogy mi a Szűzanya népe és nemzete vagyunk.

Szeressük a Szűzanyát! Naponként imádkozzunk hozzá, kérve segítségét és oltalmát. Naponként ajánljuk fel neki magunkat és szeretteinket, és Szent István és Mindszenty bíboros példáját követve, ajánljuk fel neki édes hazánkat, Magyarországot és minden magyar testvért, akárhol legyen, akárhol éljen, akárki legyen. A Szűzanya van legközelebb Urunkhoz, Jézus Krisztushoz. Ha Ő imádkozik értünk, hazánk újra szép, nagy, szabad és virágzó lesz, és számunkra könnyebb lesz az emigráció keresztje. Amen.

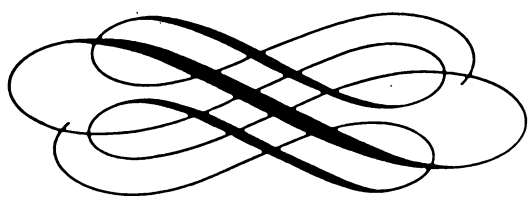

8. SZOBORAVATÁS

(New Brunswick, 1976.)

Hadd idézzem Illyés Gyulát:

Zuhanni magad is elég súly
vagy már, de — fel,
egy centit, ahhoz szívek
százezre kell!

Illyés Gyula nem megváltásunkról beszél, mert bűnből, sárból, elesettségből, sötétségből, kétségbeesésből egyetlen szív, Jézus Szíve, és Ő egyedül emelt ki bennünket. A költő emberi teljesítményekről beszél. Az egyén, gondolataival és eszméivel, testi és lelki adottságaival, egymagában súly, mely zuhan, esik a mélybe, a sikertelenségbe, az eredménytelenségbe. Egy ember csak úgy tud alkotni, úgy tud sikert elérni, ha szívéhez ezer és ezer szív csatlakozik, ha gondolatát, eszméjét, látomását ezrek és ezrek örömmel átveszik és boldogan elfogadják.

Ha a Szent Lászlóban van és volt teljesítmény, eredmény, az csak azért van, mert amit én a szívemben hordtam és elmémben megfogantam, azt ezer más szív elfogadta és magáévá tette. Egymagamban minden gondolatommal, eszmémmel, elgondolásommal csak a sikertelenség és eredménytelenség és a kiábrándulás mélyébe zuhantam volna.

Legyen csak egy centinyi, vagy legyen toronymagas, amit elértünk, az ezer más szívnek, a Szent László Egyházközség híveinek és magyarjainak köszönhető. „Fel egy centit, ahhoz szívek százezre kell!" De ha még többet akarunk, ahhoz még több szív kell, ahhoz kell a meleg, dobogó, lüktető, szerető szíve minden magyarnak és minden magyar származásúnak.

Mindszenty bíboros szíve se kivétel a törvény alól. Hogy az ő eszméje, elgondolása a hazáról, a magyar életről, a magyar jövőről valóság legyen, ahhoz a szívek milliója kell; azt a hazában éppúgy, mint az emigrációban, millióknak magukévá kell tenniök. Egymagában minden szív, a bíboros szíve is, mint holt súly zuhan a mélybe, a feledésbe, a megsemmisülésbe.

A Mindszenty-szobor arról tanúskodik, hogy ebben a városban a bíboros szívéhez ezer és ezer magyar szív csatlakozik, vele egyesül és magáévá teszi azt, amiért ő küzdött, áldozott, szenvedett, amiben ő hitt és amiért ő imádkozott.

A szobor a bizonyíték, hogy ő milliók szívében fog élni, nevét áldani fogják és életét dicsőítik, míg ellenségeit és üldözőit elítéli, elveti, eláztatja és a feledés folyamába meríti a történelem.

De a felemelkedéshez kell még más is! A magyar fesztiválon találkoztam Plugor Sándorral, az erdélyi grafikus művésszel, aki meghívott előadására és képkiállítására. A meghívást elfogadtam. Plugor Sándor kiállított képei között különösen megkapott Illyés Gyula ,,Labda" című költeményének illusztrációja. Egy fiatal, erős embert, mint labdát, valami belső erő a magasba lendít és a magasban tart, míg kövekkel és kötelekkel gnómok akarják minden erővel visszahúzni, gúzsba akarják kötni.

A költő a vesztett háború után a labda példájával buzdítja magyar népét: minél erősebben a földhöz vágják a labdát, annál magasabbra ugrik! A labda nem törik darabokra, hanem erejét az ütéstől összesűríti; a labda nem jajong, hanem a sújtást erőnek magába fogadja!

Százszor lecsapva,
te, népem,
te, mint a labda
keményen
szökj a magasba!

Ezen a napon legyen számunkra példa a labda! Bennünket földhöz vágott két vesztes világháború; földhöz vágott Trianon; földhöz vágott az emigráció; földhöz vágott 1956 és itt Amerikában földhöz vág és visszadob a nyelvi akadály, egyesek ellenszenve, az ellenséges propaganda, az amerikai külpolitika, és ezer más dolog.

Ezen a szép napon legyen számunkra példa a labda, mert Mindszenty is olyan volt, mint a labda. Földhöz vágták, sújtották, átkozták, és ő mind magasabbra szökött. Amikor kilökték Magyarországról és kilökték érseki székéből, akkor szökött a legmagasabbra — így lett a miénk, így lett az öt világrész magyarságáé, így lett az egész világé. Ha nem lett volna olyan, mint a földhöz vágott labda, ma nem szentelnénk neki szobrot!

Testvéreim, ,,eldőlt már, ki aki bírja!'' Eldőlt már, hogy valójában ki olyan, mint a labda. Mindszenty József a példa! Ő volt az, aki, mint a földhöz vágott labda, a ,,sújtó erőt magába vette megsegítőnek'', és felrepült a legmagasabbra!

Rajta függ a szemünk. Örömmel nézünk rá. Büszkék vagyunk a bíborosunkra és szívünkben is tömör lesz a meggyőződés, hogy mi is bírjuk! Számunkra is ,,kincs ez a vizsga!'' Tehát, úgy, mint ő! Mi is fájdalomban, megaláztatásban, üldözésben, számkivetésben, nélkülözésben, az emigrációban úgy, mint az elnyomott hazában a kommunizmus jármában — úgy, mint a labda: fel, egyenesen, keményen, büszkén a magasba!

Százszor lecsapva
te, népem,
te, mint a labda
keményen
szökj a magasba!
. . . . . .
még magasabbra!

Testvéreim! Úgy, mint Mindszenty bíboros! Ő a példa! Gondolatban, szóban, tettben, egész életünkben, bárhol éljünk mi, magyarok, fel a magasba! Fel Istenhez, fel a legtisztább magyarsághoz! Erre tanít minket a Bíboros szobra.

Clevelandban, 1977-ben

Mindszenty Atya szobrának leleplezésekor mély érzések, nagy indulatok merülnek fel bennünk. Szívünk dobog, testünk remeg, szemünk könnyes. Érezzük magunkon az Isten ujját,

aki a szeretet, tisztelet, hála és egy bizonyos fokú büszkeség érzésével hozzáfűz bennünket Mindszenty bíboroshoz. Hozzákapcsolja életünket; eggyé tesz bennünket vele.

A szobor tulajdonképpen azt jelenti, hogy Mindszenty József és mi egy vagyunk. A szobor ígéret, hogy tőle soha el nem szakadunk. A szoborral bizonyítjuk, hogy mögéje sorakozunk. Ő a vezér, akit követünk és ebben az egységben jelenünk meg Isten és az emberek előtt. A szobor azt jelenti, hogy Mindszenty gondolatai a mi gondolataink; Mindszenty eszméi a mi eszméink; Mindszenty imádsága a mi imádságunk; Mindszenty reménye a mi reménységünk; Mindszenty harca a mi küzdelmünk és, ha Isten is úgy akarja, Mindszenty diadala a mi diadalunkban teljesül.

A szobor sztatikus, a szobor élettelen, a szobor nem mozog. Nem a szoborban, hanem bennünk él tovább, dolgozik és küzd tovább Mindszenty bíboros. Bennünk, rajtunk keresztül vívja tovább ,,a hit jó harcát'' (1 Tim. 612).

Egyesek talán úgy gondolják, hogy a szoboravatással megadtuk a végső tiszteletet egy nagy embernek, és ezzel lezártuk a múltat, lepecsételtük a sírt és mától kezdve új utakat kereshetünk, új módszerekkel próbálkozhatunk. Egyesek talán úgy hiszik, hogy a szoboravatás után elkezdhetjük a kompromisszumok, a huza-vona, a tapogatások, mint a próféta mondja, ,,a két úton taposás'' idejét. Mindszenty megkapta a hódolatunkat, és ezzel elfelejthetjük. A valóság az, hogy a szoboravatással Mindszenty József misszióját és tanítását idők felettivé tesszük és azokat szent örökségnek nyilvánítjuk.

Ez a szobor figyelmeztet bennünket, hogy a második világháború égésében két egymással ellentétes táborra oszlott a világ. Bűn az oka ennek a megosztottságnak — az igazságtalanság bűne, az elnyomás égbekiáltó bűne, az emberi jogok semmibe vevésének nagy bűne osztja két táborra az embereket.

Ezt a megosztottságot mintegy sánccal veszi körül azok istentelensége, akik a hatalmat és az uralmat a háború végén maguknak kaparintották meg. Ezek tagadják, hogy az ember Isten képmására és hasonlatosságára van teremtve és mint ilyennek jogai vannak, amelyeket senki, se egyén, se társadalom, se kormány, se államhatalom tőle el nem vehet.

A tragikus megosztottságot állandósították terrorra és

megfélemlítésre épített kormányok, amelyek lehetetlenné teszik az egyén békéjét, szabadságát, teremtő kifejlődését, szabad mozgását és gondolatainak kifejezését. Ebben a végzetes megosztottságban dicsekednek azok, akik tagadják a szabad és halhatatlan lélek létét, mely fundamentuma és forrása az emberi szabadságnak és az emberi jogoknak.

Mindszenty József, mint egy új Szent Mihály arkangyal, ,,az Isten hatalmával és Krisztus tekintélyével'' kelt föl, hogy megküzdjön ,,a sátánnal és csatlósaival'' (Jel. 12,7—10). Ifjúságától kezdve készen volt a harcra és nem esett kétségbe, hanem állta a helyét, mikor jött a veszedelem (Eccl. 2, 1—2). Azokban a napokban, amikor az emberi jogok tudatosítása még alig-alig pirkadt a politikusok és a teológusok értelmében, Mindszenty József az emberi jogokat tűzte zászlajára és azt választotta csatakiáltásnak. Az emberi jogokért való küzdelemben nőtte ki magát, óriás lett; övé lett a vértanúk sebe is és dicsősége is, és az Isten nevet adott neki. Mindszenty neve ismertté lett az egész világon és jelszava lett azoknak, akik az emberi jogokért harcolnak.

Különös érzés fut rajtunk végig, ha arra gondolunk, hogy Mindszenty szobra nem Magyarországon van, hanem Amerikában, hogy nem Esztergomban áll, hanem Clevelandban. Ez a különös körülmény figyelmeztet bennünket, hogy ebben a megosztott világban nemcsak egyesek emberi jogai vannak megsértve, hanem egész nemzetek és országok jogai is lábbal vannak taposva.

Megszálló csapatoktól erőszakkal elfoglalt országok, irgalmatlanul bekebelezett országok, igazságtalanul szétdarabolt országok, vasfüggönnyel, berlini fallal elkerített országok, erőszakosan a kommunizmusba belehajszolt országok, közömbösen az orosz érdekszférába áttaszított országok mind meg vannak fosztva nemzeti jogaiktól. Míg az emberi jogokról mostanában divatos beszélni, a nemzetek jogairól még szégyenteljesen hallgatunk. De a valóság az, hogy nem lehetnek sértetlenek az emberi jogok, míg nemzetek vannak elnyomva, kifosztva, megszállva, kizsákmányolva, kíméletlenül gazdasági és politikai szerződésekbe belekényszerítve, míg diktatúrás kormányformák és gazdasági rendszerek vannak rájuk tukmálva.

Mindszenty nemcsak az egyesek emberi jogait védte, hanem védte hazájának, Magyarországnak a jogait is. Nem habozott ke-

gyetlennek, igazságtalannak és az isteni törvények szerint büntetendőnek bélyegezni a pottsdami megegyezést, amely jóváhagyta a németajkúak kitelepítését Magyarországról, a magyarok kiűzetését a Felvidékről és az erdélyi magyarok átutalását Romániának. Mindszenty bíboros tiltakozott minden erejével, ellenállt minden tehetségével, hogy Magyarország alkotmányát megváltoztassák, mert tudta, hogy azzal népe és hazája ki lesz szolgáltatva politikai, kulturális és gazdasági tirannizmusnak.

Ne ringassuk magunkat illúziókban! Ismerjük el és valljuk meg, hogy hiábavaló emberi jogokról beszélni addig, amíg egész népek és nemzetek meg vannak fosztva jogaiktól! Hirdessük, kiabáljuk a háztetőkről, hogy az egyén emberi jogait szükségképpen megsértik és lábbal tapossák, amíg nemzetek, országok, népcsoportok meg vannak fosztva természetes jogaiktól!

Sajátos jelleget ad ennek a szoboravatásnak, hogy ,,a rab nemzetek hetében" történik és a jogaiktól, önállóságuktól, történelmüktől, kultúrájuktól megfosztott nemzetek gyermekei ma itt vannak és Mindszenty bíboros előtt tisztelegnek. Számukra is, mint számunkra, Mindszenty neve azonos Közép- és Kelet-Európa felszabadulásával, Közép- és Kelet-Európa nemzeteinek politikai, társadalmi, gazdasági függetlenségének biztosításával, és azok békés, testvéri, szabad, keresztény közösségben való élésével.

Van itt egy pont, amelyet ma ki kell hangsúlyoznunk. Mindszenty József kétségtelenül a legnagyobb, a legbátrabb, leghíresebb harcosa az emberek és a nemzetek jogainak, de nem volt egyedül a harcban. Amit ő tett Magyarországon, azt tette Beran bíboros Csehszlovákiában, azt tette Stepinac bíboros Jugoszláviában, azt tette Wyszynski bíboros Lengyelországban és Slypyj bíboros Ukrajnában. Mind bíboros, mind főpap, mind Krisztus követője! Mind Krisztustól tanulta, hogy védje embertársait és nemzete jogait, és azokért kockáztassa életét. Mind leszállt a börtönbe, mind meg volt alázva, mind el volt fogva és meg volt kínozva! Mind szenvedett Krisztus példája szerint.

A háború után a katolikus Egyház igazi élete és dicsősége Közép- és Kelet-Európában volt. Az emberiség legnagyobbjai, az Egyház oszlopai, a hit óriásai, akikben kézzel tapintható lett az igazság és az evangélium, Közép- és Kelet-Európában éltek, imádkoztak, szenvedtek. Mindszenty bíboros, Beran bíboros, Stepi-

nac bíboros, Wyszynski bíboros, Slypyj bíboros, ezek a ragyogó csillagok.

Mint a Szentírás mondja, ezeknek az embereknek a dicsősége nem fakul el, utódaik nem felejtik el tetteiket, nevük nemzedékről nemzedékre száll, és a népek nem szűnnek meg dicsőségüket zengeni (Eccl. 44,10—15). Ezeknek a nagy és szent embereknek az érdemeiért és közbenjárására fogja a Gondviselő visszaadni a rab nemzetek jogait, szabadságát és függetlenségét.

Nem tudunk szabadulni az érzéstől, hogy láthatatlanul, de valóságban, Beran, Stepinac, Wyszynski, Slypij bíborosok itt vannak és körülveszik Mindszenty Atya ma felszentelt szobrát. Nekünk, magyaroknak van egy nagy reményünk, amelynek megvalósulásáért naponként imádkozunk. Mi hisszük, hogy Mindszenty bíboros szent. Szent nem abban az általános értelemben, amely szerint minden keresztény szent, hanem abban a jól megfogalmazott és szorosan körülírt értelemben, amely szerint a katolikus Egyház kanonizálja szentjeit. Mi hisszük, hogy eljön az idő, amikor a katolikus templomokban oltárokon és pedesztálokon fognak állni a Mindszenty-szobrok és képek. Mi hisszük, hogy eljön az idő, amikor az esztergomi bazilikában fognak szobrot emelni Mindszentynek, a magyarnak és szentnek, és a szobor hátterében vagy annak a talapzatán, domborműben ott lesznek majd Beran, Stepinac, Wyszynski, Slypyj bíborosok, jeléül annak, hogy Közép- és Kelet-Európa nemzetei önállóak, szabadok, de kereszténységük, történelmük és nagyjaik testvéri közösségbe fűzi őket. Ezek a nagyok, az apostolok utódai, Egyházunk oszlopai és nemzeteink dicsőségei figyelmeztetnek, hogy békében, igazságban, szeretetben, kölcsönös megértésben és együttműködésben éljünk egymással. Mert nem a szobrok, amelyeket tiszteletükre emelünk, hanem életünk és tetteink az ő igazi emlékeik!

9. MINDSZENTY BÍBOROS SZENNTÉ AVATÁSÁÉRT

(A Szabadföldi Magyarok IV. Világkongresszusán tartott előadás; Cleveland, 1985. november 29-én)

Ez a világkongresszus olyan, mint egy magyar pünkösd. Az új nyelvcsoda az, hogy valamennyien magyarul beszélünk, de a beszédünkön rajta van a befogadó országok hangja — a mi magyar beszédünket színezi és rontja is az angol, a német, a spanyol, a francia. Valamennyien emigránsok vagyunk, száműzöttek, menekültek, disszidáltak, kitelepítettek, kitagadottak. A világ minden tájékáról jöttünk.

Az első pünkösdnek nagy témája volt Jézus Krisztus, az ő feltámadása, isteni valósága és a benne kapott üdvösség. A magyarok világkongresszusának ebben az ülésében arról a magyarról beszélünk, aki erényein, szenvedésein, munkáján keresztül hasonló lett Krisztushoz; aki Krisztus szeretetével szeretett minden magyart; akinek, mint az Írás mondja, ,,hét szeme'' volt és azzal nézte a magyar történelmet, a múltat, a jelent és a jövőt; akit Krisztus pásztornak rendelt a hazában és mint jó pásztor, áldozat lett a rábízottakért.

Ebben a gyűlésben valóban pünkösdi hangulat van: örül a szívünk, énekel a nyelvünk, örömmel vagyunk tele, mert Mindszenty bíboros életszentségéről, szentté avatásának lehetőségéről beszélünk. A hazából kitaszítva, ő lett a haza jövőjének a reménye. Mint Krisztus összetört testében lett a világ üdvössége, Mindszenty József is testének kékségével, összetörtségében, fogságával lett a magyar jövő záloga. Mint Szent Péter mondotta azokban a csodálatos napokban, mi is mondogatjuk: ,,A kő, amit az építők elvetettek, szegletkő lett. Csodálatos dolog ez mindenki szemében!'' (Zsolt. 118,22).

Kedves barátom, Könnyü László, neves költő, író és törté-

nész, már elmondta, hogyan kezdődött, fejlődött és erősödött az emigrációban Mindszenty bíboros szentté avatásának mozgalma. Én röviden, vázlatosan, azt szeretném elmondani, miért szent Mindszenty; aztán szeretném tárgyalni, hogy időszerű-e a szentté avatása; és végül szeretnék rámutatni a bíboros kanonizációjából eredő gyümölcsökre, áldásokra.

Előre kell bocsájtanom, hogy mindezzel nincs szándékomban megelőzni az Egyház döntését. A katolikus hit szerint a szentté avatás a pápai tévedhetetlenségnek a területe. Amit én mondok, az nem az egyházi tekintély hangja, még kevésbé annak tanítása. A szentté avatás az Egyház joga, Krisztustól kapott hatalmának gyakorlása. Amit én teszek, csupán annyi, hogy személyes kutatásom és tudásom alapján, saját meggyőződésem szerint, rámutatok azokra a tényekre Mindszenty bíboros életében, melyek életszentségét alkotják, abban az imádságos reményben, hogy a hivatalos Egyház arra felfigyel, azt megvizsgálja, igaznak találja és tévedhetetlen tekintélyével kijelenti, hogy Mindszenty bíboros szent és a híveknek követésre példaképül állítja.

Amit teszünk, abban nincs semmi tiszteletlenség, se engedetlenség. Sőt, az Egyház elvárja és meg is követeli, hogy a köztünk lévő szentekre rámutassunk és életszentségüket feltárjuk. Azért vannak a posztulátorok, a promotorok, a jámbor egyesületek, hogy a kanonizációt előmozdítsák. Szent László királyunk is példa erre számunkra, mert ő kérte Szent István, Szent Imre, Szent Gellért és a két nyitrai remete, András és Benedek szentté avatását. Mert a szentekben dicsőül meg az Atya. ,,Legyetek szentek, mert Mennyei Atyátok szent.''

A katolikus tanítás szerint az életszentség az erények hősi fokon történő gyakorlásában van. A hősi fok nemcsak az átlagot felülmúló erényesség, hanem megközelíti az Úr Jézus erényességét. A szent öntudatosan, kitartóan, nehézségek és megpróbáltatások közepette is Krisztushoz hasonló akar lenni. Hősinek mondjuk ezt a törekvést, mert áldozatosság nélkül nem lehet Krisztushoz hasonlóvá lenni. ,,Aki követni akar, tagadja meg magát, vegye vállára keresztjét mindennap és úgy kövessen. Mert aki életét meg akarja menteni, elveszíti. Aki meg elveszíti értem az életét, az megmenti'' (Lk. 9,23 24).

A szenteknek Krisztushoz való hasonlósága oly bámulatos, hogy Szent Pál szerint nem is ők élnek, hanem Krisztus él bennük:

,,Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem'' (Gal. 2, 20). Kiérződik belőlük Krisztus, mint illat: ,,Krisztus jó illata vagyunk mi az Istennek azok között, akik üdvözülnek'' — mondja az apostol (2. Kor. 2,14).

Az életszentség nem egyéni erőfeszítés eredménye, hanem ,,az Isten adománya'' (Ef. 2,8). Az adományt azonban örömmel, készségesen kell fogadni és élni kell vele. Az Isten minden emberrel jelen van, de a szentet speciálisan érinti: ,,Aki szeret engem, az megtartja tanításomat, s Atyám is szeretni fogja. Hozzá megyünk és benne fogunk lakni'' (Jn. 14,23). A Krisztussal szimbiózisban élő lélek felszabadul a bűntől és csodálatosan szép erények vannak benne. Az erények nem önmagukban állnak, hanem össze vannak fonódva, egymást táplálják és erősítik. Lehetetlen őket szétválasztani. Egymás nélkül lehanyatlanak és elhalnak. Ezt hangsúlyozza Szent Pál ilyen kijelentésekkel: ,,A hit a szeretetben teljesedik ki'' (Gal. 5, 6); ,,a hit által várjuk a reményt'' (Gal. 5, 4); ,,igazságban és szeretetben kell élnünk, hogy növekedjünk Krisztusban'' (Ef. 4, 14).

Palágyi Natália nővér Mindszenty bíborosról írt szép kis könyvében kiemelkedő erényeinek mondja: rendíthetetlen hitét; elvhűségét; az elvek alkalmazását önérdek ellenére is, áldozatok árán is; krisztálytiszta jellemét; a kötelességtudattal tökéletesen egyensúlyban lévő belső szabadságát; az Isten keze által írt emberi jogok és kötelességek nagyrabecsülését; a közjónak minden helyes és morálisan igénybe vehető eszköz alkalmazásával való szolgálatát; erős szociális érzékét; a gyengék, szenvedők, öregek és gyermekek iránt való különleges gyöngédségét; mások vezetésében megnyilatkozó céltudatosságát; az evangéliumi embereket jellemző nagy egyszerűségét; erős gyakorlati érzékét.

Életszentségének bizonyítására, Mindszenty bíboros erényei közül én szeretném kiemelni 1. Isten- és emberszeretetét; 2. bátorságát; 3. Szűzanya-tiszteletét; 4. szenvedését.

1. Az Isten szeretete. Mint ő prédikálta, ,,az Isten a szeretet alapja és forrása''. Mivel szeretet, azért ,,örök szépség is, jóság is, igazság is''. Szeretetből lett Teremtővé és megalkotott bennünket a saját képére és hasonlatosságára. Koronájává tett a látható világnak, mindent nekünk adott és csak azt kérte, hogy szeressük. És amikor eltékozoltuk szeretetét, elküldte hozzánk Egyszülött Fiát, hogy megmentsen bennünket a szeretettel, mely belőle áradt ak-

kor, ,,amikor eljött, megszületett, tanított és cselekedett, szenvedett, Oltáriszentséget, Evangéliumot, Édesanyát, Egyházat adott."

A pap Krisztus követe és amikor Krisztust hirdeti, a szeretetet is hirdeti. ,,Krisztus küldetésében járok — mondotta Mindszenty —, amint ebben a küldetésben jár minden katolikus pap." Azért lett pap, hogy az örök isteni szeretetet hirdesse, Krisztus szeretetét közvetítse és embertestvéreit erre a szeretetre tanítsa. ,,Krisztus és az Egyház szeretet-tanát közvetítjük mindenkor — mondotta. — Krisztus nélkül nincs papi élet, de nincs áldozat, szeretet és emberhez méltó élet." Mindszenty mindenen Krisztus szeretetét látta csillogni. Mint drága harmat, ott csillogott Krisztus szeretete az Egyházon, a hazán, a családon, minden emberen és mindazon, ami az embert Krisztushoz segíti: a templomon, az iskolán, a temetőn, a munkán, a vízen, a mezőn, a gyáron, ahol ,,a családi kenyér verejtékben érik". Mindent beragyog a szeretet, mindent harmóniába hoz a szeretet, mindent megment, helyrehoz, tökéletesít a szeretet. Natália nővér nagyon helyesen mondja, hogy ,,lelkiségében talán a legjellegzetesebb az a tökéletes összhang, amellyel Istenét, Egyházát, hazáját szereti, vértanúságra kész hűséggel és önátadással."

Mindszenty hivatását teljes lelkével, szívével és értelmével, minden erejével vállalta. Boldog volt papságában, öröme telt benne és a velejáró áldozatot a legkészségesebben vállalta: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért. . . Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos."

Embertestvéreiért való szeretete a világ csodája lett, amikor száműzetésében betegen, öregen, szegényen, önmagát nem kímélve az öt világrészt bejárta, hogy magyarjait felkeresse és őket a szent hitben és a nemzeti örökségben megerősítse. Krisztus szeretete űzte, hogy ezt tegye. Legyen igyekezete dicsőség vagy megszégyenülés, az nem fontos. A fontos az, hogy magyarjai tudják, érezzék, legyenek meggyőződve, hogy Krisztus szeretetből meghalt értük és nekik Krisztusért kell élniök. A szeretet tágította ki a szívét — ,,os nostrum patet ad vos, cor nostrum dilatatum est — az ajkunk nyitva és a szívünk tárva van felétek, testvéreim!" (2. Kor. 6,11). Ilyen szeretetet püspökben, bíborosban még nem látott a világ! Nem is csoda, hogy bámulattal, hálával ismerte el.

2. Mindszenty bíboros bátorsága egyedülálló. Bátorság a hit és szeretet közös gyümölcse. A legnagyobb bátorság, a legna-

gyobb szeretet. Aki életét feláldozza, az szeret legjobban. Az Írás mondja, hogy aki Istennek akar szolgálni, annak bátor embernek kell lennie (Sir. 2,1—2; 12). A jó pásztornak a bátorság a jellemzője. Bátorság nélkül lehetetlen lett volna hirdetni a hitet a hazában, melyet elfoglalt az istentelenség és az erkölcstelenség hadserege. Bátorság kellett a vezetőben, mikor az egész nemzet kétségbeesett és a terrortól rettegett. Bátorság kellett, hogy a jó pásztor védje a háború áldozatait, az igazságtalanul üldözötteket. Bátorság kellett, hogy védje az emberi jogokat és az Egyház jogait. Bátorság kellett, hogy amikor lábbal taposták a múltat, a szent tradíciókat, a magyar történelmet, azokat védje. Bátorság kellett, hogy az örökérvényű principiumokat hirdesse akkor, amikor az esztelenség tobzódott mindenfelé. Bátorság kellett maradni és helytállni, mikor kórusban üvöltött az ellenség és halálra kereste. ,,Mindent, ami rád szakad, tűrj békességgel, maradj hűséges a megaláztatásban" — mondja az Írás. Mindszenty bíboros bátran nézett szembe a megpróbáltatásokkal és türelemmel viselte el a megaláztatásokat.

3. Mindszenty bíboros Mária-tisztelete magával ragadó. Boldogasszony évének a megszervezése és kivitelezése a bizonyíték erre. Az életszentség fokmérője a Szűzanya tisztelete. A szenteknél a Szűzanya szeretete életszentségük arányában növekszik, mert ez az Isten akarata: ,,Íme, a te anyád!" nem lehet szent az, aki a Szűzanya szeretetét mellékesnek tartja, írja Marton Marcell atya. Mindszenty bíboros Mária-tisztelete nem a rózsafüzérnek és a lorettói litániának az elmondásából áll. Az ő Mária-tisztelete nem érzelgősség, nem naiv túlzás, hanem hitének bővízű forrása. Erősen, rendíthetetlenül hitte, hogy Mária az édesanyánk, akinek hivatása, hogy az istenfiúságra készítsen elő bennünket; erősen hitte, hogy Mária, mint a Magyarok Nagyasszonya, jelen van a történelmünkben és nem hagy elveszni bennünket; tapasztalta, hogy a búcsújárásokban kiváltképp érezzük a Szűzanya jóságát; hitte és prédikálta, hogy az apostolkodásra úgy kell felkészülnünk testben és lélekben, mint Mária felkészült az istenanyaságra és őt, mint példaképet, elsősorban az angyali üzenet és a megtestesülés titkaiban kell szemlélnünk. Hitt Mária közbenjárásában és oltalmában, és kijelentette az egész nemzetnek, hogy a Szűzanya segítségével akar lenni népe lelkiismerete és az örök igazságok hirdetője. Sok szent életű embernek a Mária-tisztelete maradandó nyo-

mot hagyott az Egyház életében, de kevés volt olyan, mint Mindszenty bíboros, akinek a Mária-tisztelete másfél évig mozgatott, irányított, lelkesített egy egész országot az ellenség megszégyenítésére.

4. Mindszenty bíboros szenvedése mindenki előtt ismeretes. Szenvedése hőssé magasztosította a világ szemében és szentté tette a hivők meggyőződésében. Akik beszélnek róla, gyakran ,,mártír, vértanú bíborosnak" mondják. 8 évig volt börtönben, 15 évig volt menedékhelyen és 3 évet volt száműzetésben. Szenvedésében, az ellene vezetett rágalomhadjáratban, üldöztetésében, elfogatásában, megaláztatásában, megostoroztatásában és elítélésében pontosan olyan volt, mint a Szenvedő Szolga, mint a kisemmizett, keresztre feszített Istenfia. Modern bíborost még nem ostoroztak mezítelenül és nem kergettek körbe-körbe ostorral, mint egy cirkuszlovat. Mindszenty nem lett vértanú a szó tradicionális értelmében. Ellenségei nem vették életét, nem ontották vérét, de elvették tőle, az ítélet idejére, értelmét. Kifordították egyéniségéből és úgy állították a világ elé: Íme, az ember! Íme, az esztergomi érsek! Mint Krisztus, Mindszenty se nyitotta panaszra az ajkát. A megpróbáltatások mélyén se vonta kétségbe az Isten jóságát, nem kételkedett a Gondviselésben a börtön mélyén sem. Nem átkozta kínzóit. Megbocsájtott nekik, hiszen nem tudták, hogy mit tettek. Szenvedésében áldozatul ajánlotta magát a hazáért és benne az Egyházért.

Mint Krisztusban, a Szeplőtelen Bárányban, a halál működött az emberiség megváltására, Mindszenty bíborosban úgy működött a szenvedés népe megmentésére.

Erényei által a bíboros hasonló lett Krisztushoz, az Isten Fiához, aki az örök Isten dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása. Amikor megjelent köztünk az emigrációban, lehetetlen volt számunkra, hogy ezt a lelki szépséget és életszentséget ne mondjuk azokkal a hasonlatokkal, melyekkel Sirák fia beszélt Simon főpapról:

,,Olyan dicső volt, mint a hajnali csillag a fellegek között,
mint a telihold,
mint az Isten temploma fölött a ragyogó nap,
mint a felhők között tündöklő szivárvány,
mint az olajfa, mely tele van gyümölccsel,
mint a ciprusfa, mely a felhőkig ér. . .

A nép körülvette, hogy imádja a Mindenható Urat, a fölséges Istent."

(Sirák 50, 5—7; 10; 17)

Mindszenty bíboros életszentségéről való vitában felmerült a kérdés, hogy időszerű-e a szentté avatása. Van olyan vélemény, hogy nem időszerű. Ha ez azt jelenti, hogy az Egyház nem siet el ilyen nagy jelentőségű dolgot, óvatosan, megfontoltan jár el és ahhoz idő kell, akkor félig-meddig elfogadható a vélemény. De a történelemből tudjuk, Szent Ferenc és Szent Erzsébetünk esetéből, hogy hosszú évek nem szükségképp kellenek a kanonizációhoz. Szent Ferencet halála után két évre, Szent Erzsébetet négy évre kanonizálta az Egyház. Giorgio LaPira, Mindszenty kortársa, és máris folyamatban van a boldoggá avatása. Természetesen mi nem lépünk föl követelményekkel az Egyház tekintélyével szemben, de ha a bíboros életszentsége nyilvánvaló, miért lenne elodázva kanonizációja?

S itt jön a másik magyarázat: politikai meggondolások miatt nem időszerű a szentté avatása. A bíboros ellenfele volt annak az ideológiának, mely most van uralmon a hazában. Szentté avatása mintegy kihívás lenne és csak megnehezítené az Egyház helyzetét Magyarországon. — Elfogadva, hogy az okosságnak helye van az Egyház ügyeiben is, mi úgy érezzük, ha a bíboros életszentsége nyilvánvaló, és ha politikai okok miatt halasztaná el az Egyház a szentté avatását, azzal önmagával kerülne ellentétbe és elfogadná, hogy küldetésének gyakorlásában az állam befolyásolhatja. Ez megengedhetetlen! Az életszentség ugyanis Krisztushoz való hasonlóság az erények hősi gyakorlása által; mivel Krisztus akarja, hogy szentek legyünk és az Egyház feladata, hogy tévedhetetlen tekintélyével példákat állítson elénk az életszentségre, ebben politikai meggondolások nem befolyásolhatják.

Sőt, ha jobban átgondoljuk a dolgot, éppen a jelen politikai helyzet miatt látszik a bíboros kanonizációja helyesnek és következésképp nagyon is időszerűnek. Az életszentség és annak elismerése, hirdetése a megtestesülés titkának: Jézus Krisztus, az Örök Ige, aki hozzánk való szeretetében testté lett és egy lett közülünk, szentjeiben orvosolja betegségeinket, kijavítja azt, ami téves, és utat mutat a boldogabb emberi életre, mert Ő azért a miénk, hogy „több életük" legyen (Jn. 10,10). A szentek a föld sója, a világ világossága.

Vannak, akik a ,,nem időszerű" alatt azt értik, hogy Mindszenty bíboros, mint szent, valamiképp nem illik bele ebbe a változó, gyorsan fejlődő korba, hogy ő nem vonzó ideál a modern katolikusoknak. Egy kemény és harcos, hajlíthatatlan és merev, tradíciókba gyökerező, múltban élő és azt dicsérő főpap, akármilyen szent, nem látszik eszmei példaképnek ,,az üdvösség történetének ebben a szakaszában". Érvényes ez a pszichológiai kitétel a természetfeletti életben? Lehetséges, hogy Mindszenty, a szent, nem vonzó mindenkinek, de nagyon lehetséges — és erre jelek vannak —, hogy igenis vonzó, inspiráló példakép sokaknak. A vonzalom függ az ismerettől. Nem vonz az, akit nem ismerünk vagy félreismerünk. Ignoti nulla cupido. Minél jobban ismerjük, minél világosabban áll előttünk életszentsége, minél többet tudunk életéről, annál jobban vonz bennünket, szeretjük és lelkesedünk érte.

Mindszenty bíboros szentté avatásának természetes és természetfeletti áldásai lennének. Mivel az életszentség, a szentek tisztelete, a szentté avatás természetfeletti valóságok, a belőlük származó jó elsősorban természetfölötti lenne.

1. Mindszenty bíboros szentté avatása mindenekelőtt a jó Isten dicsőségére lenne. Az Isten minden szentség forrása, Ő akarja, hogy szentek legyünk, azért imádkozunk, hogy neve megszentelődjék. Hogy szentté tegyen bennünket, nekünk adta Szent Fiát, aki megadta nekünk a szentségeket, a szent életre vezető parancsokat és tanításokat és kiárasztotta ránk a Szentlelket.

A szent bíboros a szent, fölséges Istenhez irányítana bennünket. Személye állandó figyelmeztetés lenne: életünk célja, hogy az Istent szeressük, imádjuk, minden erőnkkel utána vágyakozzunk és neki szüntelenül hálálkodjunk, mert övéi vagyunk, tőle van testünk-lelkünk, tőle van életünk. Ő a teremtőnk, az Ő képére és hasonlatosságára vagyunk. Az Ő akaratát kell teljesítenünk mindenkor, mindenütt és minden körülmények között.

2. Mindszenty bíboros szentté avatásában ragyognának előttünk azok az erények, melyek őt különösen naggyá, hőssé, szentté, Krisztushoz hasonlóvá tették és biztatnának bennünket azok követésére. A szentté avatás magával hozná a keresztény élet megújulását és az életszentség öntudatos keresését Magyarországon.

3. A szentté avatással az Egyház tévedhetetlenül biztosítana bennünket, hogy Mindszenty bíboros valóban az Úr színe előtt van

és segít bennünket. Jóllehet bűneink megaláznak és méltók vagyunk a büntetésre, imájára az Isten újra magához ölel bennünket és megáldja nemzetünket.

A szentté avatásnak a természetes rendben is áldásos hatásai lennének. Amint életében nem lehetett Mindszenty Józsefet elválasztani hazája szolgálatától, megdicsőülésében sem lehet. Amint prímási kinevezésekor az ideiglenes kormány miniszterelnökéhez táviratozta, ,,az ország első közjogi méltósága hazája rendelkezésére áll'', ő, mint az Egyház szentje is, a hazája rendelkezésére áll. A szentté avatás szükségképpen nagy hatással lenne a haza életére, és amíg erre egyesek remegve gondolnak, mások reménytelve néznek elébe. Az ,,időszerűség'' kérdése is részben a szentté avatás hatásának szemléletében kap pozitív vagy negatív választ. Részletekbe nem bocsájtkozunk; a várható hatásokat csak körvonalazzuk.

1. Azok az elvek, melyeket ő képviselt, a szentté avatással elismerést nyernének és a nemzet élete megújulásának lennének alapjai, ugyanakkor minden, amit ő elítélt, kitisztulna a nemzet életéből.

2. A bíboros szentté avatása a keresztény világ figyelmét Magyarországra irányítaná és nemzetközi vonalon megértést, rokonszenvet, támogatást biztosítana sérelmeink orvoslására.

3. A szentté avatás eredménye lenne, hogy az Egyház és az állam között a viszony rendeződne és valóban független, szabad, virágzó Egyház lenne egy szabad, demokratikus országban a magyar nép boldogulására.

* * *

Előadásom bevezetésében ezt a kongresszust magyar pünkösdnek hívtam. Mint az első pünkösdön volt, itt is a fiatalabbak közöttünk látomásokat látnak, az öregebbek közöttünk álmokat álmodnak, és fiaink és leányaink, akik köztünk vannak, jövendölnek. Mindszenty bíboros szentté avatása és annak hatásai egy látomás, egy álom, egy jövendölés. A bíborost a Gondviselés a magyar emigrációba küldte, nekünk adta, hogy a látomást tegyük célunkká, az álmot valósággá, a jövendölést beteljesedéssé.

Mindszenty bíboros szentté avatása az emigráció kötelessége. Ha ezt a kötelességünket teljesítettük, akkor a nagy bíboros megdicsőülve, a szentek dicsőségétől övezve, az emberiség előtt áll példaképnek az Isten dicsőségére, az Egyház felmagasztalásá-

ra és a magyar haza javára. Szentté avatásával beteljesül és folytatódik, amit mondott: ,,Állok Istenért, Egyházért, Hazáért!''

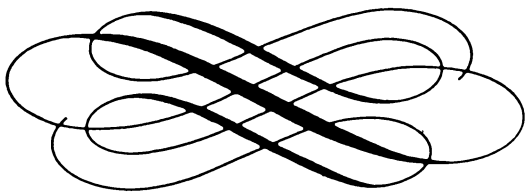

IV.

MINDSZENTY BÍBOROS NYOMDOKAIBAN ÉS GONDOLKOZÁSA SZERINT

— Cikkek és egy interjú —

1. SZELLEMI ANYASÁG

A magyar élet fogyása, melyről szaktudással és egyben prófétai hangon írt Pannonius, Sisa István és Hajnal László Gábor a Katolikus Magyarok Vasárnapjában, és amelyről Horváth Lajos beszélt a IV. Világkongresszuson, aggodalommal tölt el bennünket.

Ez az aggodalom nehezedett Mindszenty bíboros lelkére már negyven évvel ezelőtt, amikor az elvérzett nemzet a háború viszontagságaiból vonszolta ki magát. 1946-ban körlevelet írt, hogy a nemzetet vigasztalja és eligazítsa. ,,Azt se tudjuk, melyik sebünkhöz nyúljunk, melyikre jajduljunk, fohászkodjunk. A sírban pihenőket vagy a foglyokat, az idegenben vagy az itthoni távoliakat sirassuk-e . . . tekintsünk-e a határokon túlra, vagy érjük be az itthoni bajokkal'' — írta a levél bevezetőjében. És azonnal jött a világos, határozott útmutatás: a tiszta családi életben és a gyermekáldásban van a háborúban annyira elgyöngült nemzet megmenekülése. Idézte a Teremtő parancsát: ,,Növekedjetek, sokasodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá!'' A próféták szüntelenül, visszatérően ismétlik ezt az isteni parancsot, melynek megokolása ,,szélesebb, erőteljesebb és új célokat megjelölő lesz az Újszövetségben''. Az apostol közli velünk az Úr akaratát, hogy ,,a választottak száma beteljék, és hogy a feleségek szüléssel adjanak gyermekeket Krisztus Egyházának, házanépet az Istennek és polgártársakat a szenteknek''. A házas nőnek gyermekek szülésében van az üdvössége. Az a nő, ,,aki a házasságban nem akar szülni, nem akar üdvözülni se'' — írja a bíboros. A gyermekáldást nem vállaló házasok nemcsak az Egyház ellen, hanem a haza ellen is vétkeznek, súlyosbítják a keresztjét és

,,még feneketlenebbé és még veszélyesebben gyűrűzővé'' teszik az örvényt a nemzet körül.

Járta az országot és beszédeiben tárgyalta, hogy mit tegyenek a magyar nők a magyar életért. ,,Akinek egyetlen idegszáluk, rostjuk, csepp vérük, darabka csontjuk, a szívük, a lelkük érintkezik a szenvedő magyar néppel, azok elsősorban imádkozzanak érte.'' Aztán ott van a ,,könnyek szent joga és kötelessége'' — sirassák a nemzet életében történt veszteséget. A vallásból erőt merítve egyhítsék a nyomort és a ,,nemzeti örökséggel összefogva építsék újra a családot és az egész társadalmat''. Járjanak a Szűzanya lába nyomában, és őt követve ,,kötelezzék magukat a magyar élet szolgálatára''.

Ennek a józan, szelíd hangnak ellentmondtak és minden erejükkel ellenszegültek a kommunisták. Az államot hivatalosan ateistának tették, a háborúban szétszakadt házasságokat egyszerűen semmisnek nyilvánították, törvényesítették az abortuszt, megkönnyítették az elválást, az erkölcsöt a gazdasági élet függvényének prédikálták és az ifjúságot tudatosan züllesztették. Nagyon kis változással a mai napig ez a lelki állapot otthon, és a népesség csökkenése ennek a következménye.

Amint nőtt a kommunizmus rombolása, úgy nőtt a bíboros aggodalma a magyar életért. Egy év múlva, Boldogasszony Évének megnyitásakor két sírról beszélt: a Szűzanya sírjáról, mely vonz bennünket, és a nemzet sírjáról, melytől menekülünk. Minél rémesebben merült föl előtte a nemzet elpusztulásának lehetősége, annál jobban erősödött benne a meggyőződés, hogy a Szűzanya, a Magyarok Nagyasszonya, aki eltipor minden tébolyt és tévelyt, a ,,szellemi anyasággal'' menti meg a magyar életet. Boldogasszony Évének programja lett tehát a ,,szellemi anyaság'' tudatosítása és gyakorlása.

A ,,szellemi anyaság'' megelőzi, felülmúlja és túlszárnyalja a test szerinti anyaságot és örök dicsősége és fenséges hivatása minden nőnek. Legyen Istennek szentelt kedvesnővér, test szerinti édesanya, szűz vagy jegyes, a ,,szellemi anyaság'' mindig, minden időben csillaga és koronája a nőnek. Dióhéjban összefoglalva: a ,,szellemi anyaság'' jelenti, hogy a Szűzanya példájára és az ő segítségével a nő védi, ápolja, erősíti az életet, legyen az természetes élet vagy a megváltott, természetfölötti élet.

Mindszentynek, mint lelkipásztornak, személyes tapasztalata volt erről a kedvesnővérek életéből s munkájából, valamint a zalaegerszegi ,,házapostolok'' tevékenységéből, akik mind nők voltak. ,,A kedvesnővér édesanya a szellemi anyaság birtokában'' — mondotta. A kedvesnővér és a gyermek között nincs vérségi kötelék, de dúsan megvan minden lelki adomány: ,,kegyelem, hivatás, lelki nagyság, hősies áldozat, Isten dicsőítése, a gyermek felemelése . . . az apácák a legnagyobb művészei a női szívbe oltott anyasági érzéseknek''. Idézi Szent Ágostont, hogy ,,az anyai név megilleti azt, aki a szeretet munkáját végzi másokért''. ,,A szerzetesnő szellemi anya: lelkének világító és melegítő lángját ezrek és ezrek érzik.''

A zalaegerszegi ,,házapostolok'' is ,,szellemi édesanyák'' voltak. Ők kutattak fel és orvosoltak minden lelki, erkölcsi, anyagi nyomort az egyházközségben: látogatták és vigasztalták a betegeket a kórházban, imádkoztak felgyógyulásukért, ha otthonukban feküdtek, ápolták őket, főztek nekik, mostak rájuk, takarították a lakásukat, bevásároltak számukra. Ezek a ,,szellemi édesanyák'' segítették jó tanáccsal és anyagiakkal az új házasokat, a sokgyermekes szülőket és a lelki krízisbe került házaspárokat. Ezeknek a ,,szellemi anyáknak'' a házában kaptak szállást, kosztot, szülői szeretetet és felügyelést a faluról jött szegény sorsú gimnazista tanulók, akiknek a sorsát Mindszenty különösen a szívén viselte.

A lelkipásztor Mindszenty személyesen tapasztalta, hogy a ,,szellemi anyaság'' a női nemnek juttatott kegyelem, mely oda irányítja a nőt, ahol az élet gyenge, védelemre, ápolásra szorul, ahol az élet szükségben van és segíteni kell rajta. A lelkipásztor Mindszenty vette észre, hogy a nőt belső érzék vezeti, titkos, csak neki adott kegyelem irányítja, hogy észrevegye a gyönge, a védtelen, a bajba jutott életet és azt segítse. Szinte szentségi karaktere ez a női léleknek. A nő így van teremtve. Ezt a szépséget a Szentlélek leheli a női lélekre, sürgetve, hogy anyaként vegye körül az életet.

Amit mint lelkipásztor tapasztalt, azt tanulmányai megerősítették. Az édesanyáról írt könyvében ismételten rámutat, hogy tudományos munkákban éppen úgy, mint regényekben és költeményekben a nők — édesanyák, hitvesek, szűzek, kedvesnővérek — a hit és erkölcs őrzői, az istentelenség és erkölcstelenség

közepette ők őrzik a múltat, a szent tradíciókat, a történelmet, a nyelvet. A ,,szellemi anyaság'' erejében a nők szinte elválaszthatatlanul vannak összekapcsolva a nemzet lelki, kulturális, vallásos életével. ,,A nők döntően tudják befolyásolni a történelem folyását'' — mondja a bíboros.

A ,,szellemi anyaság'' egész életére szóló meggyőződése lett Mindszentynek. Ismételten és mindenütt hirdette, hogy a magyar nők meg tudják menteni a magyarságot, rajtuk keresztül több, szebb, erősebb lehet a magyar élet. Ezt a meggyőződését a magyar asszonyok szívébe akarta elplántálni. Igyekezete annyira agresszív volt, hogy egyesek szemében már rögeszmének tűnt.

Hogyan jött be a Szűzanya a ,,szellemi anyaság'' eszméjébe? Amit a bíboros ,,szellemi anyaságnak'' mond, igazában ,,anyaiság'', mely a szentatyák ideje óta megvan a katolikus teológiában. Origenész volt az első, aki a Szűzanya Istenanyaságában különbséget tett az ,,anyaság'' és az ,,anyaiság'' között. Felénk a Szűzanya nem valóságos édesanya, hanem édesanyai. Ugyancsak ő volt az első, aki határozottan tanította, hogy minden emberi élet nemcsak természetfelettiségében, hanem természetes valóságában is Krisztus mintájára van és Krisztusért van. Minden ember rá vonatkozóan van teremtve. Ha emberre gondolunk, Krisztusra is gondolunk. Ha embert látunk, Krisztust is látjuk. A Szűzanya ,,anyaiságában'' minden emberben Szent Fiát is szereti, azt is gondozza, azt is ápolja, annak is örül.

Mint a Szűzanya, a ,,szellemi édesanya'' is, legyen test szerint édesanya, legyen kedvesnővér, jegyes vagy magányos nő, az emberi élet mögött ott látja Krisztust. Mindkettőt egyszerre fogja föl, egyszerre szereti, egyszerre szolgálja és szenved, szomorú, ha az emberi élet Krisztustól el van választva, ha az nem olyan, mint Krisztus akarja, vagy ha a bűn miatt nem születnek emberek a világba. Mindszenty beszél Szent Monikáról, aki sohasem gondolt Krisztusra anélkül, hogy Ágostonra is ne gondolt volna, és soha nem nézett Ágostonra anélkül, hogy Krisztust is ne látta volna. Monika nagy fájdalma volt, hogy szeretetének és szolgálatának tárgyai — Krisztus és Ágoston — bűnnel el voltak egymástól választva. Imáit, könnyeit, áldozatait megsokszorozta, hogy a kettőt összehozza. Mikor Ágoston Krisztust átölelte, Monika mint fehér galamb röpült az égbe!

A ,,szellemi anyaság'' hirdetésével Mindszenty hármas célt

követett. Először és mindenekfelett azt akarta, hogy a nők minden életben — a kicsikben és nagyokban, az erősekben és gyengékben, az összetörtekben és szenvedőkben — lássák Krisztust és azt az életet, mely a bűn által elvált, elfordult Krisztustól, szeretettel, imával, könnyel, áldozatos munkával, a Szent Szűz példájára és az ő közbenjárásával igyekezzenek összehozni, egyesíteni Krisztussal.

Aztán akarta, hogy minden élet, mely veszélyben, nyomorban, szenvedésben van, még akkor is, ha bűnben elfordult volna Krisztustól, érezze a jóságot és a szeretetet, a békét és az örömet, melyet Krisztus hozott az embereknek. A ,,szellemi édesanyák — mondotta Mindszenty — halálos ellenségeik betegágya mellé is odaállnak; a kétségbeesést lesimítják róluk és Jézus irgalmával felemelik őket.''

És végül akarta, hogy a nők, akiket szentségi házasságra hívott az Úr, legyenek termékeny szőlővesszők, legyenek többgyermekes vagy — az Úr akarata szerint — sokgyermekes édesanyák, akiket gyermekeikért áldottaknak mondanak, és akik a szüléssel és neveléssel járó fájdalmat elfelejtik az örömben, hogy terebélyesül, szépül, gyarapszik a magyar élet.

Amikor az emigrációba jött, Mindszenty bíboros folytatta a ,,szellemi anyaság'' hirdetését, de otthon a Boldogasszony Éve után, abban a halálos csendben, mely ráborult a hazára, az Egyházra és magára a bíborosra is, tanítása nem hallatszott többé. A kommunizmus szöges ellentétben volt a ,,szellemi anyaság'' eszméjével. A kommunisták minden erejükkel azon voltak, hogy Krisztustól elválasszák a magyar népet, a kedvesnővéreket kiirtották, a természetes anyaságot lekicsinyelték, a szentségi házasságot megvetették, az otthonból a feleséget ,,termelő munkába'' állították, a leányifjúságot félrevezették. Szelet vetettek és most vihart aratnak. Állítólag maguk is ijedten nézik tetteik következményeit. Negyven év után láthatjuk, hogy Mindszenty nem volt a ,,magyar nép ellensége'', hanem annak atyja és védője.

A magyar élet fogyása aggodalmat kelt otthon, az elszakított területeken és az emigrációban. Ebben az aggodalomban egy jól felismerhető várakozás van. Várjuk, hogy a magyar püspökök átveszik Mindszenty bíboros tanítását, azt magukévá teszik és oly bátran és meggyőzően hirdetik a ,,szellemi anyaságot'' mindenütt a hazában és világszerte a magyarok között, mint ő tette.

Aggodalmunk közepette várjuk a magyar püspökök hangját, tisztán, mint a harsonát: a magyar nők, ,,szellemi édesanyák", a Szűzanya példájára és közbenjárásával állítsák meg a magyar élet pusztulását, és tegyék azt krisztusivá, dússá, erőssé és boldoggá.

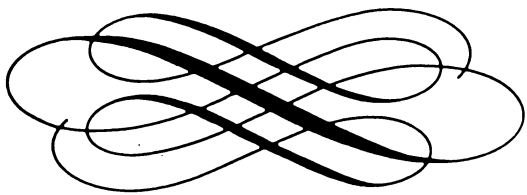

2. KEDVESNŐVÉREK

Mint az ,,édesanya'', a ,,kedvesnővér'' is nyelvünk szép kifejezése. Talán nem is fordul elő más nyelvekben. Mikor Istennek szentelt nőkről beszélünk, mi — legalábbis a legtöbb esetben — nem mondjuk egyszerűen ,,nővér'', mint ,,sister'', ,,Schwester'' vagy ,,suora'', hanem ,,kedvesnővér''. A szóban benne van a csodálat, a hála, a szeretet, amelyet velük szemben érzünk. Megvalljuk, hogy ezekben a szüzességben, szegénységben, engedelmes szolgálatban virágzó lelkek kedvesek Istennek és kedvesek embertársaiknak. A szó képet tár fel előttünk: a ,,kedvesnővérek'' tanító, betegápoló, segítő, imádkozó, bűneinkért engesztelő nővéreink. Életük az istenszeretet és az emberszeretet folytonos gyakorlása. Nélkülük egyszerűen elképzelhetetlen a kereszténység.

Európai utamon tapasztaltam, milyen áldást jelentenek a kedvesnővérek. Úgy szeretnek ők, mint Jézus.

A hideg tavaszi eső kíméletlenül verte a gyümölcsfák fehér és rózsaszínű szirmait, mikor Eperjes Ernő atyával megérkeztünk Maria Altenburgba, ahol a Jó Pásztor kedvesnővéreknek van nyaralója. A rend vezetői tavaszi gyűlésüket tartották és a hálaadó szentmise volt a gyűlés befejezése. Eperjes atya sugárzó kedvességgel és áhítattal végezte a szentmisét. A kedvesnővérek, kb. 15-20 szólamban énekeltek. Az eső kívülről türelmetlenül kopogtatott a kis kápolna ablakán. Én hátul térdeltem a padban. A liturgia hangulatában, a szép énekben, az eső monoton zörgésében rám borult a gondolat, hogy az Úr választottain keresztül a legnagyobb szeretettel szereti most is a bűnösöket, az élet elesettjeit. Nem veti el az erkölcstelenségben elesett leányokat, ezeket a modern bűnös Magdolnákat, hanem kiválasztja a

legszebb, legokosabb, legtisztább szüzeket, a tisztaság, szegénység és engedelmesség hármas fogadalmával magának eljegyzi őket, és aztán kéri és küldi őket, hogy a legnagyobb gyengédséggel gondozzák elkallódott, tövisek közé került bárányait. Münchenben a Jó Pásztor kedvesnővérek 90 eltévelyedett leányt nevelnek, tanítanak, segítenek, akik közül 15 törvénytelen gyermekével van az intézetben. A kedvesnővérek meghalnak az ,,életnek", a földi élvezeteknek, egyéni ambícióknak, hogy ezeknek a fiatal szerencsétleneknek több életük, szebb életük, tisztább, kereszténvibb életük legyen. Ennél nagyobb szeretetet nem lehet találni a földön. Jézus szeretetének mása ez, Aki, mint az apostol mondja, szeretett bennünket mikor még bűneinkben voltunk.

Aznap reggel a beteg és idős kedvesnővérek kápolnájában miséztem. 10-12 kedvesnővér, mint megannyi elfáradt fehér galamb a háztetőn, összetett kézzel, térden állva hallgatta a szentmisét. Mindegyik szeme az oltáron csüngött, mintha látomása lett volna. Valójában az oltáron ott volt Jegyesük, életük szerelme és értelme, Jézus, akinek szentelték magukat. Ezek a kedvesnővérek már feláldozták életüket és várják Égi Jegyesüket, hogy jöjjön, megkoronázza őket, bevezesse országába és nekik adja az örök életet. Egyik kedvesnővér ágyban fekvő beteg volt és mise közben vittem hozzá az Eucharisztiát. Hulló liliom! Sovány kezén nagy szemű rózsafüzér és finom arca mellett a fehér párnán ott volt a feszület. Amikor beléptem hozzá, gyenge hangon, de tisztán mondta latinul: ,,Domine, non sum dignus. . . " Megütött a gondolat: ha ez a drága lélek nem méltó az Úrhoz, akkor ki méltó? Van-e közöttünk egy is, aki méltó lenne? Van-e közöttünk egy is, aki ennél a haldokló kedvesnővérnél nagyobb a szeretetben? Mert van-e nagyobb, tisztább, evangéliumibb szeretet, mint imában, áldozatban, munkában, csendben eltöltött élet, amelytől új életre támadnak a bűnösök?

Münchenben Eperjes Ernő atya volt az ,,angyalom". Ő vitt mindenfelé készségesen és örömmel. Ő vitt Dachauba is, az emberi kegyetlenségnek és őrületnek e szomorú helyére, ahol a karmelita kolostorban találkoztam annak magyar virágával, Enikő kedvesnővérrel. Enikő is ,,disszidált", de nem azért, hogy jólétben, szabadságban, biztonságban éljen, hanem hogy a Karmelben az Isten rabja lehessen. Hivatása miatt hagyta el hazáját,

szüleit, rokonait és adta fel orvosi diplomáját. A Karmelben Magyarországért vezekel és imádkozik, mint egykor Szent Margit tette a Nyulak szigetén. A zárda társalgójában találkoztunk. Kék ruha volt rajta és egy pillanatra azt gondoltam, ez az egyszerűségében is ragyogó szépség, mely előttem áll, a Kármelhegyi Szűzanya. A konyhából jött, mert azon a napon oda volt beosztva. Eperjes atya mondta, hogy amikor beöltöztették, Enikőnek nem adtak új nevet. ,,Ha szent lesz, legyen Szent Enikő — mondta a főnöknő. — Nevének csengéséből tudja meg mindenki, hogy magyar!''

Dachau félelmetes hely. A krematóriumok, a vesztőhelyek, a fertőtlenítő termek, a tábort körülvevő vízárok, a drótsövény, a barakkok kaviccsal feltöltött helyei félelmet keltenek a látogatóban. Lehetetlen nem érezni a gonoszság erejét. Dachau neve örökre, elválaszthatatlanul össze van kapcsolva az emberi kegyetlenséggel, amelyet megrázó erővel fejez ki a tábor emlékműve: csonttá soványodott, fájdalomban vonagló emberek függnek szöges drótokon.

Vallásos emberek úgy gondolták, hogy ezt a helyet nem szabad turista látványossággá lealacsonyítani, hanem a vikárius engesztelés helyévé kell tenni, ahol azok, akik teljesen, minden feltétel nélkül azonosítják magukat Jézus áldozatával, szeretetben engesztelik az Istent az elkövetett szörnyűségekért. Így született meg Jézus Szentséges Véréről elnevezett Kármel, ahol a kedvesnővérek életén és imáin keresztül ,,a világ minden szenvedése egyesül Jézus Krisztusával, aki vérét ontotta érettünk, akiben egyedül van megbocsájtásunk, és akinek szeretete legyőz minden gyűlöletet.''

Így történt, hogy azon a helyen, ahol elhatalmasodott a gonoszság, még hatalmasabb lett a szeretet. A karmeliták kolostora a dachaui barakkok mintájára épült, hogy a kedvesnővéreket állandóan figyelmeztesse hivatásukra. Szigorú, egyszerű, betonépület. Mint a barakkokban voltak, az ablakok felül vannak a tető alatt. Kilátás nincs. Az ajtók a barakkok faragott, összeácsolt ajtói. A kereszten nincs a Felfeszített, mert a karmelita spiritualitás szerint maguk a kedvesnővérek függenek rajta. Itt minden kemény, minden kényelmetlen, minden szúrós, éppen úgy, mint a barakkokban volt. A nagy különbség az, hogy a barakkokban gyűlölet volt, de itt szeretet van, amely a szívet ki-

tárja mindenki felé; a barakkokban hitetlenség uralkodott, de itt hit van, amely legyőzi a világot; ott békétlenség volt, de itt béke van, az a béke, amelyet Jézus a kereszten vére ontásával adott nekünk. Mint a Karmel alapítója, Vorbach Maria Terezia anya mondja: ,,Itt az Isten, Szent Fiának keresztjével, rendkívüli intenzitással átalakít és megszentel minden erőszakos szenvedést és halált."

,,Akik bárhol, bármi módon bármiféle üldözést szenvednek, jogaiktól meg vannak fosztva, azok mind Dachauhoz tartoznak", olvastam egy kis füzetben, amelyet a Karmelben vettem föl. Ebben az értelemben Dachau szörnyűsége még nem múlt el. . . Milyen vigasztaló tudni, hogy Dachauban egy magyar karmelita kedvesnővér engeszteli az Eget az üldözésért, gyűlöletért, békétlenségért, jogtiprásért, hitetlenségért, amelyek hazánkban voltak és még most se múltak el teljesen . . .

De a kedvesnővérek nemcsak eltévelyedett lányokat mentenek ki a bűn tövisei közül és nemcsak ember ember ellen elkövetett szörnyűségekért engesztelnek. A szeretetnek sok lehetősége van. Szeretettel mindig szebbé, boldogabbá, szentebbé tehetjük egymást, és ezt teszik a kedvesnővérek. Rómába özönlenek a zarándokok, köztük magyarok. Fáradt, kimerült testek, sóvárgó, Istent kereső lelkek a zarándokok, és ezeket szolgálják, segítik, vidítják fel a kedvesnővérek: a Szent István Házban a Kalocsai Iskolanővérek, a Mater Redemptoris Villában az Isteni Megváltó Leányai. A kedvesség elfelejteti a fáradtságot, az ima felvidítja a lelket.

Rómában nevelkedtem; ott szenteltek pappá, de most prédikáltam először az Örök Városban. Húsvét harmadik vasárnapján az evangélium a feltámadt Krisztus és az összezavart Péter közötti párbeszéd volt: ,,Ha szeretsz engem, Péter, legeltesd bárányaimat. . ." Rendszerint papokra és püspökökre alkalmazzuk az Úr szavait, de a Casa di Santo Stefano szép kápolnájában, a kedvesnővérek és zarándokok jelenlétében én más csengést, új értelmezést adtam az evangéliumi párbeszédnek. Krisztus minden követőjének szól a parancs: ,,Ha szeretsz, gondozd bárányaimat. . ." Valami módon Krisztus mindig ránk bíz valakit vagy valakiket, mint bárányait, hogy azokat Neki gondozzuk. A zarándokok az Úr juhai és bárányai, és a kedvesnővérek Jézusnak gondozzák, legeltetik őket. A kedvesnővérek jóságát, szolgálatát tapasz-

talni kell, hogy az evangéliumot megértsük. Ha kedvesnővéreink nem lennének, a magyar zarándokok közül sokan testben-lélekben elfáradva, éhesen, kiábrándulva járnának az Örök Városban.

A kedvesnővérek dicséretét tovább kellene és tudnám is zengeni. Kellene írnom Sebastia kedvesnővérről, aki Zemplénben született, már hatvan éve él Rómában, és több, mint ötven éve javítja a Vatikán felbecsülhetetlen értékű gobelinjeit. Amikor beléptem hozzá, mintegy varázsütésre, visszajött neki az édes anyanyelv és magyarul beszélgettünk Mindszenty bíborosról... Kellene írnom azokról a kedvesnővérekről, akiket Alvernán fagyos kora reggelen adorációba borulva találtam a Stigmatizáció kápolnájában. . . Írnom kellene a Jézus Szíve Néplányokról, akikkel Rómában találkoztam; nagy reménnyel, elszántsággal haza készülődnek, hogy Jézus Szíve szeretetével szeressék, gondozzák otthon az öregeket. Legyen vállalkozásukon az Úr áldása! Írnom kellene a klarisszákról. . . az Isteni Megváltó Leányairól, akik Oberachingben gondozzák a betegeket, köztük két jó barátomat, Fábián Károly és Közi Horváth József atyákat. . . Sok szépet, jót, dicséretest lehetne írni a kedvesnővérekről, de hosszú lenne, és mint Szent János mondja, ,,sok tinta és papír kellene hozzá".

Mindszenty bíboros szentté avatásáért jártam Európában és az Úr úgy akarta, hogy Bécsben Cser-Palkovits jezsuita atyától ajándékba kapjam azt a levelet, amelyet a bíboros veszprémi püspöksége idején, a fogságból való kiszabadulása után küldött az Isteni Megváltó Leányainak Sopronba. ,,Mindenkor, a koporsó zártáig kedves emlékem marad a szomorú internálási keretet kitöltő sok jó példa, szeretet és jóság — írja Mindszenty. — Mindenkor büszkeséggel tekintettem a szerzetes nővérekre, mint Egyházunk értékeire, de a közel négy hónap alatt ez a tisztelet és büszkeség csak fokozódott bennem. Adná Isten, hogy viszonozhatnám, legalább némileg, a felejthetetlen jóságot."

Igaz szavak! Mint bíborosunk, a kedvesnővérekre valamennyien hálával és büszkeséggel gondolunk, és jóságukért valamennyien adósaik vagyunk.

3. AZ ÁTVÁLTOZTATÁS IGÉI

A Szentírás az Isten szava. Hitünk szerint maga az Isten van benne. Éppen azért minden szava, minden mondata, az egész könyv tele van teremtő erővel, megszentelő kegyelemmel. Szavával teremtette Isten a világot és benne az embert. Szólt, és minden lett.

Mint ige, mint szó — mint közlés, tanítás és törvény — a Szentírás az emberek felé irányul. Isten szavára jön hozzánk fény, szépség, termékenység, irgalom, megszabadulás, remény, hit, szeretet, béke, bölcsesség, bátorság, megbocsájtás, vigasz, hivatás, örök élet. Szedő Dénes atya, az a szelíd lelkű poéta, aki magát pásztorsípnak hívta, így foglalta össze mindezt a 28. zsoltár alapján:

Megszólal Isten, él a szó; mennydörgő, mégis fényhozó.
Völgyeken át és bércen át, halljuk, mint búgó harsonát.
Ettől a szótól dűl a tölgy, rendül a hegység, zeng a völgy;
Néki, ha szívünk nyitva áll, mélyébe áldott béke száll.

Az Isten szavából van a *prófétaság.* ,,Így szól az Úr: prófétának rendeltelek a nemzetek javára. . . Mondd el nekik mindazt, amit parancsolok. . . Nézd, ajkadra adom szavaimat. . . Virrasztok fölöttük, hogy beteljesítsem őket. . .'' (Iz. 1,4—12). Az Isten szava tette Keresztelő Jánost a Messiás hírnökévé. ,,Az Úr szózatot intézett Jánoshoz, Zakariás fiához a pusztában. . . S ő bejárta Júdea környékét. . . buzdította a népet és hirdette nekik az üdvösséget'' (Lk. 3,3—11).

A Szentszűz *Isten-anyasága* elkezdődött, amikor elfogadta az Isten szavát. ,,Hitt annak beteljesülésében, amit az Úr mondott neki'' (Lk. 1,45). Az Úr szavából van az *apostolság*. Szent Pál leveleiben lépten-nyomon mondja, hogy apostolsága az Isten igéjén alapszik. ,,Hirdetem az Isten titokzatos bölcsességét, melyet öröktől fogva megdicsőítésünkre szánt'' (Kor. 2,7). ,,(Krisztusnak) lettem szolgája abból az isteni hivatásból, amelyet kaptam, hogy Isten szavát egészen, hiánytalanul érvényre juttassam'' (Kol. 1,35). Szent Péter apostolsága azzal kezdődött, hogy hitt az isteni Mester szavának, a mélyre evezett, és kivetette hálóját a halfogásra. ,,Mától kezdve ember-halász leszel!'' (Lk. 5,10).

A *keresztény mivolt*, Krisztus tanítványának lenni is az Isten szavából van. Az utolsó vacsorán azért ajánlotta Jézus tanítványait a mennyei Atyának, mert elfogadták és szívükbe zárták az igét. ,,A tanítást, amit kaptam Tőled, továbbadtam nekik. El is fogadták, és ezzel elismerték, hogy Tőled jöttem, hogy Te küldtél engem'' (Jn. 17,8). Szent Péter tanítja, hogy Krisztus követői ,,az élő és örök Isten szavából, mint elpusztíthatatlan tiszta magból születnek. Mert az ember olyan, mint a fű; a dicsősége, mint a rét virága; elhervad a fű s lehull a virága, de az Úr szava örökre megmarad'' (1 Pt. 1,23—24).

Lehetetlen a hála érzelmei nélkül imádkozni a 119. zsoltárt, amelyet az emigrációban élő Farkasfalvy Dénes atya ,,verskoszorúnak'' nevez, amely körülveszi az Isten szavát. A zsoltárossal az Isten igéjében ,,fényt, értést, erőt, örömet, menedéket keresünk''.

,,Igéd szerint, légy irgalmas hozzám,
Szavad keltsen új életre engem,
Igéd legyen szabadulásom,
Szavad az életem lámpása,
Az világítsa meg az utat előttem,
Szavadban van oltalmam és menedékem.''

Az Isten szava *lelki étel és lelki ital*, amelyet Ezekiel próféta szerint magunkhoz veszünk, hogy ,,lábunkra álljunk és cselekedjünk''. ,,Emberfia, állj fel! Beszélni akarok veled. És amikor ezt mondta, eltöltött a Lélek és felállított. Egy kéz nyúlt felém és egy könyvtekercs volt benne. Kigöngyölítette előttem és így

szólt hozzám: Emberfia, edd meg ezt a tekercset és menj, szólj Izrael házához" (Ez. 2,1.9. 3,1).

Izaiás látta, hogy az Isten szava és az ember szíve között egy szent, termékenyítő keringés van. ,,Amint az eső és hó lehull az égből és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet, termővé teszi, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek, éppen úgy van a szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat és eléri, amiért küldtem" (Iz. 55,10.11).

Mindezt elmondva, hittel megvallva és alázattal elfogadva, felmerül bennünk a kérdés: vajon vannak-e a Szentírásban szavak, amelyekben nagyobb az erő, több a fény, nagyobb a hatékonyság és a kegyelem, mint a többiben? Másképpen fogalmazva: vannak-e a Szentírásban szavak, amelyek nem ránk, emberekre, hanem magára az Istenre irányulnak? És ha vannak, melyek ezek a szavak és mit eredményeznek?

A nagy költő, Paul Claudel kereste az Istent, aki Szent Ágoston szerint már a lelkében lakozott, de ő nem tudta. Párizsban bement a Notre Dame katedrálisba. Éppen az átváltoztatásnál volt a szentmise. Az átváltoztatás szavaira a hívek letérdeltek és leborultak. Paul Claudelnek az volt a benyomása, hogy az átváltoztatás szavai nyomták le őket a földre. ,,Ez az én testem — ez az én vérem", suttogta a miséző pap. A szavak erejében az emberek feje fölött megjelent először a Szent Kenyér, és azután a Szent Kehely és mint nehéz súly alatt, a szent elemek alatt az emberek megroskadtak, meghajoltak, térdre borultak.

Az élmény hatása alatt mondotta Claudel, hogy az egész Szentírásban az átváltoztatás szavaiban van a legnagyobb erő. A Szentlélek az egész Írás fölött lebeg és védi, de különösen őrzi az átváltoztatás igéit. Egy vessző, egy ióta nem veszhet el az Isten igéjéből, de egy se oly gyakori, annyiszor ismételt, oly áhítattal elmondott, olyan féltve őrzött, mint az átváltoztatás szavai. A konszekráció szavai a leghatalmasabb szavak!

Valójában így van! De nem azért a leghatalmasabbak az átváltoztatás igéi, mert az embereket meghajlásra és térdre kényszeríti, hanem azért, mert — ha lehet abszurdumot mondani —, az Isten felé irányulnak és neki parancsolnak! Valahányszor ezek a szavak elhangzanak, bennünk ugyanolyan hatékony a Szentlélek, mint volt annak idején az angyali üdvözletben — ,,az Úr an-

gyala köszönté Szűz Máriát és az méhébe fogadá a Szentlélektől Szent Fiát. . . És az Ige testté lőn és közöttünk lakozék."

Az átváltoztatás szavaira titokzatosan, de igazán és valójában, a kenyér és bor színe alatt megújul a Megtestesülés, megismétlődik az Emmanuel — velünk az Isten! Velünk van az Isten Fia, akit az Atya a világba küldött, hogy üdvösségünk szerzője legyen.

Csaknem 800 évvel ezelőtt, Assisi Szent Ferenc, a vallás géniusza, a szent és a költő mondogatta testvéreinek, hogy a konszekráció szavai Galilea és Júdea földjéről, a történelem távlatából közénk hozzák Krisztus ,,kezét, lábát, ajkát, dobogó szívét, piros vérét". Szent Ferenc hitt a konszekráció szavaiban, hitt annak erejében és éppen azért nem volt számára probléma a történelmi Krisztus. ,,Ebben a világban testi szemmel az Isten fönséges Fiából csak testét és vérét látom, amelyet a papok konszekrálnak és adnak másoknak", írta a végrendeletében.

Alig kellett ötven évet várni, és Szent Ferenc hitét és tanítását hűséges követője, Boldog Duns Scotus János, teológiailag tömören összefoglalta és az Egyház közkincsévé tette, amikor azt mondta, a konszekrációs szavak eredménye a *praesentia realis* — a valóságos jelenlét. A kenyér és a bor színében Krisztus jelen van Istenségével és emberségével, testével, lelkével, vérével. Jelen van az egész Krisztus. Az átváltoztatás igéire a Mennyei Atya újból a világba küldi értünk Szent Fiát.

És a titok mind nagyobb és gyönyörűségesebb lesz. A konszekráció szavaival megújul az egyetlen, végtelen Keresztáldozat, mert a kenyér színében jelenlévő test értünk adatik, és a kehelyben lévő vér értünk ontatik. Az átváltozás szent szavainak erejében a keresztfa alatt állunk, és amint a szent szavakat halljuk, látjuk azt, akit átvertek értünk és Szent Ferenccel imádkozzuk: ,,Imádunk Téged Krisztus és áldunk Téged, mert szent kereszted által megváltottad a világot."

A kegyelem áradása, amelyet az átváltoztatás igéi indítanak el, meghalad minden várakozást és képzeletet, és valósággá lesz, amit Krisztus ígért: ,,Az én testem valóban étel és az én vérem valóban ital." Krisztus teste ételünk és Krisztus vére italunk lesz a szentáldozásban. Az átváltoztatás szavai teszik lehetővé a szentáldozást, azt, hogy mennyei kenyérrel táplálkozhatunk és attól nemcsak angyali, hanem isteni életet élhetünk. Mint annak

idején Illés próféta, megerősödve a hamuban sült pogácsától és egy korsó víztől, amelyet angyal hozott neki, negyven nap és negyven éjjel gyalogolt és eljutott Horeb hegyére, a szentáldozástól fölüdítve és megerősítve, mi egy életen át vándorlunk és eljutunk az örök életre. A nagy vágy — az Istennel egyesülni —, ami olyan idős, mint maga az emberiség, számunkra nem mítosz, nem álom, nem üres képzelődés, hanem valóság. ,,Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az bennem marad, én meg benne'' (Jn.5,56). Egyesülünk az Istennel és mint a szivacs, amely nem semmisíti meg a vizet, hanem felveszi magába, magába vesz bennünket. Életközösség, szimbiózis létesül köztünk és az Isten között: ,,Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem'' (Gal. 2,20). Mindez az átváltoztatás szavaiból van.

Ha a szentáldozás gyönyörűségét átgondoljuk, azt kell mondanunk, az átváltoztatás szavai nemcsak a leghatalmasabb szavak, hanem a legédesebb szavak is az egész Szentírásban. Szent szerelemnek, misztikus egyesülésnek a szavai ezek. Istent és embert összehoznak és gyönyörűséget okoznak. Valósággá teszik számunkra azt, amiről a zsoltáros beszél, de soha nem tapasztalt: ,,Ízleljétek és lássátok, milyen édes az Úr'' (Zsolt. 34,9), amit Farkasfalvy Dénes atya a szentáldozásra gondolva, páratlan szépen így fordított magyarra: ,,Édes az Úr! Ízleld és idd magadba!'' Sziénai Szent Katalin szokta mondogatni szentáldozás után: ,,Az Ő vére piroslik arcomon.'' De még szebben beszélt erről Prohászka, miután a szentmiséjében elsuttogta az átváltoztatás szavait és megáldozott: ,,Tele van az ajkam csókoddal, tele van a szájam ízzel, tele van a szívem vérrel, tele van a lelkem tűzzel. Miséről jövök!''

Az átváltoztatás szavai azonban csak azok ajkán lesznek a leghatalmasabb szavak, akik választottak, mint Áron. Csak a papok ajkán, az ő szívükön keresztül, az ő emberi valóságukon át folyik minden erős, élet, világosság, gyönyörűség az átváltoztatás szavaiba. Ezért mondja Szent Ferenc, hogy a papokban nem akarja látni a bűnt, csak a kiváltságot, hogy rájuk vannak bízva az átváltoztatás szavai. Senki más, csak ők suttoghatják, senki más, csak ők ismételhetik. Az átváltoztatás az ő kiváltságuk és felelősségük. Azt szokta mondani, ha egy bűnös pappal és Szent Mihály főangyallal egyszerre találkozna, előbb a bűnös papot köszöntené, és csak azután a fényes arkangyalt, mert a papra és nem

Szent Mihályra vannak bízva az átváltoztatás igéi. Szent Mihály minden méltósága és tündöklése ellenére se konszekrálhat!

És itt jön be Mindszenty bíboros meglepő gondolata. Szerinte az átváltoztatás igéi magát a papot is ,,átváltoztatják". A bíboros nem arra gondol, hogy az átváltoztatástól a pap tisztább, szentebb, tökéletesebb, erényesebb — mondjuk: angyalibb — lesz, ami nagyon lehetséges, és amit az Egyház papjainak állandóan hangsúlyoz. Mindszenty bíboros szerint az átváltoztatás igéi új érzéket, új szemet, fület, tapintást adnak a papnak úgy, hogy Krisztust látja, hallja, érzékeli mindenütt! Példának említi erre Prohászka Ottokárt, aki Krisztust látta a bodajki forrásban, a lovasberényi hársban, az abai gejzírben, a nádast felgyújtó szikrában. Jézus volt az élménye mindenütt, állandóan a társaságában volt. Az volt a benyomás, hogy Krisztus jön hozzá, hozzálép, vele jár ,,az érintkezés minden melegségével és bensőségével".

A börtönben Mindszenty keserűen panaszkodott, hogy meg volt fosztva mindattól, ,,amiről az emberek azt gondolják, hogy nem élhetnek nélküle", és ami Krisztus-élményt jelentett Prohászkának. A magányban azonban ,,kedvet kapott az elmélkedő misézésre" és az ,,átváltoztatástól átváltozott" papnak az ,,érintkezés minden melegségével és bensőségével" társa lett Krisztus!

Értsük meg jól: nem szentáldozásról van szó, lelki kenyérről, amely megerősít és felüdít, hanem jelenlétről, amelyben igenis benne van ,,az érintkezés minden bensősége és melegsége"! A legközvetlenebb közelségről van szó, ami Isten és ember között lehetséges!

,,Aggódva őriztem az Oltáriszentséget — olvassuk emlékirataiban. — Sétára is magammal vittem. . . Szentségimádást végeztem. . . Éjszaka mellettem volt a sötétben. . . Meg-megérintettem a terítőn át. . . De sokat jelent a rabnak a zárkában a Szentségi Jézus!"

Az ,,átváltoztatástól átváltozott" pap misztikus élménye ez. Nem elragadtatás, nem extázis, nem az érzékek felfüggesztése, hanem új érzékelés, új percepció, — boldogító, meleg, bensőséges, — ami az átváltoztatás szavai nélkül soha, sehol, senkinek — még a legnagyobb szentnek se! — nem lenne lehetséges!

4. SÁTÁN!

Annak ellenére, hogy Mindszenty a legnagyobb reménnyel nézett Boldogasszony-éve kegyelmeinek elébe, és amikor a szentévet megnyitotta, nyilvánosan kérte a Szent Szűzet, hogy ,,mire az év lehanyatlik", emelje ki szomorú helyzetéből a nemzetet, kezdettől fogva el volt készülve a legrosszabbra és ezt hamarosan népe tudomására hozta.

Egy hónappal az esztergomi megnyitó ünnepségek után, amikor szerte az országban már tömegesen mentek a hívek a búcsújáró helyekre, Mindszenty maga vezette a főváros férfiait Máriaremetére. 1947. szeptember 14-e volt. Velük együtt gyalogolt 15 kilométert a Szentszűz kegyhelyére, ahol szentmisét és szentbeszédet mondott. A beszédet csak töredékében ismerjük, de amit ismerünk belőle, az nem a Szentszűzről szól, hanem Sátánról.

A beszéd fontosságát bizonyítja, hogy a bíboros idézi, amikor Boldogasszony-évéről beszél emlékirataiban. A beszédből világos, kezdettől fogva tudatában volt, hogy nem annyira emberekkel, mint a Sátán hatalmával áll szemben. Tudta, és Szent Pállal vallotta, hogy akik Krisztushoz tartoznak, azok ellen ,,egy sötét világnak kormányzói és égi magasságok gonosz szellemei harcolnak".

A gonosz szellemek ,,legerősebbje és legnagyobbja Sátán", mondta a bíboros. Sátán léte és hatalma nem képzelet. ,,Sátán nem mumusa a világtörténelemnek és az emberi nemnek, hanem élő valóság." A Szentírás szerint ő a gonosz, a hazug, a csaló, a csábító, az emberek tönkretevője. Sátán hatalma és harca tart a világ végéig, míg Krisztus újra el nem jön a világra. ,,S addig — mondotta Mindszenty a zarándokoknak —, a világtörténelem

vagy egyes népek története is, időről időre gyöngébb vagy erősebb siralom völgye, könnyek világa lehet."

Sátánnak emberi csatlósai is vannak, és ezek vezérükkel együtt kiáltják, hogy ,,senkinek nem szolgálnak, de mindenek felett uralkodnak". Sátánnak és csatlósainak az a célja, ,,hogy Istentől emancipálják, felszabadítsák az embert". Mint Sátán maga, emberi csatlósai is hatalomtól megrészegültek, kegyetlenek, hazugok, csalók, gőgösek, istentelenek. Emlékezve a Szentírás szavára: ,,Átkozott, aki emberben bízik!", a bíboros ezektől az emberektől féltette a hazát és a hazában azokat, akik vele együtt a Szentszűzhöz menekültek.

Biztosra vesszük, hogy a bíboros, miután Sátán hatalmát elmondta, idézte az Ősevangéliumot és a zarándok férfiaknak beszélt a ,,Sátán-tipró Szűzről", a ,,kígyót legyőző Istenanyáról", a Szeplőtelen Fogantatásról, aki Szent Fiával vívja ki a győzelmet Sátán fölött. ,,Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé, ő széttiporja fejedet, te meg a sarka után leselkedel."

A bíborosnak nem kellett a beszédét alkalmaznia. A zarándokok mind látták és valamennyien tapasztalták az igazságtalanságot, a nyomort, a terrort, az istentelenséget, a félelmet és bizonytalanságot, amely mint egy piszkos áradat öntötte el az országot. Ilyen gonoszság, ekkora őrület csak felsőbb, a természet fölött álló hatalom műve lehetett. Sírva és könnyezve, a budapesti férfiak azt is megértették, hogy Boldogasszony-éve ellenére is a magyar haza, Mária országa ,,siralom völgye és könnyek világa" maradhat egy időre — talán évtizedekre —, de nem örökre, mert minden gonoszságnak egykor vége van.

1972. június 29-én Rómában, a Szent Péter bazilikában VI. Pál pápa beszélt Sátánról úgy, mint Mindszenty 1947-ben Máriaremetén. A finomlelkű, jószándékú pápát aggodalommal töltötte el az Egyház helyzete. Mennyi szépet és jót, milyen lendületet és lelkesedést, milyen megújhodást várt a Vatikán a Zsinattól! Azt hitte, a katolikusok szerte a nagy világban örömükben énekelnek és az egész emberiséget sodorják, viszik magukkal a szent, erényes, boldog, igazi keresztény élet felé. A megújult Egyháztól megújul a föld színe és minden ember hozzá siet! De nem így történt. Az Egyházat vezetőiben és tagjaiban elfogta a kétely, a bizonytalanság, az elégedetlenség. A problémák tömege merült

föl; öröm helyett szomorúság, erény helyett lehullás mindenfelé! Mintha megerősödés és megújulás helyett düledezne az Egyház!

De miért van ez így? Kinek a műve ez? ,,Sátáné!" — kiáltotta a szomorú pápa. ,,Ez a sötét és romlott szellemi teremtmény valóban létezik. Ravasz megrontója vallási és erkölcsi életünknek. Gonosz csábító, amely tudja, hogyan férkőzzön hozzánk, érzékeink, fantáziánk, vágyaink, ábrándozásaink és gyarlóságainkon keresztül, hogy tévedésbe vigyen és az Istennel szembe állítson bennünket!" A pápa szinte könyörgött püspököknek, papoknak, híveknek, hogy Sátánt, létét, romboló munkáját vegyék komolyan, nehogy, mint Szent Péter mondja, ,,ordító oroszlán módjára" felfaljon bennünket!

Pál pápa sürgetésére, 1975 júniusában a Hittani Kongregáció a püspököknek instrukciót küldött Sátánról és cselekvéseiről. Sátán léte és romboló munkája nem centrális, de dogmatikus tanítása és állandó, egyetemes hite az Egyháznak amely az Úr Jézus szavain alapszik. Ezt a hitet tükrözi a liturgia és a hívők élete. Sátán gonosz hatalmának az egész világ ki van téve és ezért hívja Krisztus ,,a világ fejedelmének". A vatikáni zsinat 17 esetben beszél Sátánról. „*Az Egyház a modern világban*" című dokumentumában, amely a zsinat legderűsebb és legoptimistább dokumentuma, ötször van Sátán említve és a neve ,,őskígyó", ,,a gonosz", ,,a sötétség fejedelme", ,,a világ ura".

A Hittani Kongregáció oktatása ,,írott malaszt" maradt. A tanítás nem jutott el a hívőkig. Se a püspökök, se a papok nem prédikáltak Sátánról, létéről, hatalmáról. Nagy kivétel volt Suenens bíboros, Belgium érseke és Ratzinger bíboros, müncheni érsek.

A „*Ratzinger Report*"-ban a német bíboros újból beszél Sátánról: ,,Sátán rejtélyes, de valóságos, személyes és nem szimbolikus létező, megátkozott szellemi teremtmény, szabad erő, amely elsősorban az Isten ellen irányul." Sátán létezése nélkül a történelmet nem tudjuk kielégítően magyarázni. A történelemben újból felmerülő elképesztő szörnyűségek az emberi gonoszságnál sokkal nagyobbakat tételeznek föl. Sátán állandóan fenyeget és olykor le is igáz bennünket. Átkos hatalmától egyedül Krisztus szabadít meg, mert ,,Ő az erősebb, aki meg tudja kötözni az

erőset", mint az evangélium mondja. Szent Pál szerint Krisztus keresztjével győzi le Sátánt, és nyilvánosan pellengérre állítja.

Ratzinger kardinális kritizálja azokat a teológusokat, akik szerint Krisztus és az apostolok egyszerűen „a régi, megszokott zsidó gondolkozást követték", amikor Sátánról beszéltek. Ezek a teológusok Sátán létét egyszerűen „népmesének, elavult mondának" tartják, amelyet nem lehet összeegyeztetni a modern világszemlélettel. Szerintük Sátán a bűnnek, elsősorban a büszkeségnek és a tisztátalanság bűnének a megszemélyesítője. A bűn pedig bennünk van: mi mondunk ellent az Istennek, mi vagyunk büszkék, mi tesszük önmagunkat tisztátalanná. Nyilvánvalóan ezek a teológusok nem a Szentíráshoz, hanem a világhoz alkalmazkodnak. „Metodológiájukkal — mondja Retzinger bíboros — sok-sok mindent elvethetnénk hitünkből, mondván — ‚ez nem fér össze a modern világszemlélettel, ez érthetetlen a modern embernek'."

Tudtommal Mindszenty bíboros csak egyszer, Máriaremetén beszélt Sátánról. Nem lett volna jó, ha Boldogasszony-évében ez gyakori témája lett volna. Bölcs, okos lelkipásztor volt ő, aki tudta, hogy „a túl sok veszélyes"! Sátán állandó emlegetése pesszimizmust idézhetett volna elő, és nem a reményt és a türelmet erősítette volna meg. Ratzinger bíborosnak is ez a véleménye. „Hiba lenne — mondja —, ha a püspökök és papok Sátánról soha nem prédikálnának, de nem lenne jó, ha állandó témájuk lenne."

Sátánnak és csatlósainak hatalma, akármilyen nagy, szörnyű és hosszan tartó, egyszer megszégyenül, meghátrál és megsemmisül. Mint Krisztus mondja, „ennek a világnak a fejedelme kivettetik". De azt is mondja Krisztus, míg a történelem folyik, kiűzött Sátán mindent megpróbál, hogy visszatérjen és ha sikerül neki, még dühösebben, még erőszakosabban bizonyítja, hogy ő az úr. Valahányszor visszatér, a helyzetünk rosszabbodik. De Sátán félelmetes valósága nem béníthat meg bennünket és a tudat, hogy Sátánt valójában csak Krisztus győzi le, nem tehet bennünket passzívvá és tétlenné. Passzív módon talán még külsőleg se viselkedhetünk, belsőleg, szívben és lélekben pedig soha és egyáltalán nem.

Szent Pál buzdít, hogy „ennek a sötét világnak kormányzói és égi magasságoknak gonosz szellemei" ellen öltsük föl az „Isten teljes fegyverzetét", hogy nehéz időkben ellenállhassunk és

megtarthassuk ,,állásainkat''. Mi az ,,Isten teljes fegyverzete''? Krisztus! Az apostol mondja, hogy ,,öltsük megunkra Krisztust''. Legyünk egy vele gondolatban és cselekedetben. Amit Krisztustól tanultunk, azt vegyük Vele, Általa és Benne. A Szűzanya oltalma ebben az esetben az, hogy Krisztushoz vezet és Vele egyesít bennünket, és sürget, hogy tegyük azt, amit Krisztus mond.

Mikor Krisztus egy fiúból kiűzte a gonosz lelket, azt mondta csodálkozó tanítványainak: ,,Ezt a fajtát nem lehet mással kiűzni, csak imával és böjttel.'' Ima és böjt az eszközünk. Ezzel a kettővel mondunk neki ellent és ezzel küzdünk ellene. Egyénenként, Krisztussal egyesülve, szívünk mélyén, otthonunk csendjében, családunk körében alázatosan, de erős hittel imádkozunk, hogy az Isten parancsoljon neki. Közösségileg a szentmise az imánk. Templomainkban, az oltár körül állva, egy szívvel, egy lélekkel kiáltjuk a Miatyánk végén: ,,Szabadíts meg a gonosztól!'' Aztán öntudatosan csüngünk a papon, amint kiterjesztett kézzel, szemét az oltáron Krisztus testére és vérére szegezve imádkozza: ,,Szabadíts meg, kérünk, Urunk, minden gonosztól. Adj kegyesen békét napjainkban, hogy irgalmadból minden bűntől és aggodalomtól megszabaduljunk, míg reménykedve várjuk az örök boldogságot és Jézus Krisztus dicsőséges eljöttét.'' Böjttel pedig visszautasítjuk Sátán kísértését, hogy erkölcstelen, istentelen életet éljünk, a vallást megvessük, másokon hatalmaskodjunk, velük kegyetlenkedjünk és ügyeinkben ravaszkodjunk.

Imádkoznunk és böjtölnünk kell, mert csak így tudunk megszabadulni attól a ,,fajtától'', amely ,,állásainkat'' — Egyházunkat, hazánkat, keresztény magyarságunkat, és mint Mindszenty bíboros szokta mondani, ,,történelmi magyar életünket'' immár négy évtizede ostromolja és rombolja.

5. ,,A BÍBOROS ÉS A RENDŐR''

A ,,Mindszenty-évnek'', a bíboros halála tizedik évfordulójának legszebb, legnagyobb irodalmi terméke Eszterhás István könyve, *„A bíboros és a rendőr"*. Tartalomban, stílusban, hatásban a könyv messze felülmúl mindent, ami az emigrációban a bíborosról megjelent halála tizedik évfordulója alkalmából. A könyv az egész, egyre növekvő Mindszenty-irodalomban is kiemelkedik.

1951-ben jelen voltam, amikor Bíró Benedek atya Eszterhás Istvánt megbízta a Katolikus Magyarok Vasárnapja szerkesztésével és visszatekintve a múltba, azt mondom, a Gondviselés rendelte, hogy Eszterhás István szerkessze és írja a lapot azokban az években, amikor Mindszenty Budapesten az amerikai követségen élt. Eszterhás István írásait olvasta a bíboros, és megvigasztalódott szomorúságában. Nincs senki az emigrációban, aki annyit írt és oly jól Mindszentyről, mint Eszterhás István. Kevesen ismerik a bíboros írásait és a vele kapcsolatos irodalmat úgy, mint ő. És kevésben van meg az írói tehetség, amely benne van, hogy elénk állítsa a bíboros életének drámáját.

A könyv olyan, mint egy sebes sodrású folyam. Amit Eszterhás István ír, az a szíve bőségéből és értelme erejéből jön, és az egészet átjárja, bevilágítja katolikus hite. A Szentírás gyakori idézése és értelmezése külön értéket ad a könyvnek. Gyakran úgy érezzük, mintha a könyv inspirálva lenne és ez az érzés csak erősödik bennünk, ha meggondoljuk, hogy az író májusban kezdett hozzá és decemberben már a piacon volt a hatalmas, 300 oldalas, széles papírra nyomott könyv. Nem tudunk szabadulni a gondolattól, hogy a szakadatlan iramban dolgozó írónak a könnyei nem egyszer ráhullottak a papírra, mert olvasás közben

szemünk is gyakran megtelik könnyel. Mint a hurokra került madár csapkod, verdes szárnyával és tépi önmagát, hogy újra szabad legyen, az amerikai követségen vergődik, önmagával viaskodik, tépelődik, gyötrődik a kardinális, hogy hivatását kövesse.

A könyv a szerző megjegyzésében ,,regény", de az olvasó nem érzi regénynek. Nem könnyű olvasmány és nem is szórakoztató abban az értelemben, hogy az olvasása elfeledteti az élet apró-cseprő bajait. A könyv értelmi összeszedettséget, meditáló hangulatot követel és bizonyos mértékben feltételezi, hogy az olvasó ismeri a bíboros emlékiratait, beszédeit és némiképp ismerős elveivel és világnézetével. Ami a könyvben regényszerű, az a bíboros és az ávós rendőr találkozása és párbeszéde éjnek idején. A többi a ,,képzelet", mint a vatikáni küldöttek és a követségi alkalmazottak viselkedése, beszéde, jellemzése, valamint a bíboros gondolatai és érzelmei, nagyon is valószínűnek látszanak. Így lehetett, valószínűen így is volt, de nincs rá bizonyítékunk. Én vonakodom, hogy a könyvet regénynek vegyem. Úgy érzem, ez csökkenti értékét és jelentőségét. Nem szeretném, ha bárki is kézlegyintve intézné el és félretolná, mert ,,regény".

Ugyanakkor a könyv nem is történelem, bár az emlékiratok és a Mindszenty Okmánytár az alapja. Hogy Eszterhás Istvántól mennyire távol volt, hogy történelmet írjon, bizonyítja az, hogy a könyvben nem ad meg egyetlenegy időpontot sem, és egyetlenegy nevet sem említ. Még Mindszenty is egyszerűen csak ,,a bíboros". A szereplőket könnyen felismerjük. Tudjuk, ki a ,,gnóm diktátor", ,,a vatikáni külügyér", ,,a latin diákpap diplomata", ,,az imádságos magyar monsignor", ,,a szép szál amerikai nagykövet", és így tovább, de névtelenül ezek mind eltűnnek, megsemmisülnek, jelentéktelenné lesznek és nem csinálnak történelmet. Csupán addig ,,valakik", míg Mindszenty körül vannak, aki már ,,eltávolodott tőlük", kilépett az időből és ,,időfelettivé változott, mert magára vette történelmi végzetét".

Ha nem akarjuk a könyvet regénynek venni és nem vehetjük történelemnek, vehetjük-e lélektani tanulmánynak, Mindszenty József jellemzésének? Semmi kétség, Eszterhás István jó pszichológus, és olyan dolgokra hívja fel figyelmünket, amikre talán senki, vagy csak nagyon kevesen gondoltak. Pl. megkínoztatása hetében, aztán a börtönben és valószínűen az ameri-

kai követségen is, Mindszenty erősen kísértve lehetett, hogy gyűlölje a rendőröket és a kommunistákat. De ha ebbe a kísértésbe beleegyezett volna, ,,lelkében megtört volna a pap'', elvesztette volna erkölcsi nagyságát, Krisztushoz való hasonlóságát, lelke békéjét és tisztelőinek nem lenne jogcíme, hogy ,,szentnek'' tartsák. Hasonlóképp, a magára hagyott és mellőzött ember, aki annyit szenvedett, hogy ,,összetörve keservesen sírt'', nagyon kísértve lehetett, hogy panaszkodjék, mintha minden hiábavaló lett volna. De hála Istennek, Mindszenty ezt sem tette, akármilyen nagy volt lelkében a sötétség és erős volt a kísértés. ,,Panaszkodni? Soha, ezt még önmagamban se tehetem'', írja emlékirataiban.

Ha nem is vehetjük a könyvet kimondottan jellemrajznak, hálásak vagyunk Eszterhás Istvánnak a sok meglátásért, amelyet Mindszentyről ad. Senki nem fogja elfelejteni, amit a Szabadság térről ír. A diktatúra a teret a maga gonoszságának mutogatására használta, de a bíborosnak ,,mintha a magyar nép feléje fordított szomorú, nyomorúságos arca lett volna''. A tér neve és valóságos állapota közötti ellentét nap nap után figyelmeztette Mindszentyt, miért kell szenvednie, magányosnak lennie, miért kell az áldozata. A tér és a bíboros vágyódtak egymás után és a bíboros mindennap kísértve volt, hogy elhagyja menedék-fogságát és kimenjen a térre! Csak egy ablaküveg választotta el a tértől — ,,de ez az átlátszó üveg nagyhatalmak erőterének elválasztója is volt!''

A könyvben a legszebb, legdrámaibb és számunkra a legüdvösségesebb lélekelemzés, amikor a bíboros a lelkiismeretét vizsgálja és sajnálja, hogy valamiképp soha nem tudta külsőleg kifejezni azt a nagy, tiszta szeretetet, amely belsőleg volt benne. Az emberek féltek tőle, komornak, szigorúnak, merevnek, kellemetlennek tartották és nem érezték jól magukat a társaságában. Mintha nem lett volna benne tapintat. ,,Olyan merev, mint a gránit'' — mondogatták. ,,Senki se tudta — írja Eszterhás István —, hogy a bíborosnak ez a látszólagos keménysége és a benső szeretet kimutatását akadályozó külső merevsége elsősorban neki volt fájdalmas.''

Ha nem akarjuk regénynek venni, ha nem vehetjük történelemnek, se jellemrajznak, akkor minek vegyük ezt a szép, nagy könyvet? Miben van a súlya? Hol van a jelentősége? Én

azt mondom, Eszterhás István könyve ragyogó politikai esszék füzére, amelyek között az egyik szebb, felvilágosítóbb, értékesebb, mint a másik. Íme néhány a fejezetek közül: ,,. . . és a követség; . . . és a tárgyalások; . . . és a hármak; . . . és a jelképélet; . . . és a Vatikán; . . . és a moszkvai szekularizáció; . . . és a szeretetcsata". A könyv érdeme, hogy Mindszenty bíboros drámájával politikai valóságokat sarkít ki és politikai kérdéseket vet föl. Szomorúan, de igazat adunk az írónak abban, hogy ,,Moszkvának a magyar Egyház és nép *hatalmi gondja*. . . Washingtonnak az Egyház és a magyar nép *unalmas gondja*. . . A magyar Egyház és a magyar nép Rómának *fájdalmas gondja*. . . Még egyszerűbben és rövidebben: Moszkvának Magyarország csak hatalom kérdése, Washingtonnak Magyarország csak unalom. . . Rómának pedig fájdalom!" Amikor a könyvet ilyen kisarkított realitások után becsukjuk, az olvasást megszakítjuk, akkor mint gombolyagból a fonal, egymást követve, egymásból fejtődve jönnek a lelkünkből a kérdések — politikai kérdések, oly fájdalmasak és zavarók, hogy a könnyet kifacsarják a szemünkből.

Ne szóljunk Moszkváról és hagyjuk Washingtont, de beszéljünk a Vatikánról. Jó-e, helyes-e, Krisztus akarata szerint van-e a vatikáni diplomácia? Jelen lehet-e a Szentlélek ezekben a manőverezésekben? Szüksége van-e az Egyháznak erre a szennyes, földi, evilági eszközre? A diplomácia lenne a mód, hogy Péter utódja megerősítse és megtartsa testvéreit a hitben, és megvédje őket a gonosztól? Nemde a diplomáciával, követségek és nunciatúrák felállításával, protokollokban és tárgyalásokban a világi hatalmakhoz hasonul az Egyház, mikor az apostol harsogja, ,,ne akarjatok a világhoz hasonulni!"? Nem botrányos-e, hogy bíborba, lilába öltözött egyháziak, akik reggel miséznek, breviáriumoznak, imádkozzák a rózsafüzért, később tárgyalóasztalhoz ülnek ravasz, hazug, hitetlen, ateista alakokkal? A diplomácia körmönfontságával és kettős beszédével nem tagadja-e az Egyház az Úr tanítását, legyen beszédetek igen-igen vagy nem-nem? Mi köze Krisztusnak Béliálhoz? Mire jó a ,,keleti politika"? Hogyan írhatta alá a Vatikán a ,,helsinki egyezményt"? Hogyan köthet szerződést a kommunistákkal, akik semmiféle szerződést eddig nem tartottak be? Van-e joga a Vatikánnak, hogy az Egyházért elhallgassa a nemzet igazát?

S mivel Mindszentyről van szó, további kérdések tódulnak az ajkunkra: Mindszenty ügyét miért úgy intézte el a Vatikán, mint tette? A Vatikánban miért nem vették figyelembe, amit írt, amit mondott, amit jelentett nekik? Miért kötötték a távozását feltételekhez? Eszében volt-e a diplomata papoknak, hogy mennyit szenvedett? Meggondolták-e, hogy az Egyházért szenvedett? Miért nem követelték a sérelmek orvoslását? Miért hitt a Vatikán inkább a kommunista kormánynak, mint a bíborosának? Miért nem volt szó a hitoktatásról, a papnevelésről, a békepapok romboló munkájáról? És az 1964-es ,,protokollt'' miért úgy fogadta el a Vatikán, ahogy elfogadta?

És amikor, mint a kelésből a genny, ezek a kérdések kifakadnak belőlünk, elkezdünk remegni, szemünk még könnyesebb lesz, és megszeppenve kérdezzük: Ezekkel a rebellis kérdésekkel nemde csak önmagunknak ártunk? Lehetünk-e hűek, engedelmesek Rómához, ha kritizáljuk a vatikáni diplomáciát? Van-e hitünk és megvan-e a Szentatya iránti szeretetünk, elfogadjuk-e Róma tanító, megszentelő, megerősítő tekintélyét, ha megkérdőjelezzük a vatikáni diplomáciát?

De amikor lelkünk vihara elvonult, a béke visszatért a szívünkbe és a szenvedélyek nem akadályozzák látásunkat, hálát rebegünk a jó Istennek, hogy van pápai diplomácia — akármilyen tökéletlennek, gyarlónak és ellentmondónak látszik! Az Isten egyenesen ír görbe vonalakkal is, angyalával felkeverheti a mocsaras vizet is, és ha beléereszkedünk, meggyógyulhatunk benne. A vatikáni diplomácia nélkül nem lett volna lehetséges a ,,Mindszenty-csoda'', hogy a bíboros három és fél éven át a szabad világ előtt tündökölve, a figyelmet Magyarországra terelje és a népek és nemzetek rokonszenvét a magyar népnek megnyerje. Mindszenty Nyugatra érkezése politikailag legalább annyit jelentett a magyarságnak, mint az 1956-os szabadságharc. Ha Moszkva és csatlósai előre látták volna, hogy mit fog tenni Mindszenty Nyugaton, valószínűen inkább elfogadták volna, hogy Esztergomba menjen, mint Bécsben éljen. És az 1964-es ,,protokoll''? Még nem tudjuk, milyen isteni erő lakozik az egyelőre bátortalan, gyámoltalan magyar püspöki karban, de ha türelmesek vagyunk és imádkozunk, a vatikáni diplomácia érdeméből büszke, boldog tanúi lehetünk egy másik ,,magyar csodának''.

Minden látszat ellenére a vatikáni diplomácia azt bizonyítja

és arról kezeskedik, hogy Róma és Hungária egymástól elszakíthatatlanok. Mint Eszterhás István írja, ,,Magyarország ugyanúgy a pápához, Rómához, a Vatikánhoz és a nyugati kereszténységhez tartozik, annak ugyanolyan része és gondja, mint akár Itália. . . Bármit is mondjanak Magyarország elnyomói, a keleti diktatúra hivatalnokai, Hungáriát nem lehet még protokollban sem kialkudni. . . Magyar ember nem adhatja fel Rómát, a Szentatyát, a Vatikánt.'' Ez a szeretetközösség már ezer éve áll, és fog is állni, akárhogyan ostromolja a keletről ránk zúdult barbarizmus!

Mintha a Szentlélek sugallta volna neki, mintha magán kinyilatkoztatást kapott volna, mintha az Isten angyalát küldte volna hozzá az üzenettel, amikor Esztergom érseke lett, Mindszenty József tudta, hogy a hazának és Rómának a kapcsolata lesz a nagy tét. Ezért harsogta esztergomi székfoglalójában: ,,Róma és hazám, ti lesztek életem útmutató csillagzatai, célja és boldog leszek, ha ebben a gondolatban éljük életünket, és a két erénnyel megújul a magyar föld színe, és a két erényért jutunk el az örök élet boldog révpartjára.'' Hála Istennek, hogy van Róma és van vatikáni diplomácia!

Legyen regény vagy történelem, vegyük lélekrajznak vagy politikai esszék sorozatának, Eszterhás István könyve biztató, optimista. Mindszenty ,,kapocsember'' Róma és a haza között és ezért nemcsak a hívők és igaz magyarok áldják és szeretik, hanem tudatosan vagy tudat alatt az ávósokban, a rendőrökben, katonákban és még a kommunistákban is ott szunnyad vele szemben a szeretet. Eszterhás István a ,,szeretet csodájának'' mondja, hogy a kommunista miniszterelnök kért a bíborosnak menedéket az amerikai követségen, hogy a menedéket kereső bíborost és titkárát egy katona vezette az amerikai követségre, hogy a börtönben a bíborost egy ,,tiszta szemű, szelíd arcú próbarendőr'' vigasztalta, hogy katonák szabadították ki a fogságából és az az ávós rendőr is, aki a könyv címében szerepel, akivel a bíboros beszélget a Szabadság téren éjnek idején, a bíboros iránt való szeretetében olyan, mint az éji sötétben fölvillanó szentjánosbogár!

Eszterhás István írói tehetsége nemcsak a bíborost állítja elénk, hogy szeressük, csodáljuk, kövessük, az Istennek hálálkodjunk érte és szentnek kiáltsuk, hanem az olyan kismagyaro-

kat is, mint a rendőrt — aki nem is sejti, hogy benne van a szeretet Mindszenty iránt —, hogy örüljünk, vigasztalódjunk és reménykedjünk.

Minden magyar olvassa el ezt a szép könyvet!

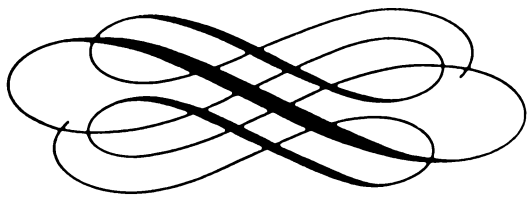

6. MINDSZENTY BÍBOROS UTÓDA

Clevelandból, Eszterhás Istvántól, a Katolikus Magyarok Vasárnapja volt szerkesztőjétől kaptam a hírt, hogy Lékai bíboros meghalt. A hír elszomorított. Megvallom: szerettem, tiszteltem és bizalmas levelezésben voltam vele. Jó szándékát soha nem tudtam kétségbevonni. Bár Mindszentyvel összehasonlítva, előttem erős árnyékban állt, értékeltem benne, hogy új utakat keresett az Egyház és a haza megmentésére. Tudtam, hogy Mindszenty is nagyra becsülte. Dicsérte, és a lehető legjobb embernek mondta, akit a pápa Esztergomba küldhetett. Mint annyian mások, én is csodálkoztam külföldön tett megnyilatkozásain, pl. a bolognai interjúban és a rendkívüli szinóduson mondott beszédén, de soha nem vitt rá a lélek, hogy kritizáljam. Fájt, amikor az emigrációban ítélkeztek fölötte. A kritika jogosultságát és igazságát nem tagadhattam, de a vele szemben használt fölényes, erős, nemegyszer tiszteletlen hangot nem helyeseltem. Értettem, hogy nem lehet olyan, mint Mindszenty volt. A körülmények kíméletlenül kényszerítették, hogy más legyen. Személyisége, egyénisége is más volt.

Lékai bíborossal először a Philadelphiai Eucharisztikus Világkongresszuson találkoztam. A találkozás hideg, barátságtalan átmeneti volt. A kongresszus előkészítő bizottságában a magyar csoportnak én voltam az elnöke, és mint ilyen, inzisztáltam, hogy az új magyar bíboros a vendégünk legyen, ő mondja az ünnepélyes szentmisét és hirdesse az Eucharisztikus Jézus szeretetét. Mindig vallottam és most is vallom, hogy a hazában és az emigrációban élő magyarok testvérek — egy vagyunk hitben és magyarságban, és semmi nem lehet áldásosabb számunkra, mint együtt borulnunk le imádásban és könyörgésben az Eucharisztikus Krisztus előtt. Nem mindenki osztotta a véleményemet és az

emigrációban vita keletkezett, hogy helyes-e a bíboros meghívása. Álláspontom azonban győzött és a hivatalos meghívó elment Lékainak. Én írtam a levelet, de nem én kaptam rá a választ. Soha, egy sor közlést nem kaptam tőle, míg útját készítettük és a programot terveztük.

A bíboros jelenléte, különösen Doylestownban az ünnepélyes szentségimádáson mondott beszéde, amelyet az esemény fénypontjának terveztünk, egészen más hatást keltett, mint én elképzeltem. Kiábrándulás volt minden vonalon.

Az Eucharisztikus Kongresszus vezetői hangsúlyozták az etnik csoportok fontosságát és szépségét. Utóvégre, ezekben van az amerikai Egyház ereje és eredetisége. Sürgették azért, hogy a kongresszus idején az etnik csoportok papjai tartsanak gyűlést. Az ,,Amerikai Katolikus Magyar Papok Egyesületének'' gyűlése Devonban volt, a piaristák iskolájában. A gyűlésen Lékai bíboros és a vele együtt érkezett püspökök és papok is részt vettek. Vezető világiak is jelen voltak. Mivel ez a gyűlés nem díszgyűlés volt, hanem egyszerű közgyűlés, az alapszabályok szerint az előző gyűlésről az ,,unfinished business''-t újra kellett tárgyalnunk és befejeznünk. Az ,,unfinished business'' pedig sokak meglepetésére ,,Mindszenty bíboros szentté avatása'' volt. Mivel én voltam a gyűlés elnöke, rám hárult a feladat, hogy a dolgot tárgyaljam és elmondjam, mit kell tennünk, hogy Mindszenty bíboros szentté avatását előmozdítsuk. Állítólag, amit mondtam, azzal vérig sértettem Lékait. Magyar Ferenc, az *Új Ember* szerkesztője, odahaza fűnek-fának elmondta ,,szemtelenségemet''. Testvéreimtől tudom, hogy Lékai is panaszkodott rám a provinciális atyának. Igaz, a gyűlés előtt és a gyűlés alatt is kaptam ,,figyelmeztetést'', hogy hagyjam el a tárgyat, de nem tehettem. Ha megtettem volna, megtagadtam volna Mindszentyt és gyávaságomat soha nem tudtam volna magamnak megbocsájtani.

Legjobb szándékom ellenére, Lékai bíboros és az emigráció találkozása a Szeretet Kötelékének Szentsége előtt kiábrándulás lett. Ő is és én is másként terveztünk mindent. Ő is szeretettel és ajándékokkal jött: hozta a jeruzsálemi Szentírás magyar fordítását, hozott diapozitívokat a magyar templomokról és az esztergomi Keresztény Múzeum kincseiről. Neki és a vele jött püspököknek mi is adtunk ajándékot: megfizettük az útjukat és megajándékoztuk őket a kongresszus emlék-miseruhájával. Még

mindig rejtély előttem, miért nem alakultak másképp a dolgok. A kongresszus után Lékai meglátogatott néhány magyar egyházközséget, de lelkesen, örömmel sehol nem fogadták. Lélekben megsebzetten ment haza. Az Eucharisztikus Kongresszus ismételt témája, hogy ,,akik azelőtt egymástól távol jártak és egymással ellenséges érzülettel voltak, kiengesztelődtek Krisztus testében, hogy ezután szent, szeplőtelen, feddhetetlen legyen életük az Úrban" (Kol. 1,21,22), nem lett valóság számunkra. Sőt, a bíboros és az emigráció között csak nagyobb és tátongóbb lett a szakadék, úgyannyira, hogy soha nem sikerült neki kapcsolatot teremteni vele. A bemutatkozás kivételével se ő, se én, egy szót sem váltottunk egymással a kongresszus idején, annak ellenére, hogy tudta — tudnia kellett! —, hogy én akartam legjobban a jelenlétét.

Két év múlva a Gondviselés készített számunkra egy másik találkozást, Esztergomban. Nővérem is és öcsém is nagybetegek voltak, és kértek, hogy látogassam meg őket. Féltem hazamenni, mert egyike voltam azoknak, akik erősen ellenezték a Szent Korona hazavitelét. A testvéri szeretet vonzásának azonban nem tudtam ellenállni és hazamentem. Megérkezésem másnapján, Márkus László, a *Magyar Kurír* szerkesztője telefonon újságolta öcsémnek, mint osztálytársának, hogy ,,nyilatkozatom" benne van a kőnyomatos legfrissebb számában. Mikor megtudta, hogy otthon vagyok, kért, hogy látogassam meg az irodájában. A ,,nyilatkozat" forrása Timkó Imre, görögkatolikus püspök volt, aki amerikai útjáról beszámolt a püspöki karnak és azt mondta, ,,olyan egyén is, mint Füzér Julián, helyesli a magyar Egyház és állam között kialakult új viszonyt". Én ilyesmit soha nem mondtam, és a ,,nyilatkozatot" kerek perec visszautasítottam. A szerkesztő azonnal telefonált Lékainak, aki utasította, hogy a *Magyar Kurírt* kijavítva újranyomják, engem pedig kért, hogy látogassam meg Esztergomban.

A *Magyar Kurír* irodája szegényes, rendetlen kis helyiség volt. A földalatti építése következtében a falak megrepedeztek és a mennyezetet fagerendákkal támasztották alá. A porlepte falon barna fakeretben függött Lékai képe. A fekete-fehér fényképen a bíboros kardinálisi ornátusban, egy hatalmas karosszék mellett állt. A szék szinte magasabb volt, mint az alacsony termetű Lékai. ,,Beszédes kép, ugye?" — kérdezte tőlem a *Magyar Ku-*

rír szerkesztője, rámutatva a fényképre, és mivel a kérdésre nem válaszoltam, ő folytatta: ,,Ez a kép azt mondja, hogy az esztergomi érseki szék valójában üres. Lékait odaállították, de ő tudja legjobban, hogy nem oda való. Nem mer a székbe beleülni. Ha beleülne, elveszne! Ha azt tenné, amit az esztergomi érseknek tennie kell, vége lenne!" A szerkesztő és én csendben néztük a képet. . . A kép velem maradt, és valahányszor Lékairól volt szó, vagy róla olvastam, mindig megjelent előttem. . .

1978. július 11-én találkoztunk irodájában. Mosolyogva, kedvesen, kitárt karral fogadott. Egyszerű volt, de méltóságteljes és lelkes. Ceruza és jegyzetpapír volt nála és olykor-olykor jegyzetelt. Egy óránál tovább tartott társalgásunk. Kértem, hogy az emigrációval építsen ki jobb, közvetlenebb, nyíltabb kapcsolatot és annak megvalósításához sürgesse Mindszenty rehabilitálását. Éreztem, hogy rokonszenvezett kérésemmel, de szomorú hangon mondta, hogy ,,ennek még nincs itt az ideje. A kormányt ezzel nem zavarhatjuk." Vitattuk Mindszenty emlékiratait, amelyet ő németben olvasott és itt-ott kifogásolt. Örömmel, lelkesen beszélt terveiről, a lelkigyakorlatos házról, a levelező teológiai tanfolyamról, és főképp a római magyar kápolnáról, amelynek művészi értékét és nemzetközi jelentőségét hangsúlyozta. ,,A magyar szentek mind-mind békeszerzők voltak", mondotta.

Meghívott ebédre és étkezés után karonfogva bevezetett a prímási palota kápolnájába. Mindketten rövid időre leborultunk a Szeretet Foglyának imádásában. Amikor felemelkedtünk, az oltárhoz vezetett és megmutatta a magyar szentek ereklye-tartóját. Aztán meghatódottan, némán átölelt. Csak ketten voltunk a kápolnában. Én is könnyekig meghatódott voltam, de minden bátorságomat összeszedve mondtam: ,,Kardinális Atya, nálam is van ereklye és szeretném emlékbe adni. Mindszenty-ereklyém van: piros és fekete darabka a talárisából, hozzákapcsolva egy szentképhez. Ugye, elfogadja?" A szentkép William Congdon festményének, a ,,Felfeszített"-nek a reprodukciója volt. A képen a ,,Felfeszített" olyan, mint a kiöntött víz, a zsoltáros szerint: ,,olyan vagyok, mint a kiöntött víz; csontjaimat összetörték, szívem, mint a viasz szétfolyt bensőmben." (Zsolt. 22,15). Szótlanul vette kezébe az ereklyét és néhány pillanatig álltunk az Oltáriszentség és a magyar szentek ereklyéinek jelenlétében.

Kijöttünk a kápolnából és elköszöntünk egymástól. Végigtekintettem a folyosón, és láttam Serédi bíboros portréját, de Mindszentyé nem volt sehol. Miért hiányzott? Lékai nem akarta? Vagy mások akaratából hiányzott? És hirtelen rám borult a gondolat, hogy Lékai is fogoly, minden látszat ellenére ő is rab rabország rabprímása, mint Mindszenty volt! Mint Krisztus, mindkettő — Mindszenty is és Lékai is —, ,,kiöntött víz'' magyar földön, a magyar Egyházban. Ha Lékai nem lett volna fogoly, ha szabad lett volna, ha szíve szerint cselekedhetett és beszélhetett volna, nemcsak hogy Mindszenty képe ott lett volna a prímási palota folyosóján, hanem ő lett volna az első, aki Mindszenty életszentségét, erkölcsi nagyságát, történelmi jelentőségét hirdeti.

Érdekes, hogy ez nemcsak az én érzésem. Közel két hónapja jártam Európában Mindszenty szentté avatása ügyében. Lékai, talán utoljára, egy-két nappal előttem volt Bécsben, és mint újabban szokása volt, a Pázmáneumban szállt meg. Az éjszaka folyamán rosszul lett, és az orvos szívrohamra gyanakodott. Erős hányás után azonban jobban érezte magát és reggel látszatra teljesen egészségesen, autón Münchenbe ment. Estére visszatért a Pázmáneumba és másnap hazautazott. Msgr. Gianone, a Pázmáneum rektora mondta ezt el, és mintha sejtette volna a következendőt, azt ajánlotta, hogy mint König kardinálistól, Lékaitól is kérjek tanúvallomást Mindszenty szentté avatásához. ,,Lékairól feltételezhető az a lelki nagyság és szeretet — mondta Msgr. Gianone — hogy az Egyház és a haza érdekében őszintén, nyíltan elmondja mindazt, amit tud. És ha valaki, ő sokat tud, mert Mindszenty munkatársa volt és szenvedésének részese.''

Az volt a tervünk, hogy én elkészítem a tanúvallomás formáját, és amikor Lékai újra Bécsben lesz, Msgr. Gianone megkéri a tanúvallomás leírására. Természetesen, mindez a legszigorúbb titoktartásban történt volna. Msgr. Gianone optimista volt, és én is örvendeztem. A Gondviselő azonban másképp végzett. Elküldte halálnővért, hogy a bíboros kezéből kivegye a tollat és lezárja az ajkát. A tervbe vett tanúvallomás nem történt meg. Ha megtörtént volna, talán ő is úgy írta volna alá tanúvallomását, mint Szent Pál a kolosszeiekhez írt levelét: ,,Saját kezemmel írtam ezt. Emlékezzetek meg arról, hogy fogoly vagyok. Kegyelem veletek'' (Kol. 4,18). Imádkozzunk érte!

7. MINDSZENTY BÍBOROS RÓMAI TEMPLOMA

A bíborosok, mint a Szentatya tanácsosai, jogilag mind a római egyházmegye tagjai. Éppen azért mindegyiknek van temploma az Örök Városban. Rendszerint az újonnan kreált bíboros közölheti a Szentatyával, hogy melyik templomot szeretné magának, és ha lehetséges, a pápa örömmel teljesíti a kérést.

Amikor XII. Pius Mindszentyt az Egyház bíborosává tette, az isteni Gondviselés folytán a Santo Stefano Rotondo ,,árva" volt — nem volt egy bíborosnak se a tituláris temploma. Mindszenty alázatosan kérte a pápát, hogy a Santo Stefano Rotondo legyen az övé. ,,Tituláris templomul Szent István diakónus, az első vértanú tiszteletére épített Santo Stefano Rotondo-t kértem, mivel ez volt régebben a magyar templom. XII. Pius szívesen eleget tett kérésemnek" — írja *Emlékirataim*-ban.

Régebben a Santo Stefano Rotondo a magyarok temploma volt az Örök Városban. Állítólag Szent István király, aki elzarándokolt Rómába és nagy tisztelője volt az első szent vértanúnak, Szent István diakónusnak, maga kérte a Szentatyát, hogy a Santo Stefano Rotondo a magyarok temploma legyen. 1058-tól a pápai bullák egész sora beszél a templom magyar vonatkozásairól. A bullák sora megszakad VI. Pius pápával, aki 1771-ben beszélt a Santo Stefano Rotondóban épített Szent István király kápolnáról.

A majdnem kétszáz éves csendet, amely VI. Pius bullájától követte napjainkig, 1946-ban Mindszenty XII. Piushoz intézett alázatos kérése törte meg.

Az egyszerű, alázatos kérés szikra volt, amely elindította a vitát, hogy 1578-ban, amikor XIII. Gergely a német és a magyar kollégiumot egyesítette, és a Santo Stefano Rotondót javadalom-

ként az egyesített kollégiumnak adta, ezzel megszünt-e a magyarok nemzeti temploma lenni. A németek minden további nélkül azt állítják, hogy a templom immár négyszáz éve ,,a német kollégium tulajdona''. Magyar részről ezt az állítást kezdik kétségbevonni, és bár félénken, de mind gyakrabban és határozottabban kezdenek ellentmondani nekik. A Santo Stefano Rotondo — mondják — Szent István király szerzeménye, a Szent Korona tulajdona, és mint ilyen, a magyar nemzet temploma. . .

Amikor Mindszenty bíboros magának választotta a Santo Stefano Rotondót, az nemcsak ,,árva'', hanem ,,koldus'' is volt. Nem volt plébánia, nem volt tituláris templom, és nem voltak hívei. Nem volt papja se. Egy-két jeles ünnep kivételével nem volt benne szentmise. Istentiszteletre, imádkozásra, elmélkedésre, látogatásra zárva volt hívőknek, zarándokoknak, turistáknak. A falai beomlottak, a tetőzete beázott, freskói lehullottak, padlózata összetöredezett. Romtemplom volt, és mint a budai rompalota, illett a romország bíborosához. Egymáshoz tartoztak; egymásnak valók voltak. Lelki rokonság volt köztük. Összehozta őket a Gondviselés és eljegyezték egymást. Ez volt Mindszenty bíboros eljegyzése a szegénység úrnőjével. . .

Koldusvoltuk ellenére, mindkettő a bíboros is és a templom is — gazdag volt lelkiekben. A templom Szent István első vértanú tiszteletére volt szentelve, és Mindszenty bíborossága titokzatos módon a szent vértanúhoz volt kapcsolva. Szegénysége és mezítelensége ellenére a Santo Stefano Rotondo Róma ékessége volt. Ez volt az egyik legrégibb és legjelesebb templom az Örök Városban. A kardinális is valamiképp kitűnt a 32 újonnan kreált bíboros között, amit észrevett és elismert XII. Pius: a bíbor hozzá illett a legjobban, mert ő volt az, aki legtöbbet fog szenvedni a hitért.

Mint mikor Szent Ferenc eljegyzése volt a szegénység úrnőjével, ,,szent szegénység és boldog nincstelenség'' volt mindenütt, ugyanígy, amikor a bíboros ,,birtokába vette'', magához ölelte a koldus templomot, amikor a ,,possessio'' volt, szegénység, nincstelenség, elhagyatottság volt körülötte. Talán a Germanicum-Hungaricum piros reverendás növendékei jelen lehettek és énekelhettek, és az intézet vezetői, a német jezsuiták köszönthették a bíborost, de tömeg nem volt, kíváncsi rómaiak nem tolongtak, orgona, muzsika nem volt és alig lehetett valami

díszítés a szomorú állapotban lévő, dermesztően hideg templomban. Az amúgy is komor és aggódó bíboros arcán inkább könny lehetett, mint öröm. A 32 új bíboros közül egynek se volt ilyen egyszerű, szegényes, külsőleg teljesen örömtelen a ,,possessió''-ja.

De most, hogy fél század múlva az eseményt visszaidézzük, úgy érezzük, amikor a Santo Stefano Rotondót birtokába vette, a szegény templomtól erőt kapott a bíboros, és a szegény, üldözött bíborostól új szépséget, új hírnevet kapott a templom. Úgy történt, mint Assisi Szent Ferenccel és a Porciunkula kápolnával. A kis kápolna szentté tette Ferencet és Ferenc híressé tette a kápolnát életszentségével. Mindszenty szenvedésével és életszentségével a Santo Stefano Rotondóra irányította a világ figyelmét, és azóta a templom ,,Európa szíve'' lett, ,,földre szállt menyasszony'', és mezítelenségében felragyogott előttünk a szépséges ,,mennyei geometria''.

A kölcsönös hatás a bíboros és a templom között tovább nő. Jelek vannak, hogy a Santo Stefano Rotondo Róma egyik leghíresebb, legértékeltebb, legszebb temploma lesz, amint jelek vannak arra is, hogy Mindszenty bíboros az Egyház szentje lesz. És amikor a szentté avatás jön, örömben, díszben, mennyegzős ruhában fog ragyogni a most szegényes, elhagyatott, ősrégi kerek templom.

Azért voltam Rómában, hogy a Szentté Avatások Kongregációjában Mindszenty bíboros ügyéről beszéljünk és természetesen, a szent városban való tartózkodásom idején kerestem a Santo Stefano Rotondót. Felhőktől és hosszú lábú tavaszi esőtől volt ólomszürke a római ég. A nedves hidegtől dideregtem, amikor a Santo Stefano Rotondóhoz értem. Róma esztelen, kavargó, veszélyes, zajos forgalma nem volt a templom körül. A kerek templom csendben, szegénységben és öregségben, mint az útmenti koldus húzódik meg a Monte Celio-n. Most éppen javítás alatt van és a javítással járó felfordulás jelei voltak mindenfelé: deszkák, gerendák, cementes zsákok, téglák, malteros taligák, por, hulladék szerteszét. A templom kardinálisa most nem egy szegény magyar, hanem egy gazdag német, a müncheni érsek, akinek pénzéből, az olasz kormány közreműködésével, a Vatikán jóváhagyásával és felügyeletével újulóban van az épület.

Őszintén szólva nem tudnám megmondani, hogy milyen

irányba halad a renoválás: vajon a templomot eredeti állapotba akarják-e visszaállítani, vagy ,,modernizálni'' fogják. Szerintem hiba lenne a ,,modernizálás''. Meglepett a sok deszka, a fából készített dobogók, székek, stallumok. . . Én inkább márványt, követ, gránitot, mozaikot szerettem volna látni helyettük. Talán úgy is lesz, és ami most történik, az csak előkészület. . . De annyi biztos, a templom még nagyon messze van attól, hogy ,,menyegzős ruhában'' álljon. A falak különösen elhanyagolt állapotban vannak és nagy munka lesz Pomeranzio és Tempesta freskóinak a visszaállítása, ha egyáltalán lehetséges a 34 freskó restaurálása. Ezek a festmények mind vértanúkat ábrázolnak szenvedések, szörnyű kínzások közepette. Vajon, amikor ezeket a festményeket látta, érezte-e Mindszenty, hogy hasonló sors vár rá a kommunisták kezén?. . . Szánalmasan rossz állapotban van a Szent István király kápolna is. Könnyebb feladatnak látszik a konfesszió körül Szent István vértanú történetét ábrázoló képeket rendbehozni.

Nem az első eset, hogy a Santo Stefano Rotondót restaurálják. Hosszú története folyamán a templom három jelentős javításon ment át. Először Hadrián pápa /772—795/ restauráltatta. Háromszáz év múlva a templomot összedűlés fenyegette és II. Ince pápa /1113—1143/ két hatalmas oszloppal és az ezekre épített fallal támasztotta alá a tetőzetet a főoltár fölött. 1450-ben, a szentévben a zarándokok szomorúságára a templom tető nélkül volt. IV. Miklós 1454-ben restauráltatta, és az épület struktúráján gyökeres változtatásokat tett. Az egyik krónikás panaszos megjegyzése szerint a pápa a ,,Santo Stefano Rotondót széppé is tette, de el is rontotta''. A pápa ugyanis a templom külső körét lebontatta és a belső oszlopsorra építette az új külfalakat. A restaurálással nagy kincs veszett el, mert a megváltozott méretek miatt a templomban felismerhetetlen lett a ,,mennyei geometria'', amely szerint építették. A ,,mennyei geometria'' miatt az eredeti épület oly csodálatosan szép volt, hogy vetélkedett a világ hét építészeti csodájával és talán még azokat is felülmúlta.

A IV. Miklós alatt történt renoválásban nagy szerepet játszott Kapusy Bálint pálos generális. Akkor még a templom a magyarok nemzeti temploma volt és Kapusy Bálint ,,magyarosította'' a templomot azzal, hogy a főoltárt Szent István, Szent László és Szent Imre tiszteletére szenteltette.

Az ember ösztönösen érzi, hogy a templom nagy építészeti érték, de azt bizonyítani nem tudja. Bementem a nővérekhez, akik a templom mellett laknak, és a bíborosról érdeklődtem náluk. A portás nővérnek és társának adtam egy-egy Mindszenty-képecskét. A két apáca elkezdte csókolgatni a kis képet, és olaszos mozdulatokkal kísérve beszédüket elmondta, hogy a bíboros milyen kedves nekik, hogyan látogatta meg a templomot a ,,börtönből" való kiszabadulása után, és milyen nagy szeretettel kérte őket, hogy őrizzék, gondozzák a ,,templomát". ,,Custodite mihi ecclesiam meam", idézte latinul a kedvesnővér a bíborost. A nővérek féltve őrzik a fényképet, amely látogatásakor készült. Lelkendeztek, amikor mondtam nekik, hogy a bíboros szent lehet és kértem őket, hogy erre a célra imádkozzanak.

A képecske fejében a nővérektől egy könyvet kaptam, melynek szokatlan a címe: *„The Church, Supreme Creation of the Past, Present and Future, The New Jerusalem of the Book of Revelation, The Everlasting Temple of Santo Stefano Rotondo in Rome"*. Örömmel is és meglepetéssel is láttam, hogy a könyv szerzője ,,Sándor Ritz, S.J.". A szerző magyar jezsuita testvér, aki a Biblicumban él és szerelmesé a Santo Stefano Rotondónak. Könyvéből tudtam meg, hogy mi a ,,mennyei geometria", amely szerint a templom épült.

A ,,mennyei geometriát" a régiek az égről, a csillagok állásából olvasták ki. Onnan vették az alaprajzot, a méreteket pedig a Szentírásból. A ,,mennyei geometria" alapja a kör, a körben elhelyezett nyolcágú csillag és a kör érintkezési pontja között húzott nyolcszög, amelyben könnyen kialakítható a legszentebb jel — a kereszt. A nyolcas szám alapelve a ,,mennyei geometriának". Az egyházatyák a nyolcas számban látják a tökéletességet és a ,,föltámadás erejét". A ,,mennyei geometria" szerint a templom belső terét körben elhelyezett oszlopok osztják föl. Ahogy kisebbednek a körök, úgy emelkednek magasabbra a rájuk épített falak, amelyekben vannak az ablakok és az épületnek külsőleg egy hatalmas korona, vagy még inkább ,,földre szállt menyasszony" képét adja. Az ablakon beömlik a fény, hogy valóban fényben járnak azok, akik a templomba lépnek — Krisztus fényében, mert Ő a Világosság. Mint a Szentírás mondja, akik a sötétségben jártak, nagy fényességbe kerültek. (Mt. 4,16).

Ritz testvér szerint a kereszténység legszentebb, legféltettebb

temploma, a jeruzsálemi Szentsír Bazilika is a ,,mennyei geometria'' szerint épült és a Santo Stefano Rotondo méretei csak négy centiméterrel különböznek tőle! A ,,mennyei geometria'' törvényeiből következik, hogy eredetileg a Santo Stefano Rotondónak is négy köre volt és így lett képe a ,,földreszállt mennyei Jeruzsálemnek''. A külső, a negyedik kör áldozata lett a renoválásnak IV. Miklós pápa idejében.

De a templomnak még ebben a csonkított, erősen lerongálódott állapotában is felfedezhető az a páratlan harmónia és ragyogó szépség, amelyet ugyan emberi kéz alkotott, de valójában felülmúlja az emberi értelmet. A szem látja a szépséget és a harmóniát, de az értelem valójában nem tudja felfogni, mert tervezője maga a Teremtő! Mint Szent János mondja: ,,Láttam a szent várost, az új Jeruzsálemet, amint az Istentől leszállt az égből. Olyan volt, mint a vőlegényének felékesített menyasszony. És hallottam a hangot: ‚Íme, az Isten lakhelye az emberek között'!'' (Jel. 21,2,3).

Befejezésül jegyzem meg, milyen szép lenne, és méltó az emigrációhoz, ha a renovált Santo Stefano Rotondóban elhelyeznénk egy szép, művészi, nagyméretű Mindszenty-szobrot, jeléül annak, hogy a templom és a bíboros mennyire egymáshoz illenek és hogy mi már ezer éve kapcsolatban vagyunk Rómában a Santo Stefano Rotondóval.

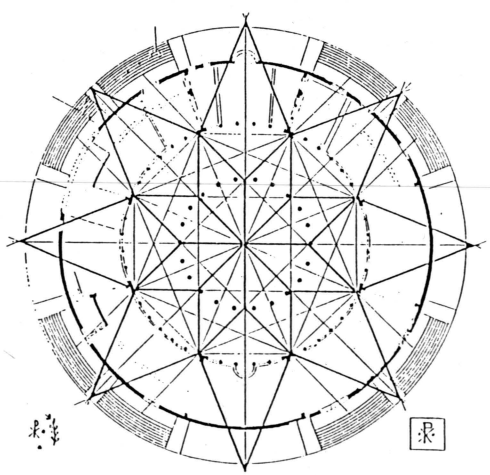

„Mennyei geometria" — A Santo Stefano Rotondo alaprajza

8. SZENTNEK KIÁLTJUK!

(1987-ben, egy júniusi napon a De Witt-i lelkigyakorlatos ház parkjában Krupa Sándor atyával beszélgettünk. Az interjú a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* felkérésére történt, amelynek kiadásában 1987. karácsonyára megjelent a Mindszenty-gyűjtemény „*Szentnek kiáltjuk!*" címen. A könyv megjelenése eseménye volt a szentté avatási mozgalomnak.)

P. SÁNDOR: A magyar emigránsok között az a vélemény, Julián atya szinte rátette az életét, hogy Mindszenty bíboros szentté avatását előmozdítsa. Kétségtelen, hogy ezen a téren Julián atya teszi a legtöbbet. Megmondaná, mikor és hogyan kezdődött el ez a munkája?

P. JULIÁN: Személyes és bensőséges kapcsolatom Mindszenty bíborossal 1973. szeptember 29-én kezdődött, amikor New Brunswickba jött, hogy megáldja a megújított Szent László templomot. Három boldog napot töltött köztünk. Mielőtt elbúcsúzott, magához hívatott. Egyedül voltunk egy kis szobában. Átölelt, megáldott, nagy szemével a szemembe nézett és megköszönte, amit tettem. Aztán a kezemet a kezében tartva arra kért, hogy folytassam a magyarságért végzett munkámat és ha lehetséges, terjesszem ki azt. Megcsókoltam a kezét és megígértem. S mint a villám futott át rajtam és rázott meg a gondolat, hogy nemcsak a magyar történelem egy nagy egyénisége előtt, hanem egy szent előtt állok, és nekem erről tanúságot kell tennem. Az élmény meggyőződésemmé vált, és mire a jó Isten a bíborost magához hívta, készen voltam, hogy életszentségét hirdessem és szentté avatásának szószólója legyek.

P. SÁNDOR: Mire gondolt a bíboros, amikor azt kérte, hogy terjessze ki munkáját?

P. JULIÁN: Az emigrációban élő papok szervezésére gondolt. A Vatikáni Zsinat sürgette a papi szenátust, és a bíboros úgy látta, hogy az emigrációban lelkipásztorkodó papoknak ilyenfajta szervezete mind a hit, mind a magyarság szempontjából szükséges. A lelkipásztor Mindszenty intuitív észrevétele volt ez. A következő évben, amikor visszajött amerikai látogatásra, Passaicon részletesen kifejtette ezt az ott megjelent papoknak és engem bízott meg az ,,Amerikai Katolikus Magyar Papok Egyesületének" szervezésével. Az egyesület fórum lett számomra, hogy paptestvéreimnek a bíboros életszentségéről és szentté avatásáról beszéljek.

P. SÁNDOR: Ne vegye rossz néven, ha megjegyzem: a papoknál nem sok eredményt ért el. Hiszen a legtöbbjük közömbös, ha nem egyenesen ellenszenves Mindszentyvel szemben.

P. JULIÁN: Lehetséges, hogy nem volt meg bennem a tehetség, hogy meggyőzzem őket. Aztán az is igaz, hogy a kegyelemre elő kell készítenünk a szívünket és lelkünket. Mindszenty bíborost ismernünk kell, hogy szeressük és tiszteljük. Ezt az ismeretet személyes munkával kell mindenkinek megszereznie. Nem minden papnak volt olyan élménye a bíborosról, mint nekem. A valóság az, hogy amit mondtam nekik, sokan örömmel fogadták és megtették. Ezekből az exhortációkból alakult ki az a program, amelyet 1976-ban a Philadelphiai Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson Lékai bíboros és három magyar püspök jelenlétében kb. 70 magyar papnak előadtam. Ezt a programot Msgr. Ádám György előterjesztésére az Európában lelkipásztorkodó magyar papok is elfogadták.

P. SÁNDOR: Mik voltak a program főbb pontjai?

P. JULIÁN: A program célja a Mindszenty-kultusz volt, mert nincs kanonizáció kultusz nélkül. A kultusz megelőzi és előkészíti a szentté avatást. A program 11 pontból állt, és köztük volt pl. minden évben azon a vasárnapon, amely a legközelebb van május 6-hoz, minden magyar katolikus templomban legyen hálaadó szentmise prédikációval; a szentmise szándéka legyen a bíboros szentté avatása, a prédikációban pedig hangsúlyozzuk az életszentségét és történelmi nagyságát. . . minden vasár-

nap a hívek könyörgésében imádkozzunk, hogy az Isten dicsőségére, az Anyaszentegyház dicséretére és lelkek javára az Egyház hivatalosan szentnek nyilvánítsa. . . buzdítsuk híveinket, hogy ügyes-bajos dolgaikban kérjék a bíboros mennyei közbenjárását. . . . tegyünk meg mindent, hogy híveink Mindszenty bíborost ismerjék és tiszteljék.

P. SÁNDOR: Hogy van az, hogy míg a papok legalábbis lagymatagok ebben a dologban, a világi hívek lelkesek, örvendezők és mintegy már kanonizálták a bíborost?

P. JULIÁN: Ésszel nem tudom megmagyarázni miért van ez így, de mivel így van, ez csak a Szentlélek műve lehet. Időnk a világi hívek kora. Mintha a Szentlélek külön ajándékot adna nekik. Newman bíboros beszél arról a lelki érzékről *(spiritual instinct)*, amely a világi hívekben van és a Szentlélek fuvallatára cselekvő lesz. Mintha ilyen jelenséggel állnánk szemben. Semmi kétség, a világi hívek Mindszenty-kultusza nagy-nagy örömmel és reménnyel tölt el. Jel ez arra, hogy biztosan és talán hamarosan Mindszenty bíboros az Egyház szentje lesz. Másrészről, a hívek hite és viselkedése megszégyeníti és visszautasítja azokat a papokat és püspököket, akik a bíboros ellen beszélnek. De Isten mentsl, hogy ebből szakadék legyen a hívek és papok között! A hívek Mindszenty bíborost tisztelik, amikor papjaikat tisztelik, és nem azok hibáit, hanem azok hivatását nézik.

P. SÁNDOR: Igazában mit tett és mit tesz Julián atya Mindszenty bíboros szentté avatásáért?

P. JULIÁN: Amit a lelkemben teszek, az én titkom. Amit kifelé tettem, azok között van a New Brunswick-i szobor, az első szabadtéri, művészi Mindszenty-szobor az egész világon; a papoknak programot adtam a Mindszenty-kultuszra; összegyűjtöttem 30 tanúvallomást; extenzív levelezést folytatok ebben a dologban; a bíboros halálának tizedik évében csaknem minden héten írtam egy cikket róla, legalább tíz szentbeszédet és előadást tartottam, a bíborosról tanulmányokat írtam. P. Szőke János kíséretében Rómába mentem, hogy a Szentté Avatások Kongregációjával beszéljünk. Összegyűjtöttem és sajtó alá rendeztem a 10. évforduló alatt megjelent cikkeket, beszédeket, imákat, költeményeket, jelentéseket, stb. A gyűjtemény most fog megjelenni.

P. SÁNDOR: Mi a gyűjtemény célja?

P. JULIÁN: A gyűjtemény egy hang. Az emigráció hangja és ez a hang a bíboros életszentsége mellett tanúskodik. Ezt a hangot megszüntetni soha nem lehet és hallatszik addig, míg Te Deum nem lesz belőle a szentté avatás napján. Ez a hang követel addig, míg meghallgatásra nem talál. Ez a hang alázatos emberek, többnyire szegény menekültek, szomorú emigránsok hangja, amely szelíden, de forrón az égre kiált, mert valamiképp mind részese volt annak a szenvedésnek, amely Mindszenty bíboros személyében összpontosult. Persze, vannak köztük főpapok és nem magyarok is. A könyv rendkívülisége, hogy mind, kivétel nélkül Mindszentyről beszél.

P. SÁNDOR: Irodalmi esemény lesz a könyv megjelenése?

P. JULIÁN: Nem, nem irodalmi esemény, hanem vallási és történelmi esemény lesz. Tudtommal ilyen még nem volt, legalábbis magyar vonalon. Az írások egyszerűek, kedvesek, egyikmásik meglepően eredeti. Mind az írója szívéből jön.

P. SÁNDOR: Mekkora lesz a könyv terjedelme?

P. JULIÁN: Kb. 700 oldal. 168 írás lesz benne, 82 írótól.

P. SÁNDOR: Drága lesz a könyv?

P. JULIÁN: A Katolikus Magyarok Vasárnapja szerkesztői fogják a könyv árát meghatározni, mert a jövedelem az újságé lesz. Hiszen az újság nélkül nem lenne szócsöve a szentté avatási mozgalomnak. Az újságra nagyon rászorulunk. Minden módon segítenünk kell. Ez a bíboros akarata. A Katolikus Magyarok Vasárnapja az emigrációban a legtisztább, legbátrabb, legkövetkezetesebb újság. Ha azok az ezrek és tízezrek, akik a bíboros körül tolongtak mind előfizetői lennének a lapnak, milyen másképp állnánk! Sajnos, mint Stirling György írta a napokban, mi könnyen elfelejtjük a bíboros tanítását!

P. SÁNDOR: Gondolja, hogy a magyar emigránsok áldozatos szeretettel fogadják a gyűjteményt?

P. JULIÁN: Biztosra veszem, hogy örömmel veszik és nem sajnálják érte az anyagi áldozatot. Szép lenne, ha a Katolikus Magyarok Vasárnapja minden előfizetője megvenné. Azt is biztosra veszem, hogy a könyv haza is eljut.

P. SÁNDOR: Említette, hogy tanulmányokat írt Mindszentyről. Szándékában van azokat is közzétenni?

P. JULIÁN: Igen. Kéziratom több, mint 300 oldal. Remélem, hogy ezzel is némiképp elősegítem a kanonizációt.

P. SÁNDOR: Valójában miben látja Julián atya Mindszenty életszentségét?

P. JULIÁN: Az Egyház az életszentséget az erények hősi fokon való gyakorlásában látja. Majdnem minden szent a maga útján jut el ide. A legbiztosabb és sokszor a legrövidebb út az életszentséghez a vértanúság. Ezt követi a Krisztusért és Krisztussal való vérontás nélküli szenvedés. Szenvedésben Mindszenty bíboros feltűnően hasonló a szenvedő Krisztushoz. Mint az Úr, ő is a fájdalmak férfia. Mint az Úr, Mindszenty is másokért — magyar népéért — szenvedett. Mint Krisztus szenvedése, Mindszenty szenvedése is vikárius szenvedés — másokért, szeretetből, önként szenvedett. Ha a vértanúságtól eltekintünk, a szenvedésben Krisztushoz való hasonlóságnál többet, nagyobbat, szebbet, szentebbet nem kereshetünk. Ezt hívja Dante a ,,végső pecsétnek'' — *l'ultimo sigillo.* Ezzel a pecséttel volt megjelölve a mi bíborosunk. A köztudat ,,vértanúnak'' hívja. Erre utalt prófétailag XII. Pius, amikor bíborossá kreálta.

P. SÁNDOR: Történnek-e csodák, vannak-e imameghallgatások?

P. JULIÁN: Úgy látszik, vannak. Egy pár éve Gubik Mihály atya és Mensáros László — ha nem tévedek, — neves TV személyiség otthon, írásban adták, hogy Mindszenty atya közbenjárására a máriacelli sírjánál meggyógyultak. Más ezekhez hasonló hírt is hallottunk. Én is tudok eseteket, amelyekben nyilvánvaló az Isten ujja a bíboros közbenjárására. Fontos, hogy erről tudjunk, és hogy minél többen kérjék segítségét ügyes-bajos dolgaikban.

P. SÁNDOR: Hát akkor miért van annyi nehézség, hogy szentté avassák?

P. JULIÁN: A nehézségek politikaiak. A magyar püspökök nem tehetnek semmit, mert a kommunista kormány akadályozza őket. Lehetséges, ha a kormány nem akadályozná őket, akkor se mozdulnának, mert talán — helyesen vagy helytelenül — nekik szemrehányás Mindszenty életszentsége és határozottsága. Aztán úgy látszik, a Szentszék sem akarja izgatni a nyugvó oroszlánt. Míg a nácizmus vértanúit egymás után kanonizálja a Szentatya, a kommunizmus áldozatai közül — tudtommal —, egyetlenegy sincs még beátifikálva. Állítólag a ruszinkói vértanú püs-

pökök ügye már a kongregációban van, de bajosan lesz abból valami, míg a kommunizmus van uralmon Közép- és Kelet-Európában. Nem szeretném, ha a Szentatyát ezért kritizálnák, bár tudom, hogy sokan ezért nyugtalanok. Ne felejtsük el a nagy tiszteletet, ami felért a beátifikációval, amikor a Szentatya imában borult le Mindszenty atya sírjánál Máriacellben!

P. SÁNDOR: Hát akkor mitévők legyünk?

P. JULIÁN: Várjuk imádkozva és reménykedve az új magyar püspököt, hogy magáévá tegye a szentté avatást és a mozgalom élére álljon tekintélyével és tehetségével. Ő legyen a példa, hogyan tiszteljük és szeressük Mindszentyt. A világi hívek továbbra is legyenek lelkesek és buzgók ezen a téren. Azok a papok pedig, akik eddig közömbösek vagy ellenszenvesek voltak ebben a dologban, keltsék fel magukban a Szentlelket, és legyenek a hívek épülésére szóban és tettben. Ne a nyáj vezesse a pásztort, hanem a pásztor járjon a nyáj élén. Valósítsuk meg a programot, amit 1967-ben adtam. Ki tudja, hátha közelebb van a szentté avatás, mint gondoljuk.

P. SÁNDOR: Van-e még Julián atyának más terve Mindszentyvel kapcsolatban?

P. JULIÁN: Ha a jó Isten megsegít, szeretném kiadni Mindszenti-írásaimat „*Mindszenty, a szent*" címen. Aztán szeretnénk egy szép, művészi, hatalmas Mindszenty-szobrot elhelyezni Rómában, a Santo Stefano Rotondoban, mert a bazilika és a bíboros annyira illenek egymáshoz. Rómában egy magyar mérnök lelkesen dolgozik már ezen. Ha sikerül egy méltó szobrot elhelyeznünk a bazilikában, az felér egy kisebb fajta kanonizációval!

P. SÁNDOR: Még egy kérdésem van, és ez nagyon furkálja az oldalamat. Julián atya iskolát épített Roeblingon, építette ezt a szép helyet, ahol most beszélgetünk, renoválta a New Brunswick-i templomot, megszervezte a magyar papok egyesületét, organizálta rendi közösségünket, hallom, hogy annak idején egyik alapítója volt a Magyar Katolikus Ligának. Mint plébános szerette híveit és a Szent Lászlót minta egyházközséggé tette. Az egyházközség iskoláját semmiképpen nem volt hajlandó feladni. Lelkigyakorlatokat prédikált. Julián atya Rómában tanult, ami sokak szerint a „l'ultimo sigillo", hogy Róma választottja legyen. Ha valakinek, Julián atyának

kellett volna a magyar püspöknek lennie. Ugy-e, Mindszentyhez való elkötelezettsége miatt mellőzték?

P. JULIÁN: Lehetséges. Egyesek így mondják. Én nem tudom.

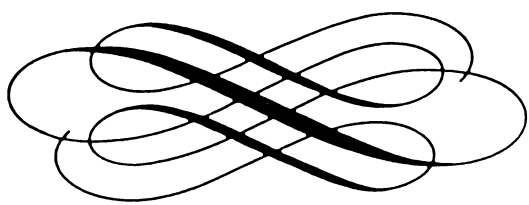

9. A SZŰZANYA ÉS MAGYARORSZÁG

— Natália nővér üzenete —

Natália nővér 1936-ban került át Pozsonyból Magyarországra. Budapesten, Kecskeméten és Zsámbékon élt. Amikor jöttek a nagy megpróbáltatások évei, menekülni akart és vissza akart térni Pozsonyba. Az Úr Jézus azonban azt mondta neki, ha Magyarországon marad, ,,az ölében hordozza'', de ha Magyarországot elhagyja, elfordul tőle. Natália nővér Magyarországon maradt. A megszállott, elszegényedett, a kommunizmustól megerőszakolt Magyarország lett a hazája. Azonosította magát ,,a Szűzanya drága kis népével és örökségével''. ,,Itthon maradtam — írja lelki naplójában — és megszólás, üldözés (ismerős részéről), félreértés, bujdosás lett az osztályrészem.'' Akiket az Isten magának választ, azokat szenvedéssel kipróbálja. Natália nővérnek nemcsak azokat a nagy megpróbáltatásokat kellett elszenvednie, amelyek honfitársaira zúdultak, hanem neki még külön kereszteket küldött az Úr. Eszelősnek hitték és csaknem az őrültekházába csukták.

A sok, külső-belső megpróbáltatás közepette ,,ölébe vette az Úr'' és dédelgette a Szűzanya. Ezekben a nehéz időkben volt, hogy Natália nővér a legtöbb, a legszebb, legvigasztalóbb magánkinyilatkoztatásokat kapta. Ezek a zord évek voltak misztikus élményeinek legszebb évei. Ezekben a nagyon szomorú esztendőkben lett Natália nővér a magyar Egyház egyik fényes csillaga és honfitársainak, ,,Szűz Mária drága kis népének'' vigasztalója. Az Üdvözítő és a Szűzanya rajta keresztül küldték üzeneteiket Magyarországnak.

Natália nővér Magyarországra vonatkozó közléseinek két csoportja van — a háború előtt és alatt, valamint a háború után ka-

pott közlések. Ha a keresztény misztikában képet keresünk, hogy azzal a nővért illusztráljuk, azt mondhatjuk, a háború előtt, a háború alatt és a háborút követő kommunista terror idején a szemlélődő, ismeretlen, idegen kis apáca olyan volt, mint egy kalitkába zárt kismadár és a szerzetesrendek szétszórása után pedig olyan lett és a mai napig olyan, mint egy sziklahasadékban elbújt galamb, amely egyszerűségében, szegénységében, lelki békéjében turbékol Urának-Istenének és a Szűzanyának.

Natália nővér életének legnehezebb évei 1939 és 1944 között voltak. Az Úr kiválasztotta, hogy akarata eszköze legyen és megparancsolta neki, hogy szándékát közölje a magyar néppel és annak vezetőivel. Valójában Magyarország megmentőjének rendelte és szembeállította a politikai eseményekkel. Papokhoz és ,,előljárókhoz'' kellett szólnia.

Natália nővér teljesen el volt zárva a világtól. Semmi kapcsolata nem volt emberekkel. Imába, vezeklésbe merült apáca volt. A magyar nyelvet törve beszélte. Tele volt félelemmel, bizonytalansággal és kétellyel. Maga is kételkedett az üzenetek isteni eredetében. Zavarában panaszkodott az Úrnak, aki azt mondta neki: ,,Én a kereszten és a kereszt által váltottam meg a világot. Elvéreztem. . . Ne feledd el, hogy a szenvedés a vételár azért a földért, amelyen hazádnak és az egész világnak szebb jövőjét építem. . . Tedd hát, amit parancsoltam! Nem szabad késleltetned Szívem örömét, amit általad elérhetek és végül el is érek.'' De amikor egy látomásban megtudta, hogy hazája — Magyarország — nem kerüli el a borzalmas katasztrófát és a háború áldozata lesz, Natália nővér a kétségbeesés szélén állt és mindent hiábavalónak ítélt. Mindent abba akart hagyni. De az Úr újból szólt hozzá: ,,Nem a te műved ez, amit teszel, hanem az Enyém. Én vagyok az, aki művem fölött rendelkezem.''

Natália nővért azért plántálta Magyarországra az Úr, mert őt is és Magyarországot is különösen szerette. Szerette, mert Magyarország ,,szeplőtelen Anyjának öröksége és tulajdona''. ,,Más országok is felajánlották magukat nekem — mondotta Natáliának a Szűzanya —, de örökségem csak ez az egy ország. Történelmében megjárta a keresztutat, de soha el nem pusztul.'' A magyar nép a Szűzanya ,,szívének drága kis népe és örök tulajdona''. Nem kivételezésd ez a Szent Szűz részéről. Szent István király volt, aki ezt így akarta.

Még a háború előtt, amikor Natália nővért akarata eszközének választotta, közölte Jézus, hogy ,,édesanyja örökségét szeretné megkímélni, mert az országgal tervei vannak". Nem Magyarország területét akarja kibővíteni, határait rendezni, hanem azt kívánja és azt akarja, hogy a magyar nép Őt jobban ismerje és szeresse. ,,Azt akarom, hogy az engesztelés jó illata szálljon fel Szívemhez a magyar földről és járja át az egész világot. Anyám országát meg akarom tisztítani, áldani és Szívemhez vonni." Jézus terve az volt, hogy amint annak idején ,,a betlehemi istállóból indult el a megváltás", a szegény, kis Magyarországból induljon el egy keresztény megújhodás. Magyarország legyen példa a többi keresztény országoknak.

Az ,,engesztelés", amit az Üdvözítő kért, nem egy kis magán ájtatosság, vezekléssel összekapcsolva. Komplex program az, ami hasonlít ahhoz, amit Keresztelő Szent János prédikált. ,,Engesztelés" az egész élet gyökeres megváltoztatását jelenti. Amilyen egyszerű, annyira evangéliumi. ,,Engesztelésen elsősorban az életmód megjobbítását értem — mondotta az Üdvözítő Natália nővérnek —, vagyis aki eddig káromkodott, az dicsérjen, aki lopott, az adjon, aki eddig gyűlölt, azután szeressen. Aki testének szolgált, lelkét szolgálja, aki valamilyen parancsot eddig nem tartott be, tartsa be ezután, mert enélkül nincs bűnbánat. . . Mondd meg mindenkinek, ha az engesztelés szelleme virágzik a lelkekben, irgalmat gyakorlok Magyarországgal és az egész világgal."

Az engesztelés ,,Jézus műve" volt. Össze volt kapcsolva buzgó imával, böjttel, bensőséges Mária-tisztelettel. Az engesztelés része lett volna egy szemlélődő női szerzet alapítása és az engesztelési kápolna felállítása, amint a Szűzanya kérte: ,,Az Egyház — a magyar Egyház — készítsen nekem egy helyet, ahová kegyelmeimmel leszálljak, hogy innen megtérésre hívjam bűnös gyermekeimet az egész világon."

Végeredményben az ,,engesztelés" egy erős, országos vallási mozgalom lett volna, amely nemcsak az egyes hívők életét alakította volna, hanem döntően befolyásolta volna a nemzet törvényhozását, társadalmi intézkedéseit és politikáját is. Az engesztelés megakadályozta volna, hogy kereszténységellenes eszmék honosodjanak meg Magyarországon, visszatartotta volna az országot, hogy a háborúba belépjen, és ha Magyarország erőszaknak esett volna áldozatul, passzív rezisztenciával megőrizte volna, hogy

akár az egyes magyarok, akár a nemzet, mint ilyen, bárki ellen, bármilyen módon gonoszat tegyen. Az engesztelési mozgalommal Magyarország példaképe lett volna az egész világnak és a mozgalom Magyarországból átterjedt volna a többi országra. Jézus az engesztelési mozgalommal tisztította és áldotta volna meg és vonta volna szent Szívéhez ,,Édesanyja országát", amint a háború előtt üzente Natália nővérnek.

Az engesztelési mozgalomnak a papok lettek volna a mozgató erői. Natália nővér nyelvi nehézségei ellenére is bámulatosan ékesszóló lett a papokhoz küldött üzeneteiben:

— Adjatok az embereknek szelíd szavakat, mert a világ meggyötörte őket.

— Adjatok nekik őszinte imákat, mert száraz a lelkük, mint a sivatag.

— Adjatok nekik mennyei orvosságot, mert a bűn megsebezte őket.

— Adjatok nekik szabadulást, mert tőrbe csalta őket a gonosz!

Az engesztelési mozgalomból azonban nem lett semmi ,,az előljárók" magatartása miatt. Natália nővérnek csak egyetlenegy módja volt, hogy az Úr Jézus és a Szűzanya üzeneteit a magyar néppel közölje — a gyóntatóján keresztül! Gyóntatója hajlandó is volt, hogy közvetítő legyen, de ,,az előljárók" másképp ítéltek és másképp rendelkeztek. Egyszerűen képtelenek voltak elfogadni, hogy Jézus és a Szűzanya egy egyszerű apácácal és gyóntatóján keresztül üzenjen nekik! Miért nem közvetlenül velük tárgyalt?! A gyóntatót elvették a nővér mellől, és ezzel meghiúsították Jézus tervét, hogy ,,édesanyja országát, örökségét és tulajdonát" a háború kegyetlenségeitől megkímélje. Áthúzták a tervet, hogy Magyarország ne csak Mária országa, hanem ,,Mária engesztelő országa" legyen, és ezt a nevet hordozza minden nemzet előtt! Ha az ,,előljárók" magukévá tették volna az engesztelési mozgalmat, ,,Magyarország és az egész világ sok szenvedéstől menekült volna meg", írja Natália nővér 1942-ben. ,,Milyen könnyen lehetett volna megmenteni a hazát, és részint a világot", panaszolja lelki naplójában. Milyen könnyen és menynyi rengeteg szörnyű szenvedést kerülhettünk volna el. . .

A háború 1945-ben befejeződött, és Magyarország — ,,Szűz Mária öröksége és tulajdona" — tehetetlenül, elvérezve isten-

telen erők martaléka lett. 1946. október 7-én Mindszenty József lett az ország főpapja. Szent, buzgó, bátor vezetőt kapott benne a nemzet. Mindszenty hitt Natália nővérnek. Azonnal magáévá tette az engesztelési programot, prédikált róla, körlevelet írt róla, járta az országot és mindenütt az engesztelést sürgette. 1947-et a ,,nemzeti engesztelés évének'' nyilvánította, és mielőtt az év elmúlt, meghirdette Boldogasszony évét. Leveleket írt Natália nővérnek, jóváhagyta az engesztelő nővérek kongregációjának megalapítását és a Normafánál letette az engesztelési kápolna alapkövét. De már ekkor minden késő volt. A szent életű bíborosnak minden erejével és földi hatalmával, szervezetten ellenszegült a gonosz, és kegyetlenül eltette útjából. Natália nővér már 1944-ben látta, hogy a Szűzanya sírva, gyászba öltözve, ,,Szent Fia akaratára'' elhagyta Magyarországot. Távozása azonban nem volt végleges. ,,Nem hagylak el titeket végleg. Ha helyet készítetek nekem a szívetekben, visszatérek'' — mondotta a fájdalmas Szűz. Jézus is üzent: ,,Magyarország nem pusztul el, csak tisztul. Magyarország a világ végezetéig él.''

*

1985 őszén Natália nővér magányából üzenetet küldött. ,,A rendszerint nyomasztó szürkeségben lévő Magyarországot'' a Szent Szűz ragyogásában látta. ,,Örökségemért jöttem — mondotta a nővérnek a Szűzanya. — Birtokomba akarom venni, ami az enyém. Imádkozzatok, engeszteljetek! Veletek vagyok. Bizony mondom nektek, el nem múlik ez a nemzedék, mígnem mindezek megtörténnek.''

10. A BÍBOROS 1948 KARÁCSONYÁN A SZÉKESEGYHÁZBAN PRÉDIKÁL

Megjegyzés: 1948. december 26-án volt, hogy Mindszenty bíborost a kommunisták lefogták Esztergomban. Ez az írás annak a szomorú eseménynek az emlékére van. Formában követi és tartalomban is kölcsönöz T.C. Eliot írásából: *„The archbishop preaches in the cathedral on Christmas morning, 1170."* T.C. Eliot híres írása Szent Tamásról, Canterbury vértanú érsekéről szól, aki a székesegyházban 1170. december 29-én gyilkoltak meg II. Henrik angol király szolgalelkű lovagjai.

Isten kedves gyermekei, rövid lesz a szentbeszédem ma reggel. Ősi szokás szerint ezen a napon három szentmisét mondunk, hogy hirdessük Krisztus hármas születését. Az elsővel megvalljuk az Atyától való örök születését, mert ,,Isten az Istenből, fény a fényből, igaz Isten az igaz Istenből''. A másodikkal hirdetjük, hogy értünk, emberekért, a mi üdvösségünkre testet öltött a Szentlélektől és Betlehemben megszületett a legszentebb, a szeplőtelen Szűztől. A harmadikkal valljuk, hogy az evangélium által mibennünk, emberekben titokzatos módon, de valóságosan megszületik, amint az apostol, boldog Pál tanítja: ,,A nagy titok az, hogy Krisztus bennünk él.'' Mi vagyunk a teste, a szíve, a vére. Éppen ezért senki és semmi el nem szakíthat Tőle.

Három szentmise elvégzése időbe telik. És ez a nagy templom hideg és nedves. Látom, hogy fáztok. A háború óta nem tudtok melegen öltözködni. De kérve kérlek benneteket, legyetek velem, hallgassátok meg mind a három szentmisémet, mert úgy érzem, nagy megpróbáltatások várnak ránk és ez az utolsó alkalom, hogy

karácsonykor együtt vagyunk. Hogy könnyebb legyen az áldozat, gondoljatok az istállóban didergő Istengyermekre. Bújjatok össze, mint a bárányok, amikor vihart éreznek.

Azt óhajtom, édeseim, hogy gondolkozzatok el és elmélkedjetek karácsonyi szentmiséink mély értelméről és titkairól. Valahányszor misézünk, mindig Urunk szenvedését és halálát hirdetjük. Kiontott vére van a kelyhünkben, összetört teste van az oltárunkon. A szentmisével újra és újra megelevenítjük Krisztus áldozatát. Így lesz ez a világ végéig.

De ma, karácsony napján a szentmisét születésének örömére is bemutatjuk. Urunk hármas születése közül mindenekelőtt betlehemi szültésére gondolok és arról beszélek. Az angyalok örömének zsong a szívünkben, fülünkben cseng a glória, amint az átváltoztatás igéit mondjuk: „Ez az én testem, mely értetek adatik. . . Ez az én vérem, mely értetek kiontatik." Nemegyszer mondtam már nektek, hogy az egész Szentírásban ezek a leghatalmasabb szavak. Nemcsak a kenyérre és a borra van átváltoztató erejük, hanem ránk is hatnak. Kiemelnek térből és időből, kivesznek környezetünkből és a Kálváriára visznek, hogy lássuk azt, aki szenvedett és meghalt értünk.

Látjátok, édeseim, hogy karácsony napján egy szentmisével kettőt teszünk: Krisztus születését és halálát egybekapcsoljuk — örvendezünk születésének és síránkozunk szenvedésén és halálán. Az év folyamán karácsonykor van az egyetlen eset, hogy egyszerre, egy szentmisével ünnepeljük Urunk születését szenvedésével és halálával.

Hogy a képzeletet segítsem, úgy is mondhatom, hogy karácsonykor a szentmisékben egyszerre látjuk Urunkat-Üdvözítőnket a betlehemi jászolban és a Golgotán a kereszten. A boldogságos Szűzre gondolva, akit annyira szeretünk, mondhatnám azt is, hogy karácsonykor szentmisénkben egyszerre látjuk, amint a legboldogabb Anya az Istengyermeket pólyába takarva mellére szorítja és látjuk, amint a fájdalmas Anya a keresztről levett, fehér gyolcsba takart Szentfiát karjában tartja.

A világ szemében ez érthetetlen állítás és esztelen viselkedés. Mert ki az széles e világban, aki egyszerre, ugyanazon tettel örvendezik is és szomorkodik is ugyanazon a dolgon? Mert vagy az örömet nyomja el a szomorúság, vagy a szomorúságot előzi az öröm. Csak a mi szent vallásunkban van, hogy egy tettel, egy

szentmisével egyszerre örvendezünk is és szomorkodunk is egyazon valóságon. . .

Isten kedves gyermekei, még egy dologra szeretném felhívni a figyelmeteket. Holnap áldott Szent Istvánunk mártíromságának lesz az ünnepe. Nekem kedvenc szentem és sokszor úgy érzem, a kezemet fogja és vezet. Mióta Esztergom érseke vagyok és a Szentatyától bíborosi templomomnak megkaptam Szent István vértanú régi kerek templomát Rómában, mintha mindig velem lenne. Különös érzés magunkat egy szent vértanú társaságában tudni. Mintha késztetne bennünket valamire. . . Aztán, míg a vértanú közelségét érezzük, lehetetlen nem tudnunk az óriási szakadékot, amely köztünk van. A szent vértanú az égben van, de nekünk üdvösségünk is bizonytalan.

Amint ma a szentmisében egyszerre örülünk és szomorkodunk Urunk születésén és kínhalálán, úgy holnap — bár kisebb mértékben és ugyancsak a szentmisével — egyszerre szomorkodunk Szent István vértanú halálán és örvendezünk megdicsőülésén.

Szent István hittel és kegyelemmel teljes férfiú volt, akit az Úr adott a kezdődő jeruzsálemi Egyháznak. Édeseim, jól jegyezzétek meg, soha el ne feledjétek, hogy a szentet, a vértanút, mindig az Isten adja az emberek iránt való jóságában, hogy szeresse, szolgálja, tanítsa őket, mint Szent István tette a jeruzsálemi keresztényekkel. Ellentmondásnak látszik, de valójában az a nép áldott, amelynek vértanúi vannak.

Aztán, mint Szent István, minden szent és vértanú ,,kegyelemmel és hittel teljes igaz ember''. Aki hittel és kegyelemmel teljes, az nem keresi magát, csak az Istent, az nem akar más lenni, mint eszköz az Isten kezében és elveszti akaratát az Isten akaratában. Szent István nem kereste a vértanúságot. A vértanúság nem az ő szándékában volt, hanem az Istenében. A vértanú magának semmit se akar, még a vértanúság dicsőségét sem.

Édeseim, ne feledjétek el szavamat: van vértanúság vérontás nélkül is. Hittel és kegyelemmel teljes, igaz emberekről beszélek. Azok, akiket testükben kegyetlenül, embertelenül kínoznak, vagy azok, akiknek egyéniségét és személyiségét erőszakosan összetörik és mesterségesen megváltoztatják, vagy azok, akiket emberi méltóságuktól megfosztanak — bár vérüket nem ontották, — ezek is mind vértanúk.

Említem még azokat az igaz embereket, akiket elmegyógyintézetekbe zárnak, vagy munkatáborokban, bányákban, barmok módjára dolgoztatnak, vagy akiket kietlen, zord vidékre száműznek, vagy akiket sötét, ismeretlen börtönökben tartanak — bár vérüket nem ontják, életüket meghagyják, — ezek is mind vértanúk.

Sírva mondom, hogy napjainkban sok-sok ilyen vértanú van és ami oly nagyon mássá teszi ezek vértanúságát az, hogy ellenségeik mindent elkövetnek, hogy az emberek, a társadalom, a haza, sőt még az Egyház is! — a püspökök és a papok — elfeledjék őket, ne beszéljenek róluk, ne emlegessék nevüket. Ezek sírjai ismeretlen, emlékük nincs, tiszteletük tilos. Napjaink vértanúja ,,senki'', ,,non-person''.

Szent István az *első* vértanú. Ő a kezdőpontja a vértanúk hosszú sorának, amely nő, míg Urunk újra el nem jön. Vértanúk voltak és lesznek. Vértanúk voltak és lesznek Pannóniában, hazánkban is. Nálunk is vannak vértanúk vérontás nélkül és vannak vérontással. Gondoljatok nagyméltóságú Apor Vilmosra, a boldog emlékű győri püspökre, aki vérét ontotta. Hogy ki lesz vértanú közülünk akár vérontással, akár vérontás nélkül, az Urunk szent titka. De ne mondja senki köztünk, hogy ő nem született vértanúságra. Ilyen kijelentés ellenállás az Istennek, az Ő szent akaratának.

Isten kedves gyermekei, befejezem szentbeszédemet. Ha Urunk megengedi, Szent István vértanút holnap ünnepeljük. Ma karácsony van. Folytassuk hát a hármas karácsonyi szentmisénket, de tegyük azt a vértanúk szellemében. Azt mondtam, a vértanú elveszti akaratát az Isten akaratában. Helyesbítem magamat: a vértanú megtalálja akaratát az Isten akaratában, mert szabadon veti magát alá az Istennek.

Isten kedves gyermekei, karácsonyi szentmisénk legdrágább pillanata, amikor Jézust szívünkbe fogadjuk a szentáldozásban. Ebben a nagyon boldog, mennyei pillanatban kell igazán éreznünk az örömet születésén és a szomorúságot szenvedésén és halálán. Születésén örvendezve mondogassuk Vele: ,,Atyám, testet adtál és jövök, hogy tegyem akaratodat.'' És szenvedésén, halálán szomorkodva ismételgessük Vele amit a kertben mondott vért izzadva: ,,Atyám, ne az én akaratom, hanem a tied legyen

meg." Jézus Krisztus az alfa és omega, Ő a kezdet és a vég, mindig az Isten akaratában.

Boldog szent karácsonyt kívánok nektek. *„Nos cum prole pia, benedicat Virgo Maria" — „Szent Fiával áldjon meg minket a Boldogságos Szűz Mária."* És mivel nem tudjuk, mit hoz a holnap, kívánom, hogy az Úr legyen veletek az új évben. Amen.

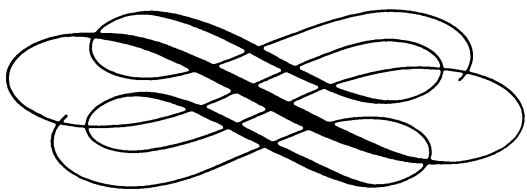

11. NEWMAN BÍBOROS ÉS MINDSZENTY BÍBOROS

Van-e valami közös Newman bíboros és Mindszenty bíboros között? A külsőn, a bíboron kívül — amibe az Egyház mindkettőt öltöztette, hogy nagyságukat, életszentségüket, jelentőségüket elismerje és a hívek közösségében dicsérje és példának állítsa őket — van-e valami belső, lényeges, amiben John Henry Newman és Mindszenty József a nekik adott kegyelem alapján különösen megegyeznek?

Ha van köztük lényegbevágó hasonlóság, az nem jöhetett személyes egymásra hatásból. Newman már két éve halott volt, amikor Mindszenty született és úgy látszik, ha Mindszenty tudott is Newmanról — hiszen ki nem tudott róla? — behatóan nem ismerte írásait, nem tudott gondolkozásáról. Írásaiban, beszédeiben nem idézte Newmant és nem hivatkozott rá. Mindszenty nem volt Newman-tanítvány.

Ha a két ember között van hasonlóság, ha egy lényeges pontban megegyeznek, ha közös gondolat vezeti őket, az csak a kegyelem műve lehetett.

Ami Newman bíborosban és Mindszenty bíborosban közös, az az Egyház prófétai hivatásának a felismerése, annak a hirdetése és legtudatosabb szolgálata. Azzal, hogy az Egyház prófétai hivatását világosan felismerték és annak a szolgálatára adták magukat a Gondviseléstől kijelölt körülményeik között és egyéni adottságaik szerint, mindkettő, Newman is és Mindszenty is ,,próféta'' lett.

Mi az Egyház prófétai hivatása? Ellentmondani, ellenállni a világ szellemének és küzdeni ellene. A világ szelleme jelenti mindazt, amit a ,,világ fejedelme'' és követői ,,kevélységben, hitetlenségben, kegyetlenségben, fékezhetetlenségben, gyűlölet-

ben'' az Isten, az Egyház és az emberek ellen elkövetnek. A világ szellemének való ellentmondást kéri tőlünk az Egyház a keresztség szentségében. A prófétai hivatás vállalása az első keresztségi ígéret, és ez ünnepélyesen, véglegesen megpecsételődik, amikor szent krizmával megkenik azokat, akik megkeresztelkednek. A keresztség és a prófétai hivatás vállalásának összekapcsolása jelenti, hogy a prófétai hivatást csak a hit fényében tudja egy keresztény teljesíteni. A világ szellemének csak abban a meggyőződésben lehet ellenállni, ami a hitből ered. Csak a hit ad egyedül erőt az ellenálláshoz. Bármi ingadozás a hitben, bármi kétely a kinyilatkoztatott igazságokban, a legkisebb ellenvetés a tanító Egyháznak, már a világ szellemének bizonyos fokú elfogadása, abba való beleegyezés, annak való behódolás.

A prófétai hivatás teljesítése szenvedéssel jár. A próféták sorsa üldözés, megvetés, elítélés, gyakran erőszakos halál, vértanúság. A próféták nagyon megpróbált egyének.

Newman is és Mindszenty is a prófétai hivatás tudatát közös forrásból merítették. A közös forrás az egyházatyáknak, különösen Aranyszájú Szent Jánosnak, Szent Ambrusnak, Szent Vazulnak és Szent Atanáznak a tanítása.

1837-ben az anglikán püspökök 39 hittételben összefoglalták és közzétették egyházuk tanítását. Newman az összefoglalást tartalomban elégtelennek, hiányosnak, következetlennek, fogalmazásban pedig felületesnek, határozatlannak találta. Úgy érezte, a 39 hittétel hivatalos, tekintélyi magyarázatot igényel, amit se az anglikán püspökök, se a hittételek összeállítói nem tudnak adni. A hittételeket csak a katolikus Egyház tanításával összevetve lehet magyarázni, állította Newman. ,,Az anglikán egyház a katolikus Egyház hajtása, következésképp azt kell tanítania és hinnie, amit a katolikus Egyház tanít és hisz, mert ha nem azt teszi, akkor nem a katolikus Egyház hajtása, és ha nem az, akkor mi? Mit jelent számunkra? Mit csináljunk vele?

Newman az egyházatyák tanítása alapján állította, hogy mit kell hinnie és tanítania az anglikán egyháznak. Kritikája *„Tract 90"* néven ismeretes. Azon a címen azonban, hogy az anglikán egyház az angol állam része, az anglikán egyház dicsősége az angol nemzet dicsősége, az egyház és az állam Angliában elválaszthatatlanul egy, fejében és tagjaiban azonos, az anglikán püspökök visszautasították Newman kritikáját.

Ekkor kezdte Newman hirdetni beszédeiben — *„Sermons on the Subjects of the Day"* — az egyházatyák tanítása nyomán az Egyház prófétai hivatását és állította az Egyháznak az államtól való függetlenségét. Az Egyház csak szabadságban tudja teljesíteni prófétai hivatását. „A kereszténység rendeltetése, hogy a világnak ellenálljon, hogy tiltakozzék az ellen, amit a világ tesz büszkeségben, hitetlenségben, kegyetlenségben, gyűlöletben. Az Egyház a világ hatalma ellen jött létre és annak ellenére létezik. Prófétai hivatása miatt a legreménytelenebb helyzetekbe kerül, de mindig új életre támad és virul. Fegyvere az igazságosság és a könyörület, de ezzel szétzúzza a világ királyságait és fejedelemségeit, amelyek ellenállnak neki és felkelnek ellene."

Több mint két éven át hirdette Newman az Egyház prófétai hivatását és szomorúan elhagyta az anglikán egyházat, amely az állammal jegyezte el magát, azt szolgálja, annak udvarol, azzal van életközösségben és feladta prófétai hivatását. John J. Mulloy állítja, hogy „a prófétai hivatás tudata vezette Newmant a római katolikus Egyházba".

Természetesen a szelíd, finom lelkű Newmannek kijutott a prófétai sors — megvetés, ellentmondás, ítélet —, de nem oly mértékben, mint Mindszentynek.

Mindszenty is az egyházatyáktól, főképp Szent Ambrustól vette az elveket és a példát, hogy ellenálljon „a világ szellemének, amely testet ölt a gonosz államban", és mint Békés Gellért mondja, hogy „prófétai tanúságot tegyen", mert akik átvették Magyarországon az uralmat és „vezetők lettek, nem voltak hajlandók teljesíteni az Isten akaratát".

Mindszenty hangsúlyozta, hogy az Egyház nem államellenes. Az állam az emberi természet eredménye és mint ilyen, szükséges és jó. Az állam jóléte a polgárok java. Az Egyház kötelességének érzi, hogy imádkozzék az állam vezetőiért és kéri gyermekeit, hogy jó, hűséges, szolgálatkész polgárok legyenek. De a valóság az, hogy a „világ fejedelme" gyakran az államot teszi eszközévé az Isten, az Egyház és az emberek ellen elkövetett gonosz tetteinek. Mindszenty ezt a történelemből a példák sorozatával igazolta. „A vértanúságot mindig az állam erőszakolja az Egyházra" — mondotta. Az állam azért üldözi az Egyházat, mert az Egyház nem adja föl szabadságát. A vallást, Egyházat ül-

döző, Istent tagadó, autokrata államban, amely magát a végső normának tartja, testesül meg a világ szelleme.

Mindszenty 1947. november 7-én mondta el hatalmas beszédét ,,az Egyház szabadságharcáról", ami meglepte a pártot, mert megtudta belőle, hogy az Egyház nem adja föl szabadságát, nem bújik az állam szárnya alá, védeni fogja jogait és az erkölcsi rendet, és meg van győződve, hogy előbb-utóbb győzni fog. ,,Bízzatok, én meggyőztem a világot" — idézte a bíboros az Üdvözítőt beszédének befejezésében.

Mikor Papp Kálmánt győri püspökké szentelte 1946. január 16-án, elmondta, hogy püspöki eszményképe Szent Ambrus és az elvei Szent Ambrus elvei. Ambrus három elvet vallott: 1. az Egyház független az államtól életében és munkájában; 2. az állam vezetői is, a császárt is beleértve, alá vannak vetve az erkölcsi rendnek; 3. az Egyház az erkölcsi rend és emberi jogok védője. Ebből a hármas elvből Mindszenty nem engedett, inkább elszenvedett börtönt, ítéletet, száműzetést. ,,Mindszenty kristálytiszta hivatástudata a próféta hivatástudata" — mondja Békés Gellért. ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért!" Ez a hivatásom!

,,John Henry Newman prophet for our time" — írja John J. Mulloy. ,,Mindszenty bíboros, a próféta" — írja Békés Gellért. Mindkettő, Newman is és Mindszenty is egymástól függetlenül a szentatyák tanításából a saját adottsága szerint felismerte az Egyház prófétai hivatását. Mindkettő vállalta is ezt a hivatást. Mindkettő a saját módján és stílusán, történelmi körülményei közepette ellentmondott a világ szellemének és mindkettőnek kijutott a próféták szenvedése, bár más mértékben.

Mindkettőben, Newman bíborosban és Mindszenty bíborosban is a kegyelem műve volt, hogy ,,próféták" lettek és a kegyelem erejében az Egyházban fénnyé váltak. Newman, az entellektüel, az elmélyedő, tudós teológus szelíd, eligazító fény lett az Egyházban, míg Mindszenty, a lelkipásztor, a magyar főpap, az aktív, bátor, harcos bíboros lobogó láng lett, amely — mint VI. Pál állította — a legnehezebb időkben ragyogta be az Egyházat.

Mindszenty bíboros a Pázmáneumban, Bécsben

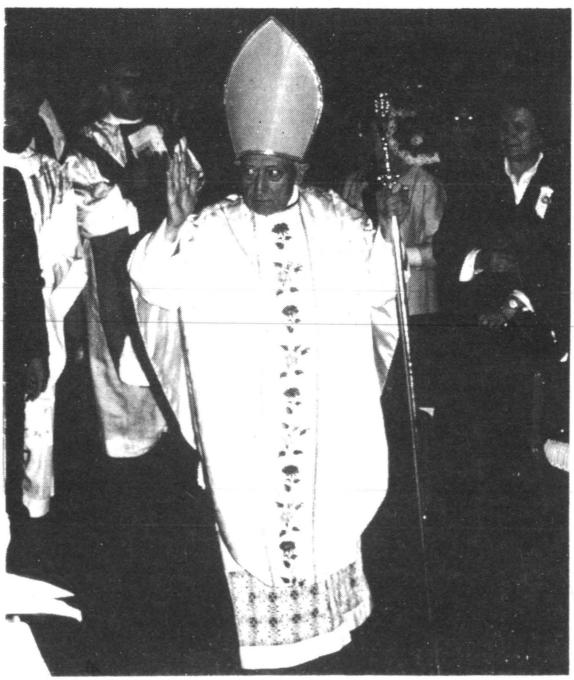

Szétszóródott magyarjait kereső főpásztor

Mindszenty bíboros Brüsszelben prédikál az emigránsoknak

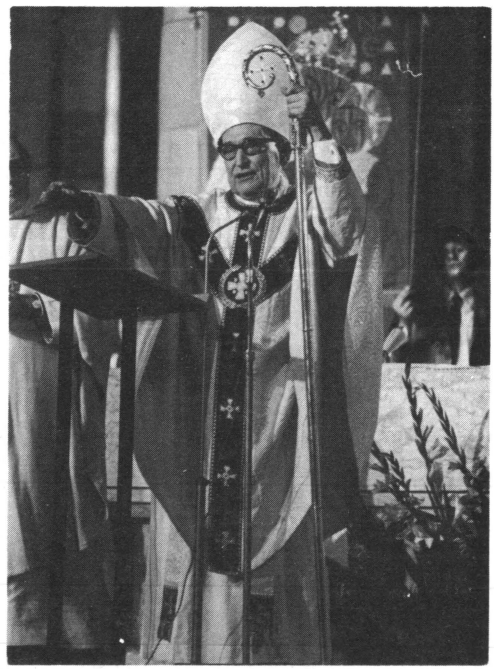

Koncelebrált szentmise az újonnan megáldott Szent László templomban 1973. szeptember 30-án. A bíborossal miséznek: Füzér Julián, Ispánki Béla, Mészáros Tibor, Szabó Szerén.

Ünnepi szentmise a Szent László templomban New Brunswickon, 1973. szeptember 30-án

Mindszenty bíboros Detroitban a szentmise előtt

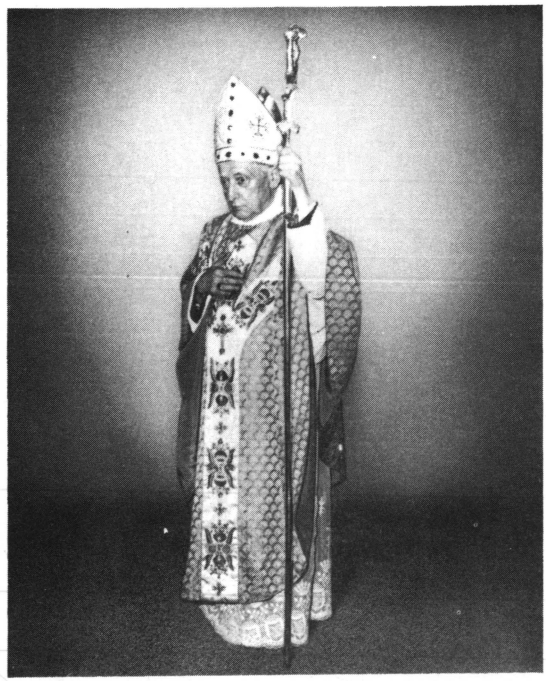

Mindszenty bíboros üdvözlése New Brunswickon

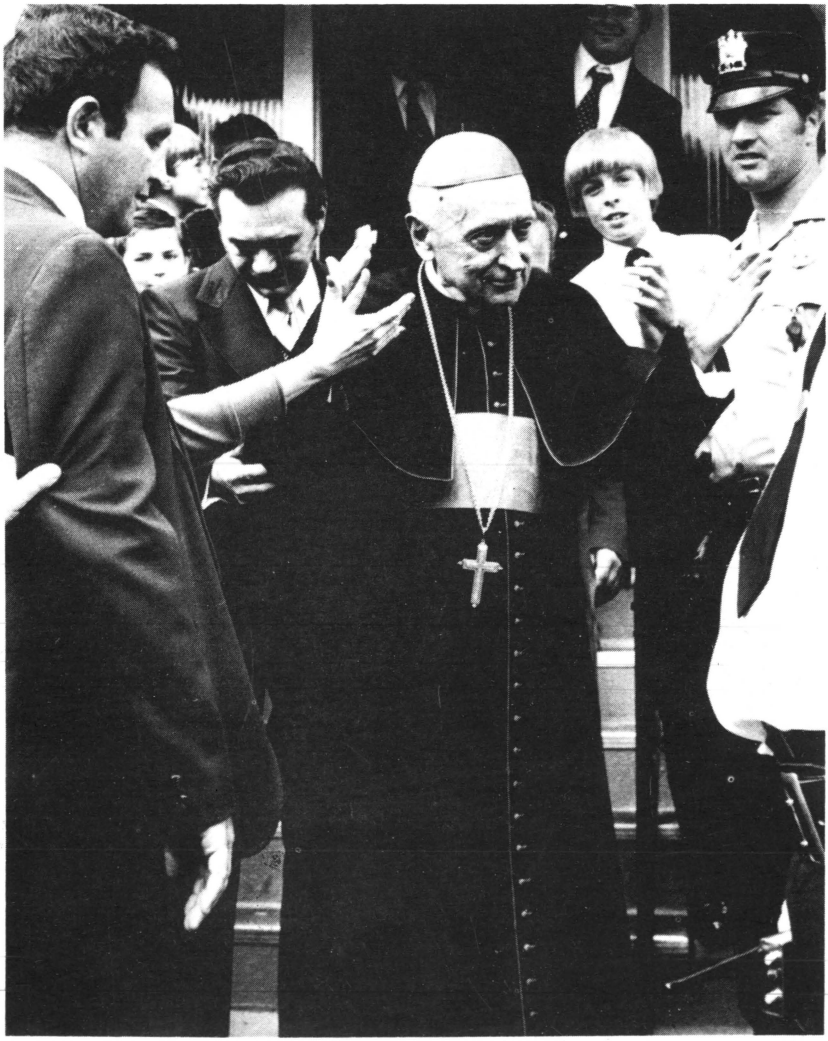

Mindszenty bíboros háromnapi látogatás után búcsúzik New Brunswicktól 1973. október 2-án

V.

LIBELLUS SANCTITATIS CARDINALIS MINDSZENTY

LIBELLUS SANCTITATIS CARDINALIS MINDSZENTY
(Mindszenty bíboros életszentségének könyvecskéje)

Az itt közölt írás elővételezése annak, hogy egyszer — talán hamarosan — lesz egy magyar pap, akit az esztergomi érsek kinevez és Róma elfogad, hogy a Szentté Avatások Kongregációjában Mindszenty bíboros életszentségét bizonyítsa és szentté avatásának ügyét vezesse. Ez a pap lesz a *posztulátor* — a kérelmező — és feladatai között lesz, hogy egy rövid, összefoglaló tanulmányt készítsen a bíboros életszentségéről. Ennek a tanulmánynak „*Libellus*" — könyvecske — a neve.

A „*Libellus*"-nak egyházi törvényektől meghatározott és évszázados szokásoktól kialakított formája, stílusa, módszere van, amit a posztulátornak követnie kell. Minden a tárgyilagosságra, a világosságra, a könnyű áttekinthetőségre irányul. Ezért vannak a megszámozott, címekkel ellátott rövid artikulusok.

A „*Libellus*" nem szigorú értelemben vett életrajz, de fontos és pontos életrajzi adatokat kell tartalmaznia; se nem jellemrajz vagy lélektani elemzés, de mégis utalnia kell a lelki tényezőkre, rá kell mutatni azok következményeire és nem ritkán egy-egy jellemvonást végig kell vezetnie. Ebből kifolyóan az ismétlések elkerülhetetlenek a „*Libellus*"-ban.

A „*Libellus*"nak, mint egyházi dokumentumnak ezt a leírását szükségesnek tartottam előrebocsátani. Hogy írásom minél jobban hasonlítson a hivatalos dokumentumhoz, a fejezetek címét is latinul írtam és a megszokott jogi latin formulákat megtartottam.

A megszámozott, címekkel ellátott és latin felírású fejezetekben elhelyezett artikulusok a „*Libellus*"-t mozaikká teszik. Minden egyes darabkán, minden artikulusban, világosabb vagy mé-

lyebb tónusban ott csillog az életszentség, ami kateketikai meghatározásban ,,az isteni és erkölcsi erények hősi fokon való gyakorlása". A hősi fok áldozatos, folytonos, rendíthetetlen kitartás minden erényben, Krisztus példája szerint. A mozaikot össze kell raknunk, a darabkákat, artikulusokat egybe kell illesztenünk és akkor jelenik meg előttünk páratlan szépségben tündökölve a szent.

Azt is mondhatjuk, hogy a „*Libellus*" forgatókönyv, hogy Mindszenty bíborost, a szentet filmezzük.

Még csak annyit: én nem voltam Mindszenty bíboros szentté avatásának posztulátora, de ha az lettem volna, az itt közölt módon próbáltam volna elkészíteni a „*Libellus*"-t.

PROTESTACIO
(Nyilatkozat)

Az itt közölt artikulusokat Füzér Julián, Ferencrendi atya írta és állította össze, hogy azokkal Mindszenty József bíborosnak, Esztergom érsekének és Magyarország prímásának erényeit és életszentségét állítsa.

Alázatosan kéri mindazokat, akik ezeket az artikulusokat olvassák, vizsgálják meg őket, mondjanak ítéletet róluk és ha bármelyiket tévesnek, elégtelennek, túlzottnak vagy bármily módon, bármily mértékben az igazsággal ellentétesnek találják, hozzák tudomására.

Ezeknek az artikulusoknak *nem* célja, hogy az Egyház ítéletét Mindszenty bíboros erényeiről és életszentségéről megelőzze vagy befolyásolja, de szándéka, hogy mindazokat, akik Mindszenty bíboros erényeiről és életszentségéről meg vannak győződve, imára buzdítsa, hogy ha a fönséges Isten akarata szerint van, az Egyház Mindszenty bíborost hivatalosan szentnek nyilvánítsa.

Itaque ponit et probare vult et intendit uti sequitur:

I. PIIS PARENTIBUS NATUS
(Vallásos szülőktől született)

1. *A szülők házassága.* Amint Magyarországon, a szombathelyi egyházmegyében, Csehimindszent nevű községben, Mindenszentekről nevezett római katolikus egyházközségben, *„A házasultak anyakönyvének"* II. kötetében, a 65. lapon írva van: 1890. január 28-án Péhm János, 25 éves nőtlen földmíves, szentségi házasságot kötött Kováts Borbálával, 16 éves hajadonnal. A házasság háromszor volt hirdetve. Az esketŏ pap Kelemen István esperes plébános volt. Mátyás József és Kováts János voltak a házasság tanúi. A vőlegény is és a menyasszony is római katolikus, csehimindszenti születésű és ottani lakos volt.

2. *Az édesapa.* Péhm János köznemesi családból származott. Szülei Péhm József és Mátyás Júlia voltak. Szorgalmas, értelmes, közbecsületben álló, a közügyek után érdeklődő és a közjóért munkálkodó ember volt. Vallását hűségesen gyakorolta. Fiatalon, 32 éves korában a község bírája lett, majd később közgyám volt és 45 éven át egyházközségi és iskolaszéki elnök.

3. *Az édesanya.* Kováts (Kovács) Borbála anyai ágon a híres Zrínyiek leszármazottja. Szülei Kováts Vendel és Zrínyi Katalin voltak. Kovács Borbála hite, imádságos lelkülete, bátorsága, erőssége, áldozatossága, bölcsessége, édesanyai szeretete és szenvedése fián keresztül ismertté lett az egész világon. Mindszenty bíboros édesanyját ,,eszes, finom, csendes, odaadó, mintaszerű, dolgos" asszonynak jellemzi, ,,aki csaknem minden életrevaló tervét végre tudta hajtani és a nehézségek között nem torpant meg". ,,Ami vagyok, édesanyámnak köszönöm", ír-

51/1939 szám

Egyházi használatra illetékmentes

Házasságlevél

Kivonat a Csehimindszenti plébánia házasultak anyakönyvéből II. kötet 65-ik lap

., azaz egyezményes szám szerint ik év január hó 28 nap

Folyószám	Az esketés éve, hava, napja	A JEGYESEK neve és polgári állása	születés- és lakóhelye	vallása	kora	állapota nőtlen, hajadon özvegy	A tanúk neve	A tanúk neve és polgári állása	Az eskető lelkész neve és hivatala	Kihirdetve vagy a kihirdetésről, más akadályról felmentve
4	1890 január 28	Pehm János földműves	Csehimindszent	rk	25	nőtlen	Pehm József Skaltyás Julis	Skaltyás József Kovács Ferenc	Kőszeg Istvánfa esperes plébános	3-szor kihirdetve
		Kovács Borbála	Csehimindszent		16	hajadon	Kovács Vendel Zsinyi Katalin	földműves		

Észrevételek:

Hogy e kivonat az eredeti anyakönyvvel szó szerint — tartalmilag — megegyezik, saját kezem aláírásával és hivatalos pecsétemmel megerősítve bizonyítom.

Kelt Csehimindszent, 1988 június 4-ig

Sajtos Antal
plébános, káplán

66 3987 VSZ — Püspöki Hivatal 500 pld. G

A Csehimindszenti rk. plébániahivataltól

50 /1998. szám

Egyházi használatra illetékmentes

Ország Magyar
Egyházmegye Szombathely
Megye Vas
Plébánia Csehimindszent
A bejegyzés éve 1892
III kötet, lap, 31 szám.

Keresztlevél

A születés helye, év, hó, nap		1892 március 29
A keresztelés ideje év, hó, nap		1892 március 29
A megkeresztelt	neve neme	József
A SZULÓK	neve vallása foglalkozása	Pehm János földm. rk Kovács Borbála rk
	születésének helye és ideje	Mindszent - Mindszent
	lakhelye	Mindszent 53
A KERESZTSZULÓK	neve vallása foglalkozása	Horvai György rk földm. Kovács Luiza rk
A keresztelő pap neve és hivatala		Baumgartner Károly Káplán
Feljegyzések		A m. kir. belügyminister 16944/1942 rendeletével családi nevét Mindszenty-re változtatta el Csehimindszent 1944 évi 19 Borsos főjegyző

Alulírott bizonyítom, hogy ez a kivonat a fentnevezett plébánia Keresztelteki Anyakönyvével tartalmilag megegyezik.

Kelt Csehimindszent, 1998 június 4.

P. H.

Sarkadi Antal
plébános

80 1552 Sylvester J. Nyr

ja emlékirataiban és idézi Szent Ágostont: ,,Azért lettem szolgád, Uram, mert a te szolgálód fia vagyok.'' Az édesanyáról írt könyve édesanyjának portréja. Mindszenty nemcsak a külsejét, hanem a lelkületét is édesanyjától örökölte, mondja Harangozó Ferenc, a titkára. Vecsey József, aki szintén titkára volt a bíborosnak, Kovács Borbálát mély, öntudatos hitű édesanyának jellemzi, ,,aki meglepő járatosságot mutatott erkölcsi és vallási kérdésekben, gyakran olvasta az Egyház és a szentek történetét, és tisztában volt a közéleti és egyházpolitikai kérdésekkel is''.

4. *Elsőszülött fiú.* Péhm János és Kovács Borbála szép házasságából hat gyermek született, akik közül azonban csak három nőtt fel. Első gyermekük József volt. A gyermek 1892. március 29-én Csehimindszenten született és még születése napján megkeresztelték, amint erről az egyházközség *„Keresztelési anyakönyvének"* III. kötete a 31. szám alatt tanúskodik. A keresztszülők Hosszú György és Kováts Lujza voltak. Baumgartner Károly káplán volt a keresztelő pap.

5. *Névváltoztatás.* A keresztelési anyakönyvben nincs bevezetve, hogy a megkeresztelt felvette az egyházi rend szentségét — alszerpap, szerpap, pap, püspök, bíboros lett —, azonban be van jegyezve, hogy ,,a M. K. Belügyminiszter 16949/1942. rendeletével családi nevét Mindszentyre változtatta át''. Németes hangzású családi nevének megváltoztatása nem azért történt, hogy édesapját és őseit, akik magyar nemesek lettek és ,,már évszázadok óta éltek a színmagyar Hegyháton és Kemenesalján'' bármiképp is megtagadja, hanem hogy visszautasítsa a német nemzetiszocializmust, annak tetteit és céljait, amelyek Magyarországot veszélyeztették és hogy tüntetően azonosítsa magát a magyarsággal.

6. *A családi otthon.* Péhm János és Kovács Borbála gyermekeiknek meleg, boldog otthont adtak. Gondosan nevelték őket és példát adtak nekik az imádságos és erényes életre. ,,Szülői házam az imá-

nak és erénynek volt a melegágya", írja a bíboros emlékirataiban. Péhm János megérte az örömet, hogy egyetlen fia előbb Veszprém püspöke, majd Esztergom bíboros érseke lett. 1946-ban halt meg 82 éves korában. Kovács Borbála szíve előbb repesett az örömben fia magas egyházi méltóságán, hogy aztán fiával együtt elmerüljön a szenvedések tengerében. 1960. február 5-én békével elszenderült az Úrban 86 éves korában családi otthonában. A szülők Csehimindszenten vannak eltemetve.

II. PIE EDUCATUS
(Jámborul nevelték)

7. *Elemi iskolában.* Csehimindszenten csak egy tantermes, egy tanítós elemi iskola volt. Az ilyen iskolában szükségképpen fogyatékos az oktatás. Amit a kisfiú az iskolában tanult, gondos szülei szeretettel kiegészítették. Foglalkoztak vele, aminek következménye lett, hogy gyermekük kitűnt tanulótársai között.

Az élénk elméjű, jó megfigyelő gyermeknek maradandó élményei lettek a falu szokásai. Az élmények észrevétlenül alakították jellemét és befolyásolták gondolkozását. A családi udvarban figyelmét lekötötte a galambház. Boldogan, örömmel hívogatta a galambokat, etette őket és esténként a galambdúctól elvette a létrát, hogy ,,az ellenséges ragadozók oda ne férkőzzenek". A falu végén lévő kovácsműhelyben elcsodálkozva nézte, hogyan veri a kovács kalapácsával a tüzes vasat az üllőn. A kalapács nem tetszett neki, mert állandóan ütött és vert, de az üllő, mely állta az ütést és nem ütött vissza, de minden ütéstől keményebb lett, vonzó lett előtte. A gyermekkori élmény a helytállásra és a szenvedés tudatos vállalására lett példa későbbi életében: ,,Nem szabad összeomlani. . . hanem megnőtt lelki erővel kell hordozni Krisztus lábnyomában a keresztet."

8. *Az első szentségek.* A kisfiú első szentáldozásáról és bérmálkozásáról nincsenek adataink. Nem tudjuk se a napot, se az évet, mikor vette ezeket a szentségeket. Azokban az időkben az elsőáldozókat és a bérmálkozókat a legtöbb egyházközségben nem anyakönyvezték, hanem rendszerint emlékképet adtak nekik a szentség vételéről. Biztosra vehetjük, hogy első szentáldozása Csehimindszenten a Mindenszentek-templomban volt. De lehetséges, hogy Szombathelyen, a premontrei gimnáziumban vagy a székesegyházban bérmálkozott. Feltehetjük, hogy gyöngéd életének ezek az első találkozásai a szentségi Jézussal mély hatást tettek rá.

9. *Ministráns.* Abban az időben a római katekizmus végén magyar átírással közölték a tridenti szentmise ministrációs imáinak latin szövegét és pontosan le voltak írva a ministrálás aktusai — csöngetés, könyvátvitel, kézmosás, felállás és térdelés. A kisfiúval édesanyja gyakorolta a ministrálás latin szövegét és cselekményeit. ,,Édesanyám tanított meg ministrálni'', írja az emlékirataiban.

Falusi szokás szerint a nyári hónapokban mezítláb ministrált. Később, amikor gyermekkorának ezt az élményét emlegette, nem gazdasági szegénységet látott benne, hanem gyermeki ártatlanságot, egyszerűséget, közvetlenséget és örömet. ,,Az Isten az, aki örvendezővé teszi gyermekkorunkat.''

10. *A magyar szentek.* A kis ministráns az oltárlépcsőn térdelve látta az oltárképet, Dorfmeister István festményét, aki a szentek közé a magyar szenteket is befestette. A fogékony lelkű kis ministránsban az oltárkép kezdőpontja lett a magyar szentek tiszteletének. Mindszentyt, a papot és a püspököt, a magyar szentek érdekelték elsősorban, róluk prédikált, példaképnek állította őket, tiszteletüket előmozdította és nagy megpróbáltatások idején hívogatta őket és segítségüket kérte. Mikor püspök lett, Szent Margitot védőszentjének választotta és képét a címerébe tette. És hogy a többi magyar szentet is maga köré

csoportosítsa, püspöki jelszavának a ,,Pannonia Sacra'' — ,,Szent Magyarország'' kifejezést választotta.

11. *Rendkívüli gyermek.* Fehér úr, a tanító, észrevette, hogy a kisfiúban valami rendkívüli van — más, mint a többi gyerek. Elment a szüleihez és kérte őket, hogy taníttassák, ,,mert a hazának nagy fia lehet még''. Édesapja azt gondolta, katonatiszt lehet belőle, mint sokan ősei közül, de az édesanyja abban reménykedett, hogy pap lesz.

12. *A premontrei gimnáziumban.* 1903 őszén, 11 éves korában Szombathelyre került a premontreiek gimnáziumába. Sokat tanult és olvasott. Tanárai szerették. Nyolc év múlva jelesen érettségizett. Kedvenc tantárgyai voltak a hittan, a magyar történelem és a magyar irodalom. Mint emlékirataiban mondja, ezek a tantárgyak ,,szenvedélyei'' lettek és egész életére vele maradtak. A teológiát soha nem szűnt meg tanulmányozni. A börtönben Schütz Antal *Dogmatikája* napi lelki olvasmánya volt. Az engesztelés évében a papok programjába bevette, hogy a dogmatikát naponként tanulmányozzák. A ,,vihar években'' a magyar történelemmel vigasztalta népét. ,,A történelmet ismerem'', mondotta. Zalaegerszegi plébánossága idején írta meg nagy történelmi művét, Padányi Bíró Márton veszprémi püspök életrajzát. Bíró Márton ,,kemény gerincű, kérlelhetetlen hitvitázó'' (Magyar Katolikus Lexikon), tetterős püspök volt, aki a török megszállás alatt meggyengült magyar Egyházat igyekezett megerősíteni. Ő építette a zalaegerszegi nagy templomot, ahol Mindszenty plébános lett. A nagy püspök életrajzának megírásával Mindszenty gondviselésszerűen készült a püspökségre. Irodalmi ismeretének és írói készségének tanúbizonysága az édesanyjáról írt kétkötetes munkája, amelyen diákkorától püspökszenteléséig dolgozott.

13. *Kongreganista.* A premontrei gimnáziumban egész életére befolyásolta a Mária Kongregáció. Ő volt a kongregáció prefektusa és a szabályok sze-

rint a prefektustól elvárták, hogy önálló gondolkozású legyen, nagyravágyás és személyes érdekek ne befolyásolják, a kongregáció lelki javát és az Isten dicsőségét mindig szem előtt tartsa. Olyan kiváló prefektus volt, hogy híre eljutott az egyházmegyei szemináriumba is.

A kongregáció ideáljai döntőleg meghatározták lelki és szellemi életét. A kongregációban kapta Szűz Mária szeretetét és a kongregáció ideáljai szerint lett bátor, kemény, határozott, természetfeletti szempontok szerint gondolkozó egyéniség, aki fogadalommal megígérte, ,,hogy mindenkor és mindenben az Isten akaratát keresi az Istenanya pártfogása alatt''. A Mária Kongregáció lelkileg, szellemileg és érzelmileg is felkészítette jövő életére.

14. *A nagy elhatározás.* A premontrei gimnáziumban az Isten drámai módon tudtára adta, hogy magának választotta. Közvetlenül az érettségi előtt, minden bejelentés nélkül, a gimnáziumban megjelent gr. Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök, ,,a diákok lelkiatyja''. Mint mindenüvé, a szombathelyi gimnáziumba is ,,gyóntatni ment''. Karizmatikus gyóntató volt. ,,Senki úgy nem gyóntatott, mint ő'', írja róla Mindszenty. Az érettségire készülő ifjú elment hozzá gyónni és a szentség végső pecsétje, megerősítője lett papi hivatásának. Úgy látszik, a gyóntató püspök és a gyónó ifjú szemtől szembe voltak egymással. A püspök megfogta az előtte térdelő ifjú kezét, a szemébe nézett és azt mondta neki: ,,Fiam, légy világi pap.'' Az ifjú gyónó szíve lüktetett. A vér az arcába szaladt és megígérte a püspöknek, hogy világi pap lesz.

A fiatal gyónó a világi papságon lelkipásztorkodó papságot értett. Valójában azt ígérte meg a püspöknek, hogy lelkipásztor lesz — népének él és semmi más beosztás vagy egyházi méltóság nem érdekli. A gondviselő Isten úgy tervezte, hogy munkában, szenvedésben, áldozatban egy legyen népével. Mint Szent Pál mondja: ,,A pap az emberek közül az em-

berekért van választva Isten előtti ügyeikre" (Zsid. 5,1).

III. ATHLETA CHRISTI
(Krisztus atlétája)

15. *A teológus.* Tizenkilenc éves volt, amikor 1911 őszén teológus lett a szombathelyi szemináriumban. A szeminárium áhítatnak, fegyelemnek, tanulásnak az otthona. A szeminárium gyakorlatai formát adnak a papok életének. Jelenti ez a rendszeres szentgyónást, a napi elmélkedést, szentséglátogatást, lelki olvasmányt, lelkiismeret-vizsgálatot, tanulást, önfegyelmezést, a reverenda viselését, a Szűzanya gyöngéd, állandó tiszteletét.

16. *Papi életforma.* A szombathelyi szemináriumból Mindszenty mindezeket magával vitte és életformájává tette. Emlékirataiban mondja, hogy még a börtönben is pontosan betartotta, amit a szemináriumban gyakorolt és lelki erőt, vigaszt kapott belőlük. Elfogatásának estéjén, amikor a reverendájától megfosztották, ,,mély keserűség töltötte el a lelkét". ,,Engem nemigen szoktak civilben látni", írja emlékirataiban. ,,A reverenda a pap őre. . . A felszentelt pap számára a reverenda sokat jelent!" A papoktól, akik vele éltek és munkatársai voltak, elvárta, sőt megkövetelte, hogy a papi életformát megtartsák.

17. *Szentgyónásai.* A szentgyónásra egész életén át különös gondja volt. P. Cser-Palkovits István S.J., aki Bécsben volt a gyóntatója, leírja az áhítatot, amellyel szentgyónását végezte. Idős kora és gyenge egészsége ellenére se ült le gyónása közben. Úgy látszik, mindig úgy gyónt, mint Majláth Gusztáv Károly püspöknél, amikor hivatását végleg eldöntötte — szemtől szembe a gyóntatóval. Mégcsak az imazsámolyt se használta, hanem a csupasz földön, meggörnyedve, lehajtott fejjel, összetett kezekkel gyónt. Érezte és kifejezte magatartásával, hogy az

Isten ítélkezik fölötte, aki ,,megítéli a szív gondolatait és érzéseit. Semmilyen teremtett dolog nem marad előtte rejtve; minden föl van fedve és nyitva van az előtt, akinek számadással tartozunk'' (Zsid. 4,12b—13). P. Szabó Titusz O.F.M., akinél rövid római tartózkodása idején Mindszenty gyónt, mondta, hogy ,,lelki élmény'' volt számára a szentgyónását meghallgatni. ,,A szentség alatt könnyes volt a szeme a gyónónak és a gyóntatónak is.''

18. *A Szűzanya tisztelete.* Életét tanulmányozva azt kell mondanunk, hogy Mindszenty a Szűzanya tisztelete nélkül nem lett volna az, aki lett. A Szűzanya szeretete és tisztelete nem egyszerűen jellemzője, hanem egyéniségének a meghatározója. Emberi, papi és magyar tulajdonságai a Szűzanya tiszteletén át érték el magasságukat.

A Szűzanya tiszteletét a családi körből vitte magával a premontrei gimnáziumba, ahol ez a Mária Kongregációban érzéseit és gondolkozását meghatározó tényező lett. A szemináriumban Szűzanya-tisztelete és szeretete történelmi távlatot kapott. A teológus Mindszentyre nagy hatással volt, hogy az országot Szent István és más nagy vezetők ismételten felajánlották a Szűzanyának. Valószínűen szentírási tanulmányai inspirálták, hogy az édesanyáról írt nagy művének második kötete a mennyei édesanyáról, a Szűzanyáról szóljon.

A szemináriumban a tradicionális Mária-ájtatosságok voltak: rózsafüzér, májusi litánia, nagy szentek imái, szombati szentmisék, kilencedek az ismert Mária-énekekkel. Mindezek papi életének részei lettek. A rózsafüzért mindennap elvégezte és kínoztatása idején az ujjain mondta. Szent Anzelmmel mondogatta, hogy a Szűzanyához nincs hasonló a teremtésben, mert ami fölötte van, az Isten és ami alatta van, minden, ami nem Isten. Papi és püspöki életét jellemezte az igyekezet, hogy népét a Szűzanyához vezesse és oltalma alá helyezze.

19. *Eucharisztikus élet.* Mint minden kispap, Mind-

szenty József is a szemináriumban az Oltáriszentség bűvkörébe került. A szentségi Jézussal való közelség eseményei a napi szentmise, a buzgó szentáldozás és a tabernákulum előtt az örökmécs fényében végzett adoráció. Mint társainak, neki is tele volt a lelke a vággyal, hogy kezébe vehesse a kenyeret és a kelyhet és elismételhesse fölöttük Jézus szavait. Vágyva vágyódott, hogy miséző pap legyen. Várta a napot, hogy felszenteljék. Amit az esztergomi kispapoknak mondott, az volt a lelkében: „*Sacerdotem oportet offere* — a papnak az áldozatot kell bemutatni —, de magatokat, életeteket is áldozzátok fel; ‚*benedicere*' — a papnak áldani kell —, de áldjátok még bántalmazóitokat és üldözőiteket is; ‚*praeesse*' — a papnak az élen kell lennie —, de elmondhatjátok az Üdvözítővel, féreg vagyok, nem ember, de ha a világ 5—10 feje üdvözülni akar, akkor elétek térdel; ‚*praedicare*' — a papnak prédikálnia kell — a Megfeszítettet és mellette a Fájdalmas Anyát, aki népetek vigasztaló Nagyasszonya; ‚*baptisare*' — a papnak keresztelnie kell — a világ akadékoskodik nektek, ti kaput tártok érte az örökkévalóság felé a kereszтséggel és bűnbánat szentségével."

A teológus Mindszentynek az lett a meggyőződése, amit később a központi szeminárium kispapjainak mondott: „Jézus nélkül nincs papi élet, Jézus nélkül nincs papi áldozat, Jézus nélkül nincs papi szeretet."

Az a miséző pap Mindszenty, aki előbb Zalaegerszegen, majd később az egész ország előtt misézett és a börtönben szentmiséiben hasonló lett a vértanú Szent Luciánhoz; az a Mindszenty, aki a börtönben megkínozva titokban konszekrált és áldozott és a Legszentebbet aggódva éjjel-nappal magánál tartotta és kimondhatatlan édességgel imádta, a szombathelyi szeminárium kápolnájában formálódott.

20. *Prohászka Ottokár — az ideál.* Fiatal ember-

nek ideál kell, akit követ és aki inspirálja. Végső fokon minden papnövendéknek Jézus az eszményképe — hozzá hasonló akar lenni. De természetes, hogy a papnövendék közvetlen emberi eszményképet is keres.

Amikor Mindszenty József a szombathelyi szemináriumban volt, a magyar egyház egén egy csodálatos egyéniség tündökölt — Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök. Prohászka maradandó hatást gyakorolt rá. Nem utánozta külsőleg, de a lelkét, a gondolkozását szorosan hozzá alakította. Prímás korában Prohászkát a ,,nemzet nevelőjének" mondta és Szűzanya-tiszteletét az egész ország elé példaképnek állította. Prohászkát szentnek tartotta és azt mondta, ,,aki arra van hivatva, hogy a nemzetnek a múltban, jelenben és jövőben alakítója legyen, annak szentnek kell lennie".

21. *A pápák tanítása.* Prohászka Ottokár volt az, aki XIII. Leó történelmi jelentőségű szociális enciklikáját — *Rerum novarum* — magyarra fordította és ezzel a pápák szociális tanítását a magyar katolikus öntudatba bevitte. Mindszenty fiatal korától kezdve öntudatosan figyelt a pápák tanítására, azt magáévá tette és hirdette. A papokat és a híveket sürgette, hogy ismerjék a pápák tanítását. Elfogatása előtt a papokhoz írt búcsúlevelében is kéri a papokat, hogy olvassák az enciklikákat.

22. *Tanulmányai.* Szemináriumi évei alatt nemcsak teológiai ismereteit bővítette, hanem történelmi tanulmányait is elmélyítette. A magyar történelemben az Egyház élete, munkája, eredményei és problémái érdekelték. Bámulatos ismeretre tett szert, amivel később vigasztalta, irányította, tanította népét és védte ,,a múlt tradícióit és értékeit". Esztergomi székfoglalásakor hangsúlyozta, hogy ,,ébresztgetni akarja a nemzet megszentelt hagyományait, amelyek nélkül egyesek talán, de a nemzet nem élhet". Esztergomi székfoglalója mutatja rendkívüli történelmi ismeretét. Említi, hogy ő a kilencedik veszprémi

püspök, aki Esztergom érseke lett és elmondja, mi volt mindegyiknek a történelmi érdeme.

23. *Rogács Ferenc, a spirituális.* Az isteni Gondviselés rendelte, hogy amikor Mindszenty teológiai tanulmányait végezte, Rogács Ferenc volt a szeminárium spirituálisa. A finom lelkű, nagy tudású Rogács Ferenc tudásával, egyéniségével, lelkiségével ,,Mindszenty papi egyénisége kialakítására mély hatással volt'', mondja Vecsey József, a bíboros titkára. Mindkettő, a mester és a tanítvány is megkapta az egyházi rend teljességét, de abban a tanítvány megelőzte mesterét és eszköze lett a kegyelemnek nevelője számára. Rogács Ferencet a bíboros Mindszenty szentelte püspökké 1948. június 29-én. Pár hónappal később, szeptember 8-án Rogács Ferenc, a püspök, tanúságot tett volt tanítványáról. A szombathelyi papság nevében köszöntötte és ,,ambrusi jellemnek'' hívta, ,,a magyarság sziklájának'' mondta, ,,melybe hányatott magyarok, katolikusok és másvallásúak egyaránt fogózkodnak, hogy a hullámok el ne sodorják őket''.

24. *Nem megy Bécsbe.* A szemináriumi évek legjelentősebb eseménye volt, hogy a fiatal teológus visszautasította püspökének, gróf Mikes Jánosnak az ajánlatát, hogy Bécsbe a Pázmáneumba menjen és a bécsi egyetemen tanuljon. Mint emlékirataiban mondja, nem ,,élt ezzel a főpásztori keggyel''. A püspöknek rosszul esett a visszautasítás és egy ideig neheztelt érte, de Mindszenty soha nem bánta meg, hogy nem ment Bécsbe. Közel hatvan esztendő múlva száműzetésében lett otthona a Pázmáneum.

25. *Visszautasítások sorozata.* A bécsi visszautasítás első volt a visszautasítások hosszú sorozatában, amikor Mindszenty keményen visszautasította fölöttesei kérését vagy a neki felajánlott ,,kegyeket''. 1. Zalaegerszegi plébánossága idején nem fogadta el az országos sajtófőnöktől az adományt, amelyet lapja támogatására küldött, nehogy azzal a lap függetlenségét veszélyeztesse. ,,Ezt nem kértem'',

mondta a sajtófőnöknek, amint a pénzt az asztalára tette. 2. Amikor a nácik fogságából szabadulva Sopronból Veszprémbe ment, jármű után érdeklődött. Valaki azt ajánlotta, hogy a szovjet parancsnok biztosan adna neki autót. Az ajánlatra így válaszolt: ,,A veszprémi püspök nem kérhet autót a szovjet parancsnoktól anélkül, hogy a magyar női társadalom előtt ne kellene szégyenkeznie.'' 3. 1945 decemberében Mikes János szombathelyi püspök felkereste Sopronkőhidán és kérte, hogy szökjön keletre és egyezkedjék a kommunistákkal. A kérést visszautasította. ,,Egy püspök csak az általa képviselt ügy elárulásával lehetne elkötelezettje a kommunistáknak'', mondotta neki. 4. Püspöksége idején visszautasította az államtól kiutalt fizetést, hogy függetlenségét megőrizze és a kormánynak a szemére vesse az Egyház ellen elkövetett igazságtalanságokat. Püspöktársainak és a papoknak is ajánlotta, hogy mondjanak le az állami ,,fizetésről, az államsegélyről és bízzanak a magyar népben; az nem fogja cserbenhagyni papjait. Szegények lehetünk, de függetleneknek kell maradnunk. Az Egyház, amely nem független, az ateista államban csak rabszolgaszerepet tölthet be.'' 5. 1948 decemberében visszautasította édesanyja könyörgését, hogy szökjön ki a házából. Édesanyja könyörgése ellen a jó pásztor példájára hivatkozott, ,,aki nem futhat el a nyájától''. 6. 1956 szeptember 2-án visszautasította a kommunista kormány ajánlatát, hogy az esztergomi bazilika felszentelésének 100. évfordulójára Esztergomba menjen, misézzen és prédikáljon. ,,Nem adok fel abból, amiből nem lehet és nem szabad feladni'', mondotta. 7. 1971. szeptember 28-án, amikor száműzetésbe ment, a kommunista kormány amnesztiát küldött utána. ,,Ezt az amnesztitát, amelyet az elmúlt 15 év alatt nem kértem és nem fogadtam el, visszautasítom azzal, hogy a *justizmord* jóvátétele csak rehabilitáció lehet és nem más'', írta a kormánynak.

8. A visszautasítások sorában a végső és a leg-

drámaibb az volt, amikor 1974. február 5-én, igazságtalan elítélésének 25. évfordulóján visszautasította VI. Pál pápa kérését, hogy mondjon le az esztergomi érsekségről. ,,Mindszenty József bíboros nem mondhat le se érseki székéről, se prímási méltóságáról'', volt a válasza a pápának. Bár nagyon fájt neki, hogy a pápának ellent kellett mondania, lelkiismerete szerint nem tehetett mást. Ha lemondott volna, amint a pápa kérte, jóváhagyta volna a magyar Egyház szomorú helyzetét, abba belenyugodott volna és tettével sokakban megingatta volna a hitet is. A pápa másképpen látta a dolgot, másképpen ítélt és döntött. Mindszenty a döntést tudomásul vette és elfogadta. Engedelmeskedett és a dologról nyilvánosan nem beszélt. Az ügy véleménykülönbség volt a pápa és a bíboros között egy egyházpolitikai helyzetről, amely nem érintette Mindszentynek a pápa iránt való tiszteletét és az iránta való szeretetét, amint a pápa se szűnt meg tisztelni és értékelni a bíborost.

A visszautasítások sorozata bizonyítja Mindszenty éles ítélőképességét, lelkiismerete követését, vasakaratát, hivatásához való elkötelezettségét, határozottságát, az Egyház iránt való mély szeretetét és gyémánt jellemét. Mint Jézus, Mindszenty se tekintette az emberek személyét (Mt. 22,16).

26. *Pappá szentelése.* A boldog szemináriumi éveket megzavarta az első világháború kitörése. A háború kellős közepén, 1915. június 12-én gr. Mikes János szentelte pappá a szombathelyi székesegyházban. A borzalmas háború végére Magyarország rövid időre a kommunizmus áldozata lett és a fiatal pap börtönbe került. Mintha megérezte volna, hogy a tragédia megismétlődik és annak ő lesz a leghíresebb áldozata. Készen akart lenni. Tudni akarta, mi a kommunizmus. ,,Nem szűntem meg tüzetesen tanulmányozni Róma eligazításait — írja emlékirataiban —, ugyanakkor elmerültem a materializmus bölcseletében. . . Már 1917 óta igyekeztem elolvasni

azokat a kritikai-ismertető műveket, amelyeket itthon és külföldön az orosz forradalom kezdetéről és későbbi napjairól, terjedéséről felhajtani tudtam."

IV. BONUS PASTOR ANIMARUM
(A lelkek jó pásztora)

27. *Plébános.* Mindszenty József lelkipásztor akart lenni, arra készült a szemináriumban. A ,,lelkek legfőbb pásztora" úgy rendelkezett, hogy fiatalon, 27 éves korában plébános legyen és több mint egy negyedszázadon át gondozza a lelkeket Észak-Zalában. Kezdettől fogva öntudatosan törekedett az életszentségre. Azon volt, hogy gondolkozásban, érzésben, cselekedetben hasonló legyen Jézushoz, a jó pásztorhoz; az Ő szívével és lelkével éljen és járjon köztük és így vezesse őket a ,,lelkek Urához". Egyszerűen élt, egyszerű volt ételben, italban, ruházatban. Sokat imádkozott az Oltáriszentség előtt. Tisztasága makulátlan volt. Minden hétfőn kenyéren és vízen böjtölt. Hetenként gyónt. Fegyelmezte magát. Magas szellemi életet élt. Szent Pál szerint nem azt kereste, ami neki használt, hanem ami a hívei javára volt, hogy üdvözüljenek (1.Kor 10, 33).

28. *Lelkipásztori szeretetszolgálatok.* Mindszenty, mint lelkipásztor, mindenekelőtt kitűnt a szeretetben. Mint Jézus, ő is telve volt részvéttel. Az öregek, a betegek, szegények, gyermekek, sokgyermekes családok, a bebörtönzöttek, szegény sorsú, vidékről jött tanulók, vasúti munkások voltak legfőképpen szeretetének tárgyai. Ismerte és látogatta híveit, osztozott örömükben és nehézségeikben. Alig volt család, amelyet nem ismert, alig volt gyermek, akinek a szemébe nem nézett. A betegek közül senki nem halt meg szentségek nélkül és a házastársak között nem volt elválás, oly buzgó volt a lelki szolgálatban. Mint mondja, ,,szenvedélyesen akarta a jót". Mindenkinek jót akart, mindenki lelki javát a szívén viselte és ha valakit megbántott, az ebből a nagy jó-

akarásból volt. Minden iskolaévben 35 szegény sorsú gimnazistáról gondoskodott, fizette a tandíjukat és kiadásaikat, ellenőrizte tanulmányi előmenetelüket.

29. *Lelkipásztori buzgalom.* Lelkes lelkipásztor volt. Hogy azokat, akiket rábízott az Úr, összegyűjtse és megőrizze, az egyetlen legszentebb áldozatot értük és velük megújítsa, az evangéliumot hirdesse nekik, a szentségekben részesítse őket, áhítatukat növelje, életüket megszentelje és elszakíthatatlanul Krisztushoz kapcsolja őket, a plébános Mindszenty 9 új templomot, 9 ideiglenes misézőhelyet, 7 plébánialakot, 11 ideiglenes plébánialakot és egy 35 ágyas aggmenházat épített. Hogy a szülőket segítse gyermekeik nevelésében, hogy a gyermekek, az ifjak katolikus nevelésben részesüljenek, hitüket jól megismerjék, gyakorolják, Krisztust megszeressék és életüket neki adják, a plébános Mindszenty 12 új iskolát épített. Az iskolákban az alapos vallásoktatás emelte nemcsak a vallásos életet, hanem az általános műveltséget is. Hogy a vallás eszméi a hívek egész életét átjárják és alakítsák, egyesületeket szervezett. Férfiaknak, nőknek, iparosoknak, kereskedőknek, munkás és iparos ifjúságnak, középiskolásoknak és gyermekeknek is megvolt az egyesülete és annak a programja. ,,Szervezőképessége bámulatos volt'', mondja Vecsey Lajos, aki egykori káplánja volt.

30. *Pap munkatársai.* Egyedül nem tudta volna a nagy munkát végezni. Paptestvérei segítettek neki, akiknek számát 5-ről 12-re növelte plébánossága idején. Tekintélyét és akaratát tudta érvényesíteni. Örült papjai buzgóságának, elismerte szorgalmukat. Ha hibát, mulasztást vett észre, azt azonnal korrigálta. Káplánjai a zalaegerszegi plébániát tréfásan ,,második szemináriumnak'' hívták.

31. *Világiak apostolkodása.* A plébános Mindszenty híveit beszervezte a munkába. ,,Házapostoloknak'' hívta világi segítőit. Ezek szervezték a lelkigyakorlatokat, toborozták a hallgatókat a teológiai és

kulturális előadásokra. A ,,házapostolokon'' keresztül érte el, hogy minden beteghez azonnal papot hívtak és minden erkölcsi és testi nyomor a tudomására jutott. A ,,házapostolokon'' keresztül történt, hogy egyházközségében az országos arányt messze meghaladó számban hallgattak szentmisét vasárnap és járultak a szentségekhez. A hitélet virágzott. A plébános Mindszenty sürgette a vasárnapi szentáldozást, a havi szentgyónást, az elsőpéntek megtartását, a szentséglátogatást, a Mária-ájtatosságokat. Ápolta és szépítette a népi szokásokat, pl. búcsújárásokat.

32. *Az ige hirdetője.* A prédikációra nagy gondot fordított. Vasárnap az eucharisztikus kenyérrel és az ige kenyerével is kell a jó papnak a híveit táplálnia. A vasárnapi szentbeszédet a szentmise részének tekintette és ezért ,,elengedhetetlennek'' tartotta. Ha röviden is, de a vasárnapi szentmisén és a parancsolt ünnepeken prédikálni kell, mert ,,a hit hallomásból van''. A hitet tanítani kell, a hitet el kell vetni az emberek lelkében, mondogatta.

Homília, az evangéliumnak és a szentírási olvasmányoknak a megmagyarázása és alkalmazása volt az ideálja, de a körülmények miatt gyakran ,,alkalmi szentbeszédet'' kellett mondania. Azt szokta mondani, ,,a templom mindig az igazság hirdetésének a helye volt és az is marad''. Szavai szívéből jöttek. Nyomatékosan, lassan, gesztikulálva beszélt. Arra törekedett, hogy a hívek a beszédet megértsék és megtartsák.

33. *„Újságíró lelkipásztor."* Mindszenty tudatosan ,,korszerű lelkipásztor'' akart lenni. A korszerű lelkipásztorkodásban nagy szerepe van a sajtónak. Az ő idejében lett közmondás, ,,ha Szent Pál ma élne, újságíró lenne''.

Napilapot alapított tehát és újságíró lett. Az újság révén mindennap minden családhoz bekopogtatott, mindenkihez szólt, kézen fogta híveit és vezette őket. Az újságban Krisztus fényét küldte nekik. A he-

lyi, nemzeti és nemzetközi eseményeket és kérdéseket Krisztus tanításával világította meg. Az újság volt a jó pásztor hangja. Egy lap szerkesztése óriási munka és nagy gazdasági teher. Mindszenty mindkét nehézséget csodálatosan bírta — a munkát is és a költségeket is. Bár a napilapban a politika rendszeresen tárgyalva volt, Mindszenty nem lett politikus. ,,Belső fény, isteni kegyelem irányította, hogy ne legyen politikus", mondja Maróthy-Meizler Károly, aki közvetlen munkatársa volt. Tudta, hogy a politika sűrűjében fenevad ólálkodik, éppen azért kötelességének tartotta a felvilágosítást. Azt vallotta, hogy ,,a lelkipásztortól jövő egyértelmű eligazítással meg lehet akadályozni a vallásellenes mozgalmak hatalomra jutását". A semleges álláspontot a lelkipásztor gyengeségének és elégtelenségének tekintette.

34. *Írói munkássága.* Az újság, annak írása, szerkesztése, kiadása bizonyítja, hogy írói hajlama volt. Gimnazista korában kísértve érezte magát, hogy újságíró legyen. Sokat olvasott, gyűjtött, jegyzetelt, írt. Cikkeket írt az újságba és könyveket is írt. Rendszerint éjjel írt és olvasott, nemcsak a csend és a nyugalom miatt, hanem azért is, mert rossz alvó volt.

„Az édesanya" című könyve életműve. Diákkori pályázatából kezdődött, szemináriumi tanulmányain keresztül fejlődött, lelkipásztori tapasztalataiból bővült és két kötetben jelent meg 1940-ben. A vaskos első kötet a földi édesanyáról, a vékonyabb második kötet pedig a mennyei édesanyáról szól. Ezt a kötetet angolra és németre is lefordították. A kétkötetes könyv mindenekelőtt tanúságtétel a Szűzanya iránt való mélységes szeretetéről, amely nélkül nincs életszentség. A könyv írása közben alakult ki benne a ,,szellemi anyaság" fogalma, ami szerinte a női nemnek juttatott kegyelem és ami a nőt oda irányítja, ahol az életet — legyen az természetes vagy természetfölötti élet — segíteni, védeni, ápolni kell.

„Az édesanyá"-val párhuzamosan, egy évtize-

den át dolgozott Padányi Bíró Márton püspök életrajzán. A hatalmas, 500 oldalas monográfia tudományos igénnyel készült és 1934-ben jelent meg „*Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora*" címen. Bogyay Tamás történész szerint a könyv ,,kulcs a bíboros történelmi magatartásához". Mindszenty azt mondja, míg a könyvön dolgozott, ,,akaratlanul is sok új gondolata támadt".

Legnagyobb, valóban történelmi és világirodalmi jelentőségű munkája az „*Emlékirataim*". A könyv önéletrajz, küzdelmeinek és szenvedéseinek leírása. Írását Budapesten az amerikai követségen kezdte el és száműzetésben fejezte be. VI. Pál pápa megdöbbenve olvasta a könyv német kéziratát. A kommunisták mindent elkövettek, hogy a könyv ne jelenhessék meg. A pápa aggódott, hogy a könyv publikálása miatt ,,a rendszer megbosszulja magát a magyar Egyházon". Mindszenty azonban ,,emberi jogának és püspöki kötelességének" tekintette a könyv kiadását. A könyvben csak a tényeket adja elő, minden kihívás és polemizálás nélkül.

A „*Napi jegyzetek*" posztumusz könyve, amely naplószerűen, töredékes feljegyzésekből áll 1956-tól 1971-ig. A jegyzeteket Csonka Emil rendezte sajtó alá 1979-ben. Hosszú bevezetőjében azt mondja, a naplószerű töredékek bizonyítják, hogy ,,Mindszenty intenzíven, a szó szoros értelmében papi lélek és felelősségteljes egyházfő volt". A töredékes feljegyzésekből lehet érezni a nagy lelki fájdalmat, amit Mindszenty a menedékhelyen szenvedett.

1946-ban „*Igazság és szeretet*" címen a ,,Katolikus Főiskolák Baráti Körének kiadásában" Mindszenty beszédeiből egy kötet jelent meg. A nagyméretű papírra nyomott könyv 40 beszédet tartalmaz időrendben 1945. október 7-től 1946. szeptember 15-ig. A kötetben nincs se bevezetés, se tartalomjegyzék. A kiadásért Majsai Mór OFM vállalta a felelősséget. A benyomás az, hogy a kötet ,,földalatti kiadás".

„*Esztergom, a prímások városa*" című könyvet Bíró Béla állította össze Mindszenty jegyzeteiből 1973-ban, Svájcban. A kis könyv minden lapja tanúskodik, milyen jól ismerte a történelmet és mily nagyon szerette Esztergomot.

„*Hirdettem az igét*" Mindszenty beszédeinek és körleveleinek a gyűjteménye, amelyet Msgr. Közi Horváth József rendezett sajtó alá. A könyvhöz írt szép tanulmányában bemutatja az igehirdető Mindszentyt.

A „Mindszenty Alapítvány" birtokában ládaszámra vannak a bíboros kéziratai, jegyzetei, gyűjteményei, írásai, levelei, amelyek rendezésre, feldolgozásra, kiadásra várnak.

V. ORDINE EPISCOPATUS INSIGNITUS
(Püspöki renddel kitüntetve)

35. *Lelkipásztor püspök.* A szombathelyi szeminárium előkészítette, hogy jó pásztora legyen Észak-Zalának és a zalai lelkipásztorkodás előkészítette, hogy jó pásztora legyen az egész nemzetnek. „A lelkipásztorkodáson van a hangsúly. . . Akarok jó pásztor lenni" — ez lett a programja. A szombathelyi és a zalaegerszegi előkészítés a Gondviselés rendelkezése volt. Mire Veszprém püspöke és rövidesen utána Esztergom érseke és Magyarország prímása lett, készen volt hivatására. Mint Kovách Aladár mondja: „az első órától tudta, mi a tennivalója; egyetlen töretlen vonalban vette föl az Egyház és a magyarság szolgálatát." A zalaegerszegi egyházközség ott ragyogott előtte. Amit mint püspöknek tennie kellett: kivetíteni az egész magyar hazára és mindenütt valósággá tenni. Megvalósítani mindenütt.

36. *Lelkipásztori program.* A legnehezebb időkben lett püspök. Pusztulás volt mindenütt a hazában és a lelkekben. Mindszenty látta és hitte, hogy a megújulás, az új életre kelés az egyházközségeken

keresztül jön. A haza és az egyes lelkek is az egyházközségekben tudnak megújulni Krisztusnak, egymásnak, önmaguknak. Ez volt a ,,vihar esztendők'' üzenete 1945. szeptember 22-én: ,,Az egyházközségekből indul ki az ébresztés, a küzdelem, a cselekvés az anyagi és lelki pusztulás és pusztítás ellenében.'' ,,Az egyházközségekben jönnek a tudat küszöbe fölé az Egyház nagy érdekei. . . Együtt van itt a hívő nép minden rétege. Hívők, szeressétek az egyházközségi életet. . . Itt Egyházatok, hazátok, családotok, egyéni önmagatok legszebb javát szolgáljátok!'' Rövid, egy és egynegyed évi veszprémi püspöksége idején — amiből egy fél évet a nyilasok börtönében töltött — 34 új egyházközséget alapított.

37. *Püspöksége kronológiája.* Mindszenty József lelkipásztori buzgóságáról és munkájáról tudtak az egyházi és világi vezetők, ezért püspökké való kinevezése nem volt meglepetés. Püspöksége áldozattá való kiteljesedése lett ifjúkori elhatározásának, hogy lelkipásztor lesz.

1944. március 3-án nevezte ki XII. Pius pápa Veszprém püspökének. 1944. március 23-án Serédi Jusztinián bíboros az esztergomi bazilikában püspökké szentelte. 1944. március 29-én, 52. születésnapján, csendben érkezett meg az ősrégi, ,,százszor szent'', de a háború miatt szomorú Veszprémbe. Csak a káptalan fogadta. A nehéz körülmények ellenére is azonnal lelkes, kiterjedt lelkipásztori munkába fogott — új egyházközségeket alapított, iskolákat épített, papjait lelkesítette, látogatta az egyházmegyét. Kilenc hónap múlva a dunántúli püspökök nevében írt memoranduma miatt, amelyben a háború folytatását erkölcstelennek mondta és elítélte, a kormány bebörtönözte. Öt hónap múlva szabadult, amikor az országot az oroszok már elfoglalták.

1945. szeptember 15-én XII. Pius esztergomi érseknek nevezte ki. 1945. október 7-én volt érseki székfoglalása. 1946. február 21-én XII. Pius az Egyház bíborosává kreálta. Amikor a pápa a bíborosi ka-

lapot átadta neki, átölelte és köszöntötte, jövendölt és azt mondta, a 32 újonnan kinevezett bíboros közül ő lesz az első, ,,akinek vállalnia kell a bíbor színnel jelzett vértanúságot''.

Ettől kezdve az élete szakadatlan munka, szenvedés, küzdelem volt ,,Istenért, Egyházért, hazáért''. Egy évezred alatt az esztergomi érsekeknek bőven kijutott a szenvedésből, de egyetlenegyet se ért annyi igazságtalan támadás, ,,annyi célzatosan megszőtt, százszor megcáfolt, de mégis konokul tovább hirdetett valótlanság'', mint őt.

Végül is győzött az ellenség. 1948. december 26-án a kommunisták elfogták, kegyetlenül megkínozták és 1949. február 8-án igazságtalanul életfogytiglani börtönre ítélték. És ezzel véget vetettek Mindszenty József lelkipásztori munkájának a hazában.

Nyolc évi rabság után, ami mint mondja ,,nem volt egyéb, mint várás és vágyódás'', 1956. október 24-én a szabadságharcosok kiszabadították és az egész ország örömére Budára vitték. ,,Milyen jóságos vagy, Uram és Istenem! Nagy a Te Gondviselésed! Mennyi sanyarúságot és bajt mutattál nekem! És hozzám fordulva életre keltettél! A földi élet örvényeiből visszavezettél és megvigasztaltál engem'', imádkozta a zsoltárossal (Zsolt. 70,22—23).

A szabadság csak pár napig tartott. Az oroszok megtámadták az országot és Mindszenty 1956. november 3-án éjjel az amerikai követségre menekült. Külsőleg biztonságban, viszonylagos nyugalomban és kényelemben, de lelkileg aggódásban, szomorúságban, önmagával való vívódásban, a legsötétebb ,,lelki éjszakában'' élt 15 évet az amerikai követségen. Szenvedésének bizonyítéka a *„Napi jegyzetek"*, ami egy sikoly a kilátástalanságba. Egészsége megrokkant. Amennyiben egészségi állapota és nyelvi ismerete engedte, igyekezett lelki szolgálatokat tenni a követség személyzetének.

1971. szeptember 28-án VI. Pál pápa kérésére elhagyta az amerikai követséget, elhagyta hazáját

és Nyugatra ment száműzetésbe. A pápa nagy tisztelettel fogadta és a szinódusra összegyűlt püspököknek így mutatta be: „Itt van közöttünk tisztelendő testvérünk, Mindszenty József kardinális, esztergomi érsek. . . Példaképe ő a hitben gyökerező, megingathatatlan erősségnek és az Egyház iránti önzetlen odaadásnak, amit előbb fáradhatatlan munkásságával és őrködő szeretetével, majd imájával és hosszú szenvedésével mutatott meg."

Száműzetésében Mindszenty Ausztriában, Bécsben, a Pázmáneumban telepedett le, ahol újra éledt mint lelkipásztor. Öregsége, betegsége, szegénysége ellenére bámulatos lelkipásztori munkába kezdett magyarjai között. Három és fél év alatt bejárta a szabad világot, hogy szétszórt honfitársait keresse, tanítsa, vigasztalja. Fény lett abban a sötétségben, ami az emigráció. Közben kiadta emlékiratait. Mindszenty csodálata lett az egész világnak, de nem a kommunistáknak, akiknek gyűlölete iránta nem lohadt, hanem inkább növekedett. Kényszerítették tehát VI. Pált, hogy a bíborost állítsa le. 1974. február 5-én VI. Pál pápa a magyar Egyházért aggódva és annak a javát keresve Mindszenty bíborost elmozdította az esztergomi érseki székből és megfosztotta prímási rangjától. Amikor a bíboros meghalt, 1975. május 6-án VI. Pál pápa fénynek nevezte, amely az Egyház életét bevilágította.

38. *Életszentsége.* Püspök korában még öntudatosabban törekedett az erényre, mint bármikor életében. A sopronkőhidai fogházban nem fogadott el semmi kivételezést. Úgy szenvedett, éhezett és nélkülözött, mint papjai és kispapjai, akiket vele együtt börtönöztek be. Mint püspök, az államtól nem fogadott el fizetést, hogy függetlenségét és szabadságát megőrizze. Háztartása a lehető legegyszerűbb volt. Hetenként kétszer kenyéren és vízen böjtölt. Télen fűtetlen szobában dolgozott. Csupasz padlón aludt. A szeretetben fáradhatalan volt. Koldult, kért, könyörgött, hogy az éhezőkön, betegeken, gyermeke-

ken segíthessen. A szeretettől áttüzesedett. Papjait és híveit is karitászra sürgette. Amit kapott és amit magától megvont, azt a szegényeknek adta.

39. ***Életszentsége kinyilvánul.*** Erényeit, életszentségét az emberek észrevették. Börtöntársai csodálták. A börtönben közvetlen közelről ismerték meg. ,,Tökéletessége, szent élete, jóságos szíve és lelke, részvéte, rendíthetetlen bátorsága és elvhűsége mindennap új fényben ragyogott előttünk'', írja Dr. Máhig János, fogolytársa. Mint esztergomi érsek, az egész ország főpapja és lelkivezetője lett. A nemzet szeme előtt élt és mindenki tanúja lett hitének, ami erősítette, szeretetének, ami vezette, reményének, ami eltöltötte. Az egész ország tudta, mi megy körülötte és csodálta türelmét, alázatosságát, hazafiságát, áhítatát, állhatatosságát, bátorságát, egyszerűségét, szelídségét. Az egész nemzet tudta, mennyit szenved, hallotta az ellene hozott vádakat, a hazugságokat. Mindenki tudta, hogy igazságtalanul üldözik. És köztudottá lett: Mindszenty bíboros szent vértanú. Mindenki, még ellenségei is érezték, hogy vele volt az Isten és az Istenről tett tanúságot nemcsak szavával, hanem egész életével.

40. *Kitárul szíve a szenvedők felé.* Mint az apostolnak, Mindszentynek a lelkipásztor püspöknek, kitárult a szíve és átölelte az egész országot. ,,Kehely-Magyarország'' földjének minden lakóját testvérének tekintette, mondja Msgr. Közi Horváth József. Szíve repesett a szenvedőkön és védőjük, oltalmazójuk lett. ,,A nép nem mondhatja el fájdalmát, nem tárhatja fel sebeit. Az Egyház kötelessége híveit védeni, ha ezt esetleg félre is értik'', mondotta.

Nagyon fájlalta a hadifoglyok sorsát. Körlevelet írt érdekükben. Elrendelte, hogy minden hónapban egy vasárnapi szentmise legyen a szabadulásukért és egy másik vasárnapi szentmise legyen hálaadás hazatértükért.

Fájó szívvel látogatta a politikai foglyokat a gyűjtőtáborokban, vigasztalta őket és ,,Istenre és a

történelmi felelősségre'' hivatkozva könyörgött az illetékeseknél, hogy ,,csökkentsék szenvedésüket''. A Felső-Magyarországról kiutasított és elhurcolt magyarokért levelet küldött egyházi és politikai vezetőkhöz és kész volt, hogy személyesen menjen Prágába az érdekükben. Az Isten ítélőszéke elé idézte a magyar kormányt, amely nem törődött velük. Tiltakozott a német ajkúak kitelepítése ellen, körlevelet írt és elítélte, hogy kollektív felelősség alapján deportálják őket. Kereszténynek és zsidónak védte az emberi jogait, elítélte az igazságtalan eljárásokat, a kegyetlenkedést, az üldözést és oltalmába vette az üldözötteket.

41. *Mindenkinek mindene.* A lelkipásztor Mindszenty kinyúlt minden társadalmi csoport és közösség felé. Beszélt a munkásokhoz, az orvosokhoz, az egyetemi ifjúsághoz, felkereste a másvallásúakat, szervezte a szülőket, megáldotta a gyárosok gépeit és az iparosok szerszámait, dicsérte a föld- és szőlőműveseket. Az ifjúságot a Mária Kongregáció szellemével akarta eltölteni. A gyermekek számára védte a katolikus iskolát és a kötelező vallásoktatást. A politika se volt távol tőle, amint a választásokra kiadott körlevele mutatja. Saját egyházmegyéjében látogatta az egyházközségeket, de kötelességének érezte, hogy más egyházmegyékben is megjelenjen és szóljon a szívekhez. Idegenben járva felkereste és vigasztalta a menekült, emigrált, kitelepített magyarokat.

42. *Papok, szerzetesek, édesanyák.* Mindszentynek különösen három csoport volt közel a szívéhez: a papok, a szerzetesek és az édesanyák. Hogy paptestvéreit mennyire szerette és értékelte, mennyire a szívén viselte sorsukat, arra tanúság a hozzájuk írt búcsúlevele. A papokat ,,világító fáklyáknak'' mondta. A gimnáziumban szerzetes paptanárok nevelték és egész életében hálás volt nekik. A premontrei atyákban látta meg, hogy ,,a szerzetestanár az iskolákért, valamint mások gyermekeiért a maga életét tisztán,

szegényen, engedelmesen, hősiesen áldozatul hozta". Plébánossága idején csodálta a kedves nővéreket, akik gondozzák, ápolják, nevelik azokat, „akik Jézuséi". Az édesanyákban a saját édesanyját és a legszentebb Szűzet látta és köszöntötte. Beszélt a „szellemi anyaságról", ami alatt a női nemnek adott külön kegyelmet értette, „amely oda irányítja a nőt, ahol az élet gyenge, védelemre szorul, ahol az élet szükségben van és segíteni kell". Meg volt győződve, hogy a „szellemi édesanyák" és a test szerinti tiszta családi életben élő édesanyák a haza megmentői.

43. „*Ambrusi jellem.*" Teológus korában Mindszentynek Prohászka Ottokár, a székesfehérvári püspök volt az ideálja, de Mindszentynek, a püspöknek, Szent Ambrus lett az eszményképe. Ez nem jelentette, hogy Prohászkát többé nem értékelte. A körülmények tették és történelemismerete vezette, hogy Szent Ambrus legyen a példaképe. A nyugati Egyházban Szent Ambrus az, akiben testet öltött a püspöki eszmény. Ő a mérték, akivel egy püspököt összevetnek, hogy értékét, jelentőségét, lelki nagyságát megállapítsák. Szent Ambrus nagysága és jelentősége az, hogy ő volt az első, aki az Egyház és az állam viszonyát tárgyalta és az Egyház jogait az állam túlkapásai ellen védte. Ő fektette le a princípiumokat az Egyház és az állam viszonyához. Szent Ambrus, a püspök, Istentől rendelt védője volt az Egyház jogainak és az erkölcsi rendnek. „Egy püspökben — mondotta — semmi se olyan utálatos Isten előtt és semmi se olyan megvetendő az emberek előtt, mint ha nem védi az Egyház jogait és az erkölcsi rendet."

Rogács Ferenc volt, aki Mindszentyt „ambrusi jellemnek" mondta. Az állítással hármat mondott: 1. Mindszenty, mint püspök, hasonló Szent Ambrushoz; 2. Mindszenty is eszményi püspök, mint Szent Ambrus; 3. Mindszenty ideálja Szent Ambrus. Papp Kálmán püspökké szentelésekor Sopronban, 1946. június 16-án „Szent Ambrus példája nyomán" mondta

el, milyen az ideális püspök, milyen püspökök kellenek ,,forrongó korszakunkban'' és elismerte, hogy ,,Szent Ambrus eszméi alakították főpásztori magatartását''.

44. *Patrióta.* Szent Ambrus patrióta volt, aki nagyon szerette hazáját és ,,kötelességének érezte, hogy hazája boldogsága fölött is tőle telhetően őrködjék''. Ambrus hangoztatta, hogy a keresztény erkölcs a haza ereje és megmentője. Mindszenty is patrióta volt. A ,,nemzet szolgálattevőjének'' tekintette magát és hangsúlyozta, hogy a keresztény erkölcsök tudják talpra állítani az elesett hazát. De mindenekelőtt az Egyház függetlenségét védő és az erkölcsi rend fölött őrködő Ambrus püspök volt Mindszenty eszményképe, mert ,,forrongó korunkban a helytállás a fontos''. Szent Ambrus ideálját ő így foglalta össze: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért.''

45. *Erkölcstanító.* Szószéken és írásban Szent Ambrus erkölcstanító volt, aki az erények gyakorlására és a bűnök elkerülésére oktatott. Mindszenty is szóban és írásban erkölcstanító volt. Kategórikus imperatívusza volt, hogy ,,határozott kiállással és a lelkipásztortól jövő egyértelmű eligazítással meg lehet akadályozni az erkölcstelen és erkölcsöt romboló mozgalmakat''. Szóban és írásban hirdette az örök, természetes és természetfölötti igazságokat és az emberi jogokat. Mint Szent Ambrus, ő is élte a püspöki hivatást, amint a püspökszentelés kifejezi: ,,Ne mondd az árnyékot fénynek, se a fényt árnyéknak; sem jónak a rosszat, sem a jót rossznak. Az idő az Isten kezében van és az idő az Igazság szövetségese.''

46. *Körlevelek.* Bár nem a hívők összességéhez, hanem a kormányhoz van intézve, a memorandumot, amit a Dunántúl püspökeinek a nevében írt 1944. október 31-én, joggal a körlevelek kezdetének tekinthetjük, mert a memorandumban magát és püspöktársait erkölcstanítóknak ,,a törvényhozás Istentől rendelt tényezőinek'' mondja, akiknek kötelessé-

gük kijelenteni, hogy ,,a felmerült élet-halál kérdés nem politikai, hanem erkölcsi és a kormánynak nincs joga a nemzetet feláldozni".

Szoros értelemben vett körleveleinek zsengéjét 1945. május 24-én, a püspöki kar nevében írta a háború pusztításairól. Az írás könnyekig megható. A püspököket ,,az Isten törvényei hivatott őreinek" nevezi. ,,A háború nem igazolja a bűnt — írja — és nem függeszti fel Isten parancsainak érvényét." ,,Az erkölcsi törvények a háború idején is kötelezik és kötelezik az államot is."

A körlevelet a többi körlevelek sűrű egymásutánja követi, amelyekben a saját nevében vagy püspöktársai nevében mint erkölcstanító beszél: tiltakozás a magyarországi németek kitelepítése ellen; útmutatás a politikai választásokra; felhívás a nemzeti engesztelésre; buzdítás az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlására; a katolikus nevelés érdemeinek kimutatása; a keresztény család hivatása; amnesztia kérés a politikai foglyoknak; tiltakozás a felvidéki magyarok deportálása és kiűzetése ellen; az imádság és engesztelés erőiről; Boldogasszony évének bejelentése; a kötelező hitoktatás érdemeiről; az Egyház joga a neveléshez; tiltakozás a katolikus iskolák államosítása ellen; a szerzetesek búcsúja a katolikus iskoláktól; újévi pásztorlevél. Utolsó körlevelét 1948. november 18-án írta és abban ünnepélyesen, megrendítően kijelenti, hogy erkölcstanító: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért!"

Mint a dunántúli memorandumot, a ,,haladó katolikusokhoz" írt nyílt levelét is a körlevelekhez csatolhatjuk. A nyílt levelet 1948. december 8-án írta és ezzel az erkölcstanító Mindszenty a hazában elhallgatott. Erőszakkal elnémították az ellenségei, akik minden körlevelére felhördültek, tiltakoztak ellenük és dühösen visszautasították őket.

47. ,,*Hatalmas szóban.*" A körlevelek közlésével párhuzamosan járta az országot, prédikált a székesegyházakban, kegyhelyeken, plébániai templomok-

ban, előadásokat tartott, gyűléseken elnökölt és mint a körlevelekben, védte az erkölcsi rendet. A szentek bátorságával, a kiválasztottaknak adott külön kegyelemmel, egyéni nagy felkészültséggel tett mindent. Ha az Isten nem lett volna vele különös módon, nem tudta volna megtenni, amit tett. Ne feledjük, hogy püspökségének aktív ideje mindössze három és fél év volt.

48. *Az engesztelési mozgalom.* Mindszenty, a lelkipásztor püspök két nagy mozgalmat indított el a nemzeti engesztelés mozgalmát és Boldogasszony évét. A két mozgalom egymásba folyt a nemzeti engesztelés mozgalma átvezetett Boldogasszony évébe és terjedelemben, eredményben, hatásban oly lelki életi megmozdulás lett, ,,amelyhez hasonlót nem látott a magyar föld''. Mindkettőnek egy volt a célja: ,,bűnbánó, vezeklő, megtisztult népet formáljon'' és így mentse meg a hazát. A szentek, a jók, az erényesek önként vállalt áldozatukkal mentsék meg az eltévelyedetteket. Az engesztelési mozgalomnak nemzeti eszményképet adott Árpád-házi Szent Margit személyében. 1946-ban az engesztelést részletes gyakorlatok megjelölésével nagyböjti programmá tette. Hangsúlyozta, hogy minden engesztelés értéke Jézustól van. ,,Éppen azért a legnagyobb vezeklés is csak akkor érték, ha Jézus keresztjével egyesítjük.'' Rettegve a közelgő béketárgyalásoktól és látva a kommunisták előretörését, 1947-re az engesztelést újra nemzeti programmá tette, mert mint mondotta ,,tűztenger kell az egész magyar földön imából, hitből, engesztelésből''.

49. *Boldogasszony éve.* Már az engesztelési mozgalomban emlegette, hogy ,,a Szűzanya hathatós engesztelő'' és ajánlotta, hogy az engesztelés a társaságában történjék. Az Egyházért és a hazáért aggódó Mindszentynek, az egykori lelkes kongreganistának mindinkább meggyőződésévé vált, hogy az országot a Szűzanya oltalmába ajánlja, a nemzetet a

Boldogságos Szűzhöz vezesse és buzgó, nyilvános tisztelettel hathatós segítségét kiesdje. A nemzethalál réme felmerült előtte és a Szent Szűzhöz folyamodott.

Boldogasszony évét 1947. augusztus 15-én nyitotta meg Esztergomban. ,,Szűz Mária népe nem veszhet el!'' Ez volt az üzenet egybekapcsolva az engeszteléssel. Boldogasszony évéhez hasonló esemény még nem volt a magyar Egyház történetében, talán még az egész Egyház történetében sem. ,,Az ország jelentősebb központi helyein és a Mária-kegyhelyeken végighordoztuk a Mária-tisztelet fehér lobogóját és százezres tömegekben milliók álltak alája. A kibontott vallási és nemzeti lobogó, mint valami mágnes, a szenvedő magyar szíveknek az Egyházhoz és a hazához való hűségét hozta napfényre'', mondotta Boldogasszony évéről. A Mária-év statisztikája bámulatos volt: a Mária-ünnepségeken és a kegyhelyeken 3 801 000 hívő jelent meg. A körmeneteken 2 256 000 hívő vett részt. A záró triduumon 3 218 024 szentáldozás volt! Valójában ,,tűztenger'' volt hitből, áhítatból, engesztelésből magyar földön. De mintha a Szűzanya visszahúzódott volna a bíborostól és a magyar néptől. . . Mire Boldogasszony éve véget ért, Mindszenty börtönben volt és a kommunizmus véres tengerárja árasztotta el a hazát, Szűz Mária országát.

VI. STEPHANUS DIACONUS ET CARDINALIS MINDSZENTY
(Szent István diakónus és Mindszenty bíboros)

50. Mindszenty bíboros érseksége titokzatosan össze van kapcsolva Szent Istvánnal, a kereszténység első vértanújával.

1. 1945. szeptember 15-én Pápán, Szent István első vértanú tiszteletére szentelt templomban tudta meg, hogy XII. Pius Esztergom érsekének nevezte ki.

Azonnal Szent Istvánt példaképnek állította a híveknek.

2. Mint bíboros, római tituláris templomának a ,,Santo Stefano Rotondo''-t, az első szent vértanú tiszteletére épített ősrégi kerek templomot kérte, amely a magyarok nemzeti temploma az Örök Városban.

3. Az apostoloktól kiválasztott hét diakónus közül István lett az *első* vértanú. XII. Pius, mikor Mindszentynek átadta a bíborosi kalapot és üdvözölte, azt mondta: ,,A 32 (újonnan kreált bíboros) közül te leszel az *első*, akinek vállalnod kell a bíbor színnel jelzett vértanúságot.''

4. István ellenségei, amikor beszédét hallották, ,,ordítozni kezdtek, befogták fülüket s egy akarattal rárontottak, kivonszolták a városból és megkövezték'' (Ap. Csel 7,57). Mindszenty beszédeit se tudták ellenségei elviselni. Ordítoztak, tüntettek, szervezkedtek ellene. Végül is rárohantak. Este, Esztergomban betörtek a prímási palotába, lefogták, egy hatalmas lefüggönyözött autóba tuszkolták és Esztergomból elrobogtak vele Budapestre, az Andrássy út 60-ba.

5. Mindszenty bíborost Szent István első vértanú ünnepén, 1948. december 26-án este fél kilenckor vitték el a kommunisták Esztergomból.

6. Fogsága első napján Mindszenty bíboros ,,Szent István diakónus vértanúságáról és Szent János apostol életéről'' elmélkedett és hozzájuk imádkozott.

7. Szent István vértanúsága után ,,nagy üldözés tört ki a jeruzsálemi Egyház ellen. Az apostolok kivételével mindnyájan szétszéledtek Judea és Szamária környékén'' (Ap. Csel 8,1). Mindszenty bíboros bebörtönzése után nagy üldözés tört ki a magyar Egyház ellen. Aki csak tehette, menekült a szerencsétlen hazából.

8. Szent István ,,hittel és Szentlélekkel'' (Ap. Csel. 6,6), ,,kegyelemmel és erővel eltelt'' (Ap. Csel

6,8) férfi volt, aki ,,asztalnál szolgált'' és szóval tanúságot tett Krisztus mellett. Mindszenty is a szeretet és a hit embere volt, aki úgy viselkedett, ,,ahogyan Szent István szerpap iskolájában tanulta'' olvassuk emlékirataiban.

9. Szent István, az első vértanú életével és mártíromságával megdicsőítette Jeruzsálemet. Mindszenty József, a bíboros életével és szenvedésével megdicsőítette ,,Pannonia Sacrá''-t, Magyarországot.

10. Istvánt istenfélő emberek eltemették és nagyon megsiratták. Mindszenty bíboros halálában újra találkozott Szent István vértanúval. Bécsben, a szent vértanú tiszteletére épített templomban feküdt koporsója. A fenséges dómban istenfélő emberek tízezrei siratták, gyászolták és vértanúnak mondták.

VII. VIR DOLORUM
(Fájdalmak férfia)

51. *„Megverik a pásztort...''* Amikor Mindszenty bíborost a kirakatper után életfogytiglani börtönre ítélték a kommunisták, XII. Pius összehívta a bíborosokat és tiltakozott az elítélés ellen. ,,Az egész pernek az volt a célja — mondotta a pápa a bíborosoknak —, hogy megrendítsék Magyarországon az Egyházat, remélve, hogy amint a Szentírás mondja, megverem a pásztort és szétszéledjenek a nyáj juhai.'' A kommunizmus célja az volt, hogy Magyarországot szekularizálja, a nemzetet materialista-ateista társadalommá teszi, keresztény és történelmi öntudatától megfosztja, az Egyházat a nyilvános életből kizárja és a vallást jelentéktelen, szinte nevetséges magánüggyé teszi. A kommunisták az egész keresztény múltat fel akarták számolni. Mivel Mindszenty, mint az ország prímása képviselte a nemzetet, a történelmet, a nemzeti tradíciókat; mint főpap képviselte a vallást és az erkölcsöt; mint bíboros ő képviselte

Rómát és a pápát; és mivel Mindszenty bátran, bölcsen, nagy felkészültséggel viselkedett, a kommunisták az orosz megszállók hatalmát maguk mögött érezve gyűlöletüket, bosszújukat, kegyetlenségüket elsősorban ráirányították, hogy céljukat megvalósítsák. Őt törték össze, őt semmisítették meg, őt ,,nyírták ki'', ,,hogy a bolsevizmus teljességét'' megvalósítsák Magyarországon. De Mindszenty egy tapodtat se engedett. Állt, mint a kőszikla. Éppen azért, mint az Írás mondja, ,,erőszakos utálattal végeztek vele és kitépték az élők földjéről'' (Iz. 52,8). A bíboros kínoztatása alatt úgy érezte, rajta keresztül vonul be ,,a bolsevizmus teljessége Magyarországra''.

52. *Szenvedése kronológiája.* 1948. december 26-án este fél kilenckor tartóztatták le Esztergomban és Budapestre vitték az Andrássy út 60. szám alá. Kihallgatását azonnal elkezdték, ami alatt kínozták, botozták, rugdosták, mezítelenre vetkőztették, majd bohócruhába bújtatták, csúfolták és kinevették, letegezték, késsel a kezükben a szobában körbekergették, az alvástól megfosztották, kábítószerekkel egyéniségét megtörték. Vádolták hazaárulással, a köztársaság ellen való szervezkedéssel, kémkedéssel, valutaüzérkedéssel.

1949. február 3-án kezdődött a ,,kirakatper'', amelyen a kommunisták egy testben-lélekben összetört, egyéniségében megváltozott, bizonytalan embert állítottak a világ elé. Mint XII. Pius mondta, ,,nem lehetett ráismerni a természetében és magatartásában kivételesen erélyes emberre''. Ahogyan Mindszenty a kirakatperen megjelent — megint XII. Piust idézve — ,,az vád volt az őt vádlókkal szemben.''

1949. február 8-án életfogytiglan tartó börtönre ítélték.

1956. október 30-án a szabadságharcosok kiszabadították és diadalmasan Budapestre vitték. 1956. november 3-án az orosz csapatok elől az amerikai követségre menekült, ahol 15 évig élt aggodalom,

szomorúság, magányosság, reménytelenség nagy sötétségében.

1971. szeptember 28-án a Vatikán, az amerikai és a kommunista kormány megegyezése alapján VI. Pál pápa kimondott kérésére magára vette ,,életének talán legnehezebb keresztjét, hogy hazáját elhagyva száműzetésben folytassa engesztelését Egyházáért és népéért''.

1974. február 5-e volt élete legszomorúbb napja: VI. Pál pápa a kommunista kormány nyomására elmozdította az esztergomi érseki székből és megfosztotta prímási méltóságától.

53. *Szenvedésének módja.* Mindszenty bíboros szenvedése meglepően hasonló Jézus szenvedéséhez. Az evangéliumok alapján Jézus szenvedésének mozzanatai a következők: 1. támadások, 2. üldözés, 3. elfogatás, 4. elhagyattatás, 5. kínoztatás, 6. ítélet és annak végrehajtása.

1. Támadások. Mint Jézus, Mindszenty is ,,hatalmas volt szóban''. Mint Jézust, őt is követte a nép és hitt neki. Mint Jézus szemére vetette a farizeusoknak, főpapoknak, írástudóknak és a véneknek tetteiket, Mindszenty is szemére vetette a kommunistáknak gonosz cselekedeteiket. Következésképp, mint a farizeusok, főpapok, írástudók és a vének támadták Jézust, a kommunisták is támadták Mindszentyt. Támadták sajtóban, rádióban, gyűléseken, tüntetéseken.

2. Üldözés. Jézus ellenségeinek Lázár feltámasztása adta az indítást, hogy elfogják és megöljék. A kommunistákat Boldogasszony évének sikere indította, hogy Mindszentyt ,,kinyírják'' és eltegyék láb alól. Mint Jézus ellenségei, Mindszenty ellenségei is ,,politikai síkon'' okoskodtak: ha Jézust nem teszik el láb alól, jönnek a rómaiak; ha Mindszenty marad, jönnek az amerikaiak. A farizeusok, a főpapok, az írástudók, vének és a nép, amelyet félrevezettek, azt állították, vallásuk érdeke, hogy Jézust keresztre feszítsék. Kétszínű kommunisták és mind-

azok, akiket félrevezettek és megvesztegettek, azt hirdették, az ,,Egyház és a vallás érdeke'', hogy Mindszentyt eltávolítsák. Mindkét esetben az üldözőket elvakította a gyűlölet. Jézus is és Mindszenty is állították ártatlanságukat. ,,Nyíltan beszéltem. . . titokban nem szóltam semmit'', mondotta az Üdvözítő. Mindszenty pedig megírta az esztergomi káptalannak: ,,Nem vettem részt semmiféle összeesküvésben. Nem mondok le érseki tisztemről. Nincs vallanivalóm és semmit se írok alá. Ha mégis megtenném, az csak az emberi test gyöngeségének következménye, és ezt előre semmisnek nyilvánítom.''

3. Az elfogatás. Jézust és Mindszentyt is éjjel, egy nagy ünnep idején tartóztatták le: Jézust húsvétkor, Mindszentyt karácsonykor. A szolgák és a katonák, akik elfogták Jézust, csak felszerelésben és fegyverzetben különböztek a titkosrendőröktől, akik Mindszentyre törtek. Lélekben a pribékek azonosak.

4. Az elhagyatás. Mikor Jézust elfogták, tanítványai elhagyták és elmenekültek. Mindszentyt is elhagyták püspöktársai. 1949. január 9-én a magyar püspökök körlevelet adtak ki, amelyben egy szóval sem említik Mindszentyt, nem állnak ki mellette, egy védő szót nem mondanak érdekében, nem tiltakoznak letartóztatása ellen, nem ítélik el, hogy megkínozták, nem követelik szabadon bocsátását és nem kérik a híveket, hogy imádkozzanak érte. A kommunista sajtó azt mondta, a körlevéllel a püspökök kifejezték ,,érdektelenségüket'' a bíborossal szemben és sorsát rábízták ,,a magas kormány bölcsességére''. A magyar püspökök azóta is hallgatnak Mindszentyről.

5. A kínzások. Jézust a katonák elvitték a főpap házába, Mindszentyt pedig az ávósok elvitték Budapestre az Andrássy út 60-ba. Jézust a katonák szembe köpdösték, ököllel verték, arcul ütötték, megfosztották ruháitól, megostorozták, gúnyruhába öltöztették. Mindszentyt a rendőrök lemeztelenítették, rugdosták, gumibottal verték, késsel fenyegetve körbe-

kergették, csúfolták, gyalázták, bohócruhába bújtatták.

6. Az ítélet és annak végrehajtása. Pilátus, miután gúnyosan bemutatta a népnek, Jézust keresztre halálra ítélte. Mindszentyt háromnapos kirakatper után a népbíróság életfogytiglani börtönre ítélte. Mindkettőn az ítéletet azonnal végrehajtották.

54. *Az életszentség teljessége.* Szent Pál mondja, hogy az Isten saját Fiát nem kímélte, hanem áldozatul adta üdvösségünkért (Róm. 8,32). Úgy látjuk, az Isten Mindszenty bíborost se kímélte, hanem áldozatul adta magyar népéért. Szenvedésében Jézushoz való hasonlósága a végső pecsét Mindszenty bíboros életszentségén és kiválasztottságán. Ennél többet, szebbet, nagyobbat, szentebbet nem mondhatunk róla!

VIII. IN EXILIO
(Száműzetésben)

55. *Száműzetése.* 1971. szeptember 28-án Mindszenty bíboros magára vette élete legnagyobb keresztjét — a száműzetést. Meg kellett válnia népétől és hazájától. VI. Pál kérésére 15 év után elhagyta menedékhelyét, az amerikai követséget. Kiment a Szabadság térre, megáldotta népét és hazáját és könnyes szemmel, szótlanul Nyugatra ment. Ő volt a legismertebb, a leghíresebb magyar: az Egyház bíborosa, Esztergom érseke, Magyarország prímása volt. De ő volt a legszomorúbb magyar is: a száműzött főpap, megkínzott, megalázott, bebörtönzött bíboros. Olyan volt, mint Ura és Istene, aki ,,szolgai alakot öltött, kiüresítette önmagát, megalázódott és engedelmeskedett'' (Fil. 2,5—7). Mindszenty szegényen, kifosztottan, megalázottan, öregen, betegen, papucsban ment száműzetésbe.

56. *Az újraéledt lelkipásztor.* Ha ellenségei tudták volna, hogy mit fog tenni külföldön, inkább Eszter-

gomba küldték volna vissza érseknek! A beteg, idős, meggyötört, a világtól elzárt lelkipásztor egy csapásra életre támadt és olyan lelkipásztori munkába kezdett, amelyhez hasonló nincs az Egyház történetében. Hármas célt tűzött maga elé és mind a hármat megvalósította. 1. Mint magyar prímás, főpapja és lelkiatyja lett az emigrációba kényszerült magyaroknak. 2. Emlékiratainak a kiadásával figyelmeztette a szabad világot, hogy mi a kommunizmus és mit művelnek a kommunisták. 3. Szószólója, védője lett Magyarországnak mindenütt, ahol megfordult.

57. *Tevékenységei az emigrációban.* Csaknem 80 esztendős volt, amikor Nyugatra érkezett. Nem vonult nyugalomba, hanem bejárta Európát, Amerikát, Kanadát, Közép-Amerikát, Dél-Afrikát, Ausztráliát, Új-Zélandot. Mindenütt magyarjait kereste, hogy megvigasztalja őket, megerősítse őket hitükben és magyarságukban. Mindenkit átölelt, minden magyart testvérének tekintett. Őt is mindegyik a magáénak tudta. Nem volt előtte különbség magyar és magyar között. Misézett nekik, mindnek Krisztust prédikálta és a Szűzanyát dicsérte. Magyar népét arra kérte, hogy egymást szeressék és ne feledjék a szomorú hazát.

A lelkipásztor Mindszenty mindenhova elment, ahová hívták. Semmi nem esett nehezére. Amit külföldi tartózkodásának három és fél éve alatt tett, ahhoz hasonlót még nem tett se püspök, se bíboros. Magyarjai rajongva vették körül, de köréje gyűltek az idegenek is. Mindenki látni, hallani — és ha lehetséges volt —, érinteni akarta. Sokan hozták betegeiket, hogy áldja meg őket és tegye rájuk a kezét, mint egykor Jézus tette. Mikor dicsérték, azt mondta: „Az Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok." Önmagáról, szenvedéseiről, megaláztatásáról soha nem beszélt. Akik hallották és látták, szentet tudtak benne és hirdetni kezdték, hogy Mindszenty József szent — szent magyar, szent főpap, szent lelkipásztor.

58. *Az utolsó nagy megpróbáltatás.* Csoda lett volna, ha az Isten nem küldött volna egy újabb keresztet Mindszentynek! Küldött neki olyant, amit nem tudunk megérteni, csak elfogadni és az Istent imádni érte. VI. Pál pápa őszintén szerette és tisztelte Mindszentyt. Olyan fénynek mondta, amely bevilágította a századot. Értékelte életét, munkáját, szenvedését és mégis, az Isten kifürkészhetetlen akaratából ennek a jóságos, szelíd, tiszta szándékú pápának kellett az utolsó nagy keresztet a száműzetésbe került Mindszentynek a vállára tennie. A pápa szinte eldobta és megtagadta, amikor az esztergomi érsekségtől és a prímásságtól megfosztotta. A pápa tette elkerülhető lett volna, ha Mindszenty önként lemond jogairól. A pápa kérte is erre és a Vatikánban mindenki biztosra vette, hogy a pápa kérését teljesíti. De Mindszenty nem tudott lemondani. Az az ember, aki Rómát ,,lelke édesanyjának'' hívta, és aki azt mondta, hogy ,,a pápa lábánál nyugszik meg hívő és vergődő magyar lelkünk'', nem tudta a pápa kérését teljesíteni. A lemondással megtagadta volna önmagát. Így történt, hogy pontosan kirakatperének 25. évfordulóján, 1974. február 5-én, VI. Pál pápa a magyar egyházért aggódva ,,feláldozta'' Mindszentyt, megfosztotta érseki székétől és prímási méltóságától. A pápa is és a bíboros is nagyon szomorú volt. Akiket az Isten szeret, azokat megpróbálja.

IX. VIR VIRTUTIBUS ILLUSTRIS
(Erényekkel ékes férfiú)

59. *A hit fogalma.* Hit nélkül lehetetlen tetszeni az Istennek. Az igaz ember a hitéből él. Az életszentség elengedhetetlen eleme a hit. A szentekben az Egyház ősi, azaz a legtökéletesebb hitet keresi. Az Istennek hiszünk, az Ő szavát fogadjuk el, azt hisszük, amit Ő kinyilatkoztatott. Ábrahám hitt az Istennek és ebből lett a megigazulása. Hite tette szentté és minden hívők atyjává és példaképévé.

A hit kegyelem, ingyen adománya az Istennek, amelyet a Szentlélek ajándékai — értelem, bölcsesség, tudás, tanács, erősség, jámborság és az Úr félelme — kísérnek és elárasztják az értelmet és az akaratot egyaránt.

60. *Mindszenty hite.* Mindszenty a hit embere volt. Kegyelem, a Szentlélek ajándékai és személyi tulajdonságai képesítették, hogy a hit hirdetője, az erkölcs tanítója, az Egyház jogainak védője, népének lelki vezetője legyen. Hite meghatározta egész életét. Hite döntötte el hivatását. Hite volt tetteinek indítéka. Mindent, amit mondunk és állítunk róla, visszavezethetjük hitére. A Krisztusba vetett hit volt élete vezércsillaga. A hitéből élt, a hitének élt, a hite szerint élt. A hit volt élete lényege. A hitében volt öröme, boldogsága, ereje, szerzett erényeinek forrása. Pl. a börtönben mondott hosszú szentmiséi, imái, a magával hordott szentostya mind hitének jelei. Hitében nincs kétely, nincs határozatlanság. Hite teljes volt: hitte a kinyilatkoztatott igazságokat, amint azokat az Egyház elénk adja. A hitért önmagát feláldozta — vértanúsághoz hasonló szenvedéssel szenvedett érte. A hit volt a kincs, amit övéinek vitt és fájlalta, hogy voltak, akik nem hittek.

A hit, amit az apostoloktól kaptunk és amiben Szent Péter utódai által megerősít bennünket, a hit, ami nem engedi, hogy a világhoz hasonuljunk, képesítette Mindszenty bíborost, hogy a kommunizmusnak, annak nyílt és álcázott törekvéseinek határozottan, minden ingadozás nélkül azonnal ellenálljon. Hite fény volt, amiben látott és járt. Hite nélkül nem lehetett volna az, aki volt és nem tehette volna azt, amit tett.

Mielőtt bebörtönözték, összefoglalta hitét: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért. . .'' És mielőtt meghalt, utolsó körlevelében végrendeletként hagyta: ,,Hűség az Úr Istenhez, Krisztushoz, Nagyasszonyunkhoz, az Egyházhoz, a magyar hazához.'' Mindszenty bíboros hite hősi volt. Őszintén mondhatjuk,

hogy nagy, rendkívüli volt a hitben. Ragyogott a hitben.

61. *A remény fogalma.* Hisszük, hogy a történelmet, a körülöttünk és velünk történő eseményeket a gondviselő Isten irányítja és ezért reméljük, hogy a nehézségek és a látszat ellenére is minden a javunkra van és üdvösségünkhöz vezet.

Remény nélkül lehetetlen üldözést, igazságtalanságot, nagy megpróbáltatásokat elviselni. A reményből van az erő, hogy az Istenért, országáért és igazságáért szenvedjünk, életünket feláldozzuk. Vértanúság lehetetlen remény nélkül. A remény a kezesség, hogy szenvedés, áldozat, helytállás, kitartás nem hiábavalók.

A remény isteni erény. Az Istenben remélünk, Ő az, aki megerősít, megsegít és végül is megkoronáz az elviselt szenvedésért. Reményünk forrása és példaképe Krisztus, aki szenvedésével üdvösségünk szerzője lett és a feltámadásban megdicsőült.

62. *Mindszenty reménye.* Mindszenty püspöksége küzdelem, szenvedés, megpróbáltatás volt. Háborút vesztett, kétségbeesett, megszállott népnek volt a lelki vezére, üldözött, megvetett, kifosztott Egyháznak volt a főpapja. Az országban az istentelenek uralkodtak. Ha nem lett volna meg benne a remény természetfölötti erénye, a küzdelmet, az ellenállást nem bírta volna. Történelemismerete erősítette meg benne a meggyőződést, hogy minden látszat ellenére a történelmet a gondviselő Isten irányítja és mi magunk sokat tehetünk, hogy a megpróbáltatásokat javunkra, előnyünkre fordítsuk. Árpádházi Szent Margitot ezért állította az ország elé példaképnek, ezért sürgette az engesztelést és ezért vezette be Boldogasszony évét. Remélte a természetfölötti beavatkozást, várta a helyzet megváltozását.

„Mi Isten ujját látjuk a történelmi eseményekben — mondotta —, és ezért minden vész és vihar közepette nem szűnünk meg remélni. Sőt most kérünk benneteket arra, hogy mint őseink tették, töret-

len bizalommal helyezzük sorsunkat Isten kezébe a Szűzanya által. Ezért lesz az 1947/48 Boldogasszony éve."

63. *Remény és helytállás.* A remény erénye képesítette, hogy küzdelmében a ,,helytállás példája" fontos lett számára. ,,A megalkuvás, a kompromisszum helyett az egyetemes Egyház és az egész kereszténység érdekében a tanúságtételt választottuk és a jövőre nézve meg kellett elégednünk a reménynyel, hogy azt, amit nem adtunk föl és csak erőszakkal vehetnek el tőlünk, később, az idők kedvezőbbre fordulásával az Egyház visszanyerheti."

A remény páratlan fénnyel ragyog a papokhoz írt búcsúlevelében. A levelet letartóztatása előtt írta és azt küldi benne papjainak, ami a lelkét eltölti — a reményt. ,,Csak az történhetik velünk, amit az Úr megenged. . . Egyházunk szabadságáért, szenvedő népünk és ifjúságunk megőrzéséért, a több békéért, tehát magasabb érdekekért történik mindez", írja nekik. Figyelmezteti őket, hogy a világ elveheti tőlük ,,ezt vagy amazt", de nem Krisztust és a beléje vetett hitet. ,,Nem lehetünk tehát olyanok és nem viselkedhetünk úgy, mint akiknek nincs reményük és hitük." Krisztusban, ,,vele, benne, általa tüzet lehelő oroszlánokká nevelődhetünk". Példának idézi Aranyszájú Szent János reményét, amikor száműzetésbe küldték. Mondja, hogy az evangélium és a magyar történelem sok példát ad a reményre. Kéri őket, hogy legyen bizalmuk a Nagyasszonyban, az apostolokkal együtt örüljenek, hogy Krisztusért szenvedhetnek és állandóan ragyogjon előttük Krisztus, az örök élet reménye: ,,Bízzatok, én meggyőztem a világot."

64. *„Devictus vincit."* A remény példaképe és forrása, a legyőzött és mégis győző Krisztus megmagyarázhatatlan módon, érzékelhetően a szenvedő bíborossal van. Letartóztatása előtt egy ismeretlen valaki egy töviskoszorús Krisztus-képet küldött neki. ,,Devictus vincit — legyőzetve győz", volt írva a kis

szentképre. A szentkép vele volt legnehezebb óráiban. Mindenhová, a ruhája alatt, keblére szorítva vitte magával. A szentkép erősítette a reményben: ha ő le is győzetett, az Isten győzelemre viszi azt, amiért ő szenvedett.

Szinte természetes volt, hogy a kis szentképtől, az ábrázolásból átment a valóságba és a Legszentebbet, a kenyér színe alatt jelenlévő Krisztust tartotta magánál. Vitte magával a sétáira, imádta az íróasztalán, sőt még az ágyban is magánál tartotta. Elcsüggedhetett volna, amikor vele volt Ura, Istene? ,,Hogyan lenne nekem jogom panaszkodnom? — kérdezte a börtönben. — Ezt még egyedül, önmagamban sem tehetem!'' Panasza a reményben való megfogyatkozás jele lett volna. Nemcsak hogy nem fogyatkozott meg a reményben, hanem reménye örömmé változott és a zsoltárossal imádkozta: ,,Örvendek a napokért, amelyeken megaláztál, az évekért, amelyekben annyi rosszat láttunk'' (Zsolt. 80, 15).

Mindszenty bíboros azért volt nagy a szenvedésben, mert erős volt a reményben. Amit az apostol mond, valóság volt az ő esetében: ,,A remény nem csal meg, mert a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe Isten szeretete'' (Róm. 5,5). A remény a hitből a szeretetbe átvezető erény. Összekötő híd a hit és a szeretet között.

65. *Mindszenty Krisztus-szeretete.* Ha Mindszenty bíboros szeretetét le akarjuk írni, újból el kellene mondanunk mindazt, amit már elmondtunk, mert minden tettét a szeretet természetfeletti erénye formálta. A szeretet volt rajtuk az anyajegy. Ha mégis összefoglalót akarunk, hogy bizonyítsuk nagyságát a szeretetben, használhatjuk azt, amit ő mondott: ,,Megtettem mindent, amit az Egyház a pap vállára rak: Isten igéjét hirdettem, bemutattam a szentmiseáldozatot, kiszolgáltattam a szentségeket.'' Ha a vértanúságtól eltekintünk, ami mindent magában foglal és felülmúl, e három cselekmény az Isten-szeretet

legmagasabb aktusa. Ezt a hármat kérte a feltámadt Üdvözítő Pétertől Tibériás tavánál, amikor szeretetét kérte. Ezekkel bizonyítja a pap testvéreinek, hogy Krisztus végtelenül szereti őket és kéri, hogy erre a szeretetre szeretettel válaszoljanak.

Krisztus, aki szeret bennünket és akit mi szeretünk, ,,a századok változásai között az egyetlen állandóság'', mondta a bíboros a központi szeminárium növendékeinek és tanárainak. ,,Nélküle nincs papi élet, de nincs áldozat, szeretet, emberhez méltó élet a földön. Érte van a tegnap, a ma és a holnap.'' Szükséges tehát, hogy az Övé legyen szívünk, lelkünk, értelmünk, egész életünk; kell, hogy Őt szeressük minden erőnkkel, mindenkor és mindenek fölött.

66. *Mindszenty felebarát-szeretete.* Ami a felebarát-szeretetét illeti, erre is ő ad összefoglalást: ,,alig van család, amelyet nem ismertem, alig van gyermek, akinek a szemébe ne tekintettem volna, és alig van családi kereszt, amit nem igyekeztem volna enyhíteni. . . A pap beletartozik minden családba'', és a hívek alkotják a pap családját. ,,Szenvedélyesen akarta hívei testi-lelki javát'', olvassuk emlékirataiban.

Közvetlenül a háború után kért, koldult, könyörgött, hogy a nyomort enyhítse. Alig iktatták be Esztergom érsekének és prímásnak, sietett Budapestre és ,,kiállt a nagyvilág és a civilizált népek és nemzetek színe elé ínséges tarisznyájával és az élet tenger égtájai felé küldte az SOS-jeleket: Mentsétek meg a pusztuló magyar életeket!''

A testi nyomor alig enyhült, amikor megjelent magyar földön a szegényeknek egy új, eleddig ismeretlen fajtája a személyes szabadságuktól megfosztottak, a némaságra ítéltek, a megfélemlítettek és általában azok, akik ,,az ország alkotmányos sáncaiból'' ki voltak zárva. Ezek szenvedése nagyon fájt neki és természetes volt, hogy pártjukat fogta.

67. *A szeretet áldozat.* Hamarosan ezek között az új szegények között találta magát. Üldözték, támadták, gúnyolták. Közvetlenül letartóztatása előtt egy újabb összefoglalót adott a szeretetről, ami vezette: ,,Állok Istenért, Egyházért, hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám a nagyvilágon legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos.'' Isten- és felebarát-szeretete átcsapott a szenvedésbe, az áldozatba. Nagyobb szeretete senkinek nincs, mint aki magát embertestvéreiért feláldozza. Krisztust követve a szeretet útját járta és mint Krisztus, ő is ,,jó illatú áldozat lett övéiért'' (Ef. 5,1). Követte a parancsot: ,,Úgy szeressétek egymást, mint én szeretlek titeket.'' Az engesztelési mozgalomban a prófétával mondta: Krisztust miattunk sebesítették meg, a mi békességünkért fenyítették meg. Halálra adta magát, hogy mi megigazuljunk. ,,Krisztus a fej és a szeretetnek, ami a főben van, a tagokban is meg kell lennie.'' Ha úgy szeretünk, mint ő, mi is áldozattá válunk. Mindszenty úgy szeretett, mint Krisztus és áldozat lett. Övéiért, népéért, nemzetéért törték össze. Mint Krisztust, őt is az Úr áldozatul elfogadta. Esztergomi érsek, magyar főpap még úgy nem szenvedett, mint ő. ,,Annyi álcázatosan megszőtt, százszor megcáfolt, de konokul tovább hirdetett valótlanság egyetlenegy magyar prímás körül nem tajtékzott, mint körülöttem.'' Aztán jött az elfogatás, kínzás, kirakatper, ítélet, börtön és száműzetés. ,,Én pedig szívesen áldozok és értetek áldozat leszek, hogy Krisztusnak megmentselek benneteket'' (Fil. 2,17).

68. *Szeretettel körülvéve.* Mivel szeretett és szeretetből lett áldozat, körülvette a szeretet. ,,Miközben a sötét cella foglyaként elmélkedem, jól tudom, hogy mindenütt imádkoznak most értem. Imádkozik értem XII. Pius pápa, imádkozik az angol, az eszkimó, a francia, a néger, a majáli katolikus éppúgy, mint a dél-amerikai vagy az osztrák. Részem van az ő szentmiseáldozatukban. A világ minden részéből imáik

sugara elérkezik hozzám, áttöri a börtön falait, megérinti lelkemet.''

69. *Szentmise, mint szeretet.* Az erényből — legyen az természetes vagy természetfölötti — ,,habitus'', szokás, megszokottság lesz. Természetünkké válik és nem gondolunk rá, amikor tesszük. Rendkívüli alkalmak, nagy események, megpróbáltatások, szokatlan körülmények kellenek, hogy az erény mint friss erő, élmény, tudatos valóság merüljön föl bennünk.

A börtönben Mindszenty, mint ember, meg volt semmisítve; mint pap, meg volt alázva. Darócba öltözve, piszkos, sötét cellába volt zárva. De megengedik neki a misézést és íme, a börtöncellát elárasztja a szeretet. Napirendje központja lesz a szentmise, amely két-három óra hosszat is eltart. Értelme előtt megnyílnak a szent szövegek és eltöltik mély, boldogító gondolatokkal. Elmélkedik és könyörög. Kitágul a szíve és elsőnek imádkozik a szenvedő, megpróbált magyar Egyházáért. Imádkozik a pápa, a bíborosok, a püspökök szándékára és aztán könyörög a betegekért, szüleiért, családjáért, papjaiért és kispapjaiért, fogolytársaiért és az őrökért. A szeretet megélénkíti fantáziáját és a bebörtönzött ember előtt nincs fal, nincs rács, nincs szakadék, se távolság, hogy ölelje azokat, akik Krisztusái és csatlakozzanak hozzájuk. Minden vasárnap ,,szentmisére ment''. Énekelve, imádkozva ment szentmisére. ,,A zsoltár gondolatával és dallamával elindulok a sok-sok hívővel misére — írja emlékirataiban. — A mindszentiekkel, jákfaiakkal, szombathelyiekkel, zalaegerszegiekkel, veszprémiekkel, Esztergommal s a főváros hívőivel.'' A börtönben miséző bíboros képzelete olyan lesz, mint hömpölygő folyam, amelybe folyók, patakok, csermelyek ömlenek és amint folyik, városokat, falvakat érint. ,,Együtt mentünk Pozsonnyal, a Csallóközzel, Vágmentével, Kassával, Munkáccsal, Kolozsvárral, a székelyekkel, Szabadkával, Csáktornyával, Kismartonnal, Németújvárral. . .'' Képzeletben elhagyja a kontinenst, keresi az Amerikába

emigrált magyarokat és utána átöleli az öt világrészt ,,minden színű híveivel''. Amint képzeletben megy misére, örül az ,,istenházaknak'', a román és gót katedrálisoknak, a barokk templomoknak, a kis kápolnáknak, imasátraknak. Mindegyik az isteni szeretet otthona, hely, ahol Krisztus adja önmagát övéinek. ,,Szent lakodba jött néped. . .''

De a képzeletet felváltja a valóság. Börtönben van. Darócruha van rajta és nem arany kazula. Nem istenházakban pontifikál, hanem piszkos, sötét cellában egy kis ,,telefonasztalkánál'' misézik. Egyedül van. Senki sincs vele. A realitásba visszaesett bíboros szentmiséjét egyesíti a világ minden részében felajánlott szentmisékkel. ,,Áldozati tányérkája nő, terebélyesedik az öt világrészre, megrakva minden nyomasztó és elképzelhető igénnyel.'' ,,*Vinculum caritatis*, szeretet köteléke a mi áldozatunk'', írja emlékirataiban. A börtönben, fájdalomnak, gyötrelemnek, nyomorúságnak helyén Krisztus örök szeretetét csodálatos szentmiséivel megújította és sokakra kiárasztotta. Még anyagi jót is tett velük, mert a stipendiumot az esztergomi kispapoknak adta. Valóban nagy, óriás volt a szeretetben.

70. *Ellenségszeretet.* ,,Szeressétek ellenségeiteket, imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek mennyei Atyátok fiai'', oktatja Jézus tanítványait a hegyi beszédben (Mt. 5,46). Az ellenség szeretete csak egy fokkal van alatta a felebaráti szeretet csúcspontjának, az áldozatnak, ,,melynél nagyobb szeretete senkinek nincs''. Valójában az áldozattá teljesült felebaráti szeretet csak az ellenségszeretet által érhető el. Ez a hozzá vezető út. Mindszenty bíboros felebarát-szeretete nem teljesülhetett volna áldozattá, ha ellenségeit nem szerette volna. Az ellenségszeretet hiánya miatt nem lett volna ,,a mennyei Atya fia''. Az Istennek nem lett volna tetsző se élete, se munkája, se szenvedése. Ha ellenségeit nem szerette volna, nem lenne szent.

Bizonyos értelemben nehezebb éllenségeinket

szeretni, mint életünket embertársainkért áldozni, mert míg az áldozatban értelmünk, akaratunk, érzéseink mintegy megsemmisülnek, az ellenségszeretetben az értelem, akarat, érzések erősen ágaskodnak és tiltakoznak. Mielőtt áldozattá leszünk a szeretetben, rendszerint értelmünket, akaratunkat és érzelmi világunkat fel kell áldoznunk ellenségünk szeretetében. Akik gyűlölnek, üldöznek, megfosztanak szabadságunktól, javainktól és talán életünktől is, azokat testvéreinknek valljuk és vesszük; akiknek szeretnénk ellenállni és minden erőnkkel visszaütni, azoknak megbocsájtunk és a mennyei Atya szeretetébe ajánljuk őket, imádkozunk értük.

Mindszenty bíboros már letartóztatása előtt imádkozott ellenségeiért: ,,Nem vádolom vádlóimat — mondotta utolsó üzenetében. — Ha a helyzetet időnként megvilágítani kényszerülök, az csak nemzetem feltörő fájdalma, kicsorduló könnye, megrázó igazsága. Imádkozom az igazság és a szeretet világáért. Azoknak, akik Mesterem szava szerint nem tudják, mit cselekszenek, szívből megbocsátok.''

Persze nem volt könnyű neki ellenségeit szeretni. Ez a szeretet a fegyelmezett, kegyelemtől megerősített akarat tette volt. Az értelem, érzések erősen ellentmondtak neki. Közte és kínzói között ,,irtózatos szakadék tátongott'', jegyzi meg emlékiratában. ,,Leküzdhetetlen, borzongó, taszító érzés'' volt a szívében velük szemben. ,,Lelki roncsoknak'' jellemezte őket. ,,Amikor csak tehette, elnézett a fejük fölött'', nem akarta az arcukat látni. De hosszú, bensőséges, meditatív szentmiséi alatt a börtönőröket, akik miséit zavarták, tiszteletlenkedtek vele és sétái alatt még az imát is tiltották neki, ,,áldozati tányérkájára tette. . .'' Imádkozott értük, Krisztusnak ajánlotta őket azokkal együtt, akik nagyon közel voltak a szívéhez.

Mindszenty erkölcsi erényei

Mindszenty bíboros erkölcsi erényeit Szent Ambrus egyházatya tanítása alapján foglaljuk össze.

1. Bölcsesség. Szent Ambrus szerint a papban az a bölcsesség erénye, hogy ismeri a fönséges Istent, amint magát kinyilatkoztatja, ismeri Krisztust és az evangéliumát. Mindszenty bíboros soha nem szűnt meg a teológiát, a Szentírást, a történelmet és a szentek életét tanulmányozni, hogy ismerje az Atyát és akit küldött, Jézus Krisztust. Azt vallotta, hogy ,,minden egyénnek, minden nép minden egyes nemzedékének újra és újra meg kell küzdenie a hitéért úgy, mint Jákobnak az Isten angyalával. Nem szabad elereszteni az alkalmakat, a lehetőségeket még halálos fáradság miatt se mindaddig, míg az Isten meg nem áld bennünket.

2. Igazságosság. A pap igazságossága — mondja Szent Ambrus —, hogy szolgálja a hívő nép örök üdvösségét. Ez volt Mindszenty életcélja — szolgálni népét, előmozdítani örök üdvösségét. Ezért nem akart más lenni, mint lelkipásztor. Amikor a börtönben kihallgatták és kérdezték, mi a foglalkozása, így válaszolt: ,,Esztergomi érsek, Magyarország prímása vagyok. . . Katolikus pap vagyok. Mint káplán működtem Felsőpatyon, ahol a háború alatt igyekeztem szolgálni az egyszerű népet. Utána hittanár lettem Zalaegerszegen és később pedig plébános. Akkor is mindig latba vetettem befolyásomat a magyar **népért. Annak érdekeit szolgáltam. Sem mint veszprémi püspök, sem mint esztergomi érsek és bíboros** nem szakadtam el tőle. Lelkiismeretem szerint soha nem vétettem ellene.''

3. Erősség. Szent Ambrus szerint a papban az erősség erénye azt jelenti, hogy Krisztus táborát, az Egyházat és a rábízott lelkeket megvédje és megőrizze. ,,Az emberi alapjogok, azok védelme, népünk gyötrelme nem napi politika — mondotta Mindszenty. Az Egyház köteles híveit védeni, ha ezt esetleg

félre is értik." „Állok Istenért, Egyházért, hazáért, ezt rója rám a nagyvilágban legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos."

4. Mértékletesség. Szent Ambrus azt mondja, a papnak példának kell lennie életével, beszédével, tetteivel. Ebben van a pap mértékletessége. Mindszenty bíboros egyéni élete oly kifogástalan volt, hogy ellenségei se tudtak semmit felhozni ellene. Egyszerű volt ételben, italban, ruházatban, lakásban. Tiszta volt viselkedésben, szorgalmas volt a munkában. Anyagiakat nem halmozott. A kommunista kormánytól fizetést nem fogadott el. Amit az emigrációban kapott, abból alapítványt csinált papnevelésre, szegény templomok renoválására, szükségben lévő papok segítésére, szegény sorsú tanulók támogatására. „Világító oszlopok legyünk — írta búcsúlevelében a papoknak. — Tőlünk telhetően, főként életünkkel, magatartásunkkal munkálkodjunk Krisztus Király országáért, amely az igazság és a kegyelem világa. Az odavezető úton nem felejtjük el Tertullián szavait: Bizonyos vádlók vádja nekünk dicsőség. Egyházunk szabadságáért, szenvedő népünk és ifjúságunk megőrzéséért, a több békéért, tehát lelki, magasabb érdekekért történik minden és nem azért, amit egyesek ránk fognak."

72. *Emberi jó tulajdonságok.* Az isteni és az erkölcsi erényeken kívül Mindszenty bíborosban sok emberi jó tulajdonság volt, amiket köznyelven „erényeknek" mondhatunk. Jó tulajdonságai kiváló emberré tették. Jó tulajdonságai különösen kitűntek a munkájában. Szorgalmas volt, folytonosan dolgozott, sokat éjjelezett. Könyveit rendszerint éjjel írta. Szerette és bírta a munkát. Amit tett, abban pontos, fegyelmezett és lelkiismeretes volt. A lelkes, jól végzett munkát megkövetelte munkatársaitól, azt elismerte és dicsérte. Volt benne időérzék. Idejét nem pocsékolta hiábavaló dolgokra. Tétlennek senki sem látta. Céltudatosan tett mindent. Szinte rabja volt a

kötelességteljesítésnek. Szerette a rendet és rendszeresen végzett mindent.

Szervezőképesség volt benne, amire bizonyíték a zalaegerszegi egyházközség szervezettsége, gyakorlati érzéke volt és éles ítélőképessége. Nyitott volt az új dolgok felé, pl. a vatikáni zsinat liturgikus határozatait örömmel vette és értékelte, különösen a nemzeti nyelv használatát. Volt benne eredetiség és amit tett és ahogyan tette, az meglepően eredeti volt, pl. a Mária-év, az engesztelési mozgalom programja, paraliturgikus intézkedések. Modern volt az eszközök használatában és munkatársai megválasztásában, pl. a sajtó és a házapostolok megszervezése. Érdekelték az események, a személyek, az új törekvések. Bár gondolkozásában konzervatív volt, nem volt a világtól elzárkózva.

Élvezte a humort és a jó társaságot. Szeretett paptársai között lenni. Megfontolt volt beszédében és méltóságos magatartásában, de leereszkedő, mosolygó volt a kicsikhez és az egyszerűekhez. Soha nem volt szertelen. Szerény volt és önmagáról nemigen beszélt. Elveihez hű volt és azokból nem engedett. Olyan ember volt, akire lehetett számítani és előre lehetett tudni, mi az álláspontja és mit fog tenni.

Emberi jó tulajdonságai miatt tisztelték, szerették hívei, munkatársai, ismerősei és egyházi elöljárói.

73. *Voltak-e Mindszenty bíborosnak hibái?* Az ellenségei szerint nemcsak hogy hibái voltak, hanem olyan bűnös, annyira gonosz volt, hogy megérdemelte az ítéletet, az életfogytiglan börtönt, sőt, méltó volt a halálra! A kommunisták szerint hazaáruló volt, valutaüzér, összeesküvő és hazug főpap, aki félrevezette a népet, annak a java ellen dolgozott és vétkeit bíbor palástja alá rejtette. Szerintük makacs, konok, megátalkodott, hajlíthatatlan klerikus volt, aki visszaélt hatalmával és püspöki tekintélyével. A múltban élt és nem volt hajlandó tudomásul venni,

hogy megváltoztak az idők. Szerintük beképzelt, begyöpösödött fejű, mártír-komplexumban szenvedő valaki volt, akinek diplomáciához nem volt érzéke, mindent fehér-feketében látott, kompromisszumra, egyezkedésre, párbeszédre képtelen volt. A kommunisták szerint Mindszenty bíboros nem történelmi egyéniség és nem szent, hanem egyszerűen egy megvetendő, szomorú figura, gyermeke és jelképe annak a szerencsétlen társadalomnak és gondolkozásnak, ami — mint ők mondják — elmúlt mindörökre.

Ez a ,,bűnös, gonosz'' Mindszenty soha nem létezett. Ezt a Mindszenty-képet a kommunisták kreálták dühükben és gyűlöletükben, mert a bíboros minden erejével és képességével ellenállt törekvésüknek, hogy a hazát szovjet mintára átalakítsák, materialista társadalommá tegyék, múltjától és kereszténységétől megfosszák, a Nyugattól elszakítsák és az önmagából kiforgatott országban a vallást jelentéktelen magánüggyé tegyék.

Mindszenty tudta, mit gondolnak és mondanak róla a kommunisták, és Tertulliánt idézve válaszolt: ,,Bizonyos vádlók vádja nekünk dicsőség!''

Az igazság az, hogy halandó ember nincs bűn nélkül. Az életszentség nem azonos az abszolút bűntelenséggel. Abszolút bűntelenség, tökéletesség, jóság az Isten tulajdonságai. Hitünk szerint bűn nélkül volt az Istenanya Mária, és aki tőle született, az Isten Fia, Jézus Krisztus. Minden más ember bűnös. De bűn és bűn között különbség van. Van bűn, amely mint Szent János apostol tanítja, ,,egyenlő a halállal'' (1. Jn. 5,16), mert tudatos elfordulás az Istentől. És van bűn, amely emberi természetünk szomorú velejárója — erkölcsi gyengeség, hiba, talán bocsánatos bűn. Amint mondja az Írás, ,,ha azt mondjuk, nincs bűnünk, magunkat megcsaljuk és az igazságnak ellene mondunk'' (1. Jn. 1,8).

Egyesek, különösen a papok, Mindszentyt vádolták türelmetlenséggel, tapintatlansággal, túlzott

szigorúsággal, önkényességgel. Vádolták azzal, hogy mindent magához mért és azt akarta, hogy minden szerinte legyen. És ha nem úgy volt, megneheztelt, ingerült lett, haragudott, keményen kifejezte nemtetszését és hidegen helyreigazított. Úgy látszik, másokat könnyen megbántott, ha akaratlanul is, fájdalmat okozott.

Itt lehet megemlíteni a ,,visszautasítások sorozatát'' is, amely jellemzője életének. Annyira egyenes lelkű, független, önálló akart lenni, hogy a felajánlott kegyet, a feléje mutatott kedvességet, a jóakaratot, a kitüntetést mintha minden értékelés, hála és köszönet nélkül utasította volna vissza és a hozzá intézett kérést pedig mintha minden kiértékelés, átgondolás és sajnálkozás nélkül hárította volna el. Szinte azt a benyomást teszi, hogy büszke volt és gőgös.

De Mindszenty bíboros nem volt se büszke, se gőgös. Nem volt hálátlan se és nem volt önkényeskedő se paptársaival. Kemény, határozott, az volt. Az emlékirataiban beszél problémájáról. Azt mondja, mindig Jézus útján igyekezett járni és mindig mindenben ,,szenvedélyesen akarta a jót''. Ha hibázott, ,,ha valakit megbántott, azt a jónak szenvedélyes akarata idézte elő''. A hibát, a túlzást igyekezett jóvátenni. ,,Akik az Istent keresik, azoknál a hiba is jóra fordul.'' A hiba jóra fordult, a gyarlóságot felváltotta a könnyes kegyelem a lelkiismeretvizsgálatban, a bocsánatkérésben és a töredelem szentségében, amelyre egész életében nagy gondot fordított. És később, a hibák és a túlzások, mint salak az égő kohóban, elégtek egy emberfeletti munka hevében és egy hosszú szenvedés tüzében, s ami maradt — amit látunk, tapasztalunk és csodálunk —, az egy szent, nagy, erényes élet színaranya.

X. IN AMPLEXU MORTIS ET IN FAMA SANCITATIS
(A halál karjában és az életszentség hírében)

74. *Halála és sírja.* Mindszenty bíboros 1975. május 6-án váratlanul elhunyt Bécsben. Kívánsága szerint Máriacellben, a kegytemplomban temették el. 1975. május 15-én volt a temetése, amelyen ezrek tolongtak. P. Werenfried van Straaten temetési beszédében a ,,történelem óriásának" mondta és azt jövendölte, hogy az Egyház szentjei sorába fogja iktatni. Sírja a Szent László kápolna földjében van. Gyertyák, virágok és más ajándékok díszítik a sírt, amelyet a búcsúsok buzgón látogatnak. Térdelve imádkoznak és kérik a bíboros égi közbenjárását. A sírnál csodák és imameghallgatások történnek. II. János Pál pápa is térdelve imádkozott a bíboros sírjánál. Ha a politikai helyzet megváltozik és újra szabad lesz Magyarország, a bíboros hamvait Esztergomba viszik.

75. *A Mindszenty-név.* Szent Pál mondja, hogy mivel Krisztus megalázta magát és szenvedett, nevet adott neki az Atya, amely fölötte van minden más névnek (Fil. 2, 5;8). A névben, ,,Jézus", benne van hitünk, reményünk, örömünk, benne van minden áldás és jó, minden kegyelem és szentség, amit az Atyától kaptunk, benne van a szeretet, amivel az Atya szeret bennünket és amivel mi igyekszünk Őt szeretni. Jézus neve hallatára imádkozunk, hálálkodunk, dicsérünk, térdre hullunk.

Életéért és szenvedéséért Mindszenty József is nevet kapott. A neve fogalom lett. A Mindszenty-név jelenti a keresztény hit és Egyház védelmét; jelenti a Jézus Krisztusba vetett erős hitet és a bensőséges Szűzanya-tiszteletet; jelenti az Egyházhoz való hűséget és az emberi jogok védelmét; jelenti az életszentséget, a vértanúságot, a bátorságot, az istentelenség ellen való küzdelmet; jelenti a keresztény magyarságot, az ideális lelkipásztort és az eszményi

püspököt. A Mindszenty-név jelenti a szent magyart. A Mindszenty-név hallatára keresztények szerte a nagyvilágban meghajtják fejüket és áldják az Istent, a hit ellenségei pedig gyűlölködnek.

76. *Mindszenty-imák.* Mindszenty bíborost halála hallatára papok és hívek szentnek mondták és szentté avatásáért kezdtek imádkozni. Azóta is imádkoznak, hogy az Isten dicsőítse meg jelekkel és csodákkal Önmaga dicsőségére, az Egyház dicséretére és a magyar haza örömére. Az imák mögött ott van a hívő meggyőződés, hogy Mindszenty bíboros az égben, a boldogító Isten látás fényében van és még jobban azonosítja magát népével, mint tette földi életében. Közbenjár értük és minden jószándékú emberért, és imájukat ,,arany csészéjében viszi a Bárány elé'' (Jel. 5,8). Talán jobban, mint bármi más, a Mindszenty-imák a bíboros életszentsége mellett tanúskodnak.

77. *A tanúvallomások.* Mindszenty bíboros életszentség hírében hunyt el és azok, akiknek közvetlen, személyes kapcsolatuk volt vele, életszentségéről hivatalosan, eskü alatt tettek tanúságot. Eleddig 27 ilyen tanúvallomás van. Ezeket a tanúvallomásokat titoktartás köti. A bécsi érsekség szentté avatási irodájában vannak elhelyezve az imameghallgatások a csodás események jelentéseivel együtt, hogy amikor az Úr tervei szerint elérkezik az idő, Rómában, a Szentté Avatások Kongregációja felülvizsgálja, kiértékelje őket és felhasználja Mindszenty bíboros életszentségének megítélésében.

78. *Mindszenty-irodalom.* Közben terjed, nő, terebélyesedik a Mindszenty-irodalom, könyvek, cikkek, tanulmányok, költemények és egyéb írások, amelyek Mindszenty bíborossal foglalkoznak. A Mindszenty-irodalom az emigráns magyarok között kezdődött el, amikor ellenségei bebörtönözték. Ennek az irodalomnak jellegzetessége, hogy az írók nemcsak a bíboros emberi és hazafiúi nagyságáról tanúskodnak, hanem nyíltan vagy burkoltan — *implicite*

vagy *explicite* — szentnek tartják és életszentségét állítják.

PETITIO
(Kérelem)

Mikor Mindszenty bíboros meghalt, boldog emlékű VI. Pál pápa lángnak mondta, amely az Egyházat megvilágította. Mindszenty bíboros azért láng — tiszta, világító, eligazító fény —, mert szent. Életszentségével világít.

Ez a láng a Szentlélektől van. Ezt a lángot Jézus gyújtotta meg és azt akarja, hogy égjen és világítson.

Ennek a *Libellusnak* — a bíboros életszentsége rövid összefoglalásának — célja, hogy alázattal, a legnagyobb tisztelettel, de nagy örömmel és gyermeki bizalommal is ezt a lángot a Szentté Avatások Kongregációja, és azon keresztül a Szentatya elé vigye, akinek, Krisztus rendelkezéséből, egyedül van joga, hogy a lángot hivatalosan, a szentté avatással a gyertyatartóra tegye, hogy az egyetemes Egyházat bevilágítsa a jövőben is.

Ha a kicsinyek ajkával az Úr kinyilatkoztathatja akaratát, azt merjük mondani: a szentek dicsőségével megdicsőítve Mindszenty bíborost példaképnek rendelte az Úr a püspököknek, a papoknak és az egész hívő népnek, bárkik legyenek és bárhol éljenek, hogy a legnagyobb áldozatok árán is ,,álljanak Istenért, Egyházért és hazáért''. Önmaguk szenvedését ne tekintsék, de védjék az Egyház jogait, az emberi jogokat és az erkölcsi rendet.

Magyarország, Pannonia Sacra, ahol ez a fényes, tiszta láng fellobbant és ahonnan az egész Egyházat bevilágította, örvendezni fog és hálálkodni Mindszenty bíboros szentté avatásáért. Mindszenty bíboros, mint szent, mindenekelőtt a magyaroknak lesz példaképe és a magyar Egyháznak dicsősége.

Annak, aki ezeket az artikulusokat írta, ez a meggyőződése. De minden legyen a Szent Egyház ítélete szerint, amelynek mindenkor és minden feltétel nélkül aláveti magát és újból határozottan kijelenti, hogy Mindszenty bíboros életszentségének megítélésében a Szent Egyházat semmi módon nem akarja befolyásolni és az ítéletet megelőzni.

Hoc pro nunc, salvo iure alios exhibere articulos, etc.

Julianus Füzér
ex Ordine Fratrum Minorum

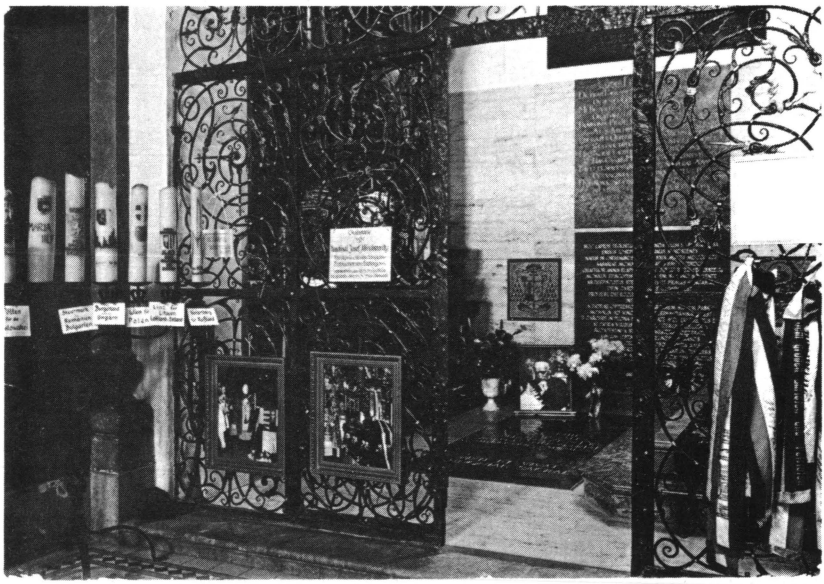

„És dicsőséges lesz az ő sírja. . .”
Mindszenty bíboros sírja a máriacelli kegytemplomban

II. János Pál pápa imádkozik Mindszenty bíboros sírjánál
Máriacell, 1983. szeptember 13.

Mindszenty bíboros
szabadtéri szobra
New Brunswickon (NJ).
Id. Varga Ferenc
alkotása (Delrey Beach, FL)

Mindszenty bíboros szabadtéri szobrának megáldása
New Brunswick, 1976. szeptember 26.

Mindszenty bíboros szobra azon a helyen áll, ahonnan tízezer embernek prédikált 1973. szeptember 30-án

VI.

BETŰRENDES NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

Ábel 268
Ábrahám 269, 282, 413
Ádám György 246
Alamizsna 40, 42
Áldozat 419, 422
Állam 364
Állam és egyház 201, 300, 363, 364, 365, 401
Ambrusi jellem 203, 207, 208, 401
Amerikai Katolikus Magyar Papok egyesülete 346
Amerikai követség 66, 79, 85, 86, 131, 136, 222, 257, 265, 328, 332, 397
Amosz próféta 251, 269
Andocs 114, 117
Antiochia 187
Anyaság 305, 393
Anyaiság 308
Anyanyelv 87, 88, 283, 292, 315
Apor Vilmos püspök 22, 246, 360
Apostolkodás 391
Apostolok 253, 263, 317
Aquinói Szent Tamás 177
Aranyszájú Szent János 14, 57, 70, 71, 176, 177, 186, 237, 263
— beszédei 187
— búcsúbeszéde 189
— ékesszólása 186
— dicsérete 186
— a lelkipásztor 193, 194
— teológiája 193
— vallásossága 187
— és Mindszenty 190
Arkádius császár 188
Assisi 223, 236
Assisi Szent Ferenc 13, 14, 27, 298, 319, 320, 341
— és édesapja 239, 240
— Mária tisztelete 228
— és Mindszenty 213
Átváltoztatás 318, 358
Balogh Flórián 116
Bánáss László püspök 235
Bangha Béla 58
Bánki Lukács érsek 176
Bátorság 43, 70, 85, 139, 196, 249, 251, 252, 295, 423
Baumgartner Károly káplán 378
Bebörtönözöttek 236, 238
Becket Szent Tamás 176, 179
Bécs 194, 225, 258, 315, 331, 338, 398, 428
Békés Gellért 364, 365
Berán József bíboros 290
Bíró Béla 395
Bíró Benedek 327
Bodajk 114, 116, 117, 121
Boer Miklós 25
Bogyay Tamás 394
Boldog Gizella 225
Boldog Özséb 248
Boldogasszony éve 99, 135, 146, 156, 404, 405
— aggodalmai 106
— befejezése 103, 107
— búcsújárások 116, 117, 118
— céljai 100, 101
— gyümölcsei 135, 306, 405
— ellenségei 102, 104, 107
— előkészítése 107
— és engesztelés 150, 404, 405
— és könyve az édesanyáról 111
— és a Mária kongregáció 112
— és történelemszemlélet 128
Bölcsesség 423
Börtön 219, 236, 237, 397, 420
Búcsújárás 115, 116, 117
Búcsújárások története 116
Búcsúszentlászló 114
Buda 80, 127
Budapest 112, 113, 125, 130, 136, 145, 162, 191, 195, 214, 406,

418
Budavári Nagyboldogasszony 56, 114, 115, 116, 125, 226,
Buzgalom 391

Cambridge 181
Canterbury 177, 179, 180, 357
Celanói Tamás 235
Celldömölk 114, 117
Charriere Francois 24
Claudel Paul 318
Cleveland 289
Comona 188
Congdon William 337
Csehimindszent 224, 375, 387, 379, 380
,,Csend útja'' 183, 185
Csepel 64
Cser-Palkovits István 315, 383
Csíksomlyó 114
Csodák 349, 428
Csongrád 121
Csonka Emil 26, 28, 66, 394

Dachau 312
Dániel próféta 237
Dante 168, 177, 349
Darócruha 183
Dávid király 269
Deák Ferenc 118, 120, 126
Debrecen 65, 121, 125
Décsi Gyula 160, 163, 166, 184, 217
Dinnyés Lajos 156
Diplomácia 330, 426
Dorfmeiszter István 380
Dunántúl 60, 224, 225
Duns Scotus János 319

Édesanya, édesanyák 108, 242, 375, 400
Édesapa 242, 375
Eger 128
Égi Asszony 102
Egyéniség 14, 382, 384, 389
Egyház és állam 201, 300, 363, 364, 365, 401
Egyiptomi József 21, 23, 237
Egyházközségi élet 52, 55, 391, 395, 396
Egyszerűség 51, 58, 79, 291, 390, 424
Ékesszólás 186
Ekumenizmus 65, 67
Életközösség 247
Életszentség 68, 124, 143, 168, 178, 232, 237, 248, 250, 258, 291, 293, 294, 348, 349, 390, 398, 411, 429
Elfogatás 159, 409
Elhagyatás 184, 185, 410
Elhatározások 260, 382
Eliot T. S. 180, 357
Ellenségszeretet 421
Emberi jogok 288, 290, 294, 365, 400
Emigráció 20, 21, 23, 30, 31, 36, 88, 104, 126, 232, 248, 280, 281, 300, 334, 336, 348, 412
— célja 281
— Gondviselés 281
— kereszt 282
Engesztelés 144, 147, 150, 182, 354, 356, 404
— alanyai 147
— célja 149
— gyakorlata 148
— ideje 147
— példaképe, Szent Margit 145
— látszólagos

eredménytelensége 151
— és Magyarország 354, 355
Engesztelési mozgalom 145
Engesztelő nép 147
Engesztelő nővérek kongregációja 356
Eperjes Ernő 311, 312
Erények 200, 226, 293, 294, 299, 413, 423
Erkölcsi erények 423
Erkölcsi rend 206, 207, 365
Erkölcstanító 402
Erősség 423
Esztergom 38, 39, 57, 63, 79, 80, 102, 103, 120, 134, 145, 158, 159, 160, 180, 196, 214, 224, 225, 231, 252, 264, 279, 289, 331, 336, 357, 359, 379, 389, 395, 396, 406, 418, 428
Eszterhás István 327, 334
Eszterházy Pál 11, 116, 118, 126
Eucharisztikus élet 384
Evangélium 254, 276

Fábián Béla 25
Fábián Károly 315
Fájdalmak férfia 138, 148, 153
— erényei 144
— példaképünk 142
Fájdalmak szüze 145, 146
Fáradozás 262
Farkasfalvy Dénes 267, 270, 317, 320
Felajánlási ima 91
Feketekuthy Lálszó 24
Felebarát-szeretet 418
Felkészültség 121, 126
Feszület 221
Ferenc rend krízise 223
Fioretti 13, 215, 227, 229, 230
Fisher Szent János 171, 180
Fortini Arnaldo 240

Galambok 229, 379
Gianone Egon 338
Gubbio 215
Gúnyruha 164
Gyermekkor 379, 381
Gyónás 49, 382, 383
Győr 117, 131, 257
Gyula 112

Habsburg Ottó 249
Hajnal László Gábor 305
Hálaadás Mindszentyért 259
Harangozó Ferenc 378
Határozottság 120, 389
Hatvan 90
Haza 284, 300, 322, 402
Házapostolok 264, 307, 391
Hazaszeretet 208, 226, 282, 300
Helytállás 417
Hibák 425
Hillebrand J. Martin 86
Hit 413, 414
Hivatás 49, 68, 70, 382
Horányi Tibor 25
Horváth Lajos 305
Horváth László 32
Hugolin bíboros 233
Hunyadi János 124, 126
Húsvét 159

Igazságosság 423
Illyés Gyula 285
Irányi László püspök 33
Iskola 379
Istenanyaság 317
Ítélet 411

Jaszovszky József 26, 27
Jogok 288, 290
— nemzeti 289
Jótulajdonságok 424
Jó pásztor 267
— bátorsága 70
— dicsérete 67
— önzetlensége 60

Kanada 20, 107
Kanizsay Dorottya 126
Kanizsay János 176
Kapossy József 218
Kapusy Bálint
pálos generális 342
Karácsony 160, 357, 358, 409
Karitász 41, 399, 400, 407
Károly Ambrus 196
Károlyi Klára 126
Katolikus Magyarok
Vasárnapja 78, 327, 334, 345
348
Kedvesnővérek 307, 311, 315
Kelemen István 375
Kereskedő 240
Kereszt 282
Keresztény élet szépsége 192
Keresztes Szent János 129
Kilián Csaba 26
Kínzások 163, 408, 410
Királyok
— I. Ferenc József 112
— I. Henrik angol király 177
— II. Henrik angol király 179,
357
— IV. Henrik császár 178
— VIII. Henrik angol
király 180, 184
— Hódító Vilmos angol
király 177
— Mátyás 116
— I. Lipót 112
— Nagy Lajos 116, 124, 126
— Róbert Károly 112
— Vörös Vilmos angol
király 177
Kiss Barnabás 15
Kodály Zoltán 44
Kongreganista 381
Konstantinápoly 186, 188, 191,
195, 196
Kovách Aladár 24, 26, 37, 44, 55,
86, 395
Kovács Borbála 375, 378
Kováts János 375
König Franz bíboros 33, 254, 276,
338
Könnyű László 32, 35, 292
Körlevelek 60, 207, 402
Közbenjárás 263, 265
Közi Horváth József 26, 31, 315,
395, 399
Krisztus-kép 72, 222, 416
Krisztus-szeretet 417
Kronológia: püspöksége
kronológiája 396
— szenvedése krono-
lógiája 408
Krupa Sándor 15, 26, 27, 345
Küldetés 273

Labda 287
Lékai László bíboros 334, 346
Lelki élet 54, 119, 123, 132
Lelkipásztor — magyar 63
Lelkipásztorkodás 51, 52, 61, 65,
78, 194, 382, 390, 411
Lelkipásztori buzgalom 391
— látogatások 63, 64, 183
— érzék 62, 65, 88
— felelősség 69
— ideál 50

— fájdalom 65
— személyes viszony 53, 64
Levetkőztetés 164
Libellus 373
Ligeti Angelus 15
Liturgia 92
Liturgikus intézkedések 87

Madarak 229
Magyar Kurir 44, 114, 116, 336
Magyar pünkösd 292
Magyar szentek 63, 213, 248, 250, 283, 380
— ereklyéi 337
Magyar szentmise 87, 283
— szentség 90
Magyarország és engesztelés 354, 355
Magyarság 280, 281, 284, 289, 313, 411, 412
Máhig János 399
Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök 49, 382, 383
Majsai Mór 394
Mária — édesanya 109
— és az édesanyák 112, 113
— eszménykép 121
— fájdalma 110
— fájdalmak szűze 147, 151
— lelkünk édesanyja 113
— Magyarok Nagyasszonya 111, 112, 117, 125, 127, 228
— papok édesanyja 133
— és a magyar történelem 126, 127, 228
Mária Kongregáció 48, 119, 122, 380, 382
— ideáljai 119, 123, 382
— prefektus 118, 382
Mária kongreganisták ideálja 121, 382
Mária-ájtatosságok 124, 384
Mária anyánk 134
Mária-kegyhelyek:
— Máriagyűd 112, 114, 116
— Márianosztra 114, 117
— Máriapócs 114, 117
— Máriaradna 114
— Máriaremete 65, 104, 114, 116, 322
— Máriavölgye 114, 116
— Máriacell 103, 116, 254, 273, 276, 353, 428
Mária-napok 118
Mária-kultusz 132, 177, 199
Mária-tisztelet 112, 177, 199, 228, 276, 296
— és hely 228
— és tévelyek 137
— és a vatikáni zsinat 136
Márkus László 336
Maróthy-Meizler Károly 25, 27, 37, 43, 50, 51, 53, 54, 64, 115, 118, 213, 394
Martinuzzi György 196
Marton Marcell 129, 296
Mátraverebély-Szentkút 114
Mátray Lajos 25
Mátyás József 375
Mécs Lálszó 89
Megpróbáltatás 413, 415
Megtestesülés 257, 258, 319
Méltóságteljesség 196, 199
Mennyei geometria 342, 343
Mértékletesség 424
Mihalovics Zsigmond 25
Mihályi Gilbert 26
Mikes János püspök 49, 51, 387, 388, 389
Miláno 197, 199, 200, 203
Mindszenty alapítvány 33, 395
Mindszenty és Aranyszájú Szent János 196

— és Assisi Szent Ferenc 213, 234
— Szent Ambrus követője 204, 205
— és az átváltoztatás 321
— és a búcsújárások 116, 118
— és a budavári templom 228
— és egyénisége 14, 119, 120, 382
— és életszentsége 27, 31, 68, 168, 232, 248, 291, 348, 349, 411
— ellentéte VI. Pál pápával 232, 389
— erkölcsi rend védője 206
— fájdalmak férfia 144, 146, 152, 407
— halála 428
— hasonlósága Krisztushoz 28, 144, 152, 168, 292, 349
— hite 413
— írásai 393
— kapocsember 332
— és a kedvesnővérek 315
— kongreganista 119, 124, 381
— látogatásai 29, 63, 183
— lelki élete 54, 119
— a magyar 257, 411
— és a Mária Kongregáció 119, 122, 381
— Mária-tisztelete 99, 118, 276, 296
— Mária-tiszteletének forrásai 108
— a miséző pap 78, 385
— és munkatársai 391
— protagonista 22
— a püspök 395
— püspöksége kronológiája 396
— VI. Pál pápa dicséri 231
— reménye 415
— sírja 31, 273, 276, 353, 428
— szegletkő 292
— szent láng 430
— szentté avatása 260, 291, 346
— szenvedése kronológiája 408
— szenvedése 408
— szíve 286
— szuper püspök 207
— szülei 241, 375
— és történelem 128
— vértanú 40, 238, 349
Mindszenty-csoda 331
Mindszenty-csodák 35, 349
Mindszenty-éra 47, 100
Mindszenty-ereklye 72, 337
Mindszenty-imák 34, 429
Mindszenty-irodalom 24, 327, 429
Mindszenty-költemények 32
Mindszenty-litánia 35
Mindszenty-mise 32
Mindszenty-misztikum 37
Mindszenty-név 28, 258, 266, 289, 290, 428
Mindszenty-szobor 286, 291, 344, 350
Ministrálás 380
Mózes 269
Mórus Szent Tamás 181
Mulloy John 364, 365
Munka 91, 262, 264, 424, 427
München 312

Naphimnusz 218, 220
Natália nővér 352
Nemzeti jogok 289, 290
Névváltoztatás 378
New Brunswick, N.J. 285, 311, 345, 347, 350

Newman Henry bíboros 176, 347, 362
Normafa 356
Nyisztor Zoltán 29

Origenesz 308
Ottawai Mária-Kongszesszus 107
Önzetlenség 68
Örvendezés Mindszenty felett 259
Összehasonlítások 13, 167

Padányi Bíró Márton 121, 381, 393
Palágyi Natália 26, 27, 294, 295
Palladius 186, 187, 190, 195
Palóczy György érsek 176
Pálosszentkút 100, 114, 117
Pannonia Sacra 145, 214, 223, 225, 226, 248, 265, 360, 391, 407, 430
Pap 70, 78, 79, 200, 295, 320, 385, 400
Papi életforma 383
— hivatás 134, 382
— szenátus 346
Papok 56, 57, 133, 182, 324, 355, 360
— búcsú a papoktól 158
Papp Kálmán püspök 204, 365, 401
Papság 49, 129, 194, 200, 295
Pásztor Lajos 116
Patrióta 202, 208, 402
Paulinus 199
Pázmáneum 234, 338, 387, 398
Pázmány Péter bíboros 57, 126, 127, 176, 196
Pápa (város) 38, 405
Pápák:
— VII. Szent Gergely 176, 177
— IX. Gergely 235
— XIII. Gergely 339
— I. Hadrián 342
— III. Honóriusz 233
— I. Ince 188
— II. Ince 342
— XII. Ince 114
— II. János Pál 31, 428
— XIII. Leó 386
— IV. Miklós 342
— III. Pál 181
— VI. Pál 30, 100, 120, 231, 232, 234, 235, 323, 365, 398, 394, 397, 398, 409, 411, 413, 430
— VI. Pius 339
— X. Szent Pius 89
— XI. Pius 100
— XII. Pius 39, 72, 167, 339, 340, 349, 396, 405, 406, 407, 408, 419
Pápák tanítása 386
Péhm János 241, 243, 375, 378, 379
Pert Amboy, N.J. 105
Perugia 236
Péter Gábor 161, 162
Péterffy Gedeon 25
Pietro Bernardone 239, 243
Pisai Bertalan 13
Plébános 48, 390, 392
Plugor Sándor 286
Plutarchos 167
Politika 54, 59, 156, 393, 409
Pomeranzio 342
Porciunkula 226, 234, 341
Posztulátor 293, 373
Pozsony 352
Predikálás 254, 392, 403
Premontrei gimnázium 380, 381, 382

Próféta 252, 253, 316, 362, 365
Prófétai hivatás 362
Prohászka Ottokár püspök 27, 51, 58, 85, 109, 126, 248, 282, 320, 321, 385, 401
Püspök 395, 396, 398
Püspökök 135, 184, 185, 248, 324, 349 350, 360

Rajk László 161
Rákóczi Ferenc 124, 126
Rákosi Mátyás 156, 157
Ratzinger József bíboros 137, 324
Remény 414, 417
Révai József 157
Ritz Sándor 343
Rochester 181
Rogács Ferenc 27, 56, 203, 204, 387, 406
Róma 20, 178, 179, 184, 188, 198, 223, 233, 248, 314, 330, 332, 350, 413
Rotterdami Erazmus 180

Sajtó 53, 348, 392
Salerno 178
San Damiano 218, 221
Sántha Pál 26
Santo Stefano Rotondo 40, 339, 350, 359, 406
Sátán 104, 162, 195, 322
Savonarola 110
Schlafly Phyllis 25
Schütz Antal 109, 381
Serédi Jusztinián bíboros 176, 338, 396
Shuster George 25
Sík Sándor 117
Simplicianus 198, 199
Sisa István 305
Slypij József bíboros 290
Sopron 401
Sopronkőhida 63, 79, 80, 84, 388
Stepinac Alajos bíboros 290
Suenens Leo bíboros 324
Sümeg 114, 225
Szabó Magdolna 32
Szabó Titusz 384
Szakramentum 85, 192, 321, 385, 417
Szalay Jeromos 25
Száműzetés 188, 194, 257, 295, 398, 409, 411
Széchenyi István 118, 126
Szedő Dénes 316
Szellemi anyaság 306, 308, 393, 401
Szeminárium 383, 385
Szent Adalbert 63, 214
Szent Ágoston 108, 134, 164, 177, 196, 200, 201, 208, 307, 308, 318, 378
Szent Ambrus 14, 27, 176, 196, 363, 364, 365, 401, 423
— egyénisége 199
— Egyház és állam viszonyáról 201, 203
— erkölcstanító 199
— halála 203
— lelkivezető 201
— Mindszenty eszményképe 204
— és a papság 202
— patrióta 202
— a szónok 200
— az eszményi püspök 197, 204, 207
Szent Anzelm 176, 177, 180, 384
Szent Atanáz 176, 237, 363
Szent Benedek 214
Szent Bonaventura 236
Szent Erzsébet (Magyarországi)

63, 126, 213, 248, 298
Szent Gellért 63, 213, 225, 260, 293
Szent Gertrúd 110
Szent Imre 63, 213, 225, 248, 260, 293, 342
Szent István király 38, 39, 50, 63, 87, 93, 101, 112, 116, 126, 127, 203, 204, 225, 248, 260, 276, 278, 293, 339, 342, 384,
Szent István vértanú 14, 37, 160, 339, 359, 360
— ellenségei 44
— jellemzése 43
— kapcsolata Magyarországgal 39, 340
— kapcsolata Mindszentyvel 38, 340, 405
— karitász példaképe 41
— üldözések 47
Szent Klára 218
Szent Korona 336, 340
Szent László 63, 126, 248, 260, 279, 293, 342
Szent Lucián 385
Szent Marcella 199
Szent Margit 63, 126, 145, 149, 150, 154, 213, 225, 248, 380, 404, 415
Szent Monika 308
Szent Vazul 363
Szentáldozás 89, 319, 360, 392
Szentbeszéd 58, 85, 186, 275, 392
Szentírás 59, 316, 318, 320, 322, 335, 358
Szentendre 64, 121
Szentmise 78
— börtönben 80, 81, 237, 420
— éjféli 80
— ellenségei 82
— és emberi munka 91
— énekes mise 84
— folytonossága 82
— jelenlévők 81
— karácsonyi 357, 358
— magyar 87, 283
— és Mária 133
— Mindszenty tanítása 93
— szeretet forrása 83, 420
Szentségek 380
Szentté avatás 292, 293, 335, 341, 345
— és az emigráció 300, 350
— gyümölcsei 299
— és a hívek 347, 350
— időszerűsége 298
— és a papok 346
— program 346
Szenvedés 140, 249, 263, 265, 297, 349, 409, 427
— másokért vállalt 141, 158, 297
— fázisai 153
— módjai 409
Széplaki Lajos 24
Szeretet 249, 264, 283, 311, 312, 313, 390, 399
— erénye 417, 418
Szeretetszolgálatok 390, 401
Szerzetesek 400
Szobor 288, 289
Szombathely 91, 101, 122, 203, 224, 380, 381
Szőke János 33
Szűzanya népe 284
— tisztelete 384

Támadások 153, 409
Tanítás 262, 264
Tanítvány 255, 274, 317
Tanúvallomások 33, 34, 338, 429
Tempesta 342

Teodózius császár II. 188
Teodózius császár (Nagy) 196, 202
Teológia 384
Tévelyek 137
Timkó Imre püspök 336
Tóth Tihamér püspök 58
Történelem 50, 63, 105, 114, 124, 150, 324, 386
— Boldogasszony éve 128
— és Mária 126
— vigasztalás 126
Történelmi ítélet 19
Törvény 178
Trier 198

Újságírás 392
Umbria 223, 226
Ursling Werner 217
Utolsó megpróbáltatás 413
Üldözések 47, 155, 195, 409

Vác 11, 125
Valentinián császár 197
Valeriánus császár 197
Valóságos jelenlét 319
Van Straaten Werenfried 27, 428
Vatikán 163, 330
Vatikáni diplomácia 330, 331
Vatikáni zsinat II. 55, 87, 92, 136, 323, 324
Vecsey József 25, 27, 158, 206, 375
Végső pecsét 168, 349, 411
Vértanú 359, 360, 407
Vértanúság 38, 39, 160, 259, 349, 359, 360, 397
Veszprém 56, 57, 62, 79, 120, 145, 206, 224, 225, 264, 379, 395, 396
Vesztett ügy 105
Vikárius szenvedés 141, 158, 349
Világi hívek 391
Világi papság 49, 382
Visszautasítások 387, 437
Vitéz János érsek 196
Vorbach Mária Terézia 314
Vörös sárkány 102, 106
Wyszynski István bíboros 290

Zágon József 231
Zakar András 107
Zakariás próféta 250
Zalaegerszeg 51, 52, 54, 58, 62, 79, 86, 118, 120, 122, 189, 224, 264
Zalaegerszegi Újság 52
Zrínyi Miklós 118, 126

A KIADÁSÉRT FELEL: LIGETI ANGELUS SZERKESZTŐ
KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA
1739 MAHONING AVE., YOUNGSTOWN, OHIO 44509 USA

A SZEDÉS ÉS NYOMÁS A KMV NYOMDA MUNKÁJA
FELELŐS VEZETŐ: KISS BARNABÁS IGAZGATÓ
YOUNGSTOWN, OHIO -- 1990

idézetek, állítások ismétlődését, mégis mindig úgy hatnak, mintha itt olvastuk volna először és csakis itt lenne a helyük. Ezért lehetséges, hogy a könyv által Mindszenty bíborost jobban megismerjük, újra csodáljuk és forróbban szeretjük, őt, akit szerzőnk már régen szíve oltárán szentként tisztel.

A könyv öt fő részre tagolódik és számos fejezetre oszlik. Talán legizgalmasabbak és eredetiek az összehasonlításai. A megadott nagy mércék mellett látjuk szentünk nagyságát, eredetiségét, szentségét, emberségét. Mintha egy, az első századokból való mártír püspök életét olvasnánk a száraz szivacs szomjúságával. Nem maradhat el könnyünk és csodálkozásunk. Emmauszi tanítványokként repes közben a szívünk, mivel Füzér atya ,,megfejtette nekünk az írásokat''! Sajnáljuk, hogy a könyv végére értünk. Csak az vigasztal bennünket, hogy újra kezdhetjük e szent csodás életlapjainak olvasását.

A ,,Mindszenty bíboros, a szent'' név- és tárgymutatóval záródik.

P. Krupa Sándor OFM

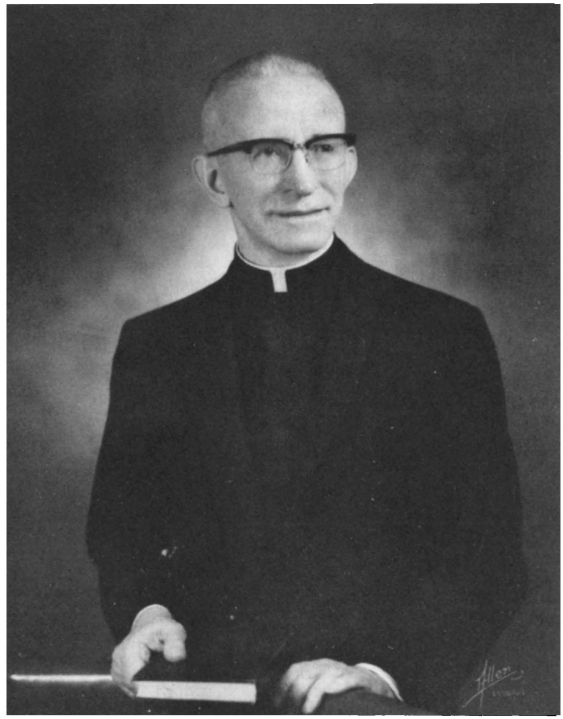

A könyv szerzője

P. Füzér Julián 1915. május 30-án született Héhalomban, Magyarországon. Szülei Füzér Albert és Szita Borbála. Középiskoláit Pécsett a jezsuiták gimnáziumában végezte. 1933-ban belépett a Ferenc-rendbe és filozófiát Jászberényben, teológiát pedig Gyöngyösön tanult. 1939-ben elöljárói Rómába küldték, ahol az Antonianumban folytatta tanulmányait. 1931-ben pappá szentelték. A Gregorianumban szociológiát tanult és 1946-ban doktorált. Ugyanabban az évben Amerikába jött, hogy tovább tanuljon és majd Magyarországra visszatérjen. Haza azonban nem mehetett és a Gondviselés az emigrációs lelkipásztorkodásba állította. Először Milwaukee-ban, majd Roeblingen és később New Brunswickon lett plébános. 1950-ben az Amerikában élő magyar ferencesek elöljárója lett és 1960-ban DeWitten a lelkigyakorlatos ház vezetője. 1984 óta Detroitban él és Mindszenty bíboros szentté avatásán dolgozik.

Alkotásai: Ferences lelkigyakorlatosház (DeWitt, Mich. 1956.), Holy Assumption Schoool (Roebling, N.J. 1956.), a lelkigyakorlatosház kibővítése (DeWitt, Mich. 1963.), a Szent László templom renoválása (New Brunswick, N.J. 1973.). Mindszenty bíboros áldotta meg a megújított templomot.

P. Füzér kezdeményezte a Hungarian Civic Association-t (New Brunswick, N.J.), ő szervezte az Amerikai Katolikus Magyar Papok Egyesületét és alapító tagja volt az Amerikai Magyar Katolikus Ligának.

P. Füzér termékeny író. Munkatársa a Katolikus Magyarok Vasárnapjának. Ő rendezte sajtó alá a ,,Szentnek kiáltjuk!'' című Mindszenty-gyűjteményt (1987).